LEV TOLSTOY

DİRİLİŞ

Çeviri: NİHAL YALAZA TALUY

CAN

"Birtakım insanların başkalarına eziyet ettiklerini, onları türlü türlü rezalete sürüklediklerini, hakaret ettiklerini, acı çektirdiklerini uzaktan duymak başka, bu ahlaki bozulmayı, bu işkenceyi tam üç ay bizzat görmek bambaşkadır. Nehludov bunu yaşıyordu. Orada geçirdiği üç ay boyunca kendi kendine kaç kere, 'Başkalarının farkında bile olmadıkları şeyler üzerinde durduğum için ben mi deliyim, yoksa asıl onlar mı deli?..' diye sormuştu. Ama böyle adamlar –ki epey çoktular– onu hayrete, dehşete düşüren şeyleri öyle kendine güvenir bir şekilde yaparlardı ve yaptıklarının yalnız gerekli değil, aynı zamanda çok önemli ve yararlı olduğuna o derece inanırlardı ki, onların aklından kuşkulanmak güçtü. Bilincinin yerinde olduğunu bildiği için, kendisini de deli yerine koyamıyordu. Bu yüzden sürekli bir şaşkınlık içinde bulunuyordu."

LEV TOLSTOY

DİRİLİŞ

Voskreseniye, Lev Tolstoy
© 1983, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1983
4. basım: Ocak 2013
Bu kitabın 4. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Sabri Gürses

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-0056-9

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

LEV TOLSTOY

DİRİLİŞ

ROMAN

Rusça aslından çeviren

Nihal Yalaza Taluy

CAN

Lev Tolstoy'un Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

İvan İlyiç'in Ölümü, 1983
Hacı Murat, 2003
Kroyçer Sonat, 2003
Polikuşka, 2005
Savaş ve Barış, 2010

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY, 1828 yılında Rusya'da, Yasnaya Polyana'da doğdu. Toprak sahibi soylu bir ailenin oğluydu. Çocuk yaşta anne babasını kaybettiği için akrabaları tarafından yetiştirildi. Özel öğretmenlerden ders aldıktan sonra Kazan Üniversitesi'ne girdiyse de, resmî eğitime duyduğu tepki nedeniyle 1847'de evine dönerek topraklarını yönetmeye ve kendi kendini eğitmeye karar verdi. 1855-1863 yılları arasında yazdığı *Polikuşka* gibi öykülerinde, daha çok ahlaki sorunlara ağırlık verdi. 1850'lerin sonlarına doğru, köylü çocuklar için açtığı okulda, ilerici öğretim yöntemlerini başarıyla uyguladı. Başyapıtları olan *Savaş ve Barış* ile *Anna Karenina* adlı romanlarının yayımlanmasından sonra yaşadığı bunalımın etkisiyle yaşamın anlamına ilişkin soruların yanıtını Yeni Ahit'te aradı. Ailesinin rahat yaşamıyla inancının gerektirdiği basit yaşam arasındaki çelişkiye katlanamayan Tolstoy, 1910 yılında doktoru ve küçük kızı Aleksandra'yla birlikte bir gece evini terk etti; birkaç gün sonra da ıssız bir tren istasyonunda zatürreeden öldü.

NİHAL YALAZA TALUY, 1900 yılında Kazan'da doğdu. Liseyi Rusya'da bitirdikten sonra Türkiye'ye göç etti. Averçenko ve Mihail Zoşçenko gibi yazarlardan mizah öyküleri çevirdi. *Resimli Ay* ve *Varlık* dergilerinde çevirileri yayımlandı. Başta İvan Turgenyev, Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski ve Nikolay Gogol'ün yapıtları olmak üzere, Rus edebiyatından yüzden fazla roman, oyun ve çocuk kitabını Türkçeye kazandırdı. 1968 yılında İstanbul'da öldü.

Bunun üzerine Petrus, İsa'ya gelip, "Ya Rab!" dedi, "Kardeşim bana karşı kaç kez günah işlerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?" İsa, "Yedi kez değil," dedi. "Yetmiş kere yedi kez derim sana..."

Yeni Ahit, "Matta", 18:21-22

Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de, kendi gözündeki merteği fark etmezsin?..

Yeni Ahit, "Matta", 7:3

İçinizde kim günahsızsa ilk taşı o atsın.

Yeni Ahit, "Yuhanna", 8:7

Öğrenci, öğretmeninden üstün değildir, ama eğitimini tamamlayan her öğrenci öğretmeni gibi olacaktır.

Yeni Ahit, "Luka", 6:40

Birinci bölüm

I

Birkaç yüz bin insan, ufak bir yerde toplanıp üzerinde sıkıştıkları toprağı çirkinleştirmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Bir şey yetişmesin, diye toprağın üstünü taşlarla örtmüş, yeşermeye başlayan otları yolmuş, ortalığı taşkömürü ve neft dumanına boğmuşlardı. Ağaçları gelişigüzel budamış, hayvanları, kuşları yerlerinden etmişlerdi. Bütün bunları yapmışlardı ama bahar, kentte bile gene bahardı. Güneş ısıtıyordu; canlanan otlar, yalnız bulvar çimenlerinden değil, kazılmayan her yerden, hatta kaldırım taşları arasından bile yeşil yeşil fışkırıyordu. Kayın ağaçları, kavaklar, yabani akdikenler kokulu, yapışkan yapraklar açıyor; ıhlamurların şiş tomurcukları patlıyordu. Alakargalar, serçeler, güvercinler bahar sevinci içinde yuvalarını hazırlamaya koyulmuşlardı. Duvarların yanında, güneşte ısınmış sinekler vızıldaşıyordu. Bitkiler, kuşlar, böcekler, çocuklar hepsi neşe içindeydi. Yalnız insanlar –büyük, yetişkin adamlar– kendilerini, birbirlerini aldatmaktan, hırpalamaktan bir türlü vazgeçemiyorlardı. Onlar için ne bu bahar sabahı ne de bütün varlıkların iyiliği için yaratılmış olan Tanrı'nın dünyasının güzelliği, barış, kardeşlik, sevgi duyguları uyandıran güzelliği kutsal ve önemliydi. Onlar yalnızca birbirlerine egemen olabilmek için uydurdukları şeyleri kutsal ve önemli sayıyorlardı.

İşte, il cezaevi kaleminde de kutsal ve önemli olan şey, bütün canlı varlıklara, insanlara baharın verdiği heyecan ve sevinç değil, müdürlüğe bir gün önce gelmiş bir kâğıttı. Üzerinde kayıt numarası, resmî mühür, bir de başlık bulunan bu kâğıtla, bugün, 28 Nisan'da, sabah saat 9'da cezaevinde bulunan ikisi kadın, biri erkek üç tutuklu isteniyordu. Kadınlardan biri, önemli bir suçlu olduğu için ayrı götürülecekti. Verilen emir üzerine 28 Nisan sabahı saat 8'de başgardiyan, kadınlar bölümünün pis kokulu, karanlık koridoruna girdi. Arkasından da koridora kıvırcık, ak saçlı, yorgun yüzlü bir kadın geldi. Kolları şeritli bir ceket giymişti; beli, mavi fitilli kemerle sıkılmıştı. Bu kadın da gardiyandı.

Nöbetçi, gardiyanla birlikte kapıları koridora açılan koğuşlardan birine doğru ilerleyerek, "Maslova'yı mı istiyorsunuz?" diye sordu.

Gardiyan önce gürültüyle kilidi, ardından koğuşun kapısını açtı. İçeriden koridordakinden de berbat bir koku yayıldı.

Gardiyan, "Maslova, mahkemeye," diye bağırdı. Kapıyı hafifçe kapatarak beklemeye başladı.

Cezaevi avlusunda bile rüzgârın kente getirdiği taze, hayat veren hava vardı. Ama insan pisliği, katran, çürük kokusuyla dolu koridoru, tifo hastaları koğuşunun bunaltıcı havası kaplamıştı. Dışarıdan gelenleri bu havada sıkıntı, keder basıyordu. Bu hava, avludan içeriye birdenbire girince, kötü havaya alışmış kadın gardiyana bile dokunmuştu. Yorgunluk hissetti, uykusu geldi.

Koğuştan telaşlı telaşlı kadın sesleri, çıplak ayakla dolaşmalar duyuluyordu. Başgardiyan koğuşun kapısına yaklaşarak içeriye, "Ee, elini çabuk tut dedik ya Maslova," diye seslendi.

İki dakika sonra koğuşun kapısından, uzun boylu olmayan, dolgun göğüslü genç bir kadın çevik adımlarla

çıktı; hızla dönerek gardiyanın önünde durdu. Beyaz bluzu ile beyaz etekliğinin üzerine boz renkli bir önlük geçirmişti. Ayaklarında keten çoraplar ve cezaevinden verilen kaba kunduralar vardı. Beyaz başörtüsü altından, besbelli bile bile açıkta bırakılmış kıvırcık, siyah bukleleri görünüyordu. Kadının yüzü, uzun zaman kapalı kalmış insanlarda görüldüğü gibi, bodrumda saklanmış patates filizleri beyazlığındaydı. Ufak, geniş elleri, giysinin geniş yakasından görünen dolgun boynu da aynı beyazlıktaydı. Yüzünde en çok göze çarpan, duru beyaz teni üzerindeki simsiyah, parlak, hafifçe şişkin, gene de çok canlı gözleriydi. Bir gözü hafif şehlaydı. Kadın, iri göğsünü kabartarak dimdik duruyordu. Koridora çıkınca, gardiyanın gözlerinin içine bakarak emirlerini bekler gibi durdu. Gardiyan kapıyı kapamaya hazırlanırken içeriden başı açık, yaşlı bir kadının solgun, sert, buruşuk yüzü uzandı. Kocakarı, Maslova'ya bir şeyler söylemeye başladı, ama gardiyan kapıyı onun başına çarptı, kafa birden kayboluverdi. Koğuştan kadınların kahkahası duyuldu. Maslova da gülümsedi, kapının üstündeki ufak kafesli pencereden içeriye baktı. Kocakarı öbür taraftan pencereye yapışmış, kısık sesle, "Aman boşu boşuna gevezelik edeyim deme," diyordu. "Bir yerde dur, dayan."

Maslova başını salladı:

"Bari bir şey olsa. Nasılsa şimdikinden daha kötü olacak değilim ya..."

Başgardiyan, nükteciliğine inanmış bir tavırla, "Elbette bir şey olacak," dedi. "İki şey olacak değil ya? Haydi düş önüme. Marş!"

Kocakarının kafesli pencerede parlayan gözü kayboldu. Maslova koridorun ortasına çıktı; küçük, hızlı adımlarla başgardiyanın peşi sıra yürüdü. Taş merdivenden inerek kadın koğuşundan çok daha gürültülü, pis kokulu erkek koğuşlarının önünden geçtiler. Onları, ko-

ğuşların kapısındaki pencerelerden bakan gözler izledi. Kalem odasında tüfekli iki muhafız eri bekliyordu. Kâtip, erlerden birine tütün dumanı sinmiş bir kâğıt uzattı. Tutuklu kadını göstererek, "Teslim al," dedi.

Kırmızı, çopur yüzlü, Nijegorodlu[1] bir mujik olan er, kâğıdı kaputunun kol kapağına soktu. Sonra gülümseyerek, çıkık elmacıkkemikli çavuş arkadaşına tutuklu kadını gösterip göz kırptı. Erlerle tutuklu, merdiveni inip dış kapıya gittiler. Büyük kapının açık duran kanadından avluya, oradan da dışarı çıkarak kentin iki yanı tahta döşeli sokağının ortasından yürüdüler.

Arabacılar, memurlar, hizmetçiler, işçi ve esnaf durarak meraklı bakışlarla tutuklu kadını süzüyordu. Bazıları, başlarını sallayarak, "İşte bizim gibi yaşamazsa, rezil yaşarsa, insanın sonu budur!.." diye düşünüyordu. Çocuklar haydut kadına dehşetle bakıyor, ama peşinden erlerin yürüdüğünü görerek artık bir şey yapamayacağını düşünüyor, ferahlıyorlardı. Kömürünü satıp bir handa çay içtikten sonra sokağa çıkan köylünün biri kadına yaklaştı, istavroz çıkardı, bir kopek uzattı. Tutuklu kadın kızardı, başını eğerek bir şey mırıldandı.

Halkın bakışlarını üzerinde duyan Maslova, başını çevirmeksizin yan gözle, belli etmemeye çalışarak kendisine bakanları süzüyordu. Gösterilen ilgi onu neşelendiriyordu. Cezaevindekine göre çok temiz olan bahar havası da neşesini artırıyordu. Yalnız, yürüme alışkanlığını kaybettiği için taşlara basarken ayakları, kaba, biçimsiz cezaevi kunduraları içinde acıyordu. Maslova yere bakarak yürüyor, taşlara mümkün olduğu kadar hafif basmaya çalışıyordu. Bir uncu dükkânının önünden geçerken oracıkta, kimse dokunmadan dolaşan güvercin sürüsüyle

1. Nijegorod, Nijni-Novgorod'un kısaltılarak söylenişi.

karşılaştı. Tutuklu kadın, az daha bir güvercinin üstüne basacaktı. Güvercin havalandı, tam kulağının yanından geçerken rüzgâr yaparak kanat çırptı. Kadın gülümsedi, sonra durumunu hatırlayarak derin derin iç çekti.

II

Maslova'nın, yani tutuklu kadının pek sade bir hikâyesi vardı. Maslova, hiç evlenmemiş iki kız kardeşin çiftliğinde hayvanlara bakan bir kadının torunuydu. Annesi hiç kocaya varmamıştı, ama her yıl doğururdu. Köylerdeki töreye uyularak çocukları vaftiz ediliyordu. Ama annesi bu istenmeden ortaya çıkarak çalışmasına engel olan ve gereksiz çocuğu beslemediği için, çocuk da çabucak açlıktan ölüyordu.

Böylece kadının beş çocuğu olmuş, hepsi de vaftiz edilmiş, sonra bakımsızlıktan bir bir ölmüşlerdi. Çiftliğe uğrayan bir Çingene'den peydahlanan altıncı çocuk kızdı. Onu da aynı son bekliyordu. Ama bir gün çiftliğin sahibi yaşlı kızlardan biri, taze kaymak inek koktuğu için inekçi kadınları azarlamak amacıyla ahıra girdi. Ahırda, koynunda güzel, gürbüz çocuğu ile bir loğusa yatıyordu. Yaşlı kız, inekçi kadınları kaymak yüzünden değil, loğusayı ahıra soktukları için azarladı. Çıkmak üzereyken bebeği gördü: İnsanlık damarı kabardı, çocuğun vaftiz annesi olmak istedi. Kızı vaftiz etti. Sonra da acıyarak annesine süt, para vermeye başladı. Çocuk yaşadı. Yaşlı kızlar onu "Spasennoy"[1] diye çağırıyorlardı.

1. (Rus.) Kurtulmuş.

Kızcağız üç yaşındayken annesi hastalanarak öldü. Küçük torun, ineklere bakan ninesine yük oluyordu. Yaşlı kızlar çocuğu yanlarına aldılar. Kara gözlü küçük kız pek afacan, pek sevimli bir şeydi; yaşlı kızların gönlünü eğlendiriyordu.

İki yaşlı kızdan küçüğü, kızın vaftiz annesi olan Sofya İvanovna daha iyi yürekliydi. Ablası Marya İvanovna ise sert bir kadındı. Sofya İvanovna vaftiz kızını süslüyor, ona okuma yazma öğretiyordu. Çocuğu tam bir ev kızı gibi büyütmek istiyordu. Marya İvanovna'ysa çocuğu işe alıştırmak, iyi bir oda hizmetçisi olarak yetiştirmek gerektiğini söylüyordu. Bunun için titizlik ediyor, kızı sık sık cezalandırıyordu. Hatta keyfi yerinde olmadığı zamanlar dövüyordu. Böylece iki etki arasında yetişen kız, büyüdüğü zaman yarı hizmetçi, yarı ev kızı oldu. Zaten adı da böyle ikisinin ortası bir şeydi: Ona ne Katka ne de Katyenka diyor,[1] "Katyuşa" diye çağırıyorlardı. Katyuşa ortalığı topluyor, tebeşirle ikonaları parlatıyordu. Kahve kavurarak çekmek, ortaya getirmek de onun işiydi. Ufak tefek çamaşır yıkar, bazen de yaşlı kızlarla oturur, onlara kitap okurdu. Onu istemeye gelirlerdi, ama o kimseyle evlenmek istemez, kendisiyle evlenmek isteyen bu emekçi insanlarla yaşamanın onun gibi efendilerin yaşamıyla şımartılmış biri için zor olacağını hissederdi.

On altı yaşına kadar böylece sürdü. On altısını bitirirken, hanımlarına üniversiteli yeğenleri, zengin bir prens geldi. Katyuşa değil ona, kendine bile itiraf etmekten korktuğu halde prense âşık oldu. İki yıl sonra yaşlı kızların yeğeni, cepheye giderken halalarına bir kere daha uğradı. Orada dört gün kaldı, bu arada Katyuşa'yı baştan çıkardı. Çiftlikten ayrıldığı gün, kızın eline bir

1. Asıl adı Katerina'dır. Katka, adın sahibini küçümsemek, Katyenka da şımartmak için kullanılan biçimlerdir.

yüz rublelik sıkıştırarak gitti. Gidişinden beş ay sonra Katyuşa gebe olduğunu anladı.

O zamandan sonra Katyuşa'nın gözü dünyayı görmez oldu. Başına gelen rezaletten kurtulmaktan başka şey düşünmüyordu. Hanımlarının işini isteksiz, baştan savma yapmaya başladı. Sonra bir gün, nasıl olduğunu kendi de anlamadan şeytana uydu, hanımlarına karşı geldi. Sonradan pişman oldu, işten ayrılmak istediğini söyledi.

Ondan çok hoşnutsuz olan hanımlar da yol verdiler ona. Katyuşa oradan ayrılınca bölge komiserinin evine oda hizmetçisi olarak girdi. Ama ancak üç ay kalabildi. Komiser, elli yaşındaki bu kart şeytan ona sarkıntılık etmeye başlamıştı. Çok ileri gittiği bir gün Katyuşa dayanamayarak köpürdü; herife, "Ahmak, kart şeytan!" diye bağırdı ve onu göğsünden öyle hızlı itti ki, adam yere devriliverdi. Katyuşa'yı, terbiyesizliği yüzünden kovdular. Yakında doğuracağı için başka yere giremezdi artık. Şarap satan bir köy ebesinin evine yerleşti. Doğum kolay oldu. Ama ondan önce hastalıklı bir kadını doğurtan ebe, hem Katyuşa'ya hem de doğurduğu erkek çocuğa doğum humması bulaştırdı. Küçüğü hemen çocuk yurduna gönderdiler. Götüren kocakarının lafına bakılırsa, çocuk oraya varır varmaz ölmüştü.

Katyuşa ebenin evine geldiği zaman elinde yüz yirmi yedi rublesi vardı. Kazandığı yirmi yedi rubleyle onu baştan çıkaran adamın verdiği yüz ruble. Ebenin evinden çıkarken topu topu altı rublesi kalmıştı. Para tutamıyordu; hem kendisi için çokça harcıyor hem de isteyenlere dağıtıyordu. Ebe, evinde kaldığı zamanda yemek, çay parası olarak iki ay için kırk rublesini almıştı. Çocuğu götürme masrafı da yirmi beş ruble tuttu. Ayrıca ebe, inek almak için kırk ruble ödünç istemişti. Yirmi ruble kadar da giyime, tatlıya, şuna buna gitti. Böylece iyileştiği zaman Katyuşa'nın elinde avucunda ne varsa tükenmiş, kendine

bir iş aramak zorunda kalmıştı. Bir orman memurunun evine kapılandı. Orman memuru, evli olduğu halde, tıpkı komiser gibi ilk günden Katyuşa'nın peşine takıldı. Genç kadın ondan nefret ediyor, kaçmaya çalışıyordu ama adam, bu işte hem deneyimli hem kurnazdı. Evin beyi olması da cesaretini artırıyordu. Kızı istediği yere gönderebiliyordu; sonunda bir punduna getirip Katyuşa'yı elde etti. Bu, karısının kulağına gitti. Kadın bir gün Katyuşa'yı kocasıyla odada baş başa yakalayınca üzerine atılıp dövmeye başladı. Katyuşa boyun eğmedi, adamakıllı dövüştüler. Sonunda da kadıncağız, birikmiş parasını bile almadan evden kovuldu. Bu defa kente, teyzesine gitti. Teyzesinin kocası ciltçilik yapıyordu. Eskiden iyi yaşıyorlardı ama artık adam müşterilerini kaybetmişti. Eline ne geçerse meyhaneye gidiyor, boyuna içiyordu.

Katyuşa'nın teyzesi ufak bir çamaşırhane işletiyor, kendini, çocuklarını ve düşmüş kocasını geçindiriyordu. Maslova'ya, yanında çamaşırcı olarak kalmasını önerdi. Ama Maslova, teyzesinin evindeki çamaşırcı kadınların zahmetli hayatını görerek buna bir türlü karar veremiyor, evlerde hizmetçilik arıyordu. Sonunda lise öğrencisi iki oğluyla birlikte oturan bir kadının yanında buldu. Eve girdiğinin haftasında, bıyıklı bir delikanlı olan son sınıf öğrencisi okumayı falan bırakarak sululuğuyla Maslova'ya soluk aldırmamaya başladı. Annesi suçu hizmetçide bularak onu çıkarttı. Yeni iş bulamıyordu. Bir gün Katyuşa çamaşırhaneye geldiğinde orada, parmakları yüzükler, çıplak, tombul kolları bileziklerle dolu, şık bir kadınla karşılaştı. Kadın, iş arayan Maslova'nın durumunu öğrenince, adresini vererek evine çağırdı. Katyuşa gitti. Kadın onu pek iyi karşıladı, börek, tatlı şarap ikram etti. Sonra da mektup vererek hizmetçisini bir yere yolladı. Akşam evlerine uzun boylu, kır saçlı, kır sakallı bir adam geldi. Hemen Maslova'nın yanına oturdu, parlayan gözlerle gü-

lümseyerek onu süzmeye, şakalaşmaya başladı. Ev sahibi kadın, bir ara adamı başka odaya götürdü. Maslova'nın kulağına, "körpe", "köylü" sözleri çarptı. Sonra kadın, Maslova'yı yanına çağırdı. Adamın, parası bol bir yazar olduğunu, kendini beğendirirse ondan hiçbir şey esirgemeyeceğini söyledi. Adam, Maslova'dan hoşlanmıştı, ona yirmi beş ruble verdi, sık sık görüşeceklerini söyledi. Para pek çabuk tükendi: Bir kısmını teyzesine evinde oturmasına karşılık vermiş, kalanıyla da yeni bir giysi, şapka, kurdele almıştı. Birkaç gün sonra yazar onu tekrar çağırttı. Maslova gitti. Yazar, bu defa da yirmi beş ruble verdi ve aynı evde birlikte yaşamayı önerdi.

Maslova, yazarın tuttuğu evde kalırken aynı avlu üzerinde oturan neşeli bir tezgâhtara gönlünü kaptırdı. Bunu yazara kendisi söyledi, daha ufak, başka bir daireye geçti. Tezgâhtar evlenme vaat ettiği halde onu bırakıp habersizce Nijni-Novgorod'a gitti. Maslova yalnız kalmıştı. Tuttuğu dairede tek başına yaşamaya karar verdi; ama izin vermediler. Karakolun polisi, ancak muayene olup sarı kart[1] aldıktan sonra böyle tek başına oturabileceğini söyledi. Bunun üzerine Katyuşa gene teyzesine gitti. Yeni giysisini, pelerinini, şapkasını gören teyzesi onu saygıyla karşıladı. Maslova'ya yeniden çamaşırcılık önermeye cesaret edemedi. Ona göre, yeğeni şimdi hayatın en yüksek basamağına ulaşmıştı. Maslova için de çamaşırcılık artık sözü edilecek iş değildi. Ön odalarda çalışan çamaşırcı kadınların zor hayatını düşünüyor, onlara acıyarak bakıyordu. Solgun yüzlü, kollarında derman kalmamış, bazıları şimdiden vereme yakalanmış kadınlar, sabahtan akşama kadar otuz derecelik sabunlu suyun buharı içinde, pencereleri yaz kış açık duran odalarda çamaşır yıkıyor,

1. Fahişelere verilen vesika.

ütü yapıyorlardı. Kendisinin de bu cehennem hayatı içine girebileceğini düşündükçe, tüyleri ürperiyordu.

Maslova, onun için çok kötü geçen, onu koruyacak birini bulamadığı pek sıkıntılı bir zamanında genelevlere kız bulan bir kadınla tanıştı.

Maslova tütüne çoktan alışmıştı, ama tezgâhtarla geçirdiği son günlerinde, hele adam onu bıraktıktan sonra, içkiye de iyice dadanmıştı. Şarabı, yalnızca lezzetli bulduğu için içmiyor, daha çok, ona acılarını unutturduğu, serbestlik ve meziyetlerine karşı güven verdiği için seviyordu. İçmediğinde bunların hiçbiri yoktu. Şarap olmayınca içinde her zaman sıkıntı, utanç duyuyordu.

Aracı kadın, teyzesine bir ziyafet çekti. Maslova'yı içirdikten sonra kentin en yüksek randevuevine girmesini önerdi. Genç kadına oraya girmenin kârını, iyiliğini anlattı. Maslova'nın önünde iki yol vardı: Ya hizmetçiliğe girip kendini düşürecek ya da sağlam, yasanın koruduğu rahat bir mesleği seçecekti. Birinci yolu seçerse erkeklerin sürekli ilgisi ve gizli geçici münasebetler olacaktı. İkinci yolda da damgalanmış, sakin, yasal bir konum ve açık, yasanın izin verdiği, iyi para ödenen sürekli münasebetler olacaktı. Maslova ikinci yolu seçti. Böylelikle hem onu baştan çıkaran adamdan ve tezgâhtardan hem de ona kötülük eden bütün insanlardan öç almış olacağını düşündü. Kesin olarak karar vermesinde az çok aracı kadının eve yerleşince kendine kadife, atlas, ipek elbiseler, göğsü, kolları açık tuvaletler ısmarlayabileceğini söylemesinin de etkisi olmuştu. Kendini parlak, sarılı siyahlı kadifeyle süslenmiş dekolte bir tuvalet içinde düşününce dayanamadı. Kimlik belgesini kadının eline teslim etti. Gene o akşam, aracı kadın Maslova'yı arabaya bindirerek Kitayeva'nın ünlü evine götürdü.

O günden sonra Maslova, Tanrı'nın ve insanların emirlerine uyarak ödevini yapmaya koyuldu. Bu yüzlerce,

binlerce kadının, devletin yalnız izniyle değil –vatandaşların iyiliğini düşünerek– aynı zamanda koruması altında sürdükleri hayattı. On kadından dokuzu için bu hayat acılı hastalıklarla, vakitsiz yaşlılık ve ölümle sona ermekteydi.

Ertesi gün, geceki âlemin verdiği bezginlik içinde ağır bir uykuyla geçiyordu. Öğleden sonra, üçe doğru, kirli yataklarından tembel tembel kalkmaya başlıyorlardı. Geceki sarhoşluğu gidermek için soda, kahve içiyor, odadan odaya sabahlık, bluz ve hırkalarla miskin miskin dolaşıyorlardı. Perde aralığından sokağa bakıyor, arada bir de ufak tefek kavga ettikleri oluyordu. Bunun ardından yıkanma, ovulma, bedenlerine, saçlarına kokular sürme, giysi provası ve ev sahibi kadınla bu yüzden tartışma faslı geliyordu. Ayna karşısında incelemeler, yüz, kaş boyanması bittikten sonra tatlılar, yağlı yemekler yeniyor, bedeni örtmekten çok açık bırakan, parlak ipekli tuvaletler giyiliyor ve ışıl ışıl aydınlatılmış, süslü salona geçiliyordu. Sonunda konuklar geliyordu. Müzik, dans, şeker, şarap, sigara ve her tür erkekle; genç, orta yaşlı, çocuk denecek yaşta olanlar, çökmüş yaşlılar; bekâr, evli, tüccar, tezgâhtar, Ermeni, Yahudi, Tatar, zengin, yoksul, sağlam, hasta, sarhoş, ayık, kaba, nazik, asker, sivil, üniversiteli, liseli, kısacası her sınıftan, her yaş ve kişilikte erkekle yapılan zina. Böylelikle bağrışmalar, şakalaşmalar, dövüş ve eğlence, tütün, şarap âlemleri, akşam başlayan müzikle birlikte şafağa kadar sürüyordu. Ancak sabah kurtuluşa, kurşun gibi ağır bir uykuya kavuşabiliyorlardı. Bu her gün, bütün bir hafta hep böyleydi. Hafta sonunda hükümet dairesine, karakola gidiliyordu. Orada devlet memurları, erkek doktorlar, bazen ciddi, sert bir halde, bazen de takılarak doğanın kötülükten korunmaları için yalnız insanlara değil, hayvanlara bile verdiği utanma duygusunu hiçe sayarak kadınları muayene ediyorlardı. Sonra da ortaklarına, hafta boyunca işledikleri

suça devam etmeleri için izin belgesi veriyorlardı. Yeni bir hafta başlıyordu. Bu böylece yaz kış, normal gün ya da bayram günü boyunca sürüp gidiyordu.

Maslova, tam yedi yıl bu hayatı yaşadı. Bu arada iki ev değiştirdi, bir kere de hastaneye düştü. Geneleve girişinin yedinci, ilk düşüşünün sekizinci yılında, yirmi altı yaşındayken başına bir bela geldi, cezaevine girdi. Şimdi de caniler, hırsızlar arasında geçirdiği altı aydan sonra muhafızlarla birlikte, mahkemeye gidiyordu.

III

Uzun yolda hayli yorulan Maslova, muhafızlarıyla birlikte bölge mahkemesine geldiği zaman, yanında büyüdüğü hanımlarının eskiden onu baştan çıkaran genç yeğeni Prens Dimitri İvanoviç Nehludov henüz yataktan kalkmamıştı. Yüksek somyalı, kuştüyü döşekli yatağının içinde, sırtında Hollanda pamuklusundan gecelik entarisiyle yatıyordu; iyi ütülenmiş geceliğinin yakasını açmış, sigara içiyordu. Gözlerini bir noktaya dikerek bir gün önce olan biteni hatırlıyor, bugün yapılacak işleri düşünüyordu.

Korçaginlerde geçirdiği geceyi hatırladı. Korçaginler zengin, soylu bir aileydi. Ortalıkta, Nehludov'un onların kızıyla evleneceği söylentisi dolaşıyordu. Nehludov iç çekti, bitirdiği sigarayı attı; gümüş tabakasından yenisini alacakken vazgeçti. Düzgün beyaz ayaklarını karyoladan uzatarak terliklerini buldu, dolgun omuzlarına ipekli ropdöşambrını atarak hızlı, sert adımlarla yatak odasının bitişiğindeki tuvalet odasına geçti. Buranın havası kolonya, kozmetik ve lavantaların doğal olmayan kokularıyla doluydu. Prens odada, çoğu dolgulu dişlerini özel bir

tozla fırçaladı, kokulu suyla gargara yaptı. Ardından bedeninin her yanını yıkayıp ayrı ayrı havlularla kurulamaya başladı. Kokulu sabunla ellerini yıkadıktan sonra uzun tırnaklarını özene bezene fırçaladı. Sonra büyük mermer lavabonun önünde yüzünü, kalın boynunu yıkadı; ardından yatak odasının yanındaki duşa geçti. Orada, hafifçe yağ bağlamış kaslı, beyaz bedenini soğuk suyla ovduktan ve tüylü bir havluyla kuruladıktan sonra, temiz ütülü çamaşırını, ayna gibi parlatılmış kunduralarını giydi. Bu işi bitirince tuvalet masasının önüne oturarak iki fırçayla ufak, kıvırcık sakalını, önde hafifçe seyrekleşmiş kıvırcık saçlarını taramaya başladı.

Kullandığı bütün eşya, giyimine ait her şeyi, yani çamaşırı, giysisi, ayakkabısı, kravatı, iğne ve düğmeleri hep en iyi cins, pahalı, sade, dayanıklı, değerli şeylerdi.

Bir dizi boyunbağı ve iğne içinden eline ilk geçenleri aldı. Oysa eskiden bu gibi şeylerle uğraşmak onu eğlendirirdi. Şimdi ilgilenmiyordu bile. Sandalyenin üzerinde duran fırçalanıp hazırlanmış giysisini giydikten sonra Nehludov, pek ferahlamış olmamakla birlikte, tertemiz ve güzel kokarak yemek odasına geçti. Yemek odası uzun bir odaydı; daha dün üç uşak parkeyi pırıl pırıl parlatmıştı. Odada meşe ağacından kocaman bir büfe, aynı tür büyük, açılır kapanır bir de masa vardı. Dışarıya doğru, aslan pençeleri şeklinde yapılmış oymalı ayakları, masaya kendine özgü bir ululuk veriyordu. Aile adının baş harfleri büyük büyük işlenerek süslenmiş ince, kolalı bir örtüyle örtülmüş masanın üzerinde, gümüş kahvedanlık duruyordu. İçinden kahvenin güzel kokusu geliyordu. Ayrıca, hepsi birörnek şekerlik, kaynatılmış kremayla dolu bir sütlük ve bir de tabak vardı. Tabak taze *kalaç*[1], peksimet ve bisküviyle do-

1. (Rus.) Doğu Slavların çeşitli boylarda tekerlek biçiminde yaptıkları ekmek ya da çörek.

luydu. Nehludov'un bardağının yanına postadan gelen mektuplar, gazete ve *Revue de Deux Mondes*'un son sayısı konmuştu. Nehludov mektuplara el atmaya hazırlanırken koridora açılan kapıdan kayar gibi yürüyen, yaşlı bir kadın çıkageldi. Yas giysisi giyen kadının ortadan ayrılmış saçlarının tepesindeki seyrekliği dantelli bir tepelik örtüyordu. Geçenlerde burada ölen Nehludov'un annesinin oda hizmetçisi Agrafena Petrovna'ydı. İhtiyar prenses ölünce oğlunun yanında kâhya kadın olarak kalmıştı.

Agrafena Petrovna, Nehludov'un annesiyle Avrupa'da çeşitli zamanlarda, toplam on sene kadar kaldığı için görünüş ve tavırlarıyla tam bir hanımefendiyi andırıyordu. Çocukluğundan beri Nehludovların evinde olan bu kadın, Dimitri İvanoviç'in küçüklüğünü, Mitenka diye çağrıldığı zamanları bilirdi.

"Günaydın Dimitri İvanoviç."

"Günaydın Agrafena Petrovna," yanıtını verdi Nehludov. "Ne var ne yok?" diye sordu.

"Mektubunuz var. Ama büyük prensesten mi, yoksa küçüğünden mi bilemiyorum. Hizmetçileri epey önce getirdi. Odamda bekliyor."

"Peki, şimdi bakarım."

Nehludov mektubu aldı, Agrafena Petrovna'nın gülümsediğini görünce kaşlarını çattı. Bu gülümseyişten, mektubun genç Prenses Korçagina'dan geldiği anlaşılıyordu. Yani, Agrafena Petrovna'nın düşündüğüne göre, Nehludov'un evlenmeye niyeti olduğu bir kızdan geliyordu.

Agrafena Petrovna'nın gülümsemesinin açığa vurduğu bu olasılık, Nehludov'un hiç hoşuna gitmedi.

"Öyleyse söyleyeyim de beklesin."

Agrafena Petrovna, asıl yerinde durmayan küçük bir masa temizleme fırçasını kaparak yerini değiştirdi ve hep o havada kayar gibi yürüyüşüyle yemek odasından çıktı.

Nehludov, Agrafena Petrovna'nın getirdiği kokulu

mektubu açarak okumaya başladı. Kenarları tırtıllı, kalın gri kâğıt üzerine dik, ama işlek bir yazıyla şunlar yazılmıştı:

Belleğinizde kalması için, ödevimin gerektirdiği şekilde hareket ederek, size bugünün 28 Nisan, yani jüri üyesi bulunduğunuz mahkemenin toplanacağı gün olduğunu hatırlatırım. Bu nedenle, dün her zamanki kayıtsızlığınızla söz verdiğiniz halde bizimle ve Kolosovlarla birlikte sergiye, tabloları görmeye gelemeyeceksiniz: *à moins que vous ne soyez disposé à payer à la cour d'assises les 300 roubles d'amende que vous refusez pour votre cheval*[1]... Bunları siz gider gitmez hatırladım. Sakın unutmayın.

Pr. M. Korçagina

Kâğıdın öbür tarafına şu satırlar eklenmişti:

Maman vous fait dire que votre couvert vous attendra jusqu'à la nuit. Venez absolument, à quelle heure que cela soit.[2]

M. K.

Nehludov yüzünü ekşitti. İki aydır Nehludov'un üzerine gelen Prenses Korçagina bu mektubuyla, onları görünmeyen bağlarla birbirine bağlamaya devam ediyordu. Oysa Nehludov bundan hiç hoşlanmıyordu. Bir kere, ilk gençliğini geçirmiş, pek hararetli aşk duymayan bütün erkeklerde olduğu gibi, içinde evlenmeye karşı bir ürkeklik vardı. Başka önemli bir neden de şuydu: Nehlu-

1. (Fr.) Ama kendinize bir at almak için esirgediğiniz 300 rubleyi, mahkemede ceza olarak ödemeyi göze alırsanız o başka...

2. (Fr.) Annem, yemeğinizin sizi geceye kadar bekleyeceğini söylememi istedi. Hangi saatte olursa olsun, mutlaka gelin.

dov, evlenmeye karar verse bile şimdilik prensesi isteyemezdi. Buna neden, on yıl önce baştan çıkarıp yüzüstü bıraktığı Katyuşa değildi, o bunu tamamıyla aklından çıkarmıştı; evlenmesine engel saymıyordu. Asıl engel, evli bir kadınla aralarındaki ilişkiydi. Gerçi bu bağı Nehludov koparmıştı artık, ama kadının kabul edip etmediği henüz belli değildi.

Nehludov, kadınlara karşı çok çekingendi. Zaten, sözü edilen evli kadın da Nehludov'u bu çekingenliğinden yararlanarak elde etmişti. Kadın, Nehludov'un seçimlere girdiği bölge başkanının karısıydı. Kadın, onu böyle bir bağlılığa sürüklemişti. Bu bağ genç adamı günden güne sarmakla birlikte, içinde bir nefret uyandırıyordu. Kadının çekiciliğine dayanamayan Nehludov, sonraları kendini ona karşı suçlu bulmaya başladı. Kadının gönlünü almadan ilişkilerine son vermeyi doğru bulmuyordu. Korçagina ile evlenmek istese bile, bunu yapmaya hakkı olmadığını düşünmesinin nedeni de buydu işte...

O anda masanın üstünde o kadının kocasından gelen bir mektup gözüne ilişti. Yazıyı, posta damgasını tanıyan Nehludov kızardı, tehlike anlarında her zaman olduğu gibi gücünün arttığını hissetti. Ama heyecanı boşunaydı: Nehludov'un belli başlı topraklarının bulunduğu bölgedeki soylular sınıfına başkanlık eden adam, mayıs sonunda yapılacak olağanüstü toplantıyı haber veriyordu. İl toplantısında da okula, yollara ait önemli konularda Nehludov'dan ayrıca, *donner un coup d'epaule*[1] rica ediyordu. Çünkü bu konuda muhalif partinin şiddetli itirazları bekleniyordu.

Başkan liberal bir adamdı. Birkaç fikir arkadaşıyla Çar III. Aleksandr zamanında doğan gericiliğe karşı sava-

1. (Fr.) Omuz vermesini, yardım etmesini.

şıma girişmişti. Bu işe kendini o kadar vermişti ki, aile hayatındaki mutsuzluğun farkında bile değildi.

Nehludov bu adam yüzünden çektiği acıları hatırladı. O kadar ki, bir gün onun sorunu öğrenerek düelloya hazırlandığını sanmıştı da havaya ateş etmeye karar vermişti. Başka bir gün de kadınla aralarındaki korkunç bir sahneden sonra, sevgilisinin kendini havuza atmak için bahçeye fırladığını, onun da peşinden koşarak bahçeyi karış karış aradığını bugün gibi hatırlıyordu. "Hayır, ondan yanıt almayınca ne giderim ne de bir şey yapabilirim..." diye düşündü. Bir hafta önce kesin bir mektup yazmıştı. Suçluluğunu kabul ediyor, her türlü cezaya hazır olduğunu söylüyordu. Aynı mektupta, ilişkilerinin son bulmasını kadın için daha hayırlı saydığını bildirmişti. İşte bu mektubun yanıtını bekliyor, ama bir türlü alamıyordu. Yanıtın gelmeyişi bir dereceye kadar iyiye işaretti. Gerçekten, kadın ayrılma kararını kabul etmemiş olsaydı, çoktan bir şey yapacak ya da önceleri yaptığı gibi, kalkıp kendisi gelecekti. Nehludov'un kulağına çalındığına göre, kadına kur yapan bir subay vardı. Bu onu bir yandan kıskandırıyor, bir yandan da içine sıkıntı veren yalandan kurtaracağı umuduyla sevindiriyordu. İkinci mektup, çiftliklerine bakan kâhyadan geliyordu. Kâhya, Nehludov'un mirasçılığının resmen tanınması için onun kesinlikle çiftliğe gelmesi gerektiğini yazıyordu. Bundan başka, prensin mülklerinin nasıl yönetileceği hakkında bir karar vermesi de gerekiyordu; her şey annesinin zamanındaki gibi mi kalacaktı, yoksa kâhyanın önceleri ölen prensese, şimdi de genç prense önerdiği şekilde, gerekli araçları artırarak bu zamana kadar köylülerin işlettiği toprağı kendi mi işletecekti? Kâhya, ikinci şekli daha kârlı buluyordu. Daha sonra kâhya, aybaşında gönderilmesi gereken üç bin rubleyi yollamakta biraz geciktiği için özür diliyordu. Para ilk postayla gönderilecekti. Gecikmenin nedeni, pa-

rayı bir türlü vermeyerek kâhyayı hükümete başvurmak zorunda bırakan şu hilebaz köylülerdi. Bu mektuptan Nehludov hem hoşlanmış hem de hoşlanmamıştı. Hoşuna giden yön, kendisini büyük bir mülkün sahibi hissetmesiydi. Hoşuna gitmeyen nokta da şuydu: Nehludov ilk gençliğinde Herbert Spencer'ın hayranıydı. Spencer'ın *Social Statics*'inde[1] bireysel mülkiyeti adaletsizlik sayarak yermesini takdirle karşılamıştı. Gençliğin verdiği dürüstlük ve kesinlik içinde her yerde, toprağın insanın tek başına elinde tutacağı bir mülk olmadığından söz etmiş, ayrıca üniversitede bu konu üzerine tez hazırlamıştı. Bununla da kalmamış, annesiyle ilişiği olmayan, doğrudan doğruya babasından kendisine miras kalan ufak bir toprak payını da köylülere bağışlamıştı. Mülk sahibi olmak onun ilkelerine aykırıydı. Oysa şimdi aldığı miras onu büyük bir mülk sahibi yapmıştı. Önünde iki yol vardı: ya on yıl önce babasından kalan iki yüz dönüm araziyi reddettiği gibi bunu da reddetmek ya da sessizce alarak eski düşüncelerinin yanlış olduğunu kabul etmek.

Yalnız mülklerinden gelen parayla geçindiği için, bu birinci yolu seçemezdi. Memurluğa girmek de istemiyordu. Öte yandan, zengin hayata öteden beri alışmıştı. Bundan vazgeçebileceğini hiç sanmıyordu. Hem bütün bunlara da gerek yoktu artık. Çünkü Nehludov'da ne eski inançları, atılganlığı ne de o gençlik gururundan gelme gösteriş hevesi kalmıştı. İkinci yolu da seçemezdi; çünkü ilk olarak, Spencer'ın *Social Statics*'inde karşılaştığı ve yıllar sonra Henry George'un eserlerinde desteklendiğini gördüğü mülkçülüğün haksızlığına ait düşünceler artık karşı çıkılamaz bir şekilde doğrulanmıştı.

İşte kâhyasının mektubundaki tatsız taraf buydu.

1. (İng.) "Sosyal Statik" (1851), Sosyal Darwinizmin öncülerinden Spencer'ın ünlü eseri.

IV

Kahvesini bitiren Nehludov çalışma odasına geçti. Gönderilen çağrıya bakarak mahkeme saatini öğrenecek, prensese cevap yazacaktı. Çalışma odasına resim atölyesinden geçiliyordu. Atölyede başlanmış bir tabloyla duvara doğru çevrilmiş bir sehpa duruyordu. Duvarlarda tamamlanmamış resimler asılıydı. İki yıldır üzerinde uğraştığı bir tablo, duvardaki resimler ve atölyenin toplu görünüşü ona, hele son zamanlarda, artık resim sanatında ilerlemeye gücünün yetmediğini hatırlattı. Nehludov bunu aşırı incelikte bir sanat zevkine sahip olmasıyla açıklıyordu. Ama ne de olsa güçsüzlüğü onu üzüyordu.

Yedi yıl önce resme yeteneği olduğuna karar vererek görevinden ayrılmış, kendini sanata vermiş, her işi küçümsemeye başlamıştı. Bugün böyle düşünmeye hakkı olmadığını açıkça görüyordu. Bu konuyla ilgili her anı onu sıkıyordu. Atölyesinin görkemini içi ezilerek seyretti; neşesiz bir halde çalışma odasına geçti. Bu oda çok büyük, tavanı yüksek, türlü türlü süsü bulunan, her gereksinimini karşılayabilecek eşyayla döşeli bir odaydı.

Hemen büyük yazı masasının el altında bulunması gereken evraka ayrılmış çekmecesini açarak mahkeme çağrısını buldu. Mahkemede saat on birde bulunması gerekiyordu. Nehludov masaya oturdu; prensese, çağrısına teşekkür ederek yemeğe gelmeye çalışacağını yazdı. Ama yazdığı mektubu fazla içten bulduğu için yırttı. İkincisini de hakaret edici derecede soğuk buldu. Onu da yırttı. Ardından, duvardaki elektrik düğmesine bastı. Kurşunî renk kumaştan önlük giymiş bir uşak girdi. Yaşlı, yüzü gülmeyen, sakalı bıyığı tıraş edilmiş, favorili bir adamdı.

Nehludov, "Lütfen bir araba çağırın," dedi.

"Baş üstüne."

"Korçaginlerin adamına da teşekkür ettiğimi, gelmeye çalışacağımı söylersiniz."

"Baş üstüne."

Nehludov, "Biraz nezaketsizce oldu ama yazamam. Nasıl olsa bugün görüşeceğiz," diye düşündü, giyinmeye gitti.

Giyininçe dışarı çıktı. Tanıdık bir arabacı, lastik tekerlekli arabasıyla bekliyordu.

Arabacı, güneşten yanmış güçlü boynunu beyaz yakalığı içinde çevirerek ona döndü:

"Dün Prens Korçaginlerden siz çıkmışsınız, ben gelmişim. Kapıcı, 'Şimdi çıktılar,' dedi."

Nehludov, "Arabacılar bile Korçaginlerle ilişkimi biliyor," diye düşündü.

Son zamanda zihnini kurcalayan ve bir türlü çözemediği, Korçagina'yla evlenip evlenmeyeceği sorunu yeniden önüne dikilmişti. Nehludov, o sıralarda karşılaştığı sorunların çoğunda olduğu gibi, şimdi de şöyle ya da böyle bir karara varamıyordu.

Evlenmenin genel olarak yararı şuydu: Bir defa rahat bir yuva sahibi olmasının yanı sıra cinsel hayatı da düzene girecekti. Böylelikle evlenme, ahlaklı yaşamasına olanak verecekti. Öte yandan, en önemli nokta olarak, aile ve çocukların bugünkü boş hayatına bir anlam vermesi umudu vardı. Bunlar, evlenmesi lehinde olan şeylerdi. Aleyhte olanlar ise ilkin, bütün yaşlı bekârlarda bulunan serbestliği kaybetme korkusu, sonra da kadınların gizemli varlıkları karşısında duyulan bilinçsizce ürkeklikti.

Evlenmenin özel olarak yararına, Nehludov'un evleneceği kimsenin yüzde yüz Missi olmasına gelince (Korçagina'nın adı Marya'ydı, ama bütün yüksek ailelerde âdet olduğu gibi bir de lakabı vardı); Missi, her şeyden önce soyluydu. Sonra giyimi, konuşma tarzı, yürü-

yüş ve gülüşüyle sıradan insanlardan ayrı bir hali vardı. Yalnız bu ayrılıştaki özellik, ondaki herhangi bir olağanüstülükten değil de sadece "iffet"ten ileri geliyordu. Nehludov bu özelliğe başka bir ad veremiyor, çok da takdir ediyordu. İkinci olarak, Missi onu başka kimselerden daha yüksek tutuyor, Nehludov'a göre, onu anlıyordu. Bu anlayış, yani yüksek meziyetlerine değer verilmesi, onun Missi'nin zekâsı hakkında verdiği yargılarda yanılmadığını kanıtlıyordu. Missi'yle evlenmesinin doğru olmadığını gösteren noktalardan biri; ondan daha iyi, böylelikle, kendisine daha layık bir kız bulabilmesi olasılığıydı. Ayrıca yirmi yedi yaşında olan Missi, Nehludov'dan önce başka erkekleri de sevmiş olabilirdi. Bu düşünce Nehludov'a azap veriyordu. Kızın daha önceleri onu değil de başka birini sevmesi gururunu incitiyordu. Kuşkusuz kızcağız ileride ona rastlayacağını kestiremezdi, ama Nehludov yine de Missi'nin kendinden önce başkasını sevmiş olması düşüncesine dayanamıyordu.

Böylelikle işin uygun ve aykırı taraflarının sayısı aşağı yukarı aynıydı. Hiç olmazsa, bu noktalar önemleri yönünden birbirlerine eşitti. Nehludov, "Buridan'ın Eşeği[1] gibiyim," diye kendi kendiyle alay ediyordu. Ama yine de bildiğinden şaşmıyor, ne karar vereceğini kestiremiyordu.

Kendi kendine, "Bununla birlikte, Marya Vasilyevna'dan (Başkan'ın karısı) yanıt almadan, o bağı tam olarak koparmadan hiçbir şey yapamam," diyordu.

Kararını erteleyebilmesi, hatta bunu yapmak zorunda olması hoşuna gidiyordu.

Arabası, ön taraftaki asfaltı geçerek mahkeme kapısına sessizce yaklaştı. Nehludov, "Sonra düşünürüm bunları," dedi kendi kendine. "Şimdi her zaman yaptığım,

1. Önüne iki demet ot konulan, ama hangisinden başlayacağına karar veremeyerek açlıktan ölen eşek. Alegori, ünlü Fransız filozof Jean Buridan'a aittir.

yapmayı görev saydığım gibi, rahat bir vicdanla, toplumsal ödevimi yerine getirmeliyim. Hem bu işler bazen ilgi çekici de olur," diyerek kapıcının önünden geçti ve mahkeme girişine yürüdü.

V

İçeriye girdiğinde koridorlar tam bir kaynaşma halindeydi.

Odacılar, kimi hızla yürüyerek kimi ayaklarını sürte sürte hafifçe koşarak verilen emir ve evrakla bir aşağı bir yukarı, soluk soluğa koşuşuyorlardı. Mübaşirler, avukatlar, adliyeciler bir öte, bir beri dolaşıyor, davacılar ve tutuksuz yargılanan sanıklar sıralarını bekliyorlardı. Kimi neşesizce duvar boyunca geziniyor, kimi sıralarda oturuyordu.

Nehludov, odacının birine Bölge Mahkemesi'nin nerede olduğunu sordu.

"Hangisini soruyorsunuz? Asliye Ceza Mahkemesi var, Sulh Ceza Mahkemesi var."

"Jüride üyeyim."

"Öyle desenize.. Ağır Ceza'yı soruyorsunuz. Şuradan gireceksiniz; önce sağa, sonra sola sapın. İkinci kapı..."

Nehludov tarife göre yürüdü.

Gösterilen kapının önünde iki kişi bekliyordu. Birisi iriyarı, şişman bir tüccardı. Babacan bir adama benziyordu. Besbelli karnını iyice doyurduktan sonra bir-iki kadeh de içtiği için keyfi yerindeydi. İkincisi, bir Yahudi tezgâhtardı. Yün fiyatları üzerine konuşulurken Nehludov yaklaşarak jüri heyetine ayrılmış odanın burası olup olmadığını sordu.

Tüccar, neşeyle göz kırparak hep o babacan tavrıyla,

"Burası bayım burası," yanıtını verdi. "Siz de bizim gibi üyesiniz galiba."

Nehludov'un evet yanıtı üzerine, "Eh, iyi, birlikte çalışacağız öyleyse..." diye sözüne devam etti.

Sonra dik tuttuğu yumuşak, geniş elini uzatarak, "İkinci sınıf Tüccar Baklaşov," dedi, "beraber çalışacağız... Kiminle tanışma onuruna erişiyorum?"

Nehludov adını söyledi, jüri heyetinin odasına girdi.

Ufak odada her meslekten on kadar adam vardı. Hepsi de yeni gelmişlerdi. Bazıları oturuyor, bazıları birbirlerini süzerek geziniyor, birbirleriyle tanışıyorlardı. İçlerinde resmî giysi giymiş emekli bir memur da vardı. Ötekiler redingot ya da ceket giymişlerdi. Yalnız biri paltoluydu.

Hepsi işlerini güçlerini bırakarak buraya gelmelerinin angarya olduğundan söz ediyordu. Ama bu toplumsal ödeve çağrılmanın verdiği memnuniyet yüzlerinden açıkça okunuyordu.

Jüri üyeleri, bazıları birbiriyle tanışarak, bazıları sadece kimin nesi olduğunu öğrenerek aralarında havadan, erken başlayan bahardan, görülecek işlerden konuşmaya devam ediyorlardı. Nehludov'la henüz tanışmamış olanlar, herhalde kendileri için bunu onur sayarak tanışmakta acele ediyorlardı. Nehludov bunu doğal sayıyordu. Zaten tanımadığı insanlar arasında bulunduğunda, daima içinde kendini onlardan üstün gören bir duygu olurdu. Birisi çıkıp da ona bu üstünlük duygusunun neden ileri geldiğini sorsa, yanıt veremezdi. Çünkü hiç de göze çarpacak üstünlükleri yoktu. Ne İngilizce, Fransızca ve Almancayı güzel konuşması ne de giydiği çamaşırların, giysilerinin, taktığı boyunbağı ve kol düğmelerinin en iyi mağazalardan alınmış olması kendini başkalarından üstün görmesi için neden olabilirdi. Bunu o da biliyordu ama yine de üstünlüğünden emindi. Saygı gösterilerini

hakkıymış gibi kabul ediyor, bunlar eksik olunca kendini hakarete uğramış sayıyordu. Jüri heyeti odasında da bu tür bir saygısızlıkla karşılaşınca canı sıkıldı.

Üyeler arasında Nehludov'un tanıdığı biri vardı. Bu Piotr Gerasimoviç'ti. (Nehludov bu adamın soyadını bilmiyor, bilmemesiyle de övünüyordu sanki...) Piotr Gerasimoviç, eskiden kız kardeşinin çocuklarına öğretmenlik etmişti. Şimdi de liselerden birinde öğretmendi. Nehludov öteden beri yılışması, kendini beğenmiş tavırları, bol kahkahaları, kız kardeşinin deyişiyle, bayağılığı yüzünden ondan nefret ederdi.

Piotr Gerasimoviç, Nehludov'u gürültülü bir kahkahayla karşıladı:

"Vaay!.. Demek sizin başınıza da geldi ha... Yakayı kurtaramadınız, öyle mi?"

Nehludov somurtarak sert sert, "Kurtulmaya gerek görmedim," yanıtını verdi.

Piotr Gerasimoviç daha yüksek bir kahkahayla, "Eh, bu da kahramanlığın bir türü," dedi. "Ama durun bakalım, hele karnınız acıksın, sizi uykusuz bıraksınlar, o zaman görüşürüz."

Nehludov, "Bu papaz oğlu da neredeyse benimle senlibenli konuşmaya başlayacak," diye düşündü. Yüzüne, ancak bütün ailesinin ölüm haberini alınca duyacağı zamanki kadar derin bir keder ifadesi vererek Piotr Gerasimoviç'ten uzaklaştı. Hararetle bir şeyler anlatan tıraşlı, uzun boylu, iriyarı bir adamın çevresinde toplanmış gruba yaklaştı. O anda uzun boylu adam, asliye hukuk mahkemesinde görülen bir davayı anlatıyordu. Davayı gayet iyi bildiğini göstermek isteyerek yargıçları, avukatları adlarıyla anıyordu. Adam, tanınmış avukatın işi nasıl ustalıkla idare ettiğini, taraflardan tamamıyla haklı olan yaşlı kadını, karşı tarafa nasıl büyük miktarda

para ödemek zorunda bıraktığını anlatıp duruyordu.

"Dâhi bir avukat," diye tekrarlıyordu.

Çevresindekiler onu saygıyla dinliyorlardı. Bazıları araya bir söz sokuşturmaya çalışıyordu, ama anlatan adam, her şeyi yalnız kendi biliyormuş gibi, konuşanın lafını hemen ağzına tıkıyordu.

Geç geldiği halde Nehludov'un epey beklemesi gerekti. Mahkeme, yargıçlardan birinin gelmemesinden ötürü gecikmişti.

VI

Mahkeme başkanı erkenden gelmişti. Başkan uzun boylu, etine dolgun, yer yer beyazlaşmış uzun favorili bir adamdı. Evli olduğu halde, pek başıboş bir hayat sürüyordu. Karısı da onun gibi hareket ediyordu. Birbirlerine engel oldukları yoktu. Başkan bu sabah, geçen yaz çocuklarına mürebbiyelik yapan İsviçreli kadından mektup almıştı. Kadın, güneyden Petersburg'a geçerken kente inecek, saat üçle altı arasında onu İtalya Oteli'nde bekleyecekti. Bu nedenle Başkan, bugünkü oturumun bir an önce başlayarak bitmesini istiyordu. Böylece altıya kadar, geçen yaz sayfiyede ilişki kurduğu şu kızıl saçlı Klara Vasilyevna'yı ziyaret edebilecekti.

Odasına girince kapıyı sürgüledi. Evrak dolabının alt rafından iki tane dambıl çıkardı. Yukarıya, öne, yana, aşağıya yirmi hareket yaptı. Sonra dambılı başının üstünde tutarak gayet hafif bir hareketle üç kere çömeldi, doğruldu.

Dördüncü parmağında altın yüzük bulunan sol eliyle, sağ kolunun pazısını yoklayarak, "Soğuk suyla duş al-

mak ve idman yapmak kadar güçlendirici şey yok," diye düşündü. Jimnastiğini bitirmek için bir döndürme hareketi kalmıştı. Başkan, uzun davalardan önce bu hareketleri yapmayı alışkanlık edinmişti. Birden kapı hafifçe sarsıldı, dışarıdan biri açmak istiyordu. Başkan dambılları aceleyle yerine koydu. Kapıyı açtı.

"Affedersiniz," dedi.

Odaya altın gözlüklü, kısa boylu, kalkık omuzlu, asık suratlı bir mahkeme üyesi girdi.

Sitemle, "Matyev Nikitiç yine yok," dedi.

Başkan resmî redingotunu giyerken yanıt verdi:

"Yok ya, hep geç kalıyor."

"Hayret doğrusu, nasıl da yüzü tutuyor!"

Üye öfkeyle sandalyeye oturdu, tabakasını çıkardı. Düzen sever bir adam olan bu üye ile karısı arasında bu sabah pek tatsız bir tartışma geçmişti. Karısı ev masrafı için verilen parayı ay sonundan önce tüketmiş, yeniden para istemişti. O da yöntemini bozamayacağını söyleyince atışmışlardı. Karısı, bu duruma göre evde yemek bulmayı ummamasını bildirmişti. Üye, evden ayrılırken, karısının savurduğu tehdidi yerine getireceğinden korkmamış değildi. Gerçekten bu kadından her şey beklenirdi.

Tatlı, sevimli yüzü neşe ve sağlıkla parlayan Başkan'a baktı. Başkan, dirseklerini genişçe açarak güzel beyaz elleriyle yaldızlı yakasının iki yanına düşen gür, kırçıllı favorilerini düzeltiyordu. Üye hem ona bakıyor hem de, "Gel de bundan sonra iyi, temiz bir hayat sür bakalım," diye düşünüyordu. "Şu adam hep memnun ve neşeli; bense, hep azap içindeyim."

Odaya elinde bir dosyayla Kâtip girdi.

Başkan, "Teşekkür ederim," diyerek sigarasını yaktı. "Hangi davayı başa alalım?"

Kâtip, görünüşte kayıtsızlıkla, "Şu zehirleme davasıyla başlasak," dedi.

Başkanın, bu davayı saat dörde kadar toparlayıp sonra da işi kırabileceğine aklı kesmişti.

"Peki, peki, zehirleme olsun," yanıtını verdi. "Matyev Nikitiç hâlâ gelmedi mi?"

"Daha gelmedi."

"Breve burada mı?"

"Burada efendim."

"Onu görünce, zehirden başlayacağımızı söyleyin."

Bu davada Savcılık makamını Savcı Yardımcısı Breve temsil edecekti. Kâtip koridora çıkınca Breve ile karşılaştı. Savcı Yardımcısı iliklenmemiş redingotu, koltuğunda çantasıyla koridordan topuklarını vura vura geçiyordu. Serbest kolunu öyle hızla sallıyordu ki, avuç içi yürüyüş yönüne dik bir durum almıştı.

Kâtip, "Mihail Petroviç hazır olup olmadığınızı sormamı istedi," dedi.

Savcı Yardımcısı, "Ben her zaman hazırım," yanıtını verdi. "Birinci dava hangisi?"

"Zehirleme."

"Çok iyi."

Savcı Yardımcısı, "Çok iyi," demişti ama aslında durumu hiç de çok iyi bulmuyordu; uykusuz bir gece geçirmişti. Arkadaşlarından birini ağırlamış, hep birlikte adamakıllı kafayı çekmişlerdi. Saat ikiye kadar da kâğıt oynamışlardı. Sonra, daha altı ay önce Maslova'nın bulunduğu eve, kadına gitmişlerdi. Böylelikle Breve, zehirleme davasını okumaya vakit bulamamıştı. Şimdi şöyle bir göz gezdirmek istiyordu. Savcı Yardımcısı'nın zehirleme davasını okumadığını bilen Kâtip, Başkan'a, bunun ilk olarak ele alınmasını mahsus söylemişti.

Kâtip son derece liberal bir adamdı. Breve ise tutucuydu; hem de Rusya'daki bütün Alman memurlar gibi tam bir Hıristiyan'dı. Kâtip onu sevmiyor, mevkiini kıskanıyordu.

"Peki ama Skoptsiler[1] davası ne olacak?" diye sordu.

Savcı Yardımcısı, "Olmaz dedim ya," yanıtını verdi. "Tanıklar yok. Mahkeme heyetine böyle söyleyeceğim."

"Ama hepsi bir..."

Savcı Yardımcısı, "Olmaz," dedi, kolunu sallamaya devam ederek odasına koştu.

Skopetzler davasını, davaya hiç de gerekli olmayan bir tanığın eksikliği yüzünden ileriye atıyordu. Bunu sırf aydın üyelerden kurulmuş jüri heyetinin beraat kararı verebileceğini düşündüğü için yapıyordu. Oysa Breve, mahkeme başkanıyla anlaşmış, bu davaya kasabada yapılacak mahkemede bakılmasını kararlaştırmışlardı. Orada köylü üyelerin çoğunluğu oluşturması Skopetzlerin suçlanması olasılığını artırıyordu.

Koridordaki kalabalık, hareketlilik gitgide arttı. Halk, en çok asliye hukuk mahkemesi salonunun kapısında toplanmıştı. Orada, biraz önce mahkemelere meraklı kişinin anlattığı dava görülüyordu. Oturuma ara verilince salondan ihtiyar bir kadın çıktı. Bu, dâhi avukatın müvekkiline haksız olarak mülkünü kazandırdığı ihtiyar kadındı. Yargıçlar kadar, davacıyla avukatı da haksızlığın farkındaydılar. Ama Avukat'ın düzenlediği plana göre, kadının malını elinden alarak işadamına vermemenin olanağı yoktu. Yaşlı kadın şişmandı; süslü bir giysi, iri çiçeklerle süslenmiş bir şapka giymişti. Salon kapısından çıkınca koridorda durakladı. Kısa, küt kollarını açmış, avukatına dönerek, "Ne olacak şimdi? Rica ederim, nedir bu?" diye tekrarlayıp duruyordu. Avukat, gözlerini kadının şapkasındaki çiçek-

1. (Rus. hadımlar) Öğretisini Matta İncili'ne (18:8-9, 19:12) dayandıran ve Âdem ile Havva'nın Cennet'ten kovulmasına yol açan cinsel arzulardan arınmak için, kadınların göğüslerini, erkeklerin erbezlerini, hatta bazen cinsel organlarını kesmelerini şart koşan tarikat. Skoptsiler Tarikatı 1771'e kadar tamamen gizli kalmayı başarmış ve Rus yönetiminin bütün çabasına rağmen XX. yüzyılın ortalarına dek varlığını sürdürmüştür.

lere dikmiş bir şeyler düşünüyor, onu dinlemiyordu bile.

Yaşlı kadının peşi sıra, mahkeme salonundan, kendine on bin ruble alarak müşterisine yüz bin ruble kazandıran, böylece çiçekli kocakarıyı sipsivri bırakan tanınmış avukat da çıktı. Yeleğinin önü açıktı. Gömleğinin plastronu ve kendini beğenmiş bir ifade taşıyan yüzü pırıl pırıl parlıyordu. Bütün gözler ona çevrildi. Avukat bunu hissetti. Her haliyle, "rica ederim, törene gerek yok" demek istediğini göstererek kalabalığın önünden hızlı hızlı geçti.

VII

Sonunda Matyev Nikitiç de geldi. Zayıf, uzun boyunlu, yan yan yürüyen, altdudağı çarpık bir adam olan mübaşir, jüri heyetinin bulunduğu odaya girdi.

Mübaşir namuslu bir adamdı, üniversiteyi bitirmişti. Ancak zaman zaman kendini içkiye kaptırdığı için hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı. Üç ay önce karısının himayesinde bulunduğu bir kontes ona bu işi bulmuştu. Adamcağız hâlâ burada oluşuna pek seviniyordu.

Kelebek gözlüğünü takarak çevresine baktıktan sonra, "Nasıl," dedi, "hepiniz tamam mısınız?"

Neşeli tüccar, "Tamamız galiba," yanıtını verdi.

Mübaşir, "Hele bir yoklama yapalım," diyerek cebinden bir kâğıt çıkardı, adları okumaya başladı.

Okurken ad sahiplerine, kâh *pince-nez*'nin[1] arkasından, kâh üstünden bakıyordu.

1. (Fr.) Kelebek gözlük.

"Yedinci Derece Memur İ.M. Nikiforov!"

Mahkeme işlerinden pek anlayan deminki heybetli adam, "Benim," dedi.

"Emekli Albay İvan Semyonoviç İvanov..."

Emekli subay giysisi giymiş zayıf bir adam, "Burada," yanıtını verdi.

"İkinci Sınıf Tüccar Piotr Baklaşov."

Babacan tüccar, ağzı kulaklarına vararak, "Burada, hazırız," diye seslendi.

"Muhafız Alayı Teğmeni Prens Dimitri Nehludov!"

"Benim."

Mübaşir, gözlüğünün üstünden özel bir nezaket ve tatlılıkla bakarak onu başıyla selamladı. Bununla prensi başkalarından ayrı tuttuğunu gösterdi.

"Yüzbaşı Yuri Dimitriyeviç Daçenko, Tüccar Grigori Yefimoviç Kuleşov vs. vs."

İki üye dışında hepsi oradaydı.

"Şimdi beyler, salona buyurun!"

Mübaşir pek nazik bir hareketle kapıyı gösterdi. Hepsi kalktılar. Kapıda birbirlerine yol vererek koridora çıktılar, oradan mahkeme salonuna geçtiler.

Mahkeme salonu büyük, uzun bir odaydı. Odanın üç yanında, üç basamakla çıkılan yükseltilmiş bir bölme vardı. Orada, tam ortada, püsküllleri daha koyu renkli, yeşil çuhayla örtülü bir masa duruyordu. Masanın karşısında arkalıkları gayet yüksek, oymalı meşe ağacından üç koltuk sıralanmıştı. Koltukların arkasında da yaldızlı çerçeve içinde, Çar'ın renkleri göz alan bir portresi asılıydı. General üniforması giyen Çar'ın göğsünde bir nişan kurdelesi vardı; ayağını öne doğru uzatmış, eliyle kılıcını tutuyordu.

Sağ köşede camlı bir kutu içinde, başında dikenli çalılardan çelenkle, Hz. İsa'ya ait bir ikon, ayrıca da bir kürsü vardı. Savcı'nın masası da sağdaydı. Solda duvara yakın, zabıt kâtibinin masası, önde, dinleyicilere yakın

kısımda meşeden oymalı bir parmaklık ve henüz boş duran sanıklara ayrılan bir sıra görünüyordu. Yine yukarıda sağda, jüri heyetine ayrılmış yüksek arkalıklı iki sıra sandalye vardı. Avukatların masaları aşağıda, salonu ikiye bölen parmaklığın ön kısmındaydı. Öteki bölmeyi de arkada duvara kadar merdiven şeklinde yükselen tahta sıralar kaplıyordu. Ön sıralarda, fabrika işçilerine ya da oda hizmetçilerine benzeyen dört kadın ve herhalde işçi olan iki erkek oturuyordu. Salonun döşenişindeki yücelikten ürkmüş olmalıydılar ki, aralarında korkak korkak fısıldaşıyorlardı.

Jüri heyetinin hemen arkasından, çarpık yürüyüşüyle mübaşir ortaya çıktı. Sanki herkesi korkutmak istermiş gibi yüksek bir sesle, "Mahkeme heyeti geliyor," diye bağırdı.

Herkes kalktı. Yargıçlar, kaslı bedenli, güzel favorili başkan ve altın gözlüklü, asık suratlı üye kürsüye geçtiler. Duruşma başlamadan önce mahkemede staj yapan karısının kardeşiyle karşılaştığı için üyenin suratı bir kat daha asılmıştı. Kayınbiraderi ona, ablasına uğradığını, bugün evde yemek pişmeyeceğini söylemişti. Sonra gülerek, "Anlaşıldı, bugün meyhanedeyiz," diye eklemişti.

Somurtkan mahkeme üyesi, "Gülecek bir şey yok bunda," demiş daha çok somurtmuştu.

Hep geç kalan öbür üye, Matyev Nikitiç, sakallı, sanki aşağı sarkmış gibi görünen iri gözlü, tatlı bakışlı bir adamdı. Bu üye uzun süredir bir mide hastalığı çekiyordu. Bu sabah, doktorun öğüdüne uyarak yeni bir tedaviye başlamıştı. Yeni tedavi onu evde her zamankinden çok oyaladı. Şimdi kürsüye çıkarken, aklında önemli bir şey varmış gibi görünüyordu. Matyev Nikitiç'in kendine göre tuhaf bir kehanet âdeti vardı. Bu sefer de aklından şöyle bir kehanette bulunmuştu: Çalışma odasının kapısından kürsüdeki koltuğuna kadar atacağı adımların sa-

yısı üçle tam olarak bölünebilirse, yeni tedavi onu iyi edecekti; bölünmeyen bir sayı çıkarsa, iyi olamayacaktı. Yirmi altı adım atmıştı; ama ufak bir adımcık daha sıkıştırarak yirmi yedinci adımla koltuğa oturdu.

Yakaları sırmalı giysiler giyen Başkan'la üyelerin görünüşü pek heybetliydi. Bunu kendileri de hissediyor, üzerlerindeki ululuk üçüne de adeta bir utangaçlık veriyordu. Alçakgönüllülükle gözlerini yere indirerek yeşil çuha örtülü masa ardındaki oymalı koltuklara acele acele oturdular. Masada, tepesinde kartal bulunan üç köşeli bir heykel, evlerde, büfelerde içine şeker konan cam vazolar, hokka, kalemler, temiz kâğıt, yeni yontulmuş boy boy kurşunkalemler duruyordu. Savcı Yardımcısı da yargıçlarla birlikte girmişti. Çantası koltuğunda, kolunu hep öyle sallayarak aynı hızla pencerenin yanındaki yerine geçti. Davaya hazırlanmak için bir dakika bile kaybetmeden hemen evrakı gözden geçirmeye başladı. Bu adam henüz dördüncü defa savcılık görevini yapacaktı. Gururluydu. Mesleğinde yükselmeye azmetmişti. Bunun için savcılığını yaptığı bütün davalarda hüküm giydirmeye uğraşırdı. Zehirleme davasının ana çizgilerini biliyordu; iddianamenin şemasını hazırlamıştı ama bazı bilgiler eksikti; dava dosyasında bunları acele acele arıyor, not ediyordu.

Zabıt kâtibi platformun öbür ucunda oturuyordu; sırasında okunması gerekebilecek kâğıtları hazırlamıştı. Şimdi de dün eline geçirdiği, toplattırılmış bir makaleye yeniden göz gezdiriyordu. Bu makaleden, düşünce bakımından bağdaştıkları uzun sakallı mahkeme üyesine söz etmek niyetindeydi; ama önce kendisi iyice bilgi edinmek istiyordu.

VIII

Başkan, önündeki kâğıtlara bakarak mübaşirle zabıt kâtibine birkaç soru sorduktan ve olumlu yanıtlar aldıktan sonra, sanıkların getirilmesi için emir verdi. Parmaklığın arkasındaki kapı hemen açıldı. Şapkalı, ellerinde kılıçlarıyla iki jandarma, arkalarında suçlular olduğu halde girdiler. Suçluların başında sarı, çilli bir erkek, onun arkasında da iki kadın vardı. Erkek, bedenine göre çok geniş, uzun bir cezaevi giysisi giymişti. Mahkeme salonuna girerken kollarını esas vaziyette durur gibi yanlarına yapıştırmış, başparmaklarını dikleştirmişti. Böylelikle giysinin sarkan kollarını tutuyordu. Ne yargıçlarla ne de dinleyicilerle ilgileniyordu, yalnızca yanından geçtiği sıraya dikkatli dikkatli bakıyordu.

Sıranın önüne gelince, başkalarına yer vererek bir kenara ilişti. Gözlerini Başkan'a dikerek bir şey fısıldar gibi yanaklarını kıpırdatmaya başladı. Onun arkasından, yine cezaevi giysisi giymiş yaşlıca bir kadın girdi. Kadının başında cezaevinden verilmiş başörtüsü vardı. Yüzü kurşuni beyaz, kaşı kirpiği olmayan gözleri kırmızıydı. Kadın bütünüyle sakin görünüyordu. Yerine geçerken eteği bir şeye takıldı. Özenle, hiç acele etmeden kurtarıp oturdu.

Üçüncü suçlu Maslova'ydı.

Girer girmez, salonda bulunan bütün erkeklerin gözleri ona çevrildi ve bu bakışlar, cilalıymış gibi parlayan siyah gözleriyle beyaz yüzünden, dolgun göğüslerinden uzun zaman ayrılamadı. Hatta, önünden geçtiği jandarma bile, Maslova oturuncaya kadar gözlerini ondan ayırmadı. Sonra, kadın yerine geçince birden kendi kendini suçüstü yakalayarak hemen başını çevirdi, silkinerek gözlerini önündeki pencereye dikip dışarıya bakmaya başladı.

Başkan, sanıkların yerlerine oturmasını bekledi. Maslova da yerine geçince zabıt kâtibini yanına çağırdı.

Mahkeme her zamanki halini almıştı. Jüri üyelerinin sayılması, gelmeyenlerin saptanması, onlara ceza kesilmesi, gelip de izin isteyenlerin yerine yedek üyelerin atanması... Sonra Başkan, kâğıt fişleri katlayarak cam vazoya koydu. Hafifçe sıvadığı sırmalı kolluklarının altından kıllı kolları görünüyordu. Başkan, hokkabazların yaptığı şekilde kâğıtları vazodan çıkarıyor, açıp okuyordu. Bu işi bitirince Papaz'a dönerek jüri üyelerini yemin ettirmeye başlamasını söyledi.

Yaşlı papaz, şişmiş ayaklarını uzun cüppesinin altında güçlükle sürüyerek ikonun önündeki kürsüye yaklaştı. Yüzü şişmişti, derisi beyaza çalan sarılıktaydı. Kahverengi cüppe giymişti. Göğsünde altın haçı asılıydı. Göğsünün bir yerine de ufak bir nişan iğnelenmişti.

Üyeler kalktılar, hep birlikte kürsüye yürüdüler. Papaz, tombul eliyle göğsündeki haçı tutarak üyelerin toplanmasını bekliyordu.

"Buyurun," dedi.

Papaz'ın tam kırk altı yıllık hizmeti vardı. Üç yıl sonra, geçenlerde katedral başpapazının yaptığı gibi, jübilesini kutlayacaktı. Bölge mahkemesinde, mahkemelerin kuruluşundan beri çalışıyordu. Şimdiye kadar binlerce kişiye yemin ettirmiş olmasıyla, bu yaşlı halinde vatanı ve ailesi uğrunda çalışmasıyla gurur duyuyordu. Papaz Efendi ailesine, bir evden başka otuz bin rublelik kadar da tahvil bırakacaktı. Mahkemedeki görevinin –İncil, yemini açıkça yasaklandığı halde– İncil üzerine yemin ettirmenin uygunsuz bir iş olduğunu hiçbir zaman aklına getirmemişti. Bunu külfet saymıyor, hatta işini seviyordu bile. Bazen bu iş onun hatırlı kimselerle tanışmasına yol açıyordu. Bu defa ünlü bir avukatla tanıştığına adeta memnun olmuştu. Avukat onda saygı uyandırmıştı, çün-

kü yalnız iri çiçeklerle süslü şapka giymiş yaşlı kadının davası için on bin ruble almıştı.

Jüri üyeleri platforma çıkınca Papaz, yakası yağlı önlüğünü tepesi kel, ak saçlı kafasından geçirdi, seyrek saçlarını düzeltti. Sonra üyelere dönerek yavaşça, yorgun bir sesle, "Sağ elinizi kaldırarak parmaklarınızı şöylece bitiştirin," dedi. Sonra parmak yerlerinde çukurlar bulunan tombul elini kaldırdı, parmaklarını bitiştirdi. "Şimdi benden sonra tekrarlayın: Yüce Tanrı, Kutsal İncil ve kudretli haç huzurunda söz veriyor ve yemin ediyorum ki sözü geçen davada..." Papaz, her cümleden sonra biraz duralayarak konuşuyordu. Elini indiren genç bir adama dönerek, "İndirmeyin elinizi, şöyle tutun," dedi ve, "sözü geçen davada..." diye tekrarlayarak devam etti.

Uzun favorili iriyarı adam, Albay, tüccar ve başkaları parmaklarını Papaz'ın istediği gibi bitiştirmiş, ellerini epey yükseğe kaldırmışlardı. Bundan zevk aldıkları açıkça görülüyordu. İçlerinde bu hareketi isteksizce, belirsizce yapanlar da vardı. Bir kısmı gereğinden çok daha yüksek sesle, meydan okurcasına, "Bak, nasıl da söylüyorum!.." demek isteyen bir tavırla Papaz'ın sözlerini tekrarlıyordu. Bir kısmı da sadece fısıldıyor, geri kalıyor, sonra bir şeyden korkmuş gibi, Papaz'ın arkasından yetişmeye çalışarak sözleri yersiz tekrarlıyordu.

Bazıları, parmaklarını bir şeyi kaçıracakmış gibi sımsıkı bitiştirmiş, sanki çevreye gösteriş yapıyordu. Kimi de farkında olmadan parmaklarını gevşetiyor, sonra birden kendini topluyordu. Hepsinde utanıyormuş gibi bir hal vardı. Yalnız yaşlı papaz çok yararlı, önemli bir iş yaptığına inanıyordu.

Yeminden sonra Başkan üyelere, aralarından bir başkan seçmelerini söyledi. Üyeler kalktılar, omuz omuza müzakere salonuna geçtiler. Orada hemen hepsi sigaralarına sarıldılar. İçlerinden biri, iriyarı adamın başkan se-

çilmesini öne sürdü. Hepsi derhal kabul etti. Sigaralarını söndürerek salona döndüler. Başkan seçilen üye, mahkeme başkanına durumu haber verdi. Gene hep birden, birbirlerinin ayakları üzerinden atlayarak iki sıra halinde yüksek arkalıklı sandalyelere oturdular.

Her şey bir engel çıkmadan çabuk çabuk, oldukça da törensi yürüyordu. Bu düzenli, bu törensi hareket şekli katılanlara zevk veriyor, ciddi, önemli bir toplum ödevini yerine getirdikleri yolundaki inançlarını güçlendiriyordu. Nehludov da aynı hissi duymaktaydı.

Jüri üyeleri yerlerini alınca mahkeme başkanı, onların hakları, ödevleri ve sorumlulukları üzerine birkaç söz söyledi. Konuşurken boyuna konumunu değiştiriyordu. Kâh sağ kâh sol dirseğine dayanıyor, arada bir de koltuğunun arkalığına ya da kenarlarına yaslanıyordu; önündeki kâğıtları düzeltiyor, mektup açacağına kurşunkalemine dokunuyordu.

Söylediğine göre, üyelerin hakları şundan ibaretti: Jüri üyeleri, başkan aracılığıyla sanıklara sorular sorabilir, önlerinde kâğıt, kalem bulundurabilir ve suçun maddi kanıtlarını inceleyebilirlerdi. Ödevleri, yargılarını hak gözeterek vermekti. Sorumlu oldukları nokta ise tartışmalardan dışarıda söz açmamaları ya da dışarıdan bir kimseyle temasta bulunmamalarıydı. Bunu yapanlar ceza göreceklerdi.

Başkanı hepsi saygıyla, dikkatle dinliyordu. Tüccar, çevresine şarap kokusu saçarak gürültülü geğirmelerini tutmaya çalışıyor, Başkan'ın her cümlesinden sonra baş sallıyordu.

IX

Başkan sözünü bitirince sanıklara döndü, "Simon Kartinkin, kalkın," dedi.

Simon, sinirli bir hareketle oturduğu yerden fırladı. Yanak kasları daha hızlı kıpırdamaya başladı.

"Adınız ne?"

Sanık, besbelli önceden hazırlanmış olduğu için cırtlak bir sesle, çabuk çabuk, "Simon Petrov Kartinkin," yanıtını verdi.

"Unvanınız ne?"

"Köylüyüm."

"Hangi ilin hangi kasabasındansınız?"

"İl Tula, Krapivenskaya kasabası, Kupyanskaya bölgesi, Borki köyündenim."

"Kaç yaşındasınız?"

"Otuz dördüme girdim; bin sekiz yüz... doğumluyum."

"Dininiz?"

"Rus dinindeniz, Ortodoks'uz."

"Evli misiniz?"

"Hayır efendim."

"Ne iş yaparsınız?"

"Mavritaniya Oteli'nde uşak olarak çalışıyorduk."

"Eskiden mahkûmiyetiniz var mı?"

"Asla. Çünkü biz eskiden..."

"Hiç hüküm giymediniz demek, öyle mi?"

"Tanrı korusun, hiçbir zaman."

"İddianamenin suretini aldınız mı?"

"Aldık."

"Oturun."

Başkan ikinci sanığa döndü:

"Yevfimiya İvanovna Boçkova!"

Hâlâ ayakta durmaya devam eden Simon, Boçkova'nın önünü kapatıyordu.

"Otur Kartinkin."

Kartinkin yine ayaktaydı. Ancak, başını yana eğerek gözleri doğal olmayan şekilde fırlamış bir halde yetişen mübaşir acıklı bir sesle, "Oturacaksın, oturacaksın!" diye fısıldayınca oturuverdi.

Kartinkin'in oturuşu da, kalkışı gibi hızlı olmuştu. Giysisinin eteklerini toplayarak yanaklarını sessizce hareket ettirmeye devam etti.

Başkan yorgun bir iç çekişle, "Adınız ne?" diye ikinci sanığa döndü. Yüzüne bakmadan, önündeki kâğıtları inceleyerek konuşuyordu. Yargılama işi, Başkan'a göre o kadar basmakalıptı ki, işin çabuk yürümesi için iki davayla birden ilgilenebiliyordu.

Kolomna kasabasından olan Boçkova, kırk üç yaşındaydı. O da Mavritaniya Oteli'nde uşaktı. Sabıkası yoktu. Mahkemeye düştüğü olmamıştı. Onda da iddianamenin sureti vardı. Boçkova yanıtlarını gayet serbest olarak veriyordu. Sesinde, söyledikleriyle birlikte sanki, "Evet, Yevfimiya'yım; Boçkova da benim, sureti de aldım, bununla iftihar ediyorum; kimsenin de benimle alay etmesine izin vermem!" demek istiyormuş gibi bir ifade vardı. Boçkova sorular biter bitmez, izni beklemeden hemen oturuverdi.

Kadınlara düşkünlüğü olan Başkan, tatlı bir tavırla öbür kadın sanığa sormaya başladı:

"Adınız ne?"

Sonra, Maslova'nın hâlâ oturduğunu görünce, yumuşak bir sesle, "Kalkman gerek," diye ilave etti.

Maslova çabucak ayağa fırladı; "Hazırım," der gibi, dolgun göğüslerini dikleştirdi. Yanıt vermeden, gülümseyen, hafif şehla gözleriyle Başkan'ın yüzüne bakıyordu.

"Adınız nedir?"

Maslova hemen, "Lubova diye çağırırlardı," yanıtını verdi.

O aralık kelebek gözlüğünü takan Nehludov, sorguya çekilen sanıklara bakıyordu. Gözünü Maslova'dan ayırmaksızın, "Olanaksız," diye düşünüyordu. Sanığın yanıtını duyunca, kendi kendine, "İyi ama neden Lubova olsun?" dedi.

Başkan bir şey daha sormak istedi, ama o anda gözlüklü mahkeme üyesi hırçın bir tavırla bir şey fısıldayarak ona engel oldu. Başkan, başını kabul ettiğini gösterir şekilde salladıktan sonra tekrar sanığa döndü.

"Lubova da neymiş," dedi. "Kaydınız başka..."

Sanık ses çıkarmıyordu.

"Asıl adınızı soruyorum size."

Hırçın mahkeme üyesi, "Vaftiz adın," dedi.

"Eski adım Katerina..."

Nehludov içinden, "Olanaksız," diye tekrarladı. Bununla birlikte bu kadının o olduğundan kuşkusu kalmamıştı. Evet, bu kadın onun vaktiyle âşık olduğu, hem de tam anlamıyla olduğu, sonra da bir çılgınlık ânında kandırarak yüzüstü bıraktığı, halalarındaki evlatlıktı. Her zaman namusuyla yaşamakla övünen Nehludov, bu işte namuslu hareket etmek şöyle dursun, bu kadına karşı alçakça davrandığını bilir, suçunu yüzüne vuran, ona azap veren bu anıyı hiç hatırlamak istemezdi.

Evet, bu oydu. Nehludov onda hemen, insanları birbirinden ayıran, herkesi başka, birbirine benzemeyen, apayrı insan yapan, eşi bulunmaz, o gizemli özelliği bütün açıklığıyla fark etti. Yüzü doğal sayılmayacak kadar beyaz olduğu halde, bu sevimli, eşi bulunmaz özellik, yüzünde, dudaklarında, hafif şehla gözlerinde, hele gülümseyen saf bakışlarıyla yüzünde olduğu gibi, her halinde görülen hizmetinize koşmak, size yararlı olmak isteğini de belirtmekteydi.

Başkan gene o yumuşak tavrıyla, "Bunu söylemeniz gerekir," dedi. "Babanızın adı neydi?"

"Babam yoktu."

"Vaftiz babanızın adına göre nasıl çağrılıyordunuz?"

"Mihaylovna diye."

Nehludov adeta tıkanarak, "İşlediği suç neymiş acaba?" diye düşündü.

Başkan sorgusuna devam ediyordu:

"Soyadınız, lakabınız ne?"

"Maslova; anamınki gibi..."

"Sınıfınız ne?"

"Kent halkındanım."

"Ortodoks musun?"

"Ortodoks'um."

"Mesleğiniz? Ne iş yapıyordunuz?"

Maslova yanıt vermiyordu.

Başkan tekrarladı:

"Ne iş yapıyordunuz?"

"Bir evde bulunuyordum."

Gözlüklü mahkeme üyesi sert bir tavırla, "Ne eviymiş bu?" diye sordu.

Maslova, "Siz bilirsiniz ne evi olduğunu," dedi.

Sonra başını hızla geriye çevirerek baktı, gözlerini gene Başkan'ın yüzüne dikti. Yüzünde öyle eşi bulunmaz bir ifade, sözlerinde, gülümsemesinde, salona fırlattığı bakışlarda öyle korkunç, acıklı bir anlam vardı ki, Başkan başını eğdi; salonda çıt çıkmıyordu. Sessizlik salondakilerden birinin gülmesiyle bozuldu. Başka biri fısıldayarak güleni susturdu. Başkan başını kaldırarak sorgusuna devam etti:

"Önceden hüküm giymiş miydiniz?"

Maslova, göğüs geçirerek yavaşça, "Hayır," dedi.

"İddianamenin suretini aldınız mı?"

"Aldım."

"Oturun."

Sanık, şık kadınların uzun eteklerini düzelttikleri gibi, eteğini kaldırarak oturdu. Beyaz, ufak ellerini ceketinin yenlerine soktu, gözlerini Başkan'dan ayırmıyordu.

Tanıklar adları okunduktan sonra salondan çıkarıldılar. Bilirkişi olarak bir doktor getirilmesine karar verilerek doktor salona çağrıldı. Ardından yazıcı ayağa kalktı, iddianameyi okumaya başladı. O kadar hızlı okuyordu ki, "l"lerle "r"leri karıştırıyor, sesi pürüzsüz, yüksek olduğu halde, bitmek bilmeyen, uyutucu bir uğultu halinde çıkıyordu. Yargıçlar, koltukların kâh bir kenarına kâh öbür kenarına, arkalığına ya da masaya dayanıyor, gözlerini kapayıp açıyor, aralarında fısıldaşıyorlardı. Jandarmalardan biri birkaç kere esnemesini tutmaya çalıştı.

Sanıklardan Kartinkin durmadan yanak kaslarını kıpırdatıyordu. Boçkova gayet sakin, dimdik oturuyordu, arada bir parmağını başörtüsünün altına sokarak kafasını kaşıyordu.

Maslova bakışlarını okuyana dikmiş, hareketsizce otururak dinliyordu.

Ön sırada yüksek arkalıklı koltukta, kenardan ikinci olarak oturan Nehludov, gözlüğünü çıkarmadan Maslova'ya bakıyordu. Ruhunda çetin, azap veren bir çarpışma vardı.

X

İddianame şöyleydi:

17 Ocak 188... tarihinde, kentteki Mavritaniya Oteli sahibi, otelinde kalan ikinci sınıf tüccar Sibiryalı Fera-

pont Smelkov'un ansızın ölümünü polise haber vermiştir.

Dördüncü kısım hükümet tabibinin koyduğu teşhisten, ölümün aşırı derecede alkollü içki kullanmaktan ileri geldiği saptanmıştır. Smelkov gömülmüştür.

Öte yandan, birkaç gün sonra Petersburg'dan dönen Smelkov'un memleketlisi ve arkadaşı, Tüccar Timohin, Smelkov'un ölüm nedenini duyunca, bunun doğal bir ölüm olmadığından kuşkulanmıştır. Ona göre Smelkov üzerinde bulunan para için öldürülmüştür.

Bunun üzerine yapılan soruşturmadan şu sonuçlar alınmıştır:

1- Smelkov ölmeden kısa süre önce bankadan 3.800 ruble almıştı. Oysa, Smelkov'un ölümünden sonra mühürlenen bavulunda ve para cüzdanında ancak 312 ruble 16 kopek bulunmuştur.

2- Ölüm gününden önceki gün ve geceyi Smelkov fahişe Lubka'yla (Yekaterina Maslova), genelevde ve Mavritaniya Oteli'nde geçirmiştir, Yekaterina Maslova genelevden bu otele, Smelkov'un çağırmasıyla ve o yokken, para için gelmiş, bu parayı Smelkov'un çantasından almış, çantayı Smelkov'un ona verdiği anahtarla, Mavritaniya Oteli'nin otel görevlisi Yevfimiya Boçkovaya ve Simon Kartinkin'in huzurunda açmıştır. Maslova, Smelkov'un çantasını açınca, orada bulunan Boçkova ve Kartinkin yüz rublelik banknotlardan bir deste görmüştür.

3- Smelkov'un o gün genelevden Mavritaniya Oteli'ne fahişe Lubka'yla birlikte dönmesinden sonra, Lubka, otel görevlisi Kartinkin'in önerisiyle, Smelkov'a Kartinkin'den aldığı bir kadeh konyağı içmesi için vermiştir.

4- Ertesi sabah fahişe Lubka (Yekaterina Maslova), kendi ev sahibesine, genelevin sahibi olan tanık Kitayeva'ya, Smelkov'un elmas yüzüğünü, kendisine hediye edildiğini söyleyerek satmıştır.

5- Mavritaniya Oteli görevlisi Yevfimiya Boçkova ertesi gün Smelkov'un ölmesinin ardından bölgenin ticaret bankasındaki hesabına 1.800 gümüş ruble yatırmıştır.

Adli Tıp incelemesinde, cesedin otopsisi ve Smelkov'un iç organlarının kimyasal analizi sonucunda, merhumun organizmasında, ölümün zehirlenme sonucunda gerçekleştiği sonucuna varmaya yetecek miktarda zehir bulunduğu saptanmıştır.

Mahkemeye sanık olarak getirilen Maslova, Boçkova ve Kartinkin suçlarını kabul etmemiş, şöyle demişlerdir: Maslova gerçekten Smelkov tarafından, kendi ifadesiyle, çalışmakta olduğu genelevden Mavritaniya Oteli'ne tüccara para getirmek üzere gönderildiğini ve orada kendisine verilen anahtarla tüccarın çantasını açtığını, içinden ona söylendiği gibi 40 gümüş ruble aldığını, ama daha fazla para almadığını, bunu Boçkova ve Kartinkin'in de doğrulayabileceğini, çantayı onların önünde açıp içinden para aldığını söylüyor. Ayrıca Tüccar Smelkov'un odasına ikinci gelişinde ona gerçekten de, Kartinkin'in tavsiyesiyle, konyağın içine, sakinleştirici olduğunu, tüccarın uyumasına yardımcı olacağını sandığı bir toz koyduğunu ve kısa süre sonra oradan ayrıldığını belirtti. Yüzüğü bizzat Smelkov, onu dövdükten sonra ağlayıp gitmek istediği zaman vermiş.

Yevfimiya Boçkova, kaybolan paralardan haberi olmadığını, Lubka'nın tüccarın odasına yalnız başına girdiğini söylemiştir. Ortada bir hırsızlık varsa, bunun ancak parayı almak için tüccarın anahtarıyla gelen Lubka'nın işi olabileceğini bildirmiştir.

İddianamenin bu yerinde Maslova birden titredi, başını çevirerek ağzı açık bir halde Boçkova'ya baktı.

Kâtip okumaya devam etti:

Yevfimiya Boçkova'ya 1.800 rublelik banka defteri gösterilerek bu paranın eline ne yoldan geçtiği sorulunca, Boçkova bunları on iki yıldır birlikte yaşadığı ve evlenmek istediği Simon Kartinkin'le çalışıp kazandığını söylemiştir.

Sanık olarak sorguya çekilen Simon Kartinkin ilk ifadesinde, genelevden anahtarla gelen Maslova'nın öğüdüyle Smelkov'un parasını çalıp Maslova ve Boçkova ile paylaştıklarını itiraf etmiştir. Ayrıca tüccarı uyutmak için Maslova'ya uyku tozu verdiğini de söylemiştir. İkinci ifadesinde ise, hırsızlığa kalkıştığını da, Maslova'ya toz verdiğini de inkâr ederek Maslova'yı suçlu göstermiştir. Boçkova'nın bankaya yatırdığı paralar için de aynen kadının dediği gibi, Kartinkin'le birlikte otelde on sekiz senelik hizmeti sırasında, beylerin verdikleri bahşişlerden biriktirdiğini söylemiştir.

Yukarıda anlatılanlar göz önüne alınarak Borki köyünden 33 yaşındaki Simon Kartinkin, 43 yaşındaki kentli kadın Yevfimiya İvanovna Boçkova ve 27 yaşındaki kentli kadın Yekaterina Mihaylovna Maslova, birlik olarak, 17 Ocak 188... tarihinde Tüccar Smelkov'a ait 2.500 rubleyi çalmak ve işledikleri suçu örtbas etmek için Smelkov'un bedenini ortadan kaldırmak amacıyla ona, adamın ölümüne neden olan zehri içirmekle suçlanmaktadırlar.

Bu suç Ceza Yasası'nın 1453'üncü maddesine uymaktadır. Ceza Yasası'nın falan maddesine göre, köylü Simon Kartinkin, Yevfimiya Boçkova ve kentli Yekaterina Maslova, jüri heyeti önünde yapılacak mahkemede yargılanacaklardır.

Böylece Kâtip uzun iddianamenin okunmasını bitirdi. Kâğıt yapraklarını topladıktan sonra, uzun saçlarını düzelterek yerine geçti. Herkes rahat bir soluk aldı.

Artık soruşturma aşaması başlayacak, her şey meydana çıkacak, hak yerini bulacaktı. Bu hoş düşünce ile herkes rahat bir soluk aldı. Yalnız Nehludov bunu hissetmiyordu. O, on yıl önce temiz, sevimli bir genç kız olarak tanıdığı Maslova'nın yapması olası suç karşısında dehşet duyuyordu.

XI

İddianamenin okunması bitince Başkan, mahkeme üyelerine bir-iki danışmadan sonra Kartinkin'e döndü. Yüzünde, "Eh, şimdi artık her şeyi en ince noktasına kadar öğreniriz!" der gibi bir ifade okunuyordu.

Sol tarafa eğilerek, "Krestyanın Simon Kartinkin," diye söze başladı.

Simon Kartinkin ayağa kalktı, vaziyet aldı. Bedenini öne doğru gererek duruyor, yanak kaslarını boyuna kıpırdatıyordu.

"Siz, 17 Ocak 188... tarihinde, Yevfimiya Boçkova ve Yekaterina Maslova ile işbirliği yaparak, Tüccar Smelkov'un bavulundan parasını çalmak, sonra da bir yerden aldığınız arseniği Maslova eliyle tüccarın içkisine karıştırıp içirerek Smelkov'un ölümüne neden olmakla suçlanıyorsunuz. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?"

Başkan, söyledikleri biter bitmez bu sefer sağ tarafa eğildi.

"Nasıl olur efendim? Bizim işimiz müşterilere hizmetten ibaret olduğu için..."

"Sonra söylersiniz. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?"

"Hayır efendim. Ben, sadece..."

Başkan sakin ama kesin bir tavırla, "Sonra konuşursunuz," dedi. "Suçunuzu kabul ediyor musunuz?"

"Edemem, çünkü..."

Mübaşir gene Simon Kartinkin'e doğru atıldı, sanki bir facia olmuş gibi fısıldayarak onu susturdu.

Başkan, bu işi hallettiğini gösteren bir tavırla dirseğini başka yana dayadı, Yevfimiya Boçkova'ya döndü:

"Yevfimiya Boçkova, siz 17 Ocak 188... günü Mavritaniya Oteli'nde, Simon Kartinkin ve Yekaterina Maslova ile birleşerek, Tüccar Smelkov'un bavulundan parasıyla yüzüğünü çalmak, bunları aranızda paylaşarak suçunuzu örtmek için Tüccar Smelkov'a ölümüne neden olan zehri içirmekle suçlanıyorsun. Suçunu kabul ediyor musun?"

Sanık serbest, inandırıcı bir tavırla, "Hiçbir suçum yok benim," diye söze başladı. "Herifin odasına adımımı bile atmadım. Odaya giren de bu kaltak, işi beceren de..."

Başkan gene o yumuşak, ama kesin tavrıyla, "Bunları sonra söylersiniz," dedi. "Demek, suçunuzu kabul etmiyorsunuz, öyle mi?"

"Parayı alan ben değilim, odaya da girmedim. Orada olsaydım, bu kadını dışarı atardım."

"Suçunuzu kabul etmiyorsunuz demek."

"Asla."

"Pekâlâ."

Başkan üçüncü sanığa dönerek, "Yekaterina Maslova," dedi. "Siz, genelevden Mavritaniya Oteli'ne gelerek Tüccar Smelkov'un verdiği anahtarla bavulu açıp içinden para, yüzük çalmakla suçlanıyorsunuz."

Başkan bunları, ezberlediği dersi okur gibi söylüyor, öbür yandan kulağını, ona suçun maddi kanıtları arasında zehir şişesinin eksikliğinden söz eden solundaki üyeye doğru uzatıyordu. Sonra, "Bavuldan para, yüzük çalmışsınız," diye tekrarladı. "Çaldıklarınızı aranızda payla-

şarak, Smelkov'la birlikte tekrar Mavritaniya Oteli'ne gelmiş, ona içine zehir kattığın içkiyi içirmişsiniz. Tüccar Smelkov bundan zehirlenerek ölmüştür. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?"

Maslova hızlı hızlı konuşmaya başladı:

"Hiçbir suçum yok benim. Önce söylediğimi, şimdi de tekrarlıyorum: Almadım, almadım, almadım! Hiçbir şey almadım ben. Yüzüğü bana kendisi verdi."

Başkan, "İki bin beş yüz rubleyi çaldığınızı kabul etmiyor musunuz?" dedi.

"Size söylüyorum ya, kırk rubleden başka para almadım."

"Peki, Tüccar Smelkov'a konyağın içinde toz verdiğinizi kabul ediyor musunuz?"

"Bunu kabul ediyorum. Ama bana tozun uyku ilacı olduğunu, dokunmayacağını söylemişlerdi. Bu benim aklımdan bile geçmemişti; istemezdim, Tanrı biliyor, istemezdim."

Başkan, "Şu halde Tüccar Smelkov'un parasıyla yüzüğünü çaldığınızı kabul etmiyorsunuz," dedi. "Ama tozu verdiğinizi kabul ediyorsunuz, öyle mi?"

"Elbette. Yalnız dediğim gibi, bunu uyku tozu sandım da uyusun diye verdim. Başka bir şey istemiyor, aklıma bile getirmiyordum."

Besbelli aldığı sonuçlardan memnun olan Başkan, "Pek güzel," dedi.

Sonra koltuğun arkalığına yaslanarak ellerini masaya koydu.

"Hadi anlatın, nasıl oldu bu iş. Her şeyi olduğu gibi anlatın. Doğruyu söylemek, durumunuzu iyileştirir."

Maslova, önceki gibi dosdoğru Başkan'ın yüzüne bakarak susuyordu.

"Anlatın, nasıl oldu bunlar?"

Maslova, birdenbire, "Nasıl mı oldu?" diye çabuk ça-

buk anlatmaya başladı. "Otele gittim. Dairesine götürdüler beni. O da oradaydı, adamakıllı sarhoştu..."

Maslova "o" kelimesini bambaşka, müthiş bir korkuyla, gözlerini iri iri açarak söylemişti.

"Gitmek istedim, bırakmadı."

Birden, sözünün sırasını kaybetmiş ya da başka bir şey hatırlamış gibi sustu.

"Peki, sonra?"

"Sonra ne olacak!.. Kaldım. Sonra da eve gittim."

O aralık Savcı Yardımcısı, doğal olmayan bir hareketle dirseğine dayanarak kalkar gibi oldu.

Başkan, "Bir şey mi sormak istiyorsunuz?" diye sordu.

Savcı Yardımcısı'nın, "Evet," yanıtı üzerine işaretle, sorabileceğini anlattı.

Savcı Yardımcısı, Maslova'ya bakmaksızın, "Sormak istediğim soru şu," dedi. "Sanık önceden Simon Kartinkin'le tanışıyor muydu acaba?"

Bunu sorduktan sonra dudaklarını büzdü, kaşlarını çattı. Başkan soruyu tekrarladı. Maslova, ürkek bakışlarını Savcı Yardımcısı'na çevirdi.

"Simon'u mu?.. Tanıyordum," dedi.

"Şimdi de sanıkla Kartinkin arasındaki ahbaplığın derecesini öğrenmek isterdim. Sık sık görüşüyorlar mıydı?"

Maslova kuşku dolu bakışlarını Savcı Yardımcısı'ndan Başkan'a, Başkan'dan gene ötekine çevirerek, "Ne ahbaplığı..." dedi. "Beni müşterilerinin yanına götürürdü. Başka ne ahbaplığı olacak!"

Savcı Yardımcısı, gözlerini kırparak hafif, Mefistofelesvarî bir gülümsemeyle, "Öğrenmek istediğim bir nokta daha var: Niçin Kartinkin başka kızları değil de yalnız Maslova'yı çağırırmış?" diye sordu.

Maslova ürkek bakışlarını çevrede gezdirdi. Gözleri bir an Nehludov üzerinde durdu.

"Bilmem... Ne bileyim ben. İstediğini çağırırdı."

Nehludov korkuyla, "Ya tanıdıysa?" diye düşündü. Yüzüne kan yürüdüğünü hissetti. Ama Maslova onu öbür üyeler arasında ayırt edemeden hemen başını öte yana çevirdi, korku dolu bakışlarını gene Savcı Yardımcısı'na dikti.

"Demek sanık, Kartinkin'le arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu inkâr ediyor, öyle mi? Pek güzel. Başka sorum yok."

Savcı Yardımcısı, dirseğini yazı masasından indirerek not almaya koyuldu. Aslında bir şey yazdığı yoktu. Önünde duran nottaki yazıların üzerinden geçiyordu. Ama başka savcı ve avukatların ustalıkla sordukları sorulardan sonra birtakım notlar aldıklarını görmüştü. Savcı ve avukatlar bu notları, iddianame ya da savunmalarına ekliyorlardı.

Başkan sanığın sorgusuna hemen devam etmedi. Çünkü o aralık gözlüklü üyeye, önceden hazırlanarak yazılmış soruların sorulmasının uygun olup olmadığını soruyordu. Sonra Maslova'ya dönerek, "E, sonra ne oldu?" diye sorgulamaya devam etti.

Yalnızca Başkan'a bakan Maslova, daha serbest konuşuyordu.

"Eve döndüm," dedi. "Parayı madama verdim, yatmaya gittim. Henüz dalmıştım, kızlarımızdan Berta gelip uyandırdı. 'Kalk,' dedi. 'Senin tüccar gene geldi.' Yanına çıkmak istemedim ama madam emretti. O da –Maslova bu 'o'yu gene gizleyemediği bir korkuyla söylemişti– kızlarımızın hepsine içki ısmarladı. Daha aldırmak istedi ama parası bitmişti. Patronumuz veresiye vermedi. O da beni otele, odasına yolladı. Paranın nerede olduğunu, ne kadar getirmem gerektiğini söyledi. Ben de gittim."

Başkan o sırada soldaki üyeyle fısıldaşıyor, Maslova'nın söylediklerini duymuyordu. Ama her şeyi duyduğunu göstermek için, son sözleri tekrarladı:

"Gittiniz, evet. Sonra?"

"Otele gittim, söylediği gibi yaptım: Odasına girdim. Ama tek başıma girmedim, Simon Mihayloviç ile bunu çağırdım."

Maslova başıyla Boçkova'yı gösterdi.

Boçkova, "Yalan söylüyor, ben içeri adımımı bile atmadım..." diye başladıysa da hemen susturuldu.

Kaşlarını çatan Maslova, Boçkova'ya bakmaksızın söze devam etti:

"İşte onların yanında dört kırmızı kâğıt aldım."[1]

Savcı tekrar bir soru sordu:

"Sanık, kırk rubleyi alırken bütün paranın ne kadar olduğunu fark etmemiş mi acaba?"

Savcı ona dönünce Maslova gene titredi. Nedenini, nasıl olacağını bilmediği halde, bu adamın ona kötülük etmek istediğini hissediyordu.

"Saymadım, ama yüz rublelikler bulunduğunu gördüm," dedi.

Başkan, saate bakarak sorguya devam etti:

"Demek parayı alıp götürdünüz."

"Götürdüm."

"Sonra?"

Maslova, "O da beni tekrar yanına alıp otele götürdü," dedi.

Başkan, "İçkiyle tozu nasıl verdiniz?" diye sordu.

"Nasıl vereceğim, tozu konyağın içine boşaltım, verdim."

"Niçin verdiniz?"

Kadın yanıt vermeden derin bir göğüs geçirdi. Biraz durduktan sonra, "Bırakmıyordu beni, bunalmıştım," dedi. "Koridora çıktım. Simon Mihayloviç'e, 'Bıraksın artık,

1. 10 ruble değerindeki banknotu kastediyor.

yoruldum,' dedim. Simon Mihayloviç, 'Biz de yaka silkiyoruz ondan,' dedi. 'Uyku ilacı vermek istiyoruz. Uyursa, sen de gidersin.' 'Pekâlâ,' dedim. Ben tozu zararsız bir şey sanmıştım. Bana kâğıdın içinde tozu verdi. İçeri girdim. O, bölmenin öbür tarafında yatıyordu. Hemen konyak istedi. Masadan Finşampan[1] şişesini aldım; biri ona, biri kendime iki kadeh doldurdum. Onunkine tozu boşalttım, verdim. Bilseydim, verir miydim!.."

Başkan:

"Peki, ya şu yüzük elinize nasıl geçti?"

"Yüzüğü bana kendi armağan etti."

"Ne zaman armağan etti?"

"Otele geldiğimizde ben dönmek istedim. Kafama vurarak tarağımı kırdı. Kızdım, gidecektim. O da, gönlüm olsun da gitmeyeyim, diye parmağından yüzüğünü çıkarıp verdi."

O aralık Savcı Yardımcısı kalkarak hep aynı yapmacıklı saf tavrıyla, birkaç soru daha sorması için izin istedi. İzni alınca, başını sırmalı yakasının üzerinden eğerek, "Sanığın Tüccar Smelkov'un odasında ne kadar kaldığını öğrenmek istiyorum," dedi.

Maslova gene korktu. Kuşkulu bakışlarını Savcı Yardımcısı'ndan Başkan'a, ondan tekrar ötekine çevirerek acele acele, "Hatırlamıyorum ne kadar olduğunu," yanıtını verdi.

"Peki sanık Tüccar Smelkov'un yanından çıkınca otelde başka bir yere girip girmediğini de mi hatırlamıyor?"

Maslova biraz düşündü:

"Yandaki boş odaya girdim."

Savcı Yardımcısı heyecanlanarak doğrudan doğruya ona:

1. (Fr.) *Fine champagne*. Pahalı bir konyak.

"Ne diye girdiniz?"

"Üstüme çekidüzen verecektim biraz. Hem de arabayı bekliyordum."

"Kartinkin odada sanığın yanında mıydı?"

"O da girdi."

"Niçin girdi?"

"Tüccar'dan Finşampan kalmıştı; birlikte içtik."

"Ya, birlikte içtiniz demek. Çok güzel. Sanık bu sırada Simon'la bir şey konuşmuş mudur?"

Maslova birden somurttu, yüzü adeta morardı. Hızlı hızlı, "Ne konuşacağım? Bir şey konuşmadım," dedi. "Olanları anlattım, hem ben başka bir şey bilmiyorum. Ne isterseniz yapın bana. Suçum yok benim, o kadar."

Savcı, Başkan'a dönerek, "Başka sorum yok," dedi.

Sonra omuzlarını doğal olmayan bir şekilde kaldırarak iddianamesinin planına, sanığın itirafını, Simon'la birlikte boş odaya girdiklerini hızla not etmeye başladı.

Bir sessizlik oldu.

"Başka bir diyeceğiniz var mı?"

Maslova iç çekerek, "Bildiklerim bu kadar," dedi, yerine oturdu.

Bu sırada Başkan önündeki kâğıda bir şey not etti. Solunda oturan üyenin fısıldayarak söylediği sözleri dinledikten sonra duruşmaya on dakika ara verdi ve hızla kalkarak salondan çıktı. Başkanla, salonda oturan boylu boslu, uzun sakallı, tatlı bakışlı üye arasında geçen konuşma, üyenin ansızın basturan hafif mide sancısı üzerineydi. Adamcağız masaj yapmak, ilacını içmek istiyordu. Başkana bunu söylemiş, duruşmaya ricası üzerine ara verilmişti.

Yargıçların arkasından jüri heyeti, avukatlar, tanıklar da kalktılar; hepsi önemli bir işin hiç olmazsa bir kısmının görülmüş olmasından haz duyarak dağıldılar.

Nehludov, jüri heyetine ayrılan odaya girerek pencerenin önüne oturdu.

XII

Evet, bu Katyuşa'ydı.

Nehludov'un Katyuşa'yla ilişkisi şöyle olmuştu:

Nehludov Katyuşa'yı ilk olarak bir yaz, halalarının evinde görmüştü. Üniversitenin altıncı sömestrinde toprak mülkiyeti konusu üzerine tez hazırlıyordu. Eskiden her yazı annesiyle, kız kardeşiyle birlikte annesinin Moskova civarındaki büyük çiftliğinde geçirirdi. Ama o yıl kız kardeşi evlenmiş, annesi de Avrupa'ya, içmelere gitmişti. Nehludov, tezini hazırlamak için o yaz halalarında kalmaya karar verdi. Odası ıssız, sakin, eğlencesi olmayan bir yerdi. Halaları, hem yeğenleri, hem mirasçıları olan Nehludov'u candan severlerdi. Nehludov da hem onlardan, hem de sade, eski tarz yaşayışlarından hoşlanırdı.

Halalarında kaldığı yaz Nehludov'un içi baştan başa heyecan doluydu. Bu hal bir gençte hayatın güzellikleriyle önemini, insanoğluna verilen işin büyüklüğünü başkasının söylemesiyle değil, kendiliğinden ilk olarak kavradığı zaman görülür. Genç adam, içdünyasının ve bütün evrenin sonsuz yetkinleşme olanağını görür, bunu sadece ummakla kalmaz, hayalinde kurduğu yetkinleşmeye ulaşacağına güvenerek buna kendini iyiden iyiye verir.

Nehludov o yıl üniversitede Spencer'ın "Sosyal İstatistik"ini okumuş, büyük arazi sahibi bir kadının oğlu olduğu için Spencer'ın mülkiyet üzerindeki görüşlerinin etkisinde kalmıştı. Babası zengin değildi. Ama annesi drahoma olarak on bin hektara yakın arazi getirmişti. Nehludov özel mülkiyetin ne kadar zalimce, haksız bir şey olduğunu bu nedenle anlamıştı. Ahlakın korunması uğruna yapılan özverilerden en büyük manevi zevki duyan insanlardan olduğu için, toprak üzerindeki hakkından

yararlanmamaya karar verdi. Hatta, o aralık babasından miras kalan araziyi de hemen köylülere dağıttı. Hazırladığı tezin konusu da buydu.

O yıl halalarının köyünde hayatı şöyle geçiyordu: Gayet erken, bazen saat üçte kalkıyor, güneş doğmadan, bazı günler ortalıktan daha sabah sisi kalkmadan, bayırın altındaki dereye yıkanmaya gidiyordu. Çimenler, çiçekler henüz çiyden ıslakken dönüyordu. Bazı sabahlar kahvaltıdan sonra, ya tezini yazmakla ya da yardımcı eserler okumakla zaman geçiriyordu. Ama çoğu zaman, okuyup yazacağı yerde evden çıkarak kırlarda, ormanda dolaşıyordu. Yemekten önce bahçenin bir köşesinde hafifçe kestiriyordu. Sofrada neşeli konuşmasıyla halalarını eğlendiriyor, güldürüyordu. Yemekten sonra ata biniyor, kayıkla geziyordu. Akşam tekrar kitap okuyor ya da halalarıyla oturarak iskambil falı açıyordu. Geceleri, hele mehtaplı gecelerde, içini coşkuyla dolduran bir yaşama sevinci onu uyutmuyor, gün ağarıncaya kadar, hayalleriyle, düşünceleriyle baş başa dolaşıyordu.

Böylece, halalarının evinde kaldığı ilk ay huzur, mutluluk içinde geçmişti. Nehludov o zamanlar yarı hizmetçi, yarı evlatlık olan kara gözlü, çevik Katyuşa ile hiç ilgilenmiyordu.

Annesinin kanadı altında büyüyen Nehludov on dokuz yaşında tam anlamıyla temiz bir gençti. Hayalindeki kadın, evleneceği kadındı. Karısı olmayacak kadınların hepsi onun gözünde kadın değil, sadece insandı. O yaz, Göğe Çıkış Yortusu'nda halalarına çiftlik komşusu bir kadın konuk gelmişti. Yanında iki kızı, liseli oğlu, bir de konukları olan, köylülerin arasından çıkıp yükselmiş genç bir ressam vardı.

Çaydan sonra evin önünde, otları biçilmiş bir alanda eşli kovalamaca oynamaya başladılar. Katyuşa'yı da oyuna soktular. Birkaç defa eş değiştiren Nehludov'a sonun-

da Katyuşa ile koşmak sırası geldi. Nehludov, Katyuşa'yı görmekten her zaman zevk duyduğu halde, aralarında ayrıca herhangi bir ilişki kurulmasını aklından bile geçirmiyordu.

Köylülere has kısa, çarpık ama güçlü bacaklarıyla çok hızlı koşan, neşeli, "ebe" ressam, "E, bunları kolay kolay tutamayız," dedi, "biraz hız kessinler."

"Siz, tabii yakalayamazsınız!"

"Bir, iki, üç..."

Eller üç kere çırpıldı. Gülmesini zor tutan Katyuşa hızla Nehludov'la yer değiştirdi. Küçük, sert, kuvvetli eliyle Nehludov'un iri elini sıkarak kolalı etekliğini hışırdata hışırdata koşmaya başladı.

Nehludov, ressama yakalanmamak için hızla, var gücüyle koşuyordu. Arkaya bakınca ressamın Katyuşa'yı kovaladığını gördü. Ama kız kuvvetli, çevik bacaklarıyla sanki uçuyor, bir türlü yakalanmadan sola doğru saparak koşuyordu. Önde bir leylak tarhı vardı. Oynayanların hiçbiri tarhın arkasına geçmemişti. Katyuşa geriye bakarak Nehludov'a, tarhın arkasında buluşmalarını başıyla işaret etti. Genç adam anladı, leylakların arkasına koştu. Fakat orada, tarhın gerisinde hiç bilmediği, ısırgan otlarıyla dolu bir hendek vardı. Ayağı sürçerek düşer gibi oldu; ısırganların daladığı ellerini yeşilliğin üzerindeki akşam çiyi ıslattı. Nehludov haline gülerek hemen toparlandı, koşarak düz yere çıktı.

Katyuşa, yaş frenküzümü gibi siyah gözleri pırıl pırıl, gülümseyerek ona doğru uçarcasına koşuyordu. Karşılaşınca el ele tutuştular.

Katyuşa, boşta kalan eliyle dağılmış saç örgüsünü düzeltiyor, gülümseyerek soluk soluğa, aşağıdan yukarıya Nehludov'un yüzüne bakıyordu.

"Ellerinizi haşladınız, değil mi," dedi.

Nehludov da gülümseyerek, elini bırakmadan, "Ora-

da hendek olduğunu bilmiyordum da..." yanıtını verdi.

Katyuşa ona sokuldu. Nehludov, nasıl olduğunu anlayamadan yüzünü kıza doğru uzattı. Genç kız geriye çekilmedi. Nehludov elini daha kuvvetlice sıktı, dudaklarından öptü.

Katyuşa, "Oldu mu bu!.." diye bağırdı, hızla elini çekip kaçtı.

Katyuşa leylak ağaçlarından birine yaklaştı, dökülmeye yüz tutmuş beyaz çiçeklerden iki dal koparark alev alev yanan yanaklarına vurdu. Sonra başını çevirerek Nehludov'a baktı, serbest bir tavırla kollarını sallaya sallaya oynayanların yanına gitti.

O günden sonra Nehludov'la Katyuşa arasındaki ilişkiler değişti. Birbirinden hoşlanan masum bir genç adamla masum bir kız arasındaki o özel ilişki, ikisi arasında da kurulmuştu.

Katyuşa odaya girer girmez, hatta beyaz göğüslüğü uzaktan görününce Nehludov, çevresindeki her şeyi parlak bir güneş ışığı içinde görmeye başlıyordu. Her şey daha merak uyandırıcı, daha neşeli, daha anlamlı bir hal alıyor, hayatı baştan başa sevinç doluyordu. Katyuşa da aynı duyguyu duymaktaydı. Bu hal Nehludov'a yalnızca Katyuşa'nın bulunduğu zamanlar gelmiyordu. Her ikisi için de birbirlerini sadece hatırlamaları bile yetiyordu. Annesinden, keyfini kaçıran bir mektubun geldiği, hazırladığı tez iyi gitmediği ya da gençlerde görülen o nedensiz keder içine dolduğu zamanlar, Katyuşa'yı göreceğini hatırlamasıyla her tür üzüntünün silinivermesi bir olurdu.

Katyuşa'nın evdeki işleri pek çoktu. Bununla birlikte her işe yetişiyor, üstelik kitap okumak için vakit buluyordu. Nehludov ona kendisinin de yeni okuduğu Dostoyevski ve Turgenyev'in eserlerini veriyordu. Katyuşa en çok Turgenyev'in "Sükûnet"ini beğenmişti. Koridorda, balkonda, avluda, bazen halalarının yaşlı oda hizmet-

çisi Matriyona Pavlovna'nın odasında karşılaşınca ayaküstü konuşuyorlardı. Nehludov ara sıra oraya kıtlama çay içmek için giderdi. Matriyona Pavlovna'nın yanında geçen konuşmalar gayet tatlı oluyordu. Baş başa konuşmak daha iyi geliyordu. O zaman dudakları büzülür gibi oluyor, gözleri, ağızlarından daha önemli şeyler söylüyordu. Sanki bir şeyden korkmuş gibi çabucak birbirlerinden uzaklaşıyorlardı.

İşte halalarında kaldığı ilk zamanlar Nehludov'la Katyuşa arasındaki ilişki böyleydi. Halaları durumu fark etmiş, telaşa düşmüşlerdi. Hatta Nehludov'un Avrupa'da bulunan annesi Prenses Yelena İvanovna'ya bir mektup yazarak bu işi açmışlardı. Dimitri'nin Katyuşa ile ilişki kurmasından en çok Marya İvanovna korkuyordu. Ama korkusu yersizdi. Nehludov Katyuşa'yı kendisi de farkında olmadığı halde seviyordu; temiz insanların sevdiği gibi seviyordu. Bu sevgi, her ikisini de düşmekten koruyan en kuvvetli siperdi. Katyuşa'yı elde etmeye niyetli olmadığı gibi, kızla arasında böyle bir ilişki olasılığı bile onu korkutuyordu. Şair ruhlu bir kadın olan Sofya İvanovna'nın kaygısı gerçeğe daha yakındı. Atak huylu Dimitri'nin, kızın ailesinin toplumdaki durumunu düşünmeden onunla evlenmesinden korkuyordu.

Eğer o zamanlar Nehludov Katyuşa'ya karşı aşkını açıkça anlasaydı ve hele birisi ona, bu kıza bağlanmasının yakışıksız, olanaksız olacağını söyleseydi, Dimitri, kendine has dik kafalılığıyla, sevdiği kız kim olursa olsun, onunla evlenmemek için hiçbir neden görmeyecekti. Ama halaları ona kaygılarından hiç söz açmamışlardı. Nehludov, Katyuşa'ya olan aşkını anlayamadan gitti.

Nehludov'a göre Katyuşa'ya karşı, o sırada bütün varlığını dolduran yaşama sevincini bu neşeli, cana yakın kızın da paylaşmasından ileri gelen bir yakınlık duyuyordu, o kadar. Bununla birlikte, köyden ayrılırken onu

merdiven başında halalarıyla birlikte uğurlayan Katyuşa'nın yaşla dolu siyah, hafif şehla gözlerine bakınca, çok güzel, değerli ve bir daha bulamayacağı bir şeyden ayrıldığını hissetti. Çok üzülmüştü.

Arabaya otururken Sofya İvanovna'nın başlığı üstünden, "Hoşça kal Katyuşa, her şey için teşekkür..." dedi.

Genç kız tatlı, okşayan sesiyle, "Hoşça kalın Dimitri İvanoviç," yanıtını verdi.

Sonra gözlerini dolduran yaşları tutmaya çalışarak serbestçe ağlayabilmek için içeriye, dehlize koştu.

XIII

O zamandan beri tam üç yıldır, Nehludov Katyuşa'yı hiç görmemişti. Ancak kılıç kuşandıktan sonra orduya katılmadan, üç yıl öncekinden bambaşka bir adam olarak halalarına bir kere daha uğradı.

O zaman dürüst, özverili, iyi olan her şey için kendini fedaya hazır bir gençti. Şimdiyse ahlaksız, tam anlamıyla bencil, yalnız kendi zevkini düşünen bir adam olmuştu. O zaman Tanrı'nın dünyası, onun için coşkun bir heyecanla çözmeye uğraştığı gizemli bir âlemdi. Oysa şimdi hayatta her şeyi basit, açık buluyordu. O zaman onun için önemli ve gerekli olan şey, doğayla ve ondan önce yaşamış, düşünmüş ve hissetmiş insanlarla iletişim kurmaktı (felsefe, şiir). Şimdi ise önemli ve gerekli olan şey, insani yakınlıklar ve arkadaşlarıyla ilişkileriydi. O zaman kadın gizemli, çekici –hatta gizemli olmaktan çok, çekici– bir varlıktı. Şimdi kadının, aile kadınlarıyla ve arkadaş eşlerinden başka her kadının anlamı fazlasıyla belliydi: Kadın, denenmiş bir zevkin en iyi araçlarından

biriydi. O zaman para gereksinimi yoktu. Annesinin bağladığı aylığın üçte birini bile harcayamıyordu. Babadan kalma çiftliği kabul etmeyerek köylülere bağışlamıştı. Bugünkü durumda annesinin her ay verdiği bin beş yüz ruble yetmiyor, ana oğul arasında para yüzünden tatsızlıklar çıkıyordu. O zamanlar gerçek *benliğini* manevi varlığında bulurken, şimdi bunun gürbüz, dinç, hayvani bedeninde olduğuna inanıyordu.

Bu korkunç değişiklik, hep kendine değil de başkalarına inanmaya başladığı için olmuştu. Kendine inanarak yaşamak ona güç geliyordu. Kendine inandığı zaman, karşılaştığı sorunları zevk, eğlence arayan hayvani benliğine uygun şekilde çözemiyor, hatta çoğu zaman durum tam tersine oluyordu. Başkasına dayanarak yaşadığı vakit, ona zaten çözecek bir şey kalmıyordu. Her şey önceden kararlaştırılmış ilkelere göre, hem de hep manevi varlığına aykırı, hayvani benliğine ise uygun olarak yürüyordu. Öte yandan kendine inanacak olursa, daima çevresindekilerin yermeleriyle karşılaşıyordu. Oysa başkalarına inandığı zaman çevresindeki insanların beğenisini kazanıyordu.

Nehludov, Tanrı, gerçek, zenginlik, yoksulluk hakkında düşündüğünde, okuduğunda, konuştuğunda çevresindekiler bunu yersiz, hatta biraz da gülünç buluyorlardı. Annesiyle teyzesi ona *Notre cher philosophe*[1] diye takılıyorlardı. Ama roman okurken, açık saçık öyküleri, Fransız tiyatrosunda gördüğü gülünç vodvilleri neşeyle anlatırken Nehludov'u herkes övüyordu. Masrafını kısmayı gerekli gördüğü zaman, eski kaputla gezip içki içmekten vazgeçince, bunu bir tuhaflık, bir çeşit gösteriş sayıyorlardı. Öte yandan, düzenlediği bir av partisine ya da döşediği bir çalışma odasına avuç dolusu para saçar-

1. (Fr.) Bizim sevgili filozof.

ken, herkes onun zevkini övüyor ve ona pahalı pahalı şeyler armağan ediyordu. Henüz kadın bilmediği, evlenınceye kadar da böyle kalmayı istediği zaman, ailesi, sağlığı için kaygı duymaktaydı. Ama annesi onun bir Fransız kadınını arkadaşının elinden aldığını duyunca, tam bir erkek gibi hareket ettiği için, üzülmekten çok sevinmişti. Hele Katyuşa ile serüvenini, Dimitri'nin onunla evlenmeye kalkışabileceğini düşündükçe, prensesin dehşetten tüyleri ürperiyordu.

Tıpkı Nehludov'un reşit olduktan sonra, baba mirası ufak çiftliği toprak sahibi olmayı haksızlık saydığı için köylülere bağışladığı zamanki gibi. Bu hareketi annesini olduğu kadar akrabalarını da dehşet içinde bırakmış, aile arasında daimi bir alay, bir takılma konusu olmuştu. Bu bağıştan sonra köylülerin zenginleşecek yerde yoksul düştüklerini, üç meyhane açarak işi gücü bıraktıklarını Nehludov'un kulağına sokmaya çalışıyorlardı. Ama Nehludov muhafız alayına girerek yüksek aileden arkadaşıyla eğlence âlemlerine, kumara başlayınca annesi, bankadaki paralarından çekmek zorunda kaldı. Buna üzülmedi, doğal gördü. Hatta oğlunun bu vahşi ruh halini gençlikte ve iyi ortamda geçirmesine memnun da oldu.

Önceleri Nehludov kendi kendisiyle savaştı. Ama bu çok zordu; çünkü onun iyi olduğuna inandığı şeyleri, başkaları kötü sayıyordu. Tersine, kendine inanarak kötü bildiklerini ise çevresindekiler iyi sayıyorlardı. Sonunda Nehludov savaşımı bıraktı. Kendine inanmaktan vazgeçti, başkasına inanarak yaşamaya başladı. İlk zamanlar böyle kişiliksiz bir yaşam pek ağırına gitmişti. Ama bu da uzun sürmedi. Nehludov bu duygudan çabucak kurtuldu. Öte yandan o sıralar sigara, içki içmeye başlamıştı. Üzücü duygudan kurtulunca içinin ferahladığını duydu.

Nehludov kendini tutkuyla, ortamın uygun gördü-

ğü hayata bıraktı, içinden gelen ve bambaşka bir şey isteyen sesi bütünüyle köreltti. Petersburg'a gelişiyle başlayan bu hal, askerliğe girdikten sonra Nehludov'da iyiden iyiye yer etti.

Zaten askerlik insanı yozlaştırır. Askere gidenler tam bir aylaklık ortamına, yani aklın ve yararlı emeğin olmadığı bir ortama girer. Bu hayat onları toplum insanlarının ödevlerinden uzak tutar. Askerlikte bunların yerini alayın, üniformanın, sancağın sözde onurunu gözetmek alır. Onlara bir yandan, bazı insanlar üzerinde sınırsız bir üstünlük sağlanır; öte yandan, kendilerinden büyük amirlere karşı kölecesine baş eğmek zorundadırlar.

Askerlikte bu ahlak bozukluğu en çok, kendini kaptıranların delicesine bencilliği şeklinde göze çarpar. Bunun nedenleri üniformanın, sancağın onurunu koruma zorluğunun yanında zorbalığın, hatta katilliğin olağan görülmesi, bir de ancak zengin, soylu subayların bulundukları seçme muhafız alaylarında olduğu gibi, paranın baştan çıkarması ve Çar ailesiyle yakın ilişkidir. Nehludov da askerliğe girdiğinden beri, bu delicesine bencilliğe kendini kaptırarak arkadaşları gibi yaşamaya başlamıştı.

Hiçbir işi yoktu. Başkalarının elleriyle gayet iyi dikilmiş, fırçalanmış resmî giysileriyle başında miğferi, elinde gene başkalarının yaptığı ve temizlediği silahıyla güzel, besili bir ata biniyordu, o kadar. Atlar da başka adamların elinde büyüyor, eğitiliyordu. Subaylar, bu adamlarla birlikte eğitime, denetime çıkıyor, atış yapıyor ve bütün bunları başkalarına da öğretiyorlardı. Başka bir işle uğraştıkları yoktu. Genç, ihtiyar, en yüksek mevkide bulunanlar, Çar ve yanındakiler bu uğraşı iyi bulmakla kalmıyor, övüyor, bunun için teşekkür ediyorlardı. Öte yandan, nereden geldiği belli olmayan paraları avuç dolusu sarf ederek subay klüplerinde, en pahalı lokantalarda

toplanıp yemek yemek, hele içki âlemleri yapmak da pek iyi, pek önemli bir iş sayılıyordu. Bunu tiyatrolar, balolar, kadınlar izliyordu. Arkasından tekrar ata binmek, kılıç sallamak, yine para savurganlığı, içki, kumar ve kadınlar geliyordu.

Böyle bir hayat en çok askerlerin üzerinde yozlaştırıcı bir etki bırakır, çünkü bir sivil bu şekilde yaşasa bile yaptıklarından ötürü ruhunun derinliklerinde utanç duymaması mümkün olamaz. Oysa askerler böyle yaşamayı doğal sayar, bu çeşit hayatla övünürler. Hele Türklerle savaş başladıktan sonra orduya katılan Nehludov gibi, savaş zamanında askerlik ederlerse, "Biz savaş alanlarında can vermeye hazırız!" derler. "Bu yüzden de böyle kaygısız, eğlenceli bir hayat sürmekte haklıyız; hatta buna gereksinimimiz var. Bunun için böyle yaşıyoruz."

Nehludov da hayatının o döneminde, aşağı yukarı böyle düşünüyordu. İçinde, eskiden kendi kendini bağladığı bütün ahlak bağlarından kurtulmanın verdiği taşkın bir sevinç vardı. Ruhunu bir bencillik çılgınlığı kaplamıştı.

Üç yıl üzerine halasına böyle bir halde gelmişti.

XIV

Nehludov halalarına hem ondan önce çiftliğin önünden geçen alayla birleşmek üzere yolu düştüğü için, hem de halalarının isteklerini yerine getirmek için uğramıştı. Ama asıl neden, Katyuşa'yı görmekti. Belki, içinde ahlak bağlarından sıyrılmış olan şehvet adamı, ona o zaman bile Katyuşa'ya karşı kötü niyetler fısıldıyordu. Ama Nehludov bunu anlayamıyordu. İçinde yalnızca iyi, rahat yaşadığı yerleri, biraz gülünç olmakla birlikte hoş,

sevimli, onu belirsiz bir sevgi ve hayranlık havasıyla saran halalarını, onda tatlı anılar bırakan sevimli Katyuşa'yı görme isteği vardı.

Çiftliğe mart sonunda, Kutsal Cuma[1] günü yağmurdan berbat olmuş yoldan, sağanak altında gelmişti. İliklerine kadar ıslanmış, üşümüştü. Bununla birlikte dinçti, coşkuluydu. Zaten son zamanlar hep böyleydi. Damlardan düşmüş kar yığınlarıyla dolu kerpiç duvarlı avluya girerken, "Acaba, hâlâ onlarda mı?" diye düşündü. Zile onun koşup geleceğini sandı; ama kadın hizmetçiler bölümünün merdiven başına, ellerinde kovalar, yalınayak, eteği belinde, besbelli o sırada tahta silen iki kadın çıktı. Sokak kapısında da o yoktu. Nehludov'u içeriye, herhalde temizlik yaptığı için önlük giymiş olan uşak Tihon aldı. Antrede ipek giysi ve başlık giymiş Sofya İvanovna'yla karşılaştı.

Kadın, yeğenini kucaklayarak, "Ne iyi ettin de geldin," dedi. "Maşenka biraz keyifsiz; kilisede yorulmuştu. Bugün kutsal ekmek yiyip şarap[2] içtik de..."

Sofya İvanovna'nın elini öpen Nehludov, "Tanrı kabul etsin Sofya hala," dedi. "Kusuruma bakmayın, ıslattım sizi."

"Hadi odana çık. Sırılsıklam olmuşsun. Bıyıkların da çıktı ha!.. Katyuşa!.. Katyuşa!.. Çabuk kahve pişir."

Koridordan tanıdık, sevimli bir ses, "Baş üstüne efendim," yanıtını verdi.

Nehludov, "Burada!" diye düşündü, yüreği sevinçle titredi. Sanki güneş birden bulutların ardından görünü-

1. Hıristiyan yortu takviminde Paskalya'dan önceki cuma günü.

2. Hıristiyanlıkta, Hz. İsa'nın Son Akşam Yemeği'nde ekmek ve şarabı kendi bedeni ve kanı olarak Havarilerine sunuşunu anlatmak amacıyla kilisede düzenlenen ayin. İnananlara sunulan ekmek Hz. İsa'nın etini, şarap da kanını temsil eder.

vermişti. Üstünü değiştirmek için Tihon'la birlikte neşeli neşeli eski odasına gitti.

Nehludov Tihon'a, Katyuşa hakkında bazı şeyler sormak istiyordu: Nasıldı, ne yapıyordu, evlenmiyor muydu? Ama Tihon öyle saygılı, öyle ciddi duruyor, ibrikten eline su dökmek için öyle kesin bir tavırla diretiyordu ki, Nehludov Katyuşa'dan söz açmaya cesaret edemedi. Sadece Tihon'un torunlarını, kardeşinin tayı ile bekçi köpeği Polkan'ı sordu. Geçen yıl kudurarak ölen Polkan'dan başka hepsi sapasağlamdı.

Üstündeki yaş giysiyi çıkararak giyinmeye başlayan Nehludov, dışarıdan birisinin hızlı adımlarla yaklaştığını işitti. Kapı vuruldu. Nehludov ayak sesini, kapının vuruluşunu tanıdı. Böyle yürüyen, kapıyı böyle vuran yalnız o olabilirdi.

Islak kaputunu sırtına alarak kapıya yürüdü.

"Girin!"

Gelen Katyuşa idi. Eskisi gibi hatta eskisinden de sevimliydi. Saf, gülümseyen, hafif şehla siyah gözleri hep öyle aşağıdan yukarıya doğru bakıyordu. Her zamanki gibi, önüne temiz, beyaz bir göğüslük bağlamıştı. Halalardan aldığı, kâğıdından henüz çıkarılmış kokulu bir sabun, iki de havlu getirmişti: büyük, yerli, tüylü havlular. Üstünde gömme harfler olan hiç kullanılmamış sabun da, havlular da, Katyuşa da hep aynı derecede temiz, taze, dokunulmamış, hoş, tatlı görünüyorlardı. Katyuşa'nın sevimli, gergin kırmızı dudakları, Nehludov'u görünce, tıpkı eskisi gibi tutulamayan bir sevinçle titriyor, kıpırdıyordu.

Zorlukla, "Hoş geldiniz Dimitri İvanoviç," dedi. Yüzü kıpkırmızı kesildi.

"Hoş bulduk. Nasılsın... Nasılsınız?"

Katyuşa'ya "sen" mi, "siz" mi demek gerektiğini bilemiyordu. O da kızardı.

"Hepiniz iyisiniz ya umarım?"

"Nihayet... Halanız size sevdiğiniz pembe sabunu yolladı."

Katyuşa sabunu masanın üzerine, havluları da koltuğun kenarına koydu.

Konuğun bu gibi şeylere gereksinimi olmadığını göstermek isteyen Tihon, gururla, Nehludov'un açık duran kocaman, içinde gümüş kapaklı bir sürü şişe, fırça, pomat, koku ve türlü türlü tuvalet eşyası bulunan tuvalet takımını göstererek, "Beyin her şeyi var," dedi.

Nehludov, "Halama teşekkür ettiğimi söyleyin," dedi. "Buraya geldiğime çok memnunum."

Ruhunun eskiden olduğu gibi aydınlandığını, ferahladığını hissediyordu.

Katyuşa, gülümseyerek odadan çıktı.

Nehludov'u her vakit seven halaları, bu defa onu daha büyük bir sevinçle karşıladılar. Dimitri yaralanması, hatta ölmesi olası bir savaşa gidiyordu. Bu olasılık, halalarını heyecana sürüklüyordu.

Nehludov, yol planına göre, halalarında ancak bir gün kalabilecekti. Ama Katyuşa'yı görünce, iki gün sonraki Paskalya Yortusu'nu da onlarda geçirmeye karar verdi. Odessa'da buluşmak üzere sözleştiği arkadaşı Şenbok'a da halalarına gelmesi için telgraf çekti.

Nehludov, geldiği günden beri Katyuşa'ya karşı eski duygusunun canlandığını hissediyordu. Şimdi de tıpkı eskiden olduğu gibi, Katyuşa'nın beyaz önlüğünü görünce heyecanını yenemiyor, yürüyüşünü, sesini, gülüşünü duyunca içini sevinç kaplıyor, frenküzümü gibi siyah, nemli gözlerine, hele gülümserken, duygulanmadan bakamıyordu. En önemlisi, karşılaştıkları zaman Katyuşa'nın kızardığını görünce utanmamak elinden gelmiyordu. Âşık olduğunu hissediyordu. Ama bu, sevginin onun için bir giz olduğu, insanın hayatta yalnız bir kez sevebilece-

ğine inandığı zamanki gibi bir tutkunluk değildi. O zaman sevgisini kendine bile itiraf etmekten çekinirdi. Şimdi ise bunu biliyor, seviniyordu. Hem de artık aşkın ne olduğunu anlamıştı: Bu aşkın ona ne kazandıracağı, düşünmek istemediği halde, aklına geliyordu.

Her insanda olduğu gibi, Nehludov'un içinde de iki insan vardı: Biri, yalnız kendinin değil, başkalarının da iyiliğini isteyen ruhsal insan; öbürü, sırf kendini düşünen, bunun için bütün dünyayı fedaya hazır olan hayvani insan. Petersburg'daki ve askerlikteki hayatın onda deliliğe varan bir bencillik uyandırdığı sıralar Nehludov'a hayvani insan egemen oluyor, ruhsal insanı bütünüyle eziyordu. Ama Katyuşa'yı görüp de ona karşı bir zamanlar duyduğu duyguları canlanınca, ruhsal insan baş kaldırmış, hakkını istemeye başlamıştı. Paskalya'dan önceki bu iki gün Nehludov'un içinde, kendisinin de kesin olarak açıklayamadığı bir savaş geçiyordu.

İçinden gitmesi gerektiğini, halalarında kalmasının iyi sonuç veremeyeceğini biliyordu. Ama burada bulunmak ona öyle büyük bir haz ve sevinç veriyordu ki, bunu kendine bile açıkça söyleyemiyordu.

Cumartesi akşamı, Hz. İsa'nın nurlar içinde dirilişine rastlayan pazar arifesinde, halalarına gece ayini yapmak üzere, Papaz'la Diyakoz gelmişlerdi. Kiliseyi çiftliklerinden ayıran üç kilometrelik alanı su birikintileri yüzünden kızakla güçbela geçebildiklerini söylediler.

Nehludov, halaları ve ev halkıyla birlikte ayinde bulundu. O sırada bile, kapıda durarak buhurdanlıkları getiren Katyuşa'ya bakmaktan kendini alamıyordu. Ayinden sonra Papaz'la, halalarıyla bayramlaştı; yatmaya hazırlandı. Ama tam o sırada Marya İvanovna'nın ihtiyar hizmetçisi Matriyona Pavlovna'nın Katyuşa ile paskalya çöreklerini okutmak için kiliseye götüreceklerini duydu. "Ben de giderim," diye düşündü.

Kiliseye giden yol öyle bozuktu ki ne araba ne kızak geçebiliyordu. Halalarının evinde kendi evindeymiş gibi her istediğini yaptıran Nehludov, damızlık binek atın hazırlanmasını söyledi. Yatacağı yerde, göz alıcı ceketiyle daracık pantolonunu giyerek üzerine kaputunu attı, semiz, ağırlaşmış, durmadan kişneyen damızlığa bindi, suya ve kara bata çıka kilisenin yolunu tuttu.

XV

Daha sonra, sabaha karşı yapılan bu ayin, Nehludov'un ömrünün sonuna kadar en temiz, güçlü anı olarak kaldı.

Yer yer beyaz karların aydınlattığı koyu karanlık içinde ilerliyordu. Sulara bata çıka giden at, kilise çevresinde yanan meşaleleri görünce kulaklarını kıstı. Kilise avlusuna girdikleri zaman ayin başlamıştı.

Marya İvanovna'nın yeğenini tanıyan köylüler, attan inmesi için kuru bir yer gösterdiler, hayvanı alarak bağladılar. Nehludov'u da kiliseye götürdüler. Kilise, bayramlıklarını giymiş halkla doluydu.

Sağ yanda erkekler duruyordu; ihtiyarlar, ev dokuması kaftanlarla çarık giymiş, bacaklarını temiz, beyaz keten bezlerle sarmışlardı. Gençler, renkli kuşaklar bağlamış, çuhadan yeni kaftanlar, çizmeler giymişlerdi. Solda, başlarında kırmızı ipekli başörtüsü, kadifeden ciğer kırmızısı kollu hırkaları, mavi, yeşil, kırmızı alacalı eteklikle topuklu ayakkabılar giyen kadınlar sıralanmıştı. Arkalarında, başlarında beyaz örtü, sırtlarında kurşuni kaftanlar ve eski zaman mantolarıyla kendi halinde ihtiyar kadınlar vardı. Kimisi tahta nalın, kimisi yeni çarık

giymişti. Genç, ihtiyar kadınların arasında süslü, saçlarına yağ sürülmüş çocuklar vardı. Erkekler istavroz çıkarıyor, başlarını eğiyorlardı. Kadınlar, hele ihtiyar kadınlar, feri sönmüş gözlerini bir ikona dikerek, birleştirdikleri parmaklarını alınlarını örten başörtüsüne omuzlarına, karınlarına hızla bastırıyorlardı. Sonra bir şeyler fısıldayarak bütün bedenleriyle eğiliyor ya da yıkılırcasına yere kapanıyorlardı. Büyüklere öykünen çocuklar da, hele kendilerine bakılınca, canla başla dua etmeye koyuluyorlardı. Yaldızlı ikonluğun önünde, tam ortada duran altın tellerle sarılı kocaman, kalın mum, irili ufaklı mumlarla çevrilmişti. Gerek bunlar, gerek avize içindeki mumlar ışıl ışıl yanıyordu. Koro yerinden gönüllü okuyucuların kükremeyi andıran kalın sesleriyle, küçük tenorların incecik sesleri geliyordu. Pek neşeli bir makamda ilahiler okuyorlardı.

Nehludov öne geçti. Ortada aristokratlar bulunuyordu: Karısı ve denizci giysisi giymiş oğluyla bir çiftlik sahibi, emniyet amiri, telgraf memuru, kırmızı çizme giymiş bir tüccar, göğsünde madalyası olan muhtar hep buradaydılar. Mihrabın sağ tarafında, çiftlik sahibinin karısının arkasında hareli eflatun elbisesi, omuzlarında kenarları işlemeli beyaz atkısıyla Matriyona Pavlovna, onun yanında da beyaz giysi giymiş Katyuşa duruyordu. Katyuşa'nın bluzu kırmalarla süslenmişti; belinde mavi kemer, siyah saçlarında kırmızı bir fiyonk vardı.

Her şeyde bayramlara has törenli hal, neşe, güzellik görünüyordu. Üzerine altın haçlar işlenmiş gümüş sırmalı giysi giyen Papaz, gümüş ve altın sırmalı bayramlık giysileri içinde Diyakoz ile zangoçlar, saçları yağlanmış, süslü, neşeli, hareketli ilahiler okuyan gönüllü koro şarkıcıları ne kadar hoştu! Papazların ellerinde tuttukları, çiçeklerle donatılmış üçer mumluk şamdanlarla, "İsa dirildi! İsa dirildi!" diye durmadan tekrarlayarak halkı kut-

samaları da pek güzeldi. Her şey güzeldi. Ama beyaz giysisinde mavi kemeri, siyah saçlarında kırmızı kurdelesi, taşkın bir sevinçle parlayan gözleriyle Katyuşa hepsinden güzeldi.

Nehludov, genç kızın başını çevirmediği halde kendisini gördüğünü hissediyordu. Bunu mihraba giderken, yanından geçtiği zaman fark etmişti. Söyleyecek sözü olmadığı halde kızın tam yanından geçerken aklına bir şey geliverdi:

"Halam, ikinci ayinden sonra perhizi bozacağını söyledi..."

Katyuşa Nehludov'a doğru dönünce, kaynayan kanı her zaman olduğu gibi sevimli yüzüne yayıldı. Aşağıdan yukarıya gülerek bakan, sevinç dolu siyah gözlerinin masum bakışı genç adamın üzerinde durdu.

Gülümseyerek, "Biliyorum," dedi.

O sırada Zangoç, elinde bakır kahve ibriğiyle kalabalığın arasından geçti. Katyuşa'nın yanından geçerken giysisinin eteği ona süründü. Zangoç, besbelli saygı gösterisi olarak, Nehludov'a dokunmayayım diye, Katyuşa'ya çarpmıştı. Oysa Nehludov, bu zangocun çevrede, hem yalnız çevrede değil, bütün dünyada bulunan şeylerin sırf Katyuşa için yaratıldığını, Katyuşa'dan başka her şeyin bir yana bırakılabileceğini, çünkü Katyuşa'nın her şeyin merkezi olduğunu nasıl olup da anlamadığına şaşıyordu. İkonların üzerinde parlayan altınlar, avizede, şamdanlarda yanan mumlar, "Rabbimizin Paskalyası, sevinin ey insanlar!.." şeklindeki sevinçli ilahiler ve dünyada ne kadar iyi şey varsa, hep onun içindi. Katyuşa da bunların kendisi için olduğunu biliyor gibiydi. Nehludov kızın beyaz, kırmalarla süslü giysisi içindeki ince bedenine, sevinçle parlayan ciddi yüzüne bakarken böyle düşünüyordu. Katyuşa'nın yüz ifadesinden onun da kendisi gibi hissettiğini anlıyordu.

Nehludov, birinciyle ikinci ayin arasında kiliseden çıktı. Halk, ikiye ayrılarak ona yol veriyor, başlarıyla selamlıyorlardı. Kimi tanıdığı için selamlıyor, kimi de selam verirken, "Kimlerden bu?" diye soruyordu. Kilisenin taşlığında durdu. Çevresini dilenciler sardı. Nehludov cüzdanındaki bozuklukları dağıttıktan sonra merdivenden indi.

Hava, çevrenin seçileceği kadar ağarmıştı. Ama güneş doğmamıştı henüz. Halk, kilisenin ötesindeki mezarlığa dağıldı. Katyuşa kilisede kalmıştı. Nehludov onu bekliyordu.

İçeridekiler çıkmaya devam ediyordu; hepsi kunduralarının çivilerini taşlara vura vura aşağıya iniyor, kilise avlusuna, mezarlığa dağılıyordu.

O aralık Marya İvanovna'nın eski aşçısı sallabaş ihtiyar, Nehludov'u durdurmuş, bayramlaşmıştı. İpekli başörtüsü altından buruşmuş gıdığı görünen karısı da çıkınından safran sarısı bir yumurta çıkararak Nehludov'a verdi. O sırada yanlarına güler yüzlü, iri pazılı, yeşil kemerli, yeni kaftan giymiş genç bir köylü yaklaştı. İçi gülen gözleriyle Nehludov'un yüzüne bakarak, "İsa dirildi," dedi.

Sonra yanına sokuldu, onu köylülere has hoş kokusuyla sarıp kıvırcık sakalıyla yüzünü gıdıklayarak sert, körpe dudaklarını Nehludov'un dudaklarının tam ortasına bastırdı, üç defa öptü.

Nehludov da köylünün bayramını kutlayıp ondan koyu kahverengi bir yumurta alırken, öteden Matriyona Pavlovna'nın hareli elbisesi ve siyah saçlı, kırmızı fiyonklu, sevimli bir baş göründü.

Katyuşa, önünde yürüyenlerin başları üstünden Nehludov'u hemen tanıdı. Yüzünün nasıl parladığı belliydi. Matriyona Pavlovna ile birlikte taşlığa çıktılar. Durdukları yerde dilencilere sadaka dağıtıyorlardı. İçlerinde, bur-

nunun yerinde sadece kapanmış kırmızı bir yara izi bulunan bir dilenci, Katyuşa'ya yaklaştı. Katyuşa mendilinden bir şey çıkararak ona uzattı. Sonra yanına gitti, hiç tiksinmeden, hatta, tersine gözlerinde hep o sevinç parıltılarıyla onunla üç kere öpüştü. Dilenciyle öpüşürken, gözleri Nehludov'un gözleriyle karşılaştı. Sanki yaptığı hareketin iyi olup olmadığını soruyordu.

"İyidir, iyidir canım, her hareketin iyi, hepsi güzel... Seviyorum seni..."

İki kadın taşlığı geçerek merdivenden indiler. O ara Nehludov Katyuşa'ya yaklaştı. Kutlamak değil, sadece ona yakın bulunmak istiyordu.

Matriyona Pavlovna, başını yana eğmiş, gülümseyerek, "Bugün herkes eşittir," demek isteyen bir tavırla, "İsa dirildi," dedi, fare şeklinde büzdüğü mendiliyle ağzını silerek dudaklarını uzattı.

Nehludov öpüşürken, "Gerçekten dirildi," yanıtını verdi. Katyuşa'ya baktı. Kız, yanakları kızarmış bir halde hemen yaklaştı.

"İsa dirildi..."

"Gerçekten dirildi."

İki kere öpüştüler. Üçüncü defa öpüşmek de gerekir mi, gerekmez mi, diye düşünüyorlarmış gibi biraz durdular. Sonra gerektiğine karar vererek üçüncü defa da öpüştüler. İkisi de gülümsüyordu.

Nehludov, "Papaz'a gidecek misiniz?" diye sordu.

"Hayır Dimitri İvanoviç, burada oturalım."

Sonra tatlı, hoş bir işi bitiren insanın edasıyla derin bir göğüs geçirdi. Kendini bırakmış, sevgi dolu, saf, hafif şehla gözleriyle ona bakıyordu.

Kadınla erkek arasındaki aşkta daima öyle bir an vardır ki, bu aşk en yüksek noktasına ulaşır. O anda birbirlerine karşı duydukları sevgiye ne bilinç, ne mantık ne de şehvet karışmıştır. Nehludov böyle bir hali işte o gece,

Hz. İsa'nın nurlar içinde dirilme gecesinde kavramıştı. Katyuşa'ya ait anılarını canlandırırken genç kız en çok o geceki haliyle gözünün önüne geliyor, bu anı diğerlerini sanki perdeliyordu. Düz, parlak siyah saçlı başı, ince bedeni, pek de dolgun olmayan göğüslerini saran beyaz kırmalı giysisi, yanaklarının pembeliği, cilalanmış gibi parlak, tatlı bakışlı siyah gözleri olduğu gibi hatırında kalmıştı. Öte yandan genç kızın varlığının en belli başlı iki özelliğini de unutmamıştı. Katyuşa onu seviyordu. Ama sevdiği yalnızca Nehludov değildi, bunu iyice biliyordu. O, dünyadaki her şeye, öpüştüğü dilenciye bile temiz bir sevgi besliyordu.

Nehludov Katyuşa'da böyle bir sevgi olduğuna inanıyordu. O gece ve sabahı, bu sevgiyi kendisi de duymuş, böylece Katyuşa ile tek bir varlık haline geldiğini hissetmişti.

Ah, keşke her şey o geceki duygularından öteye geçmemiş olsaydı! Nehludov jüri odasında pencerenin önünde otururken, "Evet, o korkunç şey, Hz. İsa'nın nurlar içinde dirilme gecesinden sonra olmuştu!" diye düşünüyordu.

XVI

Kiliseden dönen Nehludov, halalarıyla birlikte perhizini bozdu. Kendine gelmek için birkaç kadeh votka ile şarap içti. Buna alayda alışmıştı. Sonra, odasına giderek olduğu gibi, soyunmadan yatıp uyuyuverdi. Oda kapısının vurulmasıyla uyandı. Kapının çalınışından gelenin Katyuşa olduğunu anladı. Gözlerini ovuşturarak gerinerek, yatağın içinde doğruldu.

"Sen misin, Katyuşa? Gir," dedi, kalktı.

Katyuşa kapıyı araladı.

"Yemeğe çağırıyorlar."

Üzerinde gene o beyaz giysi vardı. Yalnız saçlarındaki kurdeleyi çıkarmıştı. Nehludov'un gözlerinin içine bakınca, sanki son derece sevinçli bir haber veriyormuş gibi, yüzü alevlendi.

Nehludov, saçını taramak için tarağı aldı.

"Şimdi geliyorum," dedi.

Katyuşa bir dakika kadar kapıda oyalandı. Bunun farkına varan Nehludov tarağı bıraktı, ona doğru yürüdü. Ama kız o anda hızla döndü, her zamanki gibi hızlı, hafif adımlarla koridor kilimi üzerinde yürüyerek uzaklaştı.

Nehludov, "Amma da aptalım ha! Niye kaçırdım sanki..." diye düşündü.

Koşarak, koridorda kıza yetişti. Ne istediğini kendi de bilmiyordu. Bununla birlikte, Katyuşa odasına girdiği zaman, kendisinin de öyle hallerde herkesin yaptığını tekrarlaması gerektiğini sanmış, yapmayışına içerlemişti.

"Dur azıcık, Katyuşa," dedi.

Katyuşa başını ona doğru çevirdi. Duraklayarak, "Ne istediniz?" diye sordu.

"Hiç, şey..."

Nehludov kendini zorladı. Bu durumda başka erkeklerin yaptıklarını hatırlayarak, Katyuşa'nın beline sarıldı.

Katyuşa durdu, gözlerinin içine baktı.

Gözlerinden yaş fışkıracakmış gibiydi, kızarmış yüzüyle, "Yapmayın, Dimitri İvanoviç," dedi, "yapmayın!" Sert, kuvvetli elleriyle Nehludov'un, belini saran kolunu itti.

Nehludov onu bıraktı. Bir an için bozuldu, utandı; hatta kendi kendinden tiksindi bile. İşte o zaman kendisine inanmalıydı. Ama Nehludov bu utancın, ruhundan

taşan en iyi duygu olduğunu anlayamamıştı. Tersine bunun içinden yükselen ahmakça bir ses olduğunu, onun da herkes gibi hareket etmesi gerektiğini sandı.

Tekrar kızın peşinden koştu, ona sarıldı, boynundan öptü. Bu öpüş, ne leylaklar arkasındaki bilinçsizce öpüşe ne de bu sabah kilisedeki öpüşe benziyordu. Bu öpüş korkunçtu. Nehludov bunu iyice hissetti.

Katyuşa, "Ne yapıyorsunuz," diye bağırdı, kısa adımlarla koşarak ondan uzaklaştı. Sesinde, Nehludov son derece değerli bir şey kırmış gibi bir acı vardı.

Nehludov yemek odasına girdi. Süslü giyinmiş halaları, kadın komşuları ve doktorla birlikte çerez sofrası başındaydılar. Her şeyde doğal bir hal vardı. Yalnız Nehludov'un ruhu fırtına içindeydi. Ona söylenenlerin hiçbirini anlayamıyor, gelişigüzel yanıtlar veriyordu, Katyuşa'yı düşünüyor, koridordaki son öpüşü aklından çıkaramıyordu. Başka hiçbir şey düşünemiyordu. Genç kız odaya girince, bakmadığı halde bütün varlığıyla onun orada bulunuşunu hissediyor, gözlerini ona çevirmemek için kendini zorluyordu.

Yemekten sonra hemen odasına çekildi. Uzun zaman müthiş bir heyecan içinde bir aşağı bir yukarı dolaştı durdu; evdeki her tıkırtıyı dinliyor, onun ayak seslerini kolluyordu. İçindeki hayvani insan baş kaldırmakla yetinmemiş, buraya ilk gelişinde, hatta bu sabah kilisedeyken, ruhsal insanı bütünüyle ezmiş, egemenliği tek başına ele almıştı. Nehludov Katyuşa'yı ne kadar kolladıysa da o gün bir türlü onunla baş başa kalamadı. Kız besbelli ondan kaçıyordu. Ama akşam Katyuşa Nehludov'un odasının bitişiğindeki odaya gelmek zorunda kaldı. O geceyi onlarda geçirecek olan doktor için yatak hazırlanacaktı. Katyuşa'nın ayak sesini duyan Nehludov, sessizce yürüyerek ve bir cinayet işlemeye hazırlanıyormuş gibi soluğunu tutarak onun arkasından odaya girdi.

Katyuşa yastığa temiz kılıf geçiriyordu. Başını ona doğru çevirdi, gülümsedi. Ama bu gülümseme, her zamanki gibi neşeli, sevinç dolu değildi; ürkekti, acıklıydı. Bu gülümseme Nehludov'a sanki yaptığı şeyin kötü olduğunu söylüyordu. Bir an durakladı. Henüz savaşma fırsatı vardı. Ona acımasını fısıldayan, ondan, onun duygularından, onun hayatından bahseden gerçek sevginin sesi, pek hafiften çıkmakla birlikte yine de duyuluyordu. Oysa başka bir ses, "Dikkat et, kendi zevkinden olacaksın, kendi mutluluğunu tepiyorsun!.." diye fısıldıyordu. İkinci ses birincisini bastırdı. Nehludov kesin bir tavırla genç kıza yaklaştı. Müthiş, önüne geçilmez o hayvanca istek bütün varlığını kaplamıştı.

Katyuşa'yı kollarının arasına alarak karyolanın üzerine oturttu. Başka bir şey yapmak gerektiğini hissederek kendisi de yanına geçti.

Katyuşa, "Bırakın beni ne olur, Dimitri İvanoviç," diye yalvarıyordu. Birden onun kollarından sıyrılarak, "Matriyona Pavlovna geliyor!.." diye bağırdı. Gerçekten kapıya birisi geliyordu.

Nehludov, "Öyleyse bu gece sana geleceğim," dedi. "Yalnızsın, değil mi?"

"Ne diyorsunuz, dünyada olmaz bu... Yapmayın!"

Ama bunu söyleyen sadece dudaklarıydı; coşku ve şaşkınlık içinde bulunan Katyuşa'nın her hali bundan farklı bir şey söylemekteydi.

Kapıya gelen gerçekten Matriyona Pavlovna idi. Odaya, elinde bir yorganla girdi. Nehludov'a sitemli sitemli baktıktan sonra, yanlış yorgan getirdiği için Katyuşa'ya çıkıştı.

Nehludov ses çıkarmadan odadan çıktı. Hiç utanmamıştı bile. Matriyona Pavlovna'nın yüzündeki ifadeden, ihtiyar kadının onu ayıpladığını görüyor, yaptığı şeyin kötü olduğunu kendi de biliyor, ona hak veriyordu.

Ama bu hayvanca duygu, Katyuşa'ya karşı önceleri duyduğu temiz sevgiyi alt ederek ona saldırmış, içini doldurmuş, her şeyine egemen olmuştu. İsteğini yerine getirmek için ne yapması gerektiğini artık biliyor, buna ulaşabilmek için çareler arıyordu.

Bütün akşam sanki kendinden geçmiş haldeydi. Kâh halalarının yanına gidip oradan tekrar odasına geliyor, kâh merdiven başına çıkıyordu. Aklında Katyuşa'yı nasıl olup da yalnız başına görebileceğinden başka düşünce yoktu. Ama Katyuşa ondan kaçıyordu. Matriyona Pavlovna da onu gözünden ayırmamaya çalışıyordu.

XVII

Akşam böylece geçti, gece geldi. Doktor yatmaya gitti. Halalar da yatmak üzereydiler. Nehludov, Matriyona Pavlovna'nın o sırada halalarının yatak odalarında bulunduğunu biliyordu. Katyuşa hizmetçilerin odasında yapayalnızdı. Gene dış kapının merdiven başına çıktı. Avlu karanlıktı, hava ılık, rutubetliydi. Baharda, son karı eriten ya da eriyen son kardan çıkan beyaz sis bulutu ortalığı sarmıştı. Evin önündeki bayırın altında, yüz adım ötedeki dereden garip sesler geliyordu; buzlar çatırdayarak kırılıyordu.

Nehludov merdiven başından aşağıya indi, su birikintilerini atlayarak donmuş kar üzerinde yürüdü; hizmetçi odasının penceresine yaklaştı. Yüreği, vuruşları duyulacak kadar hızla çarpıyordu. Soluğu kâh kesiliyor, kâh derin bir iç çekme halinde göğsünden birden kopuveriyordu. Hizmetçi odasını ufak bir lamba aydınlatıyordu. Katyuşa, masa başında yalnızdı. Önüne bakarak dal-

gın dalgın oturuyordu. Nehludov uzun zaman öylece ona baktı. Kendisini kimsenin görmediğini sanan genç kızın ne yapacağını merak ediyordu. Katyuşa, bir-iki dakika kıpırdanmadan oturdu, sonra gözlerini kaldırdı, gülümsedi. Bir kabahati yüzünden kendi kendini ayıplıyor gibi başını salladı. Sonra durumunu değiştirerek ellerini masaya dayadı, bakışlarını uzağa dikti.

Nehludov durduğu yerden ona bakıyor, kulağı yüreğinin vuruşlarına, dereden gelen garip seslere gidiyordu. Orada, derede, sis bulutu içinde belirsiz bir kaynaşma hiç aralıksız devam ediyordu. Bir şeyler horulduyor, çıtırdayarak dökülüyordu. İnce buz parçalarının kırılırken cam gibi şangırdadığı duyuluyordu.

Nehludov, Katyuşa'nın içinde geçen savaşımdan hırpalanmış, dalgın yüzünü seyrediyor, ona acıyordu. Ama işin tuhafı, kıza karşı duyduğu acıma, isteğini bir kat daha kuvvetlendiriyordu.

İstek, onu baştan başa sarmıştı.

Pencereye vurdu. Katyuşa, elektriklenmiş gibi bütün bedeniyle titredi, yüzünde müthiş bir korku belirdi. Oturduğu yerden fırlayarak pencereye doğru yürüdü, yüzünü cama yaklaştırdı. Ellerini gözlerine siper ederek baktı. Nehludov'u tanıdı. Yüzündeki korku ifadesi kaybolmamıştı, yüzü Nehludov'un şimdiye kadar hiç görmediği şekilde ciddiydi. Ancak Nehludov'un gülümsemesine karşılık olarak hafifçe gülümsedi. Ama bunu, onun gülümsemesini karşılıksız bırakmamak için yapmıştı. İçi gülmüyordu, korku doluydu. Nehludov, eliyle onu dışarıya, yanına çağırdı. Ama Katyuşa, başıyla gelmeyeceğini işaret etti, pencerenin yanından ayrılmadı. Nehludov yüzünü tekrar cama dayayarak bir daha seslenecekken, kız birden kapıya baktı: Biri çağırmış olmalıydı. Nehludov pencereden çekildi. Sis o kadar kalındı ki, evden beş adım uzaklaşan Nehludov artık pencerenin

yerinde sadece bir karartı görüyordu. Bu karartının ortasında kırmızı, kocaman görünen lambanın ışığı seçiliyordu. Dereden de boyuna hep o garip horultu, hışırtı, çıtırtı geliyor, kırılan buzun şangırtıları işitiliyordu. Sisin içinde, avlunun yakın bir yerinden bir horozun öttüğü duyuldu. Öteden ona başkaları karşılık verdi. Onların arkasından, uzaktan, köyden birbirini bastırarak, sonra da tek bir ses halinde birçok horoz öttü. Dereden başka her yer sessizdi. Horozların ikinci ötüşüydü bu.

Evin köşesine kadar bir-iki defa gidip gelen, birkaç kere de su birikintilerine basan Nehludov tekrar hizmetçi odasının penceresine sokuldu. Lamba hâlâ yanıyordu. Katyuşa gene masanın önünde oturuyordu. Halinde bir kararsızlık vardı. Nehludov pencereye yaklaşır yaklaşmaz, o da pencereye baktı. Nehludov camı tıklattı. Katyuşa, vuranın kim olduğuna bile bakmadan koşarak odadan çıktı. Şişmiş sokak kapısının gıcırtılı sesi duyuldu. Nehludov şimdi onu dehlizin yanında bekliyordu. Katyuşa'yı sessizce kucakladı. Kız ona sokuldu, başını kaldırdı, dudaklarını erkeğin öpüşü örttü. Dehlizin arka kısmında, karı erimiş, kuru bir yerde duruyorlardı. Nehludov, tatmin edemediği için ona azap veren istekle doluydu. Birdenbire sokak kapısı gıcırdadı, Matriyona Pavlovna'nın hırçın hırçın, "Katyuşa," diye bağırdığı duyuldu.

Katyuşa, erkeğin kollarından sıyrılarak hizmetçi odasına koştu. Nehludov, çengelin takıldığını işitti. Sonra da her şey sustu, penceredeki kırmızı göz kayboldu. Sadece sis bulutuyla deredeki gürültüler kaldı.

Nehludov pencereye yaklaştı; kimse görünmüyordu. Cama vurdu, yanıt veren olmadı. Dönerek sokak kapısından eve girdi ama yatmadı. Ayakkabısını çıkararak, yalınayak koridordan Matriyona Pavlovna'nın odasının yanında bulunan Katyuşa'nın odasına gitti. Matriyona Pavlovna'nın sakin sakin horladığını duyunca, ilkin gire-

cek gibi oldu. Ama ihtiyar kadın birden öksürmeye başladı, karyolayı gıcırdatarak öte yana döndü. Nehludov taş kesildi; beş dakika kadar böylece kaldı. Ortalık sessizleşerek Matriyona Pavlovna'nın rahat horlamaları tekrar duyulmaya başlayınca Dimitri, gıcırdamayan tahtalara basmaya çalışarak ilerlemeye devam etti. Hizmetçi odasının kapısına yaklaştı. Ses yoktu. Soluğu bile duyulmadığına göre, Katyuşa daha uyumamış olmalıydı. Nehludov, "Katyuşa!" diye fısıldayınca, yatağından fırlayan kız kapıya gelerek Nehludov'un kulağına kızgın gibi gelen bir sesle buradan gitmesi için yalvarmaya başladı:

"Nedir bu yaptığınız? Olur mu böyle şey yani!.. Ya halalarınız duyarsa?.."

Ama bunları söyleyen yalnız diliydi, yoksa bütün varlığı, "Seninim..." diye fısıldıyordu. Nehludov'un kulağına da bu giriyordu zaten.

"Bir dakika aç, ne olur. Yalvarırım..." gibi anlamsız sözleri tekrarlıyordu.

Katyuşa sustu. Arkasından çengeli arayan elinin kapıya sürtünmesinden çıkan ses duyuldu. Çengel şıngırdadı, Nehludov açılan kapıdan içeri daldı.

Kızı olduğu gibi, kalın, sert, kolsuz geceliğiyle kaptı, kucağına alarak odasına doğruldu.

Katyuşa, "Aman ne yapıyorsunuz," diye fısıldadı. Ama Dimitri aldırmadan ilerliyordu.

Kız bir yandan, "Yapmayın canım, bırakın beni," diye yalvarıyor, bir yandan da ona gitgide daha çok sokuluyordu.

Katyuşa titreyerek, söylediklerine yanıt vermeden sessizce odasından çıkınca, Nehludov da merdiven başına çıktı. Olan bitenin anlamını kavramaya çalışıyordu.

Avlu daha çok aydınlanmıştı. Aşağıda derede, buz parçalarından çıkan sesler artmış, ayrıca suyun şırıltısı da

işitilmeye başlamıştı. Sis perdesi arkasından, küçülmeye başlayan ay yavaş yavaş göründü. Hazin ışığı kara, korkunç bir şeyi aydınlattı. Nehludov kendi kendine, "Ne oldu? Büyük bir mutluluk mu yaşadım, büyük bir felaket mi?" diye sordu. Sonra, "Aman, her zaman herkesin yaptığı şey," dedi, yatmaya gitti.

XVIII

Ertesi gün rahat, neşeli bir adam olan Şenbok, Nehludov'u almak için halalarına uğradı ve onları zarifliği, nezaketi, neşesi, cömertliği ve Dimitri'ye olan sevgisiyle etkiledi. Cömertliğini, hoşlarına gitmekle birlikte biraz aşırı bulmuşlardı. Kapıya gelen kör dilencilere sadaka olarak bir ruble vermiş, evin uşaklarına da on beş ruble bahşiş dağıtmıştı. Bundan başka, Sofya İvanovna'nın finosu Süzetka ayağını kanatınca Şenbok, köpeğe pansuman yapacağını söylemiş, bir an olsun duraksamadan, kenarları süslü, ince patiska mendilini yırtarak Süzetka'ya sargı bezi yapmıştı. Sofya İvanovna bu çeşit mendillerin düzinesinin en aşağı on beş ruble olduğunu biliyordu. Halaları ne böyle şeylere alışmışlardı ne de Şenbok'un iki yüz bin ruble borcu olduğundan haberleri vardı. Şenbok, borcunu hiçbir zaman ödeyemeyeceğini biliyordu, bu yüzden yirmi beş rublenin eksik ya da fazla oluşunu hesaplamaya gerek görmüyordu. Çiftlikte sadece bir gün kalan Şenbok, ertesi gece Nehludov'la birlikte gitti. Alaya zamanında yetişebilmeleri için, bir gün bile fazla kalamadılar.

Halalarının evinde geçirdiği son günde, geceki anıları daha pek canlıyken Nehludov'un içinde iki duygu kabararak birbiriyle çarpışıyordu. Umduğundan daha faz-

la haz veren aşkın yakıcı, şehvet dolu anılarını düşünüyor, isteğine ulaştığı için memnunluk duyuyordu. Bir yandan da, çok kötü bir şey yaptığını, bu kötülüğün kız için değil ama kendisi için, yüzde yüz düzeltilmesi gerektiğine inanıyordu.

Nehludov kendini öyle çılgınca bir bencilliğe kaptırmıştı ki, kendinden başka hiçbir şey düşünemiyordu. Kızın neler hissettiğini, halinin ne olacağını aklına bile getirmiyordu da ona yaptığı duyulacak olursa, kendisini ayıplayacaklar mı ne derece ayıplayacaklar, diye kuşkulanıyordu.

Şenbok'un, onun Katyuşa'yla ilişkisini anladığını düşündükçe gurur duyuyordu.

Şenbok, Katyuşa'yı görünce, "Halalarına düşkünlüğünün nedeni varmış," dedi. "Tevekkeli değil, bir haftadır ayrılmadın. Senin yerinde ben de olsam bunu bırakıp gitmezdim. Pek enfes bir şey."

Katyuşa'yla aşkını tümüyle yaşamadan, şimdi gitmenin can sıkıcı olduğunu düşünüyordu, ama bu zorunlu ayrılış, ilişkilerinin devam ettirilmesindeki güçlük düşünülürse, hayırlıydı. Kıza bir miktar para vermeliydi. Ama Katyuşa'nın paraya gereksinimi olduğu için vermeyecekti. Ona göre, durumu böyle hareket etmesini gerektiriyordu; öte yandan, kızdan yararlandıktan sonra onu yüzüstü bıraktığını duyanların, namussuz bir adam olduğunu söylemelerinden çekiniyordu. Böyle düşünen Nehludov, Katyuşa'ya ikisinin durumlarına uygun bir miktar para verdi.

Yola çıkacağı gün, yemekten sonra onu dışarıda, dehlizde bekledi. Karşılaştıkları zaman Katyuşa kızardı; gözleriyle açık duran hizmetçi odasının kapısını göstererek önünden geçip gitmek istedi, ama Nehludov onu durdurdu. İçine yüz rublelik koyduğu zarfı elinde buruşturarak, "Vedalaşacaktım," dedi. "Hem de..."

Kız anladı, yüzünü buruşturarak elini itti.

Nehludov, "Yok, yok, al," diye mırıldandı, zarfı koynuna soktu. Sonra, eli yanmış gibi yüzünü ekşiterek inleyerek odasına kaçtı.

Odaya girdikten sonra uzun zaman bir aşağı bir yukarı dolaşmaya, kıvranmaya, hatta olduğu yerde sıçrayarak, deminki sahneyi hatırladıkça bir yeri ağrıyormuş gibi yüksek sesle inlemeye başladı. Ama ne yapabilirdi ki? Herkes böyle hareket ediyordu. Şenbok'un anlattığı bir olay, bir mürebbiye ile arasındaki ilişki de böyle sona ermişti. Grişa amca da, köyde oturduğu sırada bir köylü kadından hâlâ hayatta olan Mitenka adlı bir çocuk peydahlayan babası da hep böyle hareket etmişlerdi. Mademki herkes böyle yapıyordu, demek gereken buydu. Nehludov kendini böylece avutmaya çalışıyor ama avutamıyordu. Kötü anı, vicdanını yakıyordu adeta.

Ruhunun en derin köşesinde, yaptığı hareketin son derece çirkin, alçakça, zalimce bir hareket olduğunu hissediyordu. Bu işin kötülüğünü anladıktan sonra, başkalarını ayıplamak şöyle dursun, artık kimsenin yüzüne bile bakamazdı. Hele eskiden olduğu gibi, kendini yetkin, soylu, yüce gönüllü bir genç saymasına asla olanak kalmamıştı. Oysa hayatının huzur, neşe içinde sürüp gitmesi için kendini böyle hissetmesi gerekiyordu. Derdine biricik çare, bütün bunları düşünmemek, aklından çıkarmaktı. Nehludov da böyle yaptı zaten.

Adım attığı hayat –yeni yerler, arkadaşlar, savaş– buna yardım etti. Zaman geçtikçe acısı hafifledi, sonunda her şeyi gerçekten unuttu.

Yalnız bir kere, savaştan sonra, Katyuşa'yı görmek umuduyla halalarına gittiği zaman, onun artık orada olmadığını öğrendi. Kız, Nehludov gittikten sonra doğurmak için halalarından ayrılmış, bir yerde doğurmuş ve halalarının işittiklerine göre, sonra da büsbütün düşmüş-

tü. Nehludov'un kalbi sızladı. Zamanı hesapladı: Katyuşa'dan doğan çocuk onun olabilirdi ama olmayabilirdi de. Halaları, kızın bozulduğunu, anası gibi doğru yoldan saptığını söylüyorlardı. Halalarının söylediklerinin onu sanki haklı göstermesi, Nehludov'un hoşuna gidiyordu. İlkin, gene Katyuşa'yı ve çocuğunu bulmak istemişti. Ama sonunda bunu düşünmekten bile acı ve utanç duyduğu için araştırma işinde hiç gayret göstermedi; işlediği günahı aklına bile getirmez oldu.

Oysa şu şaşılacak rastlantı, ona şimdi her şeyi yeniden hatırlatmıştı; Nehludov'a vicdanında böyle bir günahla on yıl rahat yaşamasına olanak veren katı yüreklliğini, zalimliğini, alçaklığını itiraf etmesini emrediyordu. Nehludov böyle bir itiraftan henüz uzaktı, şimdilik ancak sorun meydana çıkmasın, Katyuşa ya da avukatı her şeyi anlatarak onu herkese karşı rezil etmesinler, diye düşünüyordu.

XIX

Mahkeme salonundan jüri üyelerinin odasına giren Nehludov, işte böyle bir ruh hali içindeydi. Pencerenin önüne oturmuş, çevresinde konuşulanları dinliyor, durmadan sigara içiyordu.

Neşeli tüccarın, Tüccar Smelkov'un eğlenme yöntemini içinden hoş gördüğü anlaşılıyordu.

"Yaman herifmiş birader. Tam Sibiryalı gibi eğleniyormuş. Ağzının tadını da biliyormuş hani. Yakaladığı kıza baksana bir kere."

Jüri başkanı, işin asıl önemli kısmının bilirkişi tarafından yapılacak keşif olduğunu söylüyordu. Piotr Gerasi-

moviç, Yahudi tezgâhtarla şakalaşıyordu; ikisi birden kahkahayla güldüler. Sorulara kısa yanıtlar veren Nehludov, onu rahat bırakmalarından başka bir şey istemiyordu.

Yampiri yürüyüşlü mübaşir, jüri heyetini tekrar mahkeme salonuna çağırınca, Nehludov dehşetli korku duydu. Sanki yargılamak için değil de yargılanmak üzere gidiyormuş gibiydi. Ruhunun derinliğinde, insanların yüzüne bakamayacak alçağın biri olduğunu hissediyordu. Bununla birlikte, eskiden alışık olduğu gibi, o her zamanki kendine güvenen tavrıyla kürsüye çıktı, yerine, Başkan'ın yanındaki ikinci sandalyeye oturdu. Ayak ayak üstüne atmış, kelebek gözlüğüyle oynuyordu.

Dışarıya çıkarılmış sanıklar da salona yeni yeni getiriliyordu.

Salonda yeni kimseler, tanıklar vardı. Nehludov, Maslova'nın parmaklığın önünde, ön sırada oturan bir kadına sanki gözlerini ayıramadan baktığını fark etti. Bu şişman, ipeklere, kadifelere bürünmüş çok süslü bir kadındı. Başında kocaman kurdeleli yüksek bir şapka, dirseğine kadar çıplak kolunda zarif bir çanta vardı. Nehludov'un sonradan öğrendiğine göre, bu kadın tanık, Maslova'nın bulunduğu evi işleten kadındı.

Tanıkların sorgusu başladı. Adları, dinleri vs. soruldu. Sonra sorgu makamından, tanıkların yeminli mi, yeminsiz mi sorguya çekileceği öğrenildi. Ayaklarını zahmetle sürüyen ihtiyar papaz tekrar geldi. Deminki gibi göğsünde, ipekli cüppesinin üzerinde duran altın haçı düzelterek, hep aynı tavırla, yüzde yüz yararlı, önemli bir iş yaptığına inanarak, tanıklarla bilirkişiye yemin ettirdi. Yemin bitince, tanıklar dışarıya çıkarıldı; sadece biri, genelev sahibi Kitayeva adındaki kadın bırakıldı. Dava hakkında ne bildiğini sordular. Kitayeva, yapmacık bir gülümsemesiyle şapkalı başını her cümlede öne doğru eğerek, Alman aksanıyla uzun uzun, oldukça derli toplu bir şekilde anlattı.

İlkin evine, eskiden de tanıdığı otel uşaklarından Simon gelmişti. Zengin bir Sibiryalı tüccar için kız istiyordu. Kitayeva, Lubaşa'yı yollamış. Biraz sonra Lubaşa tüccarla birlikte gelmiş.

"Tüccar o sırada iyice coşmuştu," diye Kitayeva hafifçe gülümseyerek anlatıyordu: "Bizde içmeye devam etti. Kızlara da ikram ediyordu. Parası yetmeyince otele, asıl gözdesi Lubaşa'yı yolladı." Kitayeva sanığa baktı.

Nehludov'a, Maslova bu bakışa karşılık gülümsemiş gibi geldi. Bunu iğrenç buldu. İçinde garip, acımayla karışık, belirsiz bir tiksinti kabarıverdi.

Mahkemenin Maslova'ya avukat olarak tayin ettiği genç bir yargıç adayı kızararak, utangaç bir tavırla, "Maslova hakkında fikriniz nasıldı?" diye sordu.

Kitayeva, "Kızların en iyisi oydu," yanıtını verdi. "Okumuş kızdı; şıktı da. İyi bir evde büyümüştü, Fransızcadan anlardı. Bazen fazla içtiği olurdu ama hiçbir zaman taşkınlık etmezdi. Çok iyi kızdı."

Katyuşa, ev sahibine bakıyordu. Sonra birden, gözlerini jüri üyelerine çevirdi. Bakışı Nehludov'un üzerinde durdu. Yüzü ciddileşti, hatta sertleşti. Şehla gözleri dik dik bakıyordu. Bu garip bakışlı gözler, epey zaman Nehludov'un üzerinde durdu. O da, korkuya kapılmakla birlikte gözlerini bu akları parlayan şehla gözlerden bir türlü ayıramadı. Nehludov, derede buzların kırılmasını, sisli karanlığı, sabaha karşı doğup korkunç siyah bir şeyi aydınlatan, tersine dönmüş, ufalmış ayı hatırlıyordu. Ona ve üstünden aşarak gerilere bakan bu iki siyah göz, Nehludov'a bu korkunç siyah şeyi hatırlatmıştı.

"Tanıdı!.." diye düşündü. Darbeyi bekliyormuş gibi olduğu yerde büzüldü. Ama Katyuşa onu tanımamıştı. Sakin bir tavırla iç çekti, sonra tekrar Başkan'a bakmaya başladı. Nehludov da derin bir soluk aldı. "Aman, çabuk bitse bari!" diye düşünüyordu. O anda içinde avda, yara-

lı bir kuşu öldürmek zorunda kalınca duyduğu his vardı: Tiksinti ve acı, kızgınlık duyuyordu. Av çantasında henüz ölmediği için çırpınan kuşu tiksinti ve acı duymakla birlikte bir an önce öldürmek, sonradan unutmak isterdi.

Tanıkları dinleyen Nehludov, şimdi de buna benzer, karışık bir his duyuyordu.

XX

Ama sanki ona inat olsun diye, mahkeme bitmek bilmiyordu. Tanıklar, bilirkişi teker teker dinlendikten, Savcı Yardımcısı ile avukatlar önemli bir tavırla gereksiz sorular sorduktan sonra Başkan, jüri üyelerine cinayetin maddi kanıtlarını incelemelerini önerdi. Bu kanıtlar, gayet büyük, besbelli son derece kalın bir parmağa takılan ve üzerinde pırlanta bir gül bulunan bir yüzükle zehrin analizinin yapıldığı tüpten ibaretti. İkisi de mühürlüydü, üzerlerinde etiket vardı.

Üyeler bunları incelemeye hazırlanırken, Savcı Yardımcısı tekrar ayağa kalkarak maddi kanıtların incelenmesinden önce, ölünün adli tıp raporunun okunmasını istedi.

İsviçreli kadınla randevusunu kaçırmamayı düşünen Başkan, duruşmayı olabildiğince kısa kesmek istiyordu. Savcı Yardımcısı'nın istediği kâğıdı okumanın can sıkmaktan ve yemeğe geç bırakmaktan başka işe yaramayacağını, Savcı Yardımcısı'nın bunu sırf hakkı olduğu için istediğini biliyordu. Gene de isteği kabul etti. Kâtip kâğıdı çıkardı, tekrar "l"lerle "r"leri bir tuhaf söyleyerek can sıkıntısı veren sesiyle okumaya başladı:

Dış muayeneden şunlar anlaşılmıştır:

1) Smelkov'un boyu 2 arşın, 12 parmaktır.[1]

Nehludov'un kulağına eğilen tüccar, ilgiyle, "Pehlivan yapılı adammış," diye fısıldadı.

2) Aşağı yukarı kırk yaşında görünmektedir.

3) Ceset şişmiş görünüyor.

4) Deri tamamen yeşilimtırak bir renk almış, yer yer de koyu lekelerle kaplanmıştır.

5) Derinin üzerinde çeşitli büyüklükte kabarcıklar meydana gelmiş, bazı yerlerde de deri soyularak parça halinde sarkmıştır.

6) Saçlar gür, koyu kumral ve dokunulduğu zaman deriden kolaylıkla ayrılıyor.

7) Gözler yuvalarından fırlamıştır, gözün akı donuktur.

8) Ölünün burun deliklerinden, kulaklarından, ağzından köpüklü, kanla karışık bir sıvının aktığı gözlemlenmiştir; ağız yarıaçıktır.

9) Yüz ve göğüs şişmiş olduğu için boyun yokmuş gibi görünmektedir. vb. vb.

Kentte âlem yapan tüccarın korkunç, kocaman, hem şişman hem de şişmiş cesedinin dış muayenesine ait ayrıntılı rapor böylece, dört sayfa üzerinde 27 madde olarak sıralanmıştı. Nehludov'un içindeki belli belirsiz tiksinti, cesedin tanımı okunurken daha da şiddetlendi. Katyuşa'nın hayatını, cesedin burnundan akan kanlı sızıntı, yuvalarından fırlamış gözler içinde görüyor, çevresini bu nesnelerle dolmuş, sarılmış hissediyordu. Bütün

1. 1 arşın = 68 cm; 1 parmak = 3,2 cm.

bunların tek nedeninin kendisi olduğunu sanıyordu. Başka bir şey düşünemiyordu. Dış muayene raporu okunduktan sonra Başkan, artık bittiği umuduyla derin bir soluk alarak kaldırdı başını. Ama Kâtip iç muayene raporunu okumaya başlamıştı hemen.

Başkan tekrar başını eğip eliyle destek vererek gözlerini kapadı. Nehludov'un yanında oturan tüccar uykuyla savaşıyor, arada bir içi geçiveriyordu. Sanıklar, arkalarında duran jandarmalar gibi, kıpırdanmadan oturuyorlardı.

İç muayeneden şu noktalar anlaşılmıştır:

1) Kafatası üzerindeki deri, kafatası kemiklerinden kolaylıkla ayrılmaktadır. Hiçbir yerde bere, çürük izi görülmemiştir.

2) Kafatası kemikleri orta kalınlıkta, sağlamdır;

3) Beynin dış zarı üzerinde koyu renkte, aşağı yukarı dört parmak genişliğinde iki ufak leke vardır. Beyin zarı solgun, mat bir renktedir. vb. vb.

Bunu 13 madde daha izledi.

Raporun altında hazır bulunanların adlarıyla imzaları, doktorun görüşleri vardı.

Bu görüşlerden anlaşıldığına göre, otopsi sırasında ölünün midesinde, kısmen bağırsak ve böbreklerinde birtakım değişiklikler görülmüştür. Raporda da sözü geçen ve ölenin midesine içkiyle birlikte zehrin girmesinden doğan bu değişikliklerin Smelkov'un ölümüne neden olması olasılığı pek kuvvetlidir. Mide ve bağırsaklardaki değişimlere göre, mideye giren zehrin türünü saptamak güçtür. Bununla birlikte, zehrin bedene içkiyle girdiği, Smelkov'un midesindeki içkinin epey fazla oluşundan anlaşılmaktadır.

Dalıveren tüccar birden silkindi, "Herif adamakıllı içermiş anlaşılan," diye mırıldandı.

Okunması bir saat kadar süren bu rapor, Savcı Yardımcısı'na gene de yetmemişti.

Raporun okunması bittikten sonra Başkan, ona, "İç inceleme raporunun okunmasına gerek yok sanırım," deyince Savcı Yardımcısı, Başkan'a bakmaksızın yana dönerek hafifçe doğruldu, raporların okunmasını istemeye hakkı olduğunu, bu haktan vazgeçmeyeceğini, isteğinin yerine getirilmemesinin davayı temyiz için bir neden teşkil edeceğini bildiren kesin bir sesle, "Ben bu raporların okunmasını rica edecektim," dedi.

Tatlı bakışlı gözlerini önüne eğmiş ve söz konusu mide rahatsızlığından fazlaca halsiz düşmüş olan uzun sakallı mahkeme üyesi Başkan'a dönerek, "Ne diye okuyacaklar sanki," dedi. "Uzatmaktan başka işe yaramayacak. Yeni süpürgeler hiç de daha temiz değil, hem de daha yavaş süpürüyorlar."[1]

Altın çerçeveli gözlüklü üye ses çıkarmadan, kesin, karamsar bir bakışla önüne bakıyor, ne karısından ne de hayattan iyi bir şey bekliyordu.

Raporun okunması başladı:

> 188... Şubatı'nın on beşinci günü, aşağıda imzası olan ben, sağlık müdürlüğünün 638 numaralı emri üzerine, sağlık denetim yardımcısı huzurunda aşağıda gösterilen iç incelemeyi yaptım.

Kâtip, salondakileri bastıran uykuyu dağıtmak istiyormuş gibi, sanki bir hamle yaparak sesini bir perde yükseltti:

1. Rus atasözü: "Yeni süpürge temiz süpürür."

1) Sağ akciğer ve kalp (6 *funt*'luk[1] cam kavanozda),

2) Mide içi (6 *funt*'luk cam kavanoz içinde),

3) Mide (6 *funt*'luk cam kavanoz içinde),

4) Karaciğer, dalak ve böbrekler (3 *funt*'luk cam kavanoz içinde),

5) Bağırsaklar (6 *funt*'luk toprak kavanoz içinde).

Mahkeme başkanı bu sırada üyelerden birine eğilerek bir şeyler fısıldadı. Olumlu yanıt alınca, "Mahkeme, raporun okunmasını gerekli görmüyor," diye okumayı durdurdu.

Kâtip sustu, kâğıtları topladı. Savcı hırçın bir tavırla not almaya başladı.

Başkan, "Sayın jüri üyeleri maddi kanıtları inceleyebilirler," dedi.

Üyelerin başkanıyla bazı üyeler yerlerinden kalktılar, ellerini nereye koyacaklarını bilemeden masaya yaklaştılar. Hatta bir ara, tüccar yüzüğü parmağına taktı.

Yerine otururken, "Herifte de amma parmak varmış ha," dedi. "İri hıyar kadar!.."

Zehirlenen tüccarı hayalinde bir pehlivan olarak görmek, belli ki hoşuna gidiyordu.

XXI

Maddi kanıtların incelenmesi bitince Başkan, soruşturma aşamasının sona erdiğini bildirdi. Sonra, bir an önce kurtulmak için ara vermeden sözü Savcı'ya bıraktı.

1. Bir funt = 409,5 gr.

Savcı'nın da bir insan olarak herkes gibi sigara içmeye, yemek yemeye gereksinimi olduğunu, hallerinden anlayarak davranacağını sanmıştı. Ama Savcı ne kendine ne de onlara acıdı. Savcı Yardımcısı, yaradılıştan aptal bir adamdı. Üstelik, liseyi altın madalya alarak bitirmiş, üniversitede Roma hukukundan verdiği "kölelik" tezi için de bir ödül almıştı. Kendini pek beğenirdi, hayatından daima memnundu (buna kadınlar üzerindeki başarıları da yardım ediyordu), bu yüzden pek budala olmuştu; kendisine söz verilince, sırmalı resmî giysisi içinde zarif bedenini belli ederek ağır ağır kalktı. İki elini masaya dayadı, başını hafifçe eğdi ve bakışlarını sanıklardan kaçırarak salonu şöyle bir süzdü. Sonra raporlar okunurken hazırladığı iddianamesine, "Sayın jüri üyeleri," diye başladı. "Üzerinde hüküm vereceğiniz bu dava eşine az rastlanılan bir cinayettir."

Savcı Yardımcısı'nın düşünüşüne göre iddianamesi, tanınmış avukatlara ün kazandıran sayılı savunmalar gibi herkesin ağzında dolaşacak, günün konusu olacaktı. Gerçi dinleyici olarak, biri terzi, biri aşçı, biri de Simon Kartinkin'in kız kardeşi olan üç kadınla bir arabacı vardı. Ama bundan ne çıkar! Birçok ünlü insan da ilk adımlarını hep böyle atmıştı. Savcı Yardımcısı'nın, üzerine aldığı her işi dört dörtlük yerine getirmek gibi bir ilkesi vardı. Bu defa da konuşması cinayetin psikolojik anlamını açıklamaya, dolayısıyla toplumun yaralarını ortaya koymaya kadar genişliyordu.

"Sayın jüri üyeleri! Görüyorsunuz ki önünüzde, deyim yerindeyse, yüzyılımızın sonu için karakteristik olan bir cinayet vardır. Bu cinayet, zamanımız toplumunun belirli öğeleri üzerinde kendini gösteren manevi bozulmanın kendine özgü izlerini taşımaktadır. Bu öğeler, bu davanın kızgın ışıkları altında sanki kendini göstermektedir."

Savcı Yardımcısı böylece uzun uzun konuştu. Konu-

şurken, bir yandan aklınca ustalıkla seçtiği kelimeleri kullanmaya çalışıyor, bir yandan da –asıl önemli saydığı nokta buydu– suçlamasını okurken bir an bile durmadan, akar gibi, tam bir saat on beş dakika konuşmaya gayret ediyordu. Ancak bir kere, tükürüğünü yutmak için epey duraladı, ama sonra hızını bir kat daha artırdığı konuşmasındaki inandırıcılıkla bu gecikmeyi kapadı. Savcı Yardımcısı ayak değiştirerek jüri üyelerine bakıyor, kâh tatlı, yumuşak bir sesle, kâh defterine bakıp ağır, ciddi bir sesle konuşuyor; kâh dinleyicilere, kâh jüri heyetine sesleniyordu. Bu sırada sesi yükseliyor, suçlayan bir tavır alıyordu. Yalnız, gözlerini ondan hiç ayırmayan üç sanığa bir kez olsun bakmamıştı. İddianamesinde dönemin en yeni fikirleri, o zaman, hatta bugün bile bilimin en önemli konuları sayılan her şey geçiyordu. Soyaçekim mi istersiniz, doğuştan suçluluk, hipnotizma, telkin, Charcot hastalığı, dekadanlık mı istersiniz, hepsi, hepsi vardı.

Savcı Yardımcısı, Tüccar Smelkov'u kudretli, temiz, engin ruhlu bir Rus olarak vasıflandırmıştı. O, saflığıyla, temiz kalpliliğiyle kapıldığı bazı zevk ve eğlenceye düşkün insanların kurbanı olmuştu.

Simon Kartinkin'e gelince: Dedeleri, babaları gibi bu adam da tam bir toprak kölesiydi. Öğrenimi ya da ilkeleri olmayan ezilmiş bir adamdı; hatta dini bile yoktu. Yevfimiya, Simon'un metresiydi. Bu kadın da soyaçekim kurbanıydı. Onda soyu bozuk bir insanın bütün görüntülerine rastlanıyordu. Cinayetin odağı Maslova ise manevi çöküntünün pek canlı bir örneğiydi.

Maslova'ya bakmadan devam eden Savcı Yardımcısı, "Bu kadının öğrenimi de var," diyordu. "Bulunduğu evin patronundan demin işittiniz. Hem yalnız okuyup yazmıyor, Fransızca da biliyormuş. Besbelli ruhunda piçlik tohumları taşıyan bir öksüzdür. Aydın, soylu bir aile içinde büyümüştür; namusuyla çalışarak ekmeğini kaza-

nabilirdi. Ama o velinimetlerini bırakarak kendini kötü isteklerine kaptırıyor. Bu isteklerini gerçekleştirebilmek için geneleve giriyor. Orada, öğrenimiyle, özellikle demin ev sahibi kadının söylediği gibi, müşterileri etkilemek yeteneğiyle diğer arkadaşları arasında kendini gösteriyor. Son zamanlarda bu gizemli etkileme gücünü inceleyen fen, bu arada Charcot okulu, buna telkin adını vermektedir. İşte Maslova da bu yeteneğiyle iyi kalpli, kolay inanır bir Rus yiğidini, zengin konuk Sadko'yu[1] elde ediyor; onu önce soymak, sonra da öldürmek için ona gösterilen güvenden yararlanıyor."

Mahkeme başkanı, sert yüzlü üyeye eğilerek gülümsedi:

"E, saçmalamaya başladı galiba..."

Sert yüzlü üye, "Aptal mı aptal," diye karşılık verdi.

Savcı Yardımcısı ince belinin zarif hareketleriyle kıvrıla kıvrıla sözüne devam ediyordu:

"Sayın jüri üyeleri! Bu insanların yazgısı ellerinizdedir. Ama vereceğiniz kararın etkilerinden uzak kalamayacak toplumumuzun yazgısı da biraz size bağlıdır. Bu cinayetin anlamını, Maslova gibi, deyim yerindeyse, patolojik kişilerin toplum için arz ettikleri tehlikeyi derinden derine anlayın ve bizi bunlardan koruyun. Toplumumuzun sağlam, suçsuz öğelerinin bozulmasına, hatta birçok defa rastlandığı gibi, mahvolmasına meydan vermeyin!.."

Verilecek kararın önemi altında ezilmiş, iddianamesine de herhalde bayılmış olan Savcı Yardımcısı sandalyesine oturdu.

Savcı Yardımcısı'nın iddianamesinde kullandığı süslü sözler ayıklandıktan sonra söylediklerinden şu anlaşılıyordu: Maslova, tüccarın ona gösterdiği güveni kötüye

1. Sadko, bir Rus efsanesinin kahramanıdır.

kullanarak, adamı hipnotize etmiş; para almak için bavulunun anahtarıyla otele gelince bütün parayı çalmayı aklına koymuş. Ama Simon'la Yevfimiya onu yakalamışlar; parayı onlarla paylaşmak zorunda kalmış. İşlediği suçun izlerini yok etmek için tüccarla birlikte tekrar otele gelmiş, adamı zehirlemiş.

Savcı Yardımcısı'ndan sonra avukatlar bölmesinden orta yaşlı, frak ve geniş bir yarım daire gibi görünen beyaz kolalı gömlek giymiş bir adam kalktı. Hararetle, Kartinkin ile Boçkova'nın savunmasını yaptı. Bu adam, iki sanığın üç yüz rubleye tuttukları davavekilleriydi. İkisini de suçsuz gösteriyor, bütün suçu Maslova'ya yüklüyordu.

Maslova'nın parayı aldığı sırada Boçkova ile Kartinkin'in de yanında bulunduğuna dair sözlerini kabul etmiyor, suçu sabit olmuş birinin ifadesine önem verilmemesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Avukatın dediğine göre, iki bin beş yüz ruble gibi bir parayı iki çalışkan, namuslu insan müşterilerden, bazen günde üçer, beşer ruble bahşiş alarak biriktirebilirdi. Tüccarın parasınıysa Maslova çalarak ya birine vermiş ya da o sıralarda normal halde olmadığı için kaybetmişti. Zehirleme suçuna gelince, Maslova bunu tek başına yapmıştı.

Böylece Avukat, Kartinkin ile Boçkova'nın parayı çalmada da suçsuz olduklarının, suçlu görülürlerse, bunu önceden tasarlamadan yaptıklarının ve hele zehirleme işinde yüzde yüz suçsuz olduklarının kabulünü istiyordu.

Avukat, Savcı Yardımcısı'nı iğneleyerek, "Savcı makamının soyaçekim konusundaki parlak düşünceleri bilim bakımından değerli olmakla birlikte, davamız için yersizdir, çünkü Boçkova, bilinmeyen bir ana babadan dünyaya gelmiştir," diyerek sözünü bitirdi.

Savcı Yardımcısı, önündeki kâğıda hırçın hırçın not aldı, küçümseyen bir hayretle omuzlarını kaldırdı.

Onların ardından Maslova'nın avukatı kalktı, kekele-

yerek, ürkek bir tavırla savunmasını yaptı. Maslova'nın paranın çalınmasına katıldığını kabul etmekle birlikte, Smelkov'a toz verirken amacının zehirlemek olmadığını, bunu sadece uyutmak için içirdiği noktasında ısrar ediyordu. Bir aralık inandırıcı biçimde konuşmaya kalkıştı. Maslova'nın hayatını gözden geçirerek, onun bu uçuruma bir erkek tarafından sürüklendiğini, erkeğin elini kolunu sallayarak gezdiği halde Maslova'nın felaketi bütün ağırlığıyla çektiğini anlattı. Ama konuyu psikoloji alanına çekince yüzüne gözüne bulaştırdı. Herkes ona acıdı sanki. Hele erkeklerin zalimliğini ve kadınların güçsüzlüğünü miskin miskin gevelemeye başlayınca, mahkeme başkanı onu kurtarmak için, konuya dönmeye çağırdı.

Maslova'nın avukatından sonra Savcı Yardımcısı kalkarak Avukat'ın eleştirisine karşı soyaçekim hakkındaki görüşünü savundu. Boçkova'nın bilinmeyen bir ana babanın kızı olması, soyaçekim kuramını hiç de sakatlamıyordu. Çünkü bilim, soyaçekim yasasını bir kere kabul ettiğine göre, soyaçekime dayanarak cinayetler açıklanabildiği gibi, cinayetten giderek soyaçekimin varlığını ortaya koyabilmek de olanaklıydı. Savunma avukatının dediğine göre, Maslova, "hayali" (Savcı Yardımcısı "hayali" sözünü özel bir şekilde, zehirli bir tavırla söylemişti) bir erkek tarafından baştan çıkarılmıştı. Oysa durum ve olaylar, asıl baştan çıkaranın eline pek çok kurban düşen bu kadın olduğunu gösteriyordu. Savcı Yardımcısı bunu söyledikten sonra utku kazanmış bir tavırla yerine oturdu.

Onun arkasından sanıklara söz verildi.

Yevfimiya Boçkova hiçbir şey bilmediğini, bir şeye karışmadığını tekrarlıyordu. Israrla, tek suçlu olarak Maslova'yı gösterdi. Simon Kartinkin sadece birkaç defa, "Siz bilirsiniz ama suçsuzum, haksız yere..." diye tekrarladı.

Maslova ise hiç ağzını açmadı. Başkan, ona kendini savunmak için bir diyeceği olup olmadığını sordu. Mas-

lova gözlerini ona dikti, sonra kovalanan bir hayvan edasıyla çevresindekilere baktı, hemen gözlerini indirdi, hıçkırarak ağlamaya koyuldu.

Nehludov'un yanında oturan tüccar, onun birden garip bir ses çıkardığını işitti.

"Ne oldunuz?" diye sordu.

Nehludov hıçkırığını tutmaya çalışmıştı. Şimdilik, içinde bulunduğu halin tam olarak farkında değildi. Hıçkırığını, gözlerine dolan yaşları, sinirlerinin zayıflığına verdi. Gözyaşlarını gizlemek için gözlük taktı, mendilini çıkararak burnunu sildi.

O ara, eskiden yaptığı hareketin şurada, şu salonda öğrenilmesi olasılığı aklına geldi. Duyduğu korku, içindeki savaşımı hemen bastırdı. Bu korku, bu ilk seferde her şeyden daha güçlüydü.

XXII

Sanıkların son sözlerinden, Savcı'yla mahkeme heyeti arasında jüriye sorulacak soruların biçimi hakkında uzun uzun konuşulduktan sonra sorular soruldu, Başkan özete geçti.

Davayı açıklamadan önce jüri üyelerine, evde konuşuyormuş gibi tatlı bir sesle yağmanın yağma, hırsızlığın hırsızlık, aşırmanın aşırma olduğunu söyledi; kapalı bir yerden yapılan aşırmanın, kapalı yerde yapılan aşırma; kapalı olmayan yerden yapılan aşırmanın, kapalı olmayan yerden aşırma demek olduğunu uzun uzadıya anlattı. Bunları anlatırken en çok Nehludov'a bakıyordu. Sanki bakışıyla ona, işe önem vermesini anlatmak istiyor, bu bakımdan arkadaşlarını da uyaracağını umuyordu. Sonra

Başkan, üyelerin bu gerçekleri yeter derecede kavradığına inandığı zaman, öldürme suçunun açıklamasını yapmaya başladı. İnsanların öldürülmesiyle sonuçlanan bir ölüm olduğu için, zehirleme de bir öldürme sayılırdı. Başkan, jüri üyelerini bu gerçeği de sindirmiş görünce onlara, öldürme olayına hırsızlığın karışması halini ve bu durumda suçun hırsızlık ile katillikten ibaret olduğunu anlattı.

Bu işi bir an önce bitirmeyi, onu bekleyen İsviçreli kadına kavuşmayı bütün varlığıyla istediği halde Başkan, mesleğine kendini o derece kaptırmıştı ki, bir kere konuşmaya başlayınca durmak bilmiyordu. Böylece, jüri üyelerine her şeyi uzun uzun, ayrıntılarla anlatmaya devam etti. Üyelerin, sanıkları suçlu bulurlarsa, suçlu saymaya; suçlu bulmazlarsa, suçlu saymamaya; bir suçta suçlu, öbüründe suçsuz saymaya hakları olduğunu da anlattı. Ellerindeki bu haktan akıllıca yararlanmaları gerektiğini de ekledi. Bir noktayı daha açıklayacaktı: Soruya olumlu yanıt vermek bu sorudaki her maddeyi kabul etmek demekti. Soruda kabul etmedikleri bir nokta varsa, bunu ayrıca not etmeleri gerekirdi. Ama tam bunu söyleyecekken, saate bakarak üçe beş dakika kaldığını görünce, hemen davanın özetine geçmeye karar verdi.

"Davamız şundan ibaret," diye söze başladı.

Sonra, şimdiye kadar avukatların, Savcı Yardımcısı'nın ve tanıkların söylediklerini tekrarladı.

Mahkeme başkanı konuşurken yanında oturan üyeler onu ağırbaşlı, ciddi bir tavırla dinliyor, arada bir saate bakıyorlardı. Konuşmasını pek güzel, yani olması gerektiği gibi, yalnız biraz uzunca buluyorlardı. Savcı Yardımcısı da salondaki öbür hukukçular gibi, aynı şeyi düşünüyordu.

Başkan, yaptığı özeti bitirdi. Artık görünüşte, her şey söylenmişti. Gelgelelim, mahkeme başkanı bir kere

konuşma hakkını almışken bundan bir türlü vazgeçmek istemiyordu. Kalın, tok sesini dinlemekten son derece haz duyuyordu. Jüri heyetinin sahip olduğu hakkın önemine ait birkaç söz daha söylemeyi yararlı gördü. Bu hakkı ne kadar dikkatle, kötüye kullanmadan, ihtiyatla kullanmak gerektiğini; jürinin, toplumun vicdanı demek olduğunu anlattı. Müzakere odasının sırlarının kutsal sayıldığından vs. vs. söz etti.

Mahkeme başkanı daha konuşmaya başlar başlamaz, Maslova tek bir sözünü kaçırmaktan korkuyormuş gibi gözlerini ona dikmişti. Bunun için Nehludov göz göze gelmekten çekinmeden ona bakıyordu. Böyle hallerde insan daima sevdiği kimsenin yüzünün, ondan ayrıldıktan sonra geçirdiği değişiklikler karşısında şaşırır. Sonra yavaş yavaş bu değişiklikler kaybolmaya, o yüz, uzun yıllar önceki halini almaya başlar. O zaman insanın gözleri önünde sevdiği insanın manevi kişiliği, kendine özgü, değişmez özellikleriyle beliriverir. Nehludov da bu duyguyu yaşıyordu.

Evet, üstündeki cezaevi kılığına, semirmiş bedenine, irileşmiş göğsüne, yüzünün genişlemiş alt kısmına karşın gene eski Katyuşa idi. Alnında, şakaklarında kırışıklar belirmiş, gözlerinin altı şişmişti ama gene de oydu. Hz. İsa'nın o nurlu dirilme gününde sevdiği adama aşağıdan yukarıya doğru bakan, sevgi dolu, sevinç ve hayat taşkınlığından gözleri gülen Katyuşa idi.

Nehludov, "Ne garip karşılaşma," diye düşünüyordu. "On yıl onu hiçbir yerde görmeyeyim de girdiğim bir mahkemede, sanık sandalyesinde bulayım. Sonu ne olacak bunun acaba? Çabucak bitse bari, çabucak!.."

Nehludov, içinden ses vermeye başlayan pişmanlığa kendini kaptırmak istemiyordu. Bu rastlantıyı, hayatının gidişini bozmayacak, gelip geçici bir olay sayıyordu. Kendini, odalarda kötü bir iş yaptığı için efendisinin ensesin-

den tutarak burnunu kabahatinin içine soktuğu bir köpek yavrusuna benzetiyordu. Enik bağırıyor, yaptıklarını görmemek, unutmak için kendini geri çekiyordu; ama laf dinlemez efendisi bırakmıyordu bir türlü. Nehludov da hareketinin bütün çirkinliğini, efendisinin ensesine yapışmış kudretli elini iyiden iyiye hissediyordu artık. Ama henüz yaptığı şeyin önemini kavrayamıyor, efendisini tanımıyordu. Hâlâ önünde bulunan şeyin, onun eseri olduğuna inanmak istemiyordu. Ama görünmeyen el onu yakalamış, hiç gevşetmeden tutuyor, içinden bir ses ona yakasını kurtaramayacağını söylüyordu. Gururlu bir edayla birinci sıranın ikinci koltuğunda oturan Nehludov aldırış etmiyor gibi görünmek istiyor, bacak bacak üstüne atarak, dalgın dalgın gözlüğüyle oynuyordu. Ama gene de ruhunun derinliğinde, yalnız yaptığı hareketin değil; boş, sefih, zalim, başına buyruk hayatının kötülüğünü, bayağılığını, alçaklığını da hissetmekten kendini alamıyordu. O güne kadar, tam on iki yıl, işlediği cinayeti ve sonraki hayatını mucize gibi örten perde kıpırdanıyordu, Nehludov onu yer yer kaldırarak arkasına bakıyordu.

XXIII

Sonunda Başkan, konuşmasını bitirdi ve soru listesini zarif bir el hareketiyle kaldırarak yanına gelen jüri başkanına uzattı. Üyeler kalktılar, gidebileceklerine sevinerek, ellerini nereye koyacaklarını bilmeden, utangaç bir tavırla birbiri arkasından toplantı odasına geçtiler. Kapı üstlerine kapanır kapanmaz, bir jandarma, kılıcını çekerek kapının önünde esas vaziyetine geçti. Yargıçlar salondan çıktılar, sanıklar da götürüldü.

Üyeler toplantı odasına girince, deminki gibi, her şeyden önce sigaraya sarıldılar. Mahkeme salonundayken durumlarındaki o yapmacık hal, toplantı odasına girip sigaraları tellendirmeye başlayınca hemen kaybolmuştu. Rahatça yerleştiler, hararetle konuşmaya daldılar.

Yufka yürekli tüccar, "Kızcağızın suçu yok, şeytana uymuş," dedi.

Üyelerin başkanı, "Bunu enine boyuna inceleyelim. Kendi görüşlerimizin etkisinde kalmayalım," diye karşılık verdi.

Albay, "Başkanın özeti güzeldi," dedi.

"Neresi güzel canım, az daha uyuyacaktım."

Yahudi tipli tezgâhtar da söze karıştı:

"İşin önemli tarafı, Maslova bu iki hizmetkârla anlaşmış olmasaydı onlar paranın nerede olduğunu bilemezlerdi."

Üyelerden biri sordu:

"Demek sizce bu parayı Maslova çaldı, öyle mi?"

İyi kalpli tüccar, "Dünyada inanmam," diye bağırdı. "Bu hep o kırmızı gözlü kaltağın işi..."

Albay, "Hiçbiri matah bir şey değil zaten," dedi.

"Ama kadın odaya girmediğini söylüyor."

"Siz de buna inandınız ha! Ben o köpoğluna dünyada inanmam."

Tezgâhtar, "Sizin inanmamanızdan bir şey çıkmaz ki," diye karşılık verdi.

"Anahtar ondaydı."

Tüccar itiraz etti:

"Bundan bir şey çıkmaz."

"Ya yüzük?.."

Tüccar yine bağırdı:

"Söyledi ya işte, herif huysuz, hem de çakırkeyifmiş, kızcağızı pataklamış... Sonrası malum, acımış, 'Al şunu, ağlama,' gibilerden... Duyduğuma göre, dev gibi adam-

mış; boyu 12 parmak[1] olduğuna göre, yüz otuz kilo gelir herhalde."

Piotr Gerasimoviç sözünü kesti:

"İş bunda değil canım. Sorun, bu işin başı kız mı, hizmetçiler mi?"

"Hizmetçiler kendi başlarına yapamazdı. Anahtar ötekindeydi."

Bu hiçbir yere varmayan konuşma daha epeyce sürdü. Sonunda başkanları, "İzninizle beyler," dedi. "Masaya geçelim de enine boyuna konuşalım."

Başkan yerine geçerek, "Buyurun," diye tekrarladı.

Tezgâhtar, "Böyle kızların ne mal olduğunu bilirim ben," diyerek bu işin Maslova'nın başı altından çıktığını ispat etmek için, onun gibi birinin bir gün bulvarda arkadaşının saatini nasıl aşırdığını anlattı.

Albay da bu olaya benzer, hatta bundan daha hayret verici bir gümüş semaver hırsızlığını anlatmaya koyuldu.

Başkan, kurşunkalemini masaya hafifçe vurarak "Sorulara geçelim beyler," dedi.

Hepsi sustu. Sorular şöyle sıralanmıştı:

1) Krapivenskaya kazasına bağlı Borki köyünden 33 yaşındaki Simon Petrov Kartinkin; 188... yılı Ocak ayının on yedinci günü, N. kentinde başka kimselerle de anlaşarak Tüccar Smelkov'u soymak amacıyla hayatına kastederek, tüccarın ölümüne neden olan zehrin verilmesi ve 2.500 rubleye yakın bir parayla bir pırlanta yüzüğün çalınması eylemlerinden suçlu mudur?

2) Birinci soruda yazılı olan cinayette, kentli 43 yaşındaki Yevfimiya İvanova Boçkova suçlu mudur?

3) Birinci soruda yazılı olan cinayette, kentli 27 ya-

1 İki arşını atarak, kısaltma yapıyor.

şındaki Yekaterina Mihaylovna Maslova suçlu mudur?

4) Sanık Yevfimiya Boçkova, birinci soruya göre suçlu değilse; 188... yılı Ocak ayının on yedinci günü, N. kentindeki Mavritaniya Oteli'nde çalıştığı sırada önceden uydurup getirdiği bir anahtarla Tüccar Smelkov'un odasını açarak odada bulunan bavuldan 2.500 rubleyi çalmış mıdır?

Başkan birinci soruyu okudu.

"Ne dersiniz beyler?"

Bu sorunun yanıtı çabuk verildi. Hepsi, "Evet, suçludur," yanıtını vermeye razı oldular. Simon Kartinkin'i, hem zehirlemede, hem de hırsızlıkta suçlu buluyorlardı. Yalnız ihtiyar bir esnaf, her soruya Kartinkin'in suçsuzluğunu ispat etmeye çalışarak yanıt veriyordu.

Başkan, adamcağızın soruları anlamadığını sanmış; gerek Kartinkin'in, gerek Boçkova'nın suçlu olduklarını ona açıklamaya kalkışmıştı. Adam, bunları pekâlâ anladığını ama acımayla davranmayı daha yerinde bir hareket saydığını söyledi. Başkan, "Biz de melek değiliz," diyerek fikrinden dönmedi.

Boçkova'ya ait ikinci soruya uzun konuşmalar, açıklamalardan sonra, "Suçsuzdur," yanıtı verildi. Çünkü avukatının da en çok üzerinde durduğu gibi, Boçkova'nın zehirlemeye katıldığını ispat eden açık bir kanıt yoktu.

Maslova'nın suçsuzluğunu kabul ettirmeye çalışan tüccar, her şeyin Boçkova'nın başı altından çıktığını söylüyordu. Üyelerin çoğu onun bu düşüncesini kabul ediyor ama yasaya noktası noktasına uymak isteyen Başkan, Boçkova'nın suçlu sayılması için neden olmadığını söylüyordu. Uzun tartışmalardan sonra Başkan'ın fikri üstünlük kazandı.

Boçkova'ya ait dördüncü soruya, "Evet, suçludur," yanıtını verdiler. Ancak, esnaf üyenin ısrarı üzerine, ha-

fifletici nedenler olduğunu da ekledi.

Maslova'yı ilgilendiren üçüncü soru ise şiddetli tartışmaya yol açtı. Jüri üyelerinin başkanı, onun hem zehirlemede hem hırsızlıkta suçlu olduğunu ileri sürüyor, tüccar bunu kabul etmiyordu. Albay, tezgâhtar ve esnaf üye de tüccardan yanaydılar. Geri kalanlar ne karar vereceklerini bilemiyorlardı ama yavaş yavaş, Başkan'ın fikri ağır basmaya başladı. Gerçekten, üyeler yorulmuş, çoğunluk sağlayarak yakayı kurtarmaya çalışıyorlardı.

Gerek adli soruşturmanın ilerleyişi, gerek Maslova hakkındaki kişisel kanısı, Nehludov'da hem zehirlemede, hem de hırsızlıkta Maslova'nın suçlu olmadığında kuşku bırakmıyordu. Başkan, öbür üyelerin de kendisi gibi düşündüklerine inanıyordu. Ama besbelli kızın cazibesine kapılan ve bunu saklayamayan tüccarın beceriksizce savunması, Başkan'ın da sırf bu yüzden ayak diremesi, üstelik üyelerin yorgunluğu, kararın olumsuz olmasına neden olacaktı. Nehludov itiraz etmek istedi. Ama Maslova'dan yana söz söylemekten çekindi; herkesin aralarındaki ilişkiyi anlayacağından korktu. Gene de bu işi böyle bırakamayacağını, itiraz etmek zorunda olduğunu hissediyordu. Durduğu yerde kızarıyor, sararıyordu. Sonunda konuşmaya karar verdi. Tam söze başlayacağı sırada, o zamana kadar yerinde sessizce oturan Piotr Gerasimoviç, herhalde Başkan'ın buyurgan konuşmasına sinirlenerek birdenbire atıldı. Nehludov'un söylemek istediği şeyleri o söylemeye başladı, "İzin verin," dedi. "Siz, Maslova'nın hırsızlığını ispat için, elindeki anahtarın onda oluşunu ileri sürüyorsunuz. Sanki o gittikten sonra otel hizmetçileri anahtar uydurarak bavulu açamazlarmış gibi..."

Tüccar, hemen, "Elbette, elbette!.." diye söze karıştı.

"Maslova parayı alamazdı; çünkü bunu saklamaya durumu elvermiyordu."

Tüccar gene atıldı, "Ben de aynı şeyi söylüyorum."

"Maslova'nın gelişi üzerine hizmetçiler bu planı kurdular. Fırsattan yararlandıktan sonra suçu Maslova'nın üzerine attılar."

Piotr Gerasimoviç hırçın bir tavırla konuşuyordu. Hırçınlığı üyelerin başkanına da geçti, o da inatla bunun tam tersi olan düşüncesini savunmaya koyuldu. Ama Piotr Gerasimoviç o kadar kuvvetli konuşuyordu ki, üyelerin çoğu onun tarafını tuttu. Maslova'nın para ve yüzük hırsızlığında suçu olmadığını kabul ettiler.

Zehirleme işine gelince, Maslova'yı heyecanla savunan tüccar, onun Smelkov'u öldürmesi için hiçbir nedeninin olmadığını söyledi. Oysa Başkan'a göre Maslova, ölene toz verdiğini itiraf ettikten sonra, suçsuz sayılamazdı.

Tüccar, "Verdi ama afyon diye verdi," dedi.

Asıl konudan uzaklaşmayı pek seven Albay, "İyi ama afyon da insanı öldürebilir," dedi ardından hemen, kayınbiraderinin karısının afyondan nasıl zehirlenerek az kalsın öleceğini, ancak yakındaki doktorun yetişmesiyle kurtulduğunu anlattı.

Albay bunu öyle hâkim, ağırbaşlı bir tavırla anlatıyordu ki, kimse sözünü kesmeye cesaret edemedi. Yalnız ona imrenen tezgâhtar, bildiği bir olayı anlatmak için Albay'ın sözünü kesmeye karar verdi.

"Bazıları afyona öyle alışırlar ki, kırk damla bile içebilirler," diye başladı. "Bir akrabam..."

Ama Albay, sözünün kesilmesine izin vermedi, afyon yüzünden kayınbiraderinin karısının başına neler geldiğini anlatıp bitirdi.

Üyelerden biri, "Saat beşe geliyor beyler," diye hatırlattı.

Üyelerin başkanı ortaya konuşarak, "Şu halde nasıl yapalım beyler?" dedi. "'Ölümde suçludur, ama hırsızlık

kastı yoktur; bir şey de çalmamıştır,' diyelim mi?"

Utkusundan memnun olan Piotr Gerasimoviç kabul etti. Tüccar da, "Hafifletici neden de var," diye ekledi.

Hepsi kabul ettiler. Yalnız tüccar üye, "Suçsuzdur," diye karar verilmesi için ısrar ediyordu.

Başkan ona, "Zaten verdiğimiz karardan bu anlaşılıyor," diye açıkladı. "Hırsızlık kastı yoktur dediğimize göre, suçsuz olduğu ortaya çıkıyor."

Neşelenen tüccar, "Ama, 'Hafifletici neden de var,' diye yaz da hiç pürüz kalmasın bari," dedi.

Hepsi o kadar yorgundu, tartışmalar kafalarını öyle şişirmişti ki, verilen yanıta, "öldürme kastı olmadan" sözlerini eklemeyi unuttular.

Fazlaca heyecanlanan Nehludov da bunun farkında olmadı. Yanıtlar böylece yazıldıktan sonra mahkeme salonuna götürüldü.

Rabelais, yazılarından birinde şöyle bir olay anlatır:

> Bir adliyeci mahkemeye gelen davacılara türlü yasalardan söz açar, hukuka ait yirmi sayfa tutan saçma sapan Latince yazılar okur, sonra da davalılara zar atmayı önerir: Çift gelirse davacı, tek gelirse davalı haklı sayılacaktır.

Burada da aynı şey olmuştu. Başka bir kararın değil de bunun verilmesi, herkes bunu doğru saydığı için olmamıştı. İlkin Başkan, o kadar uzun bir özet yaptığı halde, bu defa, her zaman yaptığı gibi, "Evet, suçludur," yanıtına bir de, "öldürme kastı olmadan" sözlerinin eklenebileceğini söylemeyi unutmuştu. İkinci olarak, Albay'ın kayınbiraderinin karısına ait anlattığı öykü pek uzamış, herkesi sıkmıştı. Üçüncüsü, fazlaca heyecanlanan Nehludov, "öldürme kastı olmadan" sözlerinin unutulduğunun farkına varmamış, hırsızlık kastı olmadığı yolunda

yazılan yanıtın suçu ortadan kaldıracağını sanmıştı. Dördüncü neden olarak Başkan, soru-yanıt listesini okurken Piotr Gerasimoviç, dışarı çıkmış, eksikliğin farkında olmamıştı. Ama en başta gelen neden, hepsinin yorgun olması, bir an önce yakayı sıyırabilmek için en kısa yoldan bir karara varmaya bakmalarıydı.

Üyeler zili çaldı. Kapıda kılıç omzunda nöbet bekleyen jandarma, kılıcı kınına sokarak kenara çekildi. Yargıçlar yerlerine geçtiler. Jüri üyeleri birbiri ardınca salona girdiler.

Başkanları, resmî bir tavırla elinde tuttuğu listeyi yaklaşarak mahkeme başkanına verdi. Başkan okuduktan sonra hayretini belirten bir tavırla ellerini açtı, arkadaşlarına doğru eğilerek bir şeyler söylemeye başladı. Mahkeme başkanının şaştığı şey, jürinin, hırsızlık kastı olmadığını belirten yanıta, "öldürme kastı olmaksızın" kaydını koymamış olmasıydı. Solunda oturan üyeye dönerek, "Kararın saçmalığına bakın," dedi. "Kadının cezası, yüzde yüz kürek olacak. Halbuki suçsuzdur zavallı."

Sert üye, "Nasıl suçsuz," dedi.

"Elbet suçsuz. Bence bu, 818. maddenin uygulanmasını gerektiren bir haldir." (818. maddeye göre mahkeme, jüri heyeti kararını haksız bulduğu takdirde kararı bozabilir.)

Başkan iyi yürekli üyeye dönerek, "Siz ne dersiniz?" diye sordu.

İyi yürekli üye birden yanıt vermedi. Önünde duran resmî kâğıdın numarasına baktı, sayfaları topladı; üçle tam bölünüyorsa Başkan'ın görüşünü kabul edecekti. Toplam üçe kalansız bölünmediği halde, iyi kalpli olduğu için razı oldu.

"Evet, ben de bu görüşteyim," dedi.

Başkan tekrar sert üyeye dönerek, "Ya siz?" diye sordu.

Öteki kesin bir tavırla, "Asla," yanıtını verdi. "Zaten

gazetelerimiz jüri heyetlerinin canileri beraat ettirdiklerinden söz edip duruyorlar. Bunu bir de mahkeme yaparsa artık dillerinden kurtulamayız. Ben asla razı değilim."

Mahkeme başkanı saatine baktı.

"Yazık, ama ne yapalım..."

Sonra soru listesini, okunmak üzere jüri heyeti başkanına uzattı.

Hepsi ayağa kalktılar. Jüri başkanı öksürdü, ayak değiştire değiştire soruları ve karşılıkları okudu. Orada bulunan bütün adliyeciler, Kâtip, avukatlar, hatta Savcı bile şaşırdı.

Sanıklar, besbelli yanıtların anlamını anlamadıkları için gayet sakin duruyorlardı. Tekrar oturdular. Mahkeme başkanı, Savcı'ya, sanıklar için hangi cezaların verilmesini istediğini sordu.

Maslova işinde hiç beklemediği başarıya sevinen Savcı, bunun güzel konuşmasının sonucu olduğunu kabul etti. Birkaç kâğıt karıştırdıktan sonra ayağa kalktı:

"Simon Kartinkin'e," dedi, "1452. maddeyle ve 1453. maddenin 4. fıkrasının; Yevfimiya Boçkova'ya 1659. ve Yekaterina Maslova'ya da 1454. maddenin uygulanmasını istiyorum."

Cezaların hepsi bu durumda verilebilecek olanların en ağırlarıydı.

Mahkeme başkanı ayağa kalkarak, "Mahkeme heyeti karar için çekilecektir," dedi.

Başkanın arkasından hepsi kalktılar, jüri üyeleri, iyi bir iş yapmanın verdiği ferahlıkla dışarı çıkmaya, kimi de salonda dolaşmaya başladı. Piotr Gerasimoviç, jüri başkanının bir şeyler anlattığı Nehludov'a yaklaştı.

"Pek rezilcesine saçmalamışız, azizim," dedi. "Kadını kendi elimizle küreğe yolluyoruz."

Bu defa öğretmenin tatsız yılışıklığının farkına varmayan Nehludov, "Ne diyorsunuz," diye bağırdı.

"Elbet ya. Yanıtımızda, 'Suçludur; ama öldürme kastı yoktur,' dememişiz. Kâtibin şimdi söylediğine göre Savcı onun için on beş yıl kürek istemiş."

Jüri başkanı, "Sizin kararınıza göre yazıldı," dedi.

Piotr Gerasimoviç iddiaya girişti; Maslova parayı almadığına göre, adamın hayatına kastetmeyeceği kendiliğinden anlaşılıyordu.

Başkanları, kendini haklı göstermeye çalışarak, "Size, salona dönmeden önce yanıtları okumuştum," dedi. "Kimse itiraz etmedi."

Piotr Gerasimoviç, "Ben o ara dışarı çıkmıştım," dedi. "Peki ama siz nasıl kaçırdınız?"

Nehludov şaşırmıştı.

"Bu hiç aklıma gelmemişti..."

"Ya! Aklınıza gelmedi demek."

"Ama düzeltilebilir bu."

"Geçti artık."

Nehludov sanıklara baktı. Hayatları hakkında karar verilen insanlar parmaklığın arkasında, jandarmaların önünde hep aynı hareketsizlik içinde oturuyorlardı. Maslova bir şeye gülümsüyordu. Nehludov'un ruhunda kötü bir duygu uyandı. Demin, kadının suçsuz bulunursa bu kentte kalacağını, buna göre ona nasıl davranması gerektiğini düşünmüştü. Maslova ile herhangi bir ilişkide bulunması kolaydı. Oysa kürek cezası alarak Sibirya'ya gitmesi onunla her türlü ilişki olanağını ortadan kaldırıyordu. Böylece av çantasında son darbeyi bekleyen kuş, çırpınarak kendini hatırlatmayacaktı artık.

XXIV

Piotr Gerasimoviç'in tahminleri doğru çıktı.

Mahkeme başkanı, toplantı odasından salona dönünce şunları okudu:

188... yılı Nisanı'nın 28. günü, Majeste'nin fermanıyla, N. Bölgesi Ağır Ceza Mahkemesi, sayın jüri heyetinin kararına uyarak, Ceza Kanunu'nun 771. maddesinin 3. fıkrası ile 776 ve 777. maddelerinin 3. fıkrası gereğince 33 yaşındaki köylü Simon Kartinkin ve 27 yaşındaki kentli Yekaterina Maslova'yı her türlü medeni haklardan yoksun bırakarak, ileride 25. madde uygulanmak üzere Kartinkin'i 8, Maslova'yı 4 yıl küreğe; 43 yaşındaki kentli Yevfimiya Boçkova'yı, kişisel ve medeni haklardan yoksun bırakarak, 49. madde gereğince 3 yıl hapis cezasına mahkûm etmiştir. Mahkeme masrafı suçlular arasında eşitçe bölünecek, yoksullukları saptanırsa, hazine hesabına yazılacaktır.

İşbu davaya ait maddi kanıtlar satılacak, yüzük geriye verilecek, kavanozlar yok edilecektir.

Kartinkin deminki gibi parmaklarını açmış, elleriyle kollarını böğrüne yapıştırarak boyuna yanaklarını oynatıyordu. Boçkova tamamıyla sakin görünüyordu. Maslova kararı öğrenince yüzü morarır gibi oldu. Birdenbire, avazı çıktığı kadar, "Suçsuzum, suçum yok benim!.." diye bağırdı. "Günah... Suçsuzum. Ben böyle bir şey istemiyordum, aklımdan geçmemişti. Doğruyu söylüyorum size."

Sıranın üstüne çöktü, hıçkırıklarla ağlamaya başladı.

Kartinkin ile Boçkova çıktıktan sonra da oturduğu yerde ağlamaya devam etti. Sonunda jandarma, hırkasının kolundan çekmek zorunda kaldı.

İçindeki kötü duyguyu bütünüyle unutan Nehludov, kendi kendine, "Hayır, bu böyle bırakılamaz," dedi ve neden böyle hareket ettiğini bilmeden, Maslova'yı bir kere daha görebilmek için acele acele koridora çıktı.

Kapıda, davanın sonucundan memnun kalarak dışarı çıkan neşeli jüri üyeleri, avukatlar birikmişti. Nehludov kapıda bir an duraklamak zorunda kaldı. Koridora çıktığında Maslova hayli uzaklaşmıştı. Üzerine çektiği dikkate önem vermeden hızlı adımlarla yürüdü, ona ulaştı ve durdu. Maslova ağlamıyordu artık; sadece kesik kesik, kuru kuru hıçkırıyor, benek benek kızarmış yüzünü başörtüsünün kenarıyla siliyordu. Hiç bakmadan Nehludov'un önünden geçti.

Nehludov geçmesini bekledi, sonra tekrar, mahkeme başkanıyla görüşmek üzere acele acele geri döndü. Ama Başkan çıkmıştı. Nehludov onu ancak vestiyerde yakaladı.

Başkan açık renk paltosunu giymişti, kapıcı gümüş saplı bastonunu uzatırken Nehludov yanına yaklaştı.

"Sayın Başkan," dedi. "Sizinle şimdi görülen dava hakkında görüşebilir miyim? Ben, jüri heyetindenim."

"Evet evet, biliyorum. Prens Nehludov, değil mi? Memnun oldum. Bir yerde karşılaşmıştık zaten."

Başkan, Nehludov'un elini sıktı. Nehludov'la karşılaştığı gece, toplantıdaki bütün gençlerden daha iyi dans ettiğini zevkle hatırladı.

"Bir emriniz mi var?" diye sordu.

Nehludov düşünceli, gamlı bir bakışla, "Rica ederim. Maslova için verilen kararda bir terslik oldu da..." dedi. "Zehirlemede hiç suçu olmadığı halde küreğe mahkûm edildi."

Başkan kapıya doğru ilerlerken, "Mahkeme kararını, verdiğiniz yanıtları göz önüne alarak vermiştir," dedi. "Ama açık söyleyeyim, mahkeme heyeti de yanıtları davaya pek uygun bulmadı."

O ara Başkan, yanıtta öldürme amacı reddedilmediğinden bilerek öldürme suçunun onaylandığını jüri üyelerine açıklamak istediğini ama davayı çabuk bitirmek için kısa kestiğini hatırladı.

"Öyle ama, hatayı düzeltmek olanağı yok mu acaba?"

"Temyiz yolu her zaman açıktır. Bir avukata başvurmalısınız."

Şapkasını hafifçe yana yatırarak giyen Başkan, kapıya doğru yürümeye devam etti.

"Ama bu çok korkunç bir şey."

"Bakınız, Maslova için iki olasılık vardı."

Nehludov'a karşı elinden geldiği kadar nazik davranmaya çalışan Başkan, uzun favorilerini paltosunun yakası üstüne çıkardı. Nehludov'u kolundan hafifçe tutarak onu da kapıya doğru çekti.

"Siz de çıkıyorsunuz, değil mi?" diye sordu.

"Evet efendim."

Nehludov acele giyinerek Başkan'la birlikte çıktı.

Dışarıda göz kamaştıran, insana neşe veren bir güneş parlıyordu. Kaldırımdan geçen arabaların gürültüsü yüzünden daha yüksek sesle konuşmaya başladılar.

Başkan, "Söylediğim gibi, durum biraz tuhaf," diye devam etti. "Maslova hakkında iki karardan birisi verilebilirdi; ya beraat ettirilir ya da mahkûm edilirdi. 'Öldürme kastı olmaksızın' diye bir ek yapsaydınız, beraat edecekti."

Nehludov, "Evet, affedilmez bir hata işledik," dedi.

"Öyle. Bütün sorun bundan çıkıyor zaten."

Klara'yla buluşma saatine kırk beş dakika kalmıştı. Nehludov'a, "İsterseniz hemen şimdi bir avukatla görüşün," dedi. "Davayı temyiz etmek için neden olması gerek. Bu da nasıl olsa bulunur."

Sonra, çağırdığı arabacıya, "Dvoryanskaya'ya," dedi. "Otuz kopek; her zaman bu kadar veriyorum."

"Buyurun efendim!"

"İyi günler. Bir yardımım olursa evim, Dvoryanskaya Sokağı'nda, Dvornikov Konağı... Kolay akılda kalır."

Başkan sevimli bir baş selamıyla arabaya bindi, gitti.

XXV

Mahkeme başkanıyla konuşması ve temiz hava, Nehludov'u biraz yatıştırmıştı. O sırada, sabahtan beri içinde bulunduğu yepyeni koşulları yadırgamış olması yüzünden, içindeki duyguyu büyüttüğünü anladı.

"Evet, garip, akla hayale gelmeyen bir karşılaşma. Onu kurtarmak için elimden geleni yapmalıyım; hem de elimi çabuk tutmalıyım. Hemen şimdi gidip barodan Fanarin'in ya da Mikişin'in adresini öğreneyim."

Nehludov bu iki tanınmış avukatı düşünerek tekrar mahkemeye döndü. Paltosunu çıkardı, yukarıya çıktı. İlk koridorda Fanarin'le karşılaştı. Kendisini durdurdu, bir iş için görüşmek istediğini söyledi. Nehludov'u tanıyan, adını da bilen Fanarin elinden geleni yapmakla memnun olacağını söyledi.

"Biraz yorgunum, ama pek uzun değilse... Şuraya buyurun."

Fanarin, Nehludov'u bir odaya, olasılıkla yargıçlardan birinin odasına soktu. Masanın yanına oturdular.

"Konu nedir, anlatır mısınız?"

Nehludov, "Her şeyden önce, sizden, bu işle ilgilendiğimi kimsenin bilmemesini rica edeceğim," dedi.

"Kuşkusuz efendim. Buyurun..."

"Bugün jüri üyesiydim. Bir kadına kürek cezası verdik. Suçsuz bir kadındı. Bu yüzden azap içindeyim."

Nehludov, elinde olmayarak kızardı, durakladı. Fanarin ona hızlı bir bakış fırlattı, tekrar gözlerini indirdi, dinlemeye devam ederek sadece, "Evet..." dedi.

"Suçsuz bir kadını mahkûm ettik. Bu davayı temyiz etmek ve en yüksek mevkiye götürmek istiyorum."

Fanarin, "Senatoya yani," diye düzeltti.

"Bu işi üzerinize almanızı rica edecektim."

İşin en zor kısmını bir an önce bitirmek isteyen Nehludov, birden kızararak, "Ücreti, davanın bütün masrafı, ne miktarda olursa olsun, bana aittir," dedi.

Nehludov'un acemiliğini hoşgörüyle, gülümseyerek karşılayan Avukat, "Bu konu üzerinde ayrıca görüşürüz," yanıtını verdi. "Ne davasıymış bu?"

Nehludov anlattı.

"Pekâlâ. Yarın dosyasını alır bakarım. Öbür gün... Hayır, perşembe günü, saat altıda yazıhaneme buyurun. Size bir yanıt veririm. Olur mu? Şimdi gidelim. Burada biraz işim var da."

Nehludov vedalaşarak çıktı.

Avukatla görüşmesi, Maslova'yı korumak için harekete geçmiş olması onu biraz daha yatıştırmıştı. Sokağa çıktı. Hava son derece güzeldi. Bahar havasını sevinçle içine çekti. Arabacılar götürmek için sesleniyorlardı, ama Nehludov yürümeyi yeğledi. O ara Katyuşa'ya, ona karşı yaptığı harekete ait düşünceler, anılar kafasına doluştu. Canı sıkıldı. Birden gözüne her şey tatsız, sıkıcı göründü. Kendi kendine, "Bunları sonra düşünürüm," dedi. "Şimdi kara düşünceleri bir yana bırakmalıyım..." Korçaginlere yemeğe çağrılı olduğunu hatırladı, saate baktı. Henüz pek geç değildi, yemeğe yetişebilirdi. Önünden, bir atlı tramvay çan çalarak geçiyordu. Nehludov arkasından koştu, atladı. Alana gelince indi, iyi bir araba tuttu. On dakika sonra Korçagin Konağı'nın kapısındaydı.

XXVI

"Buyurunuz Prens Hazretleri, bekliyorlar!"

Korçagin Konağı'nın sevimli, semiz bir adam olan kapıcısı, İngiliz menteşeleri üzerinde sessizce yaylanan, meşe ağacından yapılma sokak kapısını açtı.

"Sofradalar ama geldiğiniz zaman yukarıya buyurmanızı söylediler."

Kapıcı merdivene yürüdü, yukarının zilini çaldı. Nehludov soyunurken, "Konuk filan var mı?" diye sordu.

"Bay Kolosov'la Mihayil Sergeyeviç; başka yabancı yok."

Merdivende fraklı, beyaz eldivenli, yakışıklı bir uşak göründü.

"Buyurunuz Prens Hazretleri," dedi. "Bekliyorlar."

Nehludov merdiveni çıktı. Sonra, iyi bildiği görkemli, geniş bir salondan yemek odasına geçti.

Odasından hiç çıkmayan Prenses Sofya Vasilyevna'dan başka, bütün aile yemek odasında, sofra başındaydı. Başta ihtiyar Korçagin, solunda doktoru, sağında da İvan İvanoviç Kolosov adında bir konuk oturuyordu. Kolosov eskiden kentin ileri gelenlerindendi. Şimdi bir bankanın yönetim kurulu üyesi olan bu adam, Korçagin'in liberal görüşlü bir arkadaşıydı. Gene sol tarafta Missi'nin küçük kardeşinin mürebbiyesi Miss Roder, onun yanında da dört yaşındaki küçük Korçagina oturuyordu. Sağda, küçüğün karşısında, Missi'nin biricik erkek kardeşi, lisenin altıncı[1] sınıfında okuyan Petya vardı. Bütün aile, sınavlarının bitmesini beklediği için kentte kalıyordu. Petya'nın yanında özel öğretmeni, genç bir üniversiteli oturuyordu. Sol-

1. Bizde lise 1. sınıf karşılığıdır.

da, Katerina Alekseyevna adlı kırk yaşlarında, hiç evlenmemiş, aşırı. Slavcı bir kız, karşısında Missi'nin kuzeni Mihayil Sergeyeviç ya da Mişa Telegin ve masanın öbür ucunda da Missi oturuyordu. Missi'nin yanında hazırlanmış bir kişilik yemek takımı birisini bekliyordu.

İhtiyar Korçagin, gözkapakları belli olmayan kanlı gözlerini Nehludov'a dikti. Takma dişleriyle yemeğini güçlükle, çekine çekine çiğneyerek, "Ne iyi," dedi. "Buyurun, biz de balığa yeni başlamıştık."

Ağzı dolu halde; şişman, iriyarı garsona döndü.

"Stepan," dedi, gözleriyle boş tabakları gösterdi.

Nehludov çok iyi tanıdığı, şimdiye kadar birçok defalar birlikte yemek yediği halde, ihtiyar Korçagin'in bugünkü görünüşüne nedense pek sinirlenmişti. Kırmızı yüzü, yeleğinin içine yerleştirdiği peçetenin üstünde şehvetli bir şapırtıyla açılıp kapanan dudakları, kalın boynu onda öfke uyandırıyor ama en çok bu besili general gövdesi hoşuna gitmiyordu.

Nehludov, birden bu adamın zalimliği hakkında bildiklerini hatırladı. Zengin, soylu bir adam olduğu için büyüklere yaranmaya gereksinimi olmadığı halde, genel valiyken –Tanrı bilir neden– yönetimi altındakileri döver, hatta astırırmış.

Stepan, "Hemen getiriyoruz Prens Hazretleri," diyerek üstü gümüş vazolarla dolu büfenin çekmecesinden bir kepçe çıkardı. Bir yandan da uzun favorili, yakışıklı uşağa bir baş işareti yaptı. Uşak da Missi'nin yanındaki, ustalıkla katlanmış, kolalı, üstünde arma bulunan peçeteyle örtülü tabakları düzeltmeye başladı.

Nehludov masayı dolaşarak herkesin elini sıktı. İhtiyar Korçagin'den ve kadınlardan başka hepsi, Nehludov kendilerine yaklaşınca ayağa kalkıyorlardı. Masa çevresindeki dolaşması, çoğuyla hiçbir zaman konuşmadığı halde hepsinin ellerini sıkması, Nehludov'a, hele

bugün pek tatsız, pek gülünç göründü. Geç kaldığı için özür diledi; sonra hemen masanın ucunda, Missi ile Katerina Alekseyevna arasındaki boş sandalyeye oturmak istedi. Ama ihtiyar Korçagin, votka içmese bile hiç olmazsa meze masasından bir şeyler alması için ısrar ediyordu. İçki masasında ıstakoz, havyar, peynir, epey de ringa vardı. Nehludov ne kadar acıktığını, peynirle ekmek yemeye başlayınca anladı. Kendini tutamadan, hırsla yemeye koyuldu.

"Temel yıkmaktan[1] geliyorsunuz, değil mi Prens?"

Kolosov alay ederek, jüri üyelerine çatan gerici bir gazetenin deyimini bilerek kullanmıştı.

"Suçluları temize çıkardınız, suçsuzlara da hüküm giydirdiniz, değil mi?"

Liberal dostunun aklına ve bilgilerine sonsuz güveni olan Prens Korçagin gülerek tekrarladı:

"Temelleri yıktınız... temelleri yıktınız."

Nehludov, nezaketsizliği göze alarak, Kolosov'a yanıt vermedi. Dumanı tüten çorbanın başına otururken ağzındakileri çiğnemeye devam ediyordu.

Missi, gülümseyerek, "Bırakın onu da rahat rahat yemeğini yesin," dedi.

Genç kız, Nehludov'dan söz ederken "o" diyerek aralarındaki yakınlığı belirtiyordu. Kolosov o sırada yüksek sesle ve hararetle, jürili mahkemelere atıp tutan makalede neler yazıldığını anlatıyordu. Yeğeni, Mihayil Sergeyeviç sözlerini doğruluyordu. O da, aynı gazetenin başka bir makalesini anlattı.

Missi, her zamanki gibi, çok *distinguée*[2] idi. Çok güzel, göze batmayacak şekilde giyinmişti. Nehludov'un

1. O sıralar jüri mahkemeleri Rusya'ya yeni girmişti. "Temel yıkmak" deyimiyle, eskinin bırakılarak yeni şeklin işler hale gelmesi kastedilmektedir.
2. (Fr.) Zarif, seçkin, kibar.

lokmasını yutmasını bekledikten sonra, "Herhalde çok yorgun ve aç olmalısınız," dedi.

"Yo, o kadar değil. Peki siz ne yaptınız? Sergiye gittiniz mi?" diye sordu.

"Hayır, başka zamana bıraktık. Salamatovlara tenise gittik. Şu Mister Kruks gerçekten çok güzel oynuyor."

Nehludov buraya biraz açılmak için gelmişti. Bu evde, kendini her zaman çok iyi hissederdi. Bunda yalnız evin ruhunu okşayan kibar lüksün değil, onu belirsizce saran övgü dolu okşayıcı havanın da etkisi vardı. Ama tuhaf olan şuydu ki, bugün Korçaginlerin evinde her şey onda nefret uyandırıyordu. Kapıcıdan, geniş merdivenden, çiçeklerden, uşaklardan, sofranın donatılışından, hatta bugün soğuk, yapmacık görünen Missi'den bile nefret ediyordu! Kolosov'un öz güvenli, boş, liberal bir havayla konuşması, ihtiyar Korçagin'in damızlık hayvan gibi iri, kendini beğenmişlik ve şehvet taşan gövdesi sinirine dokunuyordu. Slavcı geçinen Katerina Alekseyevna'nın konuşurken kullandığı Fransızca cümleler, mürebbiye ile öğretmenin çekingen tavırları, hele Missi'nin kendisinden "o" diye söz etmesi hiç hoşuna gitmiyordu.

Nehludov, Missi'ye karşı daima iki duygu arasında bocalıyordu. Bazen gözleri kamaşıyor ya da ay ışığı altında bulunuyormuş gibi, onda hep güzel taraflar görüyordu. O zaman Missi'yi taze, güzel, zeki, doğal buluyordu. Sonra birdenbire sanki kızın üzerine kuvvetli, parlak bir güneş ışığı düşüyor, Nehludov ondaki bütün eksikleri görüyor, görmek zorunda kalıyordu. Yüzündeki çizgiler, saçlarının kabarıklığı ve nasıl kabartıldığı, dirseklerinin sivriliği; en başta da, babasının tırnağını andıran, başparmağının geniş tırnağı gözüne batıyordu.

Kolosov, "Pek sıkıcı oyun şu sizin tenis," dedi. "Çocukken oynadığımız el topu bundan kat kat eğlencelidir."

Missi itiraz etti:

"Denemediniz ki hiç. Son derece zevkli bir oyundur."

Nehludov'a Missi, "son derece"yi pek yapmacıklı bir tavırla söylüyor gibi geldi.

Mihayil Sergeyeviç ile Katerina Alekseyevna'nın da katıldığı bir tartışma başladı. Yalnız mürebbiye, öğretmen ve çocuklar susuyor, görünüşe göre sıkılıyorlardı.

İhtiyar Korçagin, gürültülü bir kahkaha atarak, "Her zaman tartışma," dedi.

Peçetenin uçlarını yeleğinin kenarlarından çıkardı, sofradan kalkarak sandalyesini hızla geriye itti. Uşak sandalyeyi hemen kaptı.

Prens Korçagin'in arkasından ötekiler de kalkarak küçük bir masanın başına geçtiler. Masa üzerindeki ufak taslarda, ağzı çalkalamak için ılık, kokulu bir su vardı. Ağızlarını çalkalarken pek de ilgi çekmeyen konuşma hâlâ devam ediyordu.

O aralık Missi, Nehludov'a döndü, "Değil mi," diyerek, insan kişiliğinin en çok oyunda belli olduğu düşüncesine onun da katılmasını istedi. Ama genç kız, Nehludov'un yüzünde, eskiden de bildiği düşünceli, eleştiren anlatımı sezdi. Onun yüzündeki bu ifade Missi'yi daima korkutuyordu. Hemen nedenini anlamak istedi.

Nehludov, "Bilmem. Yemin ederim hiç düşünmedim," yanıtını verdi.

Missi sordu:

"Anneme uğrayacak mısınız?"

Nehludov kutudan sigara alarak gitmeyi hiç istemediğini gösteren bir sesle, "Elbette elbette," dedi.

Genç kız sessizce, soran bir bakışla ona baktı. Nehludov utandı sanki. "İnsanların evine gelir, somurtarak herkesin canını sıkarım; benimki de iş mi yani..." diye düşündü. Sonra nazik görünmeye çalışarak, Prenses kabul ederse, onu ziyaret etmekten memnun olacağını söyledi.

"Annem elbette memnun olacaktır. Sigaranızı orada içersiniz. İvan İvanoviç de orada."

Ev sahibesi Prenses Sofya Vasilyevna yatağından hiç çıkmazdı. Sekiz yıldır konuklarını yattığı yerde, dantelalar, kurdeleler, kadife, yaldız, fildişi, tunç, cilalı eşyalar ve çiçeklerle süslü odasında kabul ediyordu. Hiçbir yere çıkmıyor, kendi söyleyişiyle, ancak "dostlar"ını yani herkesten üstün tuttuğu kimseleri kabul ediyordu. Nehludov bu dostlar arasındaydı. Çünkü akıllı bir gençti; annesi, Korçagin ailesinin yakın dostuydu. Üstelik, Missi'nin onunla evlenmesi hoş bir şey olurdu.

Prenses Sofya Vasilyevna'nın odası büyük ve küçük salonlardan sonra geliyordu. Nehludov'un önünden yürüyen Missi, büyük salonda birden kesin bir tavırla durdu. Yaldızlı, hafif bir sandalyenin arkalığını iki eliyle kavrayarak onun yüzüne baktı.

Missi, evlenmeye can atıyordu. Nehludov iyi bir kısmet sayılırdı. Sonra Missi ondan hoşlanıyordu da. Missi, Nehludov'un onun olacağını, (kendinin Nehludov'un değil de, Nehludov'un onun olacağını) düşünmeye alışmıştı. Bilinçsiz olarak, ama ruh hastalarında görülen inatçı bir kurnazlıkla amacına ulaşmaya çalışıyordu. Nehludov'un üzerindeki halin nedenini öğrenmek için, "Sizde bir şey var," dedi. "Ne oldu?"

Nehludov mahkemedeki karşılaşmayı hatırladı, kaşlarını çattı, kızardı. Açık davranarak, "Bir olay oldu," yanıtını verdi. "Tuhaf, beklenmedik, önemli bir şey oldu."

"Nedir o? Bana söylemeyecek misiniz?"

"Şimdilik söyleyemem. İzin verin de söylemeyeyim. Henüz iyice kavrayamadığım bir şey bu."

Nehludov bu sözleri söylerken daha çok kızardı.

"Demek bana bile söylemeyeceksiniz, öyle mi?"

Missi'nin yüzünde bir kas hafifçe oynadı, sonra tuttuğu sandalyeyi kıpırdattı.

"Evet, söyleyemem."

Nehludov böylece, başına gerçekten önemli bir şey geldiğini kabul ederek kendi kendine de yanıt vermiş oldu.

"O halde gidelim."

Missi, gereksiz düşünceleri kovuyormuş gibi başını salladı, her zamankinden daha hızlı adımlarla önden yürüdü. Nehludov'a öyle geldi ki Missi, gözyaşlarını tutabilmek için dudaklarını hiç de doğal olmayan bir biçimde sıkmıştı. Kızı üzdüğü için hem utandı, hem üzüldü. Bununla birlikte, en ufak yumuşamanın onu mahvedeceğini, yani Missi'ye bağlayacağını biliyordu. Oysa, bugünkü durumunda en çok korktuğu buydu. Prenses'in odasına kadar hiç konuşmadan yürüdüler.

XXVII

Prenses Sofya Vasilyevna, son derece nefis, besleyici yemeğini henüz bitirmişti. Hiç de şairane olmayan bu doğal gereksinimini giderirken kimse görmesin, diye yemeğini tek başına yerdi. Yattığı kanepenin yanında, üstünde kahve duran küçük bir masa vardı. İnce sigarasını tüttürüyordu. Prenses Sofya Vasilyevna zayıf, uzun boylu, hâlâ genç görünmeye çalışan, sivri dişli, iri siyah gözlü, esmer bir kadındı.

Doktorla ilişkileri hakkında kötü şeyler söyleniyordu. Söylentilere önceleri aldırış etmeyen Nehludov, şimdi bunları hatırlayıp üstelik Prenses'in kanepesinin başucunda ikiye ayrılmış gür, pomattan parlayan sakalıyla doktoru görünce son derece tiksinti duydu.

Sofya Vasilyevna'nın yanında, masanın önünde, yumuşak, alçak bir koltukta oturan Kolosov, kaşıkla kahve-

sini karıştırıyordu. Masada bir kadeh likör vardı.

Missi, annesinin odasına Nehludov'la birlikte girdi, ama odada kalmadı. Nehludov'a dönerek demin aralarında bir şey geçmemiş gibi, "Annem yorulup sizi kovunca bana gelin," dedi. Sonra neşeli bir gülümsemeyle kalın halının üzerinde sessiz adımlarla yürüyerek odadan çıktı.

Sofya Vasilyevna, doğal bir gülümsemeden hiç farkı olmayan zoraki bir gülümsemeyle, tıpkı gerçek dişlere benzeyen, güzel uzun takma dişlerini göstererek, "Hoş geldiniz canım," dedi. "Buyurun oturun, anlatın bakalım. Mahkemeden pek neşesiz geldiğinizi söylediler."

Sonra Fransızca olarak, "Duyarlı insanlar için bu çok güç bir iş sanırım," diye ekledi.

Nehludov, "Doğru," dedi. "Çoğu zaman hissedersin; yani, yargılamaya hakkınız olmadığını hissedersiniz."

Prenses, her zamanki gibi, karşısındakine gayet ustalıkla iltifat ederek, Nehludov'un sözlerindeki gerçeğe hayret etmiş gibi, "*Comme c'est vrai*,"[1] diye bağırdı. Sonra, "Tablonuz ne âlemde? Pek merak ediyorum," dedi. "Şu rahatsızlığım olmasaydı çoktan gelecektim."

Prenses'in yalancıktan övgüleri bugün Nehludov'a, gizlemeye çalıştığı ihtiyarlığı kadar battığı için soğuk bir tavırla, "Bıraktım artık, çalışmıyorum," yanıtını verdi.

Nedense bir türlü nazik olamıyordu.

"Yazık."

Prenses, Kolosov'a dönerek, "Biliyor musunuz," dedi, "bana bizzat Repin,[2] Prens'in son derece yetenekli olduğunu söylemişti."

Nehludov somurtarak, "Bu yalanları kıvırmaktan hiç mi utanmıyor!" diye düşündü.

1. (Fr.) Ne kadar doğru.

2. İlya Yefimoviç Repin (1844-1930). Ünlü bir Rus ressam.

Nehludov'un neşesinin yerinde olmadığını, kendisiyle ilgi çekici bir konuda konuşmaya girişmek istemediğini anlayan Sofya Vasilyevna, Kolosov'a döndü. Yeni oynanan bir tiyatro oyunu hakkındaki görüşünü sordu. Öyle bir soruşu vardı ki, gören, sanki Kolosov'un görüşü her şeyi aydınlatacak, sözleri sonsuza kalacak sanırdı. Kolosov, hem oyunu eleştiriyor, hem de dolayısıyla sanat hakkında düşündüklerini söylüyordu. Prenses Sofya Vasilyevna, görüşlerinin ne kadar doğru olduğuna hayretler ediyor, ama gene de oyun yazarını savunmaktan geri kalmıyordu. Bununla birlikte, çok geçmeden hemen düşüncesini değiştiriyor ya da ikisinin ortası bir görüş buluyordu. Nehludov söylenenlere kulak veriyordu ama duyup anladıkları, önünde konuşulanlardan bambaşka şeylerdi.

Kâh Sofya Vasilyevna'yı kâh Kolosov'u dinleyen Nehludov şu kanıya vardı: Her şeyden önce, gerek Sofya Vasilyevna, gerek Kolosov hem oyunla, hem de birbirleriyle hiç ilgili değillerdi. Konuşmaları yalnızca yemekten sonra dil ve boğaz kaslarını çalıştırmak için duydukları bedensel gereksinimden ileri geliyordu. Hem Kolosov'un votka, şarap, likör içtikten sonra biraz başı dönmüştü. Ama bu, kırk yılda bir içen köylülerin sarhoşluğu gibi değil, şarap içmeyi alışkanlık haline getirmiş erkeklerin sarhoşluğuydu. Sallanmıyor, saçmalamıyor, ancak doğal sayılamayacak taşkın hayatından pek memnun olduğunu gösteren bir halde bulunuyordu. Nehludov'un dikkatini çeken üçüncü nokta da Prenses Sofya Vasilyevna'nın konuşurken arada bir huzursuzca pencereye bakmasıydı. Oradan yanlamasına gelen güneş ışığı neredeyse üstüne düşerek ihtiyarlığını bütün açıklığıyla gösterecekti.

Kolosov'un söylediği bir söze karşı, "Çok doğru söylüyorsunuz," dedi, duvarda, kanepenin yanındaki zile bastı.

O sırada ayağa kalkan doktor, evin yabancısı değilmiş gibi bir şey söylemeden dışarı çıktı. Sofya Vasilyevna, konuşmaya devam ederken arkasından baktı.

Zil sesi üzerine odaya giren yakışıklı uşağa, gözleriyle pencerenin perdesini gösterdi.

"Lütfen şu perdeyi indirin Filip," dedi. Sonra, "Yo, öyle demeyin, onda gizemli bir taraf var," diye devam etti. "Gizemli öğenin olmadığı yerde şiir yoktur."

Sofya Vasilyevna bir yandan konuşuyor, bir yandan da siyah gözlerinin tekiyle uşağın perdeyi indirmesini öfkeli öfkeli izliyordu.

"Şiirin karışmadığı gizemlilik nasıl hurafecilikten başka bir şey değilse, gizem olmayınca da şiir, kupkuru bir düzyazı parçasından ibaret kalır."

Gözlerini perdeyi düzelten uşaktan ayırmayan Prenses hüzünle gülümsedi. Acıyla, besbelli bu sözleri söylemek için sarf ettiği gayretten ötürü kendine acıyarak, "O perdeyi değil Filip, büyük pencereninkini," dedi ve kendini yatıştırmak için hemen yüzük dolu elindeki kokulu sigarayı ağzına götürdü.

Yakışıklı, geniş göğüslü, iriyarı Filip, özür diliyormuş gibi hafifçe eğildi. Baldırları, kabarık kuvvetli ayaklarıyla halının üzerinde yumuşak adımlarla yürüyerek itaatle, ses çıkarmadan, öbür pencereye gitti. Prenses'e dikkatle bakarak, üzerine azıcık bir ışık bile düşmesin, diye perdeyi düzeltmeye başladı. Ama o ara gene yanlış bir şey yaptı. Acı içinde olan Prenses, gizemlilik konusunu yeniden keserek, onu insafsızca üzen şu kalın kafalı Filip'i uyarmak zorunda kaldı. Filip'in gözlerinde bir an için bir kıvılcım parlayıp söndü.

Bu oyunu izleyen Nehludov, "Herif içinden, senin ne istediğini Şeytan bile bilmez, demiş olmalı," diye düşündü. Ama yakışıklı, kuvvetli Filip, içinden gelen taşkınlığı hemen bastırdı; sessizce, bezgin, bitkin bir halde,

her hareketi yapmacık olan Prenses Sofya Vasilyevna'nın emrini yerine getirmeye koyuldu.

Koltuğun içinde yayılarak Prenses Sofya Vasilyevna'ya uykulu gözlerle bakan Kolosov, "Kuşkusuz, Darwin kuramında gerçeğin büyük payı var," dedi. "Ama o da haddini aşıyor. Öyle."

Prenses Sofya Vasilyevna, Nehludov'un sessiz durmasından sıkılarak, "Siz soyaçekime inanıyor musunuz?" diye sordu.

Nehludov soruyu tekrarladı, "Soyaçekime mi? Hayır, inanmam."

Nehludov o dakikalarda hayalinde nedense beliriveren garip şekillere dalmıştı. Bir model olarak göz önüne getirdiği kuvvetli, yakışıklı Filip'in yanında karpuz biçimi karnı, dazlak kafası ve kasları paçavraya benzeyen kollarıyla Kolosov'u çıplak olarak görüyordu. Sofya Vasilyevna'nın ipekler, kadifelerle örtülmüş omuzlarının halini görür gibi oluyordu. Ama bu hayal onu öyle ürküttü ki, hemen kendinden uzaklaştırmaya çalıştı.

Sofya Vasilyevna, Nehludov'u baştan aşağı süzdü.

"Missi sizi bekliyor," dedi. "Gidin. Size Grieg'in[1] yeni bir parçasını çalacak; güzel bir şey."

Nehludov kalktı. Sofya Vasilyevna'nın yüzüklerle dolu saydam, kemikli elini sıkarken, "Hiçbir şey çalacak değil," diye düşündü. "Ne diye yalan söylüyor sanki?"

Salonda onu karşılayan Katerina Alekseyevna, her zamanki gibi Fransızca olarak, "Jüri üyeliği göreviniz sizi epey sıkmış galiba," dedi.

"Ya, kusura bakmayın. Bugün hiç keyfim yok. Bu halimle başkalarını üzmeye hakkım yok."

"Neden neşesizsiniz?"

1. Edvard Grieg (1843-1907) Norveçli besteci ve piyanist.

Nehludov, şapkasını arayarak, "İzninizle nedenini söylemeyeyim," dedi.

"Ama hatırlıyor musunuz, bir gün, insan her zaman doğruyu söylemeli demiştiniz. O zaman ne acı gerçekleri yüzlerimize vurmuştunuz. Oysa şimdi kendiniz doğruyu söylemekten kaçınıyorsunuz."

Katerina Alekseyevna odaya giren Missi'ye dönerek, "Hatırlıyorsun, değil mi Missi?" dedi.

Nehludov ciddi bir tavırla, "Ama oyundu o," yanıtını verdi. "Oyunda olur. Oysa hayatta biz o kadar kötüyüz... Yani ben o kadar kötüyüm ki, hiç olmazsa kendi hesabıma doğruyu söylemekten kaçınmalıyım."

Katerina Alekseyevna, Nehludov'un ciddiyetinin farkında değilmiş gibi kelime oyunu yaparak, "Düzeltmeyiniz," dedi. "Sadece, neden bu kadar kötü olduğunuzu söyleyin."

Missi, "İşin kötüsü, neşesizliğinizi kendinize itiraf ediyorsunuz," dedi. "Ben bunu hiçbir zaman yapmadığım için neşem daima yerindedir. Hadi odama gidelim de şu *mauvaise humeur*'ünüzü[1] dağıtmaya çalışalım."

Nehludov kendini dizgini takılmış, koşulmaya götürülmek için okşanan bir at gibi hissetti. Oysa bugün yük taşımak ona her zamankinden tatsız geliyordu. Eve dönmek zorunda olduğunu bahane ederek özür diledi; vedalaşmaya başladı. Elini elinde her zamankinden çok tutan Missi, "Sizin için önemli olan şeyleri dostlarınızın da önemli sayacağını unutmayın," dedi. "Yarın gelecek misiniz?"

"Sanmıyorum."

Nehludov, ya kendisi ya da kız adına utanarak kızardı, acele acele çıktı. Nehludov gidince, Katerina Alekseyevna,

1. Kötü ruh hali.

"Bu da ne demek," dedi, "ne olmuş ona böyle? *Comme cela m'intrigue;*[1] yüzde yüz öğreneceğim. Bir *affaire d'amour-propre*[2] olmalı. *Il tres susceptible notre cher Mitya.*[3]"

Missi, "*Plutot une affaire d'amour sale,*"[4] diyecek oldu.

Demin Nehludov'un yanında olduğundan bambaşka, sönük bir yüzle önüne bakıyordu. Ama Katerina Alekseyevna'ya bile bu oldukça bayağı kelime oyununu söylemedi. Sadece, "Hepimizin iyi kötü günleri olur," demekle yetindi.

"O da mı aldatabilir," diye düşündü. "Aramızda olan şeylerden sonra bunu yaparsa çok çirkin olur."

Ama Missi, "olan şeyler"le ne kastettiğini anlatmak zorunda kalsaydı, belirli bir şey söyleyemeyecekti. Bununla birlikte, Nehludov'un ona sadece umut vermediğini, sanki söz vermiş olduğunu biliyordu. Ortada açıkça söylenmiş bir şey yoktu ama bakışmalar, gülümsemeler, imalar, anlamlı susuşlar vardı. Missi, her şeye karşın Nehludov'u kendisinin sayıyordu, onu elinden kaçırması büyük bir kayıp olurdu.

XXVIII

Nehludov, bildiği sokaklardan eve dönerken, "Ayıp ve çirkin, çirkin ve ayıp..." diye düşünüyordu. Missi ile konuşmasından artakalan ağır, ezici duygu bir türlü için-

1. (Fr.) Pek merak ediyorum.
2. (Fr.) Bir onur meselesi.
3. (Fr.) Aziz Mitya'mız pek alıngan.
4. (Fr.) Daha çok kirli bir aşk meselesi. Aşk (*amour*) ve temiz (*propre*) kelimelerinden oluşan Fransızca onur kelimesine dayanarak kelime oyunu yapıyor.

den çıkmıyordu; Missi'ye karşı, deyim yerindeyse, resmen haklıydı. Kızı kendine bağlayacak bir söz söylememiş, evlenme teklif etmemişti. Ama gene de ona bağlı ve söz vermiş durumda olduğunu hissediyordu. Oysa bugün bütün varlığıyla, Missi'yle evlenemeyeceğini hissetmişti. "Ayıp ve çirkin, çirkin ve ayıp..." diye tekrarlarken yalnız Missi ile ilişkilerini değil, her şeyi kastediyordu. Merdivenden çıkarken, "Çirkin, ayıp şeyler hepsi," diye boyuna söyleniyordu.

Yemek odasında sofra ve çay hazırdı. Arkasından gelen Korney'e, "Yemek yemeyeceğim," dedi. "Gidebilirsiniz." Korney, "Baş üstüne," dediyse de çıkmadı, sofrayı toplamaya başladı. Korney'e bakarken, Nehludov'un içinde ona karşı kötü duygular kabarıyordu. Kendisini rahat bırakmalarını isterken, çevredekiler sanki bile bile yapıyor gibi boyuna ona sataşıyorlardı. Nehludov, tabakları toplayıp götüren Korney çıkınca, çayı demlemek için semaverin başına geçti. Ama dışarıda Agrafena Petrovna'nın ayak sesini duydu, onunla karşılaşmamak için çabucak salona çıktı, arkasından kapıyı kapattı. Salon şeklindeki oda, annesinin üç ay önce öldüğü odaydı. İçerisi aynalı iki lambayla aydınlatılmıştı. Bir ışık babasının, öbürü annesinin portresi üzerine düşüyordu. Nehludov, son zamanlarda annesine karşı olan duygularını hatırladı. Bunları anormal, çirkin buldu. Bu da çirkin ve ayıptı. Hastalığın son günlerinde annesinin ölümünü enikonu istediğini hatırladı. Kendi kendine bunu, annesinin acı çekmekten kurtulması için istediğini söylüyordu. Ama gerçekte, çektiği acıları görmemek isteğinden ileri geldiğini kendi de biliyordu.

İçinde iyi anılar canlandırmak isteğiyle annesinin tanınmış bir ressamın beş bin rubleye yaptığı portresine bakmaya başladı. Annesi bu portrede göğsü açık, siyah kadife bir giysi giymişti. Ressam, besbelli, portrede bü-

tün gayretini göğsünün, iki göğüs arasındaki çukurun, göz kamaştırıcı güzellikte omuzlarla boynun canlandırılmasına vermişti. Bu son derece ayıp, çirkin bir şeydi. Annesinin portresinin böyle yarı çıplak bir dilber kılığında yapılması hem çirkin, hem de günahtı. Hele bu kadının üç ay önce aynı odada, mumya gibi kurumuş halde yatarken, yalnız yattığı odaya değil, bütün eve ağır, berbat bir koku yaydığı akla gelince, bu çirkinlik bir kat daha artıyordu. Nehludov bu kokuyu şimdi bile duyuyor gibiydi. Ölümünden bir gün önce annesinin, Dimitri'nin beyaz, kuvvetli elini kemikli, kararmış eline alıp gözlerinin içine bakarak, "Yanlış hareketim olduysa, kınama beni Mitya," dediğini hatırladı. Kadının acıdan solmuş gözleri yaş doluydu. Nehludov portredeki görkemli, mermer omuzları ve kollarıyla, dudaklarında, utku kazanmış gibi gülümsemesiyle duran yarı çıplak kadına bakarak bir kere daha, "Ne iğrenç," dedi. Portredeki açık göğüs ona geçen gün gördüğü göğsü açık, başka bir kadını hatırlattı. Bu, Missi'ydi. Bir gece baloya giderken, tuvaletini göstermek bahanesiyle odasına çağırmıştı. Nehludov, onun kollarının, omuzlarının güzelliğini; kaba, şehvetli bir adam olan babasını; *bel esprit*[1] sahibi geçinen annesini adeta nefretle hatırladı. Bütün bunlar hem çirkin, hem de ayıp şeylerdi. Ayıp ve çirkin, çirkin ve ayıptı hepsi.

"Hayır, yeter artık," diye düşündü. "Kurtulmalıyım artık. Şu Korçaginlerden, Marya Vasilyevna'dan, miras gibi dürüst olmayan işlerden yakamı sıyırmalıyım. Rahat nefes almalıyım. Avrupa'ya giderim. Roma'ya... Tablomla da uğraşmalıyım." Birden, yeteneğine karşı olan kuşkusunu hatırladı. "Olsun. Sadece dinlenmek için. Önce Konstantinopolis'e, oradan da Roma'ya giderim. Yalnız

1. (Fr.) İnce zekâ ve kültür.

şu jüri işini bir an önce başımdan atayım, avukat sorununu çözeyim de..."

Birdenbire Nehludov'un hayalinde siyah, şehla gözlü mahkûm kadın canlandı. Sanıklara son söz verilince nasıl ağlamıştı! Prens bitirdiği sigarayı tablaya bastırarak söndürdü, başkasını yaktı. Sonra odada dolaşmaya başladı. Katyuşa ile birlikte geçirdiği dakikalar hayalinde bir bir canlanıyordu. Son buluşmalarını, onu saran hayvanca duvguları, isteğini yerine getirdikten sonraki hayal kırıklığını hatırladı. Mavi kurdeleli beyaz giysi, sabaha karşı yapılan ayin gözünün önüne geldi. "O gece seviyordum onu; iyi, temiz, gerçek bir sevgiyle seviyordum!" diye düşündü. "Zaten önceden de, halalarıma ilk gittiğim, tezimi hazırladığım yaz da seviyordum, hem nasıl seviyordum!" Nehludov o zamanki halini hatırladı. Temiz, hayat dolu gençlik çağı kafasından bir kere daha geçti. Nehludov'un içi derin bir hüzünle doldu.

O zamankiyle bugünkü hali arasındaki ayrım pek büyüktü. Belki de kilisedeki Katyuşa'yla bugün mahkemede hüküm giyen, tüccarla içki âlemi yapan kötü kadın arasındaki ayrımdan daha büyüktü. O zaman dinç, serbest, önünde gidebileceği sonsuz yolları olan bir adamdı. Şimdi kendini anlamsız, boş, ereksiz, küçük bir hayatın ağlarına düşmüş görüyordu. Kurtuluş çaresi yoktu. Zaten çoğu zaman kendisi bu batağın içinden sıyrılmak istemiyordu. Eskiden doğruluğu ile ne kadar övündüğünü, hayatta daima doğruyu söylemeye ant içtiğini, gerçekten de doğru sözlü olduğunu hatırladı. Bugünlerde ise yalana batmıştı, çevresindeki insanlar arasında gerçek diye tanınan korkunç yalanlar içinde yaşıyordu. Bu hayattan kurtulmaya olanak da göremiyordu. Alışmıştı artık; içine daldığı batak ona zevk veriyordu.

Şu Marya Vasilyevna ile kocasından, çocuklarından, bundan sonra da yüzlerine bakabileceği şekilde nasıl ay-

rılmalıydı? Missi ile ilişkilerini yalansız dolansız nasıl çözmeli, mülkiyetin haksızlığına inanırken, annesinden kalan mirası almak istemesiyle düştüğü çıkmazdan nasıl kurtulmalıydı? Katyuşa'ya karşı işlediği suçu nasıl bağışlatmalıydı? Böyle bırakamazdı ya! "Sevdiğim kadını yüzüstü bırakarak, yalnız, avukata para verip onu, aslında hak etmediği kürek cezasından kurtarmakla iş bitmez ki. Bu, tıpkı o zaman yaptığım gibi, suçumu gene parayla örtbas etmek olur."

Katyuşa'yı yakalayarak parayı zorla verip sonra ondan nasıl kaçtığı gözlerinin önünde canlandı. Aynı dehşeti, tiksintiyi tekrar duyarak o ânı hatırladı. "Ah şu para!.." diye düşündü ve gene o zamanki gibi, yüksek sesle, "Ah ne alçaklık!" dedi.

Yüksek sesle, "Ancak alçağın, namussuzun biri yapabilirdi bunu," diye devam etti. "İşte bu alçak, bu namussuz benim... Acaba gerçekten öyle mi?" Nehludov olduğu yerde durdu. "Bunu yapan ben miydim, o namussuz ben miydim gerçekten? Peki ama başka kim olacak!" Nehludov, kendi kendini suçlamaya devam etti. "Hem yalnız bu kadar mı? Ya Marya Vasilyevna ve kocasıyla olan ilişkilerin, mülküne karşı tavrın? Paranın anneden geldiğini bahane ederek, haksız saydığın halde bu zenginlikten pekâlâ yararlanıyorsun... Ya şu boş, çirkin hayatın! Hele hele hepsinin üstünde Katyuşa'ya ettiklerin! Alçak, aşağılık herif! İnsanlar seni, istedikleri kadar iyi bilsinler, ama kendi kendini aldatabilir misin?"

Birdenbire, şu son zamanlar bütün insanlara, hele bugün Prens'e, Sofya Vasilyevna'ya, Missi'ye, hatta Korney'e karşı duyduğu nefretin doğrudan doğruya kendine yöneltilmiş bir nefret olduğunu anladı. İşin tuhafı, alçaklığını itiraf ederken, sanki sevinç duyuyor, huzura kavuşuyordu.

Zaten Nehludov "ruhun temizlenmesi" adını verdiği

bu hali şimdiye kadar birkaç kere geçirmişti. İçdünyasında bir ağırlaşma, hatta bazen, büsbütün durma sezdiği zaman, Nehludov, ruhunda biriken ve duraklamaya neden olan tozu, çamuru temizlemeye başlardı. İşte ruhun temizlenmesi dediği buydu.

Böyle uyanışlardan sonra birtakım kurallar ortaya koyuyor, hayatını bundan sonra bu kurallara göre düzenlemeyi tasarlıyordu. Hatıra defteri tutmaya, artık hiçbir zaman değiştirmemeye karar verdiği yeni hayatına başlıyordu. Nehludov buna *turning a new leaf*[1] derdi. Her defasında da dünya işleri onu ayartırdı ama gene kendisi de farkına varmadan, çoğu zaman eskisinden daha aşağı bir duruma düşerdi. Böylece birkaç defa temizlenmiş, ayağa kalkmıştı. Birincisi, halalarına ilk gittiği yaz olmuştu. Bu uyanış pek taşkın, pek heyecanlı, etkisi epey süren bir uyanıştı. Savaş sırasında, sivil hayattan ayrılıp gönüllü olarak yurt uğruna hayatını feda etmek isteğiyle askere gitmesi ikinci uyanışı olmuştu. Ama bu kez ruhu çabucak kirleniverdi. Ruhunun bir başka uyanışı da işinden ayrılarak Avrupa'ya gidip resim yapmaya başladığı sırada olmuştu.

O günden sonra, temizlenmeden uzun bir dönem yaşamıştı. Bunun için o kadar kirlenmiş, vicdanının istekleriyle yaşadığı hayat öyle aykırılıklar meydana getirmişti ki, Nehludov ikisi arasındaki uçurumu görünce adeta korku içinde kaldı. Bu ayrım, o kadar büyüktü ve Nehludov öyle kirlenmişti ki, temizlenebileceğini hiç ummuyordu. İçinden kışkırtıcı bir ses, "Yetkinleşmeyi, iyi olmayı denedin ya!" diyordu. "Ne oldu sanki? Bir daha mı deneyeceksin? Böyle olan yalnız sen değilsin ki, herkes böyle; hayat bu." Ama Nehludov'un biricik dayanağı, kud-

1. (İng.) Yeni bir sayfa açmak.

retli, daima özgür manevi varlığı artık uyanmıştı. Ona inanmamazlık edemezdi. Olduğuyla olmak istediği arasındaki ayrım ne kadar büyük olursa olsun, manevi varlığı bir kere uyandığına göre her şey olanaklı demekti.

Yüksek sesle kendi kendine, "Ne pahasına olursa olsun, koparacağım artık yalan bağlarını," dedi. "Herkese, her şeyde doğruyu söyleyecek, doğru hareket edeceğim. Missi'ye ahlaksız olduğumu, boşu boşuna rahatını kaçırdığımı, onu alamayacağımı söyleyeceğim. Marya Vasilyevna'ya da söylerim. Hoş, ona bir şey söylemem gerekmez ya. Kocasına, alçağın biri olduğumu, onu aldattığımı söylerim. Miras sorunlarını hakka uygun şekilde çözeceğim. Katyuşa'ya da namussuzluk ettiğimi, ona karşı suçlu olduğumu söyler, hayatını düzeltmek için elimden geleni yaparım. Evet, onu yüzde yüz görecek, beni bağışlaması için yalvaracağım. "Öyle, çocuk gibi yalvaracağım ona." Bir an durdu. "Gerekirse, evlenirim de."

Nehludov durdu. Çocukluğunda yaptığı gibi ellerini göğsünde birleştirdi, gözlerini yukarıya kaldırarak sanki birine söylüyormuş gibi, "Tanrım, yardımını esirgeme, bana yol göster! İçime gir, beni bütün kötülüklerden kurtar," diye yalvardı.

Dua ediyor, Tanrı'nın yardımını istiyor, içine girerek onu kötülüklerden temizlemesi için yalvarıyordu. Oysa dilediği olmuştu bile. Nehludov birden, içinde Tanrı'nın varlığını hissetti. Özgürlüğün, dinçliğin, yaşama sevincinin, bunlarla birlikte iyilik yapabilmenin insana ne büyük güç sağladığını da hissetti. İnsanların yapabildikleri iyilikleri artık kendisinin de yapabileceğine inanıyordu.

Böyle düşünürken gözleri yaşardı. Bu gözyaşları hem iyi, hem kötü yaşlardı. İyiydi, çünkü yıllardır uyuyakalmış manevi varlığının uyanışına sevindiği için dökülüyorlardı. Kötüydü, çünkü Nehludov bu yaşları, kendi erdeminden kendisi duygulandığı için akıtmıştı.

Nehludov sıcaktan bunaldı. Çift camından biri çıkarılmış pencereyi açtı. Pencere bahçeye bakıyordu. Sessiz, serin bir geceydi, ay ışığı da vardı. Sokaktan geçen bir arabanın tekerlek tıkırtıları duyuldu, sonra her şey sustu. Pencerenin karşısında kumları süpürülmüş düzlüğe uzun, çıplak bir kavağın gölgesi düşmüştü. Solda, kuvvetli ay ışığı altında ambarın çatısı bembeyaz görünüyordu. Önde de birbirine karışmış ağaçların kuru dalları arkasında bahçe duvarının siyah gölgesi seçiliyordu. Nehludov ay ışığıyla aydınlanmış bahçeye, çatıya, kavağın gölgesine bakarak ortalığı dinliyor, temiz, canlandırıcı havayı içine çekiyordu.

Ruhunda geçenleri düşünerek, "Ah ne kadar iyi, ne kadar iyi Tanrım!" diyordu.

XXIX

Maslova koğuşa ancak akşamın saat altısında dönebildi. Yorulmuştu. Yürümeye alışık olmayan ayakları on beş kilometrelik yoldan sonra sızlıyordu. Öte yandan, beklenilmedik derecede acımasız karar onu beyninden vurulmuşa döndürmüştü; üstelik açtı da.

Duruşma aralarından birinde hademeler yanında ekmekle katı yumurta yemişlerdi. Maslova aç olduğunu hissetti, içi gitti ama onlardan yiyecek istemeyi küçüklük saydı. Üç saat geçince, artık açlığı da kalmamıştı, sadece halsizlik hissediyordu. Beklenmedik kararı bu halde dinlemişti. İlk anda yanlış işittiğini sandı. Duyduğuna birden inanamadı. Kendini kürek mahkûmu olarak düşünemiyordu. Ama bu kararı gayet doğal bir şeymiş gibi karşılayan yargıçlarla jüri üyelerinin sakin, ciddi yüzlerini

görünce isyan duydu, avazı çıktığı kadar suçlu olmadığını haykırdı. Bağırmasının da doğal, beklenilen ve işi değiştiremeyecek bir şey olarak kabul edildiğini görünce, onu hayrete düşüren bu haksızlığa katlanmaktan başka çare olmadığını anladı, ağlamaya başladı. Onu en çok şaşırtan, bu amansız kararı erkeklerin vermiş olmasıydı. Ona her zaman tatlı tatlı bakan genç ya da orta yaşlı erkeklerdi bunlar... Hatta içlerinden şu Savcı Yardımcısı'nı çok daha başka bir halde de görmüştü. Tutuklular odasında mahkemeyi beklerken, duruşmalar arasında bir iş bahanesiyle kapının önünden geçiyor ya da sırf onu görmek için odaya giriyorlardı. Sonra da aynı erkekler, tamamıyla suçsuz olduğu halde, durup dururken ona kürek cezası vermişlerdi. Maslova ağladı ama biraz sonra yatıştı. Tutuklular odasında şaşkın şaşkın oturuyor, cezaevine dönmesi için emir verilmesini bekliyordu. O anda biricik isteği sigara içmekti. Kararın okunmasından sonra odaya giren Boçkova ile Kartinkin onu bu halde buldular. Boçkova hemen Maslova'ya küfretmeye, "prangalı" diye hakaret etmeye başladı.

"Nasıl, aldın mı boyunun ölçüsünü?.. Aklın başına geldi, değil mi? Çanına ot tıkadılar, sıyrılamadın kaltak. Hak ettiğini buldun. Küreğe gidince süsü püsü bırakırsın artık."

Maslova, ellerini hırkasının kolları içine sokmuş, başı önünde, iki adım ötesindeki çamurlu yere kıpırdamadan bakıyor, sadece:

"Ben size dokunuyor muyum, bırakın beni! Dokunuyor muyum size ben?"

Bunu birkaç defa tekrarladı, sonra büsbütün sustu. Ancak Boçkova ile Kartinkin götürüldükten ve hademe ona üç ruble kadar bir para getirdikten sonra canlandı.

Hademe, "Maslova sen misin?" diye sordu. "Al şunu, bir kadın gönderdi."

"Hangi kadın?"

"Al işte, çene mi çalacağım seninle!"

Parayı gönderen Kitayeva'ydı. Mahkemeden çıkarken mübaşire, Maslova'ya biraz para göndermenin mümkün olup olmadığını sormuş, mübaşir de mümkün olduğunu söylemişti. Kitayeva, izni aldıktan sonra, önce tombul beyaz elinden üç düğmeli güderi eldivenini, ardından ipekli etekliğinin arka kırmasındaki cebinden son moda cüzdanını çıkardı. Kazandığı paralardan yaptığı oldukça şişkin desteden bir iki buçuk rublelik alarak yanına iki yirmi kopeklikle bir de on kopeklik kattı, mübaşire uzattı. Mübaşir hademeyi çağırdı, parayı bağışta bulunan kadının yanında ona verdi.

Karolina Albertovna Kitayeva, hademeye, "Ama rica ederim," dedi, "tamam olarak veriniz."

Hademe, kendisine güvenilmemesine kırılmış, Maslova'ya da bu yüzden çatmıştı.

Maslova paraya çok sevindi. Çünkü bu para ona şu sırada son derece istediği bir şeyi sağlayabilecekti. "Ah elime bir sigara geçirsem de bir nefes çeksem!" diye düşünüyordu. Bütün düşünceleri yalnızca bu sigara içme isteği çevresinde toplanmıştı. İsteği öyle şiddetliydi ki, yargıçlar odasının kapısı açılıp koridorda sigara dumanı kokusu duyulunca, Maslova bunu hırsla içine çekiyordu. Ama daha epey zaman beklemek zorunda kaldı. Onu gönderecek olan kâtip, avukatlardan biriyle yasaklanan bir makaleyi konuşuyor, hatta tartışıyordu.

Sonunda, saat dörtten sonra Maslova'yı yola çıkardılar. Muhafız jandarmalar –biri Nijegorodlu, biri Çuvaş'tı– onu mahkeme binasının arka kapısından götürdüler. Maslova, daha koridorda ellerine yirmi kopeği vererek iki ekmekle sigara almalarını rica etti. Çuvaş güldü, parayı aldı. "Peki, alırız," dedi. Gerçekten de, hem ekmeği hem de sigarayı aldı, üstünü de verdi.

Yolda izin vermedikleri için, Maslova cezaevine kadar sigarasını içemedi. Kapıya yaklaştıklarında, o sırada trenden çıkan yüz kişilik bir tutuklu kafilesi de geliyordu. Girerken karşılaştılar.

Sakallı, tıraşlı, ihtiyar, genç; Rus ya da başka ulustan, bazısının kafası yarım tıraşlı tutuklular ortalığı doldurdular. Pranga şıngırtısı, ayak sesleri, konuşmalar, keskin bir ter kokusu her yanı kapladı. Maslova'nın önünden geçerken hepsi onu bir kere süzüyor, bazıları yanına sokularak sataşıyorlardı.

Biri, "Ne yaman kız be," dedi.

Başkası göz kırparak, "Uğurlar olsun ablacığım," diye seslendi.

Esmer, ensesi kazınmış, sakalsız, bıyıklı bir tutuklu pranga[1] ırını şıngırdatarak, bir sıçrayışta Maslova'ya yaklaştı, sarıldı.

"Yavuklunu tanımadın mı yavrum!.."

Maslova onu itince dişlerini göstererek sırıttı; gözleri parıldayarak, "Amma da kasılıyorsun be!" diye bağırdı.

Arkasından yetişen Müdür Yardımcısı ona çıkıştı:

"Ne yapıyorsun, serseri!"

Tutuklu, olduğu yerde büzüldü, hemen geriye fırladı. Yardımcı bu sefer Maslova'ya saldırdı.

"Ne işin var burada?"

Maslova, mahkemeden geldiğini anlatmak istedi ama o kadar yorgundu ki ağzını açmaya üşendi.

Tutuklu sırasını yararak başmuhafız ortaya çıktı. Elini kasketine götürdü.

"Mahkemeden geliyoruz bayım," dedi.

"Başgardiyana teslim etsene, ne kepazelik bu!"

"Baş üstüne bayım."

Müdür Yardımcısı, "Teslim al, Sokolov," diye bağırdı.

Başgardiyan geldi. Hırçın bir hareketle Maslova'yı omzundan itti. Sonra başıyla işaret ederek kadınlar kori-

doruna doğru yürüttü. Kadınlar koridorunda araştırma yapıldı. Bir şey bulunamayınca, (sigara kutusu ekmeğin içindeydi) Maslova'yı sabah çıktığı koğuşa soktular.

XXX

Maslova'nın koğuşu altı metre boyunda, beş metre eninde uzun, iki pencereli bir odaydı. Içeride, ön kısımda bir soba, bir de koğuşun üçte ikisini kaplayan, tahtaları eskimiş ranzalar vardı. Tam ortada, kapının karşısında, kararmış bir ikon asılıydı. İkonun kenarına bir mum yapıştırılmıştı; altından, tozlanmış bir her dem taze demeti sarkıyordu. Kapının arkasında, sol tarafta tahtaları kararmış bir yer vardı. Orada pis kokulu bir tahta kova duruyordu. Yoklama henüz bitmişti, kadınlar sabaha kadar kapalı kalacaklardı.

Koğuşta, on ikisi kadın, üçü çocuk olmak üzere, on beş mahkûm vardı.

Ortalık daha iyice aydınlıktı. Ranzalarda yalnız iki kadın yatıyordu. Biri, kimliği olmadığı için hapsedilmiş bir deli; öteki hırsızlık yüzünden aldığı cezayı doldurduğu halde çıkamayan veremli bir kadındı. Deli olan hemen bütün zamanını uykuyla geçiriyordu. Veremli uyumuyor, giysisini başının altına koymuş, geniş geniş açılmış gözleriyle öksürmemek için boğazını gıcıklayan, hırıltılı balgamı gidermeye çalışıyordu. Öteki kadınların hepsinin başları açıktı, koyu, kaba dokumadan gömlekler giymişlerdi. Kimi ranzalar üzerinde oturarak dikiş dikiyor, kimi pencereden, avludan geçen erkek mahkûmları seyrediyordu. Dikiş diken üç kadından biri, sabah Maslova'yı uğurlayan ihtiyar Korableva idi. Korableva,

asık suratlı, çatık kaşlı, yüzü buruş buruş, çenesinin altından deriden bir torba sarkan, uzun, güçlü kuvvetli bir kadındı. Şakaklarından aklaşmaya başlamış kumral, kısa saçları örülüydü, yanağında kıllı bir ben vardı. Kocakarı Korableva, kocasını baltayla öldürdüğü için kürek cezası giymişti. Kocasını, üvey kızına sataşıyor diye vurmuştu. Korableva koğuşun başıydı; aynı zamanda şarap satardı. Gözünde gözlük, iri, işçi elleriyle köylüler gibi üç parmağıyla iğnenin sivri ucunu kendine doğru tutarak dikiş dikerdi. Yanında da yelken bezinden torba diken ufak tefek, kalkık burunlu, esmerce, küçük siyah gözlü bir kadın vardı; güler yüzlü, geveze bir şeydi. Demiryolunda bekçilik yaparken, flamayla işaret vermediği için tren kazaya uğramış, kadın da üç ay hapis cezası yemişti. Dikiş diken üçüncü kadın, arkadaşlarının Feniçka dedikleri Fedosya'ydı. Pembe beyaz tenli, çocuk gibi saf, mavi gözlü, henüz pek genç, çok sevimli bir kadıncıktı. Uzun kumral saçlarını iki örgü halinde ufak başının çevresinde toplamıştı. Fedosya, kocasını zehirlemeye kalkıştığı için hüküm giymişti. On altı yaşında, çocuk denecek kadar genç evlenen Fedosya, düğünlerinden hemen sonra kocasını zehirlemek istemişti. Ama yargılanmayı beklerken, kefaletle bırakılıp evde sekiz ay geçirince kocasını öyle sevmiş, ona öyle alışmıştı ki, mahkeme zamanı gelince, karıkoca bir türlü birbirinden ayrılmak istemediler. Kocası, kayınpederi, hele gelinine bağlanan kayınvalidesi, mahkemede Fedosya'yı suçsuz göstermek için ellerinden geleni yaptılar ama zavallı gene de Sibirya'da kürek cezası hükmünü giydi. İyi kalpli, neşeli, güler yüzlü Fedosya, Maslova'nın ranza komşusuydu. Maslova'yı o kadar sevmişti ki, ona bakmayı, hizmetine koşmayı sanki ödev biliyordu. Ranzalarda işsiz oturan iki kadın daha vardı. Biri kırk yaşlarında, eskiden herhalde çok güzel olan zayıf, solgun yüzlü bir kadındı. Kucağında çocuk

vardı. Uzun, beyaz memesini, çocuğun ağzına vermiş emziriyordu. Bu kadının suçu, köyünde bir isyana karışmış olmasıydı. Köylülere göre haksız olarak askere götürülmek istenen bir genci, halk komiseri durdurarak elinden almıştı. Askerin teyzesi olan bu kadın, delikanlının bindiği atın dizginini herkesten önce tutmuş, hayvanı durdurmuştu. Kısa boylu, buruşuk yüzlü, ak saçlı, sırtında kamburu olan, sevimli, ihtiyar bir kadın da sobaya yakın ranzasında işsiz oturuyordu. Önünde koşan, karnı şiş, saçları kısa kesilmiş, kahkahalarla gülen dört yaşındaki çocukla, yakalamak istiyor da tutamıyormuş gibi oynuyordu. Üzerinde gömlekten başka şey olmayan küçük, kocakarının elinden her sıyrılışta aynı sözleri, "Tutamadın ya, tutamadın ya!.." diye tekrarlıyordu. Kocakarı, aynı cezaevinde yatan oğluyla kundakçılık suçundan hüküm giymişti. Kadın cezasına sabırla katlanıyordu. Cezaevindeki oğluna acıyordu ama en çok evde kalan koca herifi için üzülüyordu. Gelinleri evi bırakıp gitmişti, bakımsız kalan ihtiyar yüzde yüz bitlenecekti.

Bunlardan başka dört kadın da açık pencerenin önündeydiler. Pencere demirlerine tutunarak demin Maslova'nın kapıda karşılaştığı, şimdi de avluda dolaşan mahkûmlarla işaretleşerek, seslenerek konuşuyorlardı. Kadınlardan biri hırsızlıktan suçluydu. Bu iri, şişman, hantal bedenli, kızıl saçlı bir kadındı. Sarı beyaz yüzü, kolları ve açık yakasından görünen kalın boynu çil içindeydi. Kısık sesiyle pencereden haykıra haykıra edepsizce sözler söylüyordu. Yanında, on yaşında bir çocuk boyunda, esmer, biçimsiz, uzun gövdeli, bacakları da gayet kısa bir mahpus kadın vardı. Yüzü kırmızı, lekeli, gözleri birbirinden ayrıktı. Kalın, kısa dudakları dışa fırlamış, beyaz dişlerini örtemiyordu. Avludan bakarak cırlak bir sesle kesik kesik gülüyordu. Şıklığı sevdiği için Horoşavka lakabıyla anılan bu kadın, hırsızlık ve kundakçılık suçla-

rından yatıyordu. Bunların arkasında, sırtında son derece kirli gömleği ve koca karnıyla hali pek acıklı, zayıf, damarları şiş olmuş, gebe bir kadın duruyordu. Bu da bir hırsızlık olayında yataklık ettiği için hüküm giymişti. Kadın ses çıkarmadan duruyor, ama avluda geçen şeylerden hoşlandığını, duygulandığını göstererek boyuna gülümsüyordu. Pencerenin önündeki dördüncü kadına gelince, bu; meyhane işletmekten hapse düşmüş, kısa boylu, tıknaz, patlak gözlü, iyi, sevimli yüzlü bir köylüydü. Kocakarıyla oynayan küçük oğlanın ve yedi yaşındaki kızın anası bu kadındı. Çocuklarını bırakacak kimsesi olmadığı için, cezaevine onlarla birlikte gelmişti. Ötekiler gibi o da pencereden dışarıya bakıyor, bir yandan da durmadan çorap örüyordu. Avludan geçen erkek mahpusların söylediklerini duyunca gözlerini kapayarak yüzünü ayıplar gibi buruşturuyordu. Yedi yaşında, beyaz, saçlarını omuzlarına dökmüş kızı, üstünde bir gömlekle kızıl saçlı kadının yanına sokulmuştu. Zayıf, ufak eliyle eteğini tutarak kadınlarla erkek mahpusların karşılıklı savurdukları küfürleri sabit bir bakışla, gayet dikkatle dinliyor, ezberliyormuş gibi fısıldayarak tekrarlıyordu. Kuyuda çocuğunu boğan on ikinci mahpus, bir zangoç kızıydı. Boylu, güzel bedenli bir kızdı. Pek uzun olmayan kalın saç örgüsünden çıkmış saçları birbirine dolaşmıştı. Patlak, hareketsiz gözleri vardı. Çevresinde olup bitenlere aldırış etmeden, üzerindeki kirli, boz renkli gömleğiyle, yalınayak, koğuşun boş yerlerinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, duvara yaklaşınca hızla geri dönüyordu.

XXXI

Kilit şıngırtıyla açılarak Maslova içeri girince hepsinin gözleri ona çevrildi. Zangoç Kızı bile bir an durdu, kaşlarını kaldırarak girene baktı. Sonra hiç ağzını açmadan gene o geniş, kesin adımlarıyla dolaşmaya devam etti. Korableva iğneyi kalın beze batırarak soru dolu bakışlarını gözlüğünün altından Maslova'ya dikti.

"Eee, döndün demek. Bense seni bırakacaklar sanmıştım. Paçayı kurtaramadın ha!"

Korableva'nın kalın, kısık, erkek sesini andıran bir sesi vardı. Gözlüğünü çıkardı, dikişini ranzaya, yanına koydu.

O ara bekçi kadın söze karıştı. Makamlı, şarkı okur gibi bir sesle, "Ah yavrum," dedi. "Teyzeyle hep seni konuştuk. Belki birden bırakıverirler, diyorduk. Böyle de olurmuş. Hatta iyi zamanlarına gelirse, para da verirlermiş. Oysa bak, ne umduk, ne çıktı! Tanrı'nın dileği neyse o olur yavrum," diye tatlı, uyumlu sesiyle konuşmaya devam etti.

Fedosya, bir çocuğun gözleri kadar temiz, mavi gözleriyle Maslova'ya baktı. Genç, neşeli yüzü birden ağlayacakmış gibi değişti. Şefkat, sevgi dolu bir sesle, "Hüküm giydin, öyle mi?" diye sordu.

Maslova yanıt vermeden, sessizce Korableva'nın yanında, kenardan ikinci olan yerine geçti, ranzanın tahtaları üzerine oturdu. Fedosya kalkarak Maslova'ya yaklaştı.

"Ağzına bir şey koymamışsındır herhalde."

Maslova gene yanıt vermeden ekmekleri başucuna koydu, soyunmaya başladı. Sırtından tozlu giysisini, kıvırcık saçlarından başörtüsünü çıkarıp oturdu.

Ranzanın öbür ucunda çocukla oynayan kambur kocakarı da yanlarına geldi. Maslova'nın karşısına geçti, di-

lini, "Cık cık cık," diye şaklatarak başını kaldırdı, vahlamaya başladı.

Küçük de kocakarının peşindeydi. Gözlerini geniş geniş açıp üstdudağını üçgen şeklinde kaldırarak bakışını Maslova'nın getirdiği ekmeklere dikti.

O gün başından geçenlerden sonra Maslova şimdi ona acıyarak bakan bu yüzlerin karşısında neredeyse ağlayacaktı. Dudakları titriyordu ama gene de kendini tutmaya çalışıyordu. Çocuklu ihtiyar kadının gelişine kadar tutabildi de. Ancak, kadının içten gelen, acıyan cık cıklarını duyup hele ciddi bakışını ekmekten ona çeviren çocukla göz göze gelince dayanamadı. Yüz çizgileri titredi, hıçkırıklarla boşandı.

Korableva sordu:

"Dedim sana, adamakıllı bir avukat tut diye... Sürgün mü?"

Maslova yanıt vermek istedi, yapamadı. Hıçkırıklar arasında ekmeğin içinden sigara kutusunu çıkardı. Kutunun üstünde pembe yanaklı, saçı yukarı toplanmış, göğsü V şeklinde açık bir kadın resmi vardı. Kutuyu Korableva'ya uzattı. Resme bakan Korableva, ayıplıyormuş gibi başını salladı. Ama asıl ayıpladığı, Maslova'nın böyle boş yere para harcamasıydı. Bir sigara alarak lambanın üstünden yaktı, bir nefes çekti, sonra Maslova'nın ağzına soktu.

Ağlamaya devam eden Maslova, tütün dumanını hırsla, arka arkaya çekip vermeye başladı. Hıçkırarak, "Kürek," dedi.

Korableva söylenmeye başladı:

"Tanrı'dan korkmazlar, yere batası uğursuz canavarlar. Haksız yere kanına girdiler kızın!"

O aralık pencerenin yanında duran kadınlar arasında bir kahkaha tufanı koptu. Küçük kız da gülüyordu. İnce kahkahaları büyüklerin kısık, cırlak gülüşlerine ka-

rışıyordu. Pencereden bakanları bu kadar güldüren, avludaki mahkûmlardan birinin yaptığı bir hareketti.

Kızıl saçlı, "Hay uyuz köpek," dedi. "Yediği halta bak."

Sonra yüzünü parmaklığa dayadı, semiz bedenini sallaya sallaya anlamsız, ayıp sözler haykırmaya başladı.

Korableva, başını sallayarak kızıl saçlıyı gösterdi.

"Şu enayi dümbeleğine bakın. Böyle kişneyecek ne var sanki," dedi.

Tekrar Maslova'ya dönerek, "Kaç yıl verdiler?" diye sordu.

"Dört."

Maslova'nın gözlerinden yaşlar o kadar hızla boşanmaya başladı ki, sigaranın üzerine bir damla düştü. Maslova sigarayı hırsla ezip attı, yenisini aldı. Bekçi kadın, sigara içmediği halde izmariti kaldırdı, düzeltmeye çalıştı. Bir yandan da konuşmaya devam ediyordu:

"Besbelli dedikleri doğru, yavrum: hak, gerçek; hepsi domuzun karnında. Akıllarına ne eserse onu yapıyorlar. Oysa biz, bırakırlar ummuştuk. Yine de, Matveyevna, 'Bırakırlar,' diyordu da ben, 'Yok canım, çiğ çiğ yerler onlar kızcağızı; içim öyle söylüyor!' diyordum. Dediğim gibi de çıktı işte."

Demiryolu bekçisi kadın konuşurken sanki zevkle dinliyordu kendi sesini.

O sırada erkek mahkûmların avludan geçişi bitti. Onlarla uzaktan karşılıklı laf atan kadınlar da pencereden çekilerek Maslova'nın başına toplandılar. İlkin patlak gözle meyhaneci kadın kızıyla birlikte yaklaştı.

Maslova'nın yanına oturarak hızla çorap örmeye devam ederken, "Çok mu kötü geçti mahkeme?" diye sordu.

Korableva, "Yoksul için öyledir," dedi. "Kızın parası olup becerikli birini tutsaydı, bak nasıl beraat ettirirlerdi. Şey, biri var öyle... neydi onun adı?.. Saçı başı birbirine girmiş, uzun burunlu bir herif. İşte o herif cancağızım,

insanı suyun içinden kuru çıkarır. Onu tutsaydın keşke."

Yanlarına sokulan Horoşavka sırıttı.

"Ya, kolaydı onu tutmak!.. Herif binden aşağısına tükürmez bile."

Kundakçılıktan hüküm giymiş kocakarı, "Alnına böyle yazılmış bir kere kızcağızım," diye söze karıştı. "Benim halimi düşünsene: Herif, hem oğlumun elinden karısını aldı, hem de hapse tıktırıp bitlere yedirdi. Beni de bu ihtiyar halimde buralara düşürdü," diye yüzüncü kez öyküsünü anlatmaya koyuldu. "Ne oldum deme, ne olacağım de. İnsanın başına hapis de gelir, dilenciliğe de düşer."

"Onlar hep böyle yaparlar zaten," dedi meyhaneci.

O aralık gözleri kızının başına gitti, dikkatle baktı, sonra ördüğü çorabı yanına koyarak kızı dizlerinin arasına aldı, parmaklarını hızla oynata oynata kızın saçlarını karıştırmaya başladı.

"Bana, 'Neden şarap satıyorsun?' diyorlar. Bunu yapmazsak çocukların ekmeğini nasıl çıkarırız?"

Bir yandan konuşuyor, bir yandan elinin alışık olduğu işe devam ediyordu.

Meyhanecinin sözleri Maslova'ya şarabı hatırlattı. Gözlerini gömleğinin yeniyle silerek seyrekleşmiş hıçkırıkları arasında Korableva'ya, "Ah, biraz şarap olsaydı," dedi.

Korableva, "Hani mangiz?" dedi. "Ver bakalım."

XXXII

Maslova ekmeğin içinden bir banknot çıkararak Korableva'ya uzattı. Öteki, parayı evirip çevirdi, okuması olmadığı için, her şeyi bilen Horoşavka, bunun iki buçuk rublelik olduğunu söyleyince inandı. Sonra, sobanın ba-

casından bir şişe şarap çıkardı. Bunun üzerine, ranza komşusu olmayan kadınlar yerlerine dağıldılar. Maslova o aralık giysisinin, başörtüsünün tozlarını silkiyordu; ranzaya oturdu, ekmeğini yemeye başladı.

Fedosya, "Sana çay sakladım ama soğumuş galiba," dedi. Raftan çuval bezine sarılı teneke çaydanlıkla maşrapayı indirdi. Çay iyice soğumuştu, çaydanlık çaydan daha çok teneke kokuyordu. Maslova gene de bir maşrapa doldurdu, ekmekle içmeye başladı.

Ekmekten bir parça koparark lokmalarını sayan çocuğa uzattı:

"Al Finaşka!"

Korableva şarap şişesiyle bir de maşrapa getirmişti. Maslova ona ve Horoşavka'ya şarap ikram etti. Bu üç mahpus, paralı oldukları için koğuşun soylularından sayılırlardı.

Maslova birkaç dakika sonra canlandı. Hararetle duruşma safhalarını anlatıyor, Savcı'yı taklit ederek en çok dikkatini çeken şeylerden söz ediyordu. Hele erkeklerin boyuna çevresinde dolaşmaları pek garibine gitmişti. Mahkemede hepsi ona bakıyor, tutuklu odasına yalnız onu görmek için giriyorlardı.

"Muhafız bana, 'Bunlar hep seni görmeye geliyorlar,' dedi. Gelip kâğıt ya da başka bir şey arıyorlardı sanki... Oysa ben farkındayım: Kâğıt falan aradıkları yoktu; yiyecek gibi gözlerini benden ayırmıyorlardı." Maslova gülümseyerek anlatıyor, sanki söylediklerine şaşıyormuş gibi boyuna başını sallıyordu. "Düzenbaz herifler!"

Bekçi kadın hemen söze karıştı:

"Vardır böyleleri, vardır. Sineğin şekere yapıştığı gibi yapışırlar."

Kadının sesi çağlayan gibi akıyordu.

"Başka bir şey düşünmezler, varsa yoksa kadın. Aç kalmaya razıdırlar da..."

"Burada da öyle, burada da yakaladılar. Biz geldik, istasyondan da bir kafile gelmiş. Herifler üstüme bir saldırdılar ki, nereye kaçacağımı bilemedim. Eksik olmasın, muavin kovaladı herifleri. Hele biri öyle yapıştı ki, yakamı güçbela kurtarabildim."

Horoşavka, "Nasıl bir herifti?" diye sordu.

"Esmerce, bıyıklı."

"Yüzde yüz odur!"

"Kim?"

"Şçeglov. Hani demin geçiyordu."

"Hangi Şçeglov?"

"Aa, Şçeglov'u bilmiyor!.. Şçeglov sürgünden iki kere tüydü. Şimdi enselendi ama kırar gene. Gardiyanların bile ödü patlar ondan."

Mahpuslar arasında mektup taşıyan Horoşavka cezaevinde olup bitenleri iyi bilirdi.

"Durmaz; yüzde yüz kaçar."

Korableva, "Kaçsa da seni beni yanına alacak değil ya," diye sözünü kesti, Maslova'ya döndü:

"Söyle bakayım bana: Avukat, dilekçe için ne dedi? Şimdi bir dilekçe vermen gerek ya."

Maslova bir şey bilmediğini söyledi. O sırada kızıl saçlı kadın, çilli elleriyle kafasını kaşıya kaşıya şarap içen soylulara yaklaştı.

"Ben sana hepsini anlatırım Katerina," diye başladı. "İlkin, karardan memnun kalmadığını yazar, sonra da savcıya başvurursun."

Korableva ona dönerek hırçın, kalın bir sesle, "Sen ne diye burnunu sokuyorsun," dedi. "Şarabın kokusunu alınca hemen boy gösterdin. Ama sensiz de herkes yapacağını bilir. Senin gibilere kalmadık."

"Sana laf söyleyen oldu mu şimdi? Ne sataşıyorsun yani!"

"Canın şarap çekti de sürtünüyorsun, değil mi?"

Eli açık olan Maslova, "Hadi canım," dedi. "Ver bir tane de ona!"

"Ben şimdi ona öyle veririm ki."

Kızıl saçlı, Korableva'nın üstüne yürüyerek, "Hele," dedi, "hele dene de görelim!"

"Cezaevi şırfıntısı!"

"Senden âlâsı olmaz."

"İşkembe suratlı karı..."

Kızıl saçlı köpürerek haykırdı:

"Bana mı dedin işkembe suratlı diye?! Kürek mahkûmu katil karı, bana mı dedin?"

Korableva suratını asarak, "Eh, çekil şuradan," diye homurdandı.

Ama kızıl saçlı, çekilecek yerde boyuna üstüne varıyordu. Korableva onu açık duran dolgun göğsünden iteledi. Kızıl saçlının beklediği de buydu sanki. Elini, yıldırım gibi Korableva'nın saçlarına daldırdı; öbür eliyle kadının suratına vurmak için davrandı. Ama Korableva elini yakaladı. Maslova ile Horoşavka da kızıl saçlıyı ellerinden tutmuş, ayırmaya çalışıyorlardı. Ama kızıl saçlının, kadının saç örgüsünü tutan eli bir türlü açılmıyordu. Bir aralık bırakır gibi oldu, sonra örgüyü yumruğunun üstüne sararak çekmeye devam etti. Kafası yana çarpılan Korableva bir yandan kızıl saçlıya yumruk savuruyor, bir yandan da ağzıyla elini yakalayarak ısırmaya uğraşıyordu. Öbür kadınlar dövüşenleri sarmış, birbirinden ayırmaya çalışıyor, bağırışıyorlardı. Veremli kadın bile kalabalığa yaklaşmış, öksürükler içinde, birbirine giren kadınları seyrediyordu. Çocuklar hep bir araya toplanmış, ağlaşıyorlardı. Gürültü üzerine kadın ve erkek gardiyanlar geldi, dövüşenleri ayırdılar. Korableva, kızıl saç tutamlarını ayıklıyor, yırtılan gömleğini düzelterek sarı göğsünü örtmeye çalışıyordu. İkisi de alabildiğine bağırıyor, sorunu anlatıyor, birbirini şikâyet ediyorlardı.

Kadın gardiyan, "Biliyorum ben," dedi, "hep şaraptan çıkıyor bunlar. Yarın müdüre söyleyeyim de hakkınızdan gelsin. Duyuyorum efendim, leş gibi kokuyor!.. Hemen her şeyi toplayın, yoksa karışmam. Kimsenin sizinle uğraşacak hali yok. Herkes yerine! Çıt yok, anlaşıldı mı?"

Ama ortalık bir türlü yatışamıyordu. Kadınlar daha epey zaman aralarında kavga ettiler; başlayanın, suçlunun kim olduğunu tartışıyorlardı. Sonunda gardiyanlar gitti, kadınlar da yavaş yavaş sakinleşerek yatmaya başladılar. Kocakarı ikonun önünde dua ediyordu.

Birden, ranza sırasının öbür ucundan kızıl saçlının kısık, horultulu sesi duyuldu:

"İki prangalı bir araya gelmişler..."

Bunu, yakası açılmadık, özenilerek söylenen acayip küfürler izledi.

Korableva hemen, "Kapa çeneni. Deminkine doymadın galiba," dedi ve sözlerini aynı küfürlerle bağladı. İkisi de sustu.

Kızıl saçlı, "Şunlar gelmeseydiler, gözlerini oyardım senin karı," diye tekrar homurdandı.

Elbette Korableva'nın da buna benzer yanıtı gecikmedi. Bundan sonraki sessizlik biraz daha uzun sürdü. Arkasından yine birkaç küfür. Aralıklar gittikçe uzuyordu, sonunda her şey sessizleşti.

Hepsi yatmışlardı. Bazıları horlamaya başladı. Yalnız, her zaman uzun uzun dua eden kocakarı hâlâ ikonun önünde tapınmaya devam ediyor, bir de gardiyanlar çıktıktan sonra kalkan Zangoç Kızı koğuşta mekik dokuyordu.

Maslova da uyumuyordu. Yattığı yerde prangalı olduğunu; bunun, bir kere Boçkova, bir kere de kızıl saçlı karı tarafından iki defa yüzüne vurulduğunu düşünüyordu. Prangalı olduğuna bir türlü inanamıyordu. O sırada, sırtı dönük yatan Korableva ona döndü.

Maslova yavaşça, "Aklımdan bile geçmezdi," dedi. "Başkaları ne haltlar yiyorlar da dokunan yok. Bense haksız yere çekeceğim."

Korableva onu avutmaya çalışıyordu:

"Üzülme be kız. İnsanoğlu Sibirya'da da yaşar. Orada da işin kolayını bulursun."

"Ölmeyeceğimi ben de biliyorum ama ne de olsa gücüme gidiyor. Bunlar başıma gelmemeliydi. İyi hayata alışkınım ben."

Korableva iç çekti.

"Tanrı'ya karşı gelemezsin ki... Yapamazsın bunu."

"Biliyorum teyzeciğim, biliyorum ama gene de zor."

Sustular.

Korableva, Maslova'nın dikkatini ranzanın öbür ucundan gelen garip seslere çekerek, "Duyuyor musun salozu," dedi.

Bunlar, kızıl saçlı kadının tutmaya çalıştığı hıçkırıklardı.

Kızıl saçlı, demin ona sövüldüğü, dayak yediği ve içi çektiği halde şarap verilmediği için ağlıyordu. Bütün ömrünce küfür, alay, hakaret ve dayaktan başka şey görmediğine ağlıyordu. Biraz avunmak için fabrikada işçi olan Fedka Molodenkov ile aşkını hatırladı. Ama aşkının nasıl sona erdiğini düşününce keyfi kaçtı. Bu son şöyleydi: Molodenkov bir gün sarhoşken, şakacıktan kadının en duyarlı yerine zaçyağı sürmüş, üstelik, o sancılar içinde kıvranırken arkadaşlarıyla gülmekten katılarak seyretmişti. Kadın bunu hatırlayınca kendine daha çok acıdı. Kimsenin duymadığını sanarak ağlamaya başladı. Çocuklar gibi inleyerek burnunu çeke çeke, tuzlu gözyaşlarını yutarak ağlıyordu.

Maslova, "Ona da yazık!" dedi.

"Elbette yazık; ama rahat dursun."

XXXIII

Nehludov, ertesi gün uyanınca, içinde ona bir şeyler olduğunu gösteren bir his duydu. Onları bir daha hatırlamadan önce, kendisinde önemli ve iyi bir değişiklik olduğunu hissediyordu. "Katyuşa... mahkeme..." Evet, artık yalan söylemekten vazgeçmeli; her şeyin doğrusunu söylemeliydi. Hem ne tuhaf rastlantı: Başkanın karısı Marya Vasilyevna'dan bu kadar zamandır beklediği ve hele şimdi pek gerekli olan mektup tam bu sabah gelmişti. Kadın ona tam bir serbestlik veriyor, tasarladığı evlenmede mutluluk diliyordu.

Nehludov alaycı bir tavırla, "Evlenme," dedi. "Ben de tam bunu düşünüyordum ya!"

Dün, Marya Vasilyevna'nın kocasına her şeyi anlatmaya, suçunu itiraf ederek onun kendisinden istediği her şeyi yapmaya hazır olduğunu hatırladı. Ama bu sabah bunlar ona dünkü kadar kolay görünmüyordu.

"Hem de adamın hiçbir şeyden haberi yokken, ne diye mutsuz edeyim onu," diye düşündü. "Sorarsa, söylerim. Ama sırf bunun için gidip konuşmaya ne gerek var? İstemez."

Missi'ye her şeyi olduğu gibi anlatmak da bu sabah ona güç göründü. Durup dururken bunu açmak kıza adeta hakaret olacaktı. Şu halde insanların pek çok ilişkilerinde olduğu gibi, bunu belirsiz bir şekilde geçiştirmesi gerekiyordu.

Bu sabah verdiği karara göre, Korçaginlere bir daha gitmeyecek, Missi bir şey sorarsa doğruyu söyleyecekti. Ama Katyuşa ile arasında gizli tek bir şey kalmayacaktı.

"Cezaevine gidip konuşayım, af dileyeyim ondan. Gerekirse, evlenirim de," diye düşündü.

İçinin huzura kavuşması için her şeyi feda ederek

Katyuşa ile evlenme düşüncesi bu sabah onu pek duygulandırmıştı. Epey zamandır yeni bir güne bu kadar dinç, azimli başladığını hatırlamıyordu. Odasına giren Agrafena Petrovna'ya, kendinden ummadığı bir kesinlikle, bundan sonra ne bu eve ne de onun hizmetine gereksinimi olduğuna bildirdi. Bu büyük, pahalı daireyi, ileride evleneceğini düşünerek tutuyordu. Bu konu üzerinde hiç konuşmadıkları halde durum açıkça anlaşılıyordu. Şu halde evden çıkmasının da ayrı bir anlamı vardı. Agrafena Petrovna hayretle yüzüne baktı.

"Bana bu kadar baktığınız için teşekkür ederim, Agrafena Petrovna. Ancak bundan sonra ne bu büyük daireye ne de hizmetçilere gereksinimim olacak. Bana yardımda bulunmak isterseniz, lütfen eşyalarımızı, annemin zamanındaki gibi, bir tarafa kaldırtın. Nataşa gelince onları istediği gibi kullansın."

(Nataşa, Nehludov'un kız kardeşiydi.)

Agrafena Petrovna başını salladı.

"İstediği gibi kullansın da ne demek," dedi. "Size gerekli olmayacak mı?"

"Hayır, Agrafena Petrovna, gerekmeyecek; herhalde gerekmeyecek. Hem Korney'e de lütfen haber verin. İki aylığını peşin vereceğimi, ona gereksinimim olmadığını söylersiniz."

"Doğru yapmıyorsunuz Dimitri İvanoviç," dedi emektar kadın. "Avrupa'ya gitseniz bile ev gerekli olacaktır."

"Hayır, Agrafena Petrovna, Avrupa'ya gidecek değilim. Yolculuğa çıkacak olsam bile Avrupa'ya değil, başka bir yere gideceğim."

Nehludov'un yüzü birden kıpkırmızı kesildi.

"Bunu söylemeliyim," diye düşündü. "Saklamak gereksiz. Herkese, olduğu gibi söylemeliyim."

"Dün garip, önemli bir şeyle karşılaştım. Halalarımın evlatlığı Katyuşa'yı hatırlar mısınız?"

"Elbette efendim. Ona dikiş öğretirdim."

"İşte dün Katyuşa'nın mahkemesi vardı. Ben de jüri heyetinde üyeydim."

"Vah vah, pek yazık," dedi. "Suçu neymiş?"

"Öldürme. Buna neden olan da benim."

"Aman efendim, nasıl olur? Pek tuhaf konuşuyorsunuz."

Agrafena Petrovna'nın donuk gözleri kıvılcımlandı. Prens'le Katyuşa arasındaki olayı biliyordu.

"Evet, her şeye ben neden oldum. Zaten planlarımı da bu yüzden değiştiriyorum."

Agrafena Petrovna, gülümsemesini tutmaya çalışarak sordu:

"Bu sizde ne gibi bir değişiklik yapabilir?"

"Mademki onun bu yola düşmesine neden benim, elimden gelen yardımı esirgemeyeceğim."

"İçinizden geliyorsa yaparsınız elbet. Ama aslına bakılırsa, bunda sizin doğrudan doğruya suçunuz yok."

Agrafena Petrovna ağırbaşlı bir tavır takınarak, "Herkesin başına gelebilecek bir şey bu," diye devam etti. "Kızın aklı başında olursa hepsi düzelir, unutulur gider. Bunu üzerinize almak anlamsız bence. Onun daha önceden sapıttığını duymuştum. Suç kimde?"

"Ben suçluyum, suçumu tamir etmeliyim."

"İyi ama şimdi bunun tamiri pek güç olacak."

"Bu benim bileceğim iş. Ama siz kendinizi düşünerek konuşuyorsanız, annemin de yapacağı gibi, ben..."

"Benim kendimi düşündüğüm yok. Rahmetliden fazlasıyla iyilik gördüm. Hiçbir isteğim kalmadı. Zaten Lizoçka da (onun evli yeğeniydi bu) beni yanına çağırıyor. Yalnız siz kendinizi boş yere üzüyorsunuz. Böyle şeyler herkesin başına gelebilir."

"Belki ama benim düşüncem böyle. Sizden, Agrafena Petrovna, evimi kiraya vermenizi, eşyalarımı topla-

manızı rica ediyorum. Size her şey için çok, çok teşekkür ederim."

Ne tuhaftı: Nehludov kötü bir adam olduğunu anladığı, kendinden nefret etmeye başladığı andan beri başkalarından nefret etmiyordu artık. Tam tersine, içinde Agrafena Petrovna'ya, Korney'e karşı saygı dolu bir duygu beliriyordu. Korney'e de suçunu itiraf etmek istedi, ama adamın tavrında öyle bir azamet vardı ki, cesaret edemedi.

Mahkemeye aynı yoldan, aynı arabayla giderken Nehludov kendini ne kadar başka bir adam gibi hissettiğine hayret ediyordu.

Daha dün an meselesi gibi görünen Missi ile evlenmesini bugün tamamıyla olanaksız buluyordu. Dün, evlenmelerinin Missi için bulunmaz bir fırsat olduğuna inanıyordu. Oysa bugün, evlenmek şöyle dursun, kendini onun yanında bulunmaya bile layık görmüyordu. "Nasıl bir adam olduğumu bilseydi, belki beni evine bile sokmazdı," diye düşünüyordu. "Oysa ben, geçenlerde o adama yüz verdi diye kızı ayıplamıştım. Benimle evlenmeye razı olsa bile ötekinin bugün yarın mahkûm kafilesiyle sürgüne gideceğini bildiğim halde, mutlu olmak şöyle dursun, rahat yaşayabilir miydim? Mahvettiğim kadın sürgüne, kürek cezasına giderken, genç karımla beni kutlayacaklar, ziyaretler yapacağız. Ya da Başkan'la birlikte bölgemizde okul müfettişliği kurulması için verilen uygun ya da aykırı oyları sayacağım; sonra da gizli gizli karısıyla buluşacağım. (Ne iğrenç şey!) Ya da hiçbir zaman bitiremeyeceğim tabloma devam edeceğim. Zaten beceremediğim böyle saçma şeylerle uğraşmamalıyım artık."

Nehludov bir yandan kendi kendine bunları söylüyor, bir yandan da içindeki değişikliğe seviniyordu.

"Her şeyden önce avukatla görüşerek kararını öğ-

renmeliyim. Sonra... sonra da cezaevine giderek dünkü mahpus kadını görmeli, ona her şeyi açıkça söylemeliyim." Maslova'yı görerek nasıl her şeyi söyleyeceğini, suçunu itiraf edip bunu onarmak için ne gerekirse yapacağını, hatta onu nikâhına alacağını nasıl haber vereceğini düşünüyor, duygulanıyor, heyecanlanıyor, heyecandan gözleri yaşarıyordu.

XXXIV

Nehludov mahkemeye girince koridorda mübaşirle karşılaştı. Ona, hüküm giymiş mahpusların nerede bulunduklarını, görüşme izninin kimden çıktığını sordu. Mübaşir, mahpusların başka yerlerde kaldıklarını, karar resmî şekilde bildirilinceye kadar görüşme izinlerinin savcılıktan alındığını söyledi.

"Duruşmadan sonra haber verir, götürürüm sizi," dedi. "Zaten Savcı gelmedi. Duruşmadan sonra. Şimdi salona buyurun, mahkeme başlıyor."

Nehludov, bugün gözüne büsbütün zavallı görünen mübaşire nezaketi için teşekkür etti, jüriye ayrılmış odaya gitti.

Nehludov odaya girerken öbür üyeler çıkıyor, duruşma salonuna geçiyorlardı. Tüccarın keyfi gene yerindeydi; gene dünkü gibi karnını tıkabasa doyurmuş, biriki kadeh de atmıştı. Nehludov'u eski bir dostu gibi karşıladı. Bugün senlibenli haliyle, kahkahalarıyla Piotr Gerasimoviç bile Nehludov'u rahatsız etmiyordu.

Nehludov, önceki gün hüküm giyen kadınla ilgisini jüri üyelerine de anlatmak istiyordu. "Doğrusu dün, duruşma sırasında kalkıp açıkça suçumu itiraf etmem gere-

kirdi," diye düşündü. Ama öteki üyelerle birlikte salona girdikten sonra, dünkü gibi, "Yargıçlar geliyor!" haberiyle mahkeme başladığında düşüncesi değişmişti. Yaldızlı yakalı üç kişinin kürsüde sessiz duruşları, jüri üyelerinin yüksek arkalıklı sandalyelerde oturuşu, jandarmalar, Papaz ona böyle yapması gerektiği halde, dün de bu resmiyeti bozmasının olanaksızlığını anlatıyordu.

Jüri üyelerinin yemini, mahkeme başkanının onlarla konuşması bir yana, duruşma hazırlıkları dünkü gibiydi.

İlk dava, kilit kırılarak yapılan bir hırsızlık davasıydı. Kılıçlı iki jandarma arasında içeri giren sanık zayıf, dar omuzlu, yirmi yaşında bir çocuktu. Yüzü kansızdı; sırtında boz renkli bir kaput vardı. Sanık iskemlesine oturmuş, sinsi bir bakışla girenleri süzüyordu.

Bu çocuk, arkadaşıyla birlikte bir odunluğun kilidini kırarak üç ruble altmış yedi kopek değerinde eski kilimler çalmakla suçlanıyordu. İddianameden anlaşıldığına göre, çocuğu ve sırtında kilimleri taşıyan arkadaşını bir polis yakalamış, sorguya çekmişti. İkisi suçlarını itiraf etmiş, tutukevine götürülmüşlerdi. Çilingir arkadaşı orada öldüğü için çocuk şimdi tek başına yargılanıyordu. Suçun maddi kanıtı olan eski kilimler, masanın üzerindeydi.

Dava, tıpkı dünkü gibi görülüyordu. Suçu ispata yarayacak her şey toplanmıştı; maddi kanıtlar ortaya konmuş, tanıklar çağırılmıştı. Yeminler, sorgular, bilirkişi raporu, yüzleştirmeler, hep dünküne benziyordu. Tanıklık eden polis, mahkeme başkanının, Savcı'nın, avukatın bütün sorularına cansız cansız, "Evet efendim", "Hayır efendim", sonra gene "evet efendim"lerle, baltayla kesiyormuş gibi yanıtlar veriyordu. Ama üzerinde askerce bir sersemlik, makineleşmiş bir hal olmasına karşın, bu adamın çocuğa acıdığı, isteksizce ifade verdiği belliydi.

İkinci tanık, çalınan kilimlerin sahibi, ihtiyar bir adamdı. Görünüşe göre, öfkeli bir tipti. Kilimler gösterilince,

bunların sahibi olduğunu pek yarım ağızla söyledi. Savcı Yardımcısı kilimleri ne yapmak istediğini, bunlara çok gereksinimi olup olmadığını sormaya başlayınca ihtiyar kızdı. "Keşke cehennemin dibine gitseydi şu kilimler! Ne yapacağım onları," yanıtını verdi. "Bana bu kadar zahmet vereceklerini bilseydim, aramak şöyle dursun, başımdan gitsin diye, beş-on papel verirdim üstelik. Tek bu sorgulardan kurtulayım diye. Yalnız arabacılara beş ruble kadar verdim. Hasta bir adamım. Fıtığım, romatizmam var."

Tanıklar böylece ifade verirlerken sanık her şeyi itiraf etmişti. Tuzağa düşürülmüş hayvan gibi, anlamsız bir bakışla çevresine bakarak sık sık kesilen bir sesle her şeyi olduğu gibi anlatmıştı.

Olay gayet açıktı. Bununla birlikte Savcı Yardımcısı, dünkü gibi omuzlarını kaldırarak kurnaz suçluyu tongaya bastırarak ince sorular sormaktan kendini alamıyordu. Savcı Yardımcısı, hırsızlığın bir konutta, üstelik kilit kırılarak yapıldığını söylüyor, çocuğun ağır bir cezaya çarptırılmasını istiyordu.

Mahkeme tarafından sanığa verilen avukat ise, hırsızlık yapılan yerin konut olmadığını iddia ediyordu. Suçun varlığını inkâr etmemekle birlikte, sanığın, Savcı Yardımcısı'nın ısrarla söylediği gibi toplum için tehlikeli bir kişi olmadığını ispata çalışıyordu.

Mahkeme başkanı, kendini tarafsızlık ve adalet sembolü olarak göstermek için dünkü gibi tavırlar takınıyor, jüri üyelerine bildikleri, bilmemeleri olanaksız şeyleri uzun uzun anlatıyordu. Gene dün olduğu gibi, duruşmalara ara veriliyor, sigaralar içiliyor, sonra mübaşir dünkü gibi, "Yargıçlar geliyor!" diye bağırıyordu. Yalın kılıçlarıyla suçluyu tehdit eden iki jandarma uyumamaya çalışarak oturuyorlardı.

Sanığın dava dosyasından şunlar anlaşılıyordu: Bu oğlanı, henüz çocukken babası bir tütün fabrikasına yer-

leştirmiş. Çocuk orada beş yıl kalmış. Sanık bu yıl, patronla işçiler arasında çıkan bir anlaşmazlık sonunda açıkta kalıyor. İşi serseriliğe vuruyor, üstündekileri satıp içkiye veriyor. Meyhanede kendi gibi, ama ondan daha önce işsiz kalmış, çok içen bir çilingirle ahbap oluyor. İkisi bir olup zilzurna sarhoş bir halde kilidi kırarak odunluktan ellerine ilk geçeni kaldırıyorlar. Yakalanıyor, her şeyi olduğu gibi söylüyorlar. Çilingir tutukevinde ölüyor. İşte şimdi de toplum için tehlikeli bir öğe sayılan öbür oğlanın yargılanması yapılıyordu.

Nehludov davayı takip ederken, "Bu da, dün hüküm giyen kadın gibi, tehlikeli bir öğe," diye düşündü. "Tutalım ki onlar tehlikelidir. Ya biz? İşte ben, ahlaksızın, yalancının biriyim. Oysa sizler; böyle olduğumu bilenler, hepiniz beni küçümsemek şöyle dursun, hatta sayıyorsunuz bile!"

Bu çocuğun olağanüstü bir suçlu olmadığını, onun da düpedüz bir adam olduğunu herkes görüyordu. O, insanları böyle hallere düşüren çevre koşulları yüzünden bugün burada bulunuyordu. Böyle çocukların ortaya çıkmaması için, her şeyden önce bu mutsuzların içinde yetiştiği ortamı yok etmek gerektiği apaçıktı.

Nehludov çocuğun hastalıklı, ürkek yüzüne bakarak, "Şu zavallıyı, yoksulluk yüzünden köyden fabrikaya gönderdikleri zaman yardım eden biri olsaydı," diye düşünüyordu, "ya da çocuk fabrikada çalışıp gece yarısından sonra kendinden büyük arkadaşlarıyla meyhaneye giderken, 'Gitme Vanya; iyi bir şey değil bu!' diyen biri çıksaydı. İşte o zaman o da gitmez, doğru yoldan sapmazdı.

Ama yazık ki, köyden kente düşen bu çocuk çıraklığı süresince küçük, yabanıl bir hayvan gibi hep yapayalnız yaşadı. Bitlenmesin diye saçlarını iyice kırpmışlardı; ustalara şunu bunu almak için çarşıya koşuyordu. Kente geldiğinden beri ustalardan, arkadaşlarından işittikleri hep

kötü şeylerdi: Kabadayı, aldatan, içen, küfreden, ahlaksızlık eden bir kimse olduğunu söylüyorlardı.

Şimdi sağlığa zararlı işinden, içkiden, kadınlarla düşüp kalkmaktan hastalanmış, sarsılmış, serseme, deliye dönmüş bu oğlan, kentte uykuda gezer gibi aylak aylak dolaşırken bir odunluğa girerek bir işe yaramayan kilimleri çalınca biz, çocuğu bu hale getiren koşulları yok etmeyi hiç düşünmüyoruz bile. Durumu kurtarmak için bu çocuğa ceza vereceğiz! Korkunç bir şey bu!"

Nehludov artık çevresinde olanlarla ilgilenmiyor, bunları düşünüyordu. Önünde beliren görünümden ürküyordu sanki. Bunları daha önceden, hem kendisinin, hem başkalarının nasıl olup da görmediklerine şaşıyordu.

XXXV

İlk duruşmadan sonra verilen arada Nehludov koridora çıktı. Mahkeme salonuna dönmeye niyeti yoktu. Çocuk hakkında istediklerini yapabilirlerdi, ama o bu güldürüye katılacak değildi.

Savcı'nın odasını öğrenerek oraya gitti. Hademe, Savcı'nın meşgul olduğunu söyleyerek görüştürmek istemedi. Ama Nehludov kulak asmadan içeri girdi, karşısına çıkan memura jüri üyelerinden olduğunu, Savcı'yla çok önemli bir iş için görüşmek istediğini söyledi.

Prens unvanı ve iyi giyimi Nehludov'a yardım etti. Memur, Savcı'ya haber verdi. Nehludov'u içeriye aldılar. Görüşmek için bu kadar ısrarı hoş görmeyen Savcı, Nehludov'u ayakta kabul etti. Sert bir tavırla, "Ne istiyorsunuz efendim?" diye sordu.

Nehludov kesin bir tavırla, çabuk çabuk konuşarak,

"Jüri üyelerindenim, adım Nehludov. Sanık Maslova ile görüşmem gerekiyor," dedi.

Kızarmıştı. İçinde, bu hareketi bütün hayatını etkileyecekmiş gibi bir duygu vardı.

Savcı kısa boylu, esmer, kısa kesilmiş kırçıllı saçlı bir adamdı. Parlak, fıldır fıldır dönen gözleri ve çıkık altçenesinden sarkan gür sakalı vardı. Soğukkanlılıkla, "Maslova'yı mı göreceksiniz?" dedi. "Evet, biliyorum, zehirlemekle suçlanıyor. Niçin görmek istiyorsunuz?"

Sonra sözlerinin anlamını yumuşatmak istiyormuş gibi, "Nedenini bilmeden izin veremem de ondan soruyorum," diye ekledi.

Nehludov kıpkırmızı kesilmişti.

"Bana ait çok önemli bir iş için görmem gerek."

"Öyle mi?"

Savcı, gözlerini kaldırarak, Nehludov'u dikkatli dikkatli süzdü.

"Davası görülmüş müdür acaba?"

"Dün yargılandı. Tamamıyla yanlış olarak dört yıl kürek cezası verildi. Suçsuzdur o."

Savcı, Nehludov'un Maslova'nın suçsuzluğu için söylediklerine kulak asmadan, "Güzel," dedi. "Mademki hükmü henüz dün giymiş, karar resmen bildirilinceye kadar tutukevinde kalacaktır. Orada da ziyaretler belirli günlerde yapılır. Tutukevine başvurmanız gerekir."

"Onu mümkün olduğu kadar çabuk görmeliyim."

Nehludov önemli ânın yaklaştığını hissediyor, altçenesi titriyordu. Savcı biraz da merakla kaşlarını kaldırarak, "Neden?" diye sordu.

Nehludov titrek bir sesle, "Çünkü o suçsuz olarak küreğe mahkûm edildi. Bunun nedeni de benim," diye yanıt verdi.

Konuşuyor ama bir yandan da gereksiz şeyler söylediğini hissediyordu,

Savcı, "Ne gibi?" diye tekrar sordu.

"Bu kadın aldatıldığı için bu hale düştü. Onu bu hale getirmeseydim, böyle bir suçla ilişiği olmayacaktı."

"İyi ama, bunların görüşmenizle ilişkisini kavrayamıyorum."

Nehludov, "Onunla birlikte gitmek ve... evlenmek istiyorum," dedi.

Bu konuya her değinişinde olduğu gibi gözlerinden yaş fışkırdı.

"Ya, öyle mi? Gerçekten özel bir durum var."

Savcı birdenbire, şu garip kararından bahseden Nehludov'un adını önceden de duyduğunu hatırladı.

"Siz, galiba, Krasnoperski bölgesi meclis üyelerindensiniz, değil mi?" diye sordu.

Nehludov kızardı. Öfkeyle, "Bağışlayın ama bunun ricamla hiçbir ilgisi olmadığını sanıyorum!" yanıtını verdi.

Savcı hiç bozulmadı, hafifçe gülümsedi.

"Kuşkusuz yok. Ama isteğiniz ayrıcalıklı bir işlemi gerektirdiği için..."

"Peki, bu izni alabilir miyim?"

"İzni mi? Hay hay. Giriş kâğıdını şimdi hazırlarım. Biraz oturun."

Savcı masaya yürüdü, oturarak yazmaya başladı.

"Buyurun, oturun," diye tekrarladı.

Nehludov oturmadı.

"Size söyleyeceğim bir şey daha var," dedi. "Ben bugünkü duruşmaya giremeyeceğim."

"Bildiğiniz gibi bunun için mahkeme heyetine bir mazeret göstermeniz gerekiyor."

"Mazeretim şu: Ben her türlü mahkemeyi sadece yararsız değil, aynı zamanda ahlaksızca bir iş sayıyorum."

"Güzel."

Savcı'nın yüzünde hep o hafif belirsiz gülümseme vardı. Bu gülümsemeyle böyle sözleri çok dinlediğini,

bunları gülünç laflar saydığını göstermek istiyor gibiydi.

"Güzel. Ama benim bir savcı olarak size hak veremeyeceğimi takdir edersiniz elbet. Bunun için diyeceğinizi mahkeme huzurunda söylemenizi öğütlerim. Mahkeme karar vererek, bunu ya haklı bulur ya da kabul etmez. Bu halde size bir para cezası yazarlar, elbet. Mahkemeye başvurunuz."

Nehludov hırçın hırçın, "Ben haber verdim," dedi. "Başka bir yere gidecek değilim."

"Güle güle efendim."

Savcı başıyla selam verdi. Garip konuğundan bir an önce kurtulmak istediği belliydi.

Nehludov, Savcı'nın odasından çıkar çıkmaz içeriye mahkeme üyelerinden biri girdi.

"Kim o çıkan?" diye sordu.

"Nehludov, canım. Hani Krasnoperski bölgesi meclisinde birtakım garip önergeler veren zat. Hem bakın ne diyor: Kendisi jüri heyetindenmiş. Sanıklar arasında, vaktiyle baştan çıkardığı bir kadın mı, kız mı ne kürek cezası yemiş. Nehludov şimdi onunla evlenmek istiyormuş."

"Olur şey değil!"

"Bana öyle söyledi. Garip bir heyecan içinde."

"Zaten gençlerimizin hepsinde anormal bir hal var."

"Ama Nehludov o kadar genç değil ki."

"Şu sizin göklere çıkardığınız İvaşenkov amma da bıktırdı bizi. Bunaltıyor insanı canım; konuşuyor, konuşuyor..."

"Böylelerinin lafını ağzına tıkamaktan başka çare yoktur. Yoksa gevezelikleriyle boğarlar ortalığı."

XXXVI

Nehludov, savcılıktan çıkınca doğru tutukevine gitti. Ama orada Maslova adında bir tutuklu yoktu. Müdür onun sürgüne gidecek mahkûmların bulunduğu eski cezaevinde olması gerektiğini söyledi. Nehludov oraya yollandı.

Yekaterina Maslova gerçekten oradaydı.

Tutukeviyle sürgün cezası almış mahkûmların bulunduğu cezaevi arası o kadar uzaktı ki, Nehludov, cezaevine ancak akşamüstü varabildi. Büyük, kasvetli görünüşlü binanın kapısına doğru ilerledi ama nöbetçi bırakmadı, sadece zili çaldı. Zile bir gardiyan geldi. Nehludov, izin kâğıdını gösterdi. Gardiyan, Müdür'ün haberi olmayınca onu içeri alamayacağını söyledi. Nehludov, Müdür'e gitti. Daha merdivenden çıkarken kapalı kapının arkasından piyanoda oldukça zor, gürültülü bir parçanın çalındığını işitti. Kapıyı bir gözü bağlı, suratsız bir hizmetçi açtı. Odadan dışarıya taşan piyano sesi Nehludov'u hayrete düşürmüştü. Bu artık herkesi bıktıran Liszt'in bir rapsodisiydi. Çalan belirli bir yere kadar gayet güzel çalıyor, sonra takılarak baştan alıyordu. Nehludov, bir gözü bağlı hizmetçiye, Müdür'ün evde olup olmadığını sordu.

Kadın, evde olmadığını söyledi.

"Yakında gelir mi acaba?"

Rapsodi gene durdu. Sonra yeniden parlak, gürültülü bir şekilde büyülü yere kadar devam etti.

"Gidip sorayım."

Hizmetçi gitti.

Hızını alan rapsodi, o belli yere varmadan kesildi. Kapının öbür tarafından bir kadın sesi duyuldu.

"Evde olmadığını ve gelmeyeceğini söyle. Misafirliğe gitti. Hiç mi rahat yok bu adama canım."

Arkasından rapsodi başladı ama sonra birden durdu, geriye çekilen sandalyenin sesi duyuldu. Ola ki öfkelenen piyanist, zamansız gelen sırnaşık ziyaretçiyi bizzat paylamak istiyordu.

Antreye, saçları kabartılmış, mendebur bir kız geldi. Yorgun bakışlı gözlerinin altı mor halkalarla çevriliydi. Hırçın bir tavırla, "Babam evde yok," dedi.

Ama güzel paltolu genç adamı görünce yumuşadı.

"İçeriye buyurun efendim," dedi. "Ne istiyorsunuz?"

"Cezaevinde bir kadın tutukluyu göreceğim."

"Siyasilerden herhalde."

"Hayır, siyasi değil. Savcıdan izin kâğıdım var."

"Ben bilmem. Babam da evde yok." Nehludov'u bir kere daha küçük antreden içeriye çağırdı:

"Rica ederim, içeri buyurun. Şey, siz yardımcıya başvurun. Müdür şimdi odasındadır. Onunla görüşün. Adınız nedir?"

Nehludov soruya yanıt vermeden kısaca, "Teşekkür ederim," diyerek çıktı.

Nehludov'un arkasından kapı kapanır kapanmaz, ne bu ortama ne de ısrarla parçayı ezberlemeye çalışan şu zavallı kızın yüzüne uygun düşen o neşeli, oynak parça yeniden duyuldu.

Nehludov avluda pomatlanmış dik bıyıklı, genç bir subayla karşılaştı. Müdür Yardımcısı'nı sordu. O, yardımcının ta kendisiydi. İzin kâğıdını elinde evirip çeviriyor, tutukevine yazıldığı için Nehludov'u içeri almaya çekiniyordu.

"Hem vakit de hayli geç," dedi. "Siz yarın buyurun. Yarın saat onda bütün ziyaretçiler kabul edilir. Siz de gelin; hem Müdür burada olacaktır. Yarın genel salonda görüşürsünüz. Elbette, Müdür izin verirse, onun odasında konuşursunuz."

Böylece Nehludov o gün Maslova ile görüşmeden

eve döndü. Kızı görmenin heyecanı içinde mahkemeyi tamamıyla unutmuş, Savcı'yla, cezaevi ve tutukevi müdürleriyle konuştuklarını hatırlıyordu. Maslova ile buluşma fırsatı araması, Savcı'ya söyledikleri, uğradığı iki cezaevinde, "ha gördüm, ha göreceğim" diye heyecana düşmesi onu adamakıllı sarsmıştı. Epey zaman kendine gelemedi. Eve varınca, hemen, uzun zamandır el sürmediği anı defterini çıkardı, bazı yerlerini okudu. Sonra şunları yazdı:

Anı defterimi bir kenara atalı tam iki yıl oldu. Bu çocukluğu bir daha yapmayacağım sanıyordum. Oysa bu hiç de çocukluk değil; her insanın kendisiyle, içindeki gerçek, kutsal benliğiyle yaptığı söyleşiden ibaret. Geçen zaman içinde benliğim uykudaydı. Karşımda konuşabileceğim tek bir kimse yoktu. 28 Nisan'da bir mahkemenin jüri heyetinde bulunuyordum. Burada karşılaştığım beklenmedik bir olay benliğimi uyandırdı. Sanık sandalyesinde cezaevi elbisesiyle onu, aldattığım Katyuşa'yı gördüm. Garip bir anlaşmazlık, bir hata yüzünden onu küreğe mahkûm ettiler. Demin Savcı'ya, cezaevine gittim. Yanına bırakmadılar. Onu görerek suçumu itiraf etmek, hiç olmazsa onunla evlenip suçumu onarmak kararındayım. Tanrım, sen bana yardım et! Kendimi çok iyi hissediyorum. Ruhum sevinç dolu.

XXXVII

Maslova o gece uzun zaman uyuyamadı. Gözleri açık yatıyor, koğuşta bir aşağı bir yukarı gezinen Zangoç Kızı'nın gölgesiyle örttüğü kapıya bakıyor, kızıl saçlının şarkısını dinleyerek düşünüyordu.

Yattığı yerde, Sahalin'e[1] gidince asla bir prangalıyla evlenmeyeceğini, durumunu kurtarmak için nasıl olsa başka çare bulacağını düşünüyordu. Amirlerden biriyle, bir kâtiple, gardiyanlarla, hatta gardiyan yardımcısıyla düşüp kalkmaya başlayacaktı. "Hepsinin istediği de budur zaten... Yalnız bedenen düşmemeliyim, yoksa iş kötü..." diye düşünüyordu.

Maslova, mahkemede Avukat'ın, Başkan'ın ve sırf onu görmek için yanından gelip geçen erkeklerin bakışlarını hatırladı. Cezaevinde onu görmeye gelen Berta'nın anlattıklarını düşündü. Kitayeva'nın evindeyken sevdiği bir üniversiteli gelmiş, onu sormuş, olayı öğrenince ona pek acımış; Kızıl saçlıyla olan kavgayı hatırlayarak ona acıdı. Ona fazla fazla ekmek gönderen fırıncı aklına geldi. Nehludov hariç, pek çok kimseyi kafasından geçirdi. Çocukluğuyla gençliğini, hele Nehludov'a sevgisini hiç aklına getirmiyordu. Çok acı şeylerdi bunlar. Bu anıları ruhunun en uzak köşeciğinde hiç dokunmadan saklıyordu. Nehludov'u rüyasında bile hiç görmemişti. Bu kez mahkemede onu tanımayışı, Nehludov'un değişmesinden değildi. Gerçi son görüşünde Nehludov subaydı; sakalsız, badem bıyıklı, kısa ama gür, kıvırcık saçlı bir delikanlıydı. Oysa şimdi, görünüşte pek genç olmayan, sakallı, koskoca bir adam olmuştu. Bununla birlikte, Maslova'nın tanımayışının nedeni bu değildi: Nehludov'u hiçbir zaman düşünmüyor, aklına getirmiyordu da bu yüzden tanıyamamıştı onu. Geçmişinin onunla ilgili bütün anılarını Nehludov'un ordudan dönüşünde halalarına uğramadığı o karanlık, korkunç geceye gömmüştü.

O geceye kadar Nehludov'un geleceğini umuyor, karnında taşıdığı çocuğu ona ağırlık olmuyordu. Hatta

[1] Çarlık Rusyası'nda kürek mahkûmlarının sürüldüğü, ülkenin en doğusunda, Doğu Sibirya açıklarında, Kuzey Pasifik'te yer alan ada.

bebeğin bazen yavaş, bazen hızlı, sert kıpırdanmaları hoşuna bile gidiyordu. Ama o geceden sonra her şey değişti; doğacak yavrusu da onun için sadece yük oldu.

Halaları Nehludov'dan, geçerken kendilerine de uğramasını rica etmiş, bekliyorlardı. Ama o, belirli bir zamanda Petersburg'da bulunmak zorunda olduğu için gelemeyeceği yollu bir telgraf çekmişti. Katyuşa bu haberi duyunca onu görmek için istasyona gitmeye karar verdi. Tren gece saat ikide geçiyordu. Katyuşa hanımlarını yatırmış, aşçı kadının kızı Maşka'yı birlikte gitmeye kandırmıştı. Başı örtülü, ayağında eski kunduraları, eteğini toplamış istasyona doğru koşuyordu.

Sonbaharın karanlık, rüzgârlı, yağmurlu bir gecesiydi. İri, ılık yağmur damlaları kâh kamçı gibi hızla serpiliyor, kâh büsbütün kesiliyordu. Maslova, ayaklarının altındaki yolu seçemiyor, yanı başındaki orman, soba içi gibi kapkaranlık görünüyordu. Ormanın iyi görünmemesi, yolu iyi bildiği halde Katyuşa'yı biraz şaşırttı. Küçük istasyona, orada üç dakika duran trenin gelişinden önce değil, ancak ikinci kampanadan sonra varabildiler. Perona çıkar çıkmaz, birinci mevki vagonun penceresinde onu hemen gördü. Bu, ışığı bol olan vagondu. Kadife koltuklarda iki subay karşı karşıya oturmuş, kâğıt oynuyordu. Masada, pencerenin yanında kalın, çevresi erimiş mumlar yanıyordu. O, dar süvari pantolonu ve beyaz gömleğiyle koltuğun kenarına ilişmiş, sırtını arkalığa dayamış, bir şeye gülüyordu. Katyuşa onu tanır tanımaz, üşümüş eliyle pencerenin camına vurmaya başladı. Ama tam o sırada üçüncü kampana çaldı. Tren ağır ağır kımıldandı. Vagonlar önce geri gider gibi oldu, sonra arkadan itilmiş gibi ilerlemeye başladı. Oturanlardan biri elinde kâğıtlarla ayağa kalktı, pencereye bakmaya başladı. Katyuşa cama bir kere daha vurdu, yüzünü dayadı. O anda vagon sarsıldı, harekete geçti. Katyuşa pencereye baka-

rak vagonla birlikte ilerliyordu. Subay camı indirmeye çalışıyor ama bir türlü beceremiyordu. Nehludov kalkarak arkadaşını itti, cama yapıştı. Tren hızını artırmıştı, Katyuşa daha hızlı yürümek zorunda kaldı. Tren biraz daha hızlanınca pencerenin camı indi. Ama tam o sırada kondüktör Katyuşa'yı geriye itti, vagona atladı. Katyuşa geride kalmıştı, gene de peronun ıslak tahtaları üzerinde koşmaya devam ediyordu. Peron bitince basamaklardan inerken, az daha kapaklanıyordu. Hâlâ koşuyordu. Ama birinci mevki vagon artık iyice uzaklaşmıştı. Yanından ikinci, sonra daha hızla üçüncü mevki vagonlar geçti. Katyuşa boyuna koşuyordu. Üstünde fenerler yanan son vagon geçtiği zaman, Katyuşa su tulumbasının ilerisindeydi. Açıklığa çıkmıştı. Saldıran rüzgâr başından atkısını koparmaya çalışıyor, koşarken giysisini ayaklarına dolaştırıyordu. O aralık rüzgâr başörtüsünü başından kopardı ama Katyuşa hep koşuyor, boyuna koşuyordu.

Arkasından güçlükle yetişen küçük kız, "Mihaylovna Teyze! Başörtünüzü düşürdünüz," diye bağırdı.

"O, orada aydınlık kompartımanda, kadife koltuğunda eğlenip içiyor; bense bu karanlıkta, çamur içinde, yağmur, rüzgâr altında gözyaşı döküyorum," diye düşündü. Katyuşa; durdu, başını arkaya atarak elleriyle tuttu, hıçkırıklarla ağlamaya başladı.

"Gitti," diye haykırdı.

Küçük kız korkuyla onun ıslanmış eteğine yapıştı.

"Hadi eve gidelim, teyze!"

Katyuşa çocuğa yanıt vermiyor, kafasından, "Bir tren geçse de vagonun altına atsam kendimi, her şey bitiverse," düşüncesini geçiriyordu.

Tam bunu yapmaya karar verdiği sırada, heyecanlanmadan sonraki ilk anlarda her zaman olduğu gibi, çocuk –içinde yaşayan onun çocuğu– birden titredi, böğrüne vurdu, kaygılı bir hareketle kıpırdandı. Sonra gene

ince, nazik, sivri bir şeyle karnına vurmaya başladı. Birdenbire, daha bir dakika önce Katyuşa'yı üzen, yaşamasını olanaksızlaştıran şeyler, ötekine karşı hıncı, kendi ölümüyle bile olsa öç alma isteği, hepsi ondan uzaklaşıverdi. Katyuşa yatıştı, başını örttü, eve döndü.

Eve bitkin, sırılsıklam, çamura batmış bir halde geldi. O günden sonra içinde, ruhunda baş gösteren değişiklikler, sonunda Katyuşa'yı şimdiki haline getirdi. O korkunç geceden sonra Tanrı'ya, iyi şeylerin varlığına inanmaktan vazgeçti. Önceleri, kendisi gibi diğer insanların da bunlara inandığını sanırdı. O gece, kimsenin inancının bütün olmadığına; Tanrı'ya, yasalarına değin söylenen bütün sözlerin yalan dolandan ibaret olduğuna inandı. Sevdiği ve onu seven adam –bunu biliyordu– hislerini ayağının altına alarak kendisini yüzüstü bırakmıştı. Oysa o tanıdığı insanların en iyisiydi. Geri kalanlar daha da beterdiler. Başına gelenler bunu ispat ediyordu. Halalar, bu dini bütün ihtiyar kadınlar, eskisi gibi çalışmaz hale gelince Katyuşa'yı atıvermişlerdi. Yaklaştığı bütün insanlar arasında kadınlar, ondan yararlanarak para kazanmaya çalıştılar; erkekler, ihtiyar emniyet amirinden cezaevi gardiyanlarına kadar, ona sadece bir zevk aracı olarak baktılar. Dünyada herkes bu zevkin peşindeydi. Bu kanısını serbest hayata atılmasının ikinci yılında düşüp kalktığı ihtiyar bir yazar da kuvvetlendirmişti. Yazar, insanların düşkün olduğu bu zevke şiir ya da sanatsal güzellik adını vererek hayatın biricik mutluluğunu bunda bulabiliyordu.

Herkes kendisi için yaşıyordu. Tanrı'ya, iyiliğe ait sözler yalandı. Arada bir Katyuşa, niçin dünyanın bu kadar kötü olduğunu, niçin herkesin kötülük ettiğini, acılar içinde yaşadığını düşündüğü oluyordu. Ama bunları düşünmemek gerekti. Pek canı sıkılınca, ya bir sigara tellendiriyor, ya bir kadehçik atıyor ya da en iyisi, bir erkeğin koynuna giriyordu. Böylece her şey geçip gidiyordu.

XXXVIII

Ertesi gün, pazar sabahı, kadın koğuşlarının koridorundaki zil her zamanki gibi saat beşte çaldı. Uyanık olan Korableva, Maslova'yı uyandırdı.

Maslova, gözlerini ovuşturdu, sabaha karşı büsbütün berbatlaşan koğuş havasını farkına varmaksızın içine çekti, korkuyla, "Prangalıyım," diye düşündü. Yeniden uyumak, bilinçsizliğe dalmak istedi. Ama içindeki alışılmış korku uykusunu dağıttı. Ranzanın üstünde doğruldu, bağdaş kurdu, çevreye bakınmaya başladı. Kadınların hepsi kalkmıştı, yalnız çocuklar henüz uyuyordu. Patlak gözlü meyhaneci, çocuklarını uyandırmamak için giysisini altlarından usulcacık çekiyordu. İsyancı kadın sobanın önünde, kundak bezi diye kullandığı paçavraları asıyordu. Çocuğu da, onu sallayarak tatlı bir sesle ninni okuyan mavi gözlü Fedosya'nın kucağında avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Yüzüne kan çıkmış, göğsünü tutarak öksüren veremli kadın iki öksürük arasında ağır ağır soluyor, arada bir de sanki çığlık atıyordu. Kızıl saçlı da uyanıktı; sırtüstü, kalın ayaklarını bükerek yatıyor, neşeyle, gördüğü düşü yüksek sesle anlatıyordu. Kundakçı kocakarı gene ikonun önünde hep aynı sözleri fısıldayarak istavroz çıkarıyor, eğilip bükülüyordu. Zangoç Kızı, ranzada kıpırdanmaksızın oturuyor, uykulu, bön bön önüne bakıyordu. Horoşavka, yağlı, sert, siyah saçlarını parmağının üstünde buruyordu.

Koridorda birinin kaba kunduralarla yürüyerek yaklaştığı duyuldu. Kilit şıngırdadı; meydancılık eden iki erkek mahkûm girdi. Ceket ve ancak baldırlarına gelen kısa, boz renkli pantolon giymişlerdi. Ciddi ve asık bir suratla pis kokulu tahta kovayı sedyenin üstüne koyarak koğuştan çıkardılar. Kadınlar yıkanmak için koridora,

musluklara çıktılar. Musluklarda gene kızıl saçlı, bitişik koğuştan bir kadınla kavga etti. Gene küfürler, bağrışmalar, şikâyetler başladı.

Gardiyan ona, "Canınız deliğe girmek istiyor galiba," diye bağırdı. Sonra kızıl saçlının çıplak, yağlı sırtına bütün koridoru çınlatan bir şaplak indirdi.

"Bir daha sesini duymayacağım, anladın mı?"

Öteki, gardiyanın sözlerini iltifat saydı.

"Sulanıyor koca herif," dedi.

"Hadi çabuk kiliseye yürüyün!"

Maslova saçını henüz taramıştı, yanındakilerle birlikte Müdür geldi.

Gardiyan, "Yoklamaya," diye bağırdı.

Öbür koğuştan başka kadınlar da geldiler. Hepsi koridor boyunca iki sıra halinde dizildi. Arka sıradakilerin ellerini önde duranların omuzlarına koymaları gerekiyordu. Hepsini saydılar.

Yoklama bitince gelen kadın gardiyan mahpusları kiliseye götürdü. Maslova ile Fedosya, bütün koğuşlardan toplanmış yüzden çok kadının meydana getirdiği sıranın ortasındaydılar. Hepsinin başlarında beyaz örtüler vardı; bluz, etek giymişlerdi. Aralarında tek tük kendilerine ait renkli giysi giyenler de vardı. Bunlar çocuklarıyla birlikte sürgüne giden, kocalarını izleyen kadınlardı. Mahpus sırası bütün merdiveni doldurmuştu. Kunduralardan çıkan tıkırtılar, konuşmalar, arada bir de gülüşmeler duyuluyordu. Merdivenin kıvrımında Maslova, önde yürüyen düşmanını, Boçkova'nın nefret dolu yüzünü gördü, Fedosya'ya gösterdi. Kadınlar aşağıya inince sustular. İstavroz çıkararak, eğilerek, yaldızdan parlayan, henüz boş olan kilisenin açık kapısından içeri girmeye başladılar. Yerleri sağdaydı. Sıkışarak, arkadakiler öndekileri iterek yerleşmeye başladılar. Kadınların arkasından, boz renkli cezaevi giysileriyle sürgün mahkûmları girdi. Bunlar toplum-

dan tecrit edilerek, bir süreliğine cezaevinde hizmet veren kimselerdi. Hızla öksürerek sıkışık bir kitle halinde kilisenin sol ve orta kısmını kapladılar. Yukarıda, koronun bulunduğu katın bir yanında önceden getirilmiş ve orada oldukları zincir şıkırtılarından anlaşılan, kafalarının yarısı tıraşlı prangalılar vardı. Öbür tarafta da tıraşsız, zincire vurulmamış sanıklar duruyordu.

Cezaevi kilisesini zengin bir tüccar daha yeni yaptırmıştı. Tüccar bu işe yirmi-otuz bin ruble sarf etmişti. Kilise parlak renklerle, yaldızla ışıldıyordu.

Bu sırada konuşmalar kesildi. Sadece sümkürmeler, öksürmeler, küçük çocuk ağlamaları, arada bir de demirlerin şıngırtısı duyuluyordu. Birden, ortadaki mahkûmlar bir yana çekildiler, aralarında sıkışarak ortada bir yol açtılar. Müdür bu yoldan geçerek kilisenin ortasında herkesin önünde durdu.

XXXIX

Ayin başladı. Ayin şöyleydi: Önce özel, garip, hiç de rahat olmayan sırmalı işlemeli ipek kumaştan bir giysi giymiş Papaz, doğradığı ufak ekmek parçalarını bir tabağa diziyordu. Sonra bunları, içinde şarap bulunan bir kâseye koyuyor, bu sırada birtakım dualar okuyordu. Zangoç da hem okuyor, hem mahpuslar korosuyla birlikte Eski Slavca[1] ilahiler söylüyordu. Zaten kolaylıkla anlaşılmayan ilahiler bir de hızlı okunup makamla söylenince, büsbütün anlaşılmaz hale geliyordu.

[1] Rus Ortodoks kiliselerindeki ayin ve dualarda, Eski Slavca veya Eski Kilise Slavcası denen, Slavcanın Güney Öbeği'ne dahil bir dil kullanılır.

Bunlar başlıca, Çar ve ailesinin mutluluk, huzur dolu hayat sürmeleri için dileklerdi. Bu dualar çoğu zaman, ya başka dualarla birlikte ya da ayrı olarak cemaate diz çöktürerek okutuluyordu. Bundan başka Zangoç, "Elçilerin İşleri"nden birkaç bab; İncil'in "Markos" bölümünden bir bab okudu. Zangoç öyle garip ve gergin bir sesle okudu ki, söylediklerinden kimse bir şey anlayamadı. Papaz'ın İncil'den tane tane okuduğu parçada ise, Hz. İsa'nın dirilerek göğe yükselişi ve Tanrı babasının sağında oturuşundan önce, Mecdelli Meryem'e sonra da on bir havarisine görünmesi anlatılıyordu.[1] Hz. İsa, Mecdelli Meryem'in içindeki yedi şeytanı defetmiş, havarilerine de yeryüzünün bütün yaratıklarına İncil öğretmelerini emretmiş; İncil'e inanmayanların mahvolacaklarını, inananların, vaftiz edilenlerin de kurtuluşa ulaşacaklarını eklemiş. Bunlardan başka; onlar, cin çarpmışları iyi edecek, ellerinin bir dokunmasıyla hastalara şifa verecek, yeni yeni dillerde konuşacaklarmış. Yılanları yakalayacak, zehir içtikleri halde sağ kalacaklarmış.

Bu ayinde Papaz'ın şarap içine doğradığı ekmek parçaları, okuduğu belirli dualar ve yaptığı birtakım ritüeller yardımıyla Hz. İsa'nın eti ve kanı haline geliyordu. Bu ritüeller şöyleydi: Papaz, üzerindeki kaba cüppesi onu epey rahatsız ettiği halde düzgün hareketlerle ellerini yukarı kaldırarak öylece tutuyordu. Sonra diz çöküyor, masayı, üstünde bulunan şeyleri öpüyordu. En önemli bölüm, Papaz'ın peçeteyi alarak ağır, ölçülü hareketlerle tabağın, altın kâsenin üzerinde sallamasıydı. Hesapta, o anda ekmekle şarap Hz. İsa'nın etiyle kanı halini alıyordu. Bu nedenle ayinde asıl bu bölüme önem veriliyordu.

Bunlar bitince Papaz, paravananın arkasından, "En

1. Yeni Ahit, "Markos", 16:9-14.

kutsal, en temiz, İsa'yı doğuranı yüceltelim," diye bağırdı.

Arkasından koro büyük bir törenle, kızlığı bozulmadan Hz. İsa'yı doğuran Meryem Ana'yı yücelten bir ilahi okudu. Bu ilahide Meryem Ana'yı bu hareketiyle bazı meleklerden daha büyük şan ve şerefe ulaştığından söz ediliyordu. Böylelikle dönüşüm olayı tamamlanmış sayılıyordu. Papaz, peçeteyi tabağın üstünden kaldırarak ortadaki ekmek dilimini dörde böldü, bir parçasını şaraba batırdıktan sonra ağzına götürdü. Böylece Hz. İsa'nın etinden bir parçacığı gövdeye indirmiş, kanından da bir yudum içmiş oluyordu. Bu da bitince Papaz, perdeyi çekerek orta kapıyı[1] açtı. Altın kâseyi elinde tutarak ortaya çıktı. İsteyenlerin, kâsenin içinde duran Hz. İsa'nın etiyle kanından tatmalarını önerdi. İstekliler birkaç çocuktu.

Papaz önce çocukların adlarını soruyor, sonra, kâseye daldırdığı küçük kaşığı dikkatle doldurarak, sırayla çocukların ağzına şaraplı bir ekmek parçasını iyice sokuyordu. Zangoç bir yandan çocukların ağızlarını siliyor, bir yandan, neşeli bir sesle, çocukların Hz. İsa'nın etinden yiyip kanından içtiklerinden söz eden bir ilahi okuyordu. Bundan sonra Papaz, kâseyi paravanının arkasına götürdü. Geri kalan kanı içtikten, Hz. İsa'nın bütün et parçalarını yedikten sonra, dikkatle bıyıklarını yaladı, ağzını ve kâseyi sildi. Sonra gayet keyifli bir halde, deri ayakkabısının ince tabanlarını gıcırdata gıcırdata, çevik adımlarla paravananın arkasından çıktı.

Hıristiyanların dinsel törenlerinin en önemli bölümü böylece sona ermiş oldu. Ama Papaz, zavallı mahpusların gönlünü hoş etmek için her zaman okunan dualara ayrıca özel bir dua ekledi.

Özel dua şöyle okunuyordu: Papaz, bir sıra mumla

1. Mihrap kapısı.

aydınlatılmış ve altınla işlenmiş, siyah yüzlü, siyah kollu birinin resmi önünde durdu. Bu, biraz önce etini yediği Hz. İsa'nın temsili bir resmiydi. Acayip, falsolu bir sesle, okumayla konuşma arasında şu sözleri sıralamaya başladı:

Tatlı İsa'mız, havarilerine şan veren, *martyr*'lerin[1] gözbebeği İsa, kudretli Tanrı'mız, kurtar beni! Güzeller güzeli, kurtarıcı İsa'mız: Senin, azizlerin ve bütün peygamberlerin dünyaya gelmesi için ettiğimiz dualar hakkına bizi bağışla, Cennet'e bizleri lütfen kabul et, insanları seven İsa'mız!

Papaz burada biraz durdu, soluk aldı, istavroz çıkardı. Herkes aynı şeyi yaptı. Müdür, gardiyanlar, mahpuslar yere kadar eğildiler. Yukarıdan devamlı demir şıngırtıları duyuldu.

Papaz devam etti:

Meleklerin yaratıcısı, kuvvetlerin hâkimi, meleklerin hayran olduğu İsa Tanrımız, atalarımızı kurtaran, patriklerin baştacı, tatlı, şanlı İsa'mız; çarların dayanağı, peygamberler peygamberi, *martyr*'lerin kalesi, benzeri olmayan İsa! Rahiplerin sevinci, papazların tesellisi, merhametli İsa, perhizler adanan, temiz kalplilerin sevinci, bakirelerin iffeti, temizlertemizi İsa! Günahkârları kurtaran Tanrı'nın oğlu, ebedî İsa'mız bizlere acı...

Papaz, Hz. İsa'nın adını, gittikçe daha ıslıklı bir sesle tekrarlıyordu. Sonunda durdu. Bir eliyle ipek astarlı giysisini tutarak dizüstü çöktü, yere kadar eğildi. Koro, son sözleri, "Tanrı'nın oğlu İsa'mız bizlere acı!" diye tekrarla-

1. (Fr.) Din uğruna şehit.

dı. Mahkûmlar yere kapanıyor, sonra kafalarının yarısında kalan saçları silkip ince bacaklarında yaralar açmış demirleri hızla şıngırdatarak kalkıyorlardı.

Bu böylece epey sürdü. İlk olarak, "acı bana"larla biten övgü sözleri söylendi. Bunun ardından Tanrı aşkıyla biten övgüler geldi. Her bölümün sonunda istavroz çıkararak secde eden mahpuslar, birer hatta ikişer bölüm atlayarak eğilmeye başladılar. Övgülerin sona ermesi hepsini sevindirdi. Papaz da derin bir soluk aldı, elindeki küçük kitabı kapayarak paravananın arkasına çekildi. Ayinin son bölümü kalmıştı. Papaz, büyük bir masa üzerinde duran, altına batırılmış, uçlarında mineli madalyonlar bulunan haçı aldı, kilisenin ortasına çıktı. Önce Müdür, sonra gardiyanlar sırayla haçı öptüler. Onların arkasından itişip birbirinin üstüne çıkarak yavaş sesle küfrederek mahpuslar gelmeye başladılar. Müdürle konuşan Papaz, haçı ve elini bakmadan uzatıyor, bazen de bunları yaklaşan mahpusların ağzına, burnuna sokuyordu. Mahpuslar hem haçı hem de Papaz'ın elini öpmeye çalışıyorlardı. İşte, doğru yoldan sapmış din kardeşlerinin avunması ve düzelmesi için yapılan Hıristiyan dinsel ayini böylece bitti.

XL

Ama Papaz ile Müdür'den Maslova'ya kadar, kilisede bulunanların hiçbirinin aklına gelmemişti ki, demin Papaz'ın ıslıklı bir sesle ve çeşit çeşit övgü sözleriyle adlandırdığı Hz. İsa, kilisede yapılan bütün bu saçmalıkları toptan yasak etmişti. Hem yasak ettiği sadece bu boş gevezelikler, hoca-papazların ekmek ve şarapla yapılan hok-

kabazlıklar değildi. O, gayet kesin olarak, insanların birbirlerine "üstat" adını takmasını, tapınaklarda dua etmeyi de yasak etmişti. Hz. İsa, herkesin tek başına tapınmasını söylemişti. Zaten, tapınakları yıkmak için geldiğini bildirerek, duanın tapınaklarda değil, insanın ruhunda, doğruluk içinde yapılması gerektiğini söyleyen de oydu.

Öte yandan en başta yasak ettiği şey, insanların yargılanması, onların burada olduğu gibi hapse atılmaları, eziyet, hakaret, zorbalık görmeleriydi. Çünkü O, hapiste olanlara özgürlüklerini geri vermek için gelmişti.

Böylece orada Hz. İsa adına yapılan bütün hareketlerin O'na en büyük küfür ve alaydan başka bir şey olmadığı kimsenin aklına gelmemişti. Papaz'ın öpülmek üzere getirdiği, uçlarında mineli küçük madalyonlar bulunan altın haçın, Hz. İsa'nın kendi adına yapılanları yasak etmesi üzerine idam edildiği darağacı olduğunu da düşünen yoktu. Kimsenin aklına gelmiyordu ki, Hz. İsa'nın etini, kanını yiyip içtiklerine inanan papazlar bunu gerçekten yapıyorlardı. Ama ekmekle şarabı gövdelerine indirerek değil; Hz. İsa'nın kendisini de onlardan saydığı, "küçük kulları" yoldan çıkararak, Hz. İsa'nın getirdiği iyilikleri onlardan esirgeyerek yapıyorlardı.

Papaz, işlerini tam bir vicdan rahatlığıyla yapıyordu. Çocukluğundan beri aldığı eğitime göre, inandığı din hak dini idi. Gerçekten de eskiden bütün azizlerin yaptığı gibi şimdi de hükümet ve din büyükleri bu dine bağlanmışlardı. Kuşkusuz ki Papaz, ekmeğin ete döndüğüne, ruhun kurtuluşu için bol bol konuşmak gerektiğine, kendisinin Tanrı'nın bir parçasını yemiş olduğuna inanmıyordu; bunlara inanılamazdı. O, bu dine inanmak gerektiğine inanıyordu, o kadar. Bu inancı en çok kuvvetlendiren neden de on sekiz yıldır dine hizmetinin karşılığı olarak elde ettiği kazançtı. Bu sayede ailesini besliyor, oğlunu lisede, kızını da din okulunda okutuyordu. Zan-

goç'un inanışı da Papaz'ınki gibiydi. Hatta onda daha ileri giden bir taraf vardı. Çünkü o, dinsel kuralları hemen tamamıyla unutmuştu. Bildiği tek şey varsa o da ölüye dua okutmanın, mum yakmanın, azizlerin ruhlarına ayin yaptırmanın bir bedeli olduğu ve gerçek Hıristiyanların da bunu seve seve ödemeleriydi. Bu yüzden, "Merhamet, merhamet!" diye bağırırken, ilahi söylerken, dua ederken, odun, un veya patates satan birinin bağırmasına inandığı kadar inanıyordu buna.

Cezaevi müdürüyle gardiyanlar da, bağlı bulundukları dinin esaslarını bilmedikleri, kilisede ayinler sırasında yapılanların anlamını anlamadıkları halde, bu dine kesinlikle inanmak gerektiğine inanıyorlardı. Çünkü büyük amirler ve bizzat Çar buna inanıyordu. Öte yandan, nedenini kendileri de açıklayamayacakları halde, ruhlarında belirsiz şekilde bu dinin buradaki zalimce hizmetlerini haklı gösterdiğini hissediyorlardı. Dine dayanmasaydılar, şimdi olduğu gibi, tam bir vicdan rahatlığıyla insanlara acı çektirmek zor, belki de büsbütün olanaksız olacaktı. Müdür o kadar iyi ruhlu bir adamdı ki, dine sığınmamış olsaydı, bu durumda yaşayamazdı. Bunun için kilisede dimdik, hareketsiz duruyor, sonra gayretle eğiliyor, istavroz çıkarıyor, "Meleklerle Birlikte" duası okunurken kendi kendisini duygulandırmaya çalışıyordu. Çocuklara şaraplı ekmek verilirken öne çıktı, bir erkek çocuğu kucaklayarak Papaz'ın hizasına kaldırdı.

Mahpusların çoğu, dine inanan bu insanların nasıl aldatıldığını gören, içinden dinle alay eden birkaçı dışında, bütün bu yaldızlı ikonlara, mumlara, kâselere, cüppelere, haçlara inanıyorlardı. "Tatlı İsa'mız", "Merhamet" gibi anlaşılmaz sözleri tekrarlamakla kendilerine şimdiki ve öteki hayatlarında rahat, huzur sağlayabileceklerine inançları vardı. Gerçi çoğu rahata kavuşabilmek için dua, dilek ayinleri, mum adama gibi çarelere başvurmuş, hiçbirin-

den olumlu sonuç alamamışlardı ama hepsi başarısızlıklarını sadece rastlantıya vermişlerdi. Çünkü bilginlerin, patriklerin uygun gördüğü bu işlerin, bugün değilse bile öbür dünyada yüzde yüz semereli olacağına inanıyorlardı.

Maslova'nın da inanışı böyleydi. Başkaları gibi o da ayin boyunca, huşu ile karışık bir can sıkıntısı duymuştu. Önceden kalabalığın ortasında, bölmenin öte yanında durduğu için arkadaşlarından başka kimseyi göremiyordu. Ama şaraplı ekmek almak isteyenler öne çıkınca, o da Fedosya ile birlikte ilerledi. O zaman Maslova, Müdür'ü, Müdür'ün arkasında da gardiyanların arasında açık sarı sakallı, sarışın bir köylüyü gördü. Bu, Fedosya'nın kocasıydı. Adamcağız bakışını karısından ayırmıyordu. Maslova, Hz. İsa'ya okunan dua süresince adamı seyretmekle, Fedosya ile fısıldaşmakla vakit geçirdi. Ancak herkes yaptığı zaman o da istavroz çıkarıyor, eğiliyordu.

XLI

Nehludov evden erken çıkmıştı. Süt satan bir köylü tuhaf bir sesle, "Süt, süt, süt!.." diye bağırarak geçiyordu.

İlk olarak bir gün önce, ılık bir bahar yağmuru yağmıştı. Kaldırımların dışında her yer birden yeşillenivermişti. Bahçelerde huş ağaçlarının üstü sanki yeşil tüylerle örtülmüştü. Yabanıl akdikenler, kavaklar, kokulu uzun yapraklar açılıyordu. Evlerde, dükkânlarda yedek camlar[1] çıkarılıyor, siliniyordu. Nehludov'un önünden geçmek zorunda kaldığı bitpazarında, sıra sıra dizilmiş ça-

1. Çok soğuk geçen kış aylarında pencerelerde çift çerçeve kullanılır, havalar ısınınca ikinci çerçeve çıkarılarak kaldırılırdı.

dırlar çevresinde insanlar kaynaşıyor, hırpani kılıklı adamlar koltuklarında ayakkabılar, omuzlarında ütülenmiş pantolon ve yeleklerle dolaşıyorlardı.

Meyhanelerin önünde, fabrikalardan kurtulmuş, temiz kaftanlar, pırıl pırıl çizmeler giymiş erkekler, renk renk ipek başörtülü, boncuklu hırkalı kadınlar birikmişti. Bellerine sarı kordonlarla asılı tabancalarıyla polisler, can sıkıntısı dağıtılırken en ufak bir düzensizlik çıkmamasına dikkat ediyorlardı. Bulvarlarda, henüz yeşile boyanmış çimende çocuklarla köpekler koşuşup oynuyor, sıralarda oturan neşeli dadılar aralarında söyleşiyorlardı.

Ortası kuru, sol tarafları güneş görmediği için henüz nemli serin sokaklardan ağır yük arabaları gürültüyle geçiyor, binek arabalarının takırtıları, atlı tramvayın zil sesleri duyuluyordu. Hava çeşit çeşit seslerle, çan sesleriyle uğulduyordu. Bu sesler halkı, cezaevinde yapılanın tıpkısı bir ayinde bulunmaya çağırıyordu. Süslenmiş insanlar mahallelerindeki kiliselere akıyorlardı.

Nehludov'u götüren arabacı cezaevi kapısına kadar gitmedi, yapıya giden dönemeçte durdu.

Çoğunun ellerinde bohçalar, çıkınlar bulunan kadınlı erkekli bir kalabalık da cezaevinden yüz adım kadar ötedeki dönemeçte bekleşiyorlardı. Sağda birkaç basık ahşap yapı, solda iki katlı, üzerinde tabela bulunan bir ev vardı. Cezaevi yapısı öndeydi. Ziyaretçileri oraya kadar bırakmıyorlardı. Yapının önünde süngülü bir nöbetçi dolaşıyor, ona görünmeden yaklaşmak isteyenlere sert sert bağırıyordu.

Sağdaki ahşap yapının kapısında, nöbetçinin karşısında şeritli resmî giysi giymiş bir gardiyan oturuyordu. Elinde not defteri vardı. Ziyaretçiler yaklaşarak görmek istedikleri mahpusların adlarını söylüyor, o da kaydediyordu. Nehludov da Katerina Maslova'yı görmek istediğini söyledi. Şeritli gardiyan not etti.

Nehludov, "Neden içeriye bırakmıyorlar?" diye sordu.

"Ayin var. Bitince bırakacaklar."

Nehludov bekleşen kalabalığın yanına çekildi. Üstü başı yırtık, kafasında buruşuk bir şapka, ayaklarında yarım pabuçlar olan, yüzü kırmızı çizgilerle kaplı bir adam kalabalıktan sıyrılarak cezaevi yapısına doğru yürüdü.

Süngülü asker, "Nereye gidiyorsun?" diye onu tersledi.

Nöbetçinin bağırmasına pek aldırmayan serseri, "Ne bağırıyorsun be," dedi, geriye döndü. "Bırakmazsan bekleriz, ne olacak yani? Herif canaral[1] gibi ötüyor be!"

Kalabalığın içinden ona hak veren gülüşmeler duyuldu. Gelenlerin çoğu kötü giyimli, bazıları büsbütün hırpani kimselerdi. Bununla birlikte, temiz pak görünüşlü kadınlar, erkekler de vardı. Nehludov'un yanında iyi giyinmiş, tıraşlı, şişman, pembe yüzlü bir adam duruyordu. Elinde çamaşır bohçasına benzeyen bir bohça vardı. Nehludov ona, ilk defa mı geldiğini sordu. Bohçalı adam, buraya her pazar geldiğini söyledi. Konuşmaya başladılar. Adam, bir bankanın kapıcısıydı. Kalpazanlıkla suçlanan kardeşini görmeye gelmişti. Saf yürekli adam, Nehludov'a öyküsünü anlattı. Onunkini sormaya hazırlanırken iri, kara yağız cins bir at koşulmuş, lastik tekerlekli özel bir araba içinde gelenler dikkatlerini çekti. Bunlar bir üniversiteliyle, yüzü tülle örtülü bir kadındı. Üniversitelinin elinde büyük bir bohça vardı. Nehludov'a yaklaşarak mahpuslar için getirdiği ekmekleri verip veremeyeceğini, bunu nasıl yapması gerektiğini sordu.

"Nişanlım istedi de..." dedi. "Bu, nişanlımdır. Ailesi mahpuslara bunları götürmemizi söyledi."

Nehludov, "Ben de buraya ilk olarak geldim, bilmi-

1. General demek istiyor.

yorum. Sanırım, şu adama sormalı," diyerek elinde not defteriyle sağda oturan şeritli gardiyanı gösterdi.

Nehludov üniversiteliyle konuşurken, ortasında küçük bir pencere bulunan büyük demir kapı açıldı. İçeriden, başka bir gardiyanla birlikte üniformalı bir subay çıktı. Defterli gardiyan, ziyaretçi kabulüne başlandığını haber verdi. Nöbetçi bir yana çekildi. Gelenlerin hepsi geç kalmaktan korkuyormuş gibi, kimi hızlı adımlarla, kimi daha yavaş koşarak, cezaevi kapısına doğru yöneldiler. Kapıda duran gardiyan ziyaretçiler geçerken, yüksek sesle, "On altı, on yedi," diye sayıyordu. Yapı içinde duran başka bir gardiyan da öbür kapıdan geçenleri eliyle dokunarak tekrar sayıyordu. Böylece, çıkış zamanında ne bir kimsenin içeride kalmasına ne de tek bir mahpusun kaçırılmasına olanak vardı. Sayan gardiyan, Nehludov'un sırtına da bir el vurdu. Gardiyanın dokunuşu ilk anda ona hakaret gibi geldi. Ama buraya ne nedenle geldiğini hemen hatırladı; duyduğu hoşnutsuzluktan utandı.

Kapıdan kemerli, ufak pencerelerinde demir parmaklıklar olan büyük bir odaya geçiliyordu. Toplanma odası adını taşıyan bu odanın duvarlarından birindeki oyukta, Nehludov hiç ummadığı halde Hz. İsa'nın çarmıha gerilmiş resmini gördü.

Hz. İsa'nın varlığını, elinde olmayarak, hapistekilere değil de özgür olanlara yakıştıran Nehludov, "Ne gereği var bunun?" diye düşündü.

Acele eden ziyaretçilerin gerisinde kalarak ağır adımlarla yürüyordu. Ruhunda, bir yandan hapsedilmiş canilere karşı korku, öte yandan dünkü çocuk ya da Katyuşa gibi suçsuz olanlara acıma duyuyordu. Bu duygusuna biraz sonraki buluşmanın verdiği ürkeklik, heyecan da karışıyordu. Nehludov düşüncelerine o kadar dalmıştı ki, odadan çıkarken öbür uçtaki gardiyanın söylediklerine kulak vermedi. Ziyaretçilerin büyük kısmının gittiği

yere, yani gerektiği gibi kadınlar kısmına değil de erkekler bölümüne doğru yürüdü.

Acele edenlere yol vererek görüşme odasına en son girdi. Kapıyı açarak odaya adımını atar atmaz, yüzlerce sesin oluşturduğu uğultu onu şaşkına çevirdi. Ziyaretçiler, şekerin üstüne üşüşen sinekler gibi, odayı ikiye bölen tel kafese yapışmışlardı. Nehludov ancak iyice yaklaşınca durumu görebildi. Pencereleri arka duvarda bulunan bu oda, tavandan yere kadar bir değil, iki tel kafesle bölünmüştü. İki kafes aralığında gardiyanlar dolaşıyordu. Kafeslerden birine mahpuslar, öbürüne ziyaretçiler yapışmışlardı. İki tel arasında iki metre kadar aralık vardı. Ziyaretçinin mahpusa bir şey vermesi şöyle dursun, uzağı iyi göremeyen bir kısmı için karşıdakinin yüzünü seçmek bile olanaklı değildi. Konuşmak da zordu. İnsanın sesini duyurabilmesi için avazı çıktığı kadar bağırması gerekiyordu. Her iki yandan karıların, kocaların, babaların, anaların, çocukların tellere yapışmış yüzleri görünüyordu. Bunlar birbirlerini görmeye, konuşmaya çabalıyorlardı. Ama herkes karşısındakine sesini duyurmaya çalışırken bağırıyor, bu da seslerin birbirine karışmasına ve anlaşılamamasına yol açıyordu. İşte Nehludov'u odaya girer girmez şaşkına çeviren uğultu bundan doğuyordu. Konuşulanları anlamak olanaksızdı. Söylenenler, konuşanların arasındaki ilişkiler, ancak yüzlerdeki ifadelerden çıkarılabiliyordu. Nehludov'a yakın duran kafese dayanmış başörtülü ihtiyar bir kadın çenesi titreyerek solgun, başı yarım tıraşlı bir gence bağıra bağıra bir şeyler söylüyordu. Mahpus, kaşlarını kaldırmış, alnını kırıştırarak onu dikkatle dinliyordu. İhtiyar kadının yanında, kaftanlı bir genç, kendisine benzeyen sakalı kırçıllaşmış, acılı yüzlü bir mahpusun söylediklerini başını sallayarak dinliyordu. Daha ötede, deminki serseri, elini kolunu oynatarak bir şeyler bağırıyor, gülüyordu. Onun yanında iyi

bir yün atkıyla sarılmış çocuklu bir kadın vardı. Yere oturmuş, hıçkırıklarla ağlıyordu. Besbelli, telli kafesin öbür yanında duran cezaevi kılığındaki başı kazınmış, prangalı adamı ilk görüşüydü. Bu kadının üstünden, Nehludov'un demin konuştuğu kapıcı, avazı çıktığı kadar bağırarak karşı yandaki dazlak kafalı, parlak gözlü mahpusla konuşuyordu. Nehludov bu koşullar altında konuşmak zorunda olduğunu anlayınca içinden bu düzeni koyan, devam ettiren insanlara karşı isyan duydu. Bu korkunç durum insanlık duygularıyla düpedüz alaydı. Bunun kimseye dokunmayışını garip buluyordu. Askerler de, Müdür de, ziyaretçilerle mahpuslar da hepsi, bu işlerin zaten böyle olması gerekirmiş gibi hareket ediyorlardı.

Nehludov bu odada kaldığı beş dakikalık zaman içinde, garip bir hüzün, güçsüzlük, bütün dünyaya karşı küskünlük duydu. İçini, deniz tutmasını andıran manevi bir bulantı kapladı.

XLII

Kendi kendine cesaret vermek istiyormuş gibi, "Ee, nasıl olsa, yapacağımı yapmalıyım," dedi. "Ama nasıl yapmalı?"

Gözleriyle amirlerden birini aradı. Kalabalık arasında dolaşan subay kıyafetinde ufak tefek, zayıf, bıyıklı bir adam gördü, ona doğru yürüdü.

Aşırı bir nezaketle, "Beyefendi," dedi, "kadın mahpuslarla görüş yerinin nerede, lütfen söyler misiniz?"

"Biriyle mi görüşecektiniz?"

"Evet efendim, kadın mahpuslardan birini görecektim," diye yanıt verdi.

"Toplanma odasında niye söylemediniz? Kimdir görmek istediğiniz?"

"Yekaterina Maslova'yı görmem lazım."

Müdür Yardımcısı, "Siyasi mi?" diye sordu.

"Hayır, sadece..."

"Evet. Önceki gün hüküm giymişti."

Nehludov, ona ilgi göstererek konuşan Müdür Yardımcısı'nın keyfini kaçırmamak için sorularına uysal uysal yanıt veriyordu. Besbelli Nehludov'un görünüşünden onun ilgiye değer bir kişi olduğuna hükmeden Müdür Yardımcısı, göğsü madalyalarla dolu bıyıklı Başçavuş'a döndü:

"Sidorov, beyi kadınlar bölümüne götür."

"Baş üstüne."

O sırada kafesin yanındakilerden birinin iç parçalayan hıçkırıkları duyuldu.

Nehludov'a buradaki her şey son derece garip görünüyordu. Ama en çok garibine giden, Müdür'e, başgardiyana, yani burada yapılan bütün zalimce işleri idare edenlere teşekkür ve minnet duymak zorunda kalması olmuştu.

Gardiyan, Nehludov'u erkeklerin ziyaret koğuşundan koridora çıkararak hemen karşıki kapıdan kadınların toplanma odasına geçirdi.

O oda da erkeklerinki gibi iki tane telli kafesle üçe ayrılmıştı. Yalnız burası daha ufaktı; gerek ziyaretçi, gerek mahpus sayısı daha azdı. Bununla birlikte gürültüler, uğultular öbür odadakinden az değildi. Burada da kafesler arasında amirler dolaşıyorlardı. Buranın amiri resmî giysi giymiş bir kadın gardiyandı. Kadın gardiyanın kemeri, kollarındaki şeritler, ceketin kenarlarındaki mavi fitil, erkek gardiyanlarınkinin aynıydı. Erkek bölümünde olduğu gibi burası da kafeslerin her iki yanına yapışmış insanlarla doluydu. Ön tarafta çeşitli kılık ve giysileriyle

kentliler, arka tarafta da bazısı cezaevinin beyaz giysisini, bazısı da kendi giysilerini giyen mahpus kadınlar görülüyordu. Kafesler tamamıyla insanlarla kaplıydı. Kimi, sesini duyurabilmek için parmak uçlarına basarak başkalarının başları üstünden uzanıyor, kimi yere oturmuş öyle konuşuyordu.

Kadın mahpuslar arasında hem alabildiğine bağırması, hem de görünüşüyle, saçı başı dağınık, zayıf bir Çingene kadın göze çarpıyordu. Kafesin öte tarafındaki direğin yanında, hemen hemen odanın ortasında idi. Kıvırcık saçlarını örten başörtüsü geriye kaymıştı. Elini kolunu oynatarak bedenini sımsıkı saran, aşağıdan bağlanmış lacivert redingot giymiş bir Çingene'ye bir şeyler bağırıyordu. Çingenenin yanında çömelmiş bir asker de başka bir kadın mahpusla konuşuyordu. Onun yanında, kafese yapışmış genç, açık renk sakallı, çarıklı bir köylü vardı; yüzü kızarmıştı, gözyaşlarını güçlükle tuttuğu belli oluyordu. Karşısında duran sarışın, sevimli mahpus kadın, erkeğe açık mavi gözleriyle tatlı tatlı bakıyordu. Bu, Fedosya ile kocasıydı. Yanlarında, hırpani kılıklı bir adamla ablak yüzlü, üstü başı dağınık bir kadın konuşuyordu. Daha ötede iki kadın bir erkek, sonra gene bir kadın vardı. Her birinin karşısında bir mahpus kadın duruyordu. Maslova aralarında yoktu. Ama öbür tarafta, konuşan mahpusların gerisinde, bir kadın daha vardı. Nehludov bunun o olduğunu hemen tanıdı. Kalbinin birden hızla çarpmaya başladığını, soluğunun kesilecek gibi olduğunu hissetti. Önemli bir an gitgide yaklaşıyordu. Nehludov kafese doğru gitti, Katyuşa'yı iyice gördü. Maslova, mavi gözlü Fedosya'nın arkasında duruyor, gülümseyerek arkadaşının konuşmalarını dinliyordu. Sırtında önceki gün giydiği cezaevi kıyafeti yerine beli kemerle sıkılmış, göğsü kabarık beyaz bir bluz vardı. Mahkemede olduğu gibi, şimdi de siyah kıvırcık saçları başörtüsünün altından çıkmıştı.

Nehludov, "Ne olacaksa, şimdi olacak işte," diye düşündü. "Nasıl çağırsam onu? Yoksa kendisi mi gelir?"

Ama Maslova yaklaşmadı. O, Klara'yı bekliyordu; bu erkeğin ona geldiğini aklından bile geçirmemişti.

Kafesler arasında dolaşan kadın gardiyan, Nehludov'a, "Kimi istiyorsunuz?" diye sordu.

Nehludov, güçlükle, "Katerina Maslova'yı," diyebildi.

Gardiyan seslendi:

"Seni istiyorlar Maslova!"

XLIII

Maslova başını kaldırdı, bakındı. Sonra göğsünü dikleştirerek, Nehludov'un bildiği o hizmete koşmaya hazır haliyle, iki kadın mahpusun arasından sıyrılarak kafese yaklaştı. Sorgu dolu bakışını tanımadığı Nehludov'a hayretle dikti.

Bununla birlikte kılığından zengin bir adam olduğunu sezerek gülümsedi.

Gülümseyen yüzünü kafese dayadı, gözleri hafifçe kayarak, "Beni mi istediniz efendim?" dedi.

"Evet. Görmek istedim de..."

Nehludov ona ne diyeceğini, "siz"le mi, "sen"le mi konuşacağını bilemiyordu. Sonunda "siz" demeye karar verdi; her zamanki gibi sesini yükseltmeden konuşuyordu.

"Sizi görmek istedim... Ben..."

Yanındaki serseri, "Sen bana maval okuma," diye bağırıyordu. "Yürüttün mü, yürütmedin mi, ondan haber ver."

Öte yandan başka bir sesin, "Ölüyor artık; pek bitkin. Öte tarafı var mı?" diye haykırdığı duyuluyordu.

Maslova, Nehludov'un söylediklerini işitmemişti ama

adamın yüzünün konuşurken aldığı ifade ona birden, düşünmek istemediği bir şeyi hatırlattı. Ama kendine inanamadı. Gülümsemesi kayboldu, alnı acıyla kırıştı. Gözlerini kırpıştırıp alnını daha çok kırıştırarak, "Duyulmuyor... Ne diyorsunuz?" diye bağırdı.

"Buraya geldim..."

Nehludov, "Evet, gereken şeyi yapıyorum," diye düşündü. Bunu düşünür düşünmez gözleri doldu, yaşlar boğazını tıkadı. Parmaklarıyla tel kafese sımsıkı yapıştı. Hıçkırıklarla ağlamamak için bir an sustu.

Birisi bağırarak, "İyi olsaydı hiç gelmezdim," diyordu.

Karşı taraftan bir kadın mahpus bağırıyordu:

"Tanrı'ya inanıyorsan, almadığıma da inan!.."

Maslova, Nehludov'un heyecanını fark edince onu tanıdı. "Benzettim, ama çıkaramıyorum," diye bağırdı ona bakmadan ve yüzü birdenbire daha karanlık oldu.

Nehludov, ezberlediği dersi anlatıyormuş gibi yüksek, pürüzsüz bir sesle, "Buraya senden af dilemek için geldim," diye bağırdı.

Bunları söyler söylemez utandı, çevresine baktı. Ama hemen utanmayı hak ettiğini, bunun böyle olması gerektiğini düşündü. Gene yüksek sesle devam etti:

"Sana kötülük ettim, bağışla beni..."

Maslova kıpırdanmadan duruyor, şehla gözlerini ondan ayırmıyordu.

Nehludov devam edemedi. Göğsünü tıkayan hıçkırıkları tutmaya çalışarak kafesin önünden çekildi.

O sırada Nehludov'u kadınlar bölümüne gönderen ve besbelli onunla ilgilenen Müdür Yardımcısı odaya girdi. Nehludov'un kafesten uzak durduğunu görünce, niçin görmeye geldiği kadınla konuşmadığını sordu. Nehludov silkindi, burnunu sildi, sonra sakin bir tavır almaya gayret ederek, "Kafesten konuşamıyorum, bir şey duyulmuyor," yanıtını verdi.

Yardımcı biraz düşündü.

"Eh, buraya getirelim onu," dedi. Sonra kadın gardiyana dönerek, "Mariya Karlovna," dedi. "Maslova'yı dışarı çıkarın."

Bir dakika sonra Maslova yan kapıdan girdi. Yumuşak adımlarla yürüyerek Nehludov'un yanına geldi, durdu, yan yan bakmaya başladı. Siyah saçları önceki günkü gibi, başörtüsünün altından bukle bukle sarkmıştı. Sağlıklı olmayan tombul, beyaz yüzü sevimli, sakindi. Yalnız şişkin gözkapaklarının altından bakan parlak, şehla gözlerinde bambaşka ışıltılar vardı.

Müdür Yardımcısı, "Burada konuşabilirsiniz," dedi ve çekildi.

Nehludov duvarın yanındaki sıraya doğru yürüdü.

Maslova, soran bir bakışla Müdür Yardımcısı'na baktı. Sonra bir şeye hayret ediyormuş gibi omuzlarını kaldırarak Nehludov'un arkasından, sıraya doğru gitti. Yanına oturarak eteğini düzeltti.

Nehludov, "Beni bağışlamanızın pek güç olduğunu biliyorum," diye söze başladı ama boşanan gözyaşları konuşmasına engel olduğu için tekrar durdu.

"Ama geçmişte olanları düzeltmek olanaksız, hiç olmazsa şimdi elimden geleni yapayım. Söyleyin..."

Maslova ona yanıt vermedi. Şehla gözlerinde Nehludov'a bakıp bakmadığı anlaşılmayan bir bakışla, "Beni nasıl buldunuz?" diye sordu.

Nehludov, kızın son derece değişmiş yüzüne bakarak içinden, "Tanrım! Bana yardım et. Ne yapmam gerektiğini öğret bana!" diye dua etti.

"Önceki gün mahkemenizde jüri üyesiydim," dedi. "Beni tanımamış mıydınız?"

"Hayır, tanımadım. Tanıyacak halde miydim! Bakmadım ki zaten..."

"Demek çocuk da oldu, öyle mi?"

Nehludov bunu sorarken kızardığını hissetti. Gözlerini öte yana çeviren Maslova, hırçın bir sesle kısaca, "Oldu. Ama çok şükür, hemen öldü," yanıtını verdi.

"Nasıl? Neden?"

Maslova, gözlerini kaldırmadan, "Ben de hastaydım," dedi. "Az daha ölüyordum."

"Halalarım sizi nasıl bıraktılar?"

"Çocuklu hizmetçiyi kim tutar! Farkına varır varmaz attılar. Canım, bunları deşmenin ne gereği var sanki. Ben her şeyi unuttum. Bir şey hatırlamıyorum. Olmuş bitmiş şeyler bunlar."

"Hayır, her şey bitmedi henüz. Bunu böyle bırakmam. Artık günahımı temizlemeliyim."

"Temizlenecek bir şey yok ki, olan oldu."

Nehludov bunu hiç beklemezken, Maslova birdenbire, sevimsiz, cilveli ve zavallı bir gülümsemeyle ona baktı.

Maslova, Nehludov'la bir kere daha, hem de şimdi, burada karşılaşacağını hiç ummamıştı. Bunun için onu ilk gördüğü anda şaşırıverdi; hiçbir zaman düşünmediği şeyler aklına geldi. İlk anda hayal meyal sevdiği ve onu seven, tatlı, şirin gencin önünde açtığı yepyeni, olağanüstü duygu ve düşünce âlemini hatırladı; bu gencin sonraki anlaşılmaz kalpsizliğini, sihirli mutluluk anlarının doğurduğu felaketleri, acıları düşündü. İçi sızladı. Bütün bu duyguların içinden çıkamayınca, her zaman yaptığı gibi hemen kendinden uzaklaştırdı, üzerlerine, onları zevk ve eğlenceye düşkün hayatından ayıran perdeyi çekti. Önce, şimdi karşısında oturan adamın eskiden sevdiği genç olduğunu düşünmek istedi. Ama bundan o derece acı duydu ki, hemen vazgeçti. Artık, karşısında oturan temiz giyimli, şık, sakalı lavanta kokan bu bey, onun eskiden sevdiği Nehludov değildi. O, gereksinim duyunca onun gibi yaratıklardan yararlanan, Maslova

gibi yaratıkların da kendileri için mümkün olduğu kadar yararlandıkları bir erkekti. İşte Maslova, bunu düşünerek cilveli cilveli gülümsemişti Nehludov'a. Nehludov'dan ne şekilde yararlanacağını düşünürken bir an sustu.

"Onlar olmuş bitmiş şeyler," dedi. "Şimdi bir de kürek cezası yedik."

Bu korkunç sözleri dudakları titreyerek söylemişti.

Nehludov, "Suçsuz olduğunuzu biliyordum. Buna inanıyordum," dedi.

"Elbette suçsuzum. Bende hırsızlık, soygunculuk edecek hal var mı?"

Sonra, "Bizimkiler diyorlar ki, iş avukatta," diye devam etti. "Dilekçe vermem gerekirmiş, diyorlar. Yalnız çok para alırlarmış..."

Nehludov, "Elbette öyledir," dedi. "Ben bir avukata başvurdum."

"Paraya kıyıp iyisini tutmalı."

"Elimden geleni yapacağım."

Sustular.

Maslova'nın dudaklarında gene deminki gülümseme belirdi. Birdenbire, "Sizden şey... para isteyecektim," dedi. "Çok değil... on ruble kadar. Fazla gerekli değil."

Nehludov, utana utana, "Peki peki," dedi, cüzdanını çıkarmaya davrandı.

Maslova, koğuşta bir aşağı bir yukarı dolaşan Müdür Yardımcısı'na seri bir bakış fırlattı.

"Onun yanında vermeyin, alırlar çünkü."

Nehludov, yardımcı arkasını döner dönmez cüzdanını çıkardı, ama parayı veremedi, çünkü adam gene onlara doğru dönmüştü. Parayı avucuna sıkıştırdı.

Kadının eskiden sevimli olan, şimdiyse şişmiş, kötülemiş yüzüne bakarken, Nehludov, "Ölmüş bir kadın artık," diye düşündü. Siyah şehla gözler kötü bir parıltıyla bir yandan Müdür Yardımcısı'nı, bir yandan da Nehlu-

dov'un banknotu tutan elini kolluyordu. Nehludov bir çekingenlik ânı geçirdi.

İçinde, dün gece de duyduğu baştan çıkarıcı ses yeniden konuşmaya başlamıştı. Bu ses, her zamanki gibi ne yapması gerektiğini düşünmesine engel oluyor, aklına yaptığı şeyden ne yolda yararlanacağı geliyordu. Ses, "Bu kadını adam edemezsin artık," diyordu. "Başına püsküllü bela kesilir, seni ezer, başkalarına da yararın olmaz. Paran, neyin varsa ona vermeli, bir daha karşılaşmamak üzere ayrılmalısın."

O anda Nehludov ruhunda pek önemli bir değişikliğin meydana geleceğini hissetti. İçdünyası sanki son derece hassas bir terazinin kefelerine bağlanmıştı. Kefelerden birini ağır bastırmaya en ufak gayret yetecekti. Nehludov, varlığını ruhunda daha dün hissettiği Tanrı'yı çağırarak bu gayreti gösterdi. Tanrı'nın sesi çekinmesini gidermişti. Kıza her şeyi söylemeye karar verdi.

Birden "sen"li konuşmaya başlayarak, "Katyuşa," dedi. "Senden af dilemeye geldim. Ama sen affedip etmediğini ya da ileride edip etmeyeceğini söylemedin."

Maslova onu dinlemiyor, kâh eline, kâh dolaşmaya devam eden Müdür Yardımcısı'na bakıyordu. Adam arkasına dönünce elini çabucak Nehludov'a doğru uzattı; kâğıt parayı kaptığı gibi kemerinin içine soktu.

Gülümseyerek, "Tuhaf şeyler söylüyorsunuz," dedi.

Nehludov, onun gülümseyişinde küçümseme sezdi.

Katyuşa'nın kendisine karşı düşmanlık duyduğunu hissediyordu. Kadını sanki Nehludov'a karşı koruyan, onun kalbine işlemesine engel olan bir şey vardı. Ama işin tuhafı, bu durum Nehludov'u, Maslova'dan uzaklaştırmıyor, tam tersine ayrı, bambaşka bir kuvvetle ona daha çok çekiyordu.

Nehludov, bu kadını manen uyandırmak zorunda olduğunu, bunun da son derece güç olduğunu anlıyordu.

Zaten işin onu çeken tarafı da güçlüğüydü. Maslova'ya karşı duyduğu hissi şimdiye kadar ne ona ne de başka bir kimseye duyabilmişti. Nehludov ondan kendisi için hiçbir şey istemiyordu. İstediği yalnızca, onun şimdiki gibi olmaması, silkelenerek eski Katyuşa haline gelmesiydi.

"Niye böyle söylüyorsun Katyuşa. Ben seni biliyor, Panov'daki halini hatırlıyorum."

"Eskileri hatırlamaya ne gerek var," dedi kuru bir şekilde Katyuşa.

"Sana karşı işlediğim suçu düzeltmek, kendimi bağışlatmak için hatırlıyorum bunları Katyuşa."

Nehludov, onunla evleneceğini de söyleyecekti ama kadının bakışlarında öyle korkunç, kaba, iğrenç bir anlam okudu ki, sözlerini bitiremedi.

O ara ziyaretçiler çıkmaya başlamıştı. Müdür Yardımcısı, Nehludov'a yaklaştı, görüşme süresinin bittiğini haber verdi. Maslova ayağa kalktı, uysal bir tavırla gitme iznini bekledi.

Nehludov, "Hoşça kalın," dedi. "Size daha pek çok söyleyeceğim var ama görüyorsunuz ki şimdi olmayacak."

Elini uzatarak, "Tekrar gelirim," diye ekledi.

Maslova elini verdi ama onun elini sıkmadı.

"Zaten her şeyi söylediniz galiba."

Nehludov, "Hayır, rahat rahat konuşabilmemiz için sizi bir kere daha görmeye çalışacağım," dedi. "O vakit çok önemli bir şeyi de söyleyeceğim."

"Pekâlâ buyurun, beklerim," diyerek hoşuna gitmek istediği erkeklere gülümsediği gibi gülümsedi.

Nehludov, "Siz bana kardeşimden daha yakınsınız," dedi.

Maslova, "Tuhaf şey," diye mırıldandı, başını sallayarak kafesin öbür yanına geçti.

XLIV

Nehludov, Katyuşa'nın onu görüp pişmanlığını, kendisine yardım etmek istediğini öğrenince sevineceğini, duygulanacağını, gene eski Katyuşa oluvereceğini sanmıştı. Ama Katyuşa'nın yerinde sadece Maslova'nın bulunduğunu dehşetle gördü; bu durum onu hem korkutmuş, hem şaşırtmıştı.

Onu en çok hayrete düşüren, Maslova'nın kendi halinden, cezaevinde oluşundan değil de (bundan utanıyordu) fahişeliğinden utanmayışı idi. Bu durumdan memnun görünüyor, bayağı övünüyordu. Zaten başka türlü de olamazdı. Her insanın sahip olduğu meslekte devam edebilmesi için işini önemli bulması gerekir. Bunun için, konumu ne olursa olsun, hayatın akışı içerisinde kendi çalışmasının da önemli, değerli olduğuna inanacaktır.

Çoğu zaman hırsızların, katillerin, casusların ve fahişelerin mesleklerinin kötülüğünü kabul ederek bundan utandıkları sanılır. Oysa gerçek bunun tam tersidir. Kaderleri, günahları ya da hataları yüzünden durumu dürüst olmayan insanlar hayata öyle bir açıdan bakmaya başlarlar ki, kendilerince son derece iyi ve saygıya değer bir haldedirler. Bu görüşün devamı için içgüdülerine uyarak daima hayat ve hayatta sahip oldukları mevki üzerinde aynı düşünüşte olanların bulunduğu bir ortamda yaşarlar. Hırsızların becerileriyle, fahişelerin ahlaksızlıklarıyla, katillerin zalimlikleriyle övünmelerine hayret ederiz. Bunun nedeni, bu adamların dar bir ortamda olmaları ve bizim onlarınkinden başka bir dünyanın insanı olmamızdır. Oysa zenginlerin servetleriyle, yani hırsızlıkla; komutanların utkularıyla, yani katillikle; hükümdarların kudretleriyle, yani zorbalıkla övünmeleri aynı şey değil midir? Durumlarını haklı görmek isteyen bu

insanların hayat, iyilik, kötülük üzerine düşüncelerindeki yanlışlığın farkında değiliz. Çünkü bu yanlış düşünüşlü insanlar daha geniş bir ortama sahiptirler ve aynı zamanda biz de o ortamın içinde bulunmaktayız.

İşte Maslova'nın da kendi hayatı ve konumu üzerinde böyle bir görüşü vardı. Küreğe mahkûm bir fahişe olduğu halde kendini beğenebiliyor, durumu, başkalarına karşı ona gurur bile veriyordu.

Maslova'nın dünya görüşü şöyleydi: İstisnasız bütün erkekler –ihtiyarı, genci, liseliler, generaller, aydınlar ya da cahiller– hepsi hoşlarına giden kadınlarla cinsel ilişkide bulunurlar. Onun için, her ne kadar kendilerini başka işlere vermiş gibi görünseler de gerçekte bütün erkeklerin asıl istediği yalnızca budur. Maslova da çekici bir kadın olduğu için, erkeklerin bu isteğine karşılık verip vermemek onun elindedir; bu yüzden önemli ve yararlı bir insandır. Eskiden sürdürdüğü ve sürdürmekte olduğu hayat bu görüşünün gerçekliğini ispat ediyordu.

Tam on yıldır, nerede olsa, nereye gitse, Nehludov'la ihtiyar emniyet amirinden, cezaevi gardiyanlarına varıncaya kadar bütün erkeklerin ona gereksinim duyduklarını görmüştü. Kendisine gereksinim duymayanları görmüyor, fark edemiyordu. Böylece Maslova, koca dünyayı şehvetten kudurmuş bir insan topluluğu halinde düşünüyordu. Bu insanlar onu her yerde kolluyor, her çareye başvurarak yalanla, zorbalıkla, parayla, hileyle elde etmeye çalışıyorlardı.

Maslova, hayatı böyle anlıyor ve bu anlayışla kendisini geride kalmış, silik kimselerden değil, pek önemli bir kişi olarak görüyordu. Bu hayat anlayışı Maslova için dünyada her şeyden daha değerliydi. Çünkü onu kaybederse, insanlar arasındaki önemli yerinden de olacaktı. Bu yüzden içgüdüsünün etkisiyle hayata onun gibi bakan insanlar arasında kalmaya gayret ediyor, Nehludov'

un onu başka bir dünyaya götürmek istediğini hissedince, karşı koymak istiyordu. O dünyada ona şimdiki durumunu sağlayan kendine güven ve saygı duygularını kaybedeceğini görüyor, buna razı olmuyordu. İlk gençliğine ve Nehludov'la o zamanki ilişkilerine değin anılarını da aynı nedenle kovmuştu kafasından. Bu anılar bugünkü düşünme şekline hiç uymadığı için belleğinden tamamıyla silinmiş, daha doğrusu, belleğinde tertemiz olarak kapatılmış, o kısmın giriş deliği bile sıvanmıştı. Tıpkı, peteklerini bozmasınlar diye arıların zararlı kurtların yuva deliklerini kapamaları gibi. Bunun için bugünkü Nehludov, Maslova'ya göre, eskiden temiz bir aşkla sevdiği adam değil, sadece yararlanması olanaklı hatta gerekli bir erkekti, o kadar. Onunla ilişkisi de ancak zengin diğer erkeklerle ilişkileri gibi olabilirdi.

Kalabalığın arasında kapıya yürüyen Nehludov, "Söyleyemedim," diye düşündü. "Asıl söyleyeceğimi, onunla evleneceğimi söylemedim. Söyleyemedim ama yapacağım bunu!"

Kapıda duran gardiyanlar fazla kimse çıkmaması ve ziyaretçilerden birinin içeride kalmaması için, iki kol halinde çıkanları tekrar sayıyorlardı. Sırtına vurulması bu defa Nehludov'u incitmedi, hatta farkında bile olmadı.

XLV

Nehludov, yaşayışını değiştirmek, oturduğu büyük daireyi kiraya vererek hizmetçilerine yol vermek, bir otele taşınmak istiyordu. Ama Agrafena Petrovna onu kışa kadar böyle bir değişiklik yapmakta anlam olmadığına inandırdı. Nasıl olsa yazın evi kimse tutmazdı; son-

ra, oturması, ev eşyalarını saklaması için esaslı bir yer gerekliydi. Böylece Nehludov'un istediği değişiklikleri yapabilmek için harcadığı bütün çabaları boşa gitti. Oysa o, sade, bekâr bir öğrenci hayatına ne kadar özeniyordu. Bununla birlikte her şey eskisi gibi kaldı; üstelik bir de kışlık eşyanın, yünlülerin, kürklerin havalandırılması, temizlenmesi başladı. Bu işle kapıcı, yanında çalışan adam, aşçı kadın ve Korney uğraşıyordu. Önce iplere birtakım resmî redingotlar, tuhaf, kimsenin hiçbir zaman kullanmadığı kürklü eşya asıldı. Sonra halıları, koltuk takımlarını çıkarttılar. Kapıcıyla yardımcısı kuvvetli kollarını sıvayarak bunları aynı tempoda dövmeye başladılar. Naftalin kokusu bütün odalara yayıldı. Avludan geçerken ve pencerelerden bakarken Nehludov bu eşya kalabalığına, bunların gereksizliğine şaşıyordu. "Bütün bu eşyanın Agrafena Petrovna'ya, Korney'e, kapıcıyla yardımcısına ve aşçı kadına idman yapma fırsatı vermekten başka işe yaradığı yok," diye düşündü.

"Maslova ile aramızdaki sorun çözülmedikçe yaşayışımı değiştirmek zaten gereksiz," diye düşündü Nehludov. "Hem de bu pek zor olacak. Nasıl olsa Maslova hapisten çıkınca ya da sürülünce, ben de onun gittiği yere gideceğim."

Nehludov, belirlenen günde Avukat Fanarin'in evine gitti. Fanarin, kendi evinin son derece görkemle döşenmiş bir dairesinde oturuyordu. İri bitkiler, olağanüstü perdeler, odayı dolduran pahalı eşya, bunların zahmetsizce kazanılmış bir parayla alındığını gösteriyordu. Nehludov bekleme salonunda müşterilerin sıra beklediğini gördü. Doktorlarda sıra bekleyen hastalar gibi, masaların yanında sıkıntılı bir tavırla oyalanmaları için konulmuş resimli dergilere bakıyorlardı. Aynı odada yüksekçe bir masada oturan Avukat Kâtibi, Nehludov'u tanıdı. Yaklaşarak selamladı, patrona haber vereceğini söyledi. Ama

Kâtip yazıhanenin kapısına geldiği zaman kapı açıldı, içeriden iki kişinin yüksek sesle, hararetle konuştuğu duyuldu. Konuşanlar orta yaşlı, tıknaz, kırmızı yüzlü, bıyıklı, yepyeni giysi giymiş bir adamla Fanarin'di. İkisinin de yüzlerinde, kârlı olmakla birlikte pek de dürüst olmayan bir iş yapmış adamlardaki ifade vardı.

Fanarin gülümseyerek, "Kabahat sizde canım," dedi.

"Ne yapayım. Cennete girmeyi biz de isterdik ama günahlarımız bırahmıyor."[1]

"Peki canım anladık; biliyoruz..."

İkisi de doğal olmayan bir gülüşle güldüler.

O sırada Nehludov'u gören Avukat, "Buyurun prens," dedi, dışarı çıkan tüccarı başıyla bir kere daha selamladı. Sonra Nehludov'u ciddi tarzda döşenmiş yazıhanesine aldı.

"Sigara buyurmaz mısınız?" Avukat bundan önceki işi başarıyla çözmenin dudaklarında uyandırdığı gülümsemeyi tutmaya çalışarak Nehludov'un karşısına oturdu.

"Teşekkür ederim. Ben Maslova işi için gelmiştim."

"Evet evet, hemen. Ah ne düzenbazdır bu şişkin cüzdanlı herifler! Deminki aslan parçasını gördünüz ya!.. Belki on iki milyonluk adam. Gene de konuşurken 'Bırahmıyor,' diyor. Herife yirmi beş rublelik banknotun ucunu gösterin, aç kurt gibi üstünüze saldırır."

"O herif 'bırahmıyor' diyor, ama sen de 'yirmi beş rublelik banknot' diyorsun," diye düşündü.

Nehludov ve kendisiyle aynı, gelen müşterilerle, başkalarıyla tamamıyla ayrı, yabancı bir sınıftan olduğunu sesiyle bile göstermeye çalışan bu senlibenli adama karşı aşırı bir tiksinti duydu.

"Namussuz herif beni pek bunalttı da, biraz içimi

1. Rus atasözü. Adam, "bırakmıyor" kelimesini kaba şekilde söylüyor.

dökeyim, dedim," dedi Avukat, hemen Nehludov'un davasına geçmediği için özür diler gibi. "Eh, şimdi gelelim sizin işe: Dosyayı okudum ve Turgenyev'in dediği gibi, 'İçindekileri uygun bulmadım.' Davavekili pek beceriksizmiş. Temyiz için eldeki bütün fırsatları kaçırmış."

"Siz nasıl bir karar verdiniz?"

"Bir dakika."

Avukat, odaya giren kâtibine dönerek:

"Ona dersiniz ki, dediğim gibi olacak. Yapabilirse olur, yapamazsa kalsın."

"Zaten razı değil."

"Canı isterse!"

Avukatın neşeli, keyifli yüzü çatıldı, hırçın bir ifade aldı. Sonra yüzüne gene eski tatlılığını vererek, "Bir de avukatların havadan para aldıklarını söylerler," dedi. "Geçenlerde iflas etmiş bir borçluyu tamamıyla haksız bir hüküm giymekten kurtardım. Şimdi bunun gibileri kapımı aşındırıp duruyor. Oysa böyle davalar son derece zahmetli işlerdir. Bilmem hangi yazar, 'Bizler mürekkep hokkasında etimizden parçalar da bırakırız,' demiş; biz de öyleyiz. Neyse, sizin davanız ya da sizi ilgilendiren dava," diye devam etti, "berbat bir şekilde ele alınmış. Şimdi temyiz etmek için kuvvetli nedenler yok. Bununla birlikte, bir kere başvurulabilir. Ben şöyle bir şey yazdım."

Yazılı bir kâğıdı alarak okumaya başladı. Bazı önemsiz resmî deyimleri atlıyor, diğerleri üzerinde özellikle durarak okuyordu.

"Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlığı'na vs. vs. filancanın davası. Şu kararla filanca Maslova'nın Tüccar Smelkov'u öldürdüğü kabul edilerek 1454. madde gereğince küreğe mahkûm edilmiştir vs. vs."

Fanarin durdu. Bütün alışkanlığına karşın, kendi eserini dinlemekten zevk aldığı belliydi. Sonra tok bir sesle, "Davanın görülüşü sırasında yapılan birçok önemli hata

ve usulsüzlükten ötürü bu kararın bozulması gerekmektedir," diye devam etti. "Birincisi, inceleme aşamasında, Smelkov'un iç organlarının muayene raporunun okutulmasına mahkeme başkanlığı tarafından engel olunmuştur. Bu bir."

Nehludov, hayretle, "İyi ama, bunun okunmasını isteyen Savcı'ydı," dedi.

"Olsun. Savunan taraf da aynı şeyi isteyebilirdi."

"Buna gerek yoktu ki."

"Yoktu ama bu da bir nedendir. Devam: 'İkincisi: Maslova'nın avukatı, suçlunun düşmesine yol açan bazı derin nedenlere değinmek isterken Başkan, konu dışında çıktığı iddiasıyla onu uyarmıştı. Oysa cinayet davalarında senato bu noktayı özellikle göz önüne alır ve suçlu hakkında doğru bir yargıya varılabilmesi için onun karakterinin, içdünyasının bilinmesi gerektir. Bu da iki...'"

Fanarin, Nehludov'a baktı. Nehludov, gittikçe artan bir hayretle, "Ama o Avukat öyle kötü konuşuyordu ki, söylediklerinden hiçbir şey anlaşılmıyordu," dedi.

Fanarin güldü.

"Hatta tam anlamıyla aptalın biri, onun için doğru dürüst bir şey söyleyemezdi. Ama gene de bunu bir neden olarak ileri sürebiliriz. Devam edelim: 'Üçüncüsü: Mahkeme başkanı, Ceza Kanunu'nun 1. maddesinin, 801. fıkrasına karşın, yaptığı özette jüri üyelerine, suçun ne gibi hukuki unsurlardan meydana geldiğini açıklamamıştır. Öte yandan jüri üyeleri Maslova'nın Tüccar Smelkov'a zehir verdiğini kabul etmekle birlikte, öldürme kastı olmadığı için bunu suç saymamak hakkına sahip olduklarını da bilmemektedirler. Böylece Başkan tarafından söylenilmediği için, Maslova'yı cinayetle değil de, Tüccar Smelkov'un ölümüne neden olan bir ihtiyatsızlık yapmakla suçlayabileceklerini öğrenememişlerdir.' En önemli nokta da budur zaten."

"Bunu kendimiz anlayamadık. Suç bizde..."

Avukat okumaya devam etti: "Sonunda dördüncü olarak: Maslova'nın suçlu olup olmadığını soran yazılı mahkeme sorusuna, jüri üyelerinin verdikleri yanıttaki apaçık çelişme de gözden kaçmıştır. Smelkov'u zehirlemeye kastetmekle suçlanan Maslova'nın bu işi yapması için gösterilen tek neden hırsızlıktı. Oysa jüri üyeleri, verdikleri yanıtta, Maslova'nın hırsızlığa karıştığı, böyle bir niyeti olduğunu reddetmişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, jüri üyeleri sanığın öldürme kastı olduğuna da inanmamaktadırlar. Ancak mahkeme başkanınca yapılan özetin eksik olmasının doğurduğu anlaşmazlık yüzünden soruyu yanıtlarken bunu gereken şekilde ifade edememişlerdir. Bu nedenle jüri üyelerinin bu yanıtı karşısında kesinlikle ceza kanununun 816. ve 808. maddelerine uyularak hareket edilmesi gerekirdi. Yani, Başkan'ın üyelere yaptıkları hatayı anlatarak, yeni bir duruşma sonunda sanığın suçlu olup olmadığı sorusuna ikinci bir yanıt istemesi gerekmekteydi."

"Peki, Başkan bunu neden yapmadı?"

"Bunu ben de bilmek isterdim doğrusu," dedi Fanarin gülerek.

"Şu halde Senato bu hatayı düzeltecek, öyle mi?"

"Bu da oradaki oturumun nasıl bir hava içinde yapılacağına bağlıdır. Şu halde devam edelim efendim."

Avukat hızla okumaya devam etti: "Mahkeme böyle bir kararı göz önüne alarak ortada cinayet işlemiş bir suçlu varmış gibi, sanığa ceza yasasını uygulamakta tamamıyla haksızdır. Maslova hakkında ceza yasasının 771. maddesinin 3. fıkrasına uyularak hüküm vermekle, cinayet mahkemesinin temel kural ve yöntemleri açık ve ağır bir şekilde bozulmuştur. Yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü, ceza yasasının 909. ve 910. maddelerinin 2. fıkrası ile 912. ve 928. vs. maddeleri gereğince bu da-

vanın yeniden görülmesi için aynı mahkemenin başka bir dairesine nakledilmesini rica ederim."

Fanarin, "Eh, biz elimizden geleni yaptık. Ama açık söyleyeyim, başarı olasılığı pek az. Her şey senatodakilere bağlı. Arkanız varsa, başvurun."

"Bazı tanıdıklarım var."

"Hem de acele edin. Yoksa hepsi basurlarını tedavi ettirmek için bir köşeye dağılacaklardır. O zaman, işiniz yoksa üç ay bekleyin. Buradan bir şey çıkmazsa, doğrudan doğruya Çar'a bir dilekçe vermeli. Ama bu da ancak el altından çalışılarak yürütülür elbet. Size bu konuda da, yani el altından çalışmada değil de, dilekçenin yazılmasında yararlı olabilirim."

"Teşekkür ederim. Şu halde bunun ücreti..."

"Kâtibim size dilekçenin temizini verirken söyler."

"Bir şey daha soracağım: Savcı bana cezaevinde görüşebilmek için izin kâğıdı verdi. Cezaevinde de ziyaret günleri dışında ve konuk koğuşundan başka bir yerde görüşebilmem için Vali'den ayrı izin istememem gerektiğini söylediler. Buna gerçekten gerek var mı?"

"Öyle sanırım. Ama şimdi Vali yok, yardımcısı vekâlet ediyor. Tepeden tırnağa ahmak bir herif. Onunla kolayca anlaşabileceğinizi ummam."

"Kimmiş o? Maslennikov mu?"

"Evet."

"Tanırım."

Nehludov çıkmak üzere ayağa kalktı.

O anda, hızlı adımlarla odaya Avukat'ın karısı daldı. Son derece çirkin, kalkık burunlu, iri kemikli, sapsarı bir kadındı. Besbelli çirkinliğinin hiç farkında değildi. Üzerinde çiğ sarı ve yeşil renkli ipekler, kadifelerle yapılmış gayet süslü, özgün bir giysi vardı. Seyrek saçları da kıvrılmıştı. Kadın, kabına sığamayan bir tavırla odaya daldı. Arkasından uzun boylu, yüzü toprak rengi, ipek yakalı redingot

giymiş bir adam geliyordu. Beyaz kravat takmıştı, yüzü gülüyordu. Bu bir yazardı. Nehludov onu tanıyordu.

Kadın kapıyı açarak, "Anatol," dedi, "hadi bize gidelim. Semiyon İvanoviç şiirini okuyacak. Sen de Garşin[1] hakkında yazdığın yazıyı okursun."

Nehludov çıkmak istedi. Ama Avukat'ın karısı, kocasıyla bir şeyler fısıldaştıktan sonra hemen ona döndü.

"Prens, sizi tanıdığım için tanıştırma törenine gerek görmüyorum. Bizim edebiyat sabahımıza lütfen gelir misiniz? Çok güzel olacak. Anatol çok iyi okur."

Anatol gülümseyerek kollarını iki yana açtı, karısını göstererek, "Görüyor musunuz, ne kadar çeşitli işlerim var," dedi. Bu hareketiyle, bu kadar çekici kadına karşı dayanılmayacağını anlatmak istiyordu.

Nehludov, çağrının ona gurur verdiğini ama gelmesinin olanaksızlığını söyleyerek Avukat'ın karısına hüzünlü bir yüzle ve büyük bir nezaketle teşekkür etti. Sonra da salona çıktı.

Avukatın karısı arkasından, "Amma da kırıtkan şey ha," dedi.

Salonda Kâtip, Nehludov'a hazırladığı dilekçeyi verdi. Nehludov'un sorması üzerine, Anatoli Petroviç'in bin ruble tayin ettiğini söyledi. Aynı zamanda onun böyle işler almadığını, bunu sırf Prens'in hatırı için kabul ettiğini de ekledi.

"Peki, dilekçeyi kimin imzalaması gerekiyor," diye sordu Nehludov.

"Sanık kendisi imzalayabilir. Ama bunda bir sakınca varsa, Anatoli Petroviç de vekâletini alarak yapabilir."

Katyuşa'yı, kararlaştırılan günden önce göreceğine sevinen Nehludov, "İstemez," dedi. "Ben imzalatırım."

1. Vsevolod Mihayloviç Garşin, (1855-1888), Rus öykü yazarı.

XLVI

Cezaevi, gardiyanların düdük sesleriyle her zamanki saatte uyandı. Demirler şıngırdayarak koridorların, koğuşların kapıları açıldı. Çıplak ayaklardan, kaba cezaevi kunduralarından çıkan sesler duyuldu. Koridorlardan havaya pis kokular yayarak meydancılar geçtiler. Kadın ve erkek mahpuslar, giyinip yıkandıktan sonra koridorlardan yoklamaya, oradan da çay için sıcak su almaya gittiler.

O gün sabah çayında bütün koğuşlarda iki erkek mahpusa verilecek dayak cezasından hararetle söz ediliyordu. Biri, okuma yazması olan genç bir tezgâhtar, Vasilyev'di. Bir kıskançlık buhranında metresini vurmuştu. Neşeli, eli açık, amirlere kafa tutan bir adam olduğu için koğuş arkadaşları onu pek severlerdi. Vasilyev yasaları biliyor, cezaevinde de yasaya uygun hareket edilmesini istiyordu. Bu yüzden baştakiler ondan hoşlanmazlardı. Üç hafta önce gardiyanlardan biri, yeni giysisinin üzerine *şam*[1] döktüğü için bir meydancıyı tokatlamıştı. Vasilyev, meydancının tarafını tuttu, gardiyana, mahpuslara dayak atmasının yasaya uygun olmadığını söyledi. Gardiyan, "Ben sana yasayı gösteririm!" diye Vasilyev'e sövdü. Vasilyev aynı şekilde karşılık verdi. Gardiyan ona da dayak atacaktı ama Vasilyev onu ellerinden yakaladığı gibi iki-üç dakika öylece tuttu. Sonra döndürerek koğuştan dışarı fırlattı. Gardiyan şikâyet etti. Müdür, Vasilyev'in hücreye tıkılmasını emretti.

Hücreler, dıştan sürgülenen karanlık, bir sıra odacıktı. Hiç ışık almıyordu, buz gibi de soğuktu. İçlerinde ne yatak, ne masa ne de sandalye vardı. Mahpus ya oturmak

1. (Rus.) Lahana çorbası.

ya da çamurlu yere uzanmak zorundaydı. İri iri sıçanlar mahpusun üzerinde dolaşır, üstünden atlayarak şuraya buraya koşuşurlardı. Öyle arsızdılar ki, karanlıkta ekmeği saklamaya olanak yoktu. Adamların ellerinden ekmeği kapar, kıpırdanmadan oturdukları zaman, üzerlerine saldırırlardı. Vasilyev suçsuz olduğu için gitmeyeceğini söyledi. Zorla götürdüler. Gardiyanların ellerinden kurtulmaya çalışırken iki mahpus da ona yardım etti. Gardiyanlar toplandı; aralarında kuvvetiyle ün salmış Petrov da vardı. Üstün gelerek mahpusları hücrelere tıktılar. Valiye, cezaevinde isyana yakın bir olay olduğu haber verildi. Bunun üzerine gelen kâğıtta elebaşı Vasilyev'e ve Adıbilinmez[1] diye anılan serseriye otuzar sopa atılması emrediliyordu. Ceza, kadınlar bölümünün ziyaret koğuşunda yerine getirilecekti.

Bunu bütün cezaevi, daha bir akşam önceden öğrenmişti, koğuşlarda hep bu konuşuluyordu.

Maslova, artık yanından eksik etmediği votkasını içmiş, arkadaşlarına da bol bol ikram etmişti. Hepsi canlanmış, yüzleri kızarmıştı. Şimdi Korableva, Horoşavka, Fedosya ile bir köşede çay içerek aynı şeyi konuşuyorlardı.

Korableva, sağlam dişleriyle ufak bir şeker parçasını kırarak, Vasilyev'den, "Şamata falan çıkarmış değil ki," diye söz ediyordu. "Arkadaşını korumuş, o kadar. Bu zamanda kimsenin kimseye dayak atmaya hakkı yoktur."

Başı açık, uzun saç örgüleriyle ranzadaki çaydanlığın karşısında bir odun kütüğü üstünde oturan Fedosya, "İyi bir çocukmuş diyorlar," diye ekledi.

Bekçi kadın Maslova'ya döndü, "Seninkine söylesene Mihaylovna," dedi. "Seninki" diye Nehludov'u kastediyordu.

1. Kimliklerini saklayan mahpuslardan cezaevinde adıbilinmez diye söz edilir.

Maslova gülümseyerek başını salladı. "Söylerim. O, benim için her şeyi yapar."

Fedosya söze karıştı: "O gelinceye kadar!.. Herifleri getirmeye gitmişler bile. Ne korkunç şey Tanrım!"

Fedosya içini çekti. Bekçi kadın, "Bir kere ben de köyümüzün muhtarlığında bir adamın sopa yediğini görmüştüm," diye uzun bir öykü anlatmaya başladı. "Kayınpederim beni muhtara yollamıştı. Gittim, baktım ki..."

Yukarı katın koridorundan gelen konuşmalar ve ayak sesleri bekçi kadının öyküsünü bastırdı.

Kadınlar susmuş, dinliyorlardı. Horoşavka, "İşte sürüklüyorlar, iblisler," dedi. "Dayaktan gebertecekler zavallıyı. Dik kafalılık ettiği için gardiyanların hepsi diş biliyor ona."

Yukarıdaki gürültü kesildi. Bekçi kadın da öyküsünü bitirebildi. Muhtarlığın samanlığında adama sopa atılırken nasıl korkudan ödü patladığını anlattı.

Horoşavka, bir keresinde Şçeglov'un kırbaç yerken hiç sesini çıkarmadığından söz etti. Bunun arkasından Fedosya çay sofrasını kaldırdı. Korableva ile bekçi kadın dikişlerini aldılar; Maslova, dizlerini elleriyle sarmış, can sıkıntısından bunalarak ranzada oturuyordu. Tam yatıp uyumaya hazırlanırken kadın gardiyan onu, gelen bir konukla görüşmek üzere yönetim odasına çağırdı.

Maslova, sırrı yarısına kadar dökülmüş aynanın karşısında başörtüsünü düzeltirken, kocakarı Menşova, "Bizden söz etmeyi de unutma," diyordu. "Biz yakmadık, kendisi yaktı, alçak vicdansız!.. Yanaşmamız da gördü; o, günaha girmez. Söyle ona, Mitri'yi çağırsın, Mitri ona her şeyi olduğu gibi anlatacaktır. Nedir bu böyle zindana tıkıldık. Oysa bizim hiçbir şeyden haberimiz yok. O namussuz herif de başkasının karısıyla meyhanesinde âlem yapıyor."

Korableva, "Böyle bir yasa yok," diye söze karıştı.

Maslova, "Söylerim, söylerim; merak etmeyin," dedi. Sonra göz kırparak ekledi:

"Yüreklenmek için bir tek atayım bari."

Korableva ona yarım fincan votka koydu. Maslova içti, ağzını sildi, gayet keyifli bir halde, "yüreklenmek için" sözlerini tekrarladı. Sonra gülümseyerek başını sallaya sallaya gardiyanın arkasından yürüdü.

XLVII

Nehludov antrede epeydir bekliyordu. Cezaevine gelince dış kapıyı çalarak nöbetçi gardiyana Savcı'nın verdiği giriş kâğıdını uzatmıştı.

"Kimi istiyorsunuz?"

"Mahpus Maslova'yı göreceğim."

"Şimdi olmaz. Müdürün işi var."

Nehludov, "Dairesinde mi?" diye sordu.

"Hayır, burada, ziyaret salonunda."

Nehludov, gardiyanın halinde bir utanç sezer gibi oldu.

"Bugün ziyaret günü mü?"

"Hayır, başka bir iş var da..."

"Ne zaman görebilirim?"

"Çıkınca görürsünüz, bekleyin biraz."

O aralık giysisinin şeritleriyle yüzü pırıl pırıl parlayan, bıyıklarına tütün dumanı sinmiş bir başçavuş yan kapıdan çıktı. Gardiyana, sert bir sesle, "Niçin buraya aldın," dedi. "Daireye..."

Nehludov, "Müdürün burada olduğunu söylediler de," dedi.

Başçavuş'un da telaşlı olması garibine gitmişti.

Birden iç kapı açıldı; içeriden kan ter içinde gardiyan Petrov çıktı. Başçavuş'a dönerek, "Bunu kolay kolay unutamayacak," dedi.

Başçavuş ona gözleriyle Nehludov'u gösterdi. Petrov sustu, kaşlarını çattı, arka kapıdan dışarı çıktı.

Nehludov, "Unutamayacak olan da kim?" diye düşündü. "Acaba neden hepsinde şaşkın bir hal vardı? Başçavuş, gardiyana neden göz etmişti?"

Başçavuş tekrar Nehludov'a dönerek, "Burada bekleyemezsiniz, daireye buyurun," dedi.

Nehludov çıkmak üzereyken, arka kapıdan Müdür, memurlarından daha şaşkın bir halde çıktı. Durmadan iç çekiyordu. Nehludov'u görünce gardiyana, "Fedotov," dedi, "beşinci kadın koğuşundan Maslova'yı yönetime getirsinler."

Sonra Nehludov'a dönerek, "Buyurun," dedi.

Dik bir merdivenden tek pencereli ufak bir odaya geçtiler. Odada bir yazı masası, birkaç da sandalye vardı. Müdür oturdu. Nehludov'a, "Pek zor bir işim var," dedi, "pek zor..."

Sonra kutudan kalın bir sigara aldı.

"Yoruldunuz galiba," diye sordu Nehludov.

"Yorucu bir iş. Son derece de güç. Bunları ıslah edelim diyoruz, daha kötü oluyor. Bir an önce çıksam da kurtulsam. Pek zor bir görev."

Nehludov, Müdür'ün görevinin ne bakımdan güç olduğunu bilmemekle birlikte, o gün onda acıma uyandıran, kederli, umutsuzluk dolu bir hal görüyordu.

"Haklısınız, zor olsa gerek. Peki ama niçin işten ayrılmıyorsunuz?"

"Çalışmak zorundayım, ailem var..."

"Ama mademki size güç geliyor..."

"Öyle, artık elimizden geldiği kadar idare etmeye çalışıyoruz. Herkese karşı iyi davranmaya gayret ediyo-

rum. Yerimde başka biri olsaydı hiç de böyle hareket etmezdi. Dile kolay, iki binden fazla adam var, hem de ne adamlar... Hepsini idare etmek gerek. Acıyorum onlara, onlar da insan. Ama yüz vermeye de hiç gelmez."

Müdür, geçenlerde mahpuslar arasında ölümle sona eren kavgayı anlatmaya başladı. Öyküsünü gardiyanın peşinde Maslova'nın gelişi kesti.

Nehludov onu kapıdan girer girmez, o daha Müdür'ü fark edemeden görmüştü. Yüzü kırmızıydı. Gardiyanın arkasından serbestçe yürüyor, durmadan gülümseyerek kafasını sallıyordu. Müdürü görünce korku ile gözlerini ona dikti; ama hemen toparlandı, serbest, neşeli bir tavırla Nehludov'a döndü. Şarkı söyler gibi, uzatarak, "Hoş geldiniz," dedi.

Sonra geçen seferkinin tersine, elini kuvvetle sıktı. Maslova'nın tavırlarındaki serbestlik Nehludov'u biraz şaşırttı.

"Size imza için şu dilekçeyi getirdim. Avukat yazdı. İmzalamanız gerek, Petersburg'a yollayacağız."

Maslova gülümseyerek ve bir gözünü kırparak, "Hay hay imzalarız," dedi, "olur. Her şey olur."

Nehludov cebinden katlanmış kâğıdı çıkararak masaya yaklaştı. Müdürden izin istedi:

"Burada imzalayabilir miyiz?"

Müdür Maslova'ya, "Gel buraya," dedi. "Otur. Al şu kalemi. Okuman yazman var mı?"

"Eskiden bilirdim."

Eteğini, ceketinin kolunu düzelterek masaya oturdu, küçük kuvvetli eliyle kalemi beceriksizce kavradı. Sonra gülerek Nehludov'a baktı.

Nehludov, nereye ne yazacağını gösterdi. Maslova kalemi dikkatle mürekkebe batırıp silkti, adını yazdı. Bunu yaptıktan sonra kâh Nehludov'a kâh Müdür'e bakarak kalemi hokkanın yanına, oradan da kâğıdın üstüne koydu.

"Başka bir şey var mı?" diye sordu.

Nehludov elinden kalemi alarak, "Size bazı söyleyeceklerim var," dedi.

"Peki, söyleyin."

Maslova birdenbire, sanki bir düşünceye dalmış ya da uykusu gelmiş gibi ağırlaşmıştı. Müdür kalkıp dışarı çıktı. Nehludov kızla karşı karşıya kalmıştı.

XLVIII

Maslova'yı getiren gardiyan masadan uzakta, pencere yanında oturuyordu. Önemli an gelip çatmıştı. Nehludov, Maslova ile daha ilk görüşmelerinde evlenme konusunu açmadığı için kendi kendine kızıyordu. Artık bu defa yüzde yüz söylemeye karar verdi. Maslova masanın ucunda oturuyordu; Nehludov karşısına geçti. Oda aydınlıktı. Maslova'nın yüzünü, gözlerinin, dudaklarının kıyılarındaki çizgileri, gözaltlarının şişkinliğini yakından ilk olarak görüyordu. Yahudi'ye benzeyen, kırçıllı favorili gardiyana duyurmamaya çalışarak masaya eğilmiş, yalnız kızın işiteceği şekilde, "Bu dilekçeden bir şey çıkmazsa, bu sefer Çar'a bir dilekçe veririz," diyordu. "Mümkün olan her şeyi yapacağız."

Maslova sözünü kesti:

"Daha önce olmalıydı. Adamakıllı bir avukatım olsaydı... Oysa benimki aptalın biriydi. Karşımda dil dökmekten başka bildiği yoktu."

Güldü:

"O zaman sizinle tanıştığımı bilseydiler, başka türlü olurdu elbet. Yoksa onlara göre herkes hırsız."

Nehludov, "Bugün bir tuhaflığı var," diye düşündü.

Sözüne devam etmek istedi, ama tam o sırada Maslova yeniden konuşmaya başladı:

"Size bir şey söyleyeceğim. Bizim burada ihtiyar bir kadıncağız var. Öyle iyi bir kadıncağız ki ona herkes bayılır. Onun ve oğlunun suçsuz olduklarını herkes biliyor, ama 'Kundakladılar,' demişler bir kere. Kadın sizinle tanıştığımı duydu da bana, 'Söyle ona da oğlumu çağırsınlar, o her şeyi olduğu gibi anlatır,' dedi."

Maslova boyuna başını sallıyor, Nehludov'a bakarak devam ediyordu:

"Soyadları, Menşov'dur. Yapar mısınız? Pek iyi bir ihtiyarcık, haksızlığa kurban gittiği besbelli. Ne olur onlar için de bir şey yapıverin kuzum."

Maslova ona bakıp gözlerini indirdi, gülümsedi.

"Olur, öğrenirim."

Kadının serbestliğine gittikçe şaşan Nehludov, "Ama ben sizinle kendi işimi konuşacaktım," dedi. "Size geçen sefer söylediğim şeyi hatırlıyor musunuz?"

Maslova hep gülümseyerek ve başını şu yana bu yana çevirmeye devam ederek, "Çok şeyler söylemiştiniz," dedi. "Hangisini kastediyorsunuz?"

Nehludov:

"Sizden af dilemeye geldiğimi söylemiştim."

"Ne gereği var şu af sözlerinin, siz..."

Nehludov devam etti:

"Size karşı işlediğim suçu düzeltmek istiyorum. Hem de bu sözde kalmayacak, sizinle evlenmeye karar verdim."

Maslova'nın yüzünde birdenbire bir korku belirdi. Şehla gözlerinin bakışı sabitleşmiş, Nehludov'a hem bakıyor, hem bakmıyor gibiydi. Hırçın hırçın kaşlarını çatarak, "Bu da nerden çıktı?" dedi.

"Tanrı'ya karşı bunu yapmak zorunda olduğumu hissediyorum."

"Tanrı'yı da nerden çıkardınız şimdi? Hep gereksiz şeyler söylüyorsunuz. Tanrı! Hangi Tanrı. Tanrı'yı o zaman düşünseydiniz."

Maslova ağzını açarak sustu. Nehludov, kadından gelen şiddetli votka kokusunu ancak o zaman duydu. Kadının neden heyecanlı olduğunu anladı.

"Sakin olun," dedi.

"Sakin olacak ya da olmayacak bir şey yok ortada. Sarhoş muyum sandın? Sarhoşum ama ağzımdan çıkanın farkındayım."

Maslova kıpkırmızı kesildi. Hızlı hızlı konuşuyordu:

"Ben prangalıyım, anladın mı? Siz ise bir bey, bir prenssiniz; yanımda durup da kendini kirletme. Prensleslerine git, bense on para bile etmem!"

Nehludov'un bedeni baştan ayağa titredi, duyulur duyulmaz bir sesle, "İstediğin kadar acı konuş," dedi. "Sözlerin, ıstırabımdan daha acı olamaz. Sana karşı ne kadar suçlu olduğumu, bunu ne kadar iyi anladığımı bilemezsin."

Maslova nefretle, "Suçlu olduğunu anlıyormuş," diye Nehludov'u taklit etti. "O vakit anlayamıyordun ama. Al işte senin değerin bu kadar, diye elime yüz rubleyi tıkıştırdın; bastın gittin."

"Biliyorum canım, ne yapalım, olan oldu bir kere. Ama artık seni bırakmamaya karar verdim. Söylediğimi yapacağım."

Maslova, "Ben de yapmayacağını söylüyorum," dedi, yüksek sesle güldü.

Nehludov eline dokunarak, "Katyuşa," diye başladı.

Maslova, yüzü öfkeden değişerek elini çekti.

"Dokunma bana," diye haykırdı. "Ben prangalıyım, sen prenssin. Senin işin yok burada."

Sonra içinden kabaran duyguları dökmekte acele ederek, "Benim sayemde ruhunu huzura kavuşturmak istiyorsun," diye devam etti. "Bu dünyada eğlendiğin yet-

medi, öteki dünyada da sayemde kurtulacaksın, değil mi? Git şuradan, gözüm görmesin seni! Gözlüğünden, yağlı, pis suratından nefret ediyorum, anlıyor musun? Git, çekil karşımdan!"

Maslova sert bir hareketle sandalyeden kalkarak bağırıyordu. Gardiyan yanlarına geldi.

"Niye gürültü ediyorsun? Olur mu yani?"

Nehludov, "Zararı yok," dedi. "Bırakın."

"Haddini bilsin efendim."

"Lütfen biraz daha izin verin," dedi Nehludov.

Gardiyan tekrar pencere yanına çekildi. Maslova gene sandalyeye oturdu. Ellerini sımsıkı kenetlemiş, gözlerini yere indirmişti.

Nehludov, ne yapacağını kestiremeden karşısında duruyordu.

"İnanmıyorsun bana, değil mi?" dedi.

"Evlenmek istiyorsunuz. Olacak şey değil bu. Kendimi assam daha iyi. Lafın doğrusu bu."

"Gene de sana yardım edeceğim."

"Orasını siz bilirsiniz. Ama benim sizden hiçbir isteğim yok. Bunu içten söylüyorum."

Sonra, "Ah, keşke ölseydim o zaman," diye ekledi, acıklı acıklı ağlamaya başladı.

Nehludov konuşamaz oldu, kızın ağlaması ona da geçti. Maslova gözlerini kaldırarak ona baktı, şaşırır gibi oldu. Sonra yanaklarından akan gözyaşlarını başörtüsüyle silmeye koyuldu.

Gardiyan tekrar yanlarına geldi, zamanın dolduğunu hatırlattı. Maslova ayağa kalktı.

Nehludov, "Heyecanlısınız," dedi. "Mümkün olursa yarın gelirim. Siz de düşünün taşının."

Maslova yanıt vermedi, yüzüne bakmadan gardiyanın arkasından çıktı.

Korableva, koğuşa dönen Maslova'yı, "Ah kız, yaşayacaksın artık," diye karşıladı. "Herif abayı iyice yaktı. Yararlanmaya bak, kurtarır seni. Zenginlerin elinden her şey gelir."

Bekçi kadın uyumlu sesiyle, "Öyledir, canım, öyle," dedi. "Yoksul evlenince geceler kısalırmış; zenginin ise ağzını açmadan her istediği olur. Bizde öyledir kızım."

Kocakarı, "Bizim iş için de konuştun mu?" diye sordu.

Maslova arkadaşlarına yanıt vermiyordu. Ranzasına uzanarak şehla gözlerini bir köşeye dikti, akşama kadar öylece kaldı. İçinde zorlu bir savaş vardı. Nehludov'un söyledikleri onu, eskiden acı çektiği, nefretle ayrıldığı dünyaya çağırıyordu. Eski hayatının üzerine çektiği perde tamamıyla açılmıştı. Geçmişi olduğu gibi hatırlayarak yaşamak dayanılmaz bir azaptı. Akşam Maslova gene votka aldı, arkadaşlarıyla birlikte kafayı çekti.

XLIX

Cezaevi kapısından çıkarken Nehludov, "Demek böyle... Demek durum buymuş," diye düşünüyordu. Suçunu tam olarak ancak şimdi anlayabilmişti. Yaptığını düzeltmeye çalışmasaydı, ne suçunu anlayabilecek ne de kız ona yapılan kötülük üzerinde yeniden düşünecekti. Bunlar ancak şimdi bütün korkunçluğuyla ortaya çıkmıştı. Bu kadının ruhunu nasıl değiştirdiğini de daha yeni görüyordu. Kadın da, kendisine yapılan kötülüğü iyice anlamıştı. Önceleri Nehludov, pişmanlığının, iyi duygularının etkisinde kendine karşı hayranlık duyuyor, işin ciddiyetini kavrayamıyordu. Ama şimdi sanki korkuyordu. Maslova'yı artık bırakamayacağını hissediyordu. Bununla birlikte bu işin

nasıl sona ereceğini bir türlü göz önüne getiremiyordu.

Tam kapıdan çıkarken Nehludov'un yanına sevimsiz, asık suratlı, göğsü haç ve madalyalarla kaplı gardiyan gelip ona gizlice bir mektup verdi.

"Birinden majestelerine bir pusula getirdim..." dedi Nehludov'a zarfı uzatırken.

"Kimden?"

"Okuyun, göreceksiniz. Politik bir mahkûm. Ben onlara nezaret ediyorum. Hanımefendi benden rica etti. Yasak aslında, ama insanlık gereği..." dedi yapay bir tavırla gardiyan.

Nehludov politik mahkûmlara bakan bir gardiyanın, hem de cezaevinin içinde, neredeyse herkesin önünde bir pusula verebilmesine şaşırdı; bu gardiyanın casus olup olmadığını bilmiyordu, ama mektubu aldı ve cezaevinden çıkarken okudu. Mektupta kurşunkalemle, işlek bir yazıyla, *yer*'ler[1] kullanılmaksızın, şunlar yazıyordu:

Bir ağır ceza suçlusuyla ilgilenerek cezaevimize girip çıktığınızı öğrenince, sizinle görüşmek istedim. Görüşmemiz için izin isteyin. Size verirler. Size, koruduğunuz kimse ve siyasi suçlular için çok önemli şeyler anlatacağım.

Minnettarız.
Vera Bogoduhovskaya

Bogoduhovskaya... Kimdi bu Bogoduhovskaya? Maslova ile görüşmesinin etkisindeki Nehludov ilk anda ne adı ne de yazıyı hatırlayabildi. Sonra birden aklına geldi: Bir ayı avındayken karşılaştığı Zangoç Kızı'ydı bu!..

Vera Bogoduhovskaya, Nehludov'un bir kere arkadaşlarıyla ayı avına çıktıkları Novgorod ilinin ıssız bir

1. Eski Rus imlasında kelimelerin sonuna konulan, okunmayan, önünde bulunan harfin sert okunmasına yarayan harf; kalınlaştırma işareti.

köşesinde öğretmendi. Kız, öğrenimine devam edebilmek için Nehludov'dan para istemişti. Nehludov bu parayı verdikten sonra kızı unutmuştu. Anlaşıldığına göre şimdi bu kadın siyasi suçlu olarak cezaevinde yatıyordu. Besbelli orada öyküsünü öğrenmiş, yardımda bulunmayı öneriyordu.

Nehludov'un Bogoduhovskaya ile tanıştığı zamanlar her şey ne kadar kolay, basitse; şimdi o ölçüde çetin, çapraşıktı. Nehludov o zamanki hayatını, Bogoduhovskaya ile tanışmasını dünmüş gibi canlı bir şekilde, zevkle hatırladı. Karnaval haftasına yakındı. Demiryolundan 60 kilometre ötede tenha bir yerde avlanıyorlardı. Av, başarılı olmuştu. İki ayı vurmuşlardı. Yemekten sonra döneceklerdi. O aralık, konakladıkları evin sahibi içeriye girerek, Zangoç Kızı'nın Prens Nehludov'la görüşmek istediğini söyledi.

Konuklardan biri, "Güzel mi bari?" diye sordu.

"Bırak canım."

Zangoç Kızı'nın ondan ne isteyebileceğini düşünen Nehludov sofradan kalktı, ciddi bir tavır takınarak ev sahibinin oturduğu bölüme gitti.

Odada fötr şapkalı, kalın palto giymiş, kuru, zayıf, çirkin bir kız vardı. Yalnız, gözleriyle kalkık kaşları güzeldi.

Ev sahibi kocakarı, "Hadi konuş Vera Yefremovna," dedi. "İşte Prens. Ben çıkayım."

"Bir emriniz mi var?" diye sordu Nehludov.

Genç kız, son derece utanarak kekeledi:

"Şey... ben... Siz çok zenginsiniz. Av için gereksiz yere avuç dolusu para harcıyorsunuz. Bunu biliyorum. Benim biricik isteğim, insanlar için yararlı olmak. Oysa elimden hiçbir şey gelmiyor. Çünkü bildiğim bir şey yok."

"Size nasıl yararlı olabilirim?"

"Öğretmenim. Kurslara gitmek istiyorum, izin vermiyorlar. Yani izin vermiyorlar değil de, para gerek. Ne olur, siz verin bu parayı! Kursları bitirdikten sonra borcumu öderim."

Gözlerinde dürüst, içten bir ifade vardı. Hem kesin, hem ürkek tavrı o kadar dokunaklıydı ki, Nehludov çoğu zaman olduğu gibi birden kendini kızın durumunda hissetti, acıdı ona.

"Zenginlerin ayı avladıklarını, köylüleri sarhoş ettiklerini düşündüm. Kötü şeyler bunlar. Oysa iyilik de yapabilirler. Zaten istediğim topu topu seksen ruble."

Sonra Nehludov'un dik, ciddi bakışına ters anlam vererek hırçın bir tavırla, "Ama yapmak istemezseniz vız gelir bana," diye sözünü bitirdi.

"Tam tersine; bana bu fırsatı verdiğiniz için minnettarım."

Prensin razı olduğunu anlayan kız kızardı, Nehludov, "Şimdi getireyim," dedi.

Aralığa çıkınca dışarıda konuştuklarını dinleyen bir arkadaşını yakaladı. Arkadaşlarının şakalarına yanıt vermeden, cüzdanından parayı çıkardı, kıza götürdü.

"Rica ederim, teşekküre gerek yok. Asıl ben size teşekkür etmeliyim."

Nehludov bütün bunları zevkle hatırlıyordu. Sorunu kötü şekilde yorumlamaya kalkışan bir subay arkadaşıyla az kalsın bozuşacaktı. Başka biri de, Nehludov'dan yana çıktığı için sonraları o adamla daha sıkı arkadaş olduklarını hazla hatırlıyordu. Av pek iyi, pek neşeli geçmişti. Gece istasyona dönerken kendini ne kadar iyi hissediyordu! Çift atlı bir sıra kızak kâh uzun, kâh kar toprakları altında eğilmiş bodur ağaçlı çam ormanları arasındaki dar yollardan sessizce ilerliyordu. Karanlıkta bazı arkadaşlarının yaktığı güzel kokulu sigaraların ateşleri görünüyordu. Sürücü Osip, dizlerine kadar kar içinde,

kızaktan kızağa koşarak yolculara karlar arasında ağaç kabuklarını kemirerek dolaşan geyikleri, kuytu inlerinde, hava deliklerinden hızlı hızlı soluyan ayıları anlatıyordu.

Nehludov bütün bunları, en çok da o zamanlar ne kadar sağlıklı, güçlü, kaygısız olduğunu hatırlıyordu. Soğuk havayı ciğerlerine o kadar derin çekiyordu ki, kürkü iyice geriliyor; ağaçları alçak dallarından yüzüne çok ince kar taneleri düşüyordu. Bedeni sıcak, yüzü serindi. Ruhunda ne kaygı, ne sıkıntı ne de korkulu istekler vardı. Ne kadar iyiydi o zamanlar! Oysa şimdi? Tanrım, ne güç, ne acı şeylerdi bunlar!

Şu Vera Yefremovna'yı devrimcilik suçundan tıkmışlardı herhalde. Onunla yüzde yüz görüşmeli; özellikle de kız Maslova işinde yardımı dokunabileceğini söylediği için.

L

Ertesi gün erken uyanan Nehludov, bir gün önce olanları hatırladı, korktu.

Bununla birlikte başladığı işe devam etme kararına eskisinden daha kuvvetle bağlıydı.

O gün ne yapacağını düşünerek evden çıkınca, doğru Maslennikov'a gitti. Ondan, hem Maslova ile görüşmesi için izin isteyecek, hem de Maslova'nın rica ettiği ihtiyar kadın Menşova'nın oğluyla görüşmesini sağlamaya çalışacaktı. Ayrıca, Maslova'ya yararı dokunabilecek olan Bogoduhovskaya ile görüşebilmek için de izin almaya uğraşacaktı.

Nehludov, Maslennikov'u alaydan tanıyordu. Alayın saymanlığını yapardı. Babacan, hatır sayan, dünyada ala-

yı ile Çar hanedanından başka şey bilmeyen bir subaydı. Bu kez Nehludov onu yönetim makamında bulmuştu. Alayın yerini il almıştı; ilin idare işleriyle uğraşıyordu. Zengin, girişken bir kadınla evliydi. Askerliği bırakarak sivil hayata geçmesi de karısının isteğiyle olmuştu.

Kadın kocasıyla alay ediyor, ona evcil hayvan gibi davranıyordu. Nehludov onlara geçen kış bir kere gitmişti. Ama bu çifti o kadar yavan bulmuştu ki bir daha gitmedi.

Nehludov'u görünce Maslennikov'un yüzü sevinçle parladı. Suratı eskisi gibi yağlı, kırmızıydı; gövdesi iri, kılığı subaylığında olduğu gibi çok iyiydi. Askerde de her vakit omuzlarını, göğsünü saran temiz, son moda resmî bir redingot ya da ceket giyerdi. Şimdi üstünde gene modaya uygun yarı resmî bir redingot vardı. Giysi besili bedenini, geniş göğsünü iyice sarmıştı. Aralarındaki yaş farkına karşın (Maslennikov kırka yakındı) "sen"li konuşuyordu.

"Ne iyi ettin de geldin! Eksik olma. Hadi karıma gidelim. Toplantıya kadar on dakikam var. Bizim patron gitti. İlin idaresi bende..."

Maslennikov bunu gizleyemediği bir memnunlukla söylemişti.

"Sana bir iş için geldim."

Maslennikov birden dikkatli, hatta ürkmüş gibi bir tavır takınarak oldukça tok bir sesle, "Hayrola," dedi.

"Cezaevinde ilgilendiğim biri var da. ('Cezaevi' sözünü duyan Maslennikov'un yüzü biraz daha sertleşti.) Onunla genel salonda değil de büroda, hem de ziyaret günleri dışında, ayrıca daha sık görüşmek istiyordum. Senin elinde olduğunu işittim de."

Maslennikov, azametini hafifletmek istiyormuş gibi iki eliyle Nehludov'un dizini tutarak, "Kuşkusuz *mon cher*, senin için her şeyi yapmaya hazırım," dedi. "Mümkün ama görüyorsun ya, ben 'bir saatlik halife'yim."

"Fakat görüşebilmem için izin kâğıdı verebilirsin, değil mi?"

"Kadın mı bu?"

"Evet."

"Neden yatıyor?"

"Zehirleme. Ama haksız olarak ceza giydi."

"Al sana hakkı koruyan mahkeme. *Ils n'en font point d'autres.*[1]" Maslennikov bunu nedense Fransızca söylemişti. "Biliyorum, sen böyle düşünmüyorsun ama ne yapalım, *c'est mon opinion bien arrêtée.*[2]" Maslennikov muhafazakâr, gerici bir gazetede bir seneden beri çeşitli şekillerde okuduğu bir görüşü dile getiriyordu. "Senin liberal olduğunu bilirim," diye ekledi.

Nehludov gülümseyerek, "Yemin ederim, liberal miyim neyim, onu benim de bildiğim yok," dedi.

Şu ya da bu partiye bağlandığı, liberal olduğu hakkındaki söylentiler tuhafına gidiyordu. Bütün bunlara da Nehludov'un, biri hakkında yargı verirken, bu adamı önceden dinlemek gerektiğini, mahkeme huzurunda bütün insanların eşit olduğunu, herhangi bir kimseye, özellikle hüküm giymişlere dayak atmanın, eziyet etmenin yanlışlığını söylemesi neden olmuştu.

"Liberal olup olmadığımı pek bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, o da bugünkü mahkemelerin ne kadar kötü olsa da eskilerinden daha iyi olduklarıdır."

"Kimi avukat tuttun?"

"Fanarin'e başvurdum."

Maslennikov yüzünü buruşturarak, "Ah, Fanarin!" dedi.

Fanarin'in geçen yıl kendisini mahkemede tanık ola-

1. (Fr.) Jüri heyetini kastederek: "Bunu hiç de yapmıyorlar."
2. (Fr.) Bu bende saplantılı bir fikir.

rak sorguya çektirdiğini hatırlamıştı. Adam büyük bir nezaketle yaptığı sorgusunda, alaylarıyla tam yarım saat salondakileri güldürmüştü.

"Fanarin'le iş yapmanı önermem. Fanarin, *est un honme tarė.*[1]"

Nehludov yanıt vermeden, "Senden bir ricam daha var," dedi. "Vaktiyle bir kızcağız tanımıştım; öğretmendi. Zavallı bir şeydi. Şimdi o da cezaevinde, benimle görüşmek istiyor. Onunla görüşmem için de izin kâğıdı verebilir misin?"

Maslennikov, başını hafifçe yana çarpıtarak düşünmeye başladı.

"Siyasi mi?"

"Öyleymiş."

"Önce şunu söyleyeyim: Siyasi suçlular ancak akrabalarıyla görüşebilir. Ama sana genel bir izin kâğıdı vereceğim. *Je sais que vous n'abuserez pas.*[2] Adı ne, şu *protégée*'nin,[3] Bogoduhovskaya mı? *Elle est jolie*?[4]"

"*Hideuse.*"[5]

Maslennikov onu eleştirircesine baş salladı, masaya giderek antetli bir kâğıda, işlek yazıyla şunları yazdı:

İşbu belge sahibi Prens Dimitri İvanoviç Nehludov'un tutuklu Maslova ve tutuklu sağlık memuru Bogoduhovskaya ile cezaevi yazıhanesinde görüşmesine tarafımdan izin verilmiştir.

Maslennikov alta geniş bir imza attı.

1. (Fr.) Değersiz bir adamdır.
2. (Fr.) Kötüye kullanmayacağını biliyorum.
3. (Fr.) Arka çıktığın kadın.
4. (Fr.) Güzel mi?
5. (Fr.) Gudubet.

"Git de bak, oradaki düzeni gör. Orayı düzene sokmak da sorundur yani. Pek doldu canım; hele şu sürgünler. Ama ben son derece titiz davranıyorum; hem de seviyorum bu işi, oradakilerin ne kadar iyi yaşadığını, ne kadar memnun olduklarını göreceksin. Elbette idare etmesini bilmek gerek. Geçen gün tatsız bir olay oldu; mahpuslardan biri baş kaldırmış. Başkası olsa bunu hemen isyan sayar, birkaç kişinin kanına girerdi. Ama biz gayet iyi idare ettik. Hem okşamalı hem de sıkı tutmalı bunları."

Maslennikov, gömleğinin altın düğmeli, sert, beyaz kolluğundan çıkan, tombul beyaz elini yumruk yaptı. Parmağında firuze taşlı bir yüzük vardı.

"Hem okşamalı, hem sıkı tutmalı," diye tekrarladı.

Nehludov, "Yemin ederim bilmem," dedi. "Ben oraya iki kere gittim. Gördüklerimden içim sızladı doğrusu."

Maslennikov, konu ile iyice ilgilenerek, "Sen bir de Kontes Parsek'le görüş azizim," dedi. "Kadın kendini tamamıyla bu işe verdi. *Elle fait beaucoup de bien.*[1] Onun sayesinde, belki biraz da –alçakgönüllülük gereksiz elbet– benim yardımımla, her şey değişti. Öyle değişti ki, o eski korkunç hallerin adı bile kalmadı. Oradakilerin hepsi çok iyi halde; kendin de göreceksin ya. Fanarin'e gelince: Kendisini tanımam, benim toplumdaki durumum karşılaşmamız için elverişli değil. Yalnız şunu söyleyeyim ki, gayet kötü bir adam. Hem de mahkemede öyle şeyler söylüyor, öyle zırvalıyor ki..."

"Teşekkür ederim," diyen Nehludov kâğıdı alarak sözünü sonuna kadar dinlemeden, eski arkadaşıyla vedalaştı.

"Karıma uğramayacak mısın?"

1. (Fr.) Birçok iyilik yapıyor.

"Kusura bakma, uğrayamayacağım. Zamanım yok."

"Ama nasıl olur canım. Duyunca kıyametleri koparacak."

Maslennikov eski arkadaşını merdivenin ilk sahanlığına kadar uğurladı. Birinci sahanlığa kadar uğurladığı kimseler, ikinci derecede önemli tuttuğu ahbaplarıydı. Nehludov'u bunlar arasına katardı.

"Olmaz ki canım, bir dakikacık uğrayıver bari."

Ama Nehludov kararından dönmedi. Uşakla kapıcı fırlayarak paltosuyla bastonunu verip arkasında bir polis memurunun beklediği kapıyı açarken, bunun şimdi olamayacağını tekrarladı.

Maslennikov merdivenden, "Perşembeye öyleyse, kabul günüdür," diye seslendi. "Söyleyeceğim ona."

LI

Aynı gün Nehludov, Maslennikov'dan cezaevine gitti. Müdürün artık öğrendiği evine geçti. İçeriden ilk gittiği gün olduğu gibi, kötü bir piyano sesi geliyordu. Ama bu defa rapsodi değil de, olağanüstü bir hız, kuvvet ve düzenle Clementi'nin etütleri çalınıyordu.

Kapıyı açan bir gözü bağlı hizmetçi, yüzbaşının evde olduğunu söyleyerek Nehludov'u küçük bir konuk odasına aldı. Odada bir kanepe, bir de masa vardı. Tığla örülmüş bir örtüyle kaplı masada ufak bir tepsi üzerinde, bir tarafı yanmış pembe abajurlu büyük bir lamba duruyordu. Yüzünde hüzünlü, bezgin bir ifadeyle Müdür geldi.

Redingotunun orta düğmesini ilikleyerek, "Buyurun efendim," dedi, "bir emriniz mi var?"

Nehludov kâğıdı uzattı.

"Vali yardımcısına gittim. İşte izin kâğıdı. Maslova'yı görmek istiyordum."

Piyano sesinden duyamayan Müdür, "Markova'yı mı?" diye sordu.

"Maslova'yı."

"Ha, evet evet!"

Müdür kalktı, Clementi'nin nağmeleri gelen kapıya yaklaştı. Bu müziğin, onun ömür törpüsü olduğunu gösteren bir sesle, "Marusya, Tanrı aşkına biraz dur," dedi. "Konuşamıyoruz."

Piyano sustu. Öfkeli adımlar duyuldu. Birisi kapıdan içeriye baktı. Müdür müziğin ara vermesinden rahatlamış gibi tütünü hafif, kalın bir sigara yaktı. Nehludov'a da sundu. Nehludov almadı.

"Şey, Maslova'yı görmek istiyordum."

"Efendim, Maslova bugün görülecek halde değil."

"Neden?"

Müdür hafifçe gülümsedi.

"Bunda doğrudan doğruya siz suçlusunuz. Onun eline para vermeyin, Prens. Para vermek istiyorsanız, bana bırakın; hepsi eline geçer. Dün ona para vermişsiniz galiba. Verdiğiniz parayla votka almış, bu belanın bir türlü önünü alamadık. Bugün öyle içmiş ki neredeyse isyan çıkardı."

"Ne diyorsunuz!"

"Ya. Hatta işi ciddi tutmak zorunda kaldım, onu başka bir koğuşa geçirdim. Aslında sessiz bir kadındır. Yalnız rica ederim, eline para vermeyin. Bunlar öyle insanlar ki..."

Nehludov, bir gün önce olanları hatırladı, yeniden ürperdi.

Kısa bir sessizlikten sonra, "Şu halde siyasi suçlulardan Bogoduhovskaya'yı görebilir miyim?" diye sordu.

Müdür, "Bu olur işte," yanıtını verdi.

Sonra odaya giren ve Nehludov'u gözden kaçırmamak için başına ona çevirerek yürüyen beş-altı yaşındaki kızcağıza döndü.

"Nen var bakayım?"

Kız ona doğru koşarken, önüne bakmadan ayağı halıya takılınca Müdür gülümsedi.

"Düşersin canım," diye ekledi.

"İzin verirseniz gideyim."

"Hay hay efendim, buyurun."

Müdür kalktı. Nehludov'a bakmaya devam eden kızı kucaklayarak geriye doğru çekti; antreye çıktı.

Müdür, bir gözü bağlı kızın tuttuğu paltosunu giyip kapıdan dışarı adım atmaya vakit bulamadan, Clementi'nin nağmeleri tekrar, gayet açık olarak gürül gürül akmaya başladı.

Merdivenden inerken Müdür, "Konservatuvardaydı," dedi. "Ama şimdi orada bazı karışıklıklar oldu da. Yoksa son derece yetenekli. Konser vermek istiyor."

Müdür, Nehludov'la cezaevine doğru ilerledi. Müdür cezaevine yaklaşırken kapı hemen açılıverdi. Gardiyanlar selam durarak amirleri uzaklaşıncaya kadar gözleriyle izliyorlardı. Antrede, fıçılar içinde bir şeyler taşıyan, kafaları yarım tıraşlı dört adamla karşılaştılar. Müdürü görünce hepsi oldukları yerde büzüldüler. Hele bir tanesi, daha çok kıvrıldı, sert sert çatılmış kaşlarının altında siyah gözleri pırıl pırıl parlıyordu.

Müdür bu mahpuslarla ilgilenmeden, "Böyle yetenekler ihmal edilmemeli, işlenilmeli," diye sözüne devam etti. "Ama küçük bir evde bu pek zor elbet." Yorgun adımlarla ayaklarını sürüyerek Nehludov'la birlikte toplantı odasına geçti.

Nehludov'a dönerek, "Kimi istiyordunuz?" diye sordu.

"Bogoduhovskaya'yı."

"Kuledekini, öyle mi? Biraz bekleyeceksiniz ama."

"Peki, o zamana kadar kundakçılıkla suçlanan ana-oğul Menşovları göremez miyim?"

"Şu yirmi birinci hücredekini. Olur, getirtiriz."

"Menşov'u hücresinde göremez miyim?"

"Toplanma odasında daha rahat konuşursunuz."

"Hayır, merak ediyorum da."

"Amma da merak edilecek şey bulmuşsunuz!"

O sırada yan kapıdan şıkça bir subay girdi. Müdür, yardımcısına, "Prens'i Menşov'un hücresine götürün," dedi. "Yirmi birinci hücre. Oradan da kaleme götürürsünüz. Ben de ötekini çağırtırım. Neydi adı?"

Nehludov, "Vera Bogoduhovskaya," yanıtını verdi.

Müdür Yardımcısı genç, sarışın, bıyıklarına kozmetik sürülmüş, çevresine kolonya kokusu saçan bir subaydı. Tatlı bir gülümsemeyle Nehludov'a dönerek, "Buyurun efendim," dedi. "Demek kurumumuzu merak ediyorsunuz, öyle mi?"

"Evet. Bir de işittiğime göre, buraya suçu olmadığı halde düşmüş adamı da merak ediyorum."

Yardımcı omuz silkti. Konuğuna, nazik bir tavırla geniş, pis kokan bir koridora doğru yol vererek, sakin bir sesle, "Oluyor bazen," dedi. "Bazen de yalan söylüyorlar. Buyurun."

Koğuşların kapıları açıktı, birkaç mahpus dışarıdaydı. Yardımcı, gardiyanları hafif bir baş eğmesiyle selamlıyor, mahpuslara yan yan bakıyordu. Mahkûmların kimisi duvarlara büzülerek koğuşlara giriyor kimisi duvara yapışıp esas vaziyet alarak amiri gözleriyle takip ediyordu. Yardımcı, Nehludov'u bir koridordan, solda demir kapıyla kapanan başka bir koridora geçirdi. Bu koridor birinciden daha karanlıktı. Koridorun iki yanında kilitli kapılar vardı. Kapıların üstünde, yarım parmak çapında "göz" denilen

ufak delikler görülüyordu. Koridorda, hüzünlü, buruşuk yüzlü, ihtiyar bir gardiyandan başka kimse yoktu.

"Menşov hangisinde?" diye sordu yardımcı.

"Soldan sekizincide."

LII

"Bakabilir miyim?" diye sordu Nehludov.

*Yardımcı, tatlı bir gülümseme*yle, *"Rica ederim," dedi, gardiyana bir şey sormaya başladı. Nehludov, kapılardan birinin üstündeki delikten içeriye baktı.* İçeride uzun boylu, ufak siyah sakallı genç bir adam iç çamaşırıyla, hızlı adımlarla bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu. Kapının önündeki hışırtıyı duyunca baktı, kaşlarını çattı. Dolaşmaya devam etti.

Nehludov, başka bir deliğe baktı. Gözü, deliğe yapışmış iri bir gözün ürkek bakışıyla karşılaştı. Nehludov hemen geriye çekildi. Üçüncü delikten, yatağında, gömleğini kafasına çekmiş, kıvrılmış uyuyan ufak tefek bir adam gördü. Dördüncü hücrede geniş omuzlu bir adam başını eğmiş, dirseklerini dizlerine dayamış oturuyordu. Ayak seslerini duyunca, başını kaldırarak baktı. Yüzünde, hele iri gözlerinde umutsuzluk, keder okunuyordu. Besbelli, hücresine bakanın kim olduğuyla hiç ilgilenmiyordu. Kim bakarsa baksın, hiç kimsenin ona iyiliği dokunmayacağını biliyordu. Nehludov ürktü, bakmaktan vazgeçti. Menşov'un bulunduğu yirmi birinci hücreye yaklaştı. Gardiyan kilidi açarak kapıyı araladı. Yatağın yanında genç, uzun boyunlu, ufak sakallı, iri kaslı bir adam duruyordu. Yuvarlak, tatlı bakışlı gözleri vardı. Girenlere korkuyla bakarak kaputunu giyiyordu. Nehludov'a en

çok, adamın yuvarlak, sevimli gözlerinin korku ve sorgu dolu bakışı dokunmuştu. Bu bakışlar Nehludov'dan gardiyana, gardiyandan yardımcıya çevriliyor, sonra tekrar Nehludov'a dönüyordu.

"Bak, bu bey davanı öğrenmek istiyor."

"Tanrı ömürler versin."

Hücreye girerek kafesli, kirli pencerenin yanına geçen Nehludov, "Evet," dedi, "bana davanızdan söz ettiler. Şimdi bunu bir de sizden dinlemek istiyorum."

Menşov da pencereye yaklaştı, hemen anlatmaya koyuldu. Önceleri Müdür Yardımcısı'na ürkek bakışlar fırlatırken gitgide açıldı, daha serbest konuşmaya başladı. Hele yardımcı bazı emirler vermek için hücreden koridora çıkınca cesareti büsbütün arttı. Anlattığı dil, anlatış bakımından sade, tam saf bir köylü delikanlısından beklenen bir öyküydü. Bunları, üzerinde cezaevi giysisiyle bir mahpusun ağzından işitmek Nehludov'un pek tuhafına gidiyordu. Hem dinliyor, hem de döşeği kıtıkla doldurulmuş alçak kereveti, demir kafesli pencereyi, kaput, kaba ayakkabı giymiş, zavallı, hırpalanmış köylüyü gözden geçiriyordu. Gitgide içini hüzün kapladı. Bu babacan adamın doğruyu söylediğine inanmak istemiyordu. İnsanların bir hiç yüzünden, sırf iftiralara kapılarak bir kimseyi tutuklu kılığına sokup bu korkunç yere tıktıklarını düşünmek bile tüyler ürpertiyordu. Bununla birlikte bu açık, sevimli yüzlü adamın içten, candan bir dille anlattığı şeylerin yalan, uydurma olduğunu düşünmek de acıydı. Öykü şöyleydi: Delikanlının köyündeki meyhaneci, çocuğun karısını elinden alıyor. Delikanlı, işi yasa yoluyla çözmek için her yere başvuruyor. Öte yandan meyhaneci, şuna buna para yediriyor, büyükler ondan yana çıkıyorlar. Bir gün, genç köylü karısını zorla evine götürüyor ama kadın ertesi gün yine meyhaneciye kaçıyor. Bunun üzerine delikanlı, meyhaneciye giderek karı-

sını istiyor. Herif kadının yanında olmadığını söylüyor, üstelik onu kovuyor. (Oysa adam gelirken karısını orada görmüştür.) Delikanlı dayatınca meyhaneci, yanaşmasıyla bir olarak onu kanlar içinde kalıncaya kadar dövüyor. Ertesi gün meyhanecinin avlusunda yangın çıkıyor; annesiyle genç köylüyü suçlu gösteriyorlar. Oysa kundaklayan o değilmiş, o sırada akrabalarından birinde bulunuyormuş.

"Demek kundaklayan sen değilsin, öyle mi?"

"Aklımdan bile geçmiyordu, bayım. Canavar herif kendi yaptı besbelli. Dediklerine göre, yeni sigorta ettirmiş. Annemle ben gidip onu tehdit ettik, diye iftira attılar. Gerçi o gün dayanamadım, herife bastım küfürü ama kundaklamak, yangın çıkarmak benim harcım değil. Yangın başlarken orada bile değildim. Herif bunu bilerek annemle ona gittiğimiz güne rastlatmış. Sigortayı almak için yangın çıkardı, sonra da bizim üzerimize attı."

"Acaba?"

"Tanrı şahidimdir bayım, doğruyu söylüyorum. Bu iyiliği yapın bana."

Yere kapaklanacaktı, ama Nehludov onu zorla tuttu, bırakmadı.

"Kurtarın beni, haksız yere mahvolup gidiyorum burada!.." diye devam etti.

Birdenbire yanakları titredi, ağlamaya başladı. Gömleğinin kolunu sıvadı, gözlerini sildi.

Müdür Yardımcısı, "Bitirdiniz mi?" diye sordu.

Nehludov, "Evet," yanıtını verdi. Sonra mahpusa dönerek, "Üzülmeyin, elimizden geleni yapacağız," diye ekledi, dışarı çıktı.

Menşov kapıda duruyordu. Gardiyan kapıyı kapatırken onu içeri doğru itiverdi. Kapı kilitlenirken Menşov hâlâ delikten bakıyordu.

LIII

Geniş koridordan dönerken –öğle yemeği zamanı olduğu için koğuş kapıları açıktı– açık sarı gömlek, kısa, geniş pantolon ve cezaevi ayakkabıları giymiş adamların hâset dolu bakışları altında Nehludov, buradaki insanlara karşı tuhaf hisler duyuyordu. Bir yandan onlara acıyor, bir yandan onları buraya tıkanlara karşı korku, şaşkınlık duyuyordu. Aynı zamanda, bütün bunları böyle serinkanlılıkla karşılayabildiği için nedense kendinden utanıyordu.

O sırada koridorda koşan birisi ayakkabılarıyla bir koğuşun kapısına vurdu ve oradan, koğuştan birkaç mahkûm çıktı. Nehludov'u selamlayarak yolunu kestiler.

"Beyefendi, unvanınızı bilmiyorum, kusura bakmayın. Emir buyurun da bizim hakkımızda bir karar verilsin."

"Ben buranın amirlerinden değilim."

Öfkeli bir ses, "Olsun," dedi. "Siz başkalarına, cezaevi amirlerine söylersiniz. Suçumuz yokken iki aydır çile dolduruyoruz burada."

"Nasıl? Neden?" diye sordu Nehludov.

"Tıktılar bizi buraya, iki aydır yatıyoruz. Ama neden olduğunu bizim de bildiğimiz yok."

Müdür Yardımcısı söze karıştı:

"Doğru. Bir kaza oldu. Bunları, kimlikleri olmadığı için topladılar.[1] İllerine gönderileceklerdi ama oradaki cezaevi yandı. İl göndermememiz için haber yolladı. Başka illerden olanları gönderdiğimiz halde bunları tutuyoruz."

Nehludov kapıda duraklayarak, "Nasıl, sırf bunun için mi?" diye sordu.

1. Rusya'da her şahsın, bağlı bulunduğu ilin amiri tarafından verilen bir kimliği vardı. Bu belgeyi almamak suç sayılır, böylelerine serseri gözüyle bakılırdı.

Cezaevinden verilen gömlekleri giymiş kırk kişilik bir mahpus kalabalığı Nehludov'la Müdür Yardımcısı'nın çevresini sardı. Birkaç kişi hep bir ağızdan konuşmaya başladı.

"Bir kişi söylesin," dedi yardımcı.

Aralarından uzun boylu, efendi görünüşlü, ellilik bir köylü öne çıktı. Nehludov'a sorunu anlattı. Kimlik kâğıtları olmadığı için sürülmüş, hapsedilmişlerdi. Oysa kimlikleri vardı, sadece süresi on-on beş gün geçmişti. Her yıl böyle olduğu halde ceza vermiyorlardı. Bu defa, sanki büyük bir suç işlemişler gibi, yakalayıp hapse tıkmışlardı.

"Hepimizin mesleği taşçılık, hepimiz aynı birliğe bağlıyız. İldeki cezaevinin yandığını söylüyorlar. Bunda bizim ne suçumuz var! Tanrı aşkına bir şeyler yapın da..."

Nehludov, efendi görünüşlü ihtiyar adamı dinliyordu, ama söylediklerinden hemen hemen hiçbir şey anlamıyordu. Çünkü bütün dikkatini, efendi görünüşlü taşçının yanağındaki kıllar arasında yürüyen iri, koyu renkli, çok ayaklı bir bitin üzerinde toplamıştı. Müdür Yardımcısı'na dönerek, "Ne biçim iş bu? Bütün neden bu mu?" diye tekrarladı.

Karşısındaki, "Evet öyle, idare bir hata yapmış," yanıtını verdi. "Bir an önce gönderip memleketlerine yerleştirmeli onları."

Müdür Yardımcısı sözünü bitirince, kalabalığın arasından ufak tefek bir adamcağız çıkıverdi. Ağzını tuhaf bir şekilde çarpıtarak haksız yere eziyet gördüklerini anlatmak için, "Köpekten beter halimiz," diye söze başladı.

"Ee, çok gevezelik etme, kapa çeneni bakalım. Yoksa bilirsin..."

"Bilecek bilmeyecek ne varmış ki," diye devam etti. "Ne suçumuz var sanki?"

Amir, "Sus!" diye bağırdı ve adamcağız sustu.

Nehludov koğuşlardan çıkarken bir kapıdan uzanan mahpusların bakışları altında öyle ezilmişti ki, kendini sıra dayağı yemiş gibi hissediyordu. Kendi kendine, "Ne biçim iş bu?" diye söyleniyordu.

Koridordan çıkınca sordu:

"Gerçekten böyle suçsuz insanları durup dururken tutuyorlar mı?"

"Ne yapalım efendim. Hem bunların çoğu uyduruyor. Onları dinleyecek olursanız, hepsi suçsuz."

"Ama bunların gerçekten hiç suçu yok."

"Evet, bunlar öyle. Ama aslına bakarsanız, bunlar da temeli bozuk insanlar. Sert durmazsanız, iş yürümez. Aralarında kelleyi koltuğa almış olanlar vardır. İnsanın gözünü dört açması gerekir. Dün iki kişiyi cezalandırmak zorunda kaldık."

"Nasıl cezalandırdınız?"

"Sopayla; verilen emir üzerine..."

"Ama dayak cezası kaldırılmıştı."

"Medeni hakları alınmış kimseler için değil. Onlara bu ceza hâlâ uygulanır."

Nehludov, dün dışarıda beklerken gördüklerini hatırladı. Dayak cezasının, tam onun beklediği sırada yerine getirildiğini anladı. İçi, önceleri de olduğu gibi merak, hüzün, şaşkınlık ve bulantı veren bir tiksintiyle doldu, her zamankinden daha şiddetle duygulanmıştı. Müdür Yardımcısı'nın söylediklerini dinlemeden, çevresine bakmadan koridorları hızla geçerek yazıhaneye gitti. Müdür koridordaydı. Başka işe daldığı için, Bogoduhovskaya'yı çağırmayı unutmuştu. Bunu ancak Nehludov yazıhaneye girerken hatırladı.

"Şimdi göndereceğim," dedi. "Siz buyurun, oturun."

LIV

Yazıhane iki odalıydı. Birincisinde iki kirli pencere, öne doğru çıkmış büyük, üstü dökülmüş bir soba vardı. Köşelerden birinde mahpusların boylarını ölçmeye yarayan siyah bir ölçü tahtası duruyordu. Öbür odada –işkence yerlerinde kesinlikle bulundurulan– Hz. İsa'nın büyük bir ikonu asılıydı. Birinci odada birkaç gardiyan oturmuştu. Öbüründe, duvarlar boyunca ya ayrı gruplar halinde ya da çift çift, yirmi kişi kadar kadınlı erkekli bir kalabalık, aralarında yavaşça konuşuyorlardı.

Müdür yazı masasına oturdu. Nehludov'u da yanındaki sandalyeye buyur etti. Nehludov oturarak odadakileri gözden geçirmeye koyuldu.

Önce sevimli yüzlü, kısa ceketli bir genç dikkatini çekti. Kara kaşlı, yaşlıca bir kadına el hareketleriyle hararetli hararetli bir şeyler anlatıyordu, yanında oturan mavi gözlüklü bir ihtiyar, mahpus kıyafetinde genç bir kadını elinden tutmuş, kadının anlattıklarını kıpırdamadan dinliyordu. Teknik okul öğrencisi bir çocuk, korkudan sanki donmuş bir yüzle, gözlerini hiç ayırmadan ihtiyara bakıyordu. Onların yakınında, köşede bir çift âşık oturuyordu. Kısa saçlı, sarışın, sevimli, yüzünden sitemli olduğu okunan kız henüz çok gençti; modaya uygun giyinmişti. Kauçuk ceket giyen erkek, ince yüzlü, dalgalı saçlı, yakışıklı bir delikanlıydı. Köşede birbirlerine sokularak fısıldaşıyorlardı. Besbelli aşk onları kendilerinden geçirmişti. Ak saçlı, siyah giysili, görünüşe göre anne olduğu anlaşılan bir kadın masaya herkesten yakın oturmuştu. Kadın, kendisi gibi siyah bir ceket giymiş, veremliye benzeyen bir gençten gözlerini ayıramıyor, bir şey söylemek istiyor, ama ağladığı için beceremiyordu. Söze başlayacak gibi oluyor, sonra hemen susuveriyordu. Delikanlının elinde

bir kâğıt vardı. Can sıkıntısıyla ne yapacağını bilmez bir halde, hırçın bir tavırla kâğıdı büküp buruşturuyordu. Onların yanında etine dolgun pembe yüzlü, güzel, iri, patlak gözlü, gri giysi, pelerin giymiş bir genç kız oturuyordu. Ağlayan annenin omzunu şefkatle okşuyordu. Bu kızın her şeyi güzeldi: büyük beyaz elleri, dalgalı kesik saçları, keskin çizgili burnu, ağzı... Ama yüzünün en çekici tarafı içtenlik ve dürüstlük dolu, koyu ela gözleriydi. Güzel gözleri, tam Nehludov'un odaya girdiği anda anneden ayrılmış, onun bakışıyla karşılaşmıştı. Ama kız hemen başını çevirerek anneye bir şeyler söylemeye başlamıştı. Âşıklara yakın oturan esmer, dağınık saçlı bir adam, Skoptsi tarikatına ait gibi görünen sakalsız bir ziyaretçiye hırçın hırçın bir şeyler anlatıyordu.

Nehludov, Müdür'ün yanında oturarak keskin bir merakla çevreye bakınıyordu. Saçı kısacık kesilmiş bir çocuğun yanına gelerek incecik bir sesle, "Siz kimi bekliyorsunuz?" diye sorması Nehludov'un dikkatini dağıttı.

Soru, Nehludov'u şaşırtmıştı. Ama çocuğa bakıp ciddi, anlamlı yüzünü, bakışları dikkatli keskin gözlerini görünce, ciddiyetle, tanıdığı bir kadını beklediğini söyledi.

"Kardeşiniz mi?"

Nehludov biraz şaşırarak, "Hayır, kardeşim değil," yanıtını verdi. Sonra çocuğa sordu: "Ya sen buraya kiminle geldin?"

"Annemle. Annem siyasilerden."

Nehludov'un çocukla konuşmasını besbelli yasaya aykırı bulan Müdür, "Mariya Pavlovna, Kolya'yı alın," dedi.

Mariya Pavlovna, demin Nehludov'un dikkatini çeken iri gözlü, güzel kadındı. Yerinden kalktı, kuvvetli geniş adımlarla erkek gibi yürüyerek, Nehludov'la çocuğa yaklaştı.

Nehludov'a hafifçe gülümseyerek, "Kim olduğunu-

zu soruyor, değil mi?" dedi, yüzüne içtenlikle baktı. İçten, saf bakışı, onun herkese karşı öteden beri, şimdi ve her zaman son derece içten, sade, kardeşçe davrandığını açıkça gösteriyordu. "İlle her şeyi öğrenecek," dedi. Sonra çocuğun yüzüne öyle iyi, sevimli bir gülümsemeyle baktı ki, hem çocuk, hem de Nehludov ona gülümsemekten kendilerini alamadılar.

"Evet, kime geldiğimi sordu."

"Mariya Pavlovna, dışarıdan gelenlerle konuşmak yasaktır, biliyorsunuz," dedi Müdür.

"Peki efendim, peki."

Mariya Pavlovna, ondan gözlerini ayırmayan Kolya'nın minicik elini beyaz eline alarak veremlinin annesinin yanına döndü.

Nehludov, Müdür'e, "Kimin bu çocuk?" diye sordu.

"Siyasi suçlulardan birinin. Cezaevinde doğdu."

Müdür bunu, kurumun bir harikasıymış gibi, enikonu memnunluk duyarak söylemişti.

"Ne diyorsunuz!"

"Öyle. Şimdi annesiyle birlikte Sibirya'ya gidiyor."

"Ya bu kız?"

Müdür omuzlarını kaldırarak, "Size yanıt veremem," dedi. "Ha, işte Bogoduhovskaya."

LV

Arka kapıdan çevik bir yürüyüşle kısa boylu, kesik saçlı, sarı yüzlü bir kız, Vera Yefremovna çıktı. İri gözlerinin yumuşak bakışları vardı. Nehludov'un elini sıkarak, "Geldiğiniz için teşekkür ederim," dedi. "Beni hatırladınız demek, öyle mi? Buyurun, oturalım."

"Sizi bu halde göreceğimi ummazdım doğrusu."

"Aman efendim, ben iyiyim, hatta çok iyiyim. O kadar ki, bundan iyisi can sağlığı."

Vera Yefremovna konuşurken, her zamanki gibi iri, yuvarlak gözlerinde içten, ürkek bakışlarla karşısındakine bakıyor, bluzunun kirli, buruşuk yakasından çıkan sarı, incecik damarlı boynunu oynatıyordu.

Nehludov, bu hale nasıl düştüğünü sordu. Bogoduhovskaya, gayet canlı bir şekilde anlatmaya başladı. Öyküsü propagandaya, düzensizliğe, partilere, siyasi topluluklara ait yabancı kelimelerle doluydu. O, bunları herkesin bildiğinden emin gibi kullanıyor, Nehludov ise, bu lafların herhangi birini ömründe bir kere bile işittiğini hatırlamıyordu.

Bogoduhovskaya Nehludov'un ilgilendiğini, hoşlandığını sanarak halk arasındaki kaynaşmanın bütün gizlerini anlatıyordu. Nehludov ise, onun cılız boynuna, seyrek, karışık saçlarına bakıyor, karşısındaki kadının bütün bu işleri neden yaptığına, ne diye anlattığına akıl erdiremiyordu. Acıyordu ona. Ama acıması, patates filizleri kadar beyazlaşmış elleri ve yüzüyle leş kokan delikte suçsuz yatan köylü Menşov'a duyduğu acımadan başka türlüydü. Bogoduhovskaya'nın en acınacak tarafı, kafasındaki curcunaydı. Besbelli, kendini bir kahraman olarak görüyor, Nehludov'a gösteriş yapmak istiyordu. Pek zavallı bir görünüşü vardı. Nehludov Bogoduhovskaya'daki gösteriş merakını odada bulunan birkaç kişide daha fark etti. Müdürle birlikte girişi onların dikkatini çekmiş, Nehludov adamların tavırlarında bazı değişmeler sezmişti. Bu hali kauçuk ceket giyen delikanlıda, mahpus kılıklı kadında, hatta âşık çiftte bile görmüştü. Yalnız veremli genç, iri gözlü güzel kız, bir de Skoptsileri andıran zayıf, köse bir adamla konuşan, gözleri çukura kaçmış, dağınık saçlı erkek oldukları gibiydiler.

Vera Yefremovna'nın Nehludov'a söz etmek istediği sorun şuydu: Şustova adındaki bir kız arkadaşı –Bogoduhovskaya'nın deyişiyle– siyasi topluluklarla ilişiği olmadığı halde, beş ay önce onunla birlikte yakalanarak Petropavlovsk Kalesi'ne götürülmüştü. Bunu, sırf araştırmada evinde ona emanet edilen birtakım kitaplar, yazılar bulunduğu için yapmışlardı. Vera Yefremovna arkadaşının kaleye hapsedilmesinde az çok kendini de suçlu görüyor, nüfuzlu ahbapları olan Nehludov'dan, kızın kurtarılması için elinden geleni yapmasını rica ediyordu.

İkinci ricası, gene Petropavlovsk Kalesi'nde yatan Gureviç'e ailesiyle görüşmesi ve çalışmalarında gerekli bilimsel kitapların verilmesi için izindi.

Nehludov, bu konuda bir şey yapabileceğini tahmin etmediğini söyledi. Bununla birlikte, Petersburg'a gidince elinden geleni yapmaya söz verdi. Vera Yefremovna öyküsünü şöyle anlattı: Ebe okulunu bitirince, Ulusal Hareket Partisi'ne girerek çalışmaya başlamış; önceden her şey yolunda gidiyormuş. Bildiriler çıkarıyor, fabrikalarda propaganda yapıyorlarmış. Ama bir gün parti ileri gelenlerinden biri yakalanmış, gizli belgeler de ele geçmiş. Ardından hepsini bir bir tutuklamışlar.

"Beni de yakaladılar, sürecekler..." diye öyküsünü bitirdi. "Ama zararı yok. Ben hayatımdan memnunum. Kendimi, Olympos'takiler gibi hissediyorum."

Bogoduhovskaya acıklı bir gülümsemeyle gülümsedi.

Nehludov, iri gözlü kızın kim olduğunu sordu. Vera Yefremovna onun bir general kızı olduğunu söyledi. Öteden beri devrim için çalışıyormuş. Bir jandarmanın vurulması suçunu üzerine aldığı için burada yatıyormuş. Oturduğu gizli evde ufak bir matbaa varmış. Bir gece baskınında kendilerini savunmaya karar vermişler, ışığı söndürerek suç kanıtlarını yok etmeye başlamışlar. Polisler kapıyı zorlayarak içeriye girmişler. Devrimcilerden

biri ateş etmiş, bir jandarmayı vurmuş. Sorgu sırasında genç kız, ömründe silah tutmadığı, bir örümceği bile öldürmediği halde, ateş edenin kendisi olduğunu söylemiş. Böylece içeri atmışlar onu. Şimdi de sürgüne gidiyormuş.

Vera Yefremovna, onu beğendiğini gösteren bir tavırla, "İnsanları seven, iyi bir kızdır!.." dedi.

Söz etmek istediği üçüncü iş Maslova'ya aitti. Cezaevinde herkes gibi o da Maslova sorununu, Nehludov'un onunla olan ilgisini biliyordu. Ona, Maslova'yı ya siyasilerin yanına aldırmasını ya da hiç olmazsa, hastaneye hademe olarak gönderilmesi için çalışmasını öğütlüyordu. Zaten bu sırada hastanede pek çok hasta vardı, adama gereksinimleri olmalıydı.

Nehludov bu öğüt için teşekkür etti, yararlanacağını söyledi.

LVI

Konuşmaları, Müdür'ün ayağa kalkarak ziyaret vaktinin sona erdiğini, dağılma zamanı geldiğini söylemesiyle bitti. Nehludov kalktı. Vera Yefremovna'yla vedalaşarak kapıya doğru yürüdü. Kapıda durdu, karşısındakileri seyretmeye başladı.

Müdür kâh ayağa kalkarak kâh tekrar oturarak, "Efendim zaman doldu, zaman doldu," diyordu.

Müdürün emri odadaki mahpus ve ziyaretçilerin sadece heyecanını artırmıştı. Bununla birlikte kimse dağılmayı aklından bile geçirmiyordu. Bazıları kalkmış, ayakta konuşuyordu. Bazıları da oturdukları yerde konuşmaya devam ediyordu. Bir kısmı vedalaşarak ağlaşmaya başladı. Veremli delikanlıyla annesinin hali pek acıklıydı.

Genç adam elindeki kâğıtla oynamaya devam ediyor, annesi gibi kendini kedere kaptırmamak için sarf ettiği gayretten yüzü gittikçe hırçınlaşıyordu. Vedalaşma zamanı geldiğini anlayan annesi omzuna yaslanmış, burnunu çeke çeke hıçkırıyordu. Nehludov'un izlemekten kendini alamadığı iri gözlü kız hıçkıran annenin yanında durarak onu avutmaya çalışıyordu. Mavi gözlüklü ihtiyar, ayakta kızını elinden tutarak söylediklerini dinliyor, başını sallıyordu. İki sevgili kalkmış el ele sessizce birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı.

Nehludov'un yanında durarak vedalaşanlara bakan kısa ceketli bir genç, âşık çifti gösterdi, "Yalnız bunların keyfi yerinde," dedi.

Nehludov'la gencin bakışlarını üzerlerinde hisseden âşıklar -kauçuk ceketli delikanlıyla sarışın sevimli kız- kenetledikleri ellerini gerdiler, bedenlerini arkaya bırakarak, gülerek dönmeye başladılar.

Genç, "Bu gece burada, cezaevinde evleniyorlar," dedi. "Kız da onunla birlikte Sibirya'ya gidecek."

"Çocuğun suçu ne?"

"Kürek cezalı."

Genç adam, veremlinin annesinin hıçkırıklarına kulak vererek, "Gençler gülüp oynuyorlar ama bunları dinlemek pek acı," diye ekledi.

Müdür, söylediği her sözü birkaç kere tekrarlayarak, "Efendim, rica ederim!.. Beni sert hareket etmek zorunda bırakmayın," diyordu.

Sonra gevşek, kararsız bir sesle, "Rica ederim, çok rica ederim... Nedir bu yani..." diye ekliyordu. "Zaman çoktan doldu."

Sigarasını kâh yakıp kâh söndürerek üzüntülü sesle mırıldanmaya devam ediyordu:

"Olmaz ki böyle. Son defa söylüyorum size."

Açıkça görünüyordu ki Müdür'ün, kendisini sorum-

lu hissetmeksizin başkalarına kötülük etmesine olanak veren düzenlemeler, ne kadar usturuplu, gelenekleşmiş olsa da bu odadaki kederin nedenlerinden biri olduğunu anlamaması olanaksızdı. Buna üzüldüğü belli oluyordu.

Neden sonra mahpuslar iç kapıdan, ziyaretçiler dış kapılardan dağılmaya başladılar. Kauçuk ceketli genç, veremli, esmer, dağınık saçlı adam, cezaevinde doğmuş çocukla Mariya Pavlovna, hepsi gittiler.

Ziyaretçiler çıkmaya başladılar. Nehludov ağır ağır yürüyen, mavi gözlüklü ihtiyarın arkasındaydı. Konuşkan genç Nehludov'la birlikte merdivenden inerken, başlanmış bir konuşmaya devam ediyormuş gibi, "Öyle tuhaf yöntemleri var ki," dedi. "Tanrı kutsasın şu yüzbaşıyı. İyi adamcağız; düzene, yönteme pek aldırdığı yok. Hiç olmazsa herkes konuşup dertleşebiliyor, içini boşaltıyor."

Nehludov, kendini Medintzev diye tanıtan gençle antreye çıkınca Müdür, yorgun bir tavırla yanlarına yaklaştı. Besbelli Nehludov'a karşı nazik olmak istiyordu.

"Yani, Maslova'yı görmek isterseniz, yarın buyurun artık," dedi.

Nehludov, oradan bir an önce çıkmak istediği için, kısaca, "Pek güzel," yanıtını verdi.

Menşov'un, besbelli haksız yere çektiği acı korkunçtu. Hem asıl korkunçluk onun maddi acısından çok, insanların ona nedensiz yere azap vermelerine şaşmasında, iyiliğe, Tanrı'ya karşı inancını kaybetmesindeydi. Sırf ellerindeki belge istenilen şekilde yazılmamış diye, yüzlerce kişiye yapılan eziyet de korkunçtu. Kardeşlerine azap çektirerek iyi, önemli bir iş yaptıklarına inanan şaşkın gardiyanlar da insanda korku uyandırıyordu. Ama artık ihtiyarlamaya başlayan, sağlığı bozuk, iyi kalpli Müdür'ün, kendi gibi birer insan olan bir anneyi oğlundan, babayı kızından ayırmak zorunda kalması, Nehludov'a bütün bunların en korkuncu olarak göründü.

Nehludov cezaevine her gelişinde duyduğu ve bedensel bir etkisi olan o manevi duyguyu olanca şiddetiyle hissediyor, kendi kendine, "Neden böyle bütün bunlar?" diye soruyor, sorusuna yanıt bulamıyordu.

LVII

Nehludov ertesi gün Avukat'a gitti. Menşovların davasını anlattı, davayı üzerine almasını rica etti. Avukat dinledikten sonra işi inceleyeceğini, durum Nehludov'un anlattığı gibiyse suçluyu, ücret beklemeden savunacağını söyledi. Nehludov, söz arasında, bir anlaşmazlık yüzünden hapiste yatan yüz otuz kişi sorununu da anlattı. Bunda kimin suçlu olduğunu, kimin çözebileceğini sordu. Avukat, herhalde doğru bir yanıt vermek için biraz durdu, sonra kesin olarak:

"Suçlu kim, öyle mi? Hiç kimse. Savcı'ya sorarsanız, suç Vali'dedir. Vali de Savcı'yı suçlu gösterecek. Kısacası, suçu kimse üzerine almayacaktır."

"Hemen Maslennikov'a gider söylerim."

Avukat gülümsedi.

"Yararsız. Herif... şey, akrabanız, dostunuz falan olmasın? İzninizle öyle odun kafalı ki! Hem de sinsi bir domuz."

Nehludov, Maslennikov'un da Avukat hakkında söylediklerini hatırladı, ses çıkarmadı. Oradan ayrılınca Maslennikov'a gitti.

Maslennikov'dan iki şey rica edecekti: Maslova'nın hastaneye yerleştirilmesi ve cezaevinde haksız olarak tutulan belgesiz yüz otuz kişi sorunu. Değer vermediği birinden bir şey istemek güç geldiği halde, işin görülmesi

için başka çare göremiyordu. Buna katlanması gerekti.

Maslennikov'un evine yaklaşırken, Nehludov, kapı önünde sıralanmış birkaç kiralık araba ve özel kupa arabası gördü. Bugünün, Maslennikov'un gelmesi için rica ettiği karısının kabul günü olduğunu hatırladı. Nehludov'un arabası eve yaklaşırken, kapının önünde bir kupa arabası durmuştu. Pelerinli, şapkasında rozet olan bir uşak, kapı eşiğinde bir kadını bu arabaya bindiriyordu. Kadın uzun eteğini kaldırmıştı, siyah iskarpinli ince ayak bilekleri görünüyordu. Nehludov, araba dizisi içinde Korçaginlerin kupasını tanıdı. Ak saçlı, pembe yanaklı arabacı onu, iyi tanıdığı beyleri selamladığı gibi selamladı. Nehludov kapıcıya, Mihayil İvanoviç'in (Maslennikov'un) nerede olduğunu sormaya zaman bulamadan, bizzat kendisi halılar serilmiş merdivende göründü. Sahanlığa değil de, aşağıya kadar indirdiği önemli bir konuğu geçiriyordu. Subay olan bu çok önemli konuk, merdivenden inerken Fransızca olarak, kentte çocuk bakımevleri yararına düzenlenen piyangolardan söz ediyordu. Ona göre bu, kadınlar için pek uygun bir uğraştı. "Hem onlar eğleniyor, hem de para toplanıyor," diyordu.

"*Qu'elles s'amusent et que Dieu les bénisse.*"[1]

Konuk Nehludov'u görünce, "Aa, merhaba Nehludov," diye selamladı. "Epey zamandır görünmüyorsunuz. *Allez presenter vos devoirs à madame.*[2] Korçaginler de burada. Nadin Bukshevden ve *toutes les jolies femmes de la ville.*[3]"

Konuk, paltosunu giydiren yaldızlı şeritli uşağına göz alıcı omuzlarını hafifçe kaldırarak uzatırken, "*Au revoir mon cher,*"[4] dedi, Maslennikov'un elini bir kere daha sıktı.

1. (Fr.) Eğlensinler ve Tanrı onları kutsasın!
2. (Fr.) Hanımefendiye saygılarınızı sunmaya gidin.
3. (Fr.) Kentin bütün güzel kadınları.
4. (Fr.) Hoşça kalın dostum.

Maslennikov, heyecanlı bir sesle bağırdı:

"Hadi yukarıya! Ah ne kadar memnun oldum bilsen!"

Nehludov'un koluna girerek gövdesinin iriliğine karşın onu hızla yukarıya sürükledi.

Maslennikov özel, sevinç dolu bir coşku içindeydi. Bunun nedeni, önemli kişinin ona karşı gösterdiği ilgiydi. Maslennikov, bu çeşit iltifatlara, efendisi tarafından sevilip okşandıkça delice sevinen sokulgan bir köpek gibi seviniyordu. Köpek nasıl kuyruğunu sallayarak büzülür, yuvarlanır, ortada çılgın gibi dönerse, Maslennikov da aynı şeyleri yapmaya hazır görünüyordu. Nehludov'un yüzündeki ciddiliğin farkında değildi. Onu dinlemiyor, boyuna salona sürüklüyordu. Gitmemek olmazdı. Nehludov onunla birlikte yürüdü. Maslennikov, büyük salondan geçerken, "İş sonraya," dedi. "Ne emredersen hepsini yapacağım."

Yürürken, uşaklardan birine, "General hanımına Prens Nehludov'un geldiğini haber verin," dedi.

Uşak, hızlı bir yürüyüşle onları geçerek ilerledi.

"*Vous n'avez qu'à ordonner.*[1] Ama karımı yüzde yüz gör. Zaten o gün seni getirmediğim için paparayı yedim."

Kendine general karısı dedirten, vali vekili karısı Anna İgnatyevna, oturduğu kanepeyi saran başlar, şapkalar üstünden sevinçli bir gülümsemeyle Nehludov'a doğru uzandı. Salonun öbür ucunda, çay masası çevresinde kadınlar oturmuş, subaylar, sivil erkekler ayakta, yanlarında duruyorlardı. Kadınların, erkeklerin gürültüsü kesilmek bilmiyordu.

"*Enfin!*[2] Size ne yaptık da unuttunuz bizi?"

Anna Ignatyevna, Nehludov'u, aslında aralarında hiç

1. (Fr.) Siz yalnız emredin.
2. (Fr.) Hele şükür!

de olmayan bir yakınlığı belirten bu sözlerle karşıladı.

"Tanışıyor musunuz? Madam Beliyavskaya, Mihayil İvanoviç Çernov. Buyurun, biraz daha yakınımıza gelin. *Missi venez donc à notre table. On vous apportera votre thé.*[1] Siz de..."

Anna İgnatyevna, Missi ile konuşan subayın adını unutmuş olmalıydı.

"Siz de yanımıza buyurun. Prens, bir çay emreder misiniz?"

Bir kadın sesi, "Hayır hayır, asla kabul etmem," diyordu. "O, adamı sevmiyordu herhalde..."

"Börek yemeye bayılırdı."

Başında yüksek şapkasıyla, ipekler, altınlar, mücevherler içinde parlayan bir kadın gülerek, "Hep bu anlamsız şakalar," dedi.

"Şu gofretler, *c'est excellent*,[2] hem de hafif. Biraz daha verir misiniz?"

"Nasıl, yakında yolculuk var mı?"

"Öyle. Bugün son günümüz artık. Zaten onun için geldik."

"Ne güzel bir bahar, değil mi? Köy şimdi kim bilir ne kadar güzeldir!"

Missi, şapkayla oturuyordu; koyu çizgili bir elbise giymişti. İnce bedenini tek bir kırışık yapmaksızın saran elbise, üzerinde, sanki Missi bununla birlikte dünyaya gelmiş gibi duruyordu. Missi, Nehludov'u görünce kızardı.

"Gittiğinizi sanıyordum," dedi.

Nehludov, "Zaten hemen hemen gitmiş gibiyim," yanıtını verdi. "Bazı işler engel oldu. Buraya da iş için geldim."

1. (Fr.) Hadi Missi masamıza gelin. Çayınızı buraya getirirler.
2. (Fr.) Harika.

"Anneme uğrayın, sizi çok göreceği geldi."

Missi yalan söylüyordu, bunu Nehludov'un da anladığını hissetti, daha çok kızardı.

Nehludov kızardığının farkında olmamış gibi görünmeye çalışarak, asık bir yüzle, "İnanın, yetişeceğimi sanmam," dedi.

Missi, öfkeyle kaşlarını kaldırdı, omuz silkti. Sonra yanındaki zarif subaya döndü. Öteki elinden boş fincanı alarak kılıcıyla koltuklara takıla takıla, onu başka bir masaya götürdü.

"Siz de çocuk bakımevine bağışta bulunmalısınız."

"Yapmayacağım demiyorum ki. Ama bütün cömertliğimi piyangoya saklıyorum. O zaman kendimi tam anlamıyla göstereceğim."

Yalancı bir gülüşle gülen biri, "Görürüz," dedi.

Kabul günü pek parlaktı. Anna İgnatyevna son derece memnundu. Nehludov'a dönerek, "Mika, sizin cezaevleriyle uğraştığınızı söyledi," dedi. "Bunu tamamıyla anlıyorum. Mika'nın (Mika dediği, şişman kocası Maslennikov'du) belki başka kusurları vardır, ama ne kadar iyi kalpli olduğunu siz de bilirsiniz. Bütün bu zavallı mahpuslar onun çocuklarıdır. Onlara bu gözle bakıyor. *Il est d'une bonté...*[1]"

Anna İgnatyevna, mahpuslara sopa attıran kocasının *bonte*'sini belirtmeye yeten bir kelime bulamadığından durdu. O sırada salona giren, mor fiyonklarla süslü, yüzü kırışık bir kocakarıyı gülümseyerek karşılamaya gitti.

Nehludov, nezaketin gerektirdiği şekil ve ölçüde sudan konular üzerinde konuştuktan sonra kalkarak Maslennikov'un yanına gitti.

"Beni dinleyebilir misin lütfen?"

1. (Fr.) Öylesine iyi kalpli ki...

"Ha, sahi. Peki, ne yapalım? Hadi şuraya geçelim."

Japon tarzında küçük bir çalışma odasına girerek pencerenin önünde oturdular.

LVIII

"Buyurun. *Je suis à vous.*[1] Sigara ister misin? Yalnız dur, burada bir şeyi bozmayalım da." Maslennikov sigara tablasını getirdi.

"Dinliyorum."

"Senden iki ricam var."

"Öyle mi?"

Maslennikov'un yüzü karardı, somurttu. Köpeğin, efendisinin kulağının arkasını okşamasından kalan taşkın sevinç bir anda yok oluvermişti. Salondan sesler geliyordu. Bir kadın, "*Jamais, jamais je ne croirais,*"[2] diyor, başka bir yandan gelen erkek sesi de durmaksızın, "*La comtesse, Voronzoff, Viktor Apraksine,*" diye tekrarlıyordu. Bir başka köşeden uğultu halinde kahkahalar geliyordu. Maslennikov salonda olanlara kulak veriyor, bir yandan da Nehludov'u dinliyordu.

Nehludov, "Gene o kadından söz açacağım," dedi.

"Ha, şu haksız hüküm giyen; biliyorum, biliyorum."

"Onun hastaneye hademe olarak gönderilmesini rica edecektim. Duyduğuma göre buna olanak varmış."

Maslennikov dudaklarını kısmış düşünüyordu.

"Olacağını pek sanmıyorum," dedi. "Bununla birlikte görüşür, sana yarın bildiririm."

1. (Fr.) Emrinize amadeyim.
2. (Fr.) Asla, asla inanmam.

"Hasta sayısı pek çok olduğu için çalışacak adam gerekiyormuş."

"Evet evet, öyle. Sana her koşulda bir haber veririm."

"Çok rica ederim."

Salondan toplu, hem de pek doğal bir gülme duyuldu. Maslennikov gülümseyerek, "Hep Viktor," dedi. "Neşesi yerindeyken öyle nükteler yapar ki."

Nehludov sözüne devam etti:

"Bundan başka, cezaevinde şu sırada, sırf kimlik kâğıtlarının süresi bittiği için yüz otuz kişi yatıyor. Bir aydır buradalar."

"Bunu nasıl öğrendin?"

Maslennikov'un yüzünde, birden merak, hoşnutsuzluk belirmişti.

"Bir sanıkla görüşmeye gitmiştim, bu adamlar koridorda yolumu keserek rica ettiler."

"Hangi sanığa gitmiştin?"

"Haksız yere suçlanan bir köylüye, ona bir avukat da tuttum. Ama sorun bu değil. Nasıl olur da hiç suçu olmayan kimseler, sırf kimliklerinin süresi geçmiş diye aylarca hapsedilirler?"

Maslennikov, öfkeyle Nehludov'un sözünü kesti:

"Bu Savcı'nın işi. Sen de çabuk iş gören adil bir mahkeme var sanırsın. Savcı Yardımcısı'nın görevi, cezaevini dolaşarak, mahpusların haklı mı haksız mı yattıklarını denetlemektir. Oysa onların *vint*[1] oynamaktan başka işleri yok."

Nehludov, Avukat'ın, Vali'nin her şeyi Savcı'ya atacağını söylediğini hatırladı. Somurtarak, "Şu halde elinden bir şey gelmez, öyle mi?" dedi.

"Yoo, yaparım. Şimdi giderim."

1. Bir iskambil oyunu.

Salondan bir kadın sesi duyuldu.

"Onun için daha kötü ya. *C'est un souffre-douleur.*[1]"

Konuşanın sesinden, söz ettiği şeye karşı tamamıyla ilgisiz olduğu açıkça anlaşılıyordu.

Başka bir köşeden, nazlı bir erkek sesi duyuldu:

"Daha iyi, ben de bunu alırım!"

Sözlerini, istediği şeyi vermeyen kadının kahkahası bastırdı.

Kadın, "Hayır hayır," diyordu, "kesinlikle olmaz!"

Maslennikov, firuze yüzüklü beyaz eliyle sigarasını söndürerek, "Her şeyi hallederim," diye tekrarladı. "Ama şimdi kadınların yanına gidelim artık."

Nehludov salona girmeden kapıda durdu.

"Bir şey daha var. Duyduğuma göre, dün cezaevinde dayak cezası verilmiş, doğru mu bu?"

Maslennikov kızardı.

"Ha, şu işi mi söylüyorsun? Aman *mon cher,* doğrusu seni oraya bırakmamalı. Her şeyle ilgileniyorsun. Hadi, hadi gidelim; bak *Annette* bizi çağırıyor." Nehludov'un koluna girdi. Önemli bir kişinin övgüsünden sonra olduğu gibi heyecanlanmıştı. Yalnız bu defaki heyecanı sevinçli değil, kuşkuluydu.

Nehludov kolunu çekti. Kimseye selam vermeden, konuşmadan, asık bir yüzle küçük ve büyük salonları geçti. Karşısına fırlayan uşakların önünden antreye, oradan da sokağa çıktı.

Annette kocasına, "Ne oldu? Ne yaptın ona?" diye sordu.

Konuklardan biri, "*À la française,*"[2] dedi.

"Neresi *à la française; à la Zoulou*[3] bu!"

1. (Fr.) O bir çilekeştir.
2. (Fr.) Fransız tarzı.
3. (Fr.) Fransız tarzı, Zulu tarzı.

"Zaten her zaman böyleydi."

O an birisi kalktı, başka bir konuk geldi, cıvıldaşmalar devam etti. Nehludov olayı en çok söz edilen konulardan biri oldu.

Maslennikov'a gidişinin ertesi günü, Nehludov ondan kalın, parlak, armalı ve matbu kâğıt üzerine yazılmış bir mektup aldı. Maslennikov'un, kuvvetli, güzel bir el yazısı vardı. Maslova'nın hastaneye alınması için doktorla konuştuğunu, isteğini yerine getirmenin herhalde mümkün olacağını yazıyordu. İmza, "Seni seven eski arkadaşın," şeklindeydi. "Maslennikov"un altına hünerle, uzun, kalın bir çizgi çekilmişti.

Nehludov, "Aptal," diye mırıldanmaktan kendini alamadı.

Maslennikov'un "arkadaşın" kelimesiyle kendisine iltifat etmek istediğini sezmişti. Rezilce, çirkef işler yaptığı halde, kendini çok yüksek bir kişilik sanıyor, büyüklüğünün ona son derece gurur verdiğini göstermek istiyordu.

LIX

İnsanların, kendilerine has, kesin, belirli vasıfları olduğu en yaygın inanışlarımızdan biridir. Bize göre bir adam ya iyidir, ya kötü; ya akıllıdır, ya aptal; ya gayretlidir ya uyuşuk vs. İnsanlar böyle olmaz. Bir adamın iyi tarafı kötü taraflarından üstündür; aptaldan çok akıllıya yakındır; gayreti uyuşukluğundan üstündür, diyebilir ya da bunların tersini söyleyebiliriz. Ama herhangi bir kimse için iyi ya da akıllı, öbürü için de kötü ya da aptal, diye hüküm vermek hatalı olur. Oysa biz insanları her

zaman bu yanlış şekle göre birbirinden ayırt ederiz. İnsanlar, nehirlere benzer; her nehirde bildiğimiz su vardır. Ama gene de nehirler dar, hızlı, geniş ya da sakin oluşlarıyla birbirinden ayrılırlar. Suları da temiz, soğuk, bulanık, ılık olduklarına göre farklıdır. İnsanlar da böyledir. Her insanın içinde bütün insanların ortaklaşa sahip olduğu vasıfların tohumları vardır... Bunlar zaman zaman, kendilerini ayrı olarak gösterirler. Böylece çoğu zaman insan, benliğini korumakla birlikte kendisine hiç benzemeyen bir halde görünür, bazı insanlarda bu gibi değişimler pek göze çarpar. Nehludov da böyle kimselerdendi. Ondaki değişimler hem maddi, hem manevi nedenlerden doğardı. Bu defa da öyle olmuştu.

Mahkemeden ve Katyuşa ile ilk görüşmesinden sonra duyduğu tatlı iç rahatlığı, yenileşmenin verdiği sevinç tamamıyla geçmiş, hele son görüşmelerinden sonra kıza karşı korku, hatta tiksinti duymaya başlamıştı. Onu bırakmayacak, razı olursa evlenmeleri için verdiği karardan dönmeyecekti. Ama bunlar artık ona ağır geliyor, azap veriyordu.

Maslennikov'a gidişinin ertesi günü, Maslova'yla görüşmek için tekrar cezaevine gitti.

Müdür, görüşmeleri için izin verdi. Yalnız yazıhanede ya da avukatlar odasında değil de kadınlar bölümünün ziyaret salonunda görüştüler. Müdür, her zamanki gibi iyi kalpli göründüğü halde, Nehludov'la eskisinden daha az konuşuyordu. Besbelli Maslennikov, bu ziyaretçiye karşı dikkatli olması için kulağını bükmüştü.

"Görüşebilirsiniz," dedi. "Yalnız para sorunu rica ettiğim şekilde olsun. Ekselansın yazdığı gibi, hastaneye gönderilmesine doktor da razı oldu. Gelgelelim, kız kendisi istemiyor, 'Uyuzların oturaklarını mı temizleyeceğim! Başka işim kalmadı çünkü,' diyor. Bunlar böyle millettir, Prens!.."

Nehludov ses çıkarmadı; hemen görüşebilmek için izin istedi. Müdür Nehludov'un yanına bir gardiyan kattı, birlikte kadınların boş ziyaret salonuna gittiler.

Maslova oradaydı. Kafesin arkasından ürkek ürkek, uslu uslu ilerledi. Nehludov'un hayli yakınına geldi; yana doğru bakarak, yavaşça, "Bağışlayın beni Dimitri İvanoviç," dedi. "Kötü konuştum geçen gün."

Nehludov, "Sizi bağışlamak bana düşmez," diye başladı.

Fakat Maslova, "Ama gene de benimle uğraşmayın," diyerek sözünü kesti.

Nehludov kadının adamakıllı şaşılaşmış gözlerinde, hep o gergin, hırçın ifadeyi gördü.

"Sizi bırakmamı neden istiyorsunuz?"

"Öyle işte."

"Ama neden öyle?"

Maslova, Nehludov'a, ona gene hırçın gibi görünen bir bakışla baktı.

"Size bir şey söyleyeyim," dedi. "Beni bırakın. En doğrusu bu, yapamam ben. Vazgeçin bu işten."

Dudakları titriyordu, sustu.

"Doğruyu söylüyorum. Kendimi assam daha iyi."

Nehludov bu reddedişte, kadının ona karşı duyduğu nefreti, bir türlü unutamadığı kırgınlığı açıkça sezdi. Ama bu reddedişin önemli, iyi bir tarafı da vardı. Kadının, ayıkken de evlenmelerine razı olmak istemeyişi Nehludov'un bütün kuşkularını yok etti. Katyuşa için eski ciddi ve içten duyguları yeniden canlandı.

Büyük bir ciddiyetle, "Katyuşa, sana önce söylediklerimi tekrarlıyorum," dedi. "Benimle evlenmeni rica ediyorum. İstemiyorsan, önceden de söylediğim gibi, sen razı oluncaya kadar sen neredeysen ben de orada olacak, peşinden her yere gideceğim."

"Siz bilirsiniz. Artık bir şey söylemeyeceğim."

Dudakları gene titremeye başladı. Nehludov da konuşamayacak halde olduğunu hissederek susuyordu.

Sonunda biraz kendini topladı.

"Şimdi köye gidiyorum. Oradan da Petersburg'a geçeceğim. Senin, yani bizim işimiz için uğraşacağım. Umarım hükmü geri alacaklardır."

"Olmazsa da aldırmam. Bu işte değil ama başka şeyler yüzünden bu cezayı zaten hak etmiştim."

Nehludov, onun ağlamamak için kendini güç tuttuğunu fark etti. Maslova, heyecanını saklamak için birdenbire, "Nasıl, Menşov'u gördünüz mü," diye sordu. "Suçları yok, değil mi?"

"Evet, öyle sanıyorum."

"İhtiyar öyle hoş bir kadıncağız ki."

Nehludov ona, Menşov'dan duyduklarını anlattı, bir şey isteyip istemediğini sordu. Maslova hiçbir gereksinimi olmadığını söyledi; gene sustular.

Maslova, birden şehla gözlerini ona dikerek, "Hastane işine gelince," dedi, "mademki böyle istiyorsunuz giderim; votka da içmeyeceğim artık."

Nehludov sessizce onun gözlerinin içine baktı. Maslova'nın gözleri gülümsüyordu.

Ancak, "Çok iyi olur," diyebildi ve ayrıldı.

Nehludov'un içinde eski kuşkuların yerini yepyeni, hiç duymadığı bir duygu almış, sevgisinin büsbütün kaybolmayacağına inanmıştı.

Görüşmelerinden sonra, pis kokulu koğuşa dönen Maslova giysisini çıkardı, ranzasına oturdu, ellerini dizlerinin üstüne koymuştu. Koğuşta sadece veremli kadın, memedeki çocuğuyla Vladimirli, ihtiyar Menşova ve iki çocuğuyla demiryolu bekçisi vardı. Deli olduğu anlaşılan Zangoç Kızı'nı bir gün önce hastaneye yollamışlardı. Öteki kadınların hepsi çamaşır yıkamaya çıkmışlardı. İhtiyar kadın ranzada uyuyordu. Çocuklar, kapısı açık du-

ran koridordaydılar. Kucağında çocuğuyla Vladimirli ve hızla çorap örmeye devam eden bekçi, Maslova'ya yaklaşarak, "Nasıl, görüştünüz mü?" diye sordular.

Maslova yanıt vermedi. Yüksek ranzada oturmuş, ayaklarını havada sallıyordu.

Bekçi kadın, parmaklarını hızla hareket ettirerek, "Ne diye üzülüyorsun," dedi. "Her şeyden önce metanetini bozmamalısın. Hadi bakalım Katyuşa!.."

Maslova gene yanıt vermedi. Vladimirli lafa karıştı:

"Bizimkiler çamaşıra gittiler. Bugün pek çokmuş diyorlar. Neler neler getirmişler..."

Bekçi kapıya dönerek, "Finaşka," diye seslendi, "nereye kaçtın kerata?"

O sırada koridorda ayak sesleri, kadın konuşmaları duyuldu. Koğuşun kadınları, çıplak ayaklarına giydikleri ayakkabılarla, bazısının elinde bir, bazısında ikişer ekmekle içeriye girdiler. Fedosya hemen Maslova'ya koştu. Açık mavi gözlerinde sevgi parlayarak, "Ne o? Bir şey mi oldu yoksa?" diye sordu. "Bak, bunu çay için aldım."

Ekmekleri rafa koydu.

Korableva, "Yoksa evlenmekten mi vazgeçti?" diye sordu.

"Vazgeçmedi, ama ben istemiyorum," yanıtını verdi Maslova.

Korableva kalın sesiyle, "Aptallığına doyma!" diye bağırdı.

Fedosya söze karıştı:

"Bir arada oturamadıktan sonra evlenip de ne halt edecekler?"

Bekçi kadın ona, "Kocan seninle birlikte gidiyor ya işte," diye karşılık verdi.

"Gidiyor, çünkü nikâhımız önceden kıyılmış bir kere. Ama birlikte yaşamayacağını bile bile nikâhlanmak neye yarar sanki?"

"Enayiye bakın! Herif onu alırsa altınlara boğar."

Maslova atıldı:

"Bana, 'Seni nereye gönderirlerse, ben de arkandan gelirim,' dedi. Canı isterse gelsin. Gelmezse yalvaracak değilim. Şimdi Petersburg'a gidip uğraşacak. Oradaki bütün bakanlarla akraba olur. Gene de minnet etmem ona."

Besbelli başka bir şey düşünen Korableva, torbasını açarken birdenbire, "Elbette," dedi. "E, içelim biraz, ne dersin?"

Maslova, "Ben içmeyeceğim," diye yanıt verdi. "Siz için."

İkinci bölüm

I

Davanın senatoda görülmesine ancak iki hafta kadar kaldığı için Nehludov, o aralık Petersburg'a gitmek istiyordu. Senatodan iyi bir karar çıkmazsa, dilekçeyi yazan Avukat'ın öğütlediği gibi, Çar'a bir dilekçe yollamaya karar vermişti. Temyiz nedenleri zayıf olduğu için, Avukat'a göre, bu girişime şimdiden boşa gitmiş gözüyle bakmalıydı. Maslova'nın Sibirya'ya gideceği kafilenin haziranın ilk günlerinde yola çıkma olasılığı vardı. Onunla birlikte gitmeye kesin olarak karar veren Nehludov'un, yolculuğa hazırlanmak için, şimdiden köylerine giderek işlerini düzenlemesi gerekiyordu.

Nehludov ilkin, en yakındaki Kuzminskoye çiftliğine gitti. Bu çiftlik Nehludov'un başlıca gelir kaynağıydı; verimli, geniş bir arazisi vardı. Nehludov, çocukluğunu, ilk gençliğini bu çiftlikte geçirmişti; büyüdükten sonra da buraya iki kere gitmişti. Bir kere de, annesinin ricası üzerine, oraya bir Alman kâhya götürmüş, birlikte idari işleri denetlemişlerdi. Böylece Nehludov gerek çiftliğin durumuna, gerekse köylülerin yönetimle, yani mülk sahipleriyle ilişkilerine yabancı değildi. Bu ilişkiler, köylülerin tamamıyla yönetimin emrinde oldukları şeklinde özetlenebilirdi. Nehludov bunu daha üniversitedeyken, Henry George'un kuramına inandığı, onu yaydığı ve bu

kurama dayanarak babasından kalan toprağı köylülere bağışladığı zamandan beri biliyordu. Gerçi askerlikten sonra, senede yirmi bin ruble harcamaya alışan Nehludov, bu kuramlarla artık ilgilenmiyor, bunları kendisi için gerekli görmüyordu. Öte yandan, annesinin gönderdiği paranın nereden geldiğini de düşünmüyor, hatta bunu aklına getirmemeye çalışıyordu. Ama annesinin ölümü üzerine, miras kalan mülklerin başına geçmek zorunda kalınca Nehludov, toprak mülkiyeti sorunuyla ilgisini tazeledi. Bir ay önce olsaydı, Nehludov, çiftliği kendisi yönetmediğine göre, bir köşeye çekilerek gelen parayı alır, içi de pekâlâ rahat ederdi. Şimdi ise şöyle bir karar veriyordu: Sibirya'ya yolculuğu ve cezaevi ortamıyla güç, çapraşık ilişkileri için paraya gereksinimi olduğundan, işi eski haliyle bırakamayacaktı. Kendi zararına da olsa bir değişiklik yapmak zorundaydı. Bunun için toprağını kendisi işletmeyecek, az bir kirayla köylülere dağıtacaktı. Böylece onlara toprak sahiplerine karşı bağımsız olabilme olanağını sağlayacaktı. Bazen, toprak sahipleriyle toprak kölesi sahibi olan kimselerin durumlarını karşılaştıran Nehludov, toprak sahiplerinin, toprağı kendi hesaplarına işletmeyerek köylülere kiraya vermelerini, köle sahiplerinin kölelerini pay karşılığında, çalıştırmalarına benzetirdi. Toprağın kiraya verilmesi, sorunu kökünden çözmüyordu ama çözüme doğru atılmış bir adım sayılabilirdi; böylece zorbalığın çok şiddetli bir şeklinden daha az şiddetli şekline geçilmiş oluyordu. Nehludov böyle hareket etmek istiyordu.

Nehludov, Kuzminskoye'ye öğleye doğru vardı.

Hayatını her bakımdan sadeleştirmeye karar verdiği için telgraf çekmemişti. İstasyonda çift atlı bir araba tuttu. Arabacı genç bir adamdı. Ketenden kolsuz kaftanı, belden aşağıya inen kırmalar üzerinden bir kemerle sıkılmıştı. Arabacı, bütün posta arabacıları gibi yerinde

yan oturmuş; yorgun, topal beyaz atla yanındaki sıska, sık sık soluyan öbür atın rahatça ilerleyebilmesi için boyuna konuşuyordu.

Müşterisinin çiftliğin sahibi olduğunu bilmeyen arabacı, Kuzminskoye'nin kâhyasını anlatıyordu. Nehludov, kim olduğunu söylememişti.

Kentte de bulunmuş olan arabacı, roman okumaya meraklı bir adamdı. Kâhyadan, "Pek şık bir Alman," diye söz ediyordu.

Yolcuya yan dönerek oturmuş, kırbacının uzun sapını kâh üstten, kâh alttan tutup konuşuyordu, okumuşluğu ile övündüğü belliydi.

"Açık kestane donlu üç at aldı," diye devam etti. "Karısıyla kızağa binip gezmeye çıkıyorlar. Eşi yoktur bu herifin!.. Kışın Noel'de büyük evde Noel ağacı yaptılar. Konuk götürmüştüm. Elaktirik[1] ışığıyla öyle süslemişler ki, ilde bile göremezsin böylesini! Ne olacak, herif cebini doldurdu. Her şey elinde. Anlattıklarına göre, iyi bir çiftlik de almış."

Nehludov, bunları dinlerken, Alman kâhyasının çiftliğin idaresinden kendi hesabına yararlandığını öğrenmiş olmanın ona dokunmayacağını sanıyordu. Ama ince belli arabacının öyküsüne içerlemişti. Nehludov bu güzel günde çevreyi, zaman zaman güneşi örten koyu renkte kalın bulutları, arpa tarlalarını nadas eden köylüleri zevkle seyrediyordu. Tarlakuşlarının uçuştuğu yeşermiş çayırlardan, altları üstleri körpe yeşilliğe bürünmüş ormanlardan, renk renk sürülerin, atların otladığı otlaklardan, rençberlerin çalıştığı tarlalardan gözlerini ayıramıyordu. Arada bir, içinde tatsız bir duygu kabarıveriyordu. Kendi kendine bunun nedenini sorunca, Alman'ın,

1. Elektrik.

Kuzminskoye'yi kendi malıymış gibi kullandığına dair arabacının anlattığı öyküyü hatırlıyordu.

Kuzminskoye'ye varıp da işlere dalınca Nehludov bu duyguyu unutuverdi.

İdare defterlerinin denetimi, Kâtip'in, köylülerin elinde az toprak bırakarak onları beyin arazisinde çalıştırmanın avantajlarından saflıkla söz edişi, Nehludov'un bu işlerden vazgeçerek bütün arazisini köylülere dağıtma kararını güçlendirdi. İdare defterlerinden ve Kâtip'le konuşmasından başka şeyler de öğrenmişti. Ekime en elverişli toprağın üçte ikisini, eskiden olduğu gibi, en iyi araçlarla kendi işçileri işliyordu. Kalan üçte biri işletmek için, dönümüne beş ruble hesabıyla köylüler tutuluyordu. Yani köylü, beş ruble karşılığında bir dönüm toprağı üçer defa sabanla sürüp ekmeye, sonra biçerek ekinleri toplamaya, demet yapıp buğdayı ambarlara götürmeye mecburdu. Kısacası, dışardan tutulan en ucuz işçinin on rubleye yapacağı işi, beş ruble karşılığında yapıyordu. Öte yandan çiftlik idaresinden aldıkları herhangi bir malı köylüler, emekleriyle ödemek zorundaydılar. Çiftlikten aldıkları çayır, ağaç, patates küspesini ödemek için çalışan köylülerin hemen hepsi muhasebeye borçluydular. Köylülere, tarlalara bitişik çayırlar, dönüm başına yüzde beşi aşmaması gereken kiranın dört katı alınarak veriliyordu.

Nehludov bunları daha önceden de bildiği halde, bugün her şeyi yeni öğreniyormuş gibiydi. Hem kendinin, hem de onunla aynı durumda olan kimselerin bu uygunsuz durumu şimdiye kadar nasıl görmediklerine şaşıyordu. Kâhya, çiftlik eşyasının, değerinin dörtte birini bile bulmadan yok pahasına gideceğini, köylülerin toprağı berbat edeceklerini, Nehludov'un arazisini köylülere dağıtmakla gelirinin büyük kısmını kaybedeceğini söylerken o, kendini verimli bir gelir kaynağından yoksun et-

mekle iyi bir iş yaptığına inanıyordu. Nehludov işi bu gidişinde hemen bitirmeye karar vermişti. Ekinler toplanarak satılacak, eşya ile gereksiz bazı yapılar da elden çıkarılacaktı. Bu işleri o gittikten sonra kâhyası yapacaktı.

Nehludov kâhyaya, ertesi gün için Kuzminskoye yakınındaki üç köyün köylülerini çağırmasını söyledi. Onlara kararını bildirecek, fiyat sorununu konuşacaktı.

Nehludov idareden, kâhyanın ısrarlarına karşı koyabilmenin ve köylüler yararına özveri kararının verdiği memnunluk duygusuyla çıktı. Sorunun ayrıntılarını düşünerek evin çevresindeki çiçek tarhları arasından geçti. Tarhlar bu yıl bakımsızdı; çiçeklik, kâhyanın evinin karşısına yapılmıştı. Nehludov, hindiba otlarıyla kaplanmış tenis kortundan, her zaman sigara içmeye gittiği ıhlamur ağaçlı yoldan geçerek yürüyordu. Bu yolda üç yıl önce evlerinde konuk kalan güzel Kirimova onunla epey kırıştırmıştı. Nehludov, ertesi gün köylülere neler söyleyeceğini tasarlayarak kâhyasının evine gitti. Çaylarını içerken, bir kere daha çiftliğin tasfiyesi işlerini konuştular. Sonra Nehludov tamamıyla sakin, köylülere yaptığı iyiliğin hazzı içinde, büyük eve, konuklar için daima hazır tutulan odaya gitti.

Bu oda, temiz bir odaydı, duvarlarda birkaç Venedik manzaralı resim vardı, iki pencere arasına bir ayna asılmıştı. Köşede yaylı, tertemiz bir karyola, bir de masa vardı. Masanın üzerinde su dolu sürahi, kibrit, mum söndürme külahı duruyordu. Aynanın altındaki büyük masaya Nehludov'un açık duran valizini koymuşlardı. İçinde, tuvalet takımı ve kişiyi suça iten nedenleri inceleyen Rusça, Almanca, İngilizce üç kitap görünüyordu. Bu kitapları köyleri gezerken boş zamanlarında okumak için almıştı. Ama şimdi, bir göz atınca, kendini bu konulardan pek uzak buldu. Onu ilgilendiren şeyler bambaşkaydı.

Odanın bir köşesinde maun ağacından, üstü kakmalı,

eski zaman işi bir koltuk vardı. Eskiden annesinin odasında duran koltuğu görünce, Nehludov'un ruhunda birdenbire beklenmedik bir duygu uyandı. Artık yıkılmaya mahkûm olan bu eve, bakımsız kalacak bahçeye, kesilecek ormanlara, ahırlara, tarım araçlarının saklandığı depolara, makinelere, atlara, ineklere birdenbire öyle acıdı ki!.. Ondan önce alınmış, kurulmuş bu şeylerin ne büyük zahmetlere mal olduğunu biliyordu. Önceleri hepsinden kolayca vazgeçebileceğini sanıyordu. Ama şimdi yalnız bunlara değil, hem bırakacağı araziye hem de bugünkü durumunda ona çok gerekli olabilecek mülküne acıyordu... Kafasında çeşitli düşünceler vardı; çiftliği bozarak toprağı köylülere dağıtmak doğru bir hareket değildi.

Bir ses ona, "Toprak sahibi olmamalıyım," diyordu. "Elinde toprak olmayınca da çiftliği yönetemezsin elbet. Sonra, Sibirya'ya gideceğime göre, artık ne eve ne de çiftliğe gereksinimim var." Öte yandan, başka bir ses, "Bütün bunlar doğru ama ömrünün sonuna kadar Sibirya'da kalacak değilsin ya," diyordu. "Evlenirsen, çocukların olabilir. Çiftliği onlara, aldığın gibi devretmeye mecbursun. Toprağa karşı da belirli ödevlerin var. Her şeyi dağıtıp yok etmek kolay, ama yeni bir şey kurmak pek güç... En önemlisi, yaşayışını düzenleyecek bir plan kurmalısın. Ne yapacağına bir an önce karar vererek mülküne ait işleri bir sonuca bağlamalısın. Bir sorun daha var: Şimdiki hareket şeklinin içten olup olmayışı... Yani, yapacağın şeyleri içten mi yapacaksın, yoksa sadece başkalarına karşı gösteriş olsun diye mi?"

Nehludov bunları kendi kendine soruyor, başkalarının kendi hakkında ne diyecekleri düşüncesinin kararını etkileyeceğini itiraf etmek zorunda kalıyordu. Düşündükçe içinde yeni yeni sorular beliriyordu; hepsi de birbirinden çetin, içinden çıkılmaz şeylerdi. Bu düşüncelerden kurtulmak için Nehludov temiz yatağına girdi. İçin-

den çıkamadığı sorulara ertesi gün sakin kafayla yanıtlar bulabilmek için hemen uyumak istedi. Ama uzun zaman uyuyamadı. Açık pencereden içeriye dolan temiz hava, kurbağaların vıraklamalarını getiriyordu. Bu sesleri, biri uzakta, parkta, biri de pek yakında, pencerenin altında, yeni açmış leylak ağacında şakıyan bülbüllerin sesleri bastırıyordu. Bülbüllerle kurbağaları dinlerken Nehludov, cezaevi müdürünün kızının piyano çalışını hatırladı. Müdürü hatırlayınca, "Siz bunlardan vazgeçin!" derken dudakları, kurbağa ağızlarının vıraklarken açılıp kapanışı gibi titreyen Maslova aklına geldi; sonra Alman kâhyasının yavaş yavaş kurbağaların yanına inmeye başladığını gördü. Nehludov onu tutayım derken, kâhya birden Maslova oluverdi ve Prens'e, "Ben prangalıyım, siz de bir prenssiniz!.." diye çıkışmaya başladı. Nehludov, "Hayır vazgeçmeyeceğim," diye düşünerek uyandı. "Hareketim iyi mi, kötü mü, bunu şimdilik bilemiyorum, ama bence hepsi bir, hepsi bir. Şimdi uyumalı." Sonra o da, kâhyayla Maslova'nın gittikleri yere doğru inmeye başladı, böylece her şey bitti.

II

Ertesi sabah Nehludov tam saat dokuzda uyandı. İdarehanede çalışan, şimdi de onun hizmetine bakan delikanlı, beyin kıpırdandığını duyunca odaya girdi. Kunduralarını ve yıkanmak için su getirdi. Nehludov'un kunduraları şimdiye kadar hiç böyle güzel parlatılmamıştı. Su, tertemiz, buz gibi kaynak suyu idi. Çocuk, köylülerin toplanmaya başladığını haber verdi. Nehludov yatağından kalkmış, uyku sersemliğini gidermeye çalışıyor-

du. Toprağını elden çıkararak çiftlikle uğraşmamak yolunda verdiği karar üzerindeki dünkü pişmanlığından eser kalmamıştı. Bunu şimdi hayretle hatırlıyordu. Acele acele giyinmeye başladı. Yapacağı işe seviniyor, gurur duymamak elinden gelmiyordu. Pencereden hindibalarla kaplı tenis kortu görünüyordu. Köylüler, kâhyanın emriyle orada toplanmışlardı. Kurbağaların geceki vıraklamalarının nedeni varmış: Hava kapalıydı. Sabahtan beri sakin, ılık bir yağmur çiselemiş, damlalar ağaç yapraklarından, kuru dallardan, otlardan damlıyordu. Pencereden yalnız yeşilliğin değil, yağmura susamış toprağın kokusu da geliyordu.

Nehludov giyinirken, birkaç defa pencereden, köylülerin toplanışına baktı. Birbiri ardınca yürüyor, başlarıyla selam vererek daire şeklinde diziliyor, sopalarına dayanarak aralarında konuşuyorlardı. Tıknaz, güçlü kuvvetli, yeşil yakalı, iri düğmeli, kısa bir ceket giyen kâhya, Nehludov'a, bütün köylülerin toplandığını haber vermeye geldi. Ama Nehludov'un çayını ya da kahvesini –her ikisi de hazırdı– içinceye kadar bekleyebileceklerini de ekledi.

Nehludov, "Hayır," dedi, "önce onlarla konuşayım da..."

Köylülerle neler konuşacağını düşününce içinde bir utanma, bir çekingenlik duydu.

Köylülerin akıllarından bile geçirmeyecekleri bir şey yapacaktı. Onlara ucuza toprak verecek, yani iyilik edecekti. Oysa şimdi, bunu yapmaya giderken nedense utanç duyuyordu.

Kalabalığın karşısına geçip köylüler sarı, kıvırcık, dazlak, ak saçlı başlarını açınca Nehludov o kadar şaşırdı ki, uzun zaman bir şey söyleyemedi. Çiselemeye devam eden yağmurun damlaları köylülerin saçlarında, sakallarında, kaftanlarının havında kalıyordu. Köylüler beye ba-

kıyor, konuşmasını bekliyorlardı... Nehludov ağzını açamayacak kadar şaşırmıştı. Sakin, kendine güvenen Alman kâhya sessizliği bozdu. Bu adam Rus köylüsünü gayet iyi tanıdığından emindi. Rusça çok güzel ve doğru konuşurdu. Bu güçlü kuvvetli, semiz adam da Nehludov gibi, şu buruşuk yüzlü, kaftanlarının içinden sivri kürekkemikleri fırlamış, zayıf köylülerle göze batacak derecede çelişki halindeydi.

"Prens iyilik olsun diye size topraklarını vermek istiyor," dedi. "Ama sizler buna layık değilsiniz o başka..."

Saçları kızıla çalan, iyi konuşan bir köylü, "Niye layık olmayalım Vasili Karliç?" diye söze başladı. "Senin için çalışmadık mı? Nur içinde yatsın, rahmetli hanımefendiden de pek memnunduk. Eksik olmasınlar, genç Prens de bizi unutmuyorlar."

Uzun sakallı, ablak yüzlü başka bir köylü, "Beylerimizden şikâyetimiz yok şükürler olsun," dedi. "Yalnız çoğaldık da... Hani sığışamıyoruz artık."

Nehludov söze karıştı:

"Zaten ben de sizleri buraya isterseniz, bütün toprağımı size vereceğimi söylemek için çağırdım."

Köylüler anlamıyor ya da inanmıyorlarmış gibi ses çıkarmıyorlardı.

Orta yaşlı, kolsuz kaftan giyen bir adam, "Yani nasıl toprak vereceksiniz bize?" diye sordu.

"Toprağımı size az bir para karşılığında kiralayacağım."

Bir ihtiyar, "Bundan iyisi can sağlığı..." dedi.

Başkası, "Kira, gücümüzün yeteceği kadar olsun bari..." diye ekledi.

"Toprak alınmaz mı hiç!.."

"Alışığız. Bizi toprak besler..."

"Hem sizin için de daha rahat olur, oturduğunuz yerde para alırsınız. Şimdi az mı eziyet çekiyorsunuz."

Her kafadan bir ses çıkıyordu.

Alman, "Suç sizde," dedi. "Çalışmayı, düzeni bilseniz..."

Sivri burunlu, zayıf bir ihtiyar söze karıştı:

"Yapamayız biz Vasili Karliç. 'Atı neden ekinlerin içine salıverdin?' diyorsun. Salıveren kim? Ben bütün gün ya ot biçerim ya da başka işte çalışırım. Koca gün insana bir yıl kadar uzun geliyor. Gece hayvanları beklerken atın biri ekinlerinize girmiş, sen de hemen derimi yüzmeye kalkıyorsun..."

"Düzenli olun."

Uzun boylu, siyah saçlı, kıllı, pek de yaşlı olmayan bir köylü, "Söylemesi kolay," diye karşılık verdi. "Bizim gücümüz yetmez buna."

"Bir çit çevirseydiniz ya. Söyleye söyleye dilimde tüy bitti."

En arkada duran ufak tefek, suratsız bir köylü, "Tahta verdin de yapmadık mı," diye atıldı. "Geçen yıl bir çit çevirecek oldum, bir tanecik çam kestim diye beni kodese tıktın. Üç ay bitlere yem olduk. Tam çit yaptık yani..."

Nehludov kâhyaya döndü:

"Ne diyor?"

Kâhya, Almanca, "*Der erste Dieb im Dorfe,*"[1] dedi. "Her sene ormanda yakalanır."

Sonra köylüye dönerek, "Başkasının malına saygı göstermeyi öğren," dedi.

Bir ihtiyar, "Seni saymıyor muyuz," dedi. "Saymamazlık edemeyiz ki, iplerimiz elinde, istediğin gibi oynatıyorsun."

"Hadi canım, sizleri oynatmak kimin haddi, siz bizi oynatmayın da..."

1. (Alm.) Köyün baş hırsızıdır.

"Tam buldun adamını! Yazın suratımı nasıl benzetmiştin, hatırlarsın. Zengin kişiyle boy ölçüşmek kim, biz kim!"

"Sen de yasalara karşı gelme."

Konuşma, söz düellosu şeklinde devam ediyordu. Konuşanların, niçin konuştuklarının ve ne söylediklerinin pek farkında olmadıkları açıkça görünüyordu. Meydanda olan şey bir tarafın korkuyla, bastırmaya çalıştıkları kinle, hiddetle dolu olduğu; karşı tarafın da duruma egemenliğine, kuvvetli oluşuna olan inancıydı.

Bu konuşmaları dinlemek Nehludov'a üzüntü verdiği için hemen asıl konuya, kira bedelinin ve taksit süresinin saptanmasına geçmek istedi.

"Peki, toprak sorunu ne olacak? Almak istiyor musunuz? Topluca ne kadar verirsiniz?"

"Mal sizin, fiyatı siz belirleyin."

Nehludov bir fiyat söyledi. Bu fiyat, yakınlarındaki kiralardan çok aşağı olduğu halde, köylüler yüksek buldular, her zamanki gibi pazarlığa giriştiler.

Nehludov önerisinin köylüleri sevindireceğini sanmıştı. Oysa onlarda hiçbir sevinç belirtisi görünmüyordu. Nehludov, önerisinin köylüler için kârlı olduğunu, ancak araziyi köyce mi, yoksa ortak gruplar halinde mi alacaklarını kararlaştırırken tartışmalarından anladı. Köylüler adamakıllı takışmışlardı; bir kısmı, az çalışanları, borcuna sadık olmayanları bu işe katmak istemiyor; ötekiler de haklarını savunuyordu. Sonunda, kâhyanın yardımıyla, kirayı ve taksit süresini kararlaştırdılar. Köylüler hızlı hızlı konuşarak bayırdan aşağıya inerek köye gittiler. Nehludov da, sözleşme tasarısını hazırlamak üzere kâhya ile birlikte yazıhaneye gitti.

Her şey Nehludov'un istediği, umduğu gibi olmuştu. Köylüler toprağı oralardaki kiralara göre, hiç olmazsa, yüzde otuz oranında daha ucuz kiralayacaklar; gelir aşa-

ğı yukarı, yarı yarıya indiği halde, bu miktar da Nehludov'a bol bol yetecekti. Ormanla çiftlik eşyasının satışından alacağı para da epey tutuyordu. Görünüşte her şey son derece güzeldi.

Bununla birlikte, Nehludov'un içinde bir üzüntü vardı. Köylülerden bazılarının birtakım teşekkür sözlerine karşın, memnun kalmadıklarını, daha büyük bir şey beklediklerini görüyordu. Kendini pek çok şeyden yoksun ettiği halde, gene de köylülere yaranamamıştı.

Ertesi gün, evde düzenlenen sözleşme imzalandı. Köy temsilcileri tarafından uğurlanan Nehludov, kâhyanın, istasyondaki arabacının söz ettiği şık troykasına bindi. İçinde, bir işi tam olarak yapamamanın verdiği hoşnutsuzluk vardı.

Köylülerle vedalaşarak istasyona gitti. Köylüler, şaşkınlık ve hoşnutsuzluk içinde baş sallıyorlardı. Nehludov da kendinden memnun değildi. Neden böyle olduğunu o da bilmiyordu, ama hep içi sıkılıyor, bir şeyden utanıyordu.

III

Kuzminskoye'den sonra Nehludov, halalarından miras kalan çiftliğe gitti. Katyuşa'yı ilk olarak orada görmüştü... Orada hem Kuzminskoye'deki gibi arazi sorununu çözmek, hem de Katyuşa'ya ve ondan olan çocuğuna değgin bilgi toplamak istiyordu. Çocuğun gerçekten ölüp ölmediğini, ölmüşse nasıl öldüğünü öğrenecekti.

Panovo'ya sabah erkenden vardı. Arabası avluya girer girmez Nehludov'un ilk gözüne çarpan, çiftlikteki

bütün yapıların, özellikle büyük evin haraplığı, ıssızlığı oldu. Eskiden yeşile boyalı olan sac dam, çoktan boya yüzü görmediği için pas tutmuş, kızarmıştı. Sacın birkaç yeri, besbelli fırtınadan, yukarı doğru kıvrılmıştı. Evin kaplama tahtaları yer yer koparılmış, kolayca erişilen yerlerden paslı çivileriyle birlikte sökülmüştü. Kapılardan ikisinin, hele en çok aklında kalan arka kapının merdivenleri çürümüş, kırılmış, sadece babaları kalmıştı. Pencerelerin bazılarına, cam yerine, tahtalar takılmıştı. Kâtibin oturduğu bölme, mutfak, ahırlar eskimiş, renklerini kaybetmişlerdi. Yalnız bahçe harap değildi, üstelik gelişmiş, gürleşmiş, ağaçlar çiçeklenmişti. Duvarın arkasından, beyaz bir bulut halinde vişne, elma, erik ağaçları görünüyordu. Leylak çiti de tıpkı on iki yıl önce Nehludov'un on altı yaşındaki Katyuşa ile kovalamaca oynadığı zamanki gibi çiçeklerle kaplıydı. O zamanlar Sofya İvanovna'nın evin önüne diktiği çubuk halindeki çam, şimdi kocaman, kalın gövdeli bir ağaç olmuştu. Dallarında sarı, yeşil, yumuşak tüylere benzeyen iğneler fışkırmıştı. Dere tekdüze akıyor, değirmen sularıyla birleşerek inişlerde epey gürültü çıkarıyordu. Derenin arkasındaki çayırda köylülerin inekleriyle koyunları sürü halinde otluyordu. Papaz okulunu bitirmeden bırakmış olan genç çiftlik kâhyası, Nehludov'u gülümseyerek avluda karşıladı. Gülümsemeye devam ederek onu yazıhaneye götürdü. Sonra, gülümsemesiyle olağanüstü bir şey vaat ediyormuş gibi, tahta bölmenin arkasına gitti. Bölmenin arkasından fısıltılar işitildi, sonra kesildi. Balışişini alan arabacı, arabanın zillerini şıngırdata şıngırdata gitti, ortalık sessizleşti. Az sonra, kulağına ponponlar takmış, işlemeli bluz giymiş, yalınayak bir genç kız, genç kızın arkasından da, kaba ayakkabılarının topuklarıyla çiğnenmiş toprağı eze eze bir köylü koşarak geçti.

Nehludov pencere önüne oturmuş, bahçeye baka-

rak çevreyi dinliyordu. Ufak, iki kanatlı pencereden içeriye dolan temiz bahar havası, Nehludov'un terlemiş alnına düşen saçlarını, üzerine bıçakla çentikler yapılmış pencere kenarında duran kâğıtları hafifçe kımıldatıyordu. Odaya sürülmüş toprağın kokusu geliyordu. Dereden, çamaşır yıkayan kadınların, "Tra-pa-tap, tra-pa-tap" diye şaplayıp birbirini bastıran tokaç sesleri duyuluyordu. Bu sesler seti aşarak güneşte parlayan sular üzerinde dağılıyordu. Değirmenden, düzenli şekilde düşen suyun sesi geliyordu. Telaşlı bir sinek Nehludov'un kulağının dibinde vızıldayarak uçuyordu.

Nehludov'un içinde, birden, pek eski bir anı canlandı. Henüz çok genç ve temiz olduğu zamanlar, bir kere burada, şimdiki gibi değirmenin düzenli gürültüsü arasında ıslak çamaşıra vurulan tokaç seslerini dinlemişti. Bahar rüzgârı o zaman da bugünkü gibi, nemli alnına düşmüş saçlarını, bıçakla yontulmuş pencere kenarında duran kâğıtları kımıldatıyordu. Tıpkı deminki gibi, bir sinek telaşla uçmuştu... Nehludov şimdi on sekiz yaşındaki halini hatırlamaktan çok, kendini o zamanki körpeliğine, temizliğine ve büyük umutlarına kavuşmuş gibi hissediyordu. Ama bunun, tıpkı rüyalardaki gibi, gerçek olmadığını biliyordu. İçi kederle doldu.

Kâhya, gülümseyerek, "Yemeğinizi ne zaman emredersiniz?" diye sordu.

"Siz ne zaman isterseniz, karnım aç değil. Biraz çıkıp köyü dolaşayım."

"İsterseniz eve buyurun. İçerisi derli topludur. Buyurun, bakın, gerçi dıştan..."

"Artık sonra bakarım. Buralarda Matriyona Harina adında bir kadın var mı? (Bu kadın, Katyuşa'nın teyzesiydi.)"

"Var efendim, köyde oturuyor. Bir türlü başa çıkamıyorum bu kadınla. Şarap satıyor. Öğrenince yüzüne

vurdum, azarladım. Ama zabıt tutmaya da kıyamıyorum; ihtiyar kadın, torunlarına bakıyor..."

Kâhya bunları hem efendisine hoş görünmek istediğini belirten hem de Nehludov'un da bütün bu işlerden kendisi kadar anladığına inandığını gösteren bir gülümsemeyle söylüyordu.

"Nerede oturuyor? Onu gidip görmek istiyorum."

"Köyün kenarında. Öbür uçtan üçüncü kulübe. Sol kolda kerpiç bir ev var, onun kulübesi de evin hemen arkasındadır. En iyisi, ben sizi götüreyim..."

Kâhya bunları söylerken neşeyle gülümsüyordu...

"Hayır, teşekkür ederim, kendim bulurum. Siz köylülere haber verin, toplansınlar, toprak işini görüşmek istiyorum." Nehludov köylülerle olan işini burada da, Kuzminskoye'deki gibi bir an önce, hatta hemen bu akşam bitirmek istiyordu.

IV

Avlu kapısından çıkınca Nehludov, çayırdan geçen, yer yer sinirotları, bataklık biberiyesi fışkırmış, iyice çiğnenmiş dar yolda bir köylü kızla karşılaştı. Kız, önüne alacalı bir önlük bağlamış, kulaklarına ponponlar takmıştı; kalın, çıplak ayaklarıyla hızlı hızlı yürüyordu. Sol kolunu yürüdüğü yöne çapraz olarak hızla sallıyordu, sağ elinde kıpkırmızı bir horoz vardı. Kırmızı ibiği sallanan horoz pek sakin görünüyordu, sadece gözlerini kapayıp tırnağını kızın önlüğüne takarak siyah ayağını kâh uzatıyor, kâh çekiyordu. Kız beye yaklaşınca, adımlarını ağırlaştırdı, koşarken yürümeye başladı. Nehludov'un yanına gelince durdu, başını önce arkaya atıp sonra öne

eğerek selam verdi. Nehludov geçince, elinde horozu ile yeniden koşmaya başladı. Kuyuya doğru inerken Nehludov, kamburlaşmış sırtındaki sırığa asılı su dolu ağır kovaları taşıyan kirli, kaba gömlekli bir kocakarıya rastladı. Kocakarı kovalarını ihtiyatla yere bıraktı; o da aynı şekilde başını önce geriye atarak Nehludov'un önünde eğildi.

Kuyudan sonra köy başlıyordu. Saydam, sıcak bir gündü. Saat henüz on olduğu halde, boğucu bir sıcak vardı; yavaş yavaş toplanan bulutlar arada bir güneşi örtüyordu. Sokak boyunca keskin ama insana kötü gelmeyen bir gübre kokusu duyuluyordu. Bu koku hem dümdüz, parlayan yoldan katar halinde dağa çıkan arabalardan hem de en çok, Nehludov'un önünden geçtiği kapıları açık avlulardaki taze kazılmış gübreden yayılıyordu. Gübreye bulaşmış giysileriyle dağa çıkan arabacıların peşinden yalınayak yürüyen köylüler, şapkasının ipek kurdelesi güneşte parlayarak köy boyunca ilerleyen iriyarı, şişman beye bakıyorlardı.

Nehludov, elindeki parlak topuzlu, boğumlu, cilalı bastonunu iki adımda bir yere değdirerek yürüyordu. Tırısla giden boş arabalardan dönen köylüler, şapkalarını çıkararak sokaklarından geçen bu olağanüstü adamı hayret dolu bakışlarıyla izliyorlardı, kadınlar dışarıya, merdiven başlarına çıkarak onu birbirlerine gösteriyor, arkasından bakıyorlardı.

Dördüncü kapının hizasında, avlulardan gıcırdayarak çıkan, iyice bastırılmış, tepeleme dolu ve üstlerine oturmak için çuval parçaları atılmış arabalar Nehludov'un yolunu kesti. Altı yaşında, yalınayak bir çocuk arabanın peşi sıra yürüyordu. Ayağında çarıkla genç bir köylü geniş adımlar atarak atı kapıdan dışarıya çıkarıyordu. Uzun bacaklı, koyu gri bir tay kapıdan fırladı, ama Nehludov'dan ürkerek arabaya sokuldu. Ayaklarını tekerleklere çar-

parak ağır arabayı avludan sürüklerken, meraklanıp hafifçe kişneyen anasının önüne atıldı. Arkadaki arabanın atını kuru, çevik bir ihtiyar çekiyordu; o da yalınayaktı, çizgili pantolon, uzun, kirli bir gömlek giymişti, kürekkemikleri sipsivri fırlamıştı.

Atlar, şurasına burasına boz renkli, adeta yanmış gibi görünen gübre parçaları dökülmüş, araba tekerleklerinin düzleştirdiği yola çıkınca ihtiyar kapıya döndü, Nehludov'u selamladı:

"Bizim matmazellerin yeğenisin, değil mi?"

"Evet, onların yeğeniyim."

Konuşkan ihtiyar, "Hoş geldin," dedi. "Bizi yoklamaya mı geldin?"

Ne söyleyeceğini bilemeyen Nehludov, "Evet, evet..." dedi. "Nasılsınız bakalım?"

Konuşkan ihtiyar, kelimeleri uzatarak makamla, söylediklerinden zevk alıyormuş gibi, "Ne olacak! Berbat bir hayat işte, sürünüp gidiyoruz," dedi.

Nehludov kapının kemerine girerek sordu:

"Neden berbat hayatınız?"

Nehludov'u sundurmanın altında, toprağın belli olacak kadar süpürüldüğü bir yere götüren ihtiyar, "Nasıl olsun? Kötünün kötüsü bir hayat bu," diye tekrarladı.

Nehludov da onun arkasından sundurmanın altına girdi.

İhtiyar, henüz temizlenmemiş bir gübre yığını üzerinde, ellerinde yabalarla terli, başlarından başörtüleri kaymış, etekleri bellerinde, çıplak baldırları yarıya kadar cıvık gübreye bulaşmış iki kadını göstererek devam etti:

"Bakıyorum şunlara da tam on iki can. Her ay altı *pud*[1] gerek... Nerden alırsın bunu?"

1. (Rus.) 16,38 kg gelen bir Rus ağırlık birimi.

"Kendi ürünün yetmiyor mu?"

İhtiyar, küçümser bir gülümsemeyle, "Kendi ürünüm mü?!" diye tekrarladı. "Toprağım üç canlık; bu yıl topu topu sekiz tınaz aldık, Noel'e kadar bile yetmedi."

"Ne yapıyorsunuz öyleyse?"

"Ne olacak, birini işe verdim, zatı alinizden de biraz ödünç aldık. Büyük Perhiz'den önce hepsi bitti. Hem de daha vergilerimizi ödeyemedik."

"Verginiz ne kadar tutuyor?"

"Bizim evden üç taksitin her birinde on yedi ruble alıyorlar. Aah, Tanrı kimseyi yaşatmasın böyle! Nasıl içinden çıkacağım, şaştım kaldım."

Nehludov sundurmadaki temiz yeri bırakarak henüz işlenmemiş, sadece yaba ile altüst edilmiş safran sarısı, keskin kokulu gübre tabakalarına basa basa küçük avluda ilerledi.

"Kulübenize girebilir miyim?" diye sordu.

"Neden girmeyeceksin, buyur."

İhtiyar, çıplak ayaklarının parmakları arasından cıvık gübre fışkırtarak hızlı adımlarla, Nehludov'un önüne geçti, kulübenin kapısını açtı.

Kadınlar başörtülerini düzeltip eteklerini indirdiler, evlerine gelen temiz, kolları altın düğmeli beye merak dolu bir korku ile bakmaya başladılar.

Kulübeden üstlerinde bir gömlek, iki küçük kız fırladı. Nehludov şapkasını çıkardı, eğilerek dehlize, oradan da iki dokuma tezgâhı bulunan dar, kirli, ekşi ekşi yemek kokan kulübeye girdi. Kulübede, ocağın yanında güneşten yanmış, damarlı, kuru kollarını sıvamış bir kocakarı duruyordu.

İhtiyar, "Bak, beyimiz bize konuk geldi," dedi.

Kocakarı sıvalı kollarını indirerek, tatlı bir sesle Nehludov'u, "Hoş geldin, buyursunlar," diye karşıladı.

"Nasıl yaşadığınızı görmek istedim de..."

"Gördüğün gibi yaşıyoruz işte; kulübemiz nerdeyse yıkılacak, Tanrı esirgese de birisi altında kalmasa bari. Bizim koca herif buna da şükrediyor. Tam saltanat sürüyoruz senin anlayacağın..." dedi cevval kocakarı, başını sinirli sinirli sallayarak konuşuyordu:

"Şimdi sofrayı hazırlayıp işçilere yemek vereceğim."

"Ne yiyeceksiniz?"

Kocakarı, çürük dişlerini göstererek sırıttı.

"Ne mi yiyeceğiz? Aşımıza diyecek yoktur. Birinci kap, *kvas*'la[1] ekmek; ikincisi, ekmekle *kvas*..."

"Şakayı bırakın, bana bugün öyle yemeğinde ne yiyeceksiniz, gösterin."

İhtiyar gülerek, "Öğle yemeğinde ne yiyeceğiz ha," dedi. "Bizim yemeğimiz ne olacak... Göster kocakarı yemeğimizi."

Kocakarı başını salladı.

"Köylü adamın aşını görecekmiş... Ne meraklı bey bu! İlle her şeyi bilecek ha!.. Dedik ya, *kvas*'la ekmek, bir de çorba. Kadınlar dün balık getirmişlerdi, bir çorba pişirdik. Bir de patates var."

"Başka bir şey yok mu?"

"Daha ne olsun?" Kadın gülümseyerek kapıya bakıyordu. "Patatesi sütle beyazlatırız, olur biter."

Kapı açıktı, dehliz tıklım tıklım adam doluydu; erkek, kız çocuklar, bebekli kadınlar kapıda birikmiş, köylülerin aşını merak eden acayip beyi seyrediyorlardı. Kocakarı, besbelli beyle konuşmasını iyi becerdiği için gurur duyuyordu.

İhtiyar, "Hayatımız pek kötü, kötü bayım," dedi, "pek kötü..." Sonra, kapıda duranlara dönerek, "Nereye dalıyorsunuz öyle be," diye bağırdı.

1. (Rus.) Arpa, çavdar ekmeği ve kuru üzümle yapılan mayalı bir içki. Rusların votkadan sonraki millî içeceği sayılır.

Nehludov, nedenini anlayamadığı bir utanç duyarak, "Hadi hoşça kalın," diye seslendi.

İhtiyar, "Bizi hatırladığın için teşekkür ederiz," dedi.

Nehludov, dehlizde toplananların birbirlerini sıkıştırarak açtığı yoldan sokağa çıktı, yukarıya doğru yürüdü. Onun arkasından dehlizden yalınayak iki çocuk çıktı; biri, eskiden beyaz olan kirli bir gömlek, öbürü eski, soluk pembe bir giysi giymişti. Nehludov başını onlara çevirerek baktı.

Beyaz gömlekli çocuk, "Şimdi nereye gideceksin?" diye sordu.

"Matriyona Harina'ya. Tanır mısınız?"

Pembe gömlekli küçük oğlan bir şeye güldü. Büyüğü yeniden ciddi ciddi sordu:

"Hangi Matriyona bu? İhtiyar mı?"

"Evet, ihtiyar."

"Haa," dedi, "Semiyonovna bu; köyün öbür ucundadır. Biz seni götürürüz. Hadi Fedka, götürelim onu."

"Beygirler ne olacak?"

"Bir şey olmaz, korkma."

Fedka razı oldu, üçü birlikte sokağın ucuna doğru yürüdüler.

V

Nehludov, kendini çocukların yanında büyüklerin yanında olduğundan daha iyi hissediyordu; yolda konuşmaya başladılar. Pembe gömlekli küçük artık gülmüyor, büyük çocuk kadar akıllı ve yerli yerinde sözler söylüyordu.

Nehludov, "Köyünüzün en yoksulu kim?" diye sordu.

"Yoksul mu? Mihaylo yoksuldur, Semyon Makarov da öyle... Bir de Marfa pek yoksul."

Küçük Fedya, "Anisya daha yoksul," dedi. "Anisya'nın ineği yok, dileniyor."

Büyük oğlan itiraz etti:

"İneği yok ama onlar üç kişi, Marfalarda tam beş can var."

Anisya'yı tutan pembeli çocuk, "Ne de olsa dul," dedi.

Öteki devam etti:

"Anisya dul ama Marfa da dul sayılır. Kocası yok ki..."

Nehludov, "Kocası nerde?" diye sordu.

Büyük çocuk, "Hapiste, bitleri besliyor," diye bayağı bir tabirle yanıt verdi.

Pembeli küçük, hemen atılarak uzun uzun anlatmaya başladı:

"Geçen yaz beylerin ormanında iki huş ağacı kesmiş, yakalanmıştı. Altı aydır karısı dileniyor, üç çocuğu bir de sakat kocakarı var..."

Nehludov sordu:

"Nerede oturuyorlar?"

Çocuk, "İşte avluları," diyerek küçük, sarı başlı bir çocuğun önünde durduğu evi gösterdi. Çocuk, dizkapakları yana dönük eğri bacakları üzerinde güçlükle duruyordu. Sokakta, tam Nehludov'un yürüdüğü yolun üstündeydi.

"Vaska, nereye kaçtın kerata!.."

Kulübeden kirli, sanki üstüne kül dökülmüş de kurşuni renk almış gömlek giyen bir kadın koşarak çıktı. Nehludov'un yolunu keserek, çocuğu kaptığı gibi içeriye götürdü. Nehludov'un, çocuğuna bir şey yapacağından korkmuş gibiydi.

Bu kadın, Nehludov'un ormanından iki huş ağacı çaldığı için hapiste yatan adamın karısıydı.

Matriyona'nın kulübesine yaklaştıkları zaman Neh-

ludov, "Peki, şu Matriyona da yoksul mu?" diye sordu.

Sıska, pembeli çocuk, kesin bir tavırla, "Ne diye yoksul olsun, içki satar o," yanıtını verdi.

Matriyona'nın kulübesine varınca Nehludov çocukları saydı; kulübenin dehlizine, oradan da içeriye girdi. Kocakarı Matriyona'nın kulübesinin uzunluğu dört metreydi, bu yüzden ocağın arkasında duran yatağa büyük insan uzanamazdı. Nehludov, "Katyuşa, işte bu yatakta doğurmuş, hasta yatmış..." diye düşündü. Bir dokuma tezgâhı kulübeyi neredeyse tamamen kaplıyordu. Nehludov, alçak kapıya başını vurarak içeriye girerken ihtiyar kadın büyük torunu ile birlikte tezgâhın üzerinde uğraşıyordu. Öbür iki torunu da beyin ardından koşarak kulübeye daldılar, kapının kenarına tutunarak Nehludov'un arkasında durdular.

Tezgâhtaki işini bir türlü bitiremediği için kadının neşesi yerinde değildi; öte yandan, kaçak içki sattığından tanımadığı kimselerden korkardı.

"Kimi istiyorsun?" diye sordu.

"Ben çiftliğin sahibiyim. Seninle görüşmek istedim de..."

İhtiyar kadın ona dikkatle bakarak susuyordu; sonra birdenbire yüzü değişti.

"Ah yavrum, ne aptal karıyım ben, tanıyamadım seni..." diye yapmacık bir tatlılıkla konuşmaya başladı. "Kendi kendime, 'Yoldan geçenin teki olmalı...' diyordum. Kusuruma bakma Tanrı aşkına!"

"Yalnız konuşamaz mıyız acaba?"

Nehludov açık kapıya baktı, önde bir sürü çocuk, çocukların arkasında kucağında bebeğiyle zayıf bir kadın duruyordu. Hastalıktan sararmış bebek bitkin görünüyordu ama gene de gülüyordu; başında, parçalardan dikilmiş bir takke vardı.

Kocakarı, kapıda duranlara, "Orada durmuş ne bakı-

yorsunuz," diye bağırdı. "Ver şu koltuk değneğimi de göstereyim günlerini!.. Kapasana kapıyı."

Çocuklar gerilediler, çocuklu kadın kapıyı kapadı.

Kocakarı, "Ben de kim bu gelen acaba," diyorum. "Meğer beyimizmiş; şekerim benim, güzel beyim," deyip duruyordu. "Bak, iğrenmeden nasıl geldin. Ah elmasım benim! Otur şuraya, sandığın üstüne, otur Prens Hazretleri."

Kadın önlüğüyle sandığın tozunu aldı.

"'Hangi uğursuz şeytan damladı acaba,' diye düşünüyordum. Oysa bu, Prens Hazretleri'nin ta kendisiymiş, beyimiz, velinimetimiz, babamızmış gelen... Şu aptal bunağın kusuruna bakma. Gözlerim görmez oldu..."

Nehludov oturdu, kocakarı karşısına geçti, sağ elini yanağına dayayıp sol eliyle çıkık sağ dirseğini kavrayarak makamlı bir sesle konuşmaya başladı:

"Amma da ihtiyarlamışsın Prens Hazretleri. Filiz gibi adamdın eskiden, bir de şu haline bak! Besbelli seninki de düşünceden."

"Sana bir şey sormaya geldim: Katyuşa Maslova'yı hatırlıyor musun?"

"Katerina'yı mı? Hatırlamaz olur muyum, yeğenim olur; onun yüzünden az mı gözyaşı döktüm. Her şeyi biliyorum. 'Tanrı'ya karşı günahsız, Çar'a karşı suç işlememiş kul var mı ki?' Elbet, gençlik bu, çay, kahve içelim derken işe şeytan karıştı... Güçlü kuvvetlidir o, günaha soktu seni. Ne yapalım! Sen de onu yüzüstü bırakmadın ki, tam yüz ruble vermişsin. Ya onun yaptıkları!.. Aklı ermedi, cahilliğinden yaptı bunları. Beni dinlemiş olsaydı, pekâlâ yaşardı. Yeğenimdir ama açık söyleyeyim, serseri kızdır. Sonradan onu ne iyi bir yere yerleştirdim, ama boyun eğmek istemedi, efendisini tersledi. Beyleri terslemek bizim neyimize, çıkardılar elbet; orman memurunun evinde de oturabilirdi, istemedi."

"Çocuğunu soracaktım. Sizde doğurdu, değil mi? Nerede çocuk?.."

"Kız çocuğuydu, o işi iyi düşünmüştüm o zaman. Katerina çok ağırdı, kalkacağını ummuyordum. Küçüğü vaftiz ettirdim, her şeyi gereken şekilde yaptım, sonra bakımevine yolladım. Anası ölürken küçüğün ruhunu bunaltmayalım, demiştim. Başkaları çocukları yüzüstü bırakır, mahvederler. Ama ben, 'Böyle yapmayalım, ne yapıp edip bakımevine göndereyim onu,' diye düşündüm. Para da vardı, gönderdik işte."

"Numarasını aldınız mı?"

"Vardı ama çocuk hemen ölüverdi. O dedi ki, götürür götürmez ölmüş."

"O, kim?"

"O kadın işte, Skorodnoy'da oturuyordu. Böyle işlerle uğraşırdı. Adı Malanya idi; öldü şimdi. Akıllı kadındı, pek de becerikliydi hani. Bazen ona bir çocuk götürürlerdi; evinde alıkoyar beslerdi. Sonra, efendime söyleyeyim, bir grup tamamlanıncaya kadar bakardı bunlara, üç-dört tane oldular mı, hepsini birden götürürdü. Her işi çok iyiydi; şöyle iki kişilik karyola gibi, büyük bir salıncağı vardı. Çocukları iki taraflı yatırırdı. Salıncağın sapı da vardı. Çarpmasınlar diye, çocuklardan ikisinin başlarını bir yana, öbür ikisininkini öbür yana koyar, ayaklarını bir araya getirirdi. Böylece dördünü birden sallardı. Ağızlarına yalancı emzik verirdi. Zavallılar hiç ses çıkarmazlardı."

"Peki, sonra?"

"Sonra Katerina'nın çocuğunu da alıp götürdü; iki hafta kadar da evinde yaşadı galiba. Yavrucak daha evdeyken halsiz düşmüş."

Nehludov, "Çocuk güzel miydi," diye sordu.

"Çok güzeldi hem de. Tıpkı sana benziyordu," dedi kocakarı göz kırparak.

"Neden zayıf düştü, iyi beslemiyorlar mıydı yoksa?"

"Ne beslemesi, laf bu... Kendi çocuğu değil ki. Öldürmeyecek kadar bakardı. Anlattığına göre, Moskova'ya varır varmaz gidivermiş çocuk. Kâğıt da getirdi, her şey tastamamdı. Kafalı kadındı canım!"

Nehludov'un çocuğuna ait öğrenebildikleri bundan ibaretti.

VI

Kafasını hem içeride, hem dehlizde iki kere daha kapıya çarptıktan sonra Nehludov sokağa çıktı. Beyazlı, duman renkli ve pembeli çocuklar onu bekliyorlardı. Onlara yeni birkaç kişi daha katılmıştı. Kucağında küçük çocuklarıyla birkaç kadın bekleşiyordu. Aralarında, başına renkli parçalardan bir takke geçirilmiş kansız çocuğunu, kucağında bir şey yokmuş gibi tutan bir kadın da vardı. Çocuk, büyümüş de küçülmüş yüzüyle tuhaf tuhaf gülümsüyor, durmadan gerilmiş çarpık başparmaklarını kıpırdatıyordu.

Nehludov, bunun ıstıraptan gelme bir gülümseme olduğunu anlıyordu. Kadının kim olduğunu sordu. Büyük oğlan, "Sana demin söylediğim Anisya bu işte," dedi.

Nehludov, Anisya'ya dönerek, "Nasıl yaşıyorsun?" diye sordu. "Neyle geçiniyorsun?"

Anisya, "Nasıl yaşayacağım, dileniyorum," yanıtını verdi, ağlamaya başladı.

İhtiyar yüzlü bebek sırıttı, ağzı kulaklarına vardı, solucan gibi incecik ayaklarını kıpırdatıp duruyordu.

Nehludov cüzdanını çıkararak kadına on ruble verdi. İki adım ilerlemeden başka bir çocuklu kadın, arkasından bir kocakarı, bir kadın daha yetişerek ona yoksulluklarını

anlatmaya, yardım dilenmeye başladılar. Nehludov cüzdanındaki altmış ruble bozukluğu dağıtarak kalbinde derin bir kederle eve, yani kâhyanın oturduğu yere döndü.

Kâhya, Nehludov'u gülümseyerek, köylülerin akşama toplanacakları haberiyle karşıladı. Nehludov ona teşekkür etti, içeriye girmeden bahçeye çıktı, otlarla kaplanmış, üzerlerine elma çiçeklerinin beyaz yaprakları dökülmüş bahçe yollarında dolaşarak gördüklerini düşünmeye başladı.

Önce yapı yakınında tam bir sessizlik vardı, ama biraz sonra Nehludov, kâhyanın oturduğu evden, karşısındakini bastıran hırslı bir kadın sesi işitti. Arada bir kâhyanın da gülümseyerek sakin sakin konuştuğu duyuluyordu. Nehludov kulak verdi.

Öfkeli bir kadın sesi, "Gücüm yetmiyor," diyordu, "koynumdaki haçı mı alacaksın?"

Başka bir ses, "Canım, sadece içeriye girivermişler..." diyordu. "Bırak diyorum, hem hayvana eziyet ediyorsun, hem çocukları sütsüz bırakıyorsun, ne diye sanki?"

Kâhya sakin sesiyle, "Bedelini ver öyleyse ya da çalışarak öde," diye yanıt veriyordu.

Nehludov bahçeden çıktı, saçı başı dağınık, bir tanesinin gebeliğin son günlerinde olduğu belli olan iki kadının önünde durduğu merdiven başına yaklaştı. Basamakta, ellerini keten pardösünün cebine sokmuş kâhya duruyordu. Beyi gören kadınlar sustular, başlarından kaymış örtülerini düzeltmeye başladılar, kâhya ellerini ceplerinden çıkarmış hâlâ gülümsüyordu.

Sorun şundan ibaretti: Kâhyanın dediğine göre, köylüler danalarını, hatta ineklerini bile bile beylerin çayırına salıveriyorlarmış. Bu kadınların malı olan iki inek de çayırda tutulmuş, kapatılmış. Kâhya, kadınlardan ya inek başına otuzar kopek vermelerini ya da iki gün çalış-

malarını istiyormuş. Kadınların iddiaları şöyleydi: Bir defa inekleri çayıra henüz girmişti; ikinci olarak, paraları yoktu; üçüncüsü, çalışacak olsalar bile, sabahtan beri ahırda aç kaldıkları için acı acı bağıran hayvanları hemen kendilerine geri verilmeliydi...

Kâhya sırıtarak sanki tanıklık etsin diye, Nehludov'a bakmaya başladı.

"Kaç defa güzellikle rica ettim size, hayvanlarınızı otlatmak için çıkarınca göz kulak olun diye..."

"Bizim oğlanın yanına bir koşu gideyim dedim, hemen girivermişler."

"Sen de hayvanları otlatırken başlarından ayrılma."

"Ya bebeğimi kim doyuracak? Sen meme verecek değilsin ya."

Öbür kadın, "Bari gerçekten çayırda ziyan yapmış olsalar, yüreğim yanmazdı," dedi, "girivermişler, o kadar."

Kâhya, Nehludov'a döndü.

"Bütün çayırları ziyan ettiler. Cezalandırmazsak, biçilecek ot kalmayacak."

Gebe kadın, "Günaha girme," diye bağırdı. "Benimkiler şimdiye kadar hiç böyle şey yapmamıştı."

"Şimdi yaptı ya; ya parayı verirsin, ya çalışarak ziyanı ödersin."

Kadın hiddetle, "Pekâlâ çalışacağım, sen de ineğimi bırak," diye haykırdı, "hayvanı açlıktan geberteceksin. Zaten ne gecem, ne gündüzüm kaldı; kayınvalidem hasta, kocam meydanda yok. Tek başıma her yana yetişiyorum, bittim artık. Aldığınız haracın hayrını görmeyin!"

Nehludov, kâhyadan ineklerin serbest bırakılmasını rica etti, sonra yeniden, düşünceleriyle baş başa kalmak için bahçeye döndü.

Artık onun için her şey o kadar açıktı ki, bu apaçık gerçekleri bu kadar uzun zaman hem başkalarının, hem kendisinin nasıl olup görmediğine son derece şaşıyordu.

Halk yavaş yavaş çöküp gidiyordu, buna alışmışlardı da... Çocuklar ölüyor, kadınlar kuvvetlerinin üstünde çalışıyorlardı, özellikle ihtiyarları sarsan genel bir besin kıtlığı vardı. Halk bu hale öyle yavaş düşmüştü ki, bunun korkunçluğunu göremiyor, şikâyet de etmiyordu. İşte bizim de bu durumu doğal görmemizin, böyle olması gerekirmiş sanmamızın nedeni buydu.

Halkın daima öne sürdüğü yoksulluğunun başlıca nedeni, şimdi Nehludov için gün gibi açıktı: Onları besleyebilecek biricik kaynağı, toprağı, mülk sahipleri ellerinde tutuyorlardı. Oysa çocuklarla ihtiyarların sütsüzlükten öldükleri belliydi; süt yokluğu, hayvanları otlatacak, tahıl, kuru ot sağlayacak toprakların olmamasından ileri geliyordu. Halkın başındaki bütün felaketlerin, besinini sağladığı toprağın kendi elinde bulunmayışından, toprak üzerinde hakkı olanların halkı çalıştırarak yaşamalarından ileri geldiği apaçıktı. Onların ölmelerine yol açacak kadar önemli olan toprak, yoksulluğun son kertesine düşmüş bu adamlar tarafından işlenmektedir, ama elde edilen ürün, toprak sahiplerinin şapkalar, bastonlar, arabalar, tunçtan süs eşyası vb. alabilmeleri için yurtdışına satılmaktadır. Artık bütün bunlar Nehludov'a, çayırda otlarken yakalanan atlara beslenebilmeleri için topraktan yararlanma olanağı sağlanana dek böyle sıska kalacakları ve açlıktan ölmeye devam edecekleri çok açık görünüyordu... Bu korkunç şey olmamalı, yapılmamalıydı. Buna bir çare bulmalı ya da hiç olmazsa, Nehludov kendisi bu işe katılmamalıydı. İki yanına huş ağaçları sıralanmış ara yollardan birinde bir aşağı bir yukarı gezinirken, "Yüzde yüz bulacağım bu çareleri," diye düşünüyordu. "Bilim derneklerinde, devlet müesseselerinde, gazetelerde halkın yoksulluk nedenlerinden, kalkındırılma çarelerinden söz edip duruyoruz ama, bu kalkınmanın en güvenilir çaresini, halka, onun için son dere-

ce gerekli olan gasp edilmiş toprağının geri verilmesi çaresini ağza aldığımız yok." Nehludov, gayet açık olarak, Henry George'un temel kurallarının onu ne derece sardığını hatırladı; öte yandan bütün bunları nasıl unutabildiğine de şaştı. "Toprak kimseye mal edilemez; tıpkı su, hava, güneş ışığı gibi, toprağın da maldan sayılmasına olanak yoktur. Toprak üzerinde herkesin aynı derecede hakkı vardır." Nehludov, Kuzminskoye'de işleri nasıl düzenlediğini hatırlamaktan niçin utanç duyduğunu şimdi anlamıştı. O, kendi kendini aldatıyordu. İnsanların toprak üzerinde hakkı olmadığını bildiği halde, bu hakkı kendisi için tanımıştı. Köylülere, ruhunun derinliğinde, üzerinde hiçbir hakkı olmadığını bildiği bir şeyi bağışlamıştı. Bu defa böyle yapmayacaktı, Kuzminskoye'deki hareket şeklini değiştirecekti. Nehludov kafasında bir plan hazırladı. Bu plana göre toprağı köylülere kiralayıp alacağı kirayı yine onlara bırakacak, böylece köylüler, konacak koşula göre, bu parayı ancak vergilerinin ödenmesi ve genel işleri için kullanacaklardı. Bu bir *single-tax*[1] değildi ama, bugünkü koşullar içinde buna en yaklaşmış şekillerden biriydi. Burada asıl önemli olan nokta, onun mülkiyet hakkından vazgeçmiş olmasıydı.

Eve geldiği zaman kâhya, her zamankinden daha sevinçli bir gülümsemeyle Nehludov'u yemeğe çağırdı; bir yandan da karısının, kulağı ponponlu kızın yardımıyla hazırladığı yemeklerin yanmış olduğundan kaygılıydı.

Sofraya yerli dokumadan bir örtü serilmişti, peçete yerine işlemeli bir havlu vardı. Masada, kulpu kırık *Vieux-saxe*[2] bir çorba kâsesinde, demin siyah ayağını, kâh birini, kâh öbürünü kıpırdatıp duran horozla pişirilmiş pa-

1. (İng.) Tek vergi.
2. (Fr.) Eski bir Saksonya porseleni.

tates çorbası vardı. Çorbaya, horozun, üzerinde tek tük kalmış et parçaları doğranmıştı. Çorbadan sonra, aynı horozun tüyleriyle birlikte kızartması, bol miktarda yağ ve şekerle yapılmış bir peynir tatlısı geldi. Bütün bunlar hiç de hoş şeyler değildi, ama köyden gelirken içindeki sıkıntıyı dağıtan düşüncelerine dalan Nehludov, ne yediğini pek fark edemiyordu.

Kâhyanın karısı kapıdan bakıyor, kulağı ponponlu, ürkek halli kız, yemekleri getiriyordu. Karısının maharetiyle övünen kâhya da gittikçe artan bir sevinçle sırıtıyordu.

Yemekten sonra Nehludov, ayakta duran kâhyayı zorla oturttu, hem kendini kontrol etmek, hem de ilgilendiği şeyi başka birine de anlatabilmek için ona, toprağını köylülere vermek tasarısını açıkladı; düşüncesini sordu. Kâhya sırıtıyor, sanki bütün bunları önceden kendi de düşünmüş ve şimdi tekrar işitmekten pek memnun olmuş gibi görünüyordu. Ama aslına bakılırsa, hiçbir şey anladığı yoktu. Bu, Nehludov'un anlatışındaki karışıklıktan değil de, bu plana göre Nehludov'un başkalarının çıkarı için kendi zararına harekete karar vermiş olmasından ileri geliyordu. Herkesin kendi çıkarı için başka kişilerin çıkarlarını çiğneyerek mücadele etmesi gerektiği kuralı kâhyanın kafasında öylesine yer etmişti ki, Nehludov topraktan sağlanacak bütün gelirin köy toplumunun ortak sermayesine katılmasından söz ederken, o, Prens'in sözlerini yanlış anladığını sanıyordu.

Ağzı kulaklarına vararak, "Anladım," dedi. "Demek bu sermayeden faiz alacaksınız, öyle mi?"

"Hayır. Şunu anlayın ki toprak özel şahısların sahip olacağı bir mal olamaz."

"Bu tuhaf!"

"Ve toprağı verince, herkese ait olacak."

Kâhya gülümsemeyi keserek, "İyi ama, bundan sonra hiç kâr almayacak mısınız?" diye sordu.

"Ondan da vazgeçiyorum."

Kâhya derin bir iç çekti, sonra yine gülümsemeye başladı. Artık anlamıştı. Yani, Nehludov'un aklı pek yerinde bir adam olmadığını anlamıştı. Kâhya, hemen, mülkünden vazgeçen Nehludov'un planında kendi çıkarı için bir taraf aramaya koyuldu; plandan elbette, bağışlanacak topraktan kendisinin de yararlanabileceği anlamını çıkarmak istiyordu.

Kâhya, bunun olanaksızlığını anlayınca üzüldü, planla ilgilenmez oldu; ama sırf efendisine hoş görünmek için gülümsemeye devam etti. Kâhyanın kendisini anlayamadığını gören Nehludov ona izin verdi, bıçakla çentilmiş, üstü mürekkep lekeli masaya oturarak planını kâğıt üzerine geçirmeye başladı.

Güneş, yeni yeni açmaya başlamış ıhlamur ağaçlarının ardından batmıştı, sivrisinekler sürüler halinde odaya doluyor, Nehludov'u ısırıyorlardı. Köyden, sürülerin meleşmeleriyle kapı gıcırtılarını, toplantıya hazırlanan erkeklerin konuşmalarını duyan Nehludov, notunu tamamlayarak kâhyaya, onları idarehaneye çağırmamasını, kendisinin toplandıkları avluya gideceğini söyledi. Nehludov, kâhyanın ikram ettiği bir bardak çayı çabucak içtikten sonra köye gitti.

VII

Muhtarın avlusu önünde uğultu halinde konuşmalar duyuluyordu. Nehludov yaklaşır yaklaşmaz sesler kesildi. Köylüler, tıpkı Kuzminskoye'deki gibi, birbiri ardınca şapka çıkarmaya başladılar. Bu bölge köylüleri Kuzminskoye köylülerinden daha kaba, daha cahildiler; kız-

larla kadınların hepsi kulaklarına ponponlar takar, erkeklerin hemen hepsi çarık, yerli dokumadan gömlek, kaftan giyerlerdi. Bazıları, işten nasıl dönmüşlerse öylece yalınayak, bir gömlekle gelmişlerdi.

Nehludov kendini topladı, konuşmasına, toprağını köylülere temelli vermek niyetinde olduğunu söylemekle başladı. Köylüler ses çıkarmadılar, yüz ifadelerinde de hiçbir değişme olmadı.

"Çünkü," dedi kızararak Nehludov, "bana göre, toprağa onun üzerinde çalışmayan kişi sahip olmamalı ve topraktan yararlanmak herkesin hakkıdır."

"Elbette. Pek doğru bir söz bu..." diye köylülerin doğruladıkları duyuldu.

Nehludov, topraktan sağlanacak kârın aralarında bölüşülmesi gerektiğini anlattı; toprağını aldıktan sonra ellerine geçecek paradan hep birlikte yararlanacaklarına göre, genel sermayeye katılacak kira bedelinin saptanmasını köylülere bıraktı. Bir yandan takdir, kabul sözleri duyulurken, bir yandan da köylülerin ciddi suratları gitgide daha çok asılmaya başlamıştı. Başta beyin yüzüne bakarken, şimdi, sanki hilesini anlamış da yutmadıklarını onu utandırmamak için göstermemek ister gibi yere bakmaya başlamışlardı.

Nehludov, açık konuşuyordu, köylüler de anlayışlı insanlardı, ama gene de onu anlamıyorlardı: Kâhyanın da epey zaman anlamasına engel olan nedenden ötürü anlayamıyorlardı. Her insanın kendi çıkarınca hareket edeceği düşüncesine saplanmışlardı; bu, onlara son derece doğal görünüyordu. Kuşaklar boyunca edindikleri deneyimlerden mülk sahiplerinin de kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutarak köylülerin zararına hareket ettiklerini pekâlâ bilirlerdi. Bu yüzden mülk sahipleri, kendilerini çağırarak yeni bir şey önerince, bu işin altından çapanoğlu çıkacağını düşünmekten kendilerini alamamışlardı.

Nehludov, "Söyleyin, paylarınız ne kadar olsun istiyorsunuz?" diye sordu.

Köylüler arasından, "Paha biçmek bize düşmez. Toprak sizin, emir de sizin," yanıtını verenler oldu.

"Hayır, doğru değil; bu paralardan gene siz genel gereksinimler için yararlanacaksınız."

"Öyle şey olmaz. O iş ayrı, bu iş ayrı."

Nehludov'un arkasından gelen kâhya gülümseyerek sorunu anlatmak istedi:

"Anlamıyorsunuz," dedi. "Prens size toprağı ücret karşılığında veriyor ama o para gene köyünüzün ortak sermayesine katılacak."

Dişsiz, hırçın bir ihtiyar gözlerini kaldırmadan, "Çok iyi anlıyoruz," dedi, "banka gibi olacak, yalnız biz paraları tam zamanında ödeyeceğiz. İstemeyiz bunu, yükümüz ağır, bir de bu olursa büsbütün mahvolduk demek."

Memnuniyetsizliklerini gösteren kaba sesler duyuldu:

"Gerek yok bunlara. Eskisi gibi olsun."

Hele Nehludov'un bir sözleşme yaparak, altını hem kendisinin, hem onların imzalayacağından söz etmesi üzerine itirazları bir kat daha arttı:

"Ne diye imzalayacakmışız?.. Şimdiye kadar nasıl çalışıyorsak, gene öyle çalışırız. Ne gerek var buna. Biz cahil insanlarız..."

"Razı değiliz, biz böyle şeye alışmadık. Eskiden nasılsa öyle kalsın. Yalnız şu tohum işi kalksın."

Tohum işinin kalkmasının anlamı şuydu: Bugünkü yönteme göre, köylüler kira bedeli olarak ürünlerinin yarısını verdikleri tarlalara, kendi tohumlarını ekerlerdi, şimdi onlar bu tohumları beylerin vermesini istiyorlardı.

Nehludov, henüz pek yaşlı olmayan, yüzü neşe saçan, yalınayak, yırtık kaftan giymiş bir köylüye döndü. Adam, yırtık şapkasını, askerlerin emir alırken yaptıkları gibi, dimdik büktüğü sol kolu üstünde tutuyordu.

Nehludov, "Şu halde kabul etmiyor, toprağı almak istemiyorsunuz, öyle mi?" diye sordu.

Besbelli askerliğin hipnozundan henüz tam olarak kurtulamamış olan köylü, "Evet efendim," yanıtını verdi.

"Şu halde yetecek kadar toprağınız var demek."

Eski asker, yırtık şapkasını karşısındakine bir şey sunuyor gibi uzatarak, yapmacık neşeli bir tavırla, "Hayır efendim," yanıtını verdi.

Nehludov, hayretle, "Siz gene söylediklerimi düşünün," dedi, önerisini tekrarladı.

Dişsiz, asık suratlı ihtiyar, "Düşünecek bir şey yok," diye çıktı, "söylediğimiz gibi işte..."

"Yarın bütün gün buradayım, kararınızdan cayarsanız, haber yollayın."

Köylüler ses çıkarmadılar.

Nehludov da bir sonuca varamadan idarehaneye döndü. Eve döndükleri zaman kâhya, "Size bir şey arz edeyim Prens, onlarla uyuşamazsınız," dedi, "inatçı millettir onlar. Toplantılarda da bir şeye saplandılar mı, taş çatlasa dediklerinden dönmezler. Çünkü her şeyden korkarlar. Örneğin o ak saçlı adam ya da önerinize itiraz eden esmer adam, gayet akıllı heriflerdir. İdarehaneye gelince oturup da bir çay ikram ettin mi, bakanlar gibi konuşurlar, akıl küpüdür ikisi de... Her şeyi gereken şekilde anlatır, incelerler. Ama toplantılarda bir de bakarsın bambaşka bir adam oluvermişlerdir; bir şey tutturdular mı..."

Kâhya bunları gülümseyerek anlatıyordu. Nehludov, "Öyleyse," dedi, "şu anlayışlı adamlardan birkaçını buraya çağırsak da ben onlara her şeyi genişçe anlatsam..."

Gülümseyen kâhya, "Bu olur," dedi.

"Şu halde yarın için çağırın."

Kâhya, "Olur efendim, olur; yarın toplarım onları," dedi ve daha da sevinçle gülümsedi.

Besili kısrağının üstünde sallanan esmer, tarak yüzü görmemiş, dağınık, kara sakallı köylü, yırtık kaftanlı, atının demir kösteklerini şıngırdatarak giden ihtiyar, zayıf köylüye, "Akıllıya bak," diyordu.

Köylüler atlarını kıra, gece gizlice otlasınlar diye beyin ormanına götürüyorlardı.

"'Parasız toprak vereceğim, sen yalnız imzala...' Bizim gibileri az tongaya bastırmamıştır bunlar. Yağma yok! Artık bizim de gözümüz açıldı..." Konuşan köylü arkada kalan tayı çağırmaya başladı. Atını durdurarak geri dönmüş, "Gel oğlum, gel," diye bağırıyordu. Ama tay arkada değildi, yana seğirtmiş, çayıra dalmıştı.

Nemli, hoş bir bataklık kokusu gelen çayırlardan, kişneyerek koşan tayın çiğnediği kuzukulaklarının hışırtısı duyuluyordu. Esmer, karışık sakallı köylü, "İtoğlu it, dadandı beylerin çayırlarına!.." dedi.

Yırtık kaftanlı, zayıf arkadaşı sözünü kesti:

"Bana bak, çayırlardaki otlar pek büyüdü. Bu pazar kadınları gönderelim de çapalasınlar. Yoksa oraklarımızda hayır kalmayacak."

Çapaçul köylü, beyin sözleri üzerinde fikir yürütmeye devam etti:

"İmzala diyor, imzala da o da seni diri diri yutsun."

İhtiyar, "Orası öyle," diye yanıt verdi. Artık konuşmuyorlardı. Sadece yolun sert toprağı üzerinde atların ayak sesleri duyuluyordu.

VIII

Nehludov eve dönünce idarehanede yüksek kuştüyü döşekleri, iki yastığı, besbelli kâhyanın karısının çeyi-

zinden çıkarılmış, şarap rengi ipekli, iki kişilik, gayet sık, ince dikilmiş, kıvrılmayan yorganıyla bir yatak buldu. Kâhya, Nehludov'a öğleden kalan yemeği ikram etti, Nehludov istemeyince Kâtip, iyi bir şey sunamadığı, rahat ettiremediği için özür dileyerek onu yalnız bıraktı.

Köylülerin razı olmaması, Nehludov'u hiç şaşırtmamıştı. Hatta Kuzminskoye'dekiler önerisini hemen kabul ederek bol bol teşekkür etmişken, buradakilerin güvensizlik, soğukluk göstermeleri karşısında kendini sakin, memnun hissediyordu. İdarehane havasızdı, pisti. Nehludov avluya çıktı, bahçeye gidecekti ama o bildiği geceyi, hizmetçi odasının penceresiyle arka merdiveni hatırladı; suçunun anılarıyla kirlenmiş yerlerde dolaşmaya içi razı olmadı. Tekrar basamağa oturdu, körpe huş ağaçlarının ılık havayı dolduran keskin kokusunu sindire sindire içine çekerek yavaş yavaş gölgelenen bahçeye uzun uzun baktı; değirmeni, bülbülleri ve tam merdiven başındaki yeşilliğin arasında değişmeyen bir sesle öten başka bir kuşu dinledi. Kâhyanın penceresindeki ışığı söndürdüler; doğudan, samanlığın arkasından çıkan ayın kızıl parıltıları belirdi. Göğün bir yanında çakan şimşeğin ışıkları, gürleşmiş, çiçek dolu bahçeyle yıkık evi gitgide daha kuvvetle aydınlatıyordu. Gökyüzünün üçte biri kara bir bulutla kaplanmıştı, uzaktan gelen bir gök gürlemesi duyuldu. Bülbüller, kuşlar sustular. Değirmen suyunun şırıltısı arasında kazların bağırışmaları işitildi, bunun ardından köydeki ve kâhyanın avlusundaki erkenci horozlar sıcak, yağmurlu gecelerde her zaman ötttükleri gibi, vakitsiz ötüşmeye başladılar. Bir atasözüne göre, horozlar erken ötünce, gece neşeli geçermiş. Nehludov için bu gece sadece neşeli değildi. Bu gece onun için sevinç, mutluluk dolu bir geceydi. Hayalinde henüz tertemiz bir gençken burada geçirdiği yaz canlandı, kendini yalnız o sıralarda değil, hayatının en iyi dakikaların-

da olduğu gibi hissetti. Bunları sadece hatırlamıyordu; kendini tamamıyla on dört yaşında Tanrı'nın ona gerçeği göstermesi için dua ettiği, çocukluğunda annesinden ayrılırken kucağında ağlayarak daima iyi olmaya, onu hiçbir zaman üzmemeye söz verdiği zamanlardaki gibi hissediyordu. Nikolenka İrtenev'le geçirecekleri temiz hayatta biribirlerine destek olmayı, bütün insanları mutlu etmeyi kararlaştırırken nasılsa, şimdi de öyleydi adeta.

Nehludov Kuzminskoye'de nasıl bocaladığını, eve, ormana, malına mülküne nasıl acıdığını hatırladı; kendi kendine, bunlara şimdi de acıyıp acımadığını sordu. Bu kez, nasıl olup da acıyabildiği tuhafına gitti. Bugün gördüklerini hatırladı: Kocası ormanda ağaç kestiği için hapiste yatan çocuklu kadın, bu durumdaki kadınların beylerin koynuna girmesini doğal sayan ya da böyle söyleyen korkunç Matriyona'yı hatırladı; bu kadının çocuklara karşı yaptıkları, yetimlerin bakımevine gönderilme şekli, besinsizlikten ölmek üzere olan ihtiyar yüzlü, sırıtkan zavallı bebek aklına geldi. İşlerin yükü altında, aç ineğine sahip çıkamadığı için ceza olarak çalıştırılacak zayıf, gebe kadını hatırladı; hemen arkasından cezaevi, kazınmış başlar, hücreler, iğrenç kokular, demirler gözünün önüne geldi; öte yandan kendisinin ve genel olarak bütün kent, başkent beylerinin yaşayışlarındaki çılgınca lüksü, debdebeyi düşündü. Her şey tamamıyla ve kuşku götürmezdi.

Işık saçan ay hemen hemen tam olarak, samanlığın ardından çıktı, avlu boyunca kara gölgeler uzandı. Viran evin çatısındaki demirler parlıyordu.

Susmuş bülbül, sanki bu görünümü kaçırmak istemiyormuş gibi bahçede yeniden şakımaya başladı.

Nehludov Kuzminskoye'de ileride nasıl yaşayacağını, neler yapacağını tasarlarken, bu konuda her sorunun onu ne kadar düşüncelere, içinden çıkılmaz hallere götürdüğünü hatırladı. Şimdi bunları kendi kendine bir

kere daha sorunca, her şeyin ne kadar basit olduğuna hayret etti. Basitti, çünkü artık kendini, ne olacağını düşünmüyor, hatta bununla ilgilenmiyordu bile, sadece, neler yapması gerektiğini düşünüyordu, o kadar. Hem de işin tuhafı, kendisi için yapması gerekenler bir türlü aklına gelmiyordu da başkaları için neler yapması gerektiğini gayet iyi biliyordu. Toprağını köylülere vermesi gerektiğini, toprağı elinde tutmanın kötü bir iş olduğunu artık iyice anlamıştı. Katyuşa'yı yüzüstü bırakmayarak ona yardım etmesi, suçunu bağışlatmak için her özveriye katlanması gerektiğini de biliyordu. Bildiği bir şey daha vardı: Şu mahkeme ve ceza işlerinde kendisinin görüp başkalarının sezemediği bazı sorunlar vardı ki, bunları da iyice anlaması gerekti. Bütün bunların ne gibi sonuçlar vereceğini bilmiyordu ama her üçünü de yapmak gerektiğini biliyordu. Kendine bu derece güvenmesi Nehludov'u sevindiriyordu.

Kara bulut iyiden iyiye yaklaştı. Artık ay ışığının aydınlığı değil, bütün avluyu, kırık merdiven başlarıyla viran evi aydınlatan şimşekler görünüyor, gök gürlemesi Nehludov'un tam tepesinde duyuluyordu. Bütün kuşlar seslerini kestiler, onların yerine ağaç yaprakları hışırdamaya başladı; rüzgâr, Nehludov'un oturduğu merdiven başına kadar geldi, saçlarını dağıttı. Bir damlanın arkasından bir tane daha düştü, ardından, dulavratotu yapraklarına, çatının saçaklarına trampet çalar gibi vurmaya başladı; birdenbire ortalık alevlenmiş gibi aydınlandı, sonra her şey sessizleşti. Nehludov üçe kadar saymaya vakit bulamadan, tam başı üzerinde bütün göğü kaplayan korkunç bir çatırtı duyuldu.

Nehludov içeri girdi.

"Evet, öyle," diye düşünüyordu. "Hayatımızı dolduran bir sürü olay var; ne bunları ne de anlamlarını biliyorum. Halalarım neden dünyaya gelmişlerdi? Niçin Niko-

lenka İrtenev öldü de ben yaşıyorum? Katyuşa'nın varlığının nedeni nedir? Neden oldu bu savaş? Ya yaptığım çılgınlık? Ve sonraki yolsuz hayatım?.. Bütün bunları anlamak, Tanrımın işlerinin nedenini öğrenebilmek benim kudretim dışında. Ama onun vicdanıma yazılı olan emirlerini yerine getirmek elimdedir, bunu kesin olarak biliyorum. Onun emirlerine uyarak hareket ettiğim zaman içimde huzur duyuyorum."

Yağmur sağanak halini almıştı, damlardan şırıltıyla bir fıçıya akıyordu; şimşekler evi, avluyu gitgide daha seyrek aydınlatıyordu. Nehludov odaya geçti, soyundu, yatağa girdi ama yer yer sarkmış, yırtık, kirli duvar kâğıtları, onda, tahtakurusu bulunduğu kuşkusu uyandırdı.

"Evet, insan kendini efendi değil, uşak bilmeli," diye düşündü ve bu düşüncesine sevindi.

Kuşkusunda aldanmamıştı. Mumu söndürür söndürmez böcekler her yandan akın edip ısırmaya başladılar.

"Toprağımı dağıtarak Sibirya'ya gideceğim ama orada da pire, tahtakurusu, pislik var... Ne yapalım, gerekirse, buna da katlanırım." Ama her şeye karşın o akşamki tahtakurularına dayanamadı, açık pencerenin önüne geçerek uzaklaşan bulutu, yeniden görünen ayı seyretmeye koyuldu.

IX

Nehludov, ancak sabaha doğru uyuyabildiği için ertesi gün geç kalktı.

Öğleyin, kâhyanın çağırdığı seçilmiş yedi köylü, elma bahçesine, elma ağaçları altında kâhyanın toprağa çaktığı bir masayla sıraların bulunduğu yere geldiler. Köylüleri,

şapkalarını giydirerek oturtmak hayli güç oldu. Hele bugün temiz ayak bezleri ve çarık giymiş olan eski asker, yırtık şapkasını, "cenazede" yapıldığı gibi önünde tutmaktan bir türlü vazgeçemiyordu.

Ama aralarında Michelangelo'nun Musa'sı gibi lüle lüle kırçıl sakallı, güneşten yanmış, açık alnını gür, kıvırcık beyaz saçlar çevreleyen iriyarı bir ihtiyar, kocaman şapkasını başına geçirip ev dokuması yeni kaftanının iki yanını toplayarak sıraya oturunca, ötekiler de aynı şeyi yaptılar.

Hepsi yerleştikten sonra Nehludov karşılarına oturup dirseklerini masaya dayadı, tasarısının ana hatlarını yazdığı kâğıda eğilerek konuşmaya başladı.

Köylülerin daha az sayıda olmasından mı, yoksa kendini unutarak işe dalmasından mı ne, Nehludov bu kez hiç sıkılganlık duymuyordu. Konuşurken, elinde olmadan hep o iriyarı, lüle lüle ak sakallı ihtiyara bakıyor, onaylamasını ya da itiraz etmesini bekliyordu. Ama bu adama değer vermekte aldanıyordu. Ağırbaşlı görünen ihtiyar, patriklerin başına benzeyen güzel başını arada bir ya onaylar gibi ya da başkaları itiraz edince, kaşlarını çatarak olumsuz anlamda sallıyordu ama Nehludov'un söylediklerini anlamakta son derece güçlük çektiği açıkça görülüyordu. Zaten söylenenlerin çoğunu, öbür köylüler ona kendi dilleriyle anlatınca kavrayabiliyordu. Patriğe benzeyen ihtiyarın yanında oturan bir gözü kör, ketenden, kolsuz, yamalı kaftan ve bir yanı fazla aşınmış eski kundura giyen, sakalsız denilebilecek ihtiyar, Nehludov'un sözlerini daha iyi anlıyordu. Nehludov'un sonradan öğrendiğine göre, bu adamcağız sobacıydı. Bütün dikkatini toplamış, kaşlarını oynata oynata Nehludov'un söylediklerini, hemen kendi anlayacağı şekilde tekrarlıyordu. Kısa boylu, tıknaz, ak sakallı, parlak gözlerinde zeki bakışlar okunan

bir ihtiyar da söylenenleri çabucak anlıyordu. Bu adam her fırsatta Nehludov'un sözleri arasına birtakım nükteler sokuşturuyor ve bundan gurur duyuyordu galiba. Askerlik onu bu kadar sersemleştirmemiş, dili alıştığı anlamsız askerce konuşmayla bu kadar körlenmemiş olsaydı, eski asker de konuyu kavrayabilecekti. İşi en çok ciddiye alan tok sesli, uzun burunlu, uzun boylu, az sakallı, ev dokumasından temiz giysi ve yeni çarıklar giymiş bir adamdı. Bu adam her şeyi anlıyor, hem de yalnız gerektiği zaman konuşuyordu. Kalan iki ihtiyarın –dün toplantıda Nehludov'un her önerisini kesin olarak reddeden dişsiz adamla, çarık giymiş, ince bacaklarını beyaz ayak bezleriyle sımsıkı sarmış, uzun boylu, aksaçlı iyi, saf yüzlü, topal ihtiyar– ikisi de söylenenleri çok dikkatle dinledikleri halde hemen hiç ses çıkarmıyorlardı.

Nehludov ilkin, mal mülk sorunu üzerindeki görüşünü anlattı:

"Bence, toprak ne satılmalı ne de satın alınmalıdır. Çünkü satılacak olursa, parası olanlar hepsini alarak, bundan sonra topraksız olanlardan istedikleri parayı çekebileceklerdir; yani, onların bu topraktan yararlanmalarına karşılık her şeyden para alacaklardır." Spencer'ın deyişini kullanarak, "Topraklarına başkasının ayağı değdiği için yani..." diye ekledi.

Gülen gözlü ak sakallı ihtiyar, "Kanat takıp uçmaktan başka çare yok," dedi.

Uzun boylu, kalın sesli adam, "Doğru," diye onayladı.

Eski asker de, "Kesinlikle," dedi.

Topal, babacan ihtiyar da söze karıştı:

"Kadıncağız inekçiğine bir tutam ot kopardı diye, yakalanmış, hapse tıkmışlar."

Dişsiz, hırçın ihtiyar, "Toprak beş kilometre ötededir, ama herifler kirası için analarının nikâhını isterler, yanaşamazsın; bizden keyiflerince vergi alırlar."

"Kölelikten de beter bu."

Nehludov, "Ben de sizin gibi düşünüyorum, toprak sahibi olmayı günah sayıyorum," dedi. "Bu yüzden toprağımı sizlere vermek istiyorum."

Musa sakallı ihtiyar, besbelli Nehludov'un toprağını kiraya vermek istediğini sanarak, "Hayırlı olsun, iyi bir iş," dedi.

"Buraya bunun için geldim, artık mülk sahibi olmak istemiyorum. Yalnız mülkümü nasıl elden çıkarayım, buna bir çare bulmalı..."

Dişsiz, hırçın ihtiyar, "Köylülere dağıt, olur biter," dedi.

Nehludov ilkin bozuldu, bu sözlerde niyetinin içtenliğine karşı kuşku sezer gibi olmuştu. Ama hemen kendini topladı, içindekini söylemek için bu sözlerden yararlandı, "Memnunlukla dağıtacağım," dedi; "yalnız kime ve nasıl? Hangi köylülere dağıtayım?.. Diyelim, niçin sizlere vereyim de Deminskoy köyüne vermeyeyim?" (Deminskoy köyü topraktan yana son derece yoksul olan komşu köydü.)

Hepsi susuyorlardı. Yalnız eski asker, "Kesinlikle," dedi.

Nehludov, "Peki," dedi, "söyler misiniz bana, eğer Çar toprağın toprak sahiplerinden alınıp köylülere verilmesini emretseydi..."

"Peki emir geldi mi?" dedi aynı ihtiyar.

"Hayır, Çar'dan gelen bir şey yok. Sadece kendi adıma konuşuyorum! Çar söylemiş olsaydı: Toprağı toprak sahiplerinden alın ve köylülere verin – nasıl yapardınız?"

Sobacı, kaşlarını hızlı hızlı oynatarak, "Nasıl olacak," dedi. "Bütün canlara eşitçe paylaştırırdık: Köylüye de, beye de aynısını verirdik."

Ayaklarına beyaz sargılar sarmış babacan, topal ihtiyar da doğruladı:

"Elbette öyle. Elbette bütün canlara paylaştırırdık."

Bu karar herkese uygun göründüğü için doğrulandı. Nehludov, "Herkese mi?" diye sordu. "Çiftlik adamlarına da mı verilmeli?"

Eski asker, yüzüne neşeli, canlı bir ifade vermeye çalışarak, "Hayır efendim," dedi.

Ama uzun boylu, ağırbaşlı köylü bunu kabul etmedi. Biraz düşündükten sonra, tok sesiyle, "Bölüşüldüğüne göre, herkese eşit hak tanımalı," dedi.

Bunun karşılığını önceden hazırlamış olan Nehludov, "Olmaz," diye yanıt verdi. "Toprak eşit olarak paylaştırılırsa çalışmayanlar, yani çiftçilik yapmayanlar –beyler, uşaklar, aşçılar, memurlar, kâtipler, bütün şehirliler– paylarını zenginlere satacaklardır. Toprak gene zenginlerin eline geçecek. Kendi paylarıyla kalanların çocukları olunca toprakları yetmemeye başlayacak, başka boş toprak da olmadığından zenginler, toprağa gereksinimi olanları gene avuçlarına alacaklar."

Asker, aceleyle, "Kesinlikle," diye onayladı.

Sobacı öfkeyle askerin sözünü kesti:

"Toprağın satılması yasaklanmalı ancak çift sürenlere arazi verilmeli."

Nehludov, kimin kendisi için, kimin başkası hesabına çalışacağının kolay kolay kestirilemeyeceğini söyleyerek itiraz etti.

Bunun üzerine uzun boylu, ağırbaşlı adam, toprağın toplu olarak işlenmesini ileri sürdü. Ona göre ancak çift sürenlere toprak verilmeliydi.

"Sürmeyenlere de hiçbir şey verilmesin," diye gür, kesin sesiyle sözünü bağladı.

Nehludov, bu komünistçe plana da itirazda bulundu. Bu düşünce kabul edilirse, bütün köylülerin sabanlarının, atlarının hep aynı olması, çalışırken birbirlerinden geri kalmamaları gerekirdi, ya da at, saban, düven gibi

bütün tarım araçlarını ortaklaşa kullanmalıydılar. Bu da ancak, bu şekle hepsinin razı olmasıyla mümkündü.

Hırçın ihtiyar, "Bizim millet buna dünyada yanaşmaz," dedi.

Ak sakallı, gülen gözlü ihtiyar söze karıştı:

"Dövüş, kıyamet gırla gider. Karılar birbirinin gözlerini oyarlar."

Nehludov devam etti:

"Sonra, toprakları türlerine göre ayırmak da sorun... Niçin bir kısmı verimli bir toprak parçasını alırken, diğerleri balçıkla kuma kalsınlar?"

Sobacı, "Ölçerek, herkese birbirinin tamamıyla aynı paylar vermeli," dedi.

Nehludov buna karşılık, toprak dağıtımının sadece bir köyde değil, genel olarak ayrı ayrı illerde yapılacağını söyledi. Toprak köylülere parasız dağıtıldığına göre, bir kısmı iyi toprak alırken başkasının kötü toprağa kalmasının anlamsız olduğunu, herkesin iyi toprağı isteyeceğini anlattı.

Asker, "Kesinlikle," dedi.

Ötekiler susuyordu. Nehludov devam etti:

"Kısacası bu hiç de göründüğü kadar kolay iş değildir. Hem bunları yalnız biz değil, pek çok kimse düşünüyor. Henry George adında bir Amerikalı var, o bir çare bulmuş. Ben de onun gibi düşünüyorum..."

Hırçın ihtiyar, "Canım, mal sahibi sensin, bildiğin gibi yaparsın, öteki neyimize gerek," dedi. "Emir senin."

Nehludov, ihtiyarın sözünü kesmesi üzerine başkalarının da bundan hoşlanmadıklarını fark etti, memnun oldu.

Ağırbaşlı köylü tok sesiyle, "Dur Semiyon Dayı," dedi, "bırak da anlatsın."

Nehludov bundan cesaret alarak Henry George'un kuramını, tek vergi sistemini anlatmaya koyuldu.

"Toprak, Tanrı'dan başka kimsenin malı değildir," diye söze başladı.

Birkaç ses duyuldu:

"Öyledir. Doğrudur."

"Toprak herkesin malıdır. Toprak üzerinde herkesin hakkı birdir. Ama bir iyi, bir de kötü toprak vardır. Herkes iyi toprağı kendine almak ister. Şimdi bölüşmeyi eşit olarak nasıl yapacağımız sorunu var."

Nehludov kendi kendine yanıt verdi:

"Bunu şöyle yapmalı: Elinde iyi toprağı olanlar, olmayanlara toprağın değerini ödemelidir. Ancak kimin kime para vermesi gerektiğini saptamak da güçtür elbet. Öte yandan köyün gereksinimleri için para toplamak gerekir. İşte, toprak sahipleri arazilerinin değerine göre belirli bir miktarı kamusal gereksinimlere sarf edilecek bu paraya katarlarsa, eşitlik sağlanmış olur. Toprak sahibi olmak istersen iyi toprak için daha çok, kötüsü için daha az para vereceksin. Toprak istemezsen, hiçbir şey vermezsin elbet. Kamusal gereksinimleri karşılamak üzere konulmuş vergileri de toprak sahibi olanlar verir."

Sobacı kaşlarını oynatarak, "Bu doğru," dedi. "Kimin toprağı iyiyse, daha çok vermelidir."

Gösterişli, bukleli ihtiyar, "Amma kafalı herifmiş şu Jorja," dedi.

İşin nereye varacağını kestirdiği anlaşılan uzun boylu adam, kalın sesiyle, "Yeter ki bedel herkesin gücüne göre olsun," dedi.

"Bu bedel ne çok ne de az olmalı. Çok olunca köylüler veremezler, zarara girerler; az olursa, bu sefer de köylüler arazilerini birbirlerine satmaya, toprak ticaretine başlarlar. Onun için size ortalama bir bedel önermek istiyordum."

Sorunu iyice anlayarak Nehludov'un fikrini beğenen köylüler, "İyi, doğru, yararlı bir şey besbelli..." diyorlardı.

İriyarı ihtiyar, "Ne kafa varmış şu Jorja'da... Neler bulmuş," diye tekrarlıyordu.

Kâhya gülümsedi.

"Ya ben de kendime toprak almak istersem?"

Nehludov, "Boş toprak kalırsa alın, çalışın," yanıtını verdi.

Gözlerinin içi gülen ihtiyar, "Toprağı ne yapacaksın sen," dedi. "Senin zaten karnın tok, sırtın pek."

Toplantı böylece sona erdi.

Nehludov önerisini tekrarladı ama hemen yanıt istemiyordu; köylülere, cemaate danıştıktan sonra gelip yanıt vermelerini söyledi. Onlar da öyle hareket edeceklerini bildirdiler. Vedalaşarak, coşkulu bir halde gittiler. Hızlı hızlı konuşmaları, arkalarından uzun zaman duyuldu. Köylülerin uğuldayan sesleri akşamın geç saatlerine ve köyden nehre kadar işitildi.

Köylüler ertesi gün çalışmadılar, beyin önerisini inceliyorlardı. Cemaat ikiye ayrılmıştı: Bir kısmı beyin önerisini kârlı, tehlikesiz buluyordu; öbürleri bu işte tuzak görüyor, kuşkulu buldukları için de son derece korkuyorlardı. Bununla birlikte üçüncü gün öneriyi kabul ederek, kararı Nehludov'a bildirdiler. Razı olmalarında bir kocakarının, beyin hareketleri üzerine açıklamasının etkisi olmuştu; bu özellikle ihtiyarları kandırdı. Kocakarının açıklamasına göre, işte hiçbir yalan dolan tehlikesi olamazdı, çünkü bey artık ruhunu düşünüyor, ruhunu kurtarmak için böyle hareket ediyordu. Nehludov'un Panovo'dayken yaptığı büyük miktarda para bağışları bu açıklamayı doğruluyordu. Bu bağışlara neden Nehludov'un köylülerin yoksul, acıklı hayatını ilk olarak burada görmesiydi. Bu yoksulluk onu öyle şaşırtmıştı ki, akıllıca hareket etmediğini bildiği halde, geçen yıl Kuzminskoye'deki ormanın satışından, şimdi de sattığı çiftlik eş-

yasından biriken büyük parayı yoksullara dağıtmaktan kendini alamıyordu.

Beyin, isteyenlere para dağıttığını duyan halk, çoğu kadınlar olmak üzere her yandan akıyor, yardım diliyorlardı. Nehludov ne yapacağını şaşırmıştı; kime ne kadar vermesi gerektiğini bilemiyordu. Gereksinim içindeki bu insanlara, kendisinde çok miktarda bulunan paradan vermemezlik edemezdi. Ama her önüne gelenin kesesini doldurmak da saçmaydı. Bu durumdan kurtulmanın tek çaresi buradan gitmekti. Nehludov da öyle yaptı.

Panovo'da geçirdiği son günde Nehludov eve giderek, kalan eşyayı gözden geçirdi. Halasının, üstlerinde kalın, pirinç halkalar takılmış aslan kafaları olan maundan eski bir şifonyerinin alt gözünde birçok mektupla bir grup fotoğrafı buldu. Resimde Sofya İvanovna, Marya İvanovna, üniversitedeyken kendisi, bir de Katyuşa; temiz, körpe, güzel, neşeli bir Katyuşa vardı. Evdeki bütün eşyadan Nehludov, yalnızca mektuplarla bu resmi aldı. Geri kalanların hepsini, yıkılmaya yüz tutmuş evi ve Panovo'nun bütün mobilyasını, güleç kâhyanın ricası üzerine, değerinin onda birine değirmenciye bırakmıştı.

Kuzminskoye'de elinden çıkan mallara acıdığını hatırlayan Nehludov, böyle bir duyguya nasıl kapılabildiğine hayret ediyordu. İçinde, yeni yerler keşfeden bir gezginin coşkusu, ardı kesilmeyen bir kurtuluş sevinci vardı.

X

Bu seferki gelişinde kent, Nehludov'un üzerinde garip, bambaşka, yepyeni bir etki bıraktı. Evine akşamüzeri, sokaktaki lambalar yandıktan sonra varmıştı. Odalar

hâlâ naftalin kokuyor, gerek Agrafena Petrovna'nın gerek Korney'in hallerinde bir yorgunluk, hoşnutsuzluk seziliyordu. Hatta şu, ancak havalandırılıp kurutulduktan sonra yeniden sandıklara istif edilmekten başka işe yaramayan eşyayı toplarken kavga bile etmişlerdi. Nehludov'un odasına eşya yığılmamıştı ama oda toplu değildi, dışarıdaki sandıklardan içeriye güçlükle geçiliyordu. Böylece Nehludov'un gelişi, evin içinde kendiliğinden garip bir şekilde yürüyen birtakım işlere engel olmuş gibiydi. Köyün sefil hayatı içinde gördüğü şeylerden sonra, bir zamanlar Nehludov'un da içinde yaşadığı bu çılgınlık görünümü onda öyle kötü bir etki uyandırdı ki, hemen ertesi gün otele taşınmaya karar verdi. Kız kardeşi gelip ev eşyasını ele alıncaya kadar, bildiği gibi toplaması için bunları Agrafena Petrovna'ya bıraktı.

Nehludov ertesi sabah evden çıktı, cezaevi yakınında ilk karşısına çıkan, orta halli, oldukça kirli bir pansiyonda iki odalı bir daire tuttu; ayırdığı eşyanın evden getirilmesi için emir verdikten sonra Avukat'a gitti.

Dışarısı soğuktu. Fırtınalardan, yağmurlardan sonra şimdi de bahar soğuğu başlamıştı. Öyle sert bir rüzgâr esiyor, öyle ayaz yapıyordu ki, Nehludov ince paltosuyla üşüyor, ısınmak için adımlarını sıklaştırmak zorunda kalıyordu.

Kafasında köylüler vardı: Sanki ilk olarak görmüş gibi olduğu köylüler, kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, bitkinlik ve en çok şu boyuna gülümseyerek ince bacaklarını oynatan ihtiyar yüzlü bebek bir türlü aklından çıkmıyordu. Elinde olmadan, kentle orası arasında karşılaştırmalar yapıyordu. Kasap, balıkçı, hazır giysi dükkânlarının önünden geçerken, sanki ilk defa görüyormuş gibi, köyde bir tanesine bile rastlanamayacak olan bu temiz pak, besili dükkân sahiplerinin karnı tok sırtı pek hallerine şaştı. İri kıçlı, giysilerinin sırtları düğmeli arabacılarda,

şeritli kasket giyen kapıcılarda, saçları bukleli, önlüklü hizmetçi kızlarda ve hele arabalarına kurulmuş, küçümseyen, arsız bakışlarla yoldan geçenleri süzen, ensesi tıraşlı lüks araba sürücülerinde de bu kamı tok sırtı pek hal vardı. Nehludov şimdi bütün bu insanları elinde olmayarak topraktan yoksunlaştırılmış ve bu yoksunluk yüzünden kente sürüklenmiş köylüler gibi görüyordu. Kent hayatı bu adamların bazısına yaramış, onlar da beyler gibi olmuşlardı, hallerinden memnundular; başkaları ise kentte, köydekinden de kötü duruma düşmüş, daha zavallı görünüyorlardı. Nehludov, bir bodrumun penceresinden görünen kunduracıları pek zavallı buldu; içeriden sabunlu buharların çıktığı pencerenin önünde zayıf, çıplak kollarıyla ütü yapan, dağınık saçlı, renksiz çamaşırcıları da; yolda karşılaştığı, tepeden tırnağa boyaya batmış yarım pabuçlu, göğüslüklü iki badanacı da acınacak haldeydiler. Badanacıların güneşte yanmış damarlı kolları dirseklerinden yukarıya kadar sıvalıydı. Boya dolu kovaları taşıyor, durmadan aralarında kavga ediyorlardı. Yüzleri bitkindi, hırçındı. Toz içinde, yüzleri gözleri siyahlaşmış, arabalarında sarsıla sarsıla giden yük arabacılarında da aynı yüz ifadesi vardı. Böyle yüzlere köşe başlarında dilenen üstü başı dökük erkeklerde, çocuklu kadınlarda da rastlanıyordu. Bu yüzler Nehludov'un önünden geçmek zorunda kaldığı bir meyhanenin açık pencerelerinden de görünüyordu. Şişelerle, çay kadehleriyle dolu masaların başında üstü başı kirli adamlar şarkı söyleyerek, yüzleri kızarmış, terlemiş, aptallaşmış bir halde oturuyor, masalar arasında da beyazlar giymiş garsonlar kıvrıla kıvrıla dolaşıyorlardı. Adamlardan biri pencere önüne oturmuş, kaşlarını kaldırıp dudaklarını büzerek sanki bir şey hatırlamaya çalışıyor gibiydi.

Nehludov, soğuk rüzgârın tozla birlikte getirdiği her tarafı sarmış taze boya, bozuk yağ kokusunu ister iste-

mez içine çekerek düşündü: "Buraya ne diye toplanmışlardı sanki?.."

Sokaklardan birinde, birbiri ardınca geçen demir yüklü birkaç araba Nehludov'un arkasından yetişti. Eğri büğrü kaldırımlar üzerinde öyle dehşetli gürültü çıkarıyorlardı ki, Nehludov'un kulakları, başı zonklamaya başladı. Arabaları geçmek için adımlarını sıklaştırdı. O ara birdenbire, şıngırdayan demirlerin gürültüsü arasında birisinin onu adıyla çağırdığını işitti. Durdu, biraz ötesinde, bıyıklarının sivri uçları yapıştırılmış, yüzü pırıl pırıl parlayan bir subay gördü. Subay lüks arabasının içinden onu eliyle selamlıyor, son derece beyaz dişlerini göstererek gülümsüyordu.

"Nehludov!.. Sen misin?"

Nehludov'un ilk duyduğu his, memnunluktu. Sevinçle, "Aa, Şenbok," dedi; ama hemen anladı ki, bunda hiç de sevinecek bir şey yoktu.

Bu, bir zamanlar halalarının çiftliğine uğrayan Şenbok'tu. Nehludov çoktandır onun izini kaybetmişti, bununla birlikte, Şenbok'un, borçlarının çokluğuna karşın alayından ayrılarak süvari kıtasına geçtiği, zenginler dünyasında nasılsa tutunabildiği kulağına çalınmıştı. Memnun, neşeli hali bunu ispat ediyordu zaten. Omuzlarını oynatarak arabadan inen Şenbok, "Ne iyi oldu seni burada yakaladığım," diyordu. "Kentte kimsecikler yok. Amma ihtiyarlamışsın be birader!.. Yürüyüşünden tanıdım ancak. Yemeği birlikte yeriz artık, değil mi? Karın doyurabilecek temizce bir yer var mı burada?"

Arkadaşını kırmadan ondan sıyrılma çaresini düşünen Nehludov, "Bilmem ki, zamanım kalır mı acaba?" diye yanıt verdi. "Ne yapıyorsun burada?"

"İşlerim var kardeşim. Birisine vasilik ediyorum da... Samanov'un işlerini yönetiyorum. Tanırsın, şu zengin herif... Bunağın biri ama elli dört bin dönüm arazisi

var!.." Şenbok bunu, bu topraklar onun malıymış gibi, övünerek söylemişti. İşler büsbütün yüzüstü bırakılmıştı. Toprak köylüye dağıtıldığı halde, kira alınamıyordu. Seksen binden fazla açık vardı. "Ben, bir yılda her şeyi yoluna koydum, vasiliğim zamanında geliri yüzde yetmiş artırdım."

Şenbok, Nehludov'a, "Ne dersin buna," diye gururla sorarak sözlerini bitirdi.

Nehludov; Şenbok'un varını yoğunu tüketip ödeyemeyeceği bir yığın borca girdikten sonra, servetini har vurup harman savuran ihtiyar bir zengine, bütün mallarının idaresini üzerine alarak vasi tayin edildiğini duymuştu; Şenbok'un geçimini sağlayan da bu vasilikti besbelli.

Nehludov, arkadaşının cilalanmış gibi parlayan dolgun yüzüne, kozmetikli bıyıklarına bakarak bir yandan yemeği iyi olan yerlerden söz edişini, vasilik işlerini ustalıkla başarmasıyla övünmesini dinliyor, bir yandan da, "Kırmadan şunu nasıl atlatsam acaba?" diye düşünüyordu.

"Peki, nerede yiyoruz yemeği?"

Nehludov, saate bakarak, "Zamanım yok ki," dedi.

"Öyleyse bak, ne yapalım: Bu akşam at yarışı var, gelir misin?"

"Hayır, gelemeyeceğim."

"Gel canım. Benim atlarım yok artık ama Grişa'nınkilere oynuyorum. Hatırlarsın, değil mi? Gayet iyi atları vardır. Sen de gel, sonra birlikte akşam yemeğimizi yeriz."

Nehludov gülümseyerek, "Akşam yemeğine de gelemem," dedi.

"Oldu mu ya? Peki, şimdi nereye gidiyorsun? İstersen, götüreyim."

"Avukata gidiyorum. Şu köşeden sapacağım."

Şenbok, gülerek, "Ha, senin cezaevinde bazı işlerin varmış," dedi. "Mahpuslar avukatı olmuşsun diye duy-

dum. Korçaginler söyledi. Onlar da gittiler. Neymiş bu işler? Anlatsana."

Nehludov, "Evet, doğru," diye yanıt verdi. "Ama bunlar ayaküstü anlatılacak şeyler değil."

"Öyle öyle, senin zaten her zaman tuhaflıkların vardı. Gelecek misin koşuya?"

"Hayır, canım istemiyor. Ama sakın gücenme."

"Ne münasebet! Nerede kalıyorsun?"

Şenbok'un yüzü birden ciddileşti, bakışları sabitleşti, kaşları kalktı. Bir şeyi hatırlamak istediği belliydi. Nehludov onda, demin meyhanede dikkatini çeken kalkık kaşlı sarkık dudaklı adamın yüzündeki bönlüğü gördü.

"Soğuk dehşet!.. Değil mi?"

"Evet, öyle."

Şenbok, arabacıya dönerek, "Paketlerim sende mi?" diye sordu. "Şu halde hoşça kal, görüştüğümüze çok çok memnun oldum."

Şenbok Nehludov'un elini kuvvetlice sıktıktan sonra arabaya atladı, ışıl ışıl yüzünün önünde beyaz, yeni İsveç derisi eldivenli geniş elini sallayarak her zamanki gibi, bembeyaz dişlerini göstererek gülümsedi.

Avukata giden Nehludov, yola devam ederken, "Ben de bunun gibi miydim acaba?" diye düşündü. "Evet, tam böyle değildim ama, böyle olmak istiyordum, ömrümü bu halde geçirebileceğimi sanıyordum."

XI

Avukat, Nehludov'u sıra bekletmeden kabul etti, hemen Menşovların davasından söz açtı; davayı okumuş, iddianın çürüklüğü karşısında adeta isyan duymuştu.

"Son derece çirkin bir olay," dedi. "Yangını, sigorta parasını almak için doğrudan doğruya mal sahibinin çıkarmış olması çok mümkün. Ama asıl sorun, Menşovları suçlu çıkarmanın olanaksızlığında. Hiçbir kanıt yok. Bu bir yandan sorgu yargıcının işgüzarlığı, öte yandan Savcı Yardımcısı'nın dikkatsizliği... Yeter ki, davaya ilçede değil, burada bakılsın. O zaman kazanacağımıza güvenirim. Para da almayacağım. Şimdi diğer davaya geçelim. Fedosya Birükova'nın Çar'a gönderilecek dilekçesi hazır. Petersburg'a gidecek olursanız, yanınıza alıp kendiniz verin, rica edin. Aksi halde durumu buradan soracaklar, sonunda da bir şey çıkmayacak. Siz, yüksek rütbeli kimseleri bulmaya çalışın."

"Hükümdar gibi mi?" diye sordu Nehludov.

Avukat gülümsedi.

"Bu çok yüksek, en yüksek rütbe. Yüksek derken dilekçe ya da temyiz komisyonu kâtibi gibi birini kastediyorum. Peki efendim, her şey tamam mı?"

"Hayır, bakın bir de tarikatçılar yazmış," dedi Nehludov, cebinden tarikatçıların mektubunu çıkartarak. "Eğer söyledikleri doğruysa bu şaşırtıcı bir dava. Onları görüp olayın ne olduğunu öğrenmeye çalışacağım."

"Anlaşılan, siz cezaevinin bütün şikâyetlerinin döküldüğü bir huni, bir ağız oluvermişsiniz," dedi gülerek Avukat. "Çoktur bunlar, üstesinden gelemezsiniz."

"Ama bu da insanı şaşırtan bir dava," diyen Nehludov, kısaca, davanın özünü anlattı. Sorun şuydu: Köyün birinde okuyup yazması olan bir adam arkadaşlarına İncil okuyarak yorumlamaya başlamış. Kilise adamları bunu suç saymışlar. İhbar etmişler. Sorgu yargıcı adamı sorguya çekmiş, Savcı Yardımcısı da buna göre bir iddianame hazırlamış, mahkeme bu iddianameyi onaylamış.

Nehludov devam ederek, "Müthiş bir şey bu," dedi. "Gerçekten olabilir mi böyle şey acaba?"

"Sizi bu kadar şaşırtan nedir?"

"Her şey; bunları yapan üstünden emir almış bir çavuş olsaydı anlardım, ama iddianameyi yazan Savcı Yardımcısı'dır, öğrenim görmüş bir adam yani..."

"Şu noktada yanılıyorsunuz: Biz savcıları, hatta genel olarak bütün adliyecileri, yeni, liberal insanlar saymaya alıştık. Gerçi bir zamanlar böyleydiler, ama şimdi durum bambaşka. Şimdi bunlar sadece ayın yirmisini[1] düşünen memurlardır, o kadar. Aylıklarını alır, bu paranın karşılayamayacağı bir sürü gereksinimleri olduğunu söylerler, bütün bildikleri bu. Kimi isterlerse suçlar, mahkemeye verir, hüküm giydirirler."

"Demek başkasıyla birlikte İncil okudu diye bir adamı sürgüne yollayan yasalar varmış, öyle mi?"

"Hem de yalnız cehennemin dibine sürmekle kalmazlar; adamın İncil'i başkalarına emredilen şekilde yorumlamadığı, böylece Kilise yorumlarını yerdiği ortaya çıkarsa, kürek cezası da vardır. Hıristiyan dinine karşı hakaret 196. maddeye göre sürgünle cezalandırılır."

"Olur şey değil!"

"Ama bu böyle."

Avukat devam etti:

"Şu adliyecileri her görüşümde onlara karşı sizin, benim, hepimizin hapse düşmediğimiz için minnet duymamak elimden gelmez. Bunu ancak onların iyi kimseler olmalarına borçluyuz. Yoksa bir punduna getirerek herhangi birimizi medeni haklardan yoksun etmek, sürgüne yollamak onlar için işten bile değildir."

"Peki, mademki her şey Savcı'nın keyfine, yasayı istediği gibi uygulayan kişilere göre yürüyor, o halde mahkemeye ne gerek var?"

1. Eski Rusya'da memurlar maaşlarını her ayın yirmisinde alırlardı.

Avukat neşeli neşeli güldü.

"Neler de soruyorsunuz! Felsefeye dalıyoruz artık. Ama olur, bundan da konuşabiliriz. Cumartesi bize buyurun. Evimde bilginleri, edebiyatçıları, sanatçıları bulacaksınız. Şu genel sorunlardan o zaman söz ederiz." Avukat "genel sorunlar"ı alaylı bir tavırla söylemişti. "Karımla tanışırsınız. Buyurun, beklerim."

Nehludov, "Gelmeye gayret ederim," diye yanıt verdi. İçinden, yalan söylediğini biliyor, belki de çağrı gecesi Avukat'ın evinde toplanacak olan bilgin, edebiyatçı ve sanatçılar çevresinde bulunmamaya gayret edeceğini düşünüyordu. Nehludov'un, adliyecilerin yasayı istedikleri gibi uygulamaları üzerine söylediklerini Avukat'ın gülerek karşılaması, "felsefe", "genel sorunlar" sözlerini söylerken sesinin aldığı ton, hem Avukat'ın, hem de besbelli arkadaşlarının Nehludov'unkinden ne kadar ayrı görüşe sahip olduklarını gösteriyordu. Nehludov, Şenbok gibi eski arkadaşlarından uzaklaştığı halde, kendini Avukat'la onun çevresinin insanlarından da uzak hissediyordu.

XII

Cezaevine kadar daha epey yol vardı. Vakit geç olduğu için Nehludov bir arabaya atladı. Bir sokaktan geçerken, orta yaşlı, zeki, sevimli yüzlü bir adam olan arabacı Nehludov'a dönerek yapılan kocaman bir yapıyı gösterdi.

"Bakın, ne muazzam bir yapı!" Arabacının sesinde, bu yapıma o da katılmış gibi bir gurur seziliyordu.

Gerçekten yapı pek büyüktü; anlaşılması güç, tuhaf bir üslupta inşa ediliyordu. Yapıyı çevreleyen, birbirine demir bağlarla bağlı kalın çam ağaçlarından yapılmış sağ-

lam iskeleyi, bir tahta perde sokaktan ayırıyordu. Hem iskelede hem aşağıda kirece bulanmış işçiler, karınca gibi, şurada burada dolaşıyorlardı; bir kısmı taşları yerleştiriyor, başkaları yontuyor, üçüncü bir kısmı da sedyelerle aşağıya boş fıçıları indiriyor, dolularını yukarıya çıkarıyordu.

Şişman, iyi giyimli, besbelli yapının mimarı olan bir adam, iskelenin yanında durmuş onu saygıyla dinleyen bir Vladimirli müteahhide yukarıda bir şey göstererek konuşuyordu. Kapıdan, mimarla müteahhidin önünden boş arabalar çıkıyor, doluları giriyordu.

Nehludov yapıya bakarak, "Bütün bu adamlar, gerek burada çalışanlar, gerek onları çalıştıranlar bu hali gayet doğal görüyorlar..." diye düşündü. "Köyde heriflerin gebe karıları güçlerinin yetmediği işler altında ezilirken; açlıktan bugün yarın ölmeye mahkûm olan takkeli bebekler, ince ayaklarını birbirine sürterek, ihtiyar yüzleriyle sırıtırken, buradakiler onları soyup mahveden gereksiz, anlamsız bir adamın gereksiz, anlamsız sarayını ortaya çıkarmak için çalışmak zorundalar."

"Evet, pek anlamsız bir yapı," diye düşüncesini yüksek sesle açığa vurdu.

Arabacı, adeta gücenerek, "Neden anlamsız olsun," diye itiraz etti. "Tanrı'ya şükür, millete iş çıkıyor, hiç de anlamsız değil."

"Gereksiz bir iş."

Arabacı, "Gerekli ki yapıyorlar. Bunca insan besleniyor," diye karşılık verdi.

Nehludov sustu, zaten tekerleklerin gürültüsünden zor konuşuluyordu. Cezaevine yaklaşırken, araba kaldırımdan şoseye geçince konuşmak kolaylaştı. Adam tekrar Nehludov'a dönerek, sırtlarında testere, balta, gocuk ve torbalarıyla işe giden bir köylü kafilesini gösterdi.

"Akın akın geliyor bunlar bu yıl kente," dedi. "Dehşet!"

Nehludov, "Eskisinden de mi çok?" diye sordu.

"Ne diyorsunuz! İşler kapış kapış gidiyor. İş sahiplerinin de işçilere metelik verdikleri yok. Her yer dolu."

"Neden öyle?"

"Millet çoğaldı. Gidecek yer yok."

"Varsın çoğalsınlar. Köyde kalamazlar mı?"

"Köyde iş yok ki. Toprak yok en başta."

Nehludov, kendini bir yeri incinmiş gibi hissediyordu. İnsanın bir yeri incinince, inadına hep o yerini çarpıp vurduğunu sanır. Oysa aslında zedelenen yerimiz daha çok acıdığı için bize öyle gelir.

Nehludov, "Demek her yerde aynı durum," diye düşündü, arabacıya köyünde ve kendisinde ne kadar toprak bulunduğunu, niçin kentte oturduğunu sormaya başladı.

Arabacı istekle konuşuyordu:

"Köyümüzde adam başına bir dönüm toprak düşer beyim. Bizim üç kuruşluk toprağımız var. Evde babamla kardeşim kaldı. Bir kardeşim daha var, askerde... İkisi köyde çalışıyorlar. Hoş, yapacak bir şey de yok ya. Kardeşim de Moskova'ya gitmek istiyor."

"Başka toprak kiralayamaz mısınız?"

"Nereden bulup kiralayalım? Beylerimizin hepsi topraklarını yiyip tüketti. Tüccarların eline geçti. Onlardan da zırnık alamazsın, kendileri çalışıyor. Bizde bir Fransız var, eski beyimizin mülkünü aldı, dünyada kiraya vermez... Hangi Fransız mı? Adı Dütar, belki duymuşsunuzdur. Büyük tiyatroda artistlere peruklar yapar. İşi iyi, keseyi doldurdu herif. Bizim matmazelin ‚çiftliğini satın aldı. Düştük ellerine... Sırtımıza bindi, keyfine göre kullanıyor. Bereket, iyi bir adamcağız. Yalnız karısı Rus, Tanrı kimsenin başına böylesini vermesin, köpoğlu köpeğin biri. Soyuyor milleti. Felaket yani... Hah, işte cezaevi. Nereye götüreyim sizi, büyük kapıya mı? Ama bırakmazlar, sanırım."

XIII

Nehludov büyük kapının zilini çalarken, Maslova'yı ne halde bulacağını, ondaki ve cezaevinde bulunan insanlardaki gizi düşünüyor, duyduğu heyecandan, korkudan kalbi duracak gibi oluyordu. Kapıyı açan gardiyana, Maslova'yı görmek istediğini söyledi. Gardiyan, içeriye sorduktan sonra, hastanede olduğunu haber verdi. Nehludov hastaneye gitti. Hastane gardiyanı, iyi kalpli bir ihtiyardı, onu hemen içeriye aldı, kimi aradığını öğrenince çocuk koğuşuna yolladı.

Üzerine fenol kokusu sinmiş genç bir doktor, Nehludov'u koridorda kabul etti. Sert bir tavırla ne istediğini sordu. Bu doktor bazı mahpusların kayırılması yüzünden sık sık cezaevi büyükleriyle, hatta başhekimle takışırdı. Nehludov'un ondan yasaya aykırı bir şey isteyeceğinden korkarak, kimseye ayrı işlem yapmadığını göstermek için sert bir tavır takınmıştı.

"Burada kadın yok, burası çocuk koğuşu," dedi.

"Biliyorum efendim, ama burada cezaevinden gelen bir hademe, hastabakıcı var da..."

"Evet, iki tane onlar. İstediğiniz nedir?"

"Bir tanesiyle, Maslova'yla yakından ilgilenmekteyim," dedi Nehludov. "Kendisini görmek istiyordum. Bugünlerde davasını temyiz ettirmek için Petersburg'a gideceğim. Ona sadece şunu vermek istiyordum. Bir fotoğraf..."

Nehludov cebinden bir zarf çıkardı.

Doktor yumuşayarak, "Peki olur," dedi. Sonra beyaz önlüklü ihtiyar bir kadına, mahpus Maslova'yı çağırmasını söyledi.

"Buyurun oturun, bekleme salonuna geçmek istemez misiniz?"

"Teşekkür ederim." Nehludov, doktorun yumuşamasından yararlanarak, hastanede Maslova'dan memnun olup olmadıklarını sordu.

Doktor, "Kötü değil," dedi. "Önceleri bulunduğu koşullar göz önüne alınırsa, oldukça iyi çalışıyor. İşte geldi."

Kapılardan birinden ihtiyar hastabakıcı çıktı, arkasından Maslova geliyordu. Çizgili giysisinin üzerine beyaz bir önlük takmıştı, başında, saçlarını tamamen örten başörtüsü vardı. Nehludov'u görünce kızardı, kararsızlık içindeymiş gibi durdu, sonra kaşlarını çatarak hızlı adımlarla ona doğru yürüdü. Nehludov'a yaklaşınca önce elini vermek istemedi, sonra verdi ve daha çok kızardı. Nehludov onu, Maslova'nın öfkelendiği için özür dilediği günden beri görmemişti; Katyuşa'yı, o günkü gibi bulacağını umuyordu ama o bugün başka türlüydü, yüzünün ifadesinde bir yenilik, ağırlık, utanç ve Nehludov'un görüşüne göre, kendisine karşı düşmanlık vardı. Nehludov, doktora anlattığı gibi ona da Petersburg'a gideceğini söyledi, Panovo'dan getirdiği zarf içindeki resmi verdi.

"Bunu Panovo'da buldum, eski bir resim, belki hoşunuza gider dedim... Alın."

Katyuşa, kara kaşlarını kaldırarak şehla gözleriyle, "Ne gerek vardı buna?" gibilerden hayretle baktı. Sonra bir şey söylemeden zarfı aldı, önlüğünün içine soktu.

Nehludov, "Orada teyzenizi gördüm," dedi.

Katyuşa kayıtsızdı.

"Öyle mi?"

Nehludov, "Nasıl burası, iyi mi?" diye sordu.

"Zararsız, iyi."

"İş ağır gelmiyor ya?"

"Gelmiyor. Yalnız daha pek alışamadım..."

"Sizin adınıza memnun oldum. Ne de olsa burası oradan daha iyidir."

Maslova, "Orası neresi?" dedi, yüzü birden alevlendi.

Nehludov telaşlandı.

"Cezaevi demek istiyorum..."

"Orada da pek çok iyi insan var..."

Nehludov, "Menşovların işiyle uğraştım," dedi. "Serbest bırakılacaklarını umuyorum."

Katyuşa, ihtiyar Menşova için kullandığı sıfatı tekrarlayarak, "Tanrı yardımcısı olsun, pek iyi bir kadıncağız," dedi, hafifçe gülümsedi...

"Bugün Petersburg'a gidiyorum. Davanıza yakında bakılacak, kararı bozacaklarını umuyorum."

"Bozsalar da bozmasalar da şimdi hepsi bir artık."

"Neden şimdi?"

"İşte."

Maslova soran bakışlarını Nehludov'un yüzünde çabucak dolaştırdı.

Nehludov, kızın bu sözünden ve bakışından, onun kararından vazgeçip geçmediğini, ret yanıtı karşısında niyetini değiştirip değiştirmediğini öğrenmek istediğini anlamıştı. Kesin bir tavırla, "Sizin için neden hepsi bir olsun, anlamıyorum," dedi. "Ama benim için gerçekten, beraat etseniz de etmeseniz de birdir. Ben, her iki halde de söylediklerimi yapmaya hazırım."

Katyuşa başını kaldırdı, siyah şehla gözleri hem Nehludov'un yüzüne bakarak, hem üstünden aşarak sabitleşti, yüzü sevinçle parladı. Ama ağzından çıkanlar, bakışlarının söylediğinin tam tersiydi.

"Boşuna söylüyorsunuz bunları."

"Bilmeniz için söylüyorum."

Katyuşa gülümsemesini güçlükle tutmaya çalışarak, "Bu konuda söylenecekler söylendi, konuşulacak bir şey kalmadı," dedi.

Koğuşta bir gürültü oldu. Bir çocuk ağlaması duyuldu. Katyuşa merakla o yana baktı.

"Galiba beni çağırıyorlar."

Nehludov, "Öyleyse hoşça kalın," diyerek vedalaştı.

Kız, uzatılan eli görmemiş gibi yaptı, sıkmadan döndü ve utku sevincini gizlemeye çalışarak hızlı adımlarla uzaklaştı.

"Ne var onun içinde? Ne düşünüyor? Ne hissediyor? Beni denemek mi istiyor, yoksa gerçekten bağışlayamıyor mu? Düşünüp duyduklarını söyleyemiyor mu ya da söylemek mi istemiyor?.. Bağışladı mı, kin mi bağladı?.." Nehludov bunları kendi kendine soruyor ama bir türlü yanıtlayamıyordu. Bildiği tek bir şey vardı: Katyuşa değişmişti; içinde, ruhunda önemli bir değişim oluyordu. Bu değişiklik Nehludov'u yalnız Katyuşa'yla değil, değişim ne adına olmuşsa onunla da birleştiriyordu. Bu birleşme onu sevindiriyor, heyecanlandırıyor, duygulandırıyordu.

Sekiz yataklı çocuk koğuşuna dönen Maslova, hemşirenin emri üzerine yataklardan birini değiştirmeye başladı. Çarşafı sererken fazlaca eğildi, ayağı kaydı, az daha düşüyordu. İyileşmekte olan, boynu sarılı bir çocuk güldü, Maslova da artık kendini tutamadı, karyolanın kenarına ilişerek yüksek sesle öyle neşeli bir kahkaha salıverdi ki, birkaç çocuk da ona katılarak güldüler. Hemşire sert bir tavırla, "Ne kıkırdıyorsun," diye bağırdı. "Kendini eski yerinde mi sandın? Hadi yemeği almaya git."

Maslova sustu, kapları alarak gönderildiği yere yollandı, ama gülmesi yasak olan, boynu sarılı çocukla bir kere daha bakışarak yeniden kıkırdar gibi oldu.

Maslova bütün gün her yalnız kalışında, fotoğrafı zarfından azıcık çıkararak seyretti. Ama ancak akşamüstü, nöbetini teslim ettikten sonra, öbür hastabakıcıyla ortak, ufak odasında tek başına kalınca, kartı zarfından çıkardı. Uzun zaman, kıpırdamadan, fotoğraftaki yüzleri, giysileri, balkonun basamaklarını en ince ayrıntısına kadar gözden geçirdi; kendisinin ve hanımlarının yüzlerine fon görevi gören yeşil dalları bakışıyla okşadı durdu.

Solgun, sararmış fotoğraftan gözlerini ayıramıyor, hele kendine, kıvır kıvır saçların çevrelediği alnına, genç, güzel yüzüne bakmaya doyamıyordu. O kadar dalmıştı ki, hastabakıcı arkadaşının girdiğini fark edemedi.

Şişman, saf hastabakıcı fotoğrafın üzerine eğilerek, "Nedir o? O mu getirdi," diye sordu. "A, bu sen misin?"

Arkadaşının yüzüne gülümseyerek bakan Maslova, "Ya kim olacak," diye yanıt verdi.

"Bu da o, değil mi? Şu da anası ha?"

"Halası. Demek beni tanıyamadın, öyle mi?"

"Nasıl tanıyayım! Dünyada tanıyamazdım doğrusu. Yüzün de bambaşka. Kim bilir, aradan belki on yıl geçmiştir."

Maslova, "Yıllar değil koca bir hayat geçti," dedi, hiç neşesi kalmamıştı, yüzü sönükleşti, kaşları arasında bir çizgi belirdi.

"Neden 'oradaki' hayat kolay gibi görünüyor acaba?.."

Maslova, "Evet, kolay," diye tekrarladı, gözlerini yumarak başını salladı. "Sürgünden beter!"

"Neden?"

"Neden mi? Her Tanrı'nın günü, akşamın sekizinden sabahın dördüne kadar hep aynı şey."

"Niçin bırakmıyorlar öyleyse?"

"İstiyorlar ama olmuyor işte. Kapa şu konuyu canım!"

Maslova bu sözleri bağırarak söyledi, yerinden fırladı, resmi masanın çekmecesine attı; öfke gözyaşlarını tutmaya çalışarak kapıyı hızla üstüne vurdu, koridora koştu. Fotoğrafa bakarken kendini o zamanki gibi hissetmişti. O zamanlar ne kadar mutlu olduğunu düşünmüş, şimdiden sonra da onunla ne kadar mutlu olabileceğini kurmuştu. Arkadaşının sözleri ona bugünkü halini, o yerdeki durumunu, belli belirsiz hissettiği ve bütün açıklığıyla anla-

mak istemediği o hayatın korkunçluğunu hatırlatmıştı.

Şimdi o korkunç geceler, hele bir tanesi, Karnaval haftasında, onu para vererek oradan kurtarmayı vaat eden üniversiteliyi beklediği gece aklına geliyordu. Göğsü açık, şarapla lekelenmiş, kırmızı ipekli bir elbise giymişti. Dağılmış saçlarında kırmızı bir fiyonk vardı; bitkin, halsiz, sarhoş bir halde konukları savdıktan sonra, danslar arasında kemancıyla birlikte piyano çalan zayıf, kemikli, sivilceli kadının yanına oturup bu berbat hayattan yakınmıştı. Piyanist kadın da hayatından memnun olmadığını, yaşayışını değiştirmek istediğini söylemişti. O sırada yanlarına Klara gelmiş, üçü birden bu hayatı bırakmaya karar vermişlerdi. O gece işin bittiğini sanarak, dağılmaya hazırlanırken birdenbire kapıdan sarhoş konuk gürültüleri duyulmuştu. Kemancı kemanıyla hemen bir giriş yapmış, piyanist kadın da olanca kuvvetiyle kadrilin birinci figürü için oynak bir Rus şarkısıyla ona katılmıştı. Beyaz boyunbağı takmış, frak giymiş, kısa boylu, boyuna hıçkıran çakırkeyif adam Maslova'yı; şişman, sakallı, o da fraklı –balo dönüşüydü– ikinci adam da Klara'yı yakalamıştı. Uzun zaman döndüler, oynadılar, bağırıp içtiler...

Böylece bir, iki, üç yıl geçti. Bütün bu zaman içinde Maslova nasıl olur da değişmezdi. Ve bütün bunların nedeni oydu. Katyuşa'nın içinde birdenbire Nehludov'a karşı duyduğu eski kin kabardı, onu azarlamak, sitem etme isteği uyandı. Bugün bir kere daha Nehludov'a içindekileri söyleme fırsatını kaçırdığına, onu iyi bildiği için artık eline düşmeyeceğini, özverisine hedef olarak, bedeni gibi, ruhundan da yararlanmasına izin vermeyeceğini anlatamadığına üzülüyordu. Kendine karşı duyduğu acımayı, içindeki yararsız dövünmeleri bastırmak için canı şarap istedi. Cezaevinde olsaydı, verdiği söze kulak asmaz, içerdi. Ama burada şarap ancak sağlık memuru eliyle sağlanabiliyordu. Çavuş sarkıntılık ettiği için

Maslova ondan çekiniyordu. Erkeklerle ilişkilerden tiksiniyordu. Koridordaki sırada biraz oturduktan sonra odacığına döndü, arkadaşının söylediklerine yanıt vermeden mahvolmuş hayatı için ağladı, ağladı.

XIV

Nehludov'un Petersburg'da üç işi vardı: Maslova davasının temyizi için Senato'ya dilekçe verilecek, dilekçe komisyonunda Fedosya Birükova'nın işi, bir de Vera Bogoduhovskaya'nın ricası üzerine jandarma dairesinde ya da üçüncü şubede Şustova'nın tahliyesine çalışılacaktı. Ayrıca, Vera Bogoduhovskaya'nın bir mektupla rica ettiği iş vardı: Bir kale mahpusunun annesiyle görüşebilmesi için izin istenecekti. Nehludov bu iki işi bir iş sayıyordu. Dördüncü iş, İncil okuyup yorumladıkları için, ailelerinden ayrı olarak Kafkasya'ya sürülen tarikatçıların davasıydı. Nehludov bir sorunu aydınlatmak amacıyla elinden geleni yapmak için onlardan çok kendi kendine söz vermişti.

Maslennikov'a yaptığı son ziyaretten ve özellikle köye gidişinden sonra Nehludov, bir kararla değil içinden gelerek şimdiye kadar yaşadığı çevreden bütün varlığıyla tiksinmeye başlamıştı. Bu çevrede, az sayıda insanın rahatı, zevki sağlansın diye, milyonlarca kişinin çektiği acılar öyle ustalıkla gizleniyordu ki, çevrenin insanları ne bu acıların farkındaydı ne de sürdükleri hayatın kıyıcılığını, suç oluşunu anlayabiliyorlardı. Bununla birlikte, eski hayatın alışkanlığı, akrabalık, dostluk bağları Nehludov'un bu çevreden büsbütün uzaklaşmasına olanak vermiyordu. Öte yandan, canla başla uğraştığı soru-

nu çözebilmesi, Maslova ile öbür zavallılara istediği gibi yardım edebilmesi için, saygı duymak şöyle dursun, çoğu zaman nefret ettiği, küçümsediği kimselere başvurmak zorundaydı.

Petersburg'a varınca Nehludov, eski bir bakan karısı olan teyzesi Kontes Çarskaya'nın evine konuk oldu, böylece son derece soğuduğu yüksek çevrenin tam göbeğine düşmüştü. Memnun değildi, ama başka türlü yapamazdı. Otele inmek, teyzesini gücendirmek demekti. Oysa kadının sözü geçer ahbapları vardı, Nehludov'un uğraşacağı işlerde epey yardımı dokunabilirdi.

İstasyondan henüz gelen Nehludov'a kahve ikram ederken Kontes Yekaterina İvanovna, "Hakkında neler neler işitiyoruz," dedi. "*Vous posez pour un Howard.*[1] Suçlulara yardım ediyor, cezaevlerini geziyor. Ortalığı düzeltiyormuşsun."

"Hiç de böyle şeyler yaptığım yok."

"Öyle olsun canım, ama iyi bir şey bu. Yalnız bunlara romantik bir öykü de karışıyor. Anlat bakalım."

Nehludov, Maslova ile ilişkilerini olduğu gibi anlattı.

"Hatırladım hatırladım; zavallı Ellen, sen o ihtiyar kızlarda otururken bir şeyler anlatmıştı. Onlar galiba seni evlatlıklarıyla evlendirmek istiyorlardı..." (Kontes Yekaterina İvanovna, Nehludov'un halalarını daima küçümserdi.) "Demek sorun bu ha? *Elle est encore jolie?*[2]"

Yekaterina İvanovna teyze altmış yaşında, sağlıklı, neşeli, çalışkan, geveze bir kadındı. Uzun boylu ve çok şişmandı, üstdudağında siyah bir bıyık göze çarpıyordu.

1. (Fr.) Howard rolü yapıyormuşsun. (John Howard [1726-1790]. Kendi yaşadığı bir deneyimden yola çıkarak İngiliz hapishanelerinde iyileştirme ve ceza yasasında yeni düzenlemeler yapılması için gönüllü çalışan ve "Hapishanelerin Durumu" adlı bir kitap da çıkaran İngiliz asilzade.)

2. (Fr.) Hâlâ güzel mi?

Nehludov onu severdi, daha çocukluğundan beri teyzesinden kuvvet, neşe alırdı.

"Hayır *ma tante*,[1] bunlar geçmiş şeyler. Ona sadece yardım etmek istiyorum, çünkü haksız yere hüküm giydi ve bunda ben suçluyum; zaten onun başına gelen her şeyde benim suçum var. Bu yüzden ona elimden gelen yardımı yapmayı kendime borç biliyorum."

"Peki ama, bana onunla evlenmek istediğini söylediler."

"İstiyorum, ama o istemiyor."

Yekaterina İvanovna alnını öne uzatıp gözlerini indirerek aşağıdan yukarıya hayretle ve sessizce yeğenini süzdü. Birden yüzü değişti, memnunlukla parladı.

"Öyleyse o, senden daha akıllı. Ne budala şeymişsin sen! Demek onu alacaktın ha?"

"Yüzde yüz."

"Hem de bu haliyle?.."

"Özellikle bunun için. Çünkü buna ben neden oldum."

Teyzesi gülümsemesini tutarak, "Hadi canım, sen düpedüz alıksın. Tam anlamıyla alığın birisin. Ama ben de seni en çok bu alıklığın için severim ya," diye tekrarlıyordu. Besbelli ona göre, yeğeninin aklı ve manevi durumunu tam olarak ifade eden bu kelime pek hoşuna gitmişti.

"Biliyor musun, ne iyi bir rastlantı," diye devam etti. "Aline'nin bu Magdalenalar[2] için çok iyi bir yurdu var. Bir kere gitmiştim oraya. Pek iğrenç şeyler, eve gelince kaç kere yıkandım. Ama Aline bunlarla *corps et âme*[3] uğraşıyor. Seninkini de oraya verelim. Böylelerini adam edecek tek insan, Aline'dir."

1. (Fr.) Teyzeciğim.
2. Maria Magdalena. Mecdelli Meryem'in diğer ismi.
3. (Fr.) Canla başla.

"İyi ama o küreğe mahkûm. Zaten ben buraya bu kararın bozulması için uğraşmaya geldim. Sizden birinci ricam bu."

"Öyle mi? Nerede bakılacak bu işe?"

"Senato'da."

"Senato'da mı? İyi, kuzenim Levuşka Senato'dadır. Ama o, Armalar dairesinde bulunuyor. Yenilerden de kimseyi tanımıyorum. Hepsi ya ne idüğü belirsiz kimseler ya da Almanlar: Ge, Fe, De... *tout l'alphabet*[1] ya da birtakım İvanov, Semiyonov, Nikitinlar... Ya da İvanenko, Simonenko, Nikitenkolar *pour varier*[2]. *Des gens de l'autre monde.*[3] Yine de ben kocama söyleyeyim. Onları tanır. Zaten insanların her çeşidini tanır. Sen de ona sorunu anlat, çünkü benim anlattıklarımı hiçbir zaman anlamaz. Ne söylesem bir şey anlamadığını söyler durur. *C'est un parti pris.*[4] Herkes anlar, yalnız o anlamaz."

O sırada, çoraplı bir uşak, gümüş tepsi içinde bir mektup getirdi.

"Aline'den... Demek Kizeveter'i sen de dinleyebileceksin."

"Kimmiş bu Kizeveter?"

"Kizeveter mi? Bugün gel de, kim olduğunu anla. Öyle konuşur ki, en kaşarlanmış caniler bile ayağına kapanarak gözyaşları içinde pişmanlıklarını söylerler."

Tuhaf görünse de, Kontes Yekaterina, doğasına hiç uygun olmadığı halde, Hıristiyanlığın kefaret öğretisine dayandığını kabul edenlerdendi. Bu sorunun konuşulduğu toplantılara gider, evinde buna inanan kimseleri toplardı. Bu kuram, ayinleri, ikonları, Hıristiyan dininin di-

1. (Fr.) Bütün alfabe.
2. (Fr.) Değişiklik olsun diye.
3. (Fr.) Başka âlemin insanları.
4. (Fr.) Kararını önceden vermiştir.

ğer bazı esaslarını kabul etmediği halde, Kontes Yekaterina İvanovna'nın her odasında, hatta karyolasının başucunda ikonlar asılıydı; kendisi, Kilise'nin emrettiklerine harfi harfine uyar, böyle yaparak düştüğü çelişkiyi fark edemezdi.

Kontes, "Onu şu senin Magdalena da dinleseydi bak, nasıl doğru yola dönerdi," dedi. "Sen bu akşam kesinlikle evde ol. Dinlersin. Olağanüstü bir adamdır."

"Bunlar beni ilgilendirmez *ma tante.*"

"Ama ben ilgilendirir, diyorum. Yüzde yüz gel. Hadi söyle, başka ne istiyorsun benden. *Videz votre sac.*[1]"

"Kalede de işimiz var."

"Kalede mi? Eh, orası için sana Baron Krigsmut'a bir mektup verebilirim. *C'est un tres brave homme.*[2] Sen de tanırsın onu. Babanın arkadaşıydı. *Il donne dansle spiritisme.*[3] Ama ne çıkar bundan. İyi kalplidir. Orada ne yapacaksın?"

"Kalede yatan bir gencin annesiyle görüşebilmesi için izin rica etmem gerek. Ama bana bunun Krigsmut'un değil, Çerviyanski'nin elinde olduğunu söylemişlerdi."

"Çerviyanski, Mariette'in kocasıdır. Kendisini sevmem ama Mariette'e rica ederim. Benim için yapar. *Elle est tres gentille.*[4]"

"Ayrıca bir kadın için de ricada bulunacağız. Birkaç aydır yatıyor, ama niçin yattığından kimsenin haberi yok."

"Hadi canım, niçin yattığını kendisi yüzde yüz bilir. Onlar her şeyi bilirler zaten. Cezayı hak etmişlerdir şu kesik saçlılar..."

1. (Fr.) Boşaltın torbanızı.
2. (Fr.) Cesur bir adamcağız.
3. (Fr.) Spiritüalizmle uğraşıyor.
4. (Fr.) Çok sevimlidir.

"Hak edip etmediklerini bilemem. Ama acı çekiyorlar. İncil'e inanan bir Hıristiyan olduğunuz halde, nasıl bu kadar acımasız olabiliyorsunuz?"

"Bu ikisi birbirine engel olamaz ki; İncil İncil'dir, kötü şeyler de kötü. Şu nihilistlerden, hele kesik saçlı dişilerinden, bu kadar nefret ettiğim halde onları seviyormuş gibi görünürsem, bu daha kötü bence."

"Onlardan niçin nefret ediyorsunuz?"

"Bir Mart olayından[1] sonra bir de neden nefret ettiğimi soruyorsun ha?"

"Bir Mart olayına hepsi katılmamışlardı ki."

"Hepsi bir. Üstlerine vazife olmayan işlere burunlarını sokmasınlar. Kadın işi değil bu."

Nehludov, "İyi ama Mariette'in ciddi işlerle uğraşmasını doğal karşılıyorsunuz," diye yanıt verdi.

"Mariette'in mi? Mariette Mariette'tir. Bunlar ise, kimin nesi, neyin nesi oldukları belirsiz kimseler; millete akıl öğretmeye kalkışıyorlar."

"Akıl öğretmiyor, millete yardım etmek istiyorlar."

"Yardım edilecek yerlerle edilmeyecek yerleri baştakiler daha iyi bilir."

"Öyle ama halk sefalet içinde. Ben köyden geliyorum, gördüm. Köylüler var güçleriyle çalıştıkları halde doyasıya yiyemezlerken, biz lüks, debdebe içinde yaşıyoruz; hakka uygun mu bu?"

Teyzesinin sevimli saflığı Nehludov'u coşturmuştu, içini boşaltmak istiyordu.

"Demek ben hem çalışayım, hem de hiçbir şey yemeyeyim, bunu mu istiyorsun?"

Nehludov elinde olmayarak gülümsedi.

"Hayır, asla aç kalmanızı istemiyorum. İstediğim, hep

1. 1 Mart (Gregoryen takvimine göre 13) 1881'de Sen Petersburg'da Çar II. Aleksandr'a karşı düzenlenen ve Çar'ın ölümüyle sonuçlanan suikast.

birlikte çalışarak hep birlikte doya doya yiyebilmemizdir."

Teyzesi tekrar başını öne eğip gözlerinin altından ona merakla bakarak:

"*Mon cher, vous finirez mal,*"[1] dedi.

"Neden?"

O an odaya uzun boylu, geniş omuzlu bir general girdi. Bu, Kontes'in kocası, emekli bakan Çarski'ydi.

"Oo, Dimitri, hoş geldin; ne zaman geldin?" General, Nehludov'a yeni tıraş olmuş yanağını uzattı. Sonra sessizce karısını alnından öptü. Kontes, Yekaterina İvanovna kocasına dönerek, "*Non, il est impayable,*"[2] dedi. "Bana, derede çamaşır yıkamamı ve sadece patates yememi söylüyor. Son derece budala, ama sen yine istediklerini yapıver." Sonra söylediğini düzelterek, "Son derece alık," diye ekledi. Kocasına dönerek, "Duydun mu," dedi, "Kamenskaya kendini öyle kedere kaptırmış ki, adeta hayatından kaygılanıyorlar. Gitseydin ona."

Kocası, "Evet, çok korkunç bir şey," diye yanıt verdi.

"Hadi siz gidin, konuşun; ben mektuplarımı yazacağım."

Nehludov salonun yanındaki odaya geçerken, Kontes arkasından seslendi:

"Şu halde Mariette'e yazayım mı?"

"Lütfen *ma tante.*"

"Ama şu kesik saçlının işini *en blanc*[3] bırakacağım. Kendin gerektiği gibi anlatırsın, o da kocasına yaptırır. Kocası yapar. Beni kötü yürekli sanma. Senin şu *protegées*[4] pek pis şeylerdir, ama *je ne leur veux pas du mal.*[5] Ne

1. (Fr.) Sonunuz kötü olacak azizim.
2. (Fr.) "Hayır, o yamandır."
3. (Fr.) Yazmadan.
4. (Fr.) Koruduğun kadınlar.
5. (Fr.) Kötülüklerini istemem.

halleri varsa görsünler... Hadi git. Akşama kesinlikle evde ol, Kizeveter'i dinlersin. Hem dua ederiz. İçini temiz tutarsan, *ça te fera beaucoup de bien.*[1] Sen de Ellen gibi bu konuda pek gerisin, bunu biliyorum. Güle güle."

XV

Kont İvan Mihayloviç emekli bakandı ve kesin bazı inançları olan biriydi.

Kont, ilk gençliğinden beri, kuşlar için solucanlarla beslenmek, tüyleri olup havada uçmak ne kadar doğalsa, onun için de pahalı yemekler yemenin, pahalı giysiler giyerek rahat arabalarda gezmenin o derece doğal olduğuna inanırdı. Bunu sağlamaya yarayacak her şey emrinde olmalıydı. Öte yandan Kont İvan Mihayloviç, devlet hazinesinden şu ya da bu şekilde ele geçirdiği parası ve elmas yıldızlara varıncaya kadar her türlü nişanı ne kadar çok olursa, kendisi de her türden yüksek kişilerle ne kadar sık ve çok temas ederse, bunun, hakkında o derece hayırlı olacağına güvenirdi. Kont İvan Mihayloviç, bu başlıca inanışları dışında olan her şeyi önemsiz, ilgiye değmez sayardı. Bunların dışındaki herhangi bir şeyin şu ya da bu şekilde oluşu Kont'u hiç ilgilendirmezdi. Bu inanışlarıyla Petersburg'da tam kırk yıldır oturmuş, çalışmış, kırkıncı yılda da bakan sandalyesine ulaşmıştı.

Kont'a bu başarıyı sağlayan niteliklerinin başında, evrakların, yasaların anlamını iyi kavrayabilmesi, pek düzgün değilse de oldukça açık, hata yapmaksızın yazı yaza-

1. (Fr.) Bu çok rahatlatır seni.

bilmesi geliyordu; ikinci olarak, pek heybetli bir görünüşü vardı, bazı yerde yalnız gururlu değil, yanına yaklaşılmaz derecede azametli bir hal alır, gereken yerde de son derece alçalır, yaltaklanmasını bilirdi. Üçüncü meziyeti, genel olarak, ahlaki ya da mesleğini ilgilendiren herhangi bir konuda ilke ya da kurala bağlı olmayışıydı. Bu yüzden gerektiği zaman herkesle görüş birliği edebiliyor, yerine göre de hiç kimsenin düşüncesini kabul etmiyordu. Hareketlerini düzenleyen biricik kaygısı, kibar görünümünde bir aksaklık bulunmaması, yaptığı şeylerin göze batacak derecede kişiliğine aykırı düşmemesiydi. Ama hareketlerinin ahlak kurallarına uygun olup olmadığı, bunların Rus devletine ya da bütün dünyaya büyük bir yararı ya da bir zararı dokunup dokunmayacağı onu hiç ilgilendirmiyordu.

Kont, bakan sandalyesine geçtiği zaman onunla ilgisi olan kimseler, (ki böyleleri e emrinde bulunanlar pek çoktu) hatta yalnız onlar değil, başka kimseler de kendisinin son derece zeki bir devlet adamı olduğunu sanırlardı. Bizzat Kont da sanırdı. Ama aradan epey zaman geçip onun hiçbir şey kurmadığı, hiçbir yenilik getirmediği ortaya çıkınca düşünceler değişti. Kont İvan Mihayloviç, hayat savaşımı yasasına uyarak, yerini tıpkı kendisi gibi evrak yazıp anlamayı öğrenmiş, heybetli, ilkesiz başka memurlara bırakıp emekliye ayrılmak zorunda kalınca, herkes onun fazla zeki olmadığını anladı. Kendini beğenmiş, dar kafalı, bilgisiz, ancak tutucu gazetelerin başmakalelerini anlayabilecek güçte bir adam olduğu, yerini alan başka bilgisiz, kendini beğenmiş memurlardan hiç farkı olmadığı ortaya çıktı. Bunu Kont İvan Mihayloviç kendisi de anladı, ama bu hal, her yıl yığınla devlet parası ve resmî giysisine yeni süsler[1] alınmasının hakkı oldu-

1. Nişanlar kastediliyor.

ğu yolundaki inancını sarsmadı. Bu inancı o derece köklüydü ki, bunu bozmaya hiç kimse kıyamazdı. Böylece Kont İvan Mihayloviç'in emekli aylığından, ayrıca bazı yüksek devlet dairelerindeki üyeliklerden, çeşitli komisyon ve komitelerdeki başkanlıklarından aldığı para her yıl on binlerce rubleyi buluyordu. Öte yandan, giysisinin omuzlarına ya da pantolonuna yeni bir şerit dikilmesi, frakın altına, göğsüne yeni bir kurdele, mineli yıldızlar takılması için, pek çok değer verdiği bazı haklar bağışlandığı da oluyordu. Bu yüzden Kont'un sözü geçen ahbapları epey fazlaydı.

Kont İvan Mihayloviç, Nehludov'u, eskiden müdürlerinin raporlarını dinlediği gibi dinledikten sonra, iki mektup yereceğini söyledi: Biri, Senatör Volf'aydı.

"Bu adam için türlü türlü şeyler söylerler, ama *dans tous les cas c'est un homme très comme il faut*,[1]" dedi. "Hem de bana karşı minnettardır durumdadır, elinden geleni yapar."

Kont İvan Mihayloviç, ikinci mektubu dilekçe komisyonunda sözü geçen birine yazmıştı. Nehludov'un anlattığı Fedosya Birükova davası onu pek ilgilendirmişti. Nehludov, Çariçe'ye mektup yazmak istediğinden söz edince, Kont sorunun gerçekten çok içe dokunduğunu ve uygun bir fırsatta, Saray'da anlatılabilecek nitelikte olduğunu söyledi. Ama kesin olarak söz veremedi. "Varsın dilekçe kendiliğinden yürüsün," diye düşünüyordu. "Fırsat olur da perşembeye *petit comite*'ye[2] çağırırlarsa, belki açarım bunu..."

Kont'tan iki, teyzesinden de Mariette'e yazılmış bir mektup alan Nehludov hemen yola çıktı.

1. (Fr.) Her koşulda çok düzgün bir adamdır.
2. (Fr.) Küçük toplantı.

İlkin Mariette'e gitti. Mariette'i eskiden, henüz çocukluk çağından çıkmış bir genç kızken tanımıştı. Zengin olmayan soylu bir aile kızıydı. Nehludov, onun, hakkında çirkin şeyler duyduğu, iş alanında mevki yapmış bir adamla evlendiğini işitmişti. Her zamanki gibi, şimdi de değer vermediği bir kimseden bir şey rica etmek zorunda olması Nehludov'un pek gücüne gidiyordu. Bu gibi durumlarda daima huzursuzluk duyardı; içini kendine karşı hoşnutsuzluk, bir de rica etmeli mi, etmemeli mi diye kaygı kaplardı. Sonunda, her zaman rica etmekte karar kılardı. Nehludov, artık yabancısı saydığı, ama onu kendi çevresinden bilen insanlardan bir şey isterken durumunu içten bulmuyor, bununla birlikte, elinde olmayarak, alıştığı eski yola girdiğini, bu çevrede egemen olan hafif, ahlaksızca gidişe uymaya başladığını hissediyordu. Bunu, daha teyzesi Yekaterina İvanovna'nın yanındayken anlamıştı. Bu sabah onunla en ciddi işlerden söz ederken, şaka eder gibi konuştuğu olmuştu.

Kısacası, çoktan beri uzak olduğu Petersburg, her zamanki gibi madden kuvvetlendirici, manen köreltici etkisini gösteriyordu.

Burada her şey son derece temiz, rahattır, konforludur ve en önemlisi, insanlar son derece geniştir; bu yüzden hayatı hafife alırlar.

Bindiği arabanın çok iyi, temiz, terbiyeli arabacısı Nehludov'u çok iyi, tertemiz sulanmış kaldırımdan, nöbet bekleyen çok iyi, terbiyeli, temiz polisin ve çok iyi temiz evlerin önünden Mariette'in oturduğu eve götürdü.

Kapı önünde, gözlerinde meşin kapaklar olan bir çift İngiliz atı koşulu bir araba duruyordu. Yanaklarının yarısına kadar uzanan favorili, İngiliz'e benzeyen, resmî giyimli arabacı, yerinde, kırbaç elinde, gururlu bir tavırla oturuyordu. Dış kapıyı gayet temiz, resmî giyimli bir kapıcı açtı; aralıkta daha temiz, sırmalı giysi giymiş, favori-

li, son derece göz alıcı bir uşak ve yeni, temiz ceketli nöbetçi asker duruyordu.

"General ziyaretçi kabul edemiyorlar, eşleri de öyle. Şimdi sokağa çıkacaklar."

Nehludov, Kontes Yekaterina İvanovna'nın mektubunu verdi, sonra kartvizitini çıkararak üzerinde ziyaretçilerin yazması için bir defter bulunan masanın yanına gitti. Ev sahiplerini bulamadığı için duyduğu üzüntüyü yazmaya hazırlanırken, uşak merdivene yaklaştı, kapıcı dışarı çıktı, "Arabayı getir!" diye bağırdı. Nöbetçi asker esas vaziyeti alarak merdivenden konumunun büyüklüğüne uymayan bir hızla inen ufak tefek, ince yapılı kadını bakışlarıyla karşılayıp uğurladı.

Mariette'in kocaman tüylü bir şapkası, siyah giysisi, siyah pelerini ve yeni siyah eldivenleri vardı; yüzü tülle örtülüydü.

Nehludov'u görünce tülünü kaldırarak parlak gözlü, sevimli yüzünü açtı, soran bakışlarını ona doğru çevirdi. Sonra neşeli, tatlı bir sesle, "Aa, Prens Dimitri İvanoviç," dedi. "Az daha tanıyamayacaktım sizi..."

"Demek, adım da aklınızda kalmış."

Mariette, Fransızca olarak, "Elbette," dedi; "kardeşimle ben size âşıktık. Ne kadar değişmişsiniz. Ah, yazık ki gitmek zorundayım." Sonra kararsızlık içinde durarak, "Gene de çıkalım yukarıya..." dedi.

Duvar saatine baktı.

"Hayır, olmaz. Kamenskaya'ya yas ayinine gidiyorum. Kadın kederinden mahvoldu."

"Kimmiş bu Kamenskaya?"

"Duymadınız mı? Oğlu düelloda vuruldu. Pozen ile dövüşmüşler. Biricik oğluydu. Korkunç bir şey. Bitti kadıncağız..."

"Evet, duydum."

"Şimdi gideyim. Siz yarın ya da bu akşam buyurun."

Mariette hafif, hızlı adımlarla sokak kapısına doğru yürüdü. Nehludov onunla birlikte dışarıya çıkarken, "Bu akşam gelemem," diye yanıt verdi. Kapıya yaklaşan arabanın kula atlarına bakarak, "Size bir iş için gelmiştim," diye ekledi.

"Hayrola?"

Nehludov, iri armalı, daracık zarfı uzatarak, "Teyzemin mektubunda yazıyor," dedi. "Bundan her şeyi anlarsınız."

"Biliyorum, Kontes Yekaterina İvanovna iş konularında kocamı etkilediğimi sanıyor. Yanılıyor. Hiçbir şey yapamadığım gibi, karışmak da istemiyorum. Ama kuşkusuz, Kontes ve sizin için bu yöntemimden vazgeçebilirim."

Siyah eldivenli küçük eliyle yoklayarak bir türlü bulamadığı cebini ararken, "Ne işiymiş bu?" diye sordu.

"Efendim, kalede bir genç kız hapsedilmiştir; kendisi hem suçsuz, hem de hasta."

"Soyadı nedir?"

"Şustova. Lidiya Şustova. Mektupta yazılı zaten."

"Peki, yapmaya çalışacağım."

Mariette, vernikli çamurlukları güneşte parlayan arabaya hafif bir hareketle atladı, şemsiyesini açtı. Uşak arabacının yanına geçerek hareket işareti verdi. Araba kımıldandı, ama tam o sırada Mariette şemsiyenin ucu ile arabacının sırtına hafifçe dokundu. İnce derili, güzel İngiliz kısrakları, gemlerin sıktığı başlarını geriye çekip ince bacaklarını oldukları yerde kıpırdatarak durdular.

Mariette, "Kesinlikle gelin, hem işiniz olmasa da gelin, rica ederim," dedi, etkisini çok iyi bildiği bir tavırla gülümsedi. Sonra, temsil bitmiş de perdeyi indiriyormuş gibi, şapkasının tülünü indirdi.

"Hadi gidelim," diye seslenerek şemsiyesiyle arabacıyı yeniden dürttü.

Nehludov şapkasını kaldırdı. Safkan kula kısraklar puflayarak nallarını kaldırıma vura vura ilerlediler. Lastikleri yeni tekerlekleri yolun ufak, tek tük rastlanan tümseklerinde zıplayan araba hızla, kayar gibi uzaklaştı.

XVI

Mariette'le bakışıp gülümsemelerini hatırlayan Nehludov, kendi kendini ayıplayarak başını salladı.

Saygı beslemediği insanlara gereksinimi olduğu zamanlar hissettiği kaygıları yeniden duyuyor, içinde her zamanki gibi iki duygu çarpışıyordu. "Göz açıp kapayana kadar şu hayata kapılıvereceğim," diye düşündü. Bir daha geri dönmemek için, önce ve sonra gidilecek yerleri kararlaştıran Nehludov, ilkin Senato'ya uğradı. Görkemli bir kalem odasında son derece nazik, temiz birçok memurla karşılaştı.

Memurlar Nehludov'a, Maslova'nın dilekçesinin geldiğini, incelenmesi, raporunun yazılması için enişte sinden mektup getirdiği Senatör Volf'a verildiğini söylediler.

Memurlardan biri, "Toplantı bu hafta yapılacağına göre, Maslova'nın davası herhalde bu toplantıya yetişemeyecektir," dedi. "Ama rica edilirse, belki bu hafta, çarşamba günkü toplantıya alırlar."

Nehludov, kalem odasında istediği bilgiyi beklerken, yine o düello öyküsüyle karşılaştı, genç Kamenski'nin nasıl öldürüldüğünü bütün ayrıntılarıyla dinledi. Böylece, bütün Petersburg'u ilgilendiren öyküyü en ince noktasına kadar ilk olarak burada öğrendi. Sorun şöyleydi: Birkaç subay bir dükkânda istiridye yiyor, her zamanki gibi bol bol içiyorlarmış. Biri, Kamenski'nin alayı hak-

kında kötü bir şey söylemiş; Kamenski ona, yalancı demiş. Öteki de Kamenski'ye bir tokat atmış. Ertesi gün dövüşmüşler, Kamenski, karnından yediği bir kurşunla iki saat içinde ölmüş. Katille düelloda tanıklık edenler tutuklanarak askerî karakolda hapsedilmişler. Ama söylendiğine göre, iki hafta sonra serbest bırakılacaklarmış.

Nehludov, Senato kaleminden çıkınca dilekçe komisyonunda sözü geçer bir memur olan Baron Vorobyev'e gitti. Baron, resmî bir binanın görkemli dairesinde oturuyordu. Kapıcıyla uşak, sert bir tavırla, Baron'u kabul günleri dışında görmenin mümkün olmadığını, şimdi Çar'ın yanında bulunduğunu, yarın da bir toplantıya gideceğini haber verdiler. Nehludov mektubu bırakarak Senatör Volf'a gitti.

Öğle yemeğini henüz bitirmiş olan Volf, sindirimi kolaylaştırmak için her zamanki gibi sigara ağzında, odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Vladimir Vasilyeviç Volf, gerçekten *comme il faut*[1] bir adamdı, son derece değer verdiği bu meziyetinin sağladığı üstünlükle başkalarına tepeden bakardı. Meziyetinin değerini bilmemek, nankörlük olurdu; çünkü istediği hayatı yalnızca onun sayesinde sağlamıştı. Evlenerek, on sekiz bin ruble gelir getiren bir servete sahip olmuş, gayretiyle senatörlüğe ulaşmıştı. Volf, kendini yalnız *comme il faut* değil, bir şövalye kadar da namuslu sayardı. Onun anlayışına göre namuslu olmak, iş sahiplerinden gizlice rüşvet almamak demekti... Ama devletten türlü türlü yolluklar, gündelikler çekmeyi, mülk kiralayarak karşılığında hükümetin her emrini, köle baş eğmesiyle yerine getirmeyi namussuzluk saymazdı. Öte yandan insanları mahvedip batırmayı, Çarlık Polonyası'nın bir ilinde valiyken yaptığı

1. (Fr.) Çok düzgün.

gibi, babadan kalma dinlerine bağlılık gösterdikleri için yüzlerce suçsuzu hapse tıkmayı, sürgüne yollamayı onursuzluk değil, tam tersine, kibarlık, mertlik, yurtseverlik sayardı. Ona âşık olan karısını ve baldızını soymayı da namussuzluk saymamıştı. Hatta aile hayatının düzenli olması için bunu gerekli görüyordu. Vladimir Vasilyeviç'in ailesi, silik bir kadın olan karısı, mülkünü satıp parasını kendi adına yatırarak servetinin üstüne oturduğu baldızı ve kızından ibaretti. Kızı ürkek, çirkin bir şeydi. Yalnızlık içinde tatsız bir hayat yaşıyordu. Son zamanda Evanjelizmi inceleyerek Aline'de, Kontes Yekaterina İvanovna'da yapılan toplantılarda vakit geçirmeye başlamıştı.

Vladimir Vasilyeviç'in on beş yaşından beri sakal bırakan, hemen hemen o zamandan beri de içkiye, sefahate dadanmış oğlu, bu hayata yirmi yaşına kadar devam etmişti. Sonra, gittiği okullardan hiçbirinde dikiş tutturamayarak, kötü çevrelere girip borçlar yaparak babasının onuruna leke sürdüğü için evden kovuldu. Babası bir keresinde iki yüz otuz, öbüründe altı yüz rublelik borçlarını ödedikten sonra bunun son olduğunu, düzelmezse kendisini evinden atıp ilişkilerini keseceğini söylemişti. Ama oğlu düzelmek şöyle dursun, yeniden bin ruble borç yaptı, üstelik babasına, evde yaşamanın zaten kendisi için de azap olduğunu söylemek cüretinde bulundu. Bunun üzerine Vladimir Vasilyeviç oğluna, canının istediği yere gidebileceğini, onu evlatlıktan reddettiğini bildirdi. O zamandan beri Vladimir Vasilyeviç, oğlu yokmuş gibi davranıyor, ev halkı çocuğun adını ağzına alamıyordu. Vladimir Vasilyeviç aile hayatını çok iyi bir şekilde yürüttüğüne inanıyordu.

Volf, odada gezinmeyi bırakarak Nehludov'u kibarca, biraz da alaycı bir gülümsemeyle –bu onun ne kadar düzgün ve diğer insanlardan üstün olduğunu göstermе-

nin bir yoluydu– selamladı ve onun verdiği mektubu okumaya başladı.

"Siz buyurun, oturun rica ederim. Ben izninizle dolaşayım, kusuruma bakmayın."

Volf, ellerini ceketinin ceplerine sokarak hafif, yumuşak adımlarla odanın bir köşesinden öbür köşesine gidip gelmeye başladı. Mavimtırak, güzel kokulu dumanlarını savurduğu sigarasını, külünü yere düşürmemek için ağzından dikkatle çıkarırken, "Sizinle tanıştığıma ve dolayısıyla Kont İvan Mihayloviç'in bir isteğini yerine getireceğime çok memnun oldum," dedi.

Nehludov, "Davanın mümkün olduğu kadar çabuk ele alınmasını rica edecektim," dedi. "Çünkü eğer sanığın Sibirya'ya gitmesi gerekirse, bir an önce yola çıkması daha iyi olacak."

Ne söyleneceğini daima önceden bilen Volf, her zamanki hoş görür gülümsemesiyle, "Evet evet, biliyorum," diye karşılık verdi. "Nijni'den ilk vapurlarla... Sanığın soyadı ne?"

"Maslova..."

Volf masaya yaklaştı, dava dosyasının üstündeki kâğıda baktı.

"Evet evet, Maslova. Peki, ben arkadaşlara rica ederim. Çarşamba toplantısında davaya bakarız."

"Bunu avukatıma telgrafla bildirebilir miyim?"

"Avukat da mı tuttunuz? Ne gerek vardı?.. İsterseniz bildirin, hay hay."

"Belki temyiz için yeter derecede neden yok ama dava dosyasından, bir anlaşmazlık yüzünden hüküm giydirildiği belli olacaktır sanırım."

Sigarasının külüne ciddi ciddi bakan Vladimir Vasilyeviç, "Evet, bu olabilir ama Senato davanın aslıyla ilgilenemez," yanıtını verdi. "Senato, ancak yasanın yorumlanış, uygulanış şeklini denetler."

"Ama sanırım, bu kendine özgü bir olay."

"Biliyorum biliyorum. Bütün olaylar kendine özgüdür zaten. Biz gerekeni yaparız."

Sigaranın külü henüz olduğu gibi duruyordu, ama üstten kopmuş, neredeyse düşecekti. Volf, sigarayı külün düşmeyeceği şekilde tutarak, "Petersburg'a seyrek geliyorsunuz galiba," dedi. Sigaranın külü sallandı. Volf özenle götürdü, küller hemen tablaya dökülüverdi.

"Şu Kamenski olayı ne korkunç şey," dedi. "Çok iyi bir gençti. Ailenin biricik oğluydu."

Volf, o günlerde Petersburg'da Kamenski hakkında herkesin söylediklerini hemen hemen aynen tekrarlıyordu.

Kontes Yekaterina İvanovna'dan ve herhalde kibarlığı için, gereksiz bir şey saydığı şu yeni din modasından, beğendiği de kötülediği de belli olmadan söz ettikten sonra zile bastı.

Nehludov kalkarak izin istedi, Volf elini uzattı:

"Zamanınız varsa, bize yemeğe buyurun; diyelim çarşamba günü gelin. O gün size kesin bir yanıt veririm."

Saat geçti, Nehludov doğru eve, yani teyzesinin evine gitti.

XVII

Kontes Yekaterina İvanovna'nın evinde akşam yemeği saat yedi buçukta yenirdi. Sofra hizmeti yeni, Nehludov'un henüz görmediği bir şekilde yapılıyordu. Yemekler getirilerek masaya konuyor, sonra uşaklar hemen dışarı çıkıyorlardı; böylece sofradakiler yemeği tabaklara kendileri koyuyorlardı. Erkekler, kadınlar fazla hareketlerle kendilerini yormasınlar diye güçlerine ya-

kışan bir gayretle, onların tabaklarına yemek koyuyor, kadehlerine içki dolduruyorlardı. Yemeğin biri bitince Kontes, masanın üstündeki elektrik ziline basıyordu. Sessizce içeriye giren uşaklar yemeği çabucak kaldırarak tabakları değiştiriyor, öbür yemekleri getiriyorlardı. Yemek de içkiler gibi, ince zevke göre hazırlanmıştı. Büyük, aydınlık bir mutfakta bir Fransız aşçı, beyazlar giymiş iki yamağıyla çalışıyordu. Yemektekiler altı kişiydi: Kont, Kontes, dirseklerini masanın üstüne dayamış muhafız alayı subayı asık suratlı oğulları, Nehludov, bir Fransız okuyucu kadın, bir de Kont'un köyden gelen çiftlik başkâhyası...

Burada da düellodan söz açıldı. Olayı Çar'ın nasıl karşıladığını anlatıyorlardı. Öğrenildiğine göre Çar, ölenin annesi adına çok üzülmüştü; bu yüzden hepsi anne adına üzüldüler. Yine öğrenildiğine göre, Çar, üzülmekle birlikte, üniformasının onurunu koruyan katile fazla şiddet gösterilmesini istemiyordu; bunun için hepsi, üniformasının onurunu koruyan katile hoş görür bir gözle bakıyordu. Yalnız Kontes Yekaterina İvanovna her zamanki serbest düşünceliğiyle katili suçlu buldu, "İçip içip tertemiz gençlerin canına kıysınlar... Ben olsam asla bağışlamazdım," dedi.

"Neden, anlayamadım doğrusu," diye karşılık verdi Kont.

Kontes, "Beni hiçbir zaman anlayamadığını bilirim zaten," dedi. Sonra Nehludov'a dönerek devam etti:

"Herkes anlar da yalnız kocam anlamaz. Çocuğun annesine çok acıyorum doğrusu, öteki adamın öldürüp üstelik keyif çatması gücüme gidiyor."

Bunun üzerine o zamana kadar hiç konuşmayan oğlu katilden yana çıktı; annesine saldırarak oldukça kaba bir şekilde, bir subayın başka türlü hareket etmesinin olanaksızlığını, katil bunu yapmamış olsaydı, haysiyet diva-

nınca alaydan atılacağını söyledi. Nehludov söze karışmadan dinliyordu. Eski bir subay olarak genç Çarski'nin söylediklerini anladığı halde, onu haklı bulmuyordu. Öte yandan, elinde olmayarak şu başka bir subayı vuran katil subayla cezaevinde gördüğü, kavgada adam öldürdüğü için küreğe mahkûm edilmiş güzel genci kıyaslıyordu. İkisi de içki yüzünden katil olmuşlardı. Köylü hiddetli bir ânında bir adamı vurdu diye prangalar içinde kafası kazınmış bir halde sürgüne yollanıyor. Oysa öteki, askerî karakolda, rahat bir odada oturarak iyi yemekler yiyor, iyi şaraplar içiyor, kitap okuyor; bugün yarın serbest bırakılınca eskisi gibi yaşayacak, üstelik başkalarında kendisine karşı bir merak uyandırmış olacak.

Nehludov düşündüklerini söyledi. Kontes Yekaterina İvanovna, önceleri yeğenini haklı buldu ama sonra sustu; ötekiler de susuyorlardı, Nehludov bunları söylemekle sanki ayıp bir şey yaptığını hissetti.

Akşam, büyük salonda, oymalı sandalyeler konferanslarda olduğu gibi sıralar halinde dizildi, masanın önüne bir koltuk kondu; konuşmacı için ufak bir masa üzerinde suyla sürahi hazırlandı. Yemekten sonra, Kizeveter'in vereceği vaazı dinlemek isteyenler gelmeye başladılar.

Kapının önünde pahalı arabalar duruyordu. Göz alıcı şekilde döşenmiş salonda kadınlar, takma saçları, incecik sıkma belleri ve pamukla doldurulmuş kalçalarıyla ipeklere, kadifelere, dantellere bürünmüş oturuyorlardı. Kadınların arasında subaylar, sivil erkekler yer almıştı. Aşağı tabakadan da beş kişi vardı: iki kapıcı, bir esnaf, bir uşak, bir de arabacı...

Tıknaz, kırçıl saçlı Kizeveter, İngilizce konuşuyordu; kelebek gözlük takmış zayıfça bir genç kız, sözlerini çabucak ve iyi çeviriyordu.

Kizeveter, günahlarımızın son derece büyük oldu-

ğunu, cezaların da o ölçüde büyük olacağını söylüyordu. Ona göre cezadan kurtulmaya olanak yoktu ve bu cezayı bekleyerek yaşamak da olanaksızdı.

"Düşünelim aziz hemşireler ve kardeşlerim, kendimizi, hayatımızı, neler yaptığımızı, nasıl yaşadığımızı, sevgisi bol Tanrı'yı nasıl gazaba getirdiğimizi, Hz. İsa'ya ne acılar çektirdiğimizi düşünelim. O zaman bizim için bağışın, kurtulmanın olanaksızlığını, hepimizin mahva mahkûm olduğumuzu anlayacağız..."

Kizeveter titrek, ağlamaklı bir sesle, "Korkunç bir ölüm, sonsuz acılar bekliyor bizi," diye devam etti. "Nasıl kurtulacağız kardeşler, bu korkunç yangından yakayı nasıl kurtaracağız? Ateş bacayı sardı, kurtuluş çaresi yok artık."

Kizeveter sustu, yanaklarından aşağı gerçek gözyaşları dökülüyordu. Aşağı yukarı sekiz yıldır, her defasında hiç şaşmadan, pek hoşuna giden konuşmasının bu yerine gelince boğazını bir şeyin sıktığını, burnunun içinin gıdıklandığını hisseder, gözlerinden yaşlar akmaya başlardı.

Bu gözyaşları onu bir kat daha duygulandırıyordu. Salonda hıçkırıklar işitiliyordu. Kontes Yekaterina İvanovna küçük bir mozaik masanın yanına oturmuştu, başını iki eli arasına almış, yuvarlak omuzları hıçkırıklarla sarsılıyordu. Arabacı, Almana hayret ve dehşetle bakıyordu; sanki arabasıyla üzerine yürümüş, ama o kenara çekilmemişti. Dinleyicilerin çoğu, Kontes İvanovna gibi oturmuşlardı. Volf'un babasına benzeyen kızı, yüzünü elleriyle kapayarak diz çökmüştü. Üzerinde son moda bir elbise vardı. O aralık konuşmacının yüzü birdenbire açıldı; artistlerin sevinç ifade etmek için yaptıkları gibi gerçek gülümsemeyi andıran bir tavırla gülümsedi, tatlı, okşayan bir sesle konuşmaya başladı:

"Kurtuluş vardır. Hem de kolay, sevinçli bir kurtu-

luş. Bu kurtuluşu, bizim uğrumuza acılara katlanan, Tanrı'nın biricik oğlu Hz. İsa'nın bizim için döktüğü kan sağlayacak. Onun katlandığı ıstırap, döktüğü kan bizi kurtaracaktır."

Kizeveter, gene ağlamaklı bir sesle, "Kardeşlerim, hemşirelerim," diye devam etti; "insanoğlunun kurtuluşu uğruna biricik oğlunu kurban eden Tanrı'ya şükredelim. Kutsal kanı..."

Nehludov öyle bir tiksinti duyuyordu ki, yavaşça kalktı, yüzünü buruşturarak utanç mırıltılarını tutmaya çalışarak parmak uçlarına basa basa salondan çıktı, odasına gitti.

XVIII

Ertesi gün Nehludov giyinerek aşağıya inmeye hazırlanırken, uşak ona Moskova'daki avukatının kartvizitini getirdi. Avukat, hem kendi işleri için, hem de yakında görülecek olursa, Maslova'nın Senato'daki davasında bulunmak üzere gelmişti. Nehludov'un gönderdiği telgraf, o yoldayken gitmişti. Maslova davasının gününü, senatörlerin adlarını öğrendikten sonra gülümsedi.

"İşte tam üç senatör tipi," dedi. "Volf, bir Petersburg memuru; Skovorodnikov, teorik bir hukukçu; Be'nin de pratiği kuvvetlidir. Bu yüzden o, hepsinden uyanıktır, en büyük umut onda. Peki, dilekçe komisyonunda ne oldu?"

"Bugün Baron Vorobyev'e gideceğim. Dün bir türlü buluşamadım."

Avukat, Nehludov'un yabancı bir unvanı yanında özbeöz Rus soyadını biraz komik bir şekilde söylemesine karşılık olarak, "Vorobyev'in nasıl baron olduğunu

biliyor musunuz?" dedi. "Vaktiyle Pavel,[1] galiba oda uşağı olan dedesine ödül olarak bu unvanı vermiş. Kim bilir, herif nasıl olmuş da bu kadar göze girebilmiş... Çar, 'Baron yapsınlar, keyfim öyle istiyor!' demiş bir kere... O zamandan beri Vorobyevler baron olmuşlar. Kendisi bununla müthiş kurumlanır. Öyle madrabaz heriftir ki..."

Nehludov, "İşte şimdi ben ona gidiyorum," dedi.

"Pek güzel, birlikte gidelim. Sizi arabamla götüreyim."

Çıkarlarken Nehludov'u Mariette'ten mektup getiren bir uşak karşıladı.

Pour vous faire plaisir j'ai agi tout a fait contre mes principes et j'ai intercédé auprès de mon mari pour votre protégée. İl se trouve que cette personne peut etre relâchée immediatement. Mon mari o écrit au commendant. Venez donc, çıkarsız olarak. *Je vous attends.*[2]

M.

Nehludov, Avukat'a, "Buyurun bakalım," dedi. "Ne korkunç şey. Yedi aydan beri ayrı bir hücrede kapalı tuttukları kadın, sonunda suçsuz çıkıyor ve tek bir sözle serbest bırakılıyor."

"Bu her zaman böyledir. Siz istediğinizi elde edebildiniz ya."

"Öyle ama bu başarı beni kederlendirdi. Ne biçim işler yapıyorlar? Ne diye tuttular şimdiye kadar bu kadıncağızı?.."

Avukat dışarı çıkarlarken, "Bunları derinleştirmeye-

1. Çar Birinci Pavel'i kastediyor.

2. "Sizi memnun etmek amacıyla, ilkelerim dışına çıkarak, koruduğunuz kadın için kocamdan ilgi istedim. Öyle ki, mahpus, hemen serbest bırakılabilir. Kocam komutana yazdı. Şu halde çıkarsız olarak gelin. Bekliyorum."

lim daha iyi..." diye yanıt verdi. Tuttuğu çok güzel bir araba kapıya yaklaştı. Avukat Nehludov'a, "Şu halde sizi götüreyim," dedi. "Baron Vorobyev'e, değil mi?"

Avukat arabacıya gidilecek yeri tarif etti, besili atlar Nehludov'u Baron'un evine çabucak ulaştırdı. Baron evdeydi. İlk odada resmî kıyafetli, gırtlağı çıkık, son derece uzun boylu ve pek hafif yürüyüşlü bir memurla iki kadın vardı.

Genç memur kadınlardan ayrılarak gayet sessiz, zarif bir yürüyüşüyle Nehludov'a yaklaştı.

"Soyadınız efendim?"

Nehludov kendini tanıttı.

"Baron sizden söz etmişti. Bir dakika..."

Yaver kapalı bir odaya girdi, oradan yas kıyafetinde, yüzünden ağladığı belli olan bir kadınla birlikte çıktı. Kadın, gözyaşlarını göstermemek için, kemikli parmaklarıyla dolaşmış tülünü yüzüne indirmeye çalışıyordu.

Memur, hafif adımlarla çalışma odasına yaklaştı, kapıyı açıp eşikte durarak Nehludov'a, "Buyurun," dedi.

Çalışma odasına giren Nehludov, kendini saçları kısa kesilmiş, orta boylu, tıknaz, redingot giymiş bir adamın karşısında buldu. Adam büyük yazı masasının önündeki koltukta oturuyor, neşeli neşeli kapıya doğru bakıyordu. Beyaz bıyıklarıyla sakalın arasında kırmızılığı büsbütün göze çarpan babacan yüzünde Nehludov girer girmez sevimli bir gülümseme belirdi.

"Sizi gördüğüme çok memnun oldum. Validenizle çok eski ahbap ve dosttuk. Sizi hem çocukken, hem sonradan subay olarak görmüştüm. Oturun bakalım, anlatın. Bir emriniz mi var?"

Nehludov, Fedosya'nın öyküsünü anlatırken, Baron, kısa kesilmiş ak saçlı başını sallayarak, "Evet evet," diyordu. "Devam edin, devam edin, anladım... Evet evet, gerçekten acıklı bir şey. Peki, dilekçe verdiniz mi?"

"Hazırladım," diyerek Nehludov cebinden dilekçeyi çıkardı. "Sizden de rica ederek, bu işe özel bir önem verilmesini sağlamayı umuyordum."

"Çok iyi ettiniz. Bunu kesinlikle kendim arz edeceğim."

Baron neşeli yüzüne bir acıma ifadesi verdi, ama bunu pek beceremedi.

"Çok acıklı şey. Besbelli henüz çocuktu; kocası, kaba davrandığı için onu kendinden tiksindirdi, ama zaman geçince seviştiler... Evet evet, arz edeceğim."

"Kont İvan Mihayloviç de rica edeceğini söylüyordu..."

Nehludov bunu söyler söylemez, Baron'un yüz ifadesi değişti.

"Siz yine dilekçenizi kaleme verin de, ben elimden geleni yaparım," dedi.

O sırada odaya, yürüyüşünü pek beğendiği belli olan genç bir memur girdi.

"Bu kadın bir şey daha söylemesi için izin vermenizi rica ediyor."

"Peki gelsin. *Ah mon cher,* burada öyle gözyaşı dökülüyor ki, imkân olsa da hepsini kurutabilsek... Elimizden geleni yapıyoruz."

Kadın girdi.

"Size, kızını vermesine engel olmanız için rica etmeyi unuttum. Çünkü bu adam..."

"Size, yaparım dedim ya."

"Tanrı aşkına Baron, bir anneyi kurtaracaksınız."

Baron'un elini kaparak öpmeye başladı.

"Her şey yapılacak."

Kadın çıktıktan sonra Nehludov da vedalaştı.

"Elimizden geleni yaparız. Adalet bakanlığından sorarız. Ondan yanıt gelince, mümkün olanı yapmamazlık etmeyiz."

Nehludov çıkıp kaleme gitti. Tekrar Senato'daki gibi, çok iyi bir dairede son derece temiz, nazik ve giysilerinden açık, ciddi konuşmalarına kadar her şeyleri kibar memurlar buldu.

İçinden, elinde olmayarak, "Aman ne kadar da çok bunlar," diye düşündü. "Gömlekleri, elleri ne kadar temiz, ayakkabıları pırıl pırıl parlıyor... Bütün bunlar nasıl sağlanıyor acaba? Yalnız hapistekilere değil, köylülere göre bile hayatları ne kadar iyi."

XIX

Petersburg'daki kale mahpuslarının durumlarının düzelmesi kıdemli, ama söylentilere göre bunamış Alman baronlarından ihtiyar bir generalin elindeydi. Eskiden Kafkasya'da bulunmuştu, pek önem verdiği bir haçı da orada almıştı, çünkü özgürlüğünü, aile ocaklarını savunan binden fazla insanın canına kıyan kesik saçlı, asker üniformalı ve süngülü tüfeklerle silahlandırılmış Rus köylülerine önderlik etmişti.

Sonradan Polonya'da hizmet etmiş; orada da Rus köylülerini çeşitli suçlar işlemeye zorlamıştı. Bunun için de nişanlar, üniformasına yeni süsler almıştı. Ardından daha başka yerlere gitmişti. Şimdi işe yaramaz bir ihtiyar olduğu halde ona iyi bir ev, aylık, onur sağlayan eski mevkiini koruyordu. Yukarıdan gelen her emri büyük bir titizlikle yerine getirir, bu konudaki düzenliliği ile övünürdü. Ödevi, kadın-erkek siyasi suçluları mahzenlere, özel hücrelere tıkarak içinde yarısının mahvolup öleceği şekilde yaşatmaktı. Bir kısmı deliriyor, bir kısmı veremden gidiyor, bir kısmı da intihar ediyordu. Kimi açlık grevi yapa-

rak, kimi bir cam parçasıyla damarlarını keserek, kimi de kendini asarak canına kıyıyordu.

Her şey gözünün önünde olduğu için ihtiyar General bütün bunları biliyor, ama bunları; fırtına, sel vb. zararlar gibi önüne geçilmez olaylar sayıyor, vicdan azabı duymuyordu.

Bu işler yukarıdan, Çar adına verilen emirler üzerine yapılıyordu. Bir emri, özü ne olursa olsun yerine getirmek gerektiğine göre, sonuçlarını düşünmek yararsızdı. İhtiyar General, ona göre son derece önemli olan ödevlerini yaparken, bir gevşekliğe kapılmamak için bu işleri düşünmekten kendini alıkoyar, düşünmemeyi vatansever bir asker için borç bilirdi. İhtiyar General, görevi gereği, haftada bir kez bütün zindanları gezerek mahpuslara, bir istedikleri olup olmadığını sorardı. Mahpuslar çeşitli şeyler rica eder, General de onları sakin, anlamı anlaşılmayan bir sessizlik içinde dinlerdi. Ama isteklerini hiçbir zaman yerine getirmezdi, çünkü bunlar yasaya, yönetmeliklere uymayan şeylerdi.

Nehludov ihtiyar General'in oturduğu yere yaklaşırken kuledeki saatin ince sesli çanları "Tanrı Büyüktür" ilahisini çalıyordu, arkasından saat ikiyi vurdu. Bu müziği dinlerken Nehludov birden eskiden okuduğu, Dekabristlerin notlarında, her saat başında çalan bu tatlı müziğin, müebbet mahkûmların ruhunda nasıl bir etki bıraktığından söz edilişini hatırladı.

Nehludov, ihtiyar General'in evine yaklaşırken o, karanlık bir salonda, kakmalı bir masa önünde, memurlarından birinin ressam kardeşiyle birlikte oturmuş, bir kâğıt üzerinde fincan tabağını çeviriyordu. Ressamın nemli, zayıf parmakları, ihtiyar General'in sert, buruşuk, mafsalları katılaşmış parmakları arasına geçmişti, bu birleşmiş eller alfabenin bütün harfleri yazılı olan kâğıt üzerinde ters çevrilen tabakla birlikte sarsıla sarsıla hareket ediyor-

du. Tabak, General'in, ruhların ölümden sonra birbirlerini nasıl tanıyacakları sorusuna yanıt vermekteydi.

Oda hizmetçiliği yapan emir erlerinden biri, Nehludov'un kartvizitini getirdiği sırada, tabak vasıtasıyla Jeanne d'Arc'ın ruhu konuşmakta idi. Jeanne d'Arc'ın ruhu, "Harflerle, birbirini tanıyacaklar," demiş ve bu kaydedilmişti. Er içeriye girdiği zaman tabak önce "p", sonra "o" üzerinde duraklamıştı; ardından "s"ye gelerek durmuş, olduğu yerde şu yana bu yana zıplamaya başlamıştı. Bu zıplamanın nedeni şuydu: General'in düşünüşüne göre, bundan sonraki harfin "l" olması gerekiyordu,[1] yani, ona göre Jeanne d'Arc, ruhların birbirini ancak dünyaya ait her şeyden temizlendikten sonra tanıyabileceklerini ya da buna benzer bir şeyi söylemek istiyordu, bunun için de sonraki harfin "l" olması gerekiyordu. Oysaki ressam, gelecek harfin "v" olacağını, Jeanne d'Arc'ın bunların birbirlerini esaretin başlangıcından ibaret bedenlerinin saçacağı ışık[2] yardımıyla tanıyacaklarını söylemek istediğini sanıyordu. General kalın beyaz kaşlarını sertçe çatmış, dikkatli bakışını ellerinden ayırmıyor, bir yandan da tabağın kendiliğinden hareket ettiğine inanarak onu "l"ye doğru sürüyordu. Seyrek saçlarını kulaklarının arkasında toplamış soluk benizli genç ressam, donuk mavi gözleriyle salonun karanlık köşesine bakarak dudaklarını kıpırdatıyor, tabağı "v"ye doğru çekiyordu. General, meşguliyetinden ayrılmak zorunda kaldığı için yüzünü buruşturdu. Kısa bir sessizlikten sonra kartı aldı, kelebek gözlüğünü taktı, kalın beline saplanan ağrıya homurdanarak koca bedeniyle boylu boyunca dikildi; uyuşmuş parmaklarını ovuşturmaya başladı.

1. (Rus.) *Posle*: Sonra.
2. (Rus.) *Posvetu*: Işıktan.

"Yazıhaneme buyursunlar."

Ressam kalkarak, "Ekselans, müsaade buyurursanız, ben yalnız bitireyim," dedi. "İçimde kuvvet hissediyorum."

General sert, kesin bir tavırla, "Peki, bitirin," diye yanıt verdi, bacaklarını bükmeden sert, ölçülü adımlarla yazıhaneye yürüdü.

"Memnun oldum."

Bu iltifat sözlerini kaba bir sesle söyleyen General, Nehludov'a yazı masasının yanındaki koltuğu gösterdi.

"Petersburg'a geleli çok oldu mu?"

Nehludov, yeni geldiğini söyledi.

"Prenses valideniz iyidir umarım."

"Annem öldü."

"Affedersiniz, çok üzüldüm. Oğlum size rastladığını söylemişti."

General'in oğlu da babasının mesleğindeydi; harp akademisini bitirdikten sonra soruşturma bürosunda çalışmaya başlamıştı. Yaptığı işlerle pek övünüyordu. Görevi, casus şefliğiydi.

"Bir zamanlar, pederinizle birlikte çalışırdık. İyi arkadaştık. Nasıl, bir yerde çalışıyor musunuz?"

"Hayır efendim, çalışmıyorum."

General eleştiren bir tavırla başını eğdi.

Nehludov, "Sizden bir ricam var Generalim," dedi.

"Çok memnun oldum. Emriniz?"

"Dileğimi yersiz bulursanız, bağışlayın. Ama bunu söylemek zorundayım."

"Neymiş o?"

"Mahpuslarınız arasında Gurkeviç adında biri varmış, annesi onunla görüşmek ya da hiç olmazsa kitaplarını göndermek için izin istiyor."

General, Nehludov'un söyledikleri karşısında ne memnunluk ne de hoşnutsuzluk gösterdi, başını yana çarpıtmış, bir şey düşünüyormuş gibi gözlerini yummuştu.

Aslında hiçbir şey düşündüğü yoktu, hatta Nehludov'un söyledikleriyle ilgilenmiyordu bile... Çünkü nasıl olsa yasaya dayanarak ona bir yanıt verecekti. General bir şey düşünmeyen beynini dinlendiriyordu.

Biraz dinlendikten sonra, "Efendim," dedi, "bunlar benim elimde olmayan şeylerdir. Mahpuslarla yapılacak görüşmeleri düzenleyen yüksek onaydan geçmiş bir yönetmelik vardır, yönetmeliğin izin verdiği şeylere biz de izin veririz. Kitaplara gelince, kitaplarımız var, izinli kitaplar veriliyor."

"İyi ama adam bilimsel kitaplar istiyor, çalışacak."

"İnanmayın efendim."

General biraz sustu.

"Çalışmak için değil. Sadece bizlere üzüntü olsun diye istiyor."

Nehludov, "Peki ama onları bu kötü zamanlarında oyalayabilecek bir şey gerekli," dedi.

General, "Onlar her zaman şikâyet eder," diye karşılık verdi. "Biliriz biz onları."

Mahpuslardan, sanki apayrı, kötü bir insan türüymüş gibi söz ediyordu.

"Burada sağlanan konfora başka cezaevlerinde güç rastlanır," diye devam etti.

Kendini haklı göstermek istiyormuş gibi mahpuslara sağlanan konforu uzun uzadıya anlatmaya koyuldu. Duyan, bu kurumun tek amacı orada bulunanları memnun etmek olduğunu sanırdı.

"Eskiden durumları gerçekten oldukça çetindi, ama şimdi son derece iyi bakılıyorlar. Üç kap yemek veriliyor; biri köfte ya da külbastı olarak kesinlikle ettir. Pazarları, dördüncü kap olarak, tatlı veriyoruz. Keşke Tanrı her Rus'a böyle yemek nasip etse..."

General, bütün ihtiyarlar gibi, bir kere tutturduğu için hep bu konu üzerinde konuşuyor, mahpusların titiz-

liklerini ispat etmek amacıyla her zaman söylediği şeyleri tekrarlıyordu.

"Okusunlar diye din kitapları, eski dergiler veriliyor. Kitaplığımız onlara göre düzenlenmiştir. Ama okuyan pek az. Önceden ilgilenir gibi olurlar, ama sonradan, yeni kitaplar sayfaları bile kesilmeden, eskiler de açılmadan kalır..."

General, hafifçe gülümser gibi oldu, "Hatta birkaç kere denedik," dedi, "sayfaların arasına kâğıt koyduk. Kâğıt olduğu gibi duruyordu. Yazı da yazabilirler. Vakit geçirmek için yazı yazsınlar diye karatahtayla tebeşir veriyoruz. Yazıp bozsun, tekrar yazsınlar. Ama bunu da yapmıyorlar. Zaten kısa zamanda kuzu gibi oluyorlar. Baştan biraz hırçınlaşırlar, ama çok geçmeden sesleri kesilir, hatta yağ bağlamaya başlarlar."

General bunları söylerken sözlerinin anlamındaki korkunçluğun hiç farkında değildi.

Nehludov, generalin kısık, ihtiyar sesini dinliyor, tazeliğini kaybetmiş organlarına, beyaz kaşlarının altından bakan gözlerine, üniformasının dik yakasından taşmış pörsük, tıraşlı yanaklarına bakıyordu. Adamın korkunç bir zalimlikle kıydığı canlara ödül olarak aldığı ve pek övündüğü göğsündeki beyaz haçı gözden geçiriyordu. General'e itiraz etmenin ona sözlerinin gerçek anlamını açıklamanın yararsız olduğunu anlıyordu. Gene de kendini zorlayarak öteki işi, aldığı habere göre, bugün serbest bırakılacak olan mahpus kadın Şustova'nın ne olduğunu sordu.

"Şustova mı?... Şustova ha... Hepsini adlarıyla hatırlayamıyorum doğrusu. O kadar çok ki..."

General, bu kadar çok oldukları için mahpuslara kızar gibiydi. Zili çaldı, kâtibini çağırttı. Kâtip gelinceye kadar Nehludov'u bir göreve girmesi için kandırmaya çalıştı. Çar'ın, kibar insanlara –General kendini de onlardan sayıyordu– özellikle gereksinimi olduğunu söylü-

yordu; hem Çar'ın hem de... vatanın. General son kelimeyi besbelli konuşmasını güzelleştirmek için eklemişti.

"Ben bu yaşımla, gene de gücüm yettiği kadar çalışıyorum," dedi.

Odaya giren zayıf, ince bacaklı, fıldır fıldır dönen zeki bakışlı Kâtip, Şustova'nın bambaşka özel bir yerde kapalı olduğunu, kendisine ait kâğıtların henüz gelmediğini söyledi.

"Alır almaz aynı günde gönderiyoruz. Tutmayız, varlıklarına pek değer verdiğimiz yok."

General bunu söylerken ihtiyar yüzünde gene neşeli bir gülümseme belirir gibi oldu, suratı bir yana çarpıldı.

Nehludov bu korkunç ihtiyara karşı duyduğu tiksintiyle karışık acımayı göstermemeye çalışarak kalktı. İhtiyar da arkadaşının bu havai, herhalde yanlış yola sapmış oğlunu, fazla titiz davranmakla birlikte, büsbütün öğütsüz bırakmamak gerektiğini düşünüyordu.

"Güle güle canım. Kusuruma bakmayın. Sizi sevdiğim için söylüyorum. Bizde yatanlarla pek ahbaplık etmeyin. İçlerinde suçsuz olan yoktur. Baştan aşağı son derece ahlaksız insanlardır." Sonra, itiraz kabul etmez bir sesle, "Hepsini biliriz bunların," diye ekledi. Haklı olduğundan hiç kuşkusu yoktu, ama kendine güveni asıl durumun böyle olduğunu düşündüğü için değil, şundan ileri geliyordu: Gerçek durumun tahminlerine uygun olamayışı, onu rahat hayatının son günlerini huzur içinde yaşayan saygıdeğer bir kahraman konumundan uzaklaştıracak, ömrü boyunca vicdanını satmış ve bu ihtiyar yaşıyla da satmaya devam eden bir alçak olduğunu kabul etmek zorunda bırakacaktı.

General devam etti:

"En iyisi, bir işe girin. Çar'ın namuslu insanlara gereksinimi var... vatanın da... diye tekrarladı. Başkaları ve ben, sizin gibi yapıp çalışmasaydık, halimiz ne olurdu?

Bütün bu işleri kim yapardı? Bir yandan yönetimi eleştiririz ama hükümete yardım etmek de işimize gelmez."

Nehludov derin bir göğüs geçirdi, General'in önünde eğildi, lütfen uzatılan iri, kemikli eli sıktıktan sonra odadan çıktı.

General eleştiren bir tavırla başını salladı, belini ovuştura ovuştura salonda onu bekleyen ressamın yanına gitti. Ressam, Jeanne d'Arc'ın ruhundan aldığı yanıtı yazmıştı bile. General kelebek gözlüğünü takarak okudu: "Birbirlerini, esaretten ibaret yapılarının yaydığı ışıklar yardımıyla tanıyacaklardır..."

General, kabul ettiğini gösteren bir tavırla, "İyi ama hepsinin ışıkları bir olunca, nasıl tanıyacaksın," diye sordu, gözlerini kapadı. Sonra tekrar ressamla ellerini kenetleyerek masaya oturdu.

Nehludov'un arabacısı arabayı avlunun dışına sürdü.

"Ne sıkıcı yermiş burası bayım. Az kaldı sizi bırakıp gidecektim."

Derin bir soluk alan Nehludov, "Gerçekten sıkıcı yer," diye doğruladı, bakışlarını gökte süzülüp giden gümüş rengi bulutların ve üzerinde gidip gelen kayık ve pırıl pırıl parlayan dalgacıkların üzerinde gezdirerek gözlerini dinlendirdi.

XX

Maslova'nın davasına ertesi gün bakılacağı için Nehludov Senato'ya gitti. Avukatla, önünde birkaç araba duran heybetli Senato binası kapısında buluştular. Görkemli ön merdivenden ikinci kata çıktılar. Binayı tanıyan Avukat, üzerinde adli ıslahatın yapıldığı tarih yazılı olan

soldaki kapıya doğru yürüdü. İlk girdikleri uzun bir odada paltosunu çıkaran Fanarin, kapıcıdan, senatörlerin hepsinin toplandıklarını, son gelenin de şimdi geçtiğini öğrendi. Frakı ve beyaz kolalı gömleği üzerinde beyaz boyunbağıyla, neşeli, kendine güvenen bir tavırla öbür odaya girdi. Bu odada sağda büyük bir dolap, bir masa, solda da helezon şeklinde bir merdiven vardı. Tam o sırada merdivenden, koltuğunda evrak çantasıyla, resmî giyinmiş zarif bir memur iniyordu. Odada, patriklerin saçları gibi uzun saçlı, gri bir ceketle pantolon giymiş bir ihtiyar oturuyordu, yanında son derece saygılı bir tavırla iki hademe duruyordu. Ak saçlı ihtiyar dolabın yanına giderek, içinde kayboldu. Fanarin o ara kendi gibi frak giymiş beyaz kravatlı bir avukat arkadaşını gördü, hemen hararetli bir konuşmaya daldılar.

Nehludov odadakileri gözden geçiriyordu. Salonda, ikisi kadın olmak üzere, on beş kadar dinleyici vardı. Kadınlardan biri gençti, gözlüklüydü; öbürü kır saçlıydı. O gün, basın yoluyla yapılmış bir iftira davasına bakılacağı için her zamankinden çok dinleyici toplanmıştı; hepsi de basından kimselerdi.

Şık bir redingot giymiş, pembe yanaklı, güzel yüzlü bir mübaşir, elinde kâğıtla Fanarin'e yaklaşarak hangi dava için geldiğini sordu. Davanın Maslova davası olduğunu öğrenince bir şey not etti, çekildi. O sırada dolabın kapısı açıldı, içinden patrik görünüşlü ihtiyar çıktı. Şimdi üzerinde ceket değil, yaldızlı şeritlerle işlenmiş, göğsünde parlak plakalar bulunan ve onu kuşa benzeten bir giysi vardı.

Besbelli yaşlı adamcağız bu gülünç kılıktan kendisi de utanıyordu; her zamankinden daha hızlı yürüyerek giriş kapısının karşısındaki kapıdan çıktı.

Fanarin, Nehludov'a, "Bu, Be'dir; son derece saygıdeğer bir adam," dedi. Sonra Nehludov'u meslektaşıyla

tanıştırarak, ona göre çok heyecanlı bir dava olan görülecek davayı anlattı.

Biraz sonra davaya başlandı. Nehludov öbür dinleyicilerle birlikte soldan duruşma salonuna girdi. Fanarin de içinde, hepsi parmaklığın gerisine dinleyicilere ayrılan bölüme geçtiler, yalnız Petersburglu avukat, parmaklığın önüne geçti.

Senato'nun duruşma salonu ağır ceza mahkemesi salonundan daha küçük, daha sadeydi. Aralarındaki fark, senatörlerin oturdukları masanın yeşil çuhayla değil, sırmalı şeritle çevrili al kadifeden bir örtüyle örtülü olmasıydı; ama adli makamlarda rastlanılan her şey burada da tamamdı: Adalet simgesi olan ve tepesinde kartal bulunan üç köşeli heykel, riyakârlık simgesi bir ikon ile sadakati temsil eden Çar portresi göze çarpıyordu. Mübaşir aynı törensi ifadeyle, "Mahkeme heyeti geliyor!" diye haber veriyordu. Herkes, her zamanki gibi ayağa kalkıyordu ve içeriye giren resmî kıyafetli senatörler gene o yüksek arkalıklı sandalyelere oturuyor, her zamanki gibi doğal görünmeye çalışarak masaya dayanıyorlardı. Dört senatör vardı: Başkanlık eden tıraşlı, dar suratlı, keskin bakışlı Nikitin; dudaklarını anlamlı bükmüş, ufak beyaz elleriyle davaya ait kâğıtları kırıştıran Volf; çopur yüzlü, şişman, hantal bir adam olan bilgin hukukçu Skovorodnikov ve dördüncü olarak, son gelen patrik görünüşlü ihtiyar Be. Senatörlerle birlikte Başkâtip ve orta boylu, tıraşlı, çok esmer, siyah gözlü, mahzun bakışlı genç başsavcı da geldi. Nehludov, kıyafetinin tuhaflığına ve görüşmeleri üzerinden altı yıl kadar bir zaman geçmiş olmasına karşın, bu genci tanıdı. Üniversitedeyken en iyi arkadaşıydı.

Avukat'a, "Başsavcı Yardımcısı Selenin, değil mi?" diye sordu.

"Evet, neden sordunuz?"

"İyi tanırım, çok iyi adamdır."

Fanarin, "Hem iyidir, hem de işinin ehlidir," dedi. "Ona rica etmeliyiz."

Selenin'le dostluğunu, bu çocuğun tam anlamıyla temiz, namuslu, dürüst bir insan olduğunu hatırlayan Nehludov, "Herhalde vicdanlı hareket edecektir," dedi.

Dikkat kesilerek davanın özetini dinlemeye koyulan Fanarin, "Zaten zaman da kalmadı," diye mırıldandı.

Dava edilen, jürinin verdiği kararı onaylayan istinaf mahkemesiydi.

Nehludov dinlemeye başladı; karşısında geçen şeylerin anlamını kavramaya çalışıyordu, ama jüri mahkemesinde olduğu gibi, burada da sözün esas konudan uzaklaşarak ikinci derecede sorunlar çevresinde dolaşması, anlamasını güçleştiriyordu. Dava konusu, hisseli bir şirket başkanının dalaverelerini açığa vuran bir gazete makalesiydi. Burada şirket başkanının, ortakları aldatıp aldatmadığını öğrenmek, hırsızlığı önlemek için önlem almak, en çok önem verilen noktalar olmalıydı. Oysa bundan söz eden yoktu. Söz sadece şunun çevresindeydi: Gazete sahibi, yasal olarak bu makaleyi basabilir miydi, basamaz mıydı? Basmakla işlenen suç namusa saldırı mıydı, iftira mıydı? Yoksa namusa saldırı sayılabilecek bir iftira ya da iftiradan ibaret bir namusa saldırı mıydı? Bunlardan başka, ilgili olmayan kimselerin kolay kolay anlayamayacağı maddelerden, bir genel müdürlüğün verdiği kararlardan söz ediliyordu.

Nehludov sadece şunu anlamıştı: Davada raportörlük yapan Volf, bir gün önce büyük ciddiyetle senatonun davaların aslıyla uğraşamayacağını söylediği halde, bu işte istinaf mahkemesi kararının temyiz edilebilmesi için uğraşıyor, taraf tutuyordu. Selenin de, sakin kişiliğine hiç uymayan bir hareketle, bunun tam tersi olan düşünceyi birdenbire, hararetle ileri sürdü. Her zaman serinkanlı

olarak tanıdığı Selenin'in coşkunluğu Nehludov'u şaşırtmıştı. Selenin'in parlamasına, hisseli şirket başkanını para işlerinde kirli bir adam olarak tanıması neden olmuştu. Öte yandan Volf'un, davanın görülmesinden birkaç gün önce bu kişinin evinde büyük bir şölende bulunduğunu da rastlantıyla öğrenmişti. Volf, çok dikkatli olmakla birlikte, açıkça taraf tutarak davayı anlattıktan sonra, Selenin hararetlendi, basit bir davaya göre aşırı bir sinirlilikle fikrini savundu. Sözleriyle besbelli Volf'u aşağılamak istemişti. Öteki kızarıp bozarıyor, oturduğu yerde sinirli hareketler yapıyordu. Sonra azametle, hakarete uğramış insan tavrıyla, diğer senatörlerle birlikte toplantı odasına çekildi.

Senatörler salondan çıkar çıkmaz mübaşir, Fanarin'e tekrar sordu:

"Siz hangi dava için gelmiştiniz?"

Fanarin, "Söylemiştim ya, Maslova davası için..." diye yanıt verdi.

"Ha evet. Davanız bugün görülecek. Ama..."

"Aması ne?"

"Efendim, davanın görülüşü sırasında ilgili kimselerin bulunacağı tahmin edilmiyordu, onun için sayın senatörlerin kararı bildirdikten sonra salona döneceklerini pek sanmıyorum. Ama haber vereyim."

"Nasıl olacak yani?"

"Ben haber vereyim efendim, haber veririm."

Mübaşir elindeki kâğıda bir şeyler not etti.

Gerçekten, senatörler iftira davası kararını bildirdikten sonra, kalan davalara, bu arada Maslova'nınkine de, toplantı odasında çaylarını, sigaralarını içerken bakmak istiyorlardı.

XXI

Senatörler, toplantı odasında masa başına geçer geçmez Volf, hemen, hararetle davanın temyiz edilmesini gerektiren nedenleri sıralamaya başladı. Zaten aksi bir adam olan Başkan'ın o gün her zamankinden daha çok tersliği üstündeydi. Davayı oturum sırasında dinlerken kendine göre bir fikir edinmişti; şimdi Volf'a kulak vermiyor, kendine ait şeyler düşünüyordu. Düşündükleri, dün anılarına yazdığı şeylerdi. Çoktandır göz koyduğu önemli bir makama onun değil de Vilyanov'un atanması üzerine yazdıklarını hatırlamaya çalışıyordu. Başkan Nikitin, memurluğu boyunca görüştüğü ilk iki sınıfın memurları hakkındaki düşüncelerinin, ileride tarih bakımından önemli bir kaynak olacağına inanıyordu. Dünkü kaleme aldığı bölümde, bunlardan birkaç memura iyice veriştirmişti. Bunu, sözlerine bakılırsa, bugünkü hükümetin felakete sürüklediği Rusya'yı, kendisinin kurtarmasına engel oluyorlar diye, ama aslında şimdi eline geçen aylıktan daha fazlasını almasına engel oldukları için yazmıştı. Nikitin, gelecek kuşakların bu olayı nasıl bambaşka bir ışık altında göreceklerini düşünüyordu. Sonra dinlemediği halde, kendisine seslenen Volf'a, "Evet, kuşkusuz," diye yanıt verdi.

Be, Volf'u üzgün bir yüzle, önündeki kâğıda çelenk resimleri çizerek dinliyordu. Be, tam anlamıyla liberal bir adamdı. Altmışlı yıllardan kalma gelenekleri büyük bir titizlikle koruyor, tarafsızlıktan zaman zaman saptığı olursa, bunu ancak liberallik adına yapıyordu. Bu defa da öyle oluyordu; kendisine iftira edildiğinden şikâyetçi olan hisseli şirket başkanı, karışık adamın birisiydi. Be'nin davanın temyiz edilmemesi için başka bir nedeni de vardı: Bir gazetecinin iftira ediyor diye suçlanmasını basın özgürlüğüne saldırı sayıyordu. Volf, davacı lehindeki kanıt-

ları sayıp döktükten sonra, henüz çelenk resmini tamamlayamayan Be, üzgün üzgün –bu derece açık bir gerçeği ispat etmek zorunda kalışına üzülüyordu– yumuşak, tatlı bir sesle kısa, sade ve inandırıcı bir şekilde davanın esassızlığını ispat etti, ak saçlı başını yeniden öne eğerek çelenk resmini bitirmeye daldı.

Volf'un karşısında oturan ve durmadan kalın parmaklarıyla sakalını, bıyıklarını ağzına sokan Skovorodnikov, Be sözünü bitirince, yüksek, gıcırtılı bir sesle hisseli şirket başkanının köpoğlunun biri olduğunu söyledi. Bununla birlikte, yasal nedenler olsaydı, kendisinin de davanın temyiz edilmesi tarafını tutacağını, ama bunların yokluğu yüzünden İvan Semyonoviç Be'nin fikrine katıldığını ekledi. Bunları söylerken Volf'u iğnelediğine pek memnun olmuştu. Başkan, Skovorodnikov'un fikrine katıldı, dava reddedildi.

Volf memnun değildi, özellikle taraf tutuyormuş gibi görünmesi hoşuna gitmemişti, ama kayıtsız bir tavır takınarak, bundan sonra gelen Maslova davasını açtı, incelemeye koyuldu. O sırada senatörler zili çalarak çay ısmarladılar ve Kamenski'nin düellosunun yanı sıra bütün Petersburgluları ilgilendiren başka bir olaydan söz açtılar. Bu, 995. maddeye uyan bir suç işlemiş ve suçüstü yakalanmış bir daire müdürünün sorunuydu.

Be, tiksintiyle, "Ne iğrenç şey," dedi.

Ezilmiş sigarasını kalın parmaklarının dipleri arasına kıstırarak çeken Skovorodnikov, "İğrenecek ne var," diye karşılık verdi, kahkahayı bastı. "Ben size edebiyatımıza girmiş bir eserde, bir Alman yazarın bunun suç sayılmamasını savunduğunu, hatta erkeklerin birbiriyle evlenebilmeleri için bir tasarı verdiğini gösterebilirim."

"Mümkün değil," dedi Be.

Skorovodnikov, "Size ispat edeceğim," diyerek eserin adını, basıldığı yeri, tarihini söyledi.

"Adamı galiba Sibirya illerinden birine vali yapmışlar," dedi.

Nikitin:

"İyi işte, Başpapaz da onu haçıyla karşılamaya çıkar. Oranın başpapazı da bu tür adamlardan olmalı. Ben hükümete böyle birini salık verebilirim."

Skorovodnikov sigarasının izmaritini çay kadehinin tabağına attı, sakalıyla bıyıklarından toplayabildiği kadarını ağzına sokarak çiğnemeye başladı.

O ara giren mübaşir, Avukat ile Nehludov'un Maslova davasında bulunmak istediklerini haber verdi.

Volf, "Bu iş de tam romantik bir öykü," dedi. Nehludov ile Maslova arasındaki ilişkiye ait bildiklerini anlattı. Bu konuda konuştuktan, çaylarıyla sigaralarını içtikten sonra senatörler duruşma salonuna geçtiler, deminki davanın kararını bildirdiler. Ardından Maslova'nın davasına geçtiler.

Volf, ince sesiyle davayı genişçe anlattı, yine tarafsız kalmadan, mahkeme kararının temyiz edilmesinden yana konuştu.

Başkan, Fanarin'e döndü:

"Bir diyeceğiniz var mı?"

Fanarin ayağa kalktı, beyaz, geniş göğüslükle göğsünü kabartarak son derece inandırıcı bir tavırla, açık bir ifadeyle altı maddede, mahkemenin yasaya uymayan bir şekilde hareket ettiğini ispat etti. Sonra kısaca davanın özüne, düpedüz haksız olan karara da dokundu. Fanarin kısa, ama kuvvetli konuşmasıyla toplu olarak şunu demek istiyordu: Sayın senatörler, kuvvetli görüşleri derin hukuk bilgileriyle işi ondan daha iyi görüp anlayacakları halde, kendisinin karışmasını bağışlamalıydılar, bunu görevi gereği yapıyordu. Fanarin, konuşması bittiği zaman, Senato'nun mahkeme kararını bozacağına inanır bir hal almıştı. Avukatına bakan, onun gülümsediğini gören

Nehludov da davayı kazandıklarına inanmıştı. Ama senatörlere bakınca, gülümseyenin, sevinenin yalnız Fanarin olduğunu gördü. Senatörler ile Başsavcı Yardımcısı gülmüyor, sevinmiyorlardı; bıkkın, "çok dinledik senin gibileri, boşuna çene çalıyorsun" der gibi bir halleri vardı. Ancak Avukat sözünü bitirip onları boşuna işgal etmekten vazgeçince hepsinde bir memnunluk belirdi. Avukatın konuşması biter bitmez Başkan, Başsavcı Yardımcısı'na söz verdi. Selenin, kısa, kesin bir şekilde temyiz için yeter derecede kuvvetli nedenler olmadığını, mahkeme kararının bozulması gerekmediğini söyledi. Senatörler kalkarak müzakere için çıktılar. Müzakere odasında oylar ayrıldı. Volf, temyiz taraflısıydı; işi anlayan Be, hararetle davanın temyiz edilmesi için ısrar ediyordu. Arkadaşlarına mahkeme sahnesini, jüri heyetinin iyice anladığı hatasını gayet canlı olarak anlatıverdi. Her zamanki gibi daima şiddet, resmiyet tarafını tutan Nikitin temyiz aleyhindeydi; Skovorodnikov'un oyu kararı belli edecekti. Sırf Nehludov'un ahlak kuralları adına bu kızla evlenme kararı Skovorodnikov'un hiç hoşuna gitmediği için onun oyu da olumsuz oldu.

Skovorodnikov, Darwin kuramını kabul etmiş maddiyatçı bir adamdı. Böyle romantik ahlak –özellikle dindarlık– gösterilerini bayağı bir çılgınlık saymakla kalmaz, sanki kendisi hakaret görmüş gibi üzüntüyle karşılardı. Bir fahişeyle bu kadar uğraşılması, tanınmış avukatla Nehludov'u Senato'ya kadar gelerek onu savunmaları, Skovorodnikov'u son derece kızdırıyordu. Sakalını ağzına sokup yüzünü buruşturuyordu; gayet doğal bir tavırla, bu dava hakkında başka bilgisi olmadığı halde, sadece temyiz için yeter neden görememesi yüzünden kararın bozulmaması konusunda Başkan'ın fikrine katıldı.

Dava reddedildi.

XXII

Nehludov, çantasını kapayan avukatıyla bekleme salonuna geçerken, "Ne kötü şey," diyordu; "bunlar, apaçık bir durumda bile şekle kapılarak yanlış karar veriyorlar. Çok kötü."

Avukat, "İş asıl mahkemede berbat."

Nehludov, "Selenin de kabul edilmemesinden yanaydı. Çok kötü, çok!.." diye tekrarladı. "Ne yapmalı şimdi?"

"Çar'a dilekçe verelim. Buradayken kendiniz verin. Ben yazarım."

O ara göğsünde yıldızlarla, resmî kıyafetiyle bodur Volf bekleme salonuna çıkarak Nehludov'a yaklaştı. Dar omuzlarını kaldırıp gözlerini kapayarak, "Ne yapalım, sevgili Prens. Yeterli neden bulunamadı," dedi, yoluna devam etti.

Senatörlerden, Nehludov'un eski arkadaşı Nehludov olduğunu öğrenen Selenin de Volf'un arkasından geldi.

Nehludov'a yaklaştı, mahzun mahzun bakarak yalnız dudaklarıyla gülümsedi.

"Seni burada göreceğimi hiç ummazdım," dedi.

"Ben de senin başsavcı olduğunu bilmiyordum."

Selenin, "Yardımcısı," diye düzeltti. Arkadaşına hüzünle, neşesiz neşesiz bakarak, "Senato'ya niye geldin?" diye sordu. "Petersburg'da olduğunu biliyordum ama burada ne işin var?"

"Burada mı?.. Buraya hak aramak için, haksız yere hüküm giymiş bir kadını kurtarmak için geldim."

"Hangi kadını?"

"Şimdi karara bağlanan dava sahibi."

Selenin hatırlayarak, "Ha, Maslova davası," dedi. "Bize boşu boşuna gönderilmiş bir dava."

"Sorun davada değil, suçsuz olarak cezalandırılan kadında..."

Selenin iç çekti:

"Olabilir; belki... ama..."

"Belki değil, yüzde yüz öyle."

"Nereden biliyorsun?"

"Jüri üyesiydim de oradan biliyorum. Nerede hata yaptığımızı da biliyorum."

Selenin biraz düşündü.

"O zaman hemen söylemen gerekirdi," dedi.

"Söyledim."

"Tutanağa geçirmek gerekirdi. Temyize gidecek kâğıtlarla birlikte bulunsaydı..."

Daima meşgul olan ve sosyeteye az giren Selenin'in besbelli Nehludov'un hikâyesinden haberi yoktu; bunu fark eden Nehludov, Maslova ile özel ilişkilerinden söz açmamaya karar verdi.

"Öyle, ama kararın anlamsız olduğu şimdi de belli."

"Senato'nun bununla ilgilenmeye hakkı yoktur. Eğer Senato mahkeme kararlarını, bu kararların uygunluğu bakımından kendi görüşüyle incelemeye kalkışsaydı, hem esas görevinden uzaklaşmış, hem de hak yerini bulsun derken, haksızlık etmiş olurdu. Öte yandan, böylece jüri üyelerine karar verdirmek de anlamını kaybederdi."

Selenin bundan önceki davayı hatırlayarak böyle konuşuyordu.

"Benim bildiğim bir şey varsa, bu kadın tamamıyla suçsuzdu ve onu haksız aldığı cezadan kurtarmak için son umut da kayboldu. En yüksek makam da yapılan yasaya aykırılığı onayladı."

Selenin gözlerini kırpıştırarak, "Onaylamadı," dedi, "çünkü davanın aslıyla ilgilenmedi, ilgilenemez de." Sonra, konuyu değiştirmek için, "Teyzene gittin herhalde," dedi. "Burada olduğunu ondan öğrendim."

Sadece dudaklarıyla gülümseyerek, "Kontes Yekaterina İvanovna, seninle birlikte beni de gelen yabancı vaizin toplantısına çağırmıştı," diye ekledi.

Selenin'in sözü değiştirmesine kızan Nehludov, öfkeyle, "Evet, gittim, ama tiksinerek bırakıp çıktım," dedi.

"Ne diye tiksiniyorsun? Gerçi tek taraflı, tarikatçılığa özgü ama yine de dindarca bir gösteri bu..."

"Baştan aşağı saçma şeyler bunlar..."

"Yo, hiç de değil. Yalnız işin garip tarafı, biz Kilisemizin öğrettiği şeyleri o kadar az biliyoruz ki, başlıca düsturları bile yeni keşifler gibi karşılıyoruz."

Selenin bunları bir çırpıda söyledi; eski arkadaşına yeni görüşlerini anlatmakta acele ediyor gibiydi.

Nehludov hayretle Selenin'e baktı. Selenin, hüzünden başka mutsuzluk da sezilen gözlerini yere indirdi.

Nehludov, "Sen, Kilise'nin koyduğu düsturlara inanıyor musun?" diye sordu.

Selenin, cansız bakışlarını Nehludov'un gözlerine dikerek, "Elbette inanıyorum," yanıtını verdi.

Nehludov iç çekti:

"Şaşılacak şey."

Selenin, "Bunu sonra konuşuruz," dedi, yanına saygılı bir tavırla yaklaşan mübaşire döndü:

"Geliyorum," dedi. Sonra iç çekerek, "Kesinlikle görüşelim," diye ekledi. "Seni nasıl evde bulmalı? Beni her zaman yedide, yemek zamanı bulabilirsin. Nadejdinskaya..."

Selenin evinin numarasını söyledi. Odadan çıkarken yalnızca dudaklarıyla gülümseyerek, "Çok zaman oldu görüşmeyeli..." diye mırıldandı.

"Zaman bulursam gelirim."

Nehludov, eskiden ona son derece yakın olan, çok sevdiği arkadaşı Selenin'in kısa bir konuşmadan sonra, birdenbire, düşmanı değilse de ona tamamıyla yabancı, anlaşılmaz bir adam oluverdiğini hissetmişti.

XXIII

Nehludov'un üniversite öğrencisiyken tanıdığı Selenin, çok iyi bir aile çocuğu, vefalı bir arkadaş, yaşına göre çok okumuş, gayet terbiyeli, daima zarif giyinen hoş bir sosyete adamıydı; üstelik son derece doğru sözlü, namusluydu. Kendini pek sıkmadan, aşırıya kaçmadan, çok iyi çalışıyordu; yazılı ödevleri için altın madalyalar alırdı. İnsanlara yalnız sözde değil, gerçekten hizmet edebilmek, Selenin'in baş amacıydı. Bunun ancak devlet hizmetine girmekle mümkün olacağına inandığı için üniversiteyi bitirir bitirmez, taze kuvvetini verebileceği bütün iş alanlarını bir bir inceledi. Yasaları derlemekle görevli özel dairenin ikinci şubesini en çok yararlı olabileceği yer olarak gördü, oraya girdi. Ama son derece düzenli çalıştığı, ödevlerini hakkıyla yaptığı halde, içinde, bunların asıl yapılması gereken şeyler olduğu duygusu yoktu. Basit ruhlu, kendini beğenmiş bir adam olan en yakın amiriyle geçinememesi, duyduğu memnuniyetsizliği o kadar artırdı ki, Selenin ikinci şubeden ayrılarak Senato'ya geçti. Senatör'le kendini daha iyi hissediyordu ama yine de tam anlamıyla memnun değildi. Durmadan sürüp giden bir duygu ona bulunduğu durumun istediğinden ve olması gerekenden başka bir durum olduğunu söylüyordu. Senato'dayken akrabaları ona aynı zamanda *Kammerjunker*'lik[1] sağladılar. Böylece Selenin sırmalı giysisi içinde, arabaya binerek ona uşaklık mevkii veren birtakım adamlara teşekküre gitmek zorunda kalmıştı. Bütün gayretine karşın Selenin bu göreve akla uygun bir açıklama bulamıyordu. Bu işin de kendisine hatta me-

1. (Alm.) Hükümdarın maiyetinde, görevi hükümdarın yanında bulunmaktan ibaret kimse.

murluk kadar bile "uymadığını" hissetmişti, yine de onu memnun ettiklerine inanan kimseleri kırmamak için, bu görevi de reddedemiyordu. Öte yandan bu mevki ona bazı basit zevkler sağlıyordu. Kendisini sırmalı giysisi içinde seyretmek, görevine önem veren kimselerden saygı görmek hoşuna gidiyordu.

Evlenme işinde de aynı şey oldu. Yüksek çevrenin görüşüne göre, Selenin pek parlak bir evlilik yapmıştı. Oysa aldığı kızla, onu ve araya girenleri incitmemek için evlenmişti. Bundan başka, genç, sevimli, yüksek aileden bir kızla evlenmek hem gururunu okşuyor, hem hoşuna gidiyordu. Ama çok geçmeden, evliliğinin ona memuriyeti kadar, saraydaki mevkii kadar bile "uymadığı" anlaşıldı. Karısı, ilk çocuktan sonra bir daha çocuk istemedi, debdebe dolu sosyete hayatına daldı. Selenin de ister istemez, bu yaşayışa ayak uydurmak zorunda kaldı.

Kadın, bu yaşam şekliyle kocasının hayatını zehirlediği gibi kendisini de yiyip bitirdiğini görüyor, yine de bu hayattan vazgeçemiyor, kapılmış gidiyordu. Selenin'in hayatlarını değiştirmek için bütün çalışıp çabalamaları, karısının ve böyle olması gerektiği konusunda ondan yana çıkan ailesinin, dostlarının taş duvara benzeyen inançlarıyla çarpışıyor, bütün emekleri boşa gidiyordu.

Uzun sarı bukleli, kısa çorap giyen kızları, babası için tam anlamıyla yabancı bir yaratıktı; bunun baş nedeni, çocuğun Selenin'in istediği biçimde yetiştirilmemiş olmasıydı. Karıkoca arasında bitip tükenmek bilmeyen bir anlaşmazlık vardı, üstelik birbirlerini anlamak için hiç istek duymuyorlardı. İkisi arasında, yabancılardan gizledikleri, nezaket kuralları sayesinde biraz hafifleyen sinsi, sessiz bir savaşım başlamıştı. Bunlar Selenin'in ev hayatını çekilmez hale getirmişti. Böylece onun aile hayatının da, memuriyeti, saraydaki görevi kadar kendisine "uymadığı" belliydi.

Ama ona en çok "uymayan", Selenin'in dinle olan ilişkisiydi. Çevresinin, zamanının bütün insanları gibi o da olgunlaşınca, içinde yetiştiği dinsel inançlardan zahmetsizce sıyrılmıştı. Bununla birlikte bu bağları ne zaman kopardığını kendi de bilemiyordu. İlk gençliğinde, üniversitedeyken Nehludov'la arkadaşlığı sırasında ciddi, dürüst bir adama yakışan şekilde dinin zorlamalarına karşı bağımsızlığını gizlemiyordu.

Ama yıllar geçip memuriyette yükseldikçe, hele o sıralar toplumu gitgide saran tutuculuk akımı karşısındaki manevi özgürlüğü, Selenin'i rahatsız etmeye başladı. Evde, özellikle babası öldüğü zaman yas ayinleri yapılırken bunlara katılmamak, annesinin bütün isteğine karşın günah çıkarmaktan kaçınmak –zaten bu herkese göre yapılması gerekli bir şeydi– olanaksızdı. Selenin, göreviyle ilgili olarak sık sık kutsama, şükür ve buna benzer ayinlerde bulunmak zorundaydı. Katılmaması olanaksız olan dinî törenlerin yapılmadığı gün yok gibiydi. Bu durum karşısında Selenin'in iki şeyden birini yapması gerekiyordu: Ya inanmadığı şeylere inanmış görünerek ikiyüzlülük edecekti –ki Selenin'in dürüst karakteri bunu yapmasına engeldi– ya da dinin bu gösteriş kısmını yalan dolandan ibaret sayıp hayatını bunlarla ilgili olmayacak bir şekilde düzenleyecekti. Oysa görünüşte önemli olmayan bu işi yapması pek çok koşula bağlıydı: Önce, bütün yakınlarıyla sürekli bir savaşıma girişecekti, sonra durumunu değiştirecek, memurluktan ayrılacaktı. Böylece, düşünüşüne göre, insanlar için şimdi bile yaptığı ve ileride daha çok yapacağı yararlı işleri memurlukla birlikte feda etmesi gerekecekti. Öte yandan bunları yapabilmek için haklılığına kesin olarak inanması gerekti. Aslına bakılırsa Selenin, haklı olduğuna sağduyunun gösterdiği yolun doğru yol olacağına inandığı kadar güveniyordu. Zaten az çok tarih bilen, dinlerin ortaya çıkı-

şı, Hıristiyan dininin doğuşu ve bölünüşü konusunda bilgisi olan zamanımızın her aydını böyle düşünürdü. Selenin Kilise öğretilerini kabul etmekte haksız olmadığını biliyordu. Ama hayat koşullarının baskısı altında onun gibi dürüst bir adam küçük bir hileyi mübah saydı; kendi kendini, akla uygun olmayan bir şeyi, akla uygun olmadığını ispat edebilmek için önceden biraz incelemek gerektiğine inandırdı. Bu küçük bir hileydi; küçüktü ama Selenin'i, şimdi içine düştüğü koskoca yalan çukuruna sürükleyen de bu oldu.

Selenin, içinde doğup büyüdüğü, herkesin ondan bağlanmasını istediği, kabul etmezse, insanlara yararı dokunacak çalışmalarını yapamayacağı Hıristiyanlığın doğru olup olmadığını kendi kendine sorarken, sorunu nasıl çözeceğini önceden biliyordu zaten. Bu yüzden sorunu iyice kavrayabilmek için Voltaire'in, Schopenhauer'in, Spencer'ın, Kant'ın değil, Hegel'in felsefe kitaplarıyla Vinet ve Homyakov'un dini konu alan eserlerini okudu ve pek doğal ki, bunlarda istediklerini buldu. İçinde yetiştiği halde, akla uygun bulmadığı dinî esasları haklı görebilmek imkânı, ona bir çeşit teselli verdi. Zaten bunları kabul etmediği takdirde, hayatı bir sürü tatsızlıkla dolacak, kabul ederse, böyle bir şey olmayacaktı. Selenin, insan aklının tek başına gerçeğe ulaşamayacağı, insan topluluğuna bunu Tanrı esininin yardımıyla ancak Kilise'nin sağlayabileceği vs. şişirme sözlerle dolu felsefeye bel bağladı. O zamandan beri, bir yalan çukuruna düştüğü hissine kapılmadan gönül rahatlığıyla bütün ayinlerde bulunuyor, günah çıkartıyor, ikonların karşısında dua ediyordu; yararlı olduğuna inandığı hizmetine devam ederek, tatsız aile hayatında bununla avunuyordu. İşlerini inanarak yaptığını sanıyordu, oysa bütün varlığıyla inancının ona öteki şeyler kadar da "uymadığını" anlıyordu. İşte gözlerinin her zaman hüzün dolu olmasının nedeni buy-

du. Henüz bu yalanların içinde yer etmediği zamanlar tanıdığı Nehludov'u görünce, Selenin eski halini hatırlamıştı; Nehludov'a acele acele din konusundaki görüşlerini anlatmaya çalışırken bütün bunların kendisine hiç "uymadığını" her zamankinden daha güçlü hissetti, sonsuz bir keder duydu. Eski bir arkadaşı görmenin verdiği o ilk sevinç geçince Nehludov'un da içini keder kapladı.

Bu yüzden ikisi de birbirlerine görüşmek için söz verdikleri halde buluşma fırsatı aramadılar. Nehludov'un Petersburg'a bu defaki gelişinde bir daha görüşmediler.

XXIV

Nehludov ile avukatı Senato'dan çıkınca yaya kaldırımından yürüdüler. Avukat, arabacısına kendilerini izlemesini söyledi. Nehludov'a, biraz önce senatörlerin söz ettikleri, kürek cezasına mahkûm edilecek yerde Sibirya'ya vali gönderilen büyük memurun öyküsünü anlatmaya başladı. Avukat öyküyü bütün çirkefliğiyle anlatıp bitirdikten sonra yüksek mevkilerde bulunan bazı kimselerin, bu sabah önünden geçtikleri yeni yapılan bir anıtın paralarını nasıl yediklerini, filancanın metresinin borsada oynayarak milyonlar kazandığını, falancanın karısını bir başkasına sattığını büyük bir zevkle anlattı. Bu bitince Avukat, deliğe tıkılmaları gerektiği halde, çeşitli dairelerde başkanlık sandalyesi işgal eden yüksek devlet memurlarının dalaverelerini, türlü türlü suçlarını anlatmaya koyuldu. Anlaşılan Avukat, kendisinde epey bol olan öykülerden pek hoşlanıyordu; bunlar onun, para kazanmak için kullandığı araçların, Petersburg'daki en büyük memurların yaptıkları yanında son derece dürüst,

temiz olduğunu bütün açıklığıyla ispat ediyordu. Bunun için Nehludov, büyük memurların suçlarına ait öyküleri sonuna kadar dinlemeden, vedalaşarak, rıhtımdan tuttuğu arabayla eve yollanınca Avukat şaşırdı kaldı.

Nehludov'un canı çok sıkılmıştı. Canını sıkan şeylerin başında Senato'nun olumsuz kararı, suçsuz Maslova'ya yapılacak eziyetleri onların da onaylamış olmaları geliyordu. Ayrıca, hükmün olumsuz oluşu Nehludov'un kendi hayatını kızın hayatıyla birleştirmek kararının uygulanmasında birtakım güçlükler doğuracaktı. Avukatın, ortalığı kaplamış kötülüğe dair adeta sevinçle anlattığı feci öyküler, bir zamanlar sevimli, açıkyürekli soylu bir adam olan Selenin'in kötü, soğuk, tiksindirici bakışı, can sıkıntısını büsbütün artırmıştı.

Nehludov eve dönünce kapıcı, adeta küçümseyerek, ona iki mektup verdi. Mektuplardan biri vestiyerde, kapıcının dediğine göre, bir kadın yazmıştı. Mektup Şustova'nın annesindendi. Kızının velinimeti ve kurtarıcısına hem teşekkür etmeye, hem de onun Vasilyevski'de, 5. Sokak'taki evine lütfen gelmesini ricaya geldiğini yazıyordu. Bu, Vera Yefremovna için çok önemlidir, diyordu. Ayrıca, teşekkürleriyle onu sıkacaklarından korkmamasını yazıyordu, teşekkür konusu açılmayacak, sadece onu görmekle çok sevineceklerdi. Acaba ertesi sabah gelmesi mümkün değil miydi?

Öbür mektup Nehludov'un eski arkadaşı Yaver Bogatirev'dendi. Nehludov ondan tarikatçılar adına hazırladığı dilekçeyi Çar'a kendi eliyle vermesini rica etmişti. Bogatirev, iri iri, kesin bir yazıyla dilekçeyi, vaat ettiği gibi Çar'ın eline vereceğini yazıyordu. Ama aklına şöyle bir şey gelmişti: Acaba, Nehludov doğrudan doğruya bu işe bakacak kişiye önceden gidip rica etse, daha iyi olmaz mıydı?

Nehludov Petersburg'da geçirdiği son günlerde olup

bitenlerin etkisiyle herhangi bir işte başarı kazanmaktan tamamıyla umudunu kesmişti. Moskova'da kurduğu planları, hayata atılır atılmaz gerçekleşmeyeceği anlaşılarak insanı üzen gençlik hayallerine benzetiyordu. Gene de hazır Petersburg'a gelmişken, düşündüğü işleri yapmayı borç biliyordu. Ertesi gün, Bogatirev'e gittikten sonra, öğüdüne uyarak, tarikatçıların işine bakacak olan kişiyi ziyaret etmeye karar verdi.

Çantasından tarikatçıların dilekçesini çıkararak yeniden okurken oda kapısı vuruldu, Kontes Yekaterina İvanovna'nın uşağı girdi, ona çaya çağrıldığını bildirdi.

Nehludov hemen geleceğini söyleyerek kâğıtları çantaya yerleştirdi, teyzesinin yanına gitti. Yukarıya çıkarken, pencereden sokağa baktı, dışarıda Mariette'in çift al atlı arabasını gördü, birdenbire, durup dururken neşelendi, gülümseme isteği duydu.

Mariette başında şapkasıyla, hem bu defa siyah değil, açık, alacalı bir elbiseyle çay fincanı elinde Kontes'in koltuğunun yanında oturuyordu. İçi gülen güzel gözleri pırıl pırıl parlıyor, cıvıl cıvıl bir şeyler anlatıyordu. Nehludov odaya girdiği sırada Mariette gülünç, açık saçık bir şey söylemişti. Nehludov bunu kadının gülüşünden anladı. Bıyığı olan babacan Kontes Yekaterine İvanovna da şişman gövdesini hoplata hoplata gülmekten kırılıyordu. Mariette ise, dudaklarında *mischievous*[1] bir gülümsemeyle ağzını hafifçe çarpıtmış, enerjik, neşeli yüzünü bir yana eğerek sessizce Kontes'e bakıyordu.

Nehludov, yakaladığı birkaç kelimeden, Petersburg' daki ikinci olaydan, yeni Sibirya valisiyle ilgili olaydan söz ettiklerini anladı. Mariette bu konuda son derece gülünç bir şey söylemiş olmalıydı ki, Kontes'in gülmesi bit-

1. (İng.) Hınzırca.

mek bilmedi. Öksürerek, "Aman, öldürdün beni," dedi.

Nehludov selam vererek yanlarına oturdu. İçinden Mariette'i hoppalığı yüzünden ayıplamaya hazırlanırken, o Nehludov'un ciddi, biraz asık yüzünü gördü, kendisini beğendirmek isteğiyle –bunu, Nehludov'u görünce istemişti– yalnız yüz ifadesini değil, bütün ruh halini değiştiriverdi. Birdenbire ciddileşti, hayatından memnuniyetsizlik duydu; bir şey arar, bir şey ister gibi oldu. Duyguları yapmacık değildi, sözle anlatamayacağı halde Nehludov'un o andaki ruh halini gerçekten anlamış, benimsemişti.

İşlerinin nasıl olduğunu sordu. Nehludov Senato'da uğradığı başarısızlığı, Selenin'le karşılaşmasını anlattı.

İki kadın, sosyetede Selenin için her zaman söylenen sözleri tekrarladılar:

"Ah ne temiz ruhlu adamdır!.. Tam anlamıyla bir *Chevalier sans peur et sans reproche.*[1] Çok temiz ruhlu..."

Nehludov, "Karısı nasıl bir şey?" diye sordu.

"Karısı mı?.. Kötülemem, neme gerek. Ama kocasını anlamıyor."

Mariette içten bir ilgiyle sordu:

"Demek Selenin de ret taraflısıydı, öyle mi?" Sonra içini çekerek, "O kadına çok acıyorum," diye ekledi.

Nehludov kaşlarını çattı, sözü değiştirmek isteğiyle kaleden onun yardımıyla kurtarılan Şustova'dan söz açtı. Mariette'e, kocasına rica ettiği için teşekkür etti; bu kadının ve bütün ailesinin sadece onları kimsenin hatırlamaması yüzünden azap çekmelerinin ne kadar korkunç bir şey olduğunu söyleyecekken, Mariette sözünü keserek, Nehludov'un söylemek istediklerini isyanla söyledi:

1. (Fr.) Cesur, temiz bir şövalye.

"Aman söz etmeyin bundan. Kocam bu kadının bırakılabileceğini söyleyince hemen, 'Madem suçu yoktu, ne diye tutuyorlardı kadını?..' diye düşündüm. Bu kadar da olmaz artık."

Kontes Yekaterina İvanovna, Mariette'in yeğeniyle kırıştırdığını görüyor, bu onu eğlendiriyordu. Onlar susunca, Nehludov'a, "Baksana," dedi. "Yarın Aline'lere gel. Kizeveter orada olacak." Mariette'e dönerek, "Sen de gel," diye ekledi. Yeğenine, "*Il vous a remarqué*,"[1] dedi. "Söylediklerini ona anlatmıştım. Bana, 'Bunlar iyi işaretler,' dedi. Hz. İsa'ya ulaşabileceksin... Kesinlikle gel. Mariette, sen söyle de gelsin; ama sen de gel."

Mariette, Prens'e bakarak, "İlkin, Prens'e öğütlerde bulunmaya hakkım yok Kontes," dedi. Nehludov'a hem teyzesinin söyledikleri üzerinde, hem de Evanjelizm konusunda onunla aynı görüşte olduğunu belirterek devam etti:

"İkincisi, benim böyle şeyleri sevmediğimi bilirsiniz..."

"Öyle ya, senin her işin terstir zaten; her şeyi kendine uydurursun."

Mariette gülümsedi.

"Nasıl yani," dedi. "Ben, köylü kadınlar kadar inanç sahibiyimdir. Üçüncüsü de, yarın Fransız tiyatrosuna gidiyorum."

Kontes Yekaterina İvanovna, yeğenine dönerek, "Ha, sen şu şeyi gördün mü?" diye sordu. "Neydi onun adı?.."

Mariette, tanınmış Fransız sanatçının adını söyledi.

"Kesinlikle git, gör; olağanüstü."

Nehludov gülümsedi.

"Peki ama, *ma tante*, ilkin hangisini göreyim: Fransız artisti mi, yoksa vaizi mi?"

1. (Fr.) Sizi görmüş.

"Canım, kelime oyununu bırak şimdi... Herhalde önce vaizi görmeli, artisti sonraya bırakmalı yoksa vaizin zevki büsbütün kaçar."

"Hayır," dedi, Mariette, "Fransız tiyatrosundan başlamalı, sonra da tövbe etmeli."

"Alay etmeyin benimle."

"*Ma tante*, siz bütün vaizlerden daha iyi vaaz verirsiniz."

Mariette bir şey düşünür gibi oldu.

"Size bir şey söyleyeyim: Siz yarın benim locama gelin."

"Korkarım yapamayacağım..."

Konuşmalarını, bir konuk geldiğini haber veren uşak kesti. Bu, Kontes'in başkanlık ettiği hayır kurumunun kâtibiydi.

"Tatsız adamdır, onunla dışarıda görüşeyim daha iyi. Sonra yine yanınıza gelirim. Mariette, çaya siz bakın."

Kontes hızlı, kıvrak yürüyüşüyle salona çıktı.

Mariette eldivenini çıkararak, dördüncü parmağı yüzüklerle dolu olan yassıca elini açtı.

"İster misiniz," dedi, küçükparmağını tuhaf bir şekilde uzatarak gümüş çaydanlığı ispirto ocağının üzerinden aldı.

"Düşüncelerine değer verdiğim kimseler benim hakkımda, mevkime göre hüküm verince çok, pek çok üzülüyorum."

Mariette son sözleri söylerken ağlayacak gibi oldu. İyi düşünülürse, sözleri anlamsız olduğu ya da pek belirsiz bir anlam ifade ettiği halde, Nehludov'a anlaşılır geldi. Genç, güzel, iyi giyimli kadının parlak gözlerindeki bakışlara kendini o derece kaptırmıştı.

Nehludov ona sessizce bakıyor, gözlerini yüzünden ayıramıyordu.

"Sizi ve içdünyanızı anlamadığımı mı sanıyorsunuz?

Yaptıklarınızı biliyorum. *C'est un secret de polichinelle.*[1] Ben de buna hayranım, sizi takdir ediyorum."

"Ortada hayran olacak bir şey yok ki. Henüz pek az şey yapabildim..."

"Olsun. Sizin duygularınızı, o kadının neler hissettiğini anlıyorum."

Mariette, Nehludov'un yüzündeki hoşnutsuzluğu görünce sözünü kesti:

"Peki, peki, söz etmeyeceğim bundan. Ama şunu da anladım ki siz, cezaevlerindeki zulmü, işkenceyi gördükten sonra oradaki zavallılara, insanların ilgisizliklerinin ve zulümlerinin kurbanlarına yardım etmek istiyorsunuz..."

Mariette, kadın duygusu ile Nehludov'un değer, önem verdiği şeyleri anlıyor, bunları söylerken yalnız onu kendine çekmeyi düşünüyordu:

"İnsanın bu uğurda hayatını bile verebileceğine inanıyorum; ben olsam, ben de verirdim. Ama herkesin kaderi başka başka..."

"Kaderinizden memnun değil misiniz?"

"Ben mi?" Mariette, böyle bir şeyin sorulmasına şaşıyormuş gibiydi.

"Memnun olmak zorundayım, onun için memnunum. Ama içimi kemiren bir kurt var ki..."

Kadının yalanına iyice kapılan Nehludov, "Onun sinmesine meydan vermeyin, bu sese inanın," dedi.

Nehludov sonraları, birçok defa Mariette ile konuşmasını, kadının kendisini taklit ederek söylediklerini, Nehludov cezaevinin korkunçluğunu, köyde gördüklerini anlatırken yüzünün, sözde duygulanarak aldığı dikkatli ifadeyi utançla hatırladı.

1. (Fr.) Polichinelle'in sırrıdır bu. Herkesin haberdar olduğu bir sır anlamında Fransızca deyim.

Kontes dönüşünde, onları yalnız iki eski tanıdık gibi değil, kalabalık arasında bunalmışken birbiriyle buluşarak anlaşan gayet sıkı iki dost gibi konuşurlarken buldu.

Yönetimin haksızlığından, zavallı insanların çektiği acılardan, halkın yoksulluğundan söz ediyorlardı, ama asıl birbirlerinden ayıramadıkları gözleri konuşuyor, durmadan sorulan, "Beni sevebilir misin?" soruları, "Sevebilirim," diye yanıtlanıyordu. Gözlerinin önünde beliren parlak, hoş hayaller onları bir kat daha yaklaştırıyordu.

Giderken Mariette, Nehludov'a, elinden gelen yardımı yapmaya hazır olduğunu söyledi, ertesi gece bir dakikacık bile olsa tiyatroya uğramasını rica etti; önemli bir şey söyleyecekti.

Mariette içini çekerek, "Hem de sizi bir daha ne zaman görebileceğim," dedi, yüzük dolu eline eldivenini özenerek takmaya başladı.

"Geleceğinize söz verin."

Nehludov söz verdi.

O gece Nehludov yatağa girip mumu söndürdükten sonra uzun süre uyuyamadı. Maslova'yı, senato kararını, bu karara karşın kadından ayrılmamaya söz verişini, malını mülkünü bırakmasını hatırlarken, sanki kafasında beliren soruların yanıtlarıymış gibi, Mariette'in yüzü, göğüs geçirmesi, "Sizi bir daha ne zaman görebileceğim," derkenki bakışı, gülümsemesi öyle canlı bir şekilde gözünün önüne geldi ki, Nehludov da, Mariette karşısındaymış gibi gülümsedi. "Sibirya'ya gitmekle, servetimden vazgeçmekle iyi bir şey mi yapıyorum acaba?" diye kendi kendine sordu.

Hafifçe aralanmış perdeden görünen aydınlık Petersburg gecesinde bu sorulara bulduğu yanıtlar pek karanlıktı. Zihninde her şey karışıyordu. Nehludov içinde eski duygularını uyandırmaya çalıştı, önceleri neler dü-

şündüğünü hatırlıyordu, ama şimdi fikirlerinde o eski inandırıcı güç kalmamıştı.

Kendi kendine, "Ya bütün bunlar sadece kurduğum hayallerden ibaretse, böyle bir hayatı yaşamaya gücüm yetmezse, hareketlerim yüzünden pişman olursam?" dedi. Bu sorulara yanıt veremeyeceğini anlayınca, çoktandır duymadığı bir kedere, umutsuzluğa kapıldı; eskiden, oyunda fazla para kaybettikten sonra yaptığı gibi ağır bir uykuya daldı.

XXV

Nehludov'un ertesi sabah uyanır uyanmaz içinde beliren ilk duygu, bir gün önce bir densizlik yaptığı oldu. Hatırlamaya başladı: Densizlik yapmamıştı, kötü bir hareketi de yoktu, ama bazı kötü düşünceleri vardı. İlerisi için tasarladıkları, Katyuşa ile evlenme işi, köylülere toprak dağıtması, hep gerçekleştiremeyeceği hayallermiş. Nehludov bu koşullar altında yaşamaya dayanamazmış; yapmacık, doğal olmayan şeyleri bir yana bırakarak eski hayatına dönmeliymiş. Ortada kötü bir hareket yoktu ama çok daha kötüsü, bütün hareketleri doğuran bu tür kötü düşünceler vardı.

Pişmanlık duyarak kötü bir hareketi bir daha tekrarlamamak insanın elindedir, oysa kötü düşünceler bütün kötü hareketlerin kaynağı olurlar.

Kötü bir hareket başka kötü hareketlere yol açmakla kalır; ama kötü düşünceler insanı, karşı konulmaz bir güçle o yola doğru çekip sürükler.

Sabah, bir gün önceki düşüncelerini bir kere daha kafasından geçiren Nehludov, bunlara bir an için bile olsa

nasıl kapılabildiğine şaştı. Yapmaya hazırlandığı işler onun için yeniydi, güçtü, ama Nehludov, bundan sonra yaşayacağı hayatın bu hayat olduğunu iyice biliyordu; eskiye dönmek, hem alışkanlığa uygun, hem kolay olduğu halde bunun kendisi için ölüm demek olduğunu da biliyordu. Bir gün önceki bocalamasını, uykuyu fazla kaçırmış adamın, o gün onu önemli, sevinçli bir iş beklediği halde bir türlü yatak keyfinden ayrılmak istemeyişine benzetti.

Petersburg'daki son gününde, sabah Vasilyevski Adası'na, Şustova'ya gitti.

Şustova'nın oturduğu daire ikinci kattaydı. Nehludov, kapıcının tarifi üzerine arka kapıdan girip dik bir merdiveni çıkarak doğruca yemek kokularıyla dolu sıcak bir mutfağa girdi.

Gözlüklü, kolları sıvalı, önlük takmış yaşlı bir kadın ocağın yanında durmuş, dumanı tüten bir tencereyi karıştırıyordu.

Gelene, gözlüğünün üstünden sert sert bakarak, "Kimi istiyorsunuz?" diye sordu.

Nehludov, kim olduğunu söyler söylemez, kadının yüzünde hem korku, hem sevinç belirdi. Ellerini önlüğüyle silerek, "Aman Prens," diye bağırdı. "Niye arka kapıdan geldiniz?.. Siz bizim velinimetimizsiniz. Onun anasıyım ben... Mahvedeceklerdi kızımı. Bizi siz kurtardınız..." Kadın, Nehludov'un elini yakalayarak öpmeye çalışıyordu.

"Dün size geldim. Kız kardeşim çok rica etti de. Kendisi de burada... Şuradan buyurun efendim, benimle gelin."

Şustova, Nehludov'u dar bir kapıdan karanlık bir koridora geçirdi; yürürken kâh saçlarını, kâh beline soktuğu eteğini düzeltiyordu. Kapının önünde durarak fısıltılı bir sesle, "Kız kardeşimin adı Kornilova'dır; belki duymuşsunuzdur," dedi. "Siyasi işlere karışmıştı. Son derece zeki kadındır."

Şustova'nın annesi koridorun sonundaki kapıyı açarak Nehludov'u ufak bir odaya aldı. Masanın önündeki kanepede, çizgili basmadan bluz giymiş, kısa boylu, tombulca bir genç kız oturuyordu; annesininkine benzeyen toparlak, çok solgun yüzünü kıvırcık sarı saçları çevreliyordu. Karşısındaki koltukta ufak siyah bıyıklı, sakallı, yakası işlemeli Rus mintanı giymiş bir delikanlı iki büklüm eğilmiş oturuyordu. Konuşmalarına öyle dalmışlardı ki, ancak Nehludov kapıdan içeri girince başlarını çevirdiler.

"Lidiya, işte Prens Nehludov, hani..."

Solgun yüzlü kız sinirli bir hareketle kalktı, kulağının arkasından düşmüş bir saç tutamını düzelterek, iri kurşunî gözlerinin ürkek bakışını konuğa dikti.

Nehludov gülümseyerek elini uzattı.

"Demek Vera Yefremovna'nın kurtulmasını rica ettiği tehlikeli kadın sizsiniz ha?"

Lidiya, "Evet, benim," dedi; güzel, düzgün dişlerini gösteren sevimli, çocukça bir tavırla gülümsedi. "Teyzem sizi çok görmek istiyordu."

Sonra tatlı, yumuşak bir sesle kapıdan içeriye, "Teyze," diye seslendi.

Nehludov, "Vera Yefremovna tutuklanmanıza çok üzülmüştü," dedi.

"Şuraya, şöyle buyurun... ya da burası daha iyi."

Lidiya, delikanlının kalktığı yumuşak, kırık koltuğu gösterdi.

Nehludov'un genci süzen bakışını fark edince, "Kuzenim Zaharov," dedi.

Genç adam, Lidiya'nınki gibi sevimli bir gülümsemeyle konukla selamlaştı. Nehludov oturunca, pencere önünde duran iskemleyi alıp yanına geçti. O sırada öbür odadan sarışın, on altı yaşlarında liseli bir çocuk çıkageldi, sessizce pencere kenarına oturdu.

Az sonra bitişik odadan, beli deriden bir kemerle

sıkılı, beyaz bluz giymiş, tatlı, zeki yüzlü bir kadın geldi.

Lidiya'nın yanına, kanepeye oturur oturmaz, "Hoş geldiniz efendim, geldiğiniz için çok teşekkür ederim," diye söze başladı. "Veroçka nasıl? Gördünüz mü onu? Dayanabiliyor mu?"

"Şikâyetçi değil," diye yanıt verdi Nehludov. "Halini Olympos'takilerin haline benzetiyor."

Teyze gülümseyerek başını salladı.

"Veroçka bu," dedi. "Onu anlamak gerek. Çok iyi bir insandır. Başkaları için her şey olsun ister, kendisi için hiçbir isteği yoktur."

"Evet, bir şey istemedi zaten, yalnız yeğeninizi merak ediyordu. En çok, onun hiç nedensiz hapiste tutulmasına üzülüyordu."

Teyzesi, "Doğru," dedi. "Korkunç bir şeydi bu! Aslına bakılırsa, bunlar hep benim yüzümden başına geldi."

Lidiya söze karıştı:

"Hiç de değil teyze. Siz olmasaydınız da ben kâğıtları alacaktım."

Teyzesi, "İzninle, ben bunları senden daha iyi bilirim," dedi. Prens'e dönerek devam etti:

"Bakın bütün sorun nereden çıktı: Birisi kendisine ait bazı kâğıtları saklamamı rica etmişti. Kendi evim olmadığı için buna verdim. O gece evlerinde arama yapılıyor, verdiğim kâğıtları bulup alıyorlar. Kâğıtları kimden aldığını söylesin diye Lidiya'yı bu zamana kadar bırakmadılar."

Lidiya, onu hiç rahatsız etmeyen saç tutamını sinirli bir hareketle düzelterek, hızlı hızlı, "Ama ben söylemedim," dedi.

"Söyledin demiyorum ki," diye karşılık verdi teyzesi.

Kızararak, merakla bir o yana, bir bu yana bakınan Lidiya, "Mitin'in yakalanmasına da ben neden olmadım," dedi.

"Bırak şunları Lidoçka," diye söze karıştı annesi.

"Neden? Bunu anlatmak istiyorum."

Lidiya artık gülümsemiyordu, yüzü kızarmıştı, saç tutamını parmağına dolayarak boyuna çevresine bakıyordu.

"Dün bunlardan söz ederken ne olduğunu biliyorsun."

"Hiçbir şey olmadı... Bırakın da anlatayım anne. Bir şey söylemedim, sadece sustum. Herif iki defa sorguya çekti, teyzemi, Mitin'i sordu, ama ben ağzımı bile açmadım; yalnız cevap vermeyeceğimi de söyledim. O zaman şu... Petrov..."

Söze karışan teyzesi, Nehludov'a, "Petrov, hafiyelik eden bir jandarmadır, alçak herifin biri," diyerek yeğeninin sözlerini açıkladı.

Lidiya coşku ve aceleyle devam etti:

"Petrov beni kandırmaya çalıştı: 'Bana söyleyeceklerinizin kimseye zararı dokunmaz, tam tersine, söylerseniz suçu olmayan, haksız yere acı çektirdiğimiz insanları kurtarabilirsiniz belki.' Ben yine de, 'Söylemeyeceğim,' dedim. O zaman, 'Peki, siz bir şey söylemeyin ama söyleyeceklerim doğru ise inkâr da etmeyin,' dedi. Bunun üzerine birtakım adlar saymaya başladı, arada Mitin'in de adı geçti."

Teyzesi, "Bırak bunu artık kızım," dedi.

"Sözümü kesmesenize teyze..." Lidiya durmadan saçıyla oynuyor, boyuna çevresine bakıyordu. "Ertesi gün haber alıyorum ki –duvara vurarak işaretle bildirdiler– Mitin de yakalanmış... 'Eyvah, ben ele verdim!' diye düşündüm. Bu bana öyle azap verdi, öyle azap verdi ki az kalsın aklımı oynatıyordum."

"Oysa bu işte hiç suçun olmadığı anlaşılmıştı," dedi teyzesi.

"Bilmiyordum ki. 'Ben ele verdim,' diye düşünüp

duruyordum. Bir duvardan öbür duvara gidip geliyor, bunu aklımdan çıkaramıyordum. Hep, 'Ben ele verdim,' diye düşünüyordum. Yatıp üstümü örtünce, hemen birisi kulağıma fısıldamaya başlıyordu: 'Ele verdin... Sen ele verdin Mitin'i, Mitin'i ele verdin...' Bunun kuruntu olduğunu biliyordum ama kulak vermemezlik edemiyordum. Uyumak istiyor, uyuyamıyordum; düşünmemek istiyordum, bu da elimden gelmiyordu. Ne korkunç şeydi bu!"

Lidiya gitgide artan bir heyecanla konuşuyor, saç tutamını parmağına doluyor, tekrar çözüyor, kafasını durmadan sağa sola çeviriyordu.

Annesi eliyle omzuna dokunarak, "Sakin ol Lidoçka," dedi.

Ama Lidoçka coşmuştu bir kere...

"İşin en korkunç tarafı..." diye yeniden konuşmaya başladı, ama birden hıçkırdı, sözünü bitirmeden kanepeden fırladı, koltuğa takıldı, koşa koşa odadan çıktı. Annesi peşinden gitti.

Pencerede oturan liseli, "Asmalı namussuzları," dedi.

Teyzesi, "Ne dedin?" diye sordu.

Liseli, "Hiç... yok bir şey," diye mırıldandı, masadan bir sigara alarak yaktı.

XXVI

Teyzeleri de başını sallayarak bir sigara yakarken, "Şu hapis deneyimi gençler için acı oluyor," diye söze başladı.

Nehludov, "Herkes için öyledir sanırım," dedi.

"Hayır, herkes için öyle değil. Duyduğuma göre, devrimcilikte pişmiş kimseler için bu adeta bir dinlenme, hu-

zura kavuşma oluyormuş. Bir devrimci her zaman kuşkular, maddi sıkıntılar içinde yaşar; kendisi, başkaları ve işleri için korkular geçirir. Yakalanınca bunların hiçbiri kalmaz, artık hiçbir şeyden sorumlu değildir; rahatına bakar. Bana anlattıklarına göre, yakalanınca bayağı seviniyorlarmış... Ama gençler için, saf çocuklar için –baştan daima Lidoçka gibi safları tutarlar– bu ilk darbe pek müthiştir. Özgürlüğünüzün elinizden alınması, kaba davranışlar, kötü yemek, pis hava, her türlü yoksunluk bir şey değildir. Üç kat yoksunluğa da kolayca dayanılabilir, tek ilk tutulduğunuz zaman sizi yıkan şu manevi darbe olmasa..."

"Sizin başınızdan da geçti mi bu?"

Teyze tatlı, hüzünlü bir gülümsemeyle, "Benim mi," dedi. "İki kere yattım. İlk yakalanışımda hiç suçum yokken tutmuşlardı... Yirmi iki yaşındaydım, hem çocukluydum, hem gebeydim. Özgürlüğümü kaybetmek, çocuğumla kocamdan ayrılmak güç geldi, ama bunlar insanlıktan çıktığımı, bir eşya parçası haline geldiğimi duyduğumdaki acı yanında hiç kaldı. Kızımla vedalaşmak istiyordum, bana hemen arabaya binmemi emrediyorlardı. Nereye götürdüklerini soruyordum, 'Vardığımız zaman öğrenirsin,' diyorlardı. Suçumun ne olduğunu öğrenmek istiyordum, buna yanıt bile vermiyorlardı. Sorgudan sonra üstümdekileri alarak cezaevinin numaralı giysisini giydirdiler, yeraltındaki dehlize soktular. Bir kapıyı açıp içeriye ittiler, üstümden kilitleyip gittiler. Yalnız sessiz sessiz dolaşan ve arada bir kapıdaki yarıktan içeriye göz atan silahlı nöbetçi kaldı. İşte o zaman çok kötü oldum. Sorgu sırasında jandarma subayının bana sigara sunmasına ne kadar şaştığımı hâlâ hatırlarım. Demek o da, insanların sigara içmeyi ne kadar sevdiğini, özgürlüğün, gün ışığının değerini, annelerin çocuklarını, çocukların annelerini nasıl sevdiklerini biliyordu; öyleyse nasıl oluyordu da beni bu kadar insafsızca en değerli şeylerimden ayırıp yabanıl

bir hayvan gibi buraya tıkabiliyorlardı?.. Bir sarsıntı geçirmeden bunlara dayanabilmek olanaksızdır. Tanrı'ya, insanlara, insanların birbirlerini sevdiklerine inanmış olanlar, bu sarsıntıyı geçirince inançlarını kaybederler. Ben de o zamandan beri insanlara inanmaz oldum, hepsine kin bağladım."

Teyze sözünü bitirdi, gülümsedi. Lidiya'nın çıkıp gittiği kapıdan annesi girdi, Lidoçka'nın fazlaca üzüldüğü için yanlarına gelemeyeceğini haber verdi.

Teyzesi, "Bu körpe varlık neden mahvolsun," dedi. "Buna en çok üzülen benim; çünkü, hiç istemeyerek ben neden oldum."

Lidiya'nın annesi söze karıştı:

"Umarım köyde düzelir, babasına yollarız onu."

"Siz olmasaydınız büsbütün mahvolacaktı çocuk, eksik olmayın," dedi teyze. Cebinden bir mektup çıkararak Nehludov'a uzattı:

"Sizi görmek istememin nedeni bu mektuptur; Vera Yefremovna'ya vermenizi rica edecektim. Zarf açıktır, mektubu okuyabilirsiniz, edineceğiniz kanıya göre ya verir, ya yırtarsınız. İçinde zararlı bir şey yok."

Nehludov mektubu aldı, götüreceğine söz vererek kalktı, vedalaştı, sokağa çıktı. Mektubu okumadan zarfı kapattı, sahibine ulaştırmaya karar verdi.

XXVII

Nehludov'u Petersburg'da alıkoyan son iş, tarikatçıların işiydi; dilekçelerini alaydan eski arkadaşı Yaver Bogatirev'in eliyle Çar'a verecekti. Bogatirev'e sabah gitti; onu, dışarı çıkmak üzere kahvaltı ederken buldu. Boga-

tirev, tıknaz, at nallarını eğecek kadar eşine zor rastlanır güçte bir adamdı. İyi kalpli, namuslu, dürüst, hatta liberaldi. Bu özelliklerine karşın saraya serbestçe girip çıkabiliyor, Çar'ı ve ailesini seviyordu. Yüksek çevrede yaşayan Bogatirev, nasılsa oranın sadece iyi taraflarını görüyor, kötü, onursuz hiçbir şeye katılmıyordu. Ne baş katilleri ne de işlerini eleştirir, bir şeye karışmazdı. Ama söylemeyi gerekli saydığı şeyleri yüksek sesle, adeta bağırırcasına söyler, yine yüksek sesle sık sık gülerdi. Bunları maksatlı yapmıyordu, huyu öyleydi.

"Ne iyi ettin de geldin. Kahvaltı etmek ister misin? Buyur. Biftek de pek güzel olmuş! Ben her zaman esaslı şeylerle başlar, onlarla da bitiririm. Kah-kah-kah!.."

Bogatirev, kırmızı şarapla dolu sürahiyi göstererek, "Bari şarap iç," diye bağırıyordu. "Seni düşünüyordum. Dilekçeyi vereceğim. Eline veririm, hiç merak etme; yalnız aklıma bir şey geldi: Sen önce Toporov'a gitsen, daha iyi olmayacak mı?"

Nehludov, Toporov adını duyunca yüzünü buruşturdu.

"Her şey onun elinde. Nasıl olsa ona soracaklar. Belki işini yapıverir."

"Mademki salık veriyorsun, giderim."

Bogatirev, "Pekâlâ öyleyse," diye bağırdı. "Ee, Piter[1] seni nasıl etkiliyor, anlat bakalım."

"Hipnotize edilmiş gibiyim."

"Hipnotize edilmiş gibi, ha?" Bogatirev, arkadaşının sözlerini tekrarlarken kahkahayı bastı. "Demek bir şey istemiyorsun, sen bilirsin..." (Peçeteyle bıyıklarını sildi.) "Şu halde Toporov'a gideceksin, öyle mi? Eğer yapmazsa bana getir, ben hemen yarın veririm."

1. Petersburg kentinin halk arasındaki adı.

Bogatirev bunları haykırdıktan sonra sofradan kalktı, ağzını siliyor ya da kılıcını takıyormuş gibi, besbelli farkında olmaksızın, geniş bir el hareketiyle istavroz çıkardı.

"Eh, şimdilik bana izin, gitmem gerek."

Nehludov, Bogatirev'in güçlü, geniş elini zevkle sıktı, her zamanki gibi gürbüzlüğünün, tazeliğinin tatlı etkisinde kalarak arkadaşından, evinin sokak kapısında ayrıldı.

Ziyaretinden yararlı bir sonuç ummadığı halde Nehludov, yine de Bogatirev'in öğüdüne uyarak tarikatçılar işinin bağlı olduğu Toporov'a gitti.

Toporov'un bulunduğu makamda, görevi bakımından önemli bir çelişki vardı, ancak kalın kafalı, ahlak duygusundan yoksun bir kimse bu çelişkinin farkında olamazdı. Toporov'da bu iki vasfın ikisi de vardı. Görevindeki çelişki şuydu: Toporov, tanıma göre, Tanrı'nın kurduğu ve ne Cehennem ne de insan kuvvetinin sarsabileceği Kilise'yi, zorbalığa kadar varan birtakım yollarla korumak ve savunmakla görevliydi. Yani bu kutsal, sarsılmak bilmez Tanrı evini, başında memurlarıyla Toporov'un bulunduğu insanlara ait bir örgüt koruyacak, savunacaktı.

Toporov bundaki çelişkiyi görmüyor ya da görmek istemiyordu; bunun için ya Katolik ya Protestan bir papaz ya da bir tarikatçı, cehennem kuvvetlerinin yenemediği Kilise'yi yıkmasınlar diye ciddi olarak endişeleniyordu. Aslına bakılırsa, din duygusundan, insanlar arasındaki eşitlik, kardeşlik düşüncelerinden yoksun olan kimseler gibi, Toporov da halkı kendisinden bambaşka bir insan çeşidi olarak görüyor, onların kendisi için tamamıyla gereksiz şeylere gereksinimi olduğuna inanıyordu. Toporov'un içten, yürekten bağlandığı hiçbir inancı yoktu; bu hali çok rahat, çok tatlı buluyor ama halkın aynı hale gelmesinden korkarak, kendi deyişiyle, onları bundan korumayı kutsal bir ödev biliyordu.

Bir yemek kitabında, yengeçlerin canlı canlı haşlanmayı sevdikleri yazılıdır. Toporov da halkın kör inançlara seve seve bağlandığını düşünüyor, bunu yemek kitabındaki gibi değil de, gerçekten böyleymiş gibi söylüyordu.

Koruma memurluğunu yaptığı dine, tavukçunun tavuklarına yedirdiği leşe baktığı gözle bakıyordu: Leş kötü bir şeydir, ama mademki tavuklar sevip yiyorlar, şu halde onları leşle beslemelidir.

Hiç kuşku yok ki İversklilerin Kazanlıların Smolenkslilerin yaptıkları ikona tapınmaktan başka bir şey değildir, ama halk bunu sevdiğine, inandığına göre, inançlarını korumak gerektir. Toporov böyle düşünüyordu; aklı ermiyordu ki, halkın onun düşündüğü türden kör inanışları sevmesi, kendisinin ve her zaman rastlanılan benzeri zalim insanlar yüzündendi. Bu insanlar, bilginin aydınlığına ulaştıktan sonra ışıklarını gereken yere, yani cehaletin karanlığından kurtulmaya çabalayan halka yayacak yerde, bunu sırf kendilerine ayırabilmek için uğraşırlar.

Nehludov bekleme salonuna girdiği zaman Toporov odasında, Batı'da zorla Ortodoksluğa döndürülen Katolikler arasında bu mezhebi yayan ve koruyan bir başrahibeyle konuşuyordu. Soylu bir kadın olan başrahibe düşük çeneli bir şeydi.

Bekleme salonunda özel memur, Nehludov'a, ziyaretinin amacını sordu. Nehludov'un Çar'a tarikatçılara ait bir dilekçe vermek istediğini öğrenince, amirine göstermek için dilekçeyi alarak Toporov'un odasına girdi. O sırada yüksek başlığını örten, yürüdükçe dalgalanan örtüsü ve yere sürünen uzun siyah etekliğiyle rahibe, Toporov'un odasından çıktı, dış kapıya yürüdü. Bitişik tuttuğu, tırnakları bakımlı beyaz ellerinde zebercetten bir tespih vardı. Nehludov'u hâlâ içeri çağırmamışlardı. Toporov dilekçeyi okuyor, başını sallıyordu. Açık, kesin bir ifadeyle yazılmış dilekçe onda hiç de hoş olmayan bir hayret

uyandırmıştı. Dilekçeyi sonuna kadar okuduktan sonra, "Çar'ın eline geçerse, tatsız sorular başlar, bir sürü anlaşmazlık çıkar..." diye düşündü. Dilekçeyi masanın üstüne koyarak zili çaldı. Nehludov'un çağırılmasını söyledi.

Bu tarikatçılar sorununu hatırlıyordu; eskiden ona bir dilekçe vermişlerdi. Dava şuydu: Ortodoksluktan ayrılmış bazı Hıristiyanları önce ikna etmeye çalışmış, sonra mahkemeye vermişlerdi, ama adamlar mahkemede beraat etmişlerdi. Bunun üzerine Piskopos ile Vali, nikâhlarını yasadışı sayarak kocaları karılarından, çocuklarından ayrı yerlere sürmeye karar vermişlerdi. İşte şimdi bu adamlarla karıları, onları ayırmamaları için yalvarıyorlardı. Toporov bu işin ilk geldiği zamanı hatırladı. O zaman bile, "Acaba şunu kapatıversem mi?" diye düşünmüştü. Ama köylüleri sürerek ailelerini dağıtmakta bir sakınca görmedi; oysa onları yerlerinde bırakacak olursa, halkta Ortodoksluktan ayrılmak hoş görülüyormuş gibi kötü bir düşünce doğabilirdi. Öte yandan kararın onayıyla Piskopos'un gayreti değerlenecekti; böylece Toporov bu işi başlanmış olan yoldan yürüttü.

Oysa şimdi dava, Petersburg'da sözü geçen akrabaları, ahbapları olan Nehludov tarafından Çar'a özel bir şekilde bildirilecek, belki zalimce yapılmış bir hakaret olarak gösterilecekti ya da Avrupa gazetelerine yansıyacaktı. Bu yüzden Toporov ansızın, hiç beklenilmedik bir karar verdi.

Nehludov'u, işi başından aşmış bir adam tavrıyla karşılayarak, "Hoş geldiniz," dedi, hemen soruna girdi. "Bu davayı biliyorum. İçinde geçen adlara bakar bakmaz, bu uğursuz davayı hatırladım."

Toporov dilekçeyi alarak Nehludov'a gösterdi.

"Hatırlattığınız için minettarım. Bu hep il büyüklerinin işgüzarlığı..."

Nehludov ses çıkarmadan, kötü bir duyguyla ada-

mın maske gibi solgun, hareketsiz yüzüne bakıyordu.

"Bu işten vazgeçilmesi, sözü geçen kimselerin yerlerine gönderilmesi için emir veririm."

Nehludov, "Şu halde dilekçe vermeme gerek kalmıyor, öyle mi?" dedi.

"Tamamıyla. Size ben söz veriyorum." Toporov "ben"i, üstüne basarak söyledi. Besbelli, onun onurunun, onun sözünün en güvenilir talimat olduğuna güveniyordu.

"En iyisi, bunu hemen yazayım. Lütfen biraz oturun."

Masanın yanma giderek yazmaya başladı. Nehludov oturmadı, üstten, onun dar, dazlak kafasına, kalemi hızla oynatan kalın, mavi damarlı eline bakıyor, içinden herhalde her şeye karşı ilgisiz olan bu adamın şimdi neden, hem de böyle kuşku dolu bir tavırla isteğini yerine getirdiğine hayret ediyordu. Niçin yapıyordu acaba?

Toporov zarfı kapatırken, "İşte, buyurun," dedi ve dudaklarını gülümser gibi büzerek, "*Köylülere* bunu bildiriniz," diye ekledi.

Zarfı alan Nehludov, "Peki, bu adamlara bu kadar çektirmeye neden neydi?" diye sordu.

Toporov başını kaldırarak gülümsedi, sanki Nehludov'un sorusu hoşuna gitmişti.

"Size bunu söyleyemem. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, burada, millet çıkarını korumaya o kadar titiz bir özen gösterilir ki din sorunları üzerinde aşırı gayret göstermek, bizce şu sıralar yayılan aşırı kayıtsızlık kadar korkunç, zararlı sayılmaz."

"Ama nasıl oluyor da, din adına hareket ederken, iyiliğin baş koşulunu unutarak aileleri dağıtmaya kalkışıyorlar?"

Toporov, hep o hoş gören gülümsemesiyle gülümsüyor, besbelli Nehludov'un sözlerinden pek hoşlanıyordu. Zaten Toporov, işgal ettiği makamı o kadar yükseklerde

görüyordu ki, Nehludov ne söylese bir taraflı bulacak, hoş karşılayacaktı.

"Herhangi bir kişinin düşüncesi böyle olabilir," dedi, "ama devletin görüşü biraz başkadır."

Toporov başını eğerek elini uzattı, "Bununla birlikte size saygılarımı sunarım," diye ekledi.

Nehludov uzatılan eli sıktı, bir şey söylemeden hızlı adımlarla odadan çıktı; adamın elini sıktığına pişmandı.

"Millet çıkarı..." diye, Toporov'un sözlerini tekrarladı. Toporov'un dairesinden çıkarken, "Senin, sadece senin kendi çıkarın için bunlar..." diye düşünüyordu.

Nehludov, kurumlarda karşılaştığı adaleti temsil eden, dini destekleyen, halkın iyiliği için çalışan bazı kimseleri hatırladı: Ruhsatsız şarap satan kadından başlayarak, hırsız çocuğu, serserilik eden genci, yangın çıkaran kundakçıyı, para aşıran bankeri, sırf bilgi almak için tutulan zavallı Lidiya'yı, Ortodoksluktan ayrılan tarikatçıları ve meşrutiyet isteyen Gurkeviç'i düşündü. Bütün bu insanların yakalanıp hapse ya da sürgüne gönderilmelerinin nedeni, adalete karşı gelmeleri ya da yasaya aykırı davranmaları değildi. Onlar, memurların ve zenginlerin halktan topladıkları servetle hüküm sürmesine engel oldukları için cezalandırılıyorlardı.

Ruhsatsız satış yapan kadın, kentte iş gören hırsız, tehlikeli kâğıtları saklayan Lidiya, kör inanışları baltalayan tarikatçılar, meşrutiyet isteyen Gurkeviç, hep onların işine engel olan kimselerdi. Nehludov'un anladığına göre, teyzesinin kocasından, senatörlerden, Toporov'dan başlayarak, nezaretlerde masa başında oturan temiz pak, nazik, ufak memurlara varıncaya kadar bütün memurlar, yönetimin bozukluğu yüzünden suçsuz insanlara boş yere acı çektirilmesine üzülmüyor, yalnızca kendileri için tehlikeli saydıkları kimseleri yok etmeye bakıyorlardı.

Böylece, bir suçsuzun günahına girmemek için on

suçluyu bağışlamak[1] şöyle dursun, tersine, çürük yeri keserken, bir kısım da sağlamından alarak gerçekten zararlı bir kimsenin yok edilmesi için suçsuz on insan da cezalandırılıyordu.

İşin içyüzünü son derece sade, açık bulan Nehludov bu sadelik, açıklık yüzünden düşüncelerini kolayca kabul edemiyordu. Bu kadar karışık bir olgu, bu derece basit, korkunç bir şekilde açıklanabilir miydi? Adalet, iyilik, yasa, din, Tanrı vs. için söylenenlerin yalnızca laftan ibaret olması, bunların en kabaca hırsla, zalimlikle örtülmesi mümkün müydü?

XXVIII

Nehludov o akşam yola çıkacaktı ama Mariette'e tiyatroya gitmeye söz vermişti, bunu yapmasının gerekli olmadığını bildiği halde kendi kendini aldatarak verdiği söze bağlı kalması gerektiğini düşündü, gitti. İçinde, Mariette'i bir kere daha görmek isteğinden başka, eskiden bağlı bulunduğu, şimdi ise tamamıyla yabancı olduğu ortamla, son olarak ilgilenmek isteği vardı.

Kendi kendini denemek isteğinde pek de içten olmadığı halde, "Bakalım, bu ortamın çekiciliğine karşı koyabilecek miyim?" diye düşündü. "Son bir defa gidip göreyim."

Frakını giyerek, *Kamelyalı Kadın*'ın ikinci perdesine yetişti. Yabancı bir artist, veremli kadınların nasıl öldüklerini yeni bir tarzda gösteriyordu.

1. Yekaterina Yönergesi'nde yer alan mahkemeler için koyulan temel ilke.

Tiyatro hıncahınç doluydu. Mariette'in parter locasını soran Nehludov'a locayı hemen ve saygıyla gösterdiler.

Koridorda, yarım pelerinli kaput giymiş uşak, Nehludov'a tanıdığını gösteren bir selam verdi, kapıyı açtı.

Karşı taraftaki localarda oturanlar, onların arkasında ayakta duranlar, parterde yakın oturanların sırtları, ak ya da kırçıl saçlı, dazlak, ortası açılmış, pomatlı, kıvrılmış saçlı başlar hep sahneye dönmüşlerdi; bütün seyirciler, süslü, ipekler, danteller içinde kırıtan ve doğal olmayan bir sesle tiradını söyleyen zayıf, kemikli artisti seyrediyorlardı. Kapı açılınca birisi, "Şişşt!" diye uyardı; Nehludov'un yüzü biri soğuk, öbürü sıcak iki hava akımı arasında kaldı.

Locada Mariette ile kırmızı pelerini, kabarık saç tuvaletiyle tanımadığı bir kadın, iki de erkek vardı. Mariette'in general kocası, uzun boylu, kemerli burunlu, sert ve anlaşılmaz yüzlü bir adamdı. Dik, asker göğsü nişanlarla doldurulmuştu; ikinci erkek sarışın, tepesi açık, çenesinin ortası çukur, uzun favorili bir kişiydi. Mariette zarif, açık bir tuvalet giymişti, yuvarlak omuzlarından birinde, boynuna yakın, siyah bir ben vardı. Hemen dönerek Nehludov'a yelpazesiyle, arkasındaki sandalyeyi gösterdi, selamlayarak hem minnetle, hem de Nehludov'un sezişine göre, anlamlı anlamlı gülümsedi. Kocası, her zamanki gibi sükûnetle Nehludov'a baktı, başıyla selamladı. Halinden, karısıyla bakışmasından, güzel kadının erkeği, sahibi olduğu belli oluyordu.

Tirat bitince tiyatro alkıştan yıkılacak gibi oldu.

Mariette kalktı, hışırdayan ipekli eteğini eliyle tutarak locanın arka kısmına geçti, kocasını Nehludov'la tanıştırdı.

Gözleriyle gülümsemeye devam eden general, çok memnun olduğunu söyledikten sonra durgun, anlaşılmaz bir sessizliğe gömüldü.

Nehludov, Mariette'e dönerek, "Bugün gitmem gerekiyordu ama," dedi, "size söz verdiğim için..."

Mariette, sözlerindeki inceliği yakalayarak, "Beni görmek istemeseniz bile olağanüstü bir sanatçı göreceksiniz," diye yanıt verdi. Kocasına döndü:

"Son sahne ne kadar güzeldi, değil mi?"

Kocası başıyla doğruladı.

Nehludov, "Bugün o kadar çok gerçek felaket gördüm ki, bu beni duygulandıramaz," dedi.

"Sahi mi, oturup anlatsanıza."

Kulak misafiri olan Mariette'in kocasının gözlerindeki alaylı gülümseme gitgide artıyordu.

"Ne zamandır hapis tutulduktan sonra sonunda bırakılan o kadına gittim; pek bitkin..."

Mariette kocasına, "Hani sana söylediğim kadın..." dedi.

Öteki sessizce başını salladı.

"Evet, kurtarabildiğimize ben de memnun oldum," dedi; sonra, Nehludov'un anladığı kadarıyla, bıyık altından daha alayla gülümseyerek, "Ben sigara içmeye gidiyorum," diye ekledi.

Nehludov oturmuş, Mariette'in ona söylemek istediği şeyi bekliyordu, ama Mariette ne o şeyi söylüyor ne de buna niyetli görünüyordu; şakalaşıyor, ona göre, Nehludov'u özellikle duygulandırması gereken piyesten söz ediyordu.

Nehludov, Mariette'in bunları laf olsun diye söylediğini, asıl amacının tuvaletinin, omuzlarıyla beninin güzelliğini, çekiciliğini göstermek olduğunu anlıyordu. Bu, Nehludov'un hem hoşuna gidiyor hem de ona tiksinti veriyordu.

Nehludov için bütün bunları örten çekicilik perdesi henüz kalkmamıştı, ama bunun eninde sonunda bir perdeden ibaret olduğunu açıkça anlıyordu. Mariette'e bak-

maktan zevk alıyordu, yüz binlerce insanın gözyaşları, hayatları pahasına mevki yapmış bir koca ile bunları bile bile yaşadığını seziyordu. Bir gün önce söylediklerinin hep yalan olduğunu biliyor, biricik isteğinin, nedenini Nehludov'un da bilmediği halde, onu kendine âşık etmek olduğunu anlıyordu. Bir-iki kere şapkasını alarak kalkıp gitmeye hazırlandı ama yine oturdu.

Sonunda Mariette'in kocası, gür bıyıklarından tütün kokusu yayılarak locaya dönüp onu tanıyamıyormuş gibi koruyucu, küçümser bir bakışla süzünce Nehludov, adam daha kapıyı kapamadan koridora çıktı, paltosunu alarak eve gitti.

Nevski Caddesi'nde yürürken, önünden giden uzun boylu, alımlı, dikkat çekecek kadar şık giyinmiş bir kadına gözü takıldı. Kadın geniş asfalt yaya kaldırımdan sakin bir tavırla yürüyordu; yüzü, bütün bedeni kendisindeki zararlı gücün farkında olduğunu belli ediyordu. Karşıdan gelenler ve arkasından geçenler bir kere dönüp bakıyordu. Nehludov kadından daha hızlı yürüdüğü için, o da dönüp baktı. Kadının herhalde makyajlı olan yüzü güzeldi. Nehludov'un içinde biraz önce tiyatrodaki gibi hem insanı kendine çeken, hem de nefret veren bir duygu uyandı; hemen Mariette'i hatırladı. Bu yüzden kendi kendine kızan Nehludov, acele acele kadını geçerek Morskaya'ya saptı, rıhtıma çıkıp orada nöbetçi polisin şaşkın bakışları altında bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

"Öteki de tiyatroda, locasına girdiğim zaman tıpkı bunun gibi gülümsemişti," diye düşündü, "hatta gülümsemelerin anlamı da aynı. Arada yalnız şu fark var: Bu, dobra dobra ,'İhtiyacın varsa al beni, ihtiyacın yoksa, geç,' diyor. Öteki ise numaralar yapıyor, böyle şeyleri aklından bile geçirmiyormuş, son derece yüksek, ince duygular içinde yaşıyormuş gibi görünmeye çalışıyor. Ama aslında ikisinin de içyüzü bir. Hem de bu hiç olmazsa dü-

rüst hareket ediyor, öbürü yalancının biri... Sonra bu kadını yoksulluk bu hale düşürmüş; öteki oyun oynuyor, çekici, iğrenç, korkunç tutkuyu alaya alıyor. Sokak kadınıyla ancak susuzlukları tiksintilerinden güçlü olduğu için bu kokulu, çirkef suyu içmeye razı olan kimseler ilişki kurar; ama tiyatrodaki, insanın kanına belirsizce giren bir zehirdir..."

Nehludov, Başkan'ın karısıyla ilişkisini hatırladı, kafasında yüz kızartıcı anılar canlandı. "İnsanların hayvan tarafı pek iğrençtir," diye düşündü, "ama bunun gizlenmemiş, çıplak olması insana manen ulaştığı yükseklikten bu durumu görerek, küçümseme olanağı sağlar; bilirsin ki düşmüş de olsan, dayansan da, neysen daima osun. Oysa hayvan tarafı maskelenecek olursa, estetik, şiir zarıyla örtülür, üstelik kendisine tapınılmasını isterse, o zaman sen de buna kapılır, hayvanı tanrılaştırarak iyiyi kötüden ayırt edemez olursun. En korkunç olan da budur."

Nehludov bunları, çevresindeki sarayları, nöbetçileri, kaleyi, nehri, kayıkları ve borsa binasını gördüğü açıklıkla görüyordu. O gece ortalığı, insana durgunluk veren dinlendirici karanlığın yerine belirsiz, sıkıcı olmayan ve kaynağı gönülden aydınlatan bir ışık kaplamıştı.[1]

Nehludov'un ruhunda da bilmemezliğin doğurduğu dinlendirici karanlık yoktu.

Şimdi her şey açıktı. Önemli, iyi sayılan şeylerin değersiz, çirkin olduğu; bütün bu yaldızların ve debdebenin herkesçe alışılmış suçları, hem de cezasız bırakmaktan başka, insanların icat edebildiği her türlü güzellikle süslenmiş suçları örtmeye yaradığı apaçıktı.

Nehludov bunları kafasından silmek, görmemek istedi, ama olanak kalmamıştı artık. İç karanlığını aydınla-

1. Kutup bölgesinin ışıklı geceleri: Mayıs, haziran aylarının böyle gecelerine "beyaz geceler" denir.

tan ışığın kaynağını, Petersburg'u saran ışığın kaynağı gibi göremediği halde, bu ışık altında ortaya çıkan gerçekleri görmemezlik edemezdi. İçi hem sevinç hem merak doluydu.

XXIX

Moskova'ya dönünce Nehludov'un ilk işi, Maslova'ya Senato'nun mahkeme kararını tasdik ettiği, Sibirya yolculuğuna hazırlanması gerektiği kara haberini vermek için cezaevi hastanesine gitmek oldu. Avukatın Çar'a yazdığı ve şimdi Nehludov'un imzalaması için Maslova'ya götürdüğü dilekçeden pek umudu yoktu. Hem de işin tuhafı, artık bu işte olumlu bir karar alınmasını istemiyordu. Kendini Sibirya yolculuğuna, sürgünler, kürek hükümlüleri arasında yaşamaya iyice hazırlamıştı. Maslova beraat edecek olursa, hayatlarını yeniden nasıl düzenleyeceğini tasarlayamıyordu. Nehludov, Amerika'da kölelik devrinde yaşamış Amerikalı yazar Thoreau'nun sözlerini hatırladı: Thoreau, köleliği yasayla kabul eden, koruyan bir ülkede namuslu insanın yaşayabileceği biricik yerin cezaevi olduğunu söylemişti. Nehludov da Petersburg yolculuğundan, orada öğrendiklerinden sonra aynı şekilde düşünmeye başlamıştı.

"Evet, bu zamanda Rusya'da da namuslu bir adam ancak cezaevinde barınabilir," diye düşünüyordu. Cezaevine girerken buna içten inanmıştı.

Hastane kapıcısı Nehludov'u hemen tanıdı. Maslova'nın artık orada olmadığını haber verdi.

"Şimdi nerede?"

"Gene cezaevinde."

Nehludov, "Buradan niçin aldılar?" diye sordu.

Kapıcı küçümser bir gülümsemeyle, "Bunlar böyledir Prens Hazretleri," dedi. "Sağlık memuru ile fingirdeşmeye başlayınca başhekim hemen sepetledi."

Nehludov, Maslova'nın ruh durumunun onu bu derece ilgilendireceğini tahmin etmiyordu. Bu habere adamakıllı şaşırmıştı. İçinde, büyük bir felaket haberi alınca duyulan duygu vardı. İçi sızladı. Haberin onda uyandırdığı ilk duygu, utanç olmuştu. Her şeyden önce, Maslova'nın ruh bakımından değiştiğine inanmasını gülünç buldu. Özverisini kabul etmek istemeyişi, sitemler, gözyaşları, hep ondan iyice yararlanmak isteyen ahlaksız bir kadının kurnazlıklarıydı. Nehludov, son ziyaretinde, onda düzelemeyeceğini belirten ve şimdi gerçekleştiğini anladığı bazı işaretler gördüğünü hatırlar gibi oldu. Bütün bunlar, alışılmış bir hareketle şapkasını giyerek hastaneden çıkarken aklından geçti. Kendi kendine, "Şimdi ne yapmalıyım?" diye düşündü. "Onun bu hareketi karşısında artık kendimi serbest sayamaz mıyım?" Ama bu soruyu sorar sormaz, Maslova'yı bırakmakla, istediği gibi kadını değil, kendisini cezalandıracağını anladı, korktu.

"Hayır, olan şey kararımı değiştiremez, tersine, kuvvetlendirebilir. Varsın, içinden geldiği gibi hareket etsin; canı çekerse, sağlık memuru ile fingirdeşsin, bunlar hep onun bileceği şeyler... Bana düşen, vicdanımın emrettiği gibi hareket etmektir... Vicdanım, günahımı bağışlatmam için benden özgürlüğümü feda etmemi istiyor; göstermelik de olsa onunla evlenmeli, nereye gönderilirse peşinden gitmek kararımdan vazgeçmemeliyim." Nehludov bunları kendi kendine hırçın bir inatla söyledikten sonra hastaneden çıktı. Kesin kararlar vermiş bir adam yürüyüşüyle cezaevinin büyük kapısına doğru ilerledi.

Kapıdaki nöbetçiye, Maslova'yı görmek istediğini,

Müdür'e haber vermesini söyledi. Nehludov'u tanıyan nöbetçi gardiyan ona, ahbapça, cezaeviyle ilgili önemli bir haber verdi: Yüzbaşı gitmiş, yerine başka, sert bir amir gelmişti.

"Öyle sıkıştırıyor ki görmeyin," dedi. "Kendisi burada. Şimdi haber verirler."

Gerçekten Müdür, cezaevindeydi, bekletmeden Nehludov'un yanına geldi. Yeni müdür uzun boylu, elmacık-kemikleri çıkık bir adamdı, hareketleri gayet ağır, suratı asıktı.

Nehludov'a bakmadan, "Ziyaretler belirli günlerde, ziyaret salonunda yapılır," dedi.

"Çar'a verilecek bir dilekçeyi imzalatmak istiyorum."

"Bana verebilirsiniz."

"Mahpusu görmem gerek. Hem eskiden bana her zaman izin verirlerdi."

Müdür, Nehludov'u sert bir bakışla süzerek, "O eskidendi," dedi.

Nehludov, ısrar ederek cüzdanını çıkardı:

"Validen izin kâğıdım var."

Müdür hep öyle, Nehludov'a bakmaksızın, "İzninizle göreyim," dedi; uzun, kemikli, beyaz parmaklarıyla Nehludov'un uzattığı kâğıdı aldı. İşaretparmağında altın yüzüğü vardı. Kâğıdı ağır ağır okuduktan sonra, "Yönetim odasına buyurun," dedi.

Bu sefer yönetim odasında kimse yoktu. Müdür masaya oturdu, üstünde duran kâğıtları karıştırmaya başladı, besbelli görüşmede bulunmaya niyetleniyordu.

Nehludov, siyasi suçlu Bogoduhovskaya'yı da görüp göremeyeceğini sorunca Müdür kısaca, olanaksız olduğunu söyledi.

"Siyasilerle görüşmek yasaktır," diyerek tekrar kâğıtlarını okumaya daldı. Nehludov, Bogoduhovskaya'ya yazılmış olan cebindeki mektubu düşündü, kendini, gizli

planları yakalanarak bozulan suçlu bir adam gibi hissetti.

Maslova odaya girince Müdür, başını kaldırarak Maslova'ya ya da Nehludov'a bakmaksızın, "Görüşün!" dedi, yeniden önündeki kâğıtlara daldı.

Maslova'nın üzerinde her zamanki gibi beyaz bluz, eteklik, başında başörtüsü vardı. Nehludov'a yaklaşıp onun soğuk, öfkeli yüzünü görünce, morarma derecesinde kızardı, parmaklarıyla bluzunun kenarını çekiştirerek gözlerini indirdi.

Utancı, hastane kapıcısının Nehludov'a söylediklerini doğruluyordu.

Nehludov ona karşı geçen seferki gibi davranmak istedi, ama duyduğu nefret o kadar fazlaydı ki, kendini zorladığı halde elini uzatamadı.

Yüzüne bakmadan ve elini uzatmaksızın, sinirli bir sesle, "Size kötü haber getirdim," dedi, "Senato reddetti."

Maslova tıkanacak gibi oldu, garip bir sesle, "Böyle olacağını biliyordum," diye yanıt verdi.

Durum, geçen buluşmalarındaki gibi olsaydı, Nehludov nereden bildiğini sorardı, oysa şimdi yalnızca yüzüne baktı, Maslova'nın gözleri yaş doluydu.

Bu Nehludov'u yumuşatmadı, tam tersine, kadına kızgınlığı bir kat daha arttı.

Müdür ayağa kalkarak odada dolaşmaya başladı.

Nehludov, Maslova'ya karşı duyduğu tiksintiye karşın yine de Senato'daki başarısızlığa üzüldüğünü söylemeyi gerekli gördü.

"Üzülmeyin," dedi. "Çar'a göndereceğimiz dilekçe belki de iyi bir sonuç verir; umarım ki..."

Maslova, nemlenmiş şehla gözleriyle ona acı acı bakarak, "Bunun için üzülmüyorum," diye sözünü kesti.

"O halde?"

"Siz hastaneye gittiniz, orada size benim için bazı şeyler söylediler herhalde..."

Nehludov kaşlarını çatarak soğuk soğuk, "İstediğiniz gibi hareket edebilirsiniz," dedi.

Gururunun kırılmasından acı duydu, Maslova hastane lafını açar açmaz yeniden depreşmişti. Kadına nefretle bakarak, "Benim gibi yüksek çevreden, en iyi aile kızlarının evlenmeyi mutluluk saydıkları bir adam, bu kadını almak istiyor da, o sabredemeden, bir sağlık memuru ile fingirdiyor..." diye düşündü.

Cebinden büyük bir zarf çıkararak masaya koydu.

"İşte dilekçe, imzalayın."

Maslova başörtüsünün ucuyla gözyaşlarını silerek masanın yanına geldi, nereye, ne yazılacağını sordu.

Nehludov, nereye ne yazılacağını gösterdi. Maslova sol eliyle ceketinin sağ kolunu düzelterek oturdu. Nehludov ayakta, başucunda duruyor, masanın üzerine eğilmiş kadının tutmaya çalıştığı hıçkırıklardan sarsılan sırtına bakıyordu. İçinde iyilikle kötülük çarpışıyordu. Gördüğü hareketin acısını mı çıkarmalıydı, yoksa acı çeken kadına acımalı mıydı?.. Son duygusu üstün geldi.

Bu neden böyle oldu? Nehludov buna, kadına acıması mı, yoksa kendini, günahlarını, Maslova'da suç saydığı şeyleri kendisinin de yaptığını hatırlaması mı neden olmuştu, pek kestiremiyordu. Yalnız, birdenbire, hem kendini suçlu bulmuş hem de Maslova'ya karşı derin bir acıma duymuştu.

Maslova dilekçeyi imzaladı, mürekkebe bulaşmış parmağını eteğine silerek ayağa kalktı. Nehludov'a baktı.

Nehludov, "Sonuç ne olursa olsun, hiçbir şey beni kararımdan döndüremez," dedi. Kadını bağışladığını düşünüyor, bu ona karşı duyduğu acıma ve şefkat duygularını kuvvetlendiriyordu. İçinde, Maslova'yı avutma isteği uyanıyordu.

"Evet, söylediğimi yapacağım. Sizi nereye gönderirlerse, ben de birlikte gideceğim."

Maslova acele acele sözünü keserek, "Hiç gereği yok," dedi; yüzü birden ışıklanmıştı.

"Yol için eksikleriniz varsa, hatırlamaya çalışın."

"Büyük bir gereksinimim yok. Eksik olmayın."

Müdür yanlarına geldi; Nehludov onun söylemesini beklemeden Maslova'yla vedalaştı, çıktı. İçinde şimdiye kadar duymadığı durgun bir sevinç, huzur ve bütün insanlara karşı sevgi vardı. Nehludov'u sevindiren, onu henüz ulaşamadığı bir noktaya doğru yükselten, Maslova'nın hiçbir hareketinin ona olan sevgisini sarsmayacağı inancıydı. Varsın sağlık memuru ile oynaşsın, bu onun bileceği işti. Nehludov onu, elbette ki kendisi için değil, onun için ve Tanrı için sevmeye devam edecekti.

Oysa Maslova'nın hastaneden kovulmasına neden olan ve Nehludov'un inandığı sağlık memuru ile oynaşma sorunu şundan ibaretti: Maslova, asistan kadının emri üzerine öksürük ilacı almak için koridorun öbür ucundaki eczaneye gitmişti. Öteden beri ona sarkıntılık eden uzun boylu, yüzü sivilceli sağlık memuru Ustinov yalnızdı. Adam hemen ona sarılmak istemişti gene, Maslova kolları arasından sıyrılmaya çalışırken adamı öyle bir itiş itti ki, öteki rafa çarparak iki şişeyi düşürdü, şişeler kırıldı.

O sırada koridordan geçen başhekim kırılan şişelerin şıngırtısını duyup eczaneden yüzü kıpkırmızı koşarak çıkan Maslova'yı görünce sert sert bağırdı:

"Bana bak kız, burada da şununla bununla oynaşırsan, hemen sepetlerim seni."

Sonra sağlık memuruna gözlüğünün üstünden sert sert bakarak, "Ne oluyor?" diye sordu.

Sağlık memuru gülümseyerek suçsuzluğunu ispat etmeye çalıştı. Doktor sonuna kadar dinlemeden başını doğrulttu, gözlüğü içinden bakarak koğuşlara gitti. Aynı gün Müdür'e, Maslova'nın yerine daha uslu bir hademe gönderilmesini söyledi.

Maslova'nın sağlık memuru ile oynaşması bundan ibaretti işte. Erkeklerle oynaşıyor diye hastaneden kovulmak Maslova'ya pek acı gelmişti; çünkü çoktandır nefret ettiği erkeklerle ilişkilerden, Nehludov'la karşılaştıktan sonra büsbütün tiksinmişti. Geçmişi ve bugünkü hali yüzünden, herkes gibi sivilceli sağlık memurunun da ona hakaret etmeyi doğal bularak reddedişini hayretle karşılaması, Maslova'nın çok gücüne gidiyordu. Kendine son derece acıyor, içinden boyuna ağlamak geliyordu. Demin Nehludov'un yanına çıkarken hakkındaki iftirayı onun da duyabileceğini düşünmüş, suçsuz olduğunu anlatmak istemişti. Ama söze başlar başlamaz, Nehludov'un inanmadığını, sözlerinin ancak kuşkusunu kuvvetlendirdiğini anladı, hıçkırıkları boğazına düğümlendi, sustu. Maslova, Prens'e ikinci görüşlerinde söylediği gibi, onu bağışlamadığını, ondan nefret ettiğini düşünmeye, kendini buna inandırmaya çalışıyordu. Oysa Nehludov'u çoktandır seviyordu, hem de öylesine seviyordu ki, Nehludov'un her dediğini yerine getirmeye çalışıyordu. İçkiyi, sigarayı bırakmış, cilve yapmaktan, kırıtmaktan vazgeçmiş, hastaneye hademe olarak girmişti. Bunları hep onun isteğini bildiği için yapıyordu. Nehludov onu nikâhlamak istediğini söylediğinde, her seferinde kesin olarak reddedişi, bir yandan, ona bir kere daha söylediği tumturaklı sözleri tekrarlamak istediğinden, ama en çok, evlenmelerinin Nehludov'u mutsuz edeceğini bilmesinden ileri geliyordu. Bu özveriyi kabul etmemeye kesin olarak karar vermişti. Bununla birlikte, Prens'in onu küçümsediğini, hep eski halde kaldığını sanarak, içindeki değişiklikleri görmediğini düşündükçe acı çekiyordu. Nehludov'un hastanede gerçekten kötü bir şey yaptığını düşünmesi olasılığı, Maslova'yı, küreğe mahkûmiyetinin kesinleştiği haberinden daha çok üzmüştü.

XXX

Maslova yola çıkacak ilk kafileyle gönderilebileceği için Nehludov yol hazırlığına başladı. Ama öyle çok işi vardı ki, ne kadar boş zamanı da olsa, gene de bitiremeyeceğini anlıyordu. Şimdiki hali eskisinden ne kadar başkaydı. Eskiden, ancak arayarak iş bulabilirdi, işlerin konusu da her zaman aynıydı: Dimitri İvanoviç Nehludov... Bununla birlikte, eskiden amaç yalnız Dimitri İvanoviç'e hizmet etmek olduğu halde, işler ne sıkıcı şeylerdi. Şimdi, işlerin hiçbiri Dimitri İvanoviç'e ait değildi, hep başka insanlarla ilgiliydi. Buna karşın, hepsi de meraklı, heyecanlı şeylerdi, hem de o kadar çoktu ki!.. Öte yandan eskiden, Dimitri İvanoviç'in işleri Nehludov'u daima sıkar, sinirlendirirdi, başkalarının işleri ise çoğu zaman onu neşelendiriyordu.

Nehludov işlerini üçe ayırmış, bunlarla ilgili kâğıtları aşırı düzenliliğiyle üç ayrı çantada toplamıştı.

Birinci iş, Maslova'ya, ona yapılacak yardıma aitti. Bu konuda şunlar yapılacaktı: İlkin, Çar'a yollanan dilekçe izlenecek, desteklenecek, sonra Sibirya yolculuğuna hazırlanılacaktı.

İkinci iş, çiftlikler sorununun düzenlemesiydi. Panovo'daki arazisinin kira bedelini köylüler toplu gereksinimleri için yatıracaklardı. Anlaşmayı yasal olarak da tamamlamak için bir şartnameyle vasiyetname hazırlayıp imzalamak gerekiyordu. Kuzminskoye işi orada kararlaştırılan şekilde yürütülecekti. Yani, tarlaların kirasını Nehludov alacaktı; yapılacak şey taksit zamanını, köylülere ayrılacak para ile geçimi için kendisine alacağı miktarı saptamaktı. Sibirya yolculuğu masrafının ne kadar tutacağını bilmediği için şimdilik yarı yarıya azalttığı bu gelir kaynağından büsbütün vazgeçmemeye karar vermişti.

Üçüncü iş, ona gitgide daha sık başvurmaya başlayan mahkûmlara yardım sorunuydu.

Önceleri Nehludov, ona başvuran mahpuslara yardım edebilmek için hemen harekete geçiyordu, ama zamanla, dileği olanlar o kadar çoğaldı ki, hepsinin isteğini yerine getirmek olanaksızlaştı. Bu durum, Nehludov'un karşısına, ister istemez, şu sırada onu en çok uğraştıran dördüncü bir iş çıkardı.

Dördüncü iş, ceza mahkemesiyle ilgili bir sorundu. Varlığı, Nehludov'un az çok tanıdığı kimselerle dolu olan şu cezaevinin ve onu hayrete düşüren şu ceza yasasının yüzlerce, binlerce kurbanının yattığı Petropavlovsk Kalesi'nden Sahilin'e kadar bütün sürgün yerlerinin yaşamasına neden olan bu kuruluş neydi, nereden çıkmıştı, niçin yaşıyordu?

Nehludov, mahpuslarla konuşmalarından, avukatıyla, hapishane papazı ve Müdür'le yaptığı konuşmalardan, içeride bulunanların listelerinden, mahpusların, yani suçlu diye anılan kimselerin beş sınıfa ayrıldığını anlamıştı. Birinci sınıfta hiç suçu olmayan, mahkemelerin yanlışlığına kurban giden kimseler vardı; haksız yere kundakçılıkla suçlanan Meşov, Maslova ve başkaları bunlardandı. Bu sınıf pek kalabalık değildi; Papaz'a göre, oranları tüm suçlular içinde ancak yüzde yediyi buluyordu, ama bunların durumu insanda özel bir merak uyandırıyordu. İkinci sınıf, öfke, kıskançlık, sarhoşluk gibi nedenlerle, yani yargılayanların, cezalandıranların da aynı koşullar altında işleyecekleri kesin olan suçlar yüzünden oradaydılar. Nehludov'un incelemelerine göre suçluların aşağı yukarı yarısından çoğu bu sınıfa giriyordu.

Üçüncü sınıftakiler, kendilerine göre en doğal, hatta iyi, ama yasaları yapanlara göre suç sayılan hareketleri yapanlardı. Bu sınıfa girenler gizli içki satanlar, kaçakçılar, mülk sahiplerinin, devletin ormanlarından ot, odun

toplayanlardı. Hırsızlık eden dağlılarla kiliseleri soyan dinsizler de bunlardandı.

Dördüncü sınıftakilerin suçlu sayılmalarına neden ise manen toplumun ortalama düzeyinin üstünde olmalarıydı. Tarikatçılar, Polonyalılar, bağımsızlıkları için başkaldıran Çerkezler, hükümete karşı gelen sabotajcılar böyle suçlulardandı. Nehludov'un hesaplarına göre, bağımsızlık isteyen, hükümete karşı gelen bu suçluların oranı çok büyüktü.

Beşinci sınıftakilere gelince: Bunlar topluma karşı suçlu olmaktan çok, toplumun kendilerine karşı suçlu olduğu kimselerdi. Yüzüstü bırakılmış, sürekli bir baskı altında ve kötülüğe karşı duyduğu istek içinde sersemlemiş kilim hırsızı çocuk bu tipin örneklerindendi. Nehludov'un cezaevinde ve dışında gördüğü, hayat koşullarının suç sayılan hareketleri yapmaya zorladığı insanlar da bu sınıfa giriyordu. Nehludov'un incelemelerine göre o sıralar görüşüp konuştuğu birçok hırsız, katil de bu sınıftandı. Yeni kuramın suçlu tipler saydığı, varlıkları bile, ceza yasasına ve cezaya olan gereksinimi destekleyen manen bozuk, ahlaksız adamları da yakından tanıyınca Nehludov, bunları aynı sınıfa ayırmıştı. Onun düşüncesine göre bu anormal, bozuk ruhlu suçlular, topluma karşı suçlu olmaktan çok, toplumun onlara karşı suçlu olduğu kimselerdendi; şu ayrımla ki, toplum, bu suçu şimdi, doğrudan doğruya onlara değil, vaktiyle babalarına, dedelerine karşı işlemişti.

Bunların arasında Nehludov'u en çok şaşırtan, hep aynı çeşit hırsızlıklar yapan Ohotin olmuştu. Ohotin, bir fahişenin gayrimeşru oğluydu, köprü altlarında büyümüştü, otuz yaşına kadar polis memurlarından daha yüksek ahlaklı kimseyle ilişkisi olmamıştı. İlk gençliğinden beri bir hırsız çetesindeydi; son derece gülünç bir adam olduğu için insanı kolayca kendine çekerdi. Nehludov'dan yardım isterken, bir yandan da kendisiyle, yar-

gıçlarla, cezaeviyle, yasalarla, hem yalnız ceza yasalarıyla değil Tanrı yasalarıyla da alay ediyordu.

Öbürü gayet güzel bir adam olan Fedorov'du. Başında bulunduğu çeteyle ihtiyar bir memuru öldürmüş ve soymuştu. Köylüydü; babasının elinden evini yasaya aykırı olarak almışlardı. Fedorov askerde, bir subayın metresine âşık olduğu için epey hırpalanmıştı. Korkulu, hayattan ancak zevk isteyen, zevklerine set çeten insanları gözü görmeyen, hayatta zevkten başka bir amaç olabileceğini aklı almayan bir adamdı. Nehludov, ikisinin de, zengin nitelikli oldukları halde, ihmal yüzünden ziyan olan yaban bitkileri gibi yüzüstü bırakılmış olduklarını, bu yüzden bozulduklarını anlıyordu. Nehludov orada, ahmaklıklarıyla, yabanıllıklarıyla insanı iğrendiren bir serseriyle bir kadın da görmüştü, ama gene de onlarda İtalyan okulunun sözünü ettiği suçlu tipini bulamamıştı. Bunlar onda nefret uyandıran kimselerdi, o kadar. Böylelerine cezaevi dışında fraklar, apoletler içinde, dantellere bürünenler arasında da rastlanıyordu.

İşte Nehludov'u o sıralar bu kadar ilgilendiren dördüncü iş, neden bu çeşit çeşit insanlar cezaevlerini doldururken, tıpkı onlara benzeyen başka insanların dışarıda serbestçe yaşayabilmeleri, hatta ötekileri yargılayabilmeleri sorunuydu.

Nehludov, önceden bu sorunun yanıtını kitaplarda bulabileceğini ummuş, bu konuda ne kadar eser varsa almıştı. Cesare Lombroso, Raffaele Garofalo, Enrico Ferri, Friedrich List, Henry Maudsley ve Gabriel Tarde'ın kitaplarını büyük bir dikkatle okumuştu.

Ama okudukça hayal kırıklığına uğradı. Bilime, yazı yazmak, tartışmalara girişmek ya da yalnızca bilgi edinmek amacıyla değil de düz, sade, hayata ait sorularına yanıt almak için başvuranların karşılaştıkları duruma düştü. Bilim, ceza yasası ile ilgili karmakarışık binlerce

soruya yanıt veriyordu, ama Nehludov'un sorusunu yanıtsız bırakıyordu.

Oysa Nehludov son derece basit bir şey soruyordu: Bazı insanlar başkalarını hapse tıkıyor, onlara işkence ediyor, sürüyor, öldürüyorlardı; onlar da işkence edip dövüp öldürdüklerinden farklı olmadıkları halde, bunu nasıl, ne hakla yapabiliyorlardı? Kitaplarda yanıtlanan sorular ise şunlardan ibaretti: İnsanda istem özgürlüğü var mıdır, yok mudur? Bir insanın kafatasının ölçülmesi vs. ile suçlu tipten olup olmadığı anlaşılabilir mi? Suçta soyaçekimin ne rolü vardır? Doğuştan ahlaksızlık var mıdır? Ahlak nedir? Delilik nedir? Soy bozukluğu nedir? Mizaç nedir? Suç üzerinde iklimin, beslenme tarzının, bilgisizliğin, göreneğin, hipnotizmanın, tutkuların ne gibi etkileri olabilir? Toplum nedir? Toplumun ne gibi ödevleri vardır? vb. vb.

Bunlar Nehludov'a, bir gün okuldan dönen küçük bir çocuğun verdiği yanıtı hatırlatmıştı. Nehludov çocuğa, hecelemeyi öğrenip öğrenmediğini sormuştu. Çocuk, "Öğrendim," diye yanıt verdi. "Öyleyse, 'pençe'yi hecele bakalım." Çocuk, yüzüne kurnaz kurnaz bakarak, "Ama hangi hayvanın pençesini, köpeğin pençesini mi?" demişti. Nehludov'un şimdi öğrenmek isteği soruna bilim kitaplarında bulduğu yanıtlar da, hep böyle soru şeklinde yanıtlardı. İçlerinde pek çok bilimsel, merak uyandırıcı bilgiler vardı, ama en önemli sorun, bazı insanların başkalarına ne hakla ceza verdikleri sorusu aydınlatılmamıştı. Öte yandan ileri sürülen bütün düşüncelerde, ceza temel olarak kabul ediliyor, buna olan gereksinimin açıklanması, haklı gösterilmesi yoluna gidiliyordu. Nehludov, çok, ama ara vererek okuyordu. İstediği yanıtı bulamayışını üstünkörü çalışmasına veriyor, ileride bulacağını umuyordu. Bu yüzden, son zamanda sık sık aklına gelen, kendi kendine bulduğu bir yanıtın doğruluğuna inanmak istemiyordu.

XXXI

Maslova'nın birlikte gideceği kafilenin hareket günü 5 Temmuz olarak saptanmıştı. Nehludov da aynı gün onunla birlikte yola çıkmaya karar verdi. Hareket gününden bir gün önce, kardeşiyle görüşmek için Nehludov'un ablası, kocasıyla kente geldi...

Nehludov'un ablası Natalya İvanovna Ragojisinskaya, kardeşinden on yaş büyüktü. Dimitri, az çok onun etkisinde büyümüştü. Natalya İvanovna küçüklüğünde onu pek severdi, yirmi beşine basıp gelinlik kız olunca on beş yaşındaki kardeşiyle yaşıt iki arkadaş gibi birbirlerine bağlandılar. Natalya o zamanlar, Dimitri'nin sonradan ölen arkadaşı Nikolenka İrtenyev'e âşıktı. İkisi de Nikolenka'yı, onda ve kendilerinde bütün iyi olan, insanları birleştiren şeyleri severlerdi.

O zamandan beri ikisinin de ahlakı bozulmuştu; Dimitri'yi askerlik, yaşadığı kötü hayat, Natalya'yı da şehvetli bir aşkla sevdiği adamla evlenmesi bu hale getirmişti.

Bu adam iki kardeşin bir zamanlar en kutsal, en değerli saydıkları şeylerden hoşlanmamakla kalmıyor, üstelik bunları anlamıyordu. Son derece gururlu olduğu için manen yükselmek, insanların hizmetine koşmak gibi istekleri gösterişten ibaret sanıyordu.

Ragojisinski'nin adı tanınmamıştı, serveti yoktu ama çok becerikli bir memurdu; yerine göre liberal, yerine göre muhafazakâr olur, zamana ve zemine uymayı, olaylardan kendi çıkarına göre yararlanmayı pek iyi bilirdi. Adliyede oldukça parlak bir mevkide bulunmasını, kadınlar arasındaki başarılarına borçluydu. Artık pek genç sayılmayacağı sıralarda Avrupa'da Nehludovlarla tanıştı, o zaman oldukça geçkin bir kız olan Nataşa'yı kendine

âşık etti. Kızın annesi bu evlenmeyi bir *mésalliance*[1] sayarak istemediği halde, onunla evlendi.

Nehludov kendisinden bile gizlediği ve bu duygusu ile savaştığı halde eniştesinden nefret ederdi. Adamın duygularındaki bayağılığı, kendini beğenmesini, dar kafalılığını sevmiyordu. Ama ondan hoşlanmamasının asıl nedeni, bu zavallı yaratığı son derece tutkuyla, bencilce seven ablasının, kocasının keyfi için benliğinin en iyi taraflarını köreltmesi olmuştu.

Nehludov Nataşa'nın, bu kafasının ortası dazlak, kıllı, kendini beğenmiş herifin karısı olduğunu düşündükçe daima azap duyardı. Çocuklarına karşı bile nefret duymaktan kendini alamıyordu. Ablasının anne olacağını her haber alışında, içinde Nataşa'ya bu yabancı adamdan yeni bir kötülük bulaşmış gibi, acımaya benzer bir duygu duyardı.

Ragojisinskiyler çocuklarını –biri oğlan, öbürü kız iki çocukları vardı– evde bırakarak yalnız gelmişlerdi; kentin en iyi otelinde, en iyi daireye yerleştiler. Natalya İvanovna, hemen, eskiden annesinin oturduğu eve gitti, ama kardeşini bulamayarak Agrafena Petrovna'dan onun pansiyona taşındığını öğrenince, oraya yollandı. Üstü başı kirli bir uşak, onu karanlık, pis kokulu, gündüz bile lamba ile aydınlatılan koridorda karşıladı, Prens'in evde olmadığını söyledi.

Natalya İvanovna, ona pusula bırakmak için kardeşinin dairesini görmek istedi. Uşak götürdü.

İki ufak odadan ibaret daireye girince çevresini dikkatle gözden geçirmeye başladı. Her şeyde Nehludov'un o eski temizliği, düzeni görünüyordu. Yalnız kardeşi için yepyeni bir şey olan sadelik onu şaşırtmıştı. Masanın üze-

1. (Fr.) Denk olmayan eşlilik.

rinde tunçtan küçük bir köpek, eskiden tanıdığı bir kurutmalık vardı. Düzenle sıralanmış evrak çantaları, kâğıtlar, yazı takımları, ceza yasası ciltleri, Henry George'un İngilizce bir kitabı ve sayfaları arasında Natalya'nın eskiden bildiği fildişinden eğri bir mektup açacağıyla Tarde'ın Fransızca eseri de hep bildik şeylerdi.

Masaya oturarak bir pusula yazdı, kardeşinden o gün yüzde yüz onlara gelmesini rica etti; sonra, gördüğü şeylere hayretle başını sallayarak otele döndü.

Natalya İvanovna'yı kardeşine ait iki sorun ilgilendirmekteydi: Oturduğu kentte herkesin ağzında dolaştığı için duyduğu Katyuşa'yla evlenmesi, bir de arazisini köylülere dağıtması sorunları...

Bunu da herkes biliyor, çoğu kimse siyasi, tehlikeli bir hareket sayıyordu. Kardeşinin Katyuşa'yla evlenme işi, Natalya İvanovna'nın bir bakıma hoşuna gidiyordu. Onun böyle kafasının dikine hareket etmesine bayılıyordu, kocaya varmasından önceki tatlı zamanların Nehludov'unu görür gibi oluyordu.

Bununla birlikte kardeşinin o korkunç kadınla evleneceğini düşünürken içini korku kaplamıyor da değildi. Hatta bu duygu ağır bastığı için ne kadar güç olduğunu bildiği halde, elinden geleni yaparak onu bu işten vazgeçirmeye karar vermişti.

Öteki iş, köylülere toprak dağıtma işi, Natalya İvanovna'yı o kadar ilgilendirmiyordu; ama kocası buna fena halde kızıyor, kardeşini bu konuda etkilemesini istiyordu. İgnati Nikiforoviç bunu ciddiliğe aykırı, züppece, gururdan doğan bir hareket sayıyordu. Bu hareketin, eğer açıklamaya olanak varsa, ancak herkesten başka türlü görünmek, kendinden söz ettirmek isteğiyle açıklanabileceğini söylüyordu.

"Kirayı gene köylülere verdikten sonra toprağı kiraya vermenin ne anlamı var," diyordu. "Mademki niyeti

vardı, toprağını Köy Bankası[1] eliyle satabilirdi. İşin doğrusu bu. Sözün kısası bu, anormal bir hareket." İgnati Nikiforoviç bunları söylerken vasiliği bile aklından geçiriyor, karısının bu garip niyeti hakkında ciddi olarak kardeşiyle konuşması için ısrar ediyordu.

XXXII

Nehludov eve dönünce masanın üzerinde ablasının mektubunu buldu, hemen ona gitti. Vakit akşamdı. İgnati Nikiforoviç bitişik odada dinlendiği için, Natalya İvanovna kardeşini tek başına karşıladı. Beli dar, siyah, ipek bir elbise giymişti, göğsünde kırmızı bir fiyonk vardı, siyah saçları kabartılmış, modaya uygun taranmıştı. Kendisiyle yaşıt olan kocasından genç görünmeye gayret ettiği belliydi. Kardeşini görünce hızla kalktı, ipekli eteğini hışırdatarak ona doğru yürüdü. Kucaklaştılar, gülümseyerek birbirlerine baktılar. Bakışmalarında gizemli, sözle ifade edilemeyecek, içinde birçok gerçeği toplamış bir anlam vardı. Bunun ardından, birbirlerine gerçeğe uymayan sözler söylemeye başladılar. Annelerinin ölümünden beri görüşmemişlerdi.

Nehludov, "Hem şişmanlamış, hem gençleşmişsin," dedi.

Ablası memnun olarak dudaklarını büzdü.

"Sen de zayıflamışsın."

"İgnati Nikiforoviç nasıl?"

"Dinleniyor. Gece iyi uyuyamadı da..."

1. Krestyanski Bank, 1882 yılında köylülerin özel toprak alımına yardım amacıyla kurulmuştu.

Şu sırada pek çok şey söylenmesi gerekiyordu ama sözleri bir şey ifade etmiyordu, sadece bakışları gereken şeylerin söylenmediğini belirtiyordu.

"Sana uğradım."

"Evet, biliyorum. Evi bıraktım. Bana büyük, ıssız geliyor, canım sıkıldı. Benim mobilyaya, bütün o eşyaya da gereksinimim yok, sen al."

"Evet, oraya gidişimde Agrafena Petrovna söylemişti. Çok teşekkür ederim ama..."

O sırada otelin uşağı gümüş çay takımını getirdi. Uşak çay sofrasını hazır edinceye kadar konuşmadılar. Natalya İvanovna masanın karşısındaki koltuğa geçti, sessizce çaydanlığa çay koydu. Nehludov da susuyordu.

Natalya kesin bir tavırla kardeşine bakarak, "Ben her şeyi biliyorum Dimitri," dedi.

"Buna memnun oldum."

Natalya İvanovna, "O hayattan sonra onu düzeltebileceğini umuyor musun?" diye sordu.

Nehludov küçük bir iskemlede, arkalığa dayanmadan dimdik oturuyor, ablasını dikkatle dinleyerek söylediklerini iyi anlamak, iyi yanıt vermek istiyordu. Maslova ile son görüşmesinden sonraki hali devam ediyordu, içi durgun bir sevinç ve bütün insanlara karşı hoşgörüyle doluydu.

"Düzeltmek istediğim o değil, benim," diye yanıt verdi.

Natalya İvanovna içini çekti.

"Evlenmekten başka çareler de var."

"Ama ben bunu hepsinden iyi buluyorum, hem de böylece yararlı olabileceğim bir çevreye gireceğim."

"Mutlu olabileceğini sanmıyorum," dedi ablası.

"İş benim mutluluğumda değil ki."

"Kuşkusuz, ama eğer bir kalp taşıyorsa o da mutlu olmaz, hatta bunu isteyemez de."

"Zaten istemiyor."

"Anlıyorum, ama hayat..."

"Ne olmuş hayata?.."

"Hayat bizden başka şeyler de ister."

Nehludov, ablasının gözlerinin ve ağzının çevresi ince çizgilerle dolu olduğu halde hâlâ güzel yüzüne bakarak, "Hayat, gereken şeyleri yapmamızdan başka hiçbir şey istemez," yanıtını verdi.

Ablası içini çekerek, "Anlamıyorum doğrusu," dedi.

Nataşa'nın evlenmeden önceki halini hatırlayan Nehludov, sayısız çocukluk anılarından örülmüş şefkat dolu bir duyguyla, "Zavallı sevgili kardeşim! Nasıl da bu kadar değişebilmiş?" diye düşündü.

O ara odaya, her zamanki gibi başı dik, geniş göğsü kabarmış halde, yumuşak, hafif bir yürüyüşle İgnati Nikiforoviç girdi. Gözlüğü, kafasının dazlağı, siyah sakalı hep pırıl pırıldı; gülümsüyordu.

Bazı hecelere doğal olmayan bir şekilde, bile bile basarak, "Hoş geldiniz, hoş geldiniz," dedi. (Daha evliliğin ilk zamanlarında enişteyle kayınbirader senlibenli konuşmaya çalıştıkları halde yapamamışlardı, "siz"li konuşuyorlardı.)

El sıkıştıktan sonra İgnati Nikiforoviç hafif bir hareketle koltuğa oturdu.

"Sohbetinize engel olmayayım?"

"Rica ederim; söylediğim, yaptığım şeyleri saklamak âdetim değildir."

Nehludov koruyucu, kendine güvenen tavırlı adamın sesini duyup yüzünü, kıllı ellerini görünce, yumuşak başlılığını bir anda kaybedivermişti.

Natalya İvanovna, "Yapmaya niyet ettiği işten söz ediyorduk," dedi. Çaydanlığı alarak, kocasına, "Sana da vereyim mi?" diye sordu.

"Lütfen. Hangi işten yani?"

Nehludov, "Kendisine karşı suçlu olduğum kadınla birlikte Sibirya'ya gitme işinden," dedi.

"İşittiğime göre, bu sadece birlikte gitmekten ibaret değilmiş, daha ileri bir şeymiş..."

"Öyle; o razı olursa evlenmek de istiyorum."

"Öyle mi? Zahmet olmazsa bunun nedenini anlatır mısınız? Ben anlayamıyorum da..."

"Neden şu ki, bu kadın... yani kötülük yolunda ilk adımı..." Nehludov uygun bir ifade bulamadığı için kendi kendine kızdı. "Neden şu ki, suçlu ben olduğum halde, cezayı yiyen o."

"Ceza yediğine göre, o da suçsuz değil demek."

"Tamamıyla suçsuz." Nehludov, gereksiz bir heyecanla davayı olduğu gibi anlattı.

"Evet, bu, mahkeme başkanının ihmali ve jüri heyetinin kararı yüzünden olmuş. Ama böyle durumlarda Senato'ya başvurulur."

"Senato reddetti."

"Reddetti ha? Şu halde temyiz için esaslı neden yoktu."

İgnati Nikiforoviç, besbelli mahkemenin asla yanılmayacağı yolundaki o beylik görüşe inananlardandı.

"Senato, davanın aslıyla ilgilenmez. Ama, gerçekten bir mahkeme hatası varsa, Çar'a dilekçe vermeli."

"Verildi ama bir şey çıkacağını sanmıyorum. Bakanlıktan sorulacak, Senato da kararını tekrarlayacak, sonunda her zaman olduğu gibi suçsuz olan cezalandırılacak."

İgnati Nikiforoviç hoş gören bir gülümsemeyle, "İlkin, Bakanlık Senato'ya sormaz," dedi, "dava dosyasını mahkemeden istetir, hata bulursa, yeni bir karar verir. İkincisi, tek tük ayrıcalıklar bir yana bırakılırsa, suçsuz kimse hiçbir zaman cezalandırılmaz. Ceza yiyenler daima suçlu olanlardır."

İgnati Nikiforoviç ağır ağır, dudaklarında kendini

beğenmiş bir gülümsemeyle konuşuyordu. Nehludov düşmanca, "Ben bunun tam tersine inanıyorum," diye söze başladı, "mahkemelerin, haklarında suçlu diye hüküm verdiği insanların yarısından çoğunun suçsuz olduğuna inanıyorum."

"Nasıl yani?"

"Hem de kelimenin tam anlamıyla suçsuzdurlar. Zehirleme işinde suçu olmayan bu kadın gibi, şu sıralarda tanıdığım ve kimseyi öldürmediği halde cinayetle suçlanan köylü gibi, sahibinin yaktığı evi kundakladığı iddia edilen, az daha da bu yüzden hüküm giyecek olan ana-oğul gibi hep suçsuzdurlar."

"Evet, kuşkusuz, adli hatalar her zaman olmuştur ve olacaktır. İnsan yapısı kuruluşlar yetkin olamaz."

"Öte yandan, suçluların büyük kısmı suçlarını, yetiştikleri çevrede suç sayılmadığı için işlemişlerdir, bu yüzden suçsuzdurlar."

İgnati Nikiforoviç sakin, kendini beğenmiş, hep o biraz küçümseyen ve Nehludov'u fena halde sinirlendiren gülümsemesiyle, "Bağışlayın ama bu doğru değil," dedi. "Her hırsız, hırsızlığın ahlaksızlık olduğunu, çalmanın doğru olmadığını pekâlâ bilir."

"Hayır, bilmez. Ona sadece 'çalma' derler; ama o, fabrikatörlerin onun işini çaldığını, parasını tuttuğunu, hükümetin memurları yardımıyla vergi adı altında durmadan onu soyduğunu görmekte, bilmektedir."

İgnati Nikiforoviç, kayınbiraderinin sözlerini sükûnetle, "Bu kadarı da anarşistlik artık," diye niteledi.

Nehludov devam etti:

"Orasını bilmem, ben olanı söylüyorum. Hükümetin onu soyduğunu biliyor; biz mülk sahiplerinin, herkesin malı olması gereken toprağı elinden alarak onu çoktandır soyduğumuzu da biliyor. Sonra, kendisinden çalınan topraktan, ocağını yakmak için bir kucak çalı çırpı toplayın-

ca adamı hapse atıp hırsız damgası vuruyoruz. Oysa o, hırsızlık etmediğini, asıl hırsızın toprağını çalan kimse olduğunu, çalınan malının *restitution*'u[1] için elinden geleni yapmayı ailesine karşı borçlu olduğunu da bilir."

"Anlayamıyorum, zaten anlasam da sizin gibi düşünmüyorum. Toprağın kimsenin malı olmadığı düşüncesi yanlıştır," diye söze giren İgnati Nikiforoviç, Nehludov'un sosyalist olduğundan ve sosyalizm kuramının toprağın eşitçe bölünmesini talep ettiğinden, bunun çok aptalca olduğundan ve kolayca çürütülebileceğinden emindi. "Toprağı bölecek olsanız, bugün eşitçe yapılan bölme, yarın daha çalışkan, daha yetenekli kimselerin ellerindekini artırmasıyla bozulacaktır."

"Toprağı eşit olarak bölmeyi düşünen yok ki. Biz, toprağın hiç kimsenin malı olmamasını, üzerinde de alım satım ya da kira işlemlerinin yapılmamasını istiyoruz."

"Mülk sahibi olma isteği insanda doğuştan gelen bir özelliktir. Mülk sahipliği olmayınca, çiftçiliğe merak da kalmaz. Mülk sahipliği kaldırılırsa, hepimiz ilkel bir hale düşeriz."

Bilgiç bir tavırla konuşan İgnati Nikiforoviç mülke karşı insanların gösterdiği tutkunun, buna olan gereksinimi ispat ettiğini belirten beylik bir kanıtı tekrarladı.

"Tam tersine, mülk sahiplerinin şimdi yaptıkları gibi hareket etmeleriyle toprağın değerlendirilmesine olanak yoktu. Bunlar, kuru otun başında bekleyen köpekler hesabı, ne kendileri yararlanmasını biliyor ne de yararlanacakları yanlarına sokuyorlar. Ancak dediğim gibi yapılırsa, toprak boş kalmayacaktır."

"Rica ederim Dimitri İvanoviç, bu tam anlamıyla delilik. Zamanımızda mülkçülüğün kaldırılabileceğine

1. (Fr.) Geri verilmesi.

nasıl inanabilirsiniz! Bilirim, bu sizin eskiden beri çiğnediğiniz sakızdır ama izin verirseniz, size bu konuda ne düşündüğümü açıkça söyleyeyim..." İgnati Nikiforoviç sarardı, sesi titredi, sorunun ucunun ona da dokunduğu belli oluyordu.

"Bu konuda harekete geçmeden önce, iyice düşünmenizi salık veririm."

"Kişisel işlerimden mi söz ediyorsunuz?"

"Evet. Bence, hepimiz mevkiimizin gerektirdiği ödevleri yapmak, içinde doğduğumuz, bizden öncekilerden alarak bizden sonrakilere aynen bırakmaya borçlu olduğumuz hayat şekline uymak zorundayız."

"Ben, ödev olarak..."

Sözünün kesilmesine meydan bırakmayan İgnati Nikiforoviç, "İzin verin," diye devam etti. "Ben, kendimi ya da çocuklarımı düşünerek konuşmuyorum; çocuklarımın geleceği sağlanmıştır, kazancım hem bizim yaşamamıza, hem de, umarım ki, çocuklarımın yoksulluk görmeden yaşamalarına yetecek kadardır. Bunun için, deyim yerindeyse, üzerinde pek düşünülmüş olmayan hareketlerinize karşı koyuşum, kendi çıkarım yönünden değildir; görüşlerinizi ilke olarak kabul edemiyorum. Öğüdüm, çokça düşünüp okumanız..."

Nehludov sarardı:

"İşlerimin çözümünü, okuyup okumamam gerektiğini lütfen bana bırakın," dedi. Ellerinin buz kesildiğini, kendini tutamayacağını hissederek sustu, çayını içmeye başladı.

XXXIII

Nehludov biraz yatışınca ablasına, "Çocuklar nasıl?" diye sordu.

Ablası, büyükanneleriyle kaldıklarını söyledi. Kardeşiyle kocası arasındaki tartışmanın bittiğine sevinerek çocuklarının, tıpkı eskiden Nehludov'un birine Arap, diğerine Fransız dediği iki bebeğiyle oynadığı gibi yolculuk oyunu oynadıklarını anlattı.

Nehludov gülümseyerek, "Demek bunları unutmadın," dedi.

"İnanır mısın, onlar da tıpkı senin gibi oynuyorlar."

Tatsız konuşma bitmiş, Nataşa'nın içi rahat etmişti, ama kocasının yanında sadece iki kardeşi ilgilendiren şeylerden söz etmek istemediği için daha genel bir konuya geçti. Petersburg havadislerinden, biricik oğlunu düelloda kaybeden Kamenskaya'nın kederinden söz etmeye başladı. İgnati Nikiforoviç, düello sırasında öldürmenin diğer ağır suçlardan ayrı tutulması yöntemini eleştirdi.

Düşüncesi Nehludov'un itirazıyla karşılaştı, aralarında bu konuda yeni bir tartışma alevlendi; konuşurken düşündüklerini tam olarak açıklamıyor, birçok noktaları üstü kapalı geçiyorlardı. Sonunda ikisi de birbirine aykırı kanılarda kaldılar. İgnati Nikiforoviç, Nehludov'un, mesleğini küçümsediğini hissediyor, ona daha önemli olduğunu ispat etmek istiyordu. Nehludov ise (içinden, mirasçı olmaları bakımından eniştesinin de, ablasının da, çocuklarının da ilgilenmekte haklı olduklarını kabul ettiği halde) eniştesinin onun toprak işlerine karışmasına fena halde kızıyordu. Öte yandan suç saydığı çılgınca bir hareketi, bu dar kafalı adamın tam bir inanç ve soğukkanlılıkla yerinde, yasaya uygun bulması-

na da kızıyordu. Herifin kendine güveni, Nehludov'u son derece sinirlendiriyordu.

"Peki, mahkeme ne yapmalıydı?" diye sordu.

"Düelloculardan sağ kalanı adi bir katil gibi küreğe mahkûm etmeliydi."

Nehludov'un elleri gene buz kesildi, heyecanla, "Ne olacaktı yani," dedi.

"Doğru bir iş yapılmış olacaktı."

"Sanki doğruluk, mahkeme çalışmalarının amacıymış gibi..."

"Mahkemenin başka ne amacı olabilir?"

"Sınıf çıkarlarının korunması... Bence, mahkeme sadece sınıfımız için yararlı olan düzeni korumaya yarayan bir yönetim makinesinden ibarettir."

İgnati Nikiforoviç, sakin bir gülümsemeyle, "Bu da yepyeni bir görüş," dedi. "Genellikle, mahkemelerin ödevi biraz başka türlü anlaşılır..."

"Benim gördüklerime göre, bu ancak kuramsal olarak böyledir, uygulamada iş değişir. Mahkemenin amacı, toplumun olduğu halde kalmasını sağlamaktır, bunun için genel düzeyin üstünde olan ve çevresindekileri de yükseltmek isteyen, bu yüzden siyasi suçlu adını alan kimselerle, bu düzeyin aşağısında bulunan adi suçluları aynı şekilde izler, cezalandırır."

"Her şeyden önce, siyasi denilen suçluların cezalandırılmalarına ortalama düzeyin üstünde bulunmalarının neden olduğunu kabul edemem. Çoğu zaman, bunlar da ortalama düzeyin aşağısında saydığımız suçlar kadardır; yalnız biraz başka türlü, onlar ahlaksız insan artıklarıdır."

"Ama ben bunların içinde ahlakça, yargıçlardan kat kat üstün kimseler biliyorum; tarikatçıların hepsi temiz, ahlak, azim sahibi insanlardır."

Bu sırada İgnati Nikiforoviç, sözünün kesilmesine alışmamış bir adam tavrıyla Nehludov'u dinlemeden ko-

nuşmaya devam ediyor, bu haliyle Nehludov'u büsbütün çileden çıkarıyordu.

"Mahkeme için şimdiki düzeni korumanın amaç olabileceğini de kabul edemem. Mahkemenin amaçları, ya ıslah..."

Nehludov da, "Ne de ıslah ya," diye laf sokuşturdu. "Cezaevlerinde..."

Israrla sözüne devam eden İgnati Nikiforoviç:

"Ya da toplum için tehlikeli olan birtakım düşük ahlaklı, hayvanlaşmış insanların ortadan kaldırılması..."

"İyi ama mahkeme ne bunu ne de öbürünü yapıyor... Sorun da bunda zaten. Çünkü bu işler, toplumun başarabileceği işler değildir."

İgnati Nikiforoviç, zoraki bir gülümsemeyle, "Nasıl yani? Anlayamadım bunu," dedi.

Nehludov:

"Demek istiyorum ki, aslına bakılırsa, akla uygun olan yalnız iki ceza şekli vardır; bunlar ta eski zamanlardan beri uygulanmaktadır: dayak cezası ve idam. Ama insanların ahlak yönünden gitgide daha çok gevşemeleri yüzünden bu cezalar yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı."

"Bu da yeni bir şey; hem de sizden duymak tuhafıma gitti."

"Evet, bir adam işlediği suçu tekrarlamasın diye onun canını yakmak akla uygundur, toplum için zararlı, tehlikeli bir kişinin kellesini uçurmak da tamamıyla akla uygun bir harekettir. Ama kötü örnekler göre göre ahlakı bozulmuş haylaz bir adamı cezaevine, kendi elimizle hazırladığımız kötülük yuvasına, seçme ahlaksızlar arasına kapatmakta ne anlam var? Ya da ne diye devlet hazinesinden para alarak –ki her birinin masrafı beş yüz rubleyi bulur– Tula'dan İzkutsk'a; Kursk'tan..."

"Öyle ama, devlet hesabına yapılan bu yolculuklar insanların gözünü korkutmuştur; bunlar olmasaydı şim-

di sizinle burada böyle rahat rahat oturamazdık."

"Hayır, cezaevleri bizi tehlikeden koruyamaz, çünkü içindeki adamlar orada temelli kalacak değillerdir, sonunda gene aramıza salıveriyorlar. Hem de işin kötüsü, bu kuruluşlar, onlarda her türlü ahlaksızlığı geliştirmiş, düzeylerini daha da düşürmüşlerdir. Kısacası, tehlike bir kat daha artmıştır."

"Demek istiyorsunuz ki ceza yöntemleri geliştirilmeli..."

"Bu yapılamaz. Cezaevlerini iyi hale getirmek için sarf edilecek para, ulusal eğitime harcanacak parayı çok aşacaktır, üstelik ulusun sırtına yeni bir yük olmaktan başka işe yaramayacaktır."

İgnati Nikiforoviç, kayınbiraderinin söylediklerine kulak vermeden, "Ama ceza sisteminin sakatlığı, mahkemenin kusurlu olmasını gerektirmez ki," diye devam etti. Nehludov da sesini yükseltmiş, "Bu kusurlar düzeltilemez," diye direniyordu.

İgnati Nikiforoviç, utku kazanmış gibi gülümseyerek, "Şu halde öldürmek gerek, öyle mi," dedi. "Ya da devlet adamlarından birinin öne sürdüğü gibi gözlerini oymalı."

"Olabilir; gerçi zalimce bir ceza şekli ama hiç olmazsa amaca ulaştırır. Oysa şimdi yapılanlar, hem zalimce, hem de yalnız amaca aykırı değil, üstelik son derece anlamsız. O kadar ki, ruhça sağlam insanların ceza mahkemesi gibi anlamsız bir zulüm kurumunda nasıl çalışabildiklerini anlamak olanaklı değil."

İgnati Nikiforoviç sararak, "Ama ben çalışıyorum," dedi.

"Bu sizin bileceğiniz iş. Benim aklım almıyor bunu."

İgnati Nikiforoviç titreyen bir sesle, "Sizin aklınız daha pek çok şeyi almıyor zaten," dedi.

"Mahkemede bir savcı yardımcısının zavallı bir çocu-

ğu olanca gayretiyle nasıl suçlu bulmaya çalıştığını gördüm; oysa bu çocuk, ahlaklı her insanda ancak acıma uyandırabilirdi. Başka bir savcının da bir tarikatçının yargılanması sırasında, adam İncil okumuş diye ceza yasasının uygulanmasını istediğini biliyorum. Zaten mahkemelerin işi gücü bunun gibi saçmalıklar, zalimliklerden ibaret."

İgnati Nikiforoviç, "Ben de böyle düşünseydim, orada memur olarak çalışmazdım," dedi, ayağa kalktı.

Nehludov, eniştesinin gözlüğünün altında garip parıltılar sezdi. "Acaba gözyaşları mı?" diye düşündü. Gerçekten bunlar hakarete uğramaktan doğan gözyaşlarıydı. İgnati Nikiforoviç pencereye giderek mendilini çıkardı, hem öksürüyor, hem gözlüğünü siliyordu, gözlüğünü çıkararak gözlerini kuruladı. Tekrar kanepeye geçip bir sigara yaktı, bir daha da konuşmadı. Nehludov, ablasıyla eniştesini kırdığı için üzüldü, utandı; ertesi gün yola çıkacağını, bir daha da onları göremeyeceğini düşününce üzüntüsü bir kat daha arttı. Utana sıkıla vedalaşarak eve gitti.

"Söylediklerimin doğru olması olasılığı kuvvetli," diye düşünüyordu. "Çünkü o da bana hiç itiraz etmedi. Ama böyle konuşmamalıydım. Ne kadar az değişmiş olmalıyım ki, kendimi kötü bir duyguya kaptırarak zavallı Nataşa'yı bu derece kırdım, üzdüm."

XXXIV

Maslova'nın gireceği kafile istasyondan saat üçte hareket edecekti. Nehludov, kafilenin cezaevinden çıkışını görüp demiryolu istasyonuna birlikte gidebilmek için cezaevine on ikiden önce varmak istiyordu.

Eşyasıyla kâğıtlarını yerleştirirken Nehludov'un gö-

züne anı defteri ilişti, bazı yerlerini, son yazdıklarını okudu. Petersburg'a gitmeden önce, son olarak şunu yazmıştı: "Katyuşa, yaptığım özveriyi kabul etmeyerek kendisi bir özveride bulunmak istiyor. O da, ben de kazandık. Onda başladığını sandığım iç değişikliği beni sevindiriyor. Ama inanmaya korkuyorum. Buna karşın bana, hayata yeniden dönmüş gibi geliyor." Hemen bunların arkasından şunları yazmıştı: "Başımdan çok acı ve çok sevinçli şeyler geçti. Hastanede rahat durmadığını öğrendim. Bu, bana birdenbire dokundu, hiç beklemediğim derecede dokundu. Nefretle, tiksinerek konuştum onunla. Sonra birden, onda nefret ettiğim şeyleri yapmamış bile olsam, kaç defa aklımdan geçirdiğimi, bu yönden benim de onun kadar suçlu olduğumu düşündüm. Kendimden iğrenerek ona karşı derin bir acıma duydum. O zaman içim ferahladı. Gözümüzdeki merteği zamanında görebilsek[1] hepimiz ne kadar daha iyi olabilirdik!" O günkü tarihi atarak da şunları yazdı: "Nataşa'ya gittim. Kendimi beğenmişlik ederek, kötü bir hareket yaptım; hırçındım, içimde acı bir duygu kaldı. Ama olan oldu bir kere... Yarın yeni bir hayat başlıyor. Eski hayata, hem de temelli elveda. Yazılacak pek çok şeyim var ama toparlayamıyorum."

Nehludov'un, ertesi sabah uyanır uyanmaz ilk duygusu, eniştesiyle arasında geçen olaydan ötürü duyduğu pişmanlık oldu. "Hayır, böyle gitmemeliyim," diye düşündü. "Gidip adamın gönlünü almalıyım." Ama saate bakınca zaman kalmadığını, kafilenin çıkışına yetişebilmek için acele etmesi gerektiğini anladı. Çabucak hazırlanarak eşyayı, kapıcı ve onunla birlikte giden Fedosya'nın kocasıyla doğruca istasyona yolladıktan sonra ilk rastladığı arabaya atladı, cezaevine gitti.

1. "...Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği fark etmezsin..." Yeni Ahit, "Matta", 7:3.

Mahpusların treni Nehludov'un bineceği posta treninden iki saat önce hareket edeceği için pansiyonun hesabını kesti.

Bunaltıcı temmuz sıcağı ortalığı kaplamıştı. Boğucu geceden sonra sokakların, evlerin hâlâ sıcak duran taşları, damlardaki demirler ısılarını kızgın, durgun havaya yayıyorlardı. Rüzgâr yoktu, başlayınca da tozla, pis yağlıboya kokularıyla dolu yakıcı bir hava getiriyordu. Sokaklar ıssızdı, tek tük geçenler evlerin gölgesinden yürümeye çalışıyordu. Yalnız yüzleri güneşten simsiyah olmuş yol işçisi köylüler, ayaklarında çarıklarıyla sokağın ortasına oturmuş, sıcak kumun içine sıraladıkları taşlara çekiç sallıyorlardı. Bembeyaz ceketleri, tabancalarını astıkları turuncu şeritleriyle asık suratlı polis memurları da yol ortasındaydılar; can sıkıntısından boyuna ayak değiştiriyorlardı. Güneş tarafındaki perdeleri indirilmiş atlı tramvaylar, çan çala çala sokak boyunca gidip geliyorlardı. Atların başlarına kulakları dışarıda bırakılarak, beyaz başlıklar geçirilmişti.

Nehludov cezaevine yaklaştığında kafile henüz çıkmamıştı, içeride sabahın dördünden beri mahpusların teslimi ve teslim alınması işi bütün hararetiyle devam ediyordu. Gidecek kafilede 623 erkek, 64 kadın vardı; hepsinin düzenlenmiş listelerdeki çeşitli maddelere uyup uymadıklarını denetlemek, hasta, zayıf olanları muhafızlara teslim etmek gerekiyordu. Yeni müdür, iki yardımcısı, doktor, sağlık memuru, muhafız ve Kâtip avluda, duvarın gölgesinde, üzerinde evrak ve yazı takımları duran masa önünde oturmuş, arka arkaya gelen mahpusları birer birer muayene ediyor, sorguya çekiyor, kaydediyorlardı.

Masa artık yarısına kadar güneş almaya başlamıştı. Sıcak artıyor, rüzgârsız, çevreyi saran mahpus kalabalığının solukları ortalığı büsbütün boğucu hale getiriyordu.

Durmadan içtiği sigaraların dumanını ağzını örten bıyıkları içine üfleyen, uzun boylu, kalkık omuzlu, kısa kollu, şişman kafile amiri, "Yahu bunun sonu gelmeyecek mi," diye söylendi. "Halim kalmadı. Nereden de bulduruz bu kadar adamı; çok var mı daha?"

Kâtip baktı:

"Yirmi dört kişi kaldı, bir de kadınlar var."

Kafilenin muhafız amiri birbiri peşince yapışık gibi duran, henüz yoklaması yapılmamış mahpuslara, "Hey, ne duruyorsunuz, yaklaşın," diye bağırdı. Mahpuslar, saflar halinde, hem de gölgede değil güneşte, üç saatten fazla bir zamandır bekliyorlardı.

Cezaevi içinde bu iş devam ederken dışarıda, kapıda, her zamanki gibi silahlı bir nöbetçi duruyordu. Mahpusların eşyasıyla içlerinde zayıf olanları taşımak için yirmi kadar yük arabası sıralanmıştı. Bir köşede, mahpuslar çıkarken imkân olursa görüşmek, bir şeyler vermek için birkaç akraba ve dost bekleşiyordu. Nehludov da aralarına karıştı.

Bir saat kadar orada bekledi. Saat dolarken kapının zincir şıngırtıları, ayak sesleri, emirler ve büyük bir kalabalığın yavaş konuşmaları işitildi. Bu beş dakika kadar sürdü, o aralık gardiyanlar kapıdan çıkıyorlardı. Sonunda komut verildiği duyuldu.

Kapı gürültüyle açıldı; zincir şıngırtıları daha belirli olarak işitilmeye başladı, sokağa beyaz ceketli, tüfekli muhafız erler çıktılar; talimli oldukları besbelli olan hareketlerle kapı önünde düzenli, geniş bir yarım daire yaptılar. Onlar sıralanınca yeni bir emir verildi, mahpuslar çifter çifter, tıraşlı kafalarında pestil gibi yamyassı şapkalarıyla, torbalar sırtlarında, ayaklarını sürüyerek çıkmaya başladılar. Bir elleriyle sırtlarındaki torbalarını tutuyor, boşta kalan kollarını sallıyorlardı. Önde küreğe mahkûm erkekler yürüyordu, hepsinin üzerinde aynı bi-

çim kurşuni pantolon, sırtları karo işaretli[1] ceketler vardı. Genç, ihtiyar, şişman, zayıf, solgun, al yanaklı, esmer, bıyıklı, sakallı, sakalsız; Rus, Tatar, Yahudi, bütün mahkûmlar, prangalarını şıngırdatarak çıkıyor, kollarını sanki uzunca bir yol yürüyeceklermiş gibi hızla sallıyorlardı. Ama on adım kadar gidince duruyor, sessizce dörderlik sıralar yapıyorlardı. Onların ardından, kapıdan, ötekiler gibi giyinmiş, tıraşlı ama prangasız, elleri kelepçeli adamlar akmaya başladı. Bunlar sürgüne gidenlerdi. Onlar da ötekiler gibi, önce hızla çıkıyor, sonra duralayarak dörder dörder diziliyorlardı. Bunları toplumdışı edilen mahkûmlar takip ediyordu.

En arkadan kadınlar geliyordu; onlar da ayrı ayrı sıralanmışlardı: Önde, kurşuni renkli cezaevi giysileriyle başörtülü kürek mahkûmu kadınlar, onların peşinden sürgünler ve suçlularla birlikte gönüllü olarak gidenler yürüyordu. Kimi kentli, kimi köylü kıyafetinde olan bu kadınların giysileri kendilerine aitti. Bazı kadınların koynunda bebekleri vardı.

Yürüyebilen kız ve erkek çocuklar da kadınlarla birlikte gidiyorlardı. Çocuklar, at sürüsündeki taylar gibi mahkûmlara sokuluyordu. Erkekler sessizce, ya öksürerek, ya tek tük cümlelerle konuşarak yer alıyorlardı. Kadınların konuşması bitmek bilmiyordu. Nehludov bir ara Maslova'yı görür gibi oldu ama sonra kadın kalabalığı içinde gözden kaybetti. Önünde sadece, insanlık ve kadınlık özelliklerini kaybetmiş kurşuni renkli bir kalabalık görüyordu. Çocuklarıyla, torbalarıyla kadınlar, erkeklerin arkasında sıraya giriyorlardı.

Mahpuslar cezaevi içinde sayıldıkları halde, muhafızlar önceki mevcutla karşılaştırarak yeni bir yoklama

1. Eski Rusya'da kürek mahkûmlarının giysilerinin sırtına bezden karo şeklinde bir işaret dikilirdi.

yaptılar. Bazı mahpuslar rahat durmadıkları, yer değiştirdikleri için sayım uzun sürdü. Muhafızlar, azarlayıp iterek, isyansız, ama öfkelenerek baş eğen mahpusları yeniden sayıyorlardı. İkinci sayım sona erince muhafız subayı bir emir verdi. Mahpus kalabalığı birden karıştı. Zayıf erkekler, kadınlar, çocuklar, birbirlerini geçerek arabaların yanına gittiler, torbalarını yerleştirmeye, sonra da arabalara tırmanmaya başladılar. Arabalara binenler, kucaklarında viyaklayan bebekleriyle kadınlar, yer kavgasına dalmış neşeli çocuklar, asık suratlı, hüzünlü mahpuslardı.

Birkaç mahpus, şapkalarını çıkararak muhafız subayının yanına yaklaştılar, ondan bir şeyler rica ettiler. Nehludov'un sonradan öğrendiğine göre, arabaya binmek için izin istiyorlardı. Nehludov, muhafız subayının rica edene dönüp bakmadan, sessizce sigarasını içtiğini, sonra birden güdük elini mahpusa doğru kaldırdığını gördü, öteki tıraşlı kafasını omuzları içine çekerek dayaktan kaçıyormuş gibi geriye doğru sıçradı.

"Şimdi gösteririm ben sana kibarlık taslamayı," diye bağırdı subay.

Yalnız, sendeleyerek yürüyen, uzun boylu, prangalı bir ihtiyarın arabaya binmesine izin verdi. Nehludov, ihtiyarın yassı şapkasını eline alarak arabaya doğru yürürken istavroz çıkardığını, sonra da zincirli, kuru ayağını kaldırmakta güçlük çektiği için bir türlü arabaya çıkamadığını, arabada oturan kadınlardan birinin onu elinden tutarak yukarı çektiğini gördü.

Torbalar arabalara yüklendikten, izin alanlar da üzerlerine oturduktan sonra, muhafız subayı kasketini çıkardı, alnını, dazlak kafasını, kalın, kırmızı ensesini mendiliyle silip istavroz çıkardı. Sonra, "İleri, marş!.." emrini verdi. Erler silahlarını düzelttiler, mahpuslar şapkalarını çıkararak, bazıları sol elleriyle istavroz çıkarmaya başladılar, uğurlamaya gelenler bağrıştı, mahpuslar da yanıt olarak

bir şeyler söylediler. Kadınlar arasından ağlaşmalar oldu, beyaz ceketli erlerle çevrili kafile, prangalı ayakların çıkardığı toz bulutu arasında yola çıktı. Önden erler yürüyordu, arkalarından da dörder kişilik sıralar halinde, zincirlerini şıngırdatarak prangalılar geliyordu. Onları sürgünler, sonra, ikişer ikişer kelepçelenmiş, toplumdışı edilen mahkûmlar izliyordu. Kadınlar bunlardan sonra geliyordu. En arkada zayıfların bindiği, torbalarla yüklü arabalar vardı; arabalardan birinde, sarınmış sarmalanmış bir kadın ta tepeye çıkmış, durmadan çığlıklar atıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

XXXV

Alay öyle uzundu ki, zayıf mahkûmların bindiği torba yüklü arabalar ancak öndekiler tamamıyla gözden kaybolunca hareket edebildiler. Arabalar yola çıkınca Nehludov, onu bekleyen arabaya bindi, arabacıya kafilenin önüne geçmesini söyledi; giderken hem erkek mahpuslar arasında tanıdıkları olup olmadığını görmek, hem de kadınların içinde Maslova'yı bularak gönderdiği eşyaları alıp almadığını sormak istiyordu.

Sıcak iyiden iyiye bastırmıştı. Yaprak kıpırdamıyor, binlerce ayağın kaldırdığı toz, sokağın ortasından yürüyen mahpusların üstüne yağıyordu. Mahpuslar sık adımlarla yürüdükleri ve Nehludov'un arabasının atı ağırca olduğu için, araba kafileyi yavaş yavaş izliyordu. Nehludov'un tanımadığı garip, korkunç mahkûmlardan meydana gelmiş sıralar, rap rap adım atıp serbest kollarını kendi kendilerini cesaretlendirmek istiyor gibi, adımlarıyla aynı tempoda sallayarak yürüyorlardı. O kadar çok ve bir örnektiler, öyle

özel, garip koşullar altında bulunuyorlardı ki, Nehludov'a karşısındakiler insan değil de, bambaşka korkunç yaratıklarmış gibi geliyordu. Bu etkiden ancak kürek mahkûmları arasında katil Fedorov'la, sürgünler içinde komik Ohotin'i ve ona başvuran başka bir serseriyi görünce kurtulabilmişti. Hemen hemen bütün mahkûmlar, önlerinden geçen arabaya, başlarını çevirerek içeriden onları dikkatle süzen adama doğru yan gözle bakıyorlardı. Fedorov, Nehludov'u tanıdığını göstermek için başını salladı; Ohotin göz kırptı. Ama baş selamını yasak saydıkları için hiçbiri onu selamlamadı. Kadın sıralarına ulaşınca, Nehludov Maslova'yı hemen gördü. İkinci sırada yürüyordu. Kenarda, ceketini belinden bağlamış, bastıbacak, kara gözlü, yüzü kızarmış, çirkin bir kadın vardı; bu, Horoşavka'ydı. Onun yanında gebe bir kadın, ayaklarını zahmetle sürüyerek yürüyordu. Maslova üçüncüydü. Torbasını omzuna asmış, ileriye doğru bakıyordu. Yüzü sakin, azimliydi. Aynı sırada dördüncü olarak, dinç adımlarla yürüyen, kısa ceket giymiş ve başını köylüler gibi bağlamış genç, güzel Fedosya vardı. Nehludov arabadan inerek kadınlara yaklaştı, Maslova'ya hem eşya sorununu, hem de kendini nasıl hissettiğini sormak istiyordu. Ama kafilenin o yanından yürüyen muhafız başçavuşu yaklaşanı fark etti, hemen yanına koştu.

Gelirken, "Kafileye yaklaşmak yasaktır, bayım," diye bağırıyordu.

Başçavuş daha yakına gelip Nehludov'u tanıyınca –cezaevinde Nehludov'u tanımayan yoktu– parmaklarını kasketine götürerek yanında durdu.

"Şimdi olmaz," dedi. "İstasyonda görüşebilirsiniz ama burada yasaktır." Sonra mahkûmlara dönerek, "Hadi yürüyün, marş," diye bağırdı. Ayağında yeni, şık çizmeleriyle sıcağa meydan okurcasına yerine koştu.

Nehludov yaya kaldırımına döndü, arabacıya izlemesini söyleyerek kafilenin yanı sıra yürümeye başladı.

Mahkûmlar kafilesi her geçtiği yerde acıma, korkuyla karışık bir dikkat uyandırıyordu. Araba içinde geçenler, dışarıya sarkarak görebildikleri kadar mahpusları gözleriyle izliyorlardı. Yaya yürüyenler duruyor, şaşkın, ürkek bir halde bu korkunç manzarayı seyrediyorlardı. Yaklaşarak sadaka verenler vardı. Sadakayı muhafızlar alıyordu. Bazı kimseler, sanki hipnotize edilmiş gibi, alayın peşinden birkaç adım yürüyor, sonra birden durarak kafileyi bakışlarıyla izliyorlardı. Evlerin sokak, avlu kapılarından adamlar dışarı fırlıyor, birbirlerine haber veriyorlardı, bazıları da pencerelerden sarkmış, kıpırdanmadan, sessizce, bu korkunç alayı seyrediyorlardı. Bir dört yol ağzında kafile, zengin bir arabanın yolunu kesti. Sürücü yerinde yüzü yağdan parlayan, geniş sırtına bir sürü düğme sıralanmış bir arabacı; içinde ise arkada, bir karıkoca oturuyordu. Kadın zayıf, solgundu, başında açık renk şapka, elinde solgun renkli bir şemsiye vardı; kocası silindir şapka, açık renk, şık bir pardösü giymişti. Ön sırada, karşılarında çocukları oturuyordu: çiçek gibi süslü, körpe bir kızla sekiz yaşlarında bir erkek çocuk... Kızın sarı saçları omuzlarına dökülmüştü, annesi gibi, onun elinde de parlak renkli bir şemsiye vardı. Erkek çocuğun ince, uzun bir boynu vardı, köprücükkemiği dışarıya fırlamıştı. Uzun kurdelelerle süslü bir denizci şapkası giymişti. Babası, zamanında davranıp yollarını kesen kafileden önce geçemediği için arabacıya çıkışıyordu. Annesi, tiksintiyle gözlerini kırpıştırıyor, yüzünü buruşturuyor, güneşten, tozdan korunmak için ipek şemsiyesiyle örtünüyordu. Geniş kalçalı arabacı, ona bu sokaktan gitmesini emreden efendisinin haksız azarlamasını asık suratla dinliyor, bir yandan da hızlarını alamamış yağız atları tutmaya çalışıyordu. Hayvanların cilalanmış gibi parlayan boyunları, hamutun altına gelen yerleri terden sırsıklam olmuştu.

Polis Memuru mahpusları durdurup arabayı geçire-

rek, zengin arabanın sahibine yaranmayı pek istiyordu, ama o da alayın hazin azametini, bu zengin beyin hatırı için bile bozmanın olanaksızlığını hissediyordu. Zenginliğe karşı saygısını göstermek için, sadece elini kasketine götürdü, mahpusları sert bir bakışla süzerek, gerekirse arabadakileri onlardan korumayı vaat eden bir tavır takındı. Böylece araba bütün kafilenin geçişini beklemek zorunda kaldı, ancak torbalar ve üstlerinde oturan kadınlarla yüklü son araba geçince hareket edebildi. Torbaların üstünde oturan ve zengin arabayı görerek bir ara ağlamayı kesen kadın yeniden hıçkırmaya, çığlıklar atmaya başladı. Ancak o zaman arabacı dizginleri hafifçe salladı, yağız atlar nallarını kaldırım taşlarına vura vura, hafif sıçrayışlarla, lastik tekerlekli arabayı, karıkocayla kızlarını ve ince boyunlu, sivri köprücükkemikli oğullarını eğlenmeye gittikleri yazlığa doğru yola çıkardı.

Ne anne ne de baba gördükleri şeyleri çocuklarına açıkladılar; böylece çocuklar önlerinden geçen şeyleri kendi kendilerine yorumlamak zorunda kaldılar.

Kız, sorunu şöylece çözdü: Babasıyla annesinin yüzlerinde, bu insanların kendi ailesinden bambaşka, kötü insanlar olduğunu okumuş, bu yüzden onlara yapılan davranışı hak ettiklerine inanmıştı. Bunun için kız sadece korkmuş, o adamlar gözden kaybolunca sevinmişti.

Ama mahpuslar alayını göz kırpmadan seyreden ince, uzun boyunlu çocuk, sorunu başka türlü çözmüştü: O, sarsılmaz bir inançla biliyordu ki, bu insanlar tıpkı onun gibidir, bütün insanlar gibidir; bu yüzden onlara yapılan davranış kötü, yapılması gerekmeyen bir şeydir. Bu adamlara hem acıyor, hem de bu zincirli, kafaları tıraşlı adamlarla onları zincire vuran, kafalarını tıraş edenlere karşı korku duyuyordu. Bunun için çocuğun dudakları gitgide daha çok sarkıyordu. Böyle hallerde ağlamayı ayıp saydığı için, olanca gücüyle ağlamamaya çalışıyordu.

XXXVI

Nehludov, mahpuslara ayak uydurarak sık adımlarla yürüyordu, ama hafif giyinmiş olduğu halde sıcak, hele toz ve sokakları saran kızgın, hareketsiz hava onu pek bunaltıyordu. Çeyrek kilometre kadar yürüdükten sonra arabaya bindi; sokağın ortasından giden arabanın içi daha da sıcaktı. Enistesiyle dünkü konuşmasına ait bir şeyler düşünmeye çalıştı, ama bu düşünceler artık onu sabahki gibi heyecanlandırmıyordu. Kafilenin cezaevinden çıkışına, yürüyüşüne ait izlenimleri bunları gölgelemişti. Korkunç sıcak her şeyin üstündeydi. Bir duvar dibinde, ağaçların gölgesinde, kasketlerini çıkarmış iki teknikokul öğrencisi, karşılarına çömelmiş bir dondurmacının önünde duruyordu. Çocuklardan biri küçük kemik kaşığı zevkle yalıyor, öbürü sarı bir şey doldurulan bardağını bekliyordu.

Birdenbire dayanılmaz derecede serinlemek isteği duyan Nehludov arabacısına, "Buralarda bir şey içecek bir yer var mı?" diye sordu.

Arabacı, "Hemen şuracıkta iyi bir çayevi var," dedi.

Köşeden saparak arabayı üzerinde büyük bir tabela asılı kapının önünde durdurdu. Gömlek giymiş tombalak tezgâhtar, müşteri yokluğundan masaların çevresinde oturan ve gömlekleri bir zamanlar beyaz olan garsonlar, görülmemiş konuğu merakla süzerek isteğini sordular. Nehludov bir gazoz ısmarlayarak, pencereden uzakça, pis örtülü küçük bir masaya oturdu. Başka bir masada iki kişi daha vardı; masalarında çay takımı, bir de beyaz bir şişe duruyordu. Oturanlar alınlarındaki terleri siliyor, aralarında yavaşça birtakım hesaplar yapıyorlardı. Birisi siyah saçlı, siyah sakallıydı, ensesine yakın kelini, İgnati Nikiforoviç'te olduğu gibi, siyah saçları çevreliyordu.

Bu, Nehludov'a yeniden eniştesiyle konuşmasını, gitmeden onunla ve ablasıyla bir kere daha görüşmek isteğini hatırlattı. "Trene kadar yetişebileceğimi sanmam," diye düşündü. "En iyisi, bir mektup yazarım." Zarf, kâğıt, pul istedi; köpüren, soğuk gazozu yudum yudum içerek yazacaklarını düşünmeye başladı. Ama düşünceleri dağılıyor, mektubu bir türlü toparlayamıyordu.

"Aziz Nataşa, İgnati Nikiforoviç'le dünkü konuşmamızdan doğan tatsızlığı öylece bırakıp gidemeyeceğim..." diye başladı. "Peki, ya sonra?.. Dün söylediklerim için özür mü dileyeyim?.. Ama ben düşündüklerimi söyledim. Şimdi bunları inkâr ettiğimi sanacak. Hem de işlerime karışması... Hayır, yapamam..."

Nehludov, onu anlamayan bu yabancı, kendini beğenmiş adama karşı nefretinin yeniden kabardığını hissetti, tamamlamadığı mektubu cebine koyarak hesabı gördü, sokağa çıktı. Arabaya binerek tekrar kafilenin peşine takıldı.

Sıcak bir kat daha artmıştı. Yapıların duvarları, kaldırım taşları kızgın havayı alıp veriyorlarmış gibiydi. Kaldırım, insanın tabanlarını pişiriyordu sanki. Arabanın cilalı çamurluğuna eldivensiz eliyle dokunan Nehludov'un canı yandı.

Atlar tozlu, eğri büğrü kaldırımlar üzerinde düzenli nal sesleriyle sokaklardan geçiyor, arabacı ikide bir uyukluyordu. Nehludov arabanın içinde hiçbir şey düşünmüyor, kayıtsızlıkla önüne bakıyordu. Sokağın ağzında, büyük bir evin kapısında kalabalık birikmişti; silahlı bir muhafız da vardı.

Nehludov arabayı durdurdu. Evin kapıcısına, "Ne olmuş?" diye sordu.

"Mahpuslardan birine bir şey olmuş."

Nehludov arabadan inerek kalabalığa yaklaştı. Yaya kaldırımına yakın, yolun eğimli olduğu yerde, başı ayak-

larından daha aşağıya düşmüş, irikıyım, yaşlıca bir mahpus irili ufaklı taşlar üzerinde yatıyordu. Kızıl sakallı, kırmızı yüzlüydü; boz renkli uzun bir gömleği, aynı kumaştan pantolonu vardı. Mahpus sırtüstü yatıyordu, çilli ellerini açmış, avuç içleri yere değiyordu. Kabarık, geniş göğsü uzun aralıklarla kalkıp iniyor, kanlanmış, hareketsiz gözleriyle göğe bakarak hıçkırıyordu. Başında, çatık kaşlı Polis Memuru, bir sokak satıcısı, bir postacı, bir tezgâhtar, şemsiyeli ihtiyar bir kadın, boş sepetiyle kabak kafalı bir oğlan toplanmıştı.

Tezgâhtar, yanlarına gelen Nehludov'a dönerek, eleştiren bir tavırla, "Halsiz düştüler," dedi. "Kalede otura otura can kalmadı heriflerde, şimdi de bu cehennem sıcağında yola çıkarıyorlar."

Şemsiyeli kadın, ağlamaklı bir sesle, "Ölecek besbelli," dedi.

Postacı, "Gömleğini çözmek gerek," diye söze karıştı.

Polis Memuru titrek, kalın parmaklarıyla mahpusun damarlı, kırmızı boynundaki bağları beceriksizce çözmeye başladı. Heyecanlı, sıkılgan olduğu belliydi ama yine de kalabalığa dönerek, "Niye toplandınız? Zaten sıcak, siz de rüzgârı örtünce tam oluyor," diye çıkışmaktan geri kalmadı. Bilmişliğiyle övünen tezgâhtar, "Doktor muayene etmeliydi," diye devam etti. "Zayıf olanlar yola çıkarılmaz. Bunlar, yarı ölü adamı sürüklemişler."

Gömleğin yakasını çözen Polis Memuru doğruldu, çevresine baktı:

"Dağılın diyorum. Size ait bir şey yok, ne var da bakıyorsunuz?"

Polis konuşurken Nehludov'un ondan yana çıkacağını sanıyordu ama Nehludov'un bakışında böyle bir belirti göremeyince muhafıza döndü. Muhafız da bir kenara çekilmiş, aşınmış topuğuna bakıyor, polisin uğraşısıyla ilgili görünmüyordu.

"Ama ilgili olanlar da ilgilenmiyorlar ki, insanları öldürmek için konulmuş bir kural mı var?"

"Mahpussa mahpus, o da insan..." diye kalabalığın arasında konuşmalar duyuluyordu.

Nehludov, "Başını yükseğe kaldırıp su verin," dedi.

"Su getirmeye gittiler," diye yanıt verdi Polis Memuru. Mahpusu koltuk altlarından tutarak güçlükle biraz daha yükseğe kaldırdı.

Birdenbire sert bir amir sesi duyuldu:

"Nedir bu kalabalık?"

Mahpusun çevresinde toplanmış kalabalığın yanına hızlı adımlarla gayet temiz, parlak bir ceket ve daha parlak uzun çizmeler giymiş bir komiser geldi.

Henüz kalabalığın neden toplandığını anlamadan, "Dağılın! Ne duruyorsunuz," diye bağırdı. Yakına gelip can çekişen mahpusu görünce, böyle bir şeyi zaten beklediğini gösterir şekilde, başını tamam der gibi sallayarak Polis Memuru'na, "Nasıl oldu bu?" diye sordu.

Polis Memuru, kafile geçerken mahpusun düştüğünü, muhafız subayının onun burada bırakılmasını emrettiğini söyledi.

"Ne duruyorsunuz? Karakola götürmek gerek. Arabayı getirin."

Polis Memuru elini kasketine götürerek, "Kapıcı aramaya koştu efendim," dedi.

Tezgâhtar sıcaktan dem vurmaya başladı.

"Sen ne karışıyorsun be? Yoluna gitsene." Komiser, tezgâhtara öyle sert baktı ki, öteki sesini kesti.

Nehludov, "Su vermeli ona," dedi. Çavuş Nehludov'a da sert sert baktı, ama ses çıkarmadı.

Kapıcı, maşrapa içinde su getirince, Polis Memuru mahpusa içmesini söyledi. Memur yatanın ağzına su akıtmaya çalıştı, ama mahpus içemiyordu; su sakalından dökülüyor, hırkasını, bez gömleğini ıslatıyordu.

Komiser, "Başına dök," diye emir verdi. Polis Memuru adamın yassılaşmış şapkasını çıkardı, suyu kıvırcık, kırmızı saçlarına boca etti. Mahpusun gözleri bir şeyden ürkmüş gibi daha çok açıldı, ama hali değişmedi. Yüzünden kirli sular akıyor, bütün bedeni hep o düzenli hıçkırıklarla sarsılıyordu.

Komiser, Polis Memuru'na Nehludov'un arabasını göstererek, "İşte araba var ya," dedi. "Bindir şuna. Hişt, buraya gel!.."

Arabacı yere bakarak, "Müşterim var," diye homurdandı.

"Araba benim, ama siz alın," dedi Nehludov. Sonra arabacıya dönerek, "Parasını vereceğim," diye ekledi.

Komiser, "Ne duruyorsunuz, kaldırın," diye bağırdı.

Polis Memuru, kapıcılar ve muhafız hep birlikte can çekişen mahpusu kaldırdılar, arabaya götürerek oturttular. Adam oturamıyor, başı geriye düşüyor, bedeni sıradan aşağıya kayıveriyordu.

Komiser, "Yatır şunu," diye emretti.

Hastanın yanına iyice yerleşerek, sağ eliyle onu koltuğunun altından sıkıca tutan Polis Memuru, "Zararı yok bayım, ben onu böyle götürürüm," dedi.

Muhafız, kunduralarını çıplak ayağına giymiş hastanın ayaklarını kaldırdı, arabacı yerinin altından uzatarak dikleştirdi.

Komiser çevresine baktı, yerde mahpusun yassılmış şapkasını fark ederek kaldırdı, adamın geriye düşmüş ıslak kafasına geçirdi. Sonra, "Hadi, marş," diye bağırdı.

Arabacı öfkeyle arkasına baktı, başını salladı, arabayı ağır ağır geriye, karakola doğru sürdü. Muhafız yandan yürüyordu. Mahpusla yan yana oturan Polis Memuru ikide bir kayan, sağa sola sallanan adamı doğrultmaya çalışıyordu. Yandan yürüyen muhafız da mahpusun ayaklarını düzeltiyordu. Nehludov peşlerinden gitti.

XXXVII

Mahpusu getiren araba, nöbet bekleyen bir itfaiye erinin önünden geçti, karakol avlusuna girdi, kapılardan biri önünde durdu.

Avluda itfaiyeciler kollarını sıvamış, yüksek sesle konuşa gülüşe bir arabayı yıkıyorlardı. Araba durur durmaz, birkaç polis çevresini sararak mahpusun cansız bedenini koltuk altlarından, ayaklarından tutup arabadan aldılar. Mahpusu getiren Polis Memuru arabadan inince uyuşmuş kolunu salladı, kasketini eline alarak istavroz çıkardı. Ölüyü kapıdan içeriye sokarak merdivenden yukarıya taşıdılar. Nehludov arkalarından yürüdü. Ölüyü dört yataklı, ufak, pis bir odaya götürdüler. Yataklardan ikisinde, hastane gömlekleriyle iki hasta oturuyordu; biri, boynu sarılı, çarpık ağızlı bir adamdı; öteki veremliydi. Öbür iki yatak boştu. Mahpusu bunlardan birine uzattılar. O aralık ufak tefek, ışıldayan gözlü, kaşları durmadan oynayan bir adam, üstünde iç çamaşırı, ayağında çoraplarıyla acele, hafif adımlarla getirilen mahpusa yaklaştı. Önce ona, sonra Nehludov'a baktı, hızla kahkahayı bastı. Bu karakolun hasta koğuşundan bir deliydi.

"Korkutmak istiyorlar beni," diye bağırıyordu. "Ama yağma yok, korkutamazlar ki..."

Ölüyü getiren polislerin arkasından sağlık memuru ile Komiser girdi.

Sağlık memuru başını sallayarak, "İşi tamam," dedi. Ama herhalde âdet yerini bulsun diye, ölünün ıslak, ev dokumasından gömleğini açtı, kulağını örten kıvırcık saçlarını kaldırarak mahpusun sarımtırak renkli hareketsiz göğsüne başını dayadı. Hepsi susmuştu. Sağlık memuru doğruldu, bir kere daha başını salladı, parmağıyla

adamın donuk mavi gözlerinin önce birinin, sonra öbürünün kapağına dokundu.

Deli, durmadan sağlık memuruna doğru tükürüyor, "Korkutamazsınız, korkutamazsınız beni," diye bağırıyordu.

Komiser, "Ne olacak şimdi?" diye sordu.

Sağlık memuru onun sözlerini tekrarlayarak, "Ne olacak," dedi, "morga kaldıracağız."

"Acaba yanılmadınız mı?"

Sağlık memuru, "Bunca zamandır bu işteyiz, bu kadarını biliriz artık," diyerek nedense ölünün açık duran göğsünü kapadı.

"Ama Matvey İvaniç'e haber göndereyim. Gelsin, bir de o baksın. Sen gidiver Petrov."

Sağlık memuru ölünün yanından ayrıldı.

Komiser, "Hadi götürün," dedi. Sonra, mahpustan ayrılmayan muhafıza dönerek ekledi:

"Sen de kaleme gel, imza vereceksin."

"Baş üstüne," diye yanıt verdi muhafız.

Polisler, ölüyü kaldırarak tekrar merdivenden aşağıya götürdüler. Nehludov arkalarından gitmek istedi, ama deli yolunu kesti, "Siz elbette onlarla birlik değilsiniz, bir sigara versenize," dedi.

Nehludov tabakasını çıkararak bir sigara uzattı. Deli kaşlarını oynatarak hızlı hızlı, ona hipnotizmayla nasıl azap verdiklerini anlatmaya başladı:

"Hepsi bana düşman... Medyumları aracılığıyla işkence ediyorlar, eziyet çektiriyorlar..."

Nehludov onu sonuna kadar dinlemeden, "Bağışlayın," dedi, ölüyü nereye götüreceklerini öğrenmek için avluya çıktı.

Polisler yükleriyle avluyu geçmiş, bodrum kapısından giriyorlardı. Nehludov onlara sokulmak istediyse de Komiser durdurdu:

"Ne istiyorsunuz?"

"Hiç."

"Öyleyse gidin."

Nehludov söz dinleyerek arabasına gitti. Arabacı uyukluyordu. Nehludov onu uyandırdı, istasyon yolunu tuttular.

Yüz adım gitmeden, gene başında silahlı bir muhafız bulunan bir yük arabasıyla karşılaştılar; arabada, besbelli ölmüş başka bir mahpus yatıyordu. Adamı sırtüstü yatırmışlardı; siyah sakalı, burnuna kadar inmiş yassı şapkasıyla tıraşlı kafası, arabanın her sarsılışında bir o yana bir bu yana sallanıyordu. Arabacı, ayağında postallarıyla yandan yürüyerek arabayı sürüyordu.

Arkasından bir polis memuru geliyordu. Nehludov arabacısının omzuna dokundu.

Öteki, hayvanı durdurarak, "Ne yapıyor bu herifler?" dedi.

Nehludov arabadan indi, yük arabasının peşine takılarak gene itfaiye nöbetçisinin önünden karakol avlusuna girdi. Avludaki itfaiyeciler arabayı yıkamışlardı. Onların yerinde, mavi şeritli şapkasıyla uzun boylu, zayıf itfaiye müdürü duruyordu. Ellerini ceplerine sokmuş, bir erin önünde gezdirdiği semiz, doru tayı sert bakışlarla süzüyordu. Tayın boynunda semer vurmasından dolayı bir yara açılmıştı; ön ayağı aksıyordu. Müdür, yanında duran baytara sert sert bir şeyler söylüyordu.

Komiser de oradaydı. İkinci ölüyü görünce yük arabasına yaklaştı. Eleştiren bir tavırla başını sallayarak, "Nereden kaldırdılar?" diye sordu.

Öteki polis, "Eski Gorbatovskaya'dan," yanıtını verdi.

İtfaiye müdürü sordu:

"Mahpus mu?"

Buna Komiser yanıt verdi:

"Evet efendim. Bugün ikinci oluyor."

"Yaman yönetim. Sıcak da bir yandan..."

İtfaiye müdürü, topallayan atı götüren ere, "Köşedeki bölmeye koy onu," diye bağırdı. "Kendini satsan böyle bir hayvan alamazsın, üstelik bir de sakatlamışsın teres!"

Polisler ölüyü, öbürü gibi, arabadan alarak hasta koğuşuna götürdüler. Nehludov, hipnotize edilmişçesine arkalarından yürüdü. Polislerden biri ona, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Nehludov, yanıt vermeden, ölünün götürüldüğü yere doğru yürüdü.

Yatağın üstünde oturan deli, Nehludov'un verdiği sigarayı hırsla içiyordu.

"Döndünüz ha," dedi, kahkahayı bastı. Ölüyü görünce yüzünü buruşturdu. "Gene mi?" dedi. "Sıkıntı verdiler artık, çocuk değilim ben... Değil mi?" Sorgu dolu bir gülümsemeyle Nehludov'a döndü.

Nehludov o sırada serbestçe, yüzü önceden şapkasıyla örtülüyken şimdi açık duran ölüye bakıyordu. Öteki mahpus ne derece çirkinse, bu, gerek yüz, gerek beden bakımından o kadar güzeldi. Kafasının yarım tıraşına karşın, cansız gözlerinin üstündeki şişliklerle geniş olmayan yuvarlak alnı, ince siyah bıyıklarının üstünde kemerli, ufak burnu son derece güzel görünüyordu. Morarmış dudakları gülümser gibiydi; ufak sakalı, yüzünün sadece alt kısmını çevreliyordu, kafasının tıraşlı tarafından biçimli kulağı görünüyordu. Yüzünde sakin, ciddi, iyi bir ifade vardı. Yüzü, bu adamla birlikte mahvolmuş manevi varlığın neler vaat ettiğini gösteriyordu. Öte yandan elleriyle zincire vurulmuş ayaklarının ince kemiklerinden, biçimli, kaslı bedeninden de onun ne kadar güzel, kuvvetli, çevik bir insan olduğu açıkça anlaşılıyordu. Herhalde, itfaiye müdürünün sakatlanmasına kızdığı taydan çok daha değerli bir yaratıktı. Oysa onu hırpalamışlar, mahvetmişlerdi; hiç kimse ne onunla birlikte kaybedilen insana ne

de gücünden kuvvetinden yarar gelebilecek bir yaratığın elden gitmesine acıyordu. Ölümü karşısında insanlar, cesedi bozulup kokmadan kaldırmaktan başka bir şey düşünmüyor, sadece başlarına çıkan angaryaya kızıyorlardı. O sırada koğuşa sağlık memuru, doktor ve komiser girdiler. Sadakordan bir ceket, aynı kumaştan kaslı bacaklarını saran daracık bir pantolon giyen doktor, tıknaz, kısa boylu bir adamdı. Bodur komiserin balon gibi, yuvarlak kırmızı bir yüzü vardı; avurtlarına hava doldurarak yavaş yavaş üfleme âdeti olduğu için yanak kısmı daha da yuvarlaktı. Doktor yatağa, ölünün başucuna oturmuştu; tıpkı sağlık memuru gibi ellerine dokundu, kalbini dinledi, sonra pantolonunu düzelterek ayağa kalktı.

"Bundan daha fazla ölünemez," dedi.

Komiser ağzına hava doldurarak yavaş yavaş pufladı, muhafıza dönerek, "Hangi cezaevinden?" diye sordu.

Muhafız söyledi, sonra ölünün prangalı olduğunu hatırlattı.

Komiser, "Çıkarttırırım; şükürler olsun demircilerimiz yok değil," diyerek tekrar yanaklarını şişirdi, sonra ağır ağır puflayarak kapıya yürüdü.

Nehludov doktora, "Neden böyle oluyor?" diye sordu.

Doktor gözlüğünün altından ona baktı.

"Neden böyle olan ne," dedi. "Güneş çarpmasından niye mi ölüyorlar? Bütün bir kış hareketsiz, ışık yüzü görmeden oturdular; sonra da birden, hem de böyle bir günde güneşe çıkar, kalabalık halde, temiz hava almadan yürüt. Elbette şok geçirirler."

"Öyleyse niçin gönderiyorlar onları?"

"Bunu artık gönderenlere sorun. Hem kimsiniz siz?"

"Dışarıdanım."

"Yaa!.. İzninizle, işim var."

Doktor öfkeyle pantolonunu düzeltti, hastaların yataklarına doğru yürüdü.

Boynu bağlı, sarı benizli, ağzı çarpık adama, "Ee, nasılsın bakalım?" diye sordu.

Yatağında oturan deli, sigarasını bırakmış, doktora doğru tükürmekle meşguldü.

Nehludov aşağıya, avluya indi, itfaiye atlarının, tavukların, bakır miğferli bir nöbetçinin önünden geçerek dışarı çıktı; uyuyakalmış arabacısını yeniden uyandırarak arabaya bindi, istasyona gitti.

XXXVIII

Nehludov istasyona vardığı zaman mahpusların hepsi pencereleri kafesli vagonlara yerleşmiş oturuyorlardı. Peronda geçirmeye gelmiş birkaç kişi vardı; onları vagonların yanına sokmuyorlardı. Muhafızlar bugün pek telaşlı görünüyorlardı. Cezaevinden istasyona gidinceye kadar Nehludov'un gördüklerinden başka, üç kişi daha ölmüştü; birini, öbür iki mahpus gibi, en yakın karakola kaldırmışlar, ikisi istasyonda düşerek can vermişti.[1] Muhafızları telaşa düşüren, korudukları insanlar içinde yaşayabilecek beş kişinin ölümü değildi. Bu, onları ilgilendirmiyordu. İlgilendikleri nokta, bu gibi durumlarda yasanın yapılmasını istediği her şeyin tam olarak yerine getirilmesiydi: Ölülerin belgelerinin ve eşyalarının gereken yerlere teslimi, Nijni'ye gidenlerin listesinden düşürülmeleri vb... Bütün bunlar, hele böyle bir sıcakta, epey yorucu işlerdi.

1. 1880-1885 arası bir tarihte Butırki Cezaevi'nden Nijni-Novgorod demiryolu istasyonuna götürülen mahpuslardan beş kişi aynı gün güneş çarpmasından ölmüştü. (Yazarın notu)

Muhafızlar bu işleri tamamlamadan, vagonların yanına gitmek için izin isteyen Nehludov'u ve öbürlerini bırakmıyorlardı. Yine de muhafız başçavuşuna para veren Nehludov'a izin verdiler. Başçavuş onu bırakırken çabuk konuşmasını, amiri görmeden oradan uzaklaşmasını rica etti. Katar on sekiz vagondan ibaretti. Amirlere ayrılmış vagondan başka hepsi mahpuslarla tıklım tıklım doluydu. Nehludov, vagon pencerelerinin önünden geçerken içeriden gelen konuşmalara kulak kabartıyordu. Her vagonda demir şıngırtıları, anlamsız küfürlerle karışık konuşmalar duyuluyordu. Ama hiçbir vagonda, Nehludov'un beklediği gibi, yolda düşüp ölen arkadaşlarının sözünü eden olmamıştı. Konuşma konuları, çoğunlukla torbaları, içme suyu, yer seçimi üzerineydi.

Nehludov, bir pencereden vagondaki koridorun ortasında, mahpusların kelepçelerini çıkaran muhafızları gördü. Mahpuslar ellerini uzatıyor, muhafızlardan biri anahtarlarla kelepçeleri açıp çıkarıyordu. Başka bir muhafız da bunları topluyordu. Nehludov, erkek vagonlarını geçtikten sonra, kadın vagonlarına yaklaştı. İkinci vagondan devamlı bir kadın iniltisi duyuluyordu:

"Off!.. Amanın, off!.. Amanın!.."

Nehludov geçti, muhafızın göstermesi üzerine, üçüncü vagonun penceresine yanaştı. Başını yaklaştırır yaklaştırmaz, içeriden sıcak, keskin bir ter kokusu burnuna çarptı, cırtlak kadın seslerini adamakıllı duymaya başladı. Üzerlerinde cezaevi giysileriyle, yüzleri kızarmış, ter içindeki kadınlar bütün sıraları doldurmuşlar, aralarında yüksek sesle konuşuyorlardı. Demir kafese yaklaşan Nehludov'un yüzü dikkatlerini çekti. Yakında oturanlar susup ona doğru yaklaştılar. Karşı taraftaki pencere önünde Maslova, başı açık, bir bluzla oturuyordu. Yanında, boyuna gülümseyen Fedosya vardı.

Fedosya, Nehludov'u tanıyarak Maslova'yı eliyle dürt-

tü, pencereyi gösterdi. Maslova acele kalktı, siyah saçlarını başörtüsüyle örterek, heyecanlanmış, terli kırmızı yüzüyle pencereye yaklaştı, eliyle kafesi tuttu.

Sevinç dolu bir gülümsemeyle, "Ne kadar sıcak," dedi.

"Eşyayı aldınız mı?"

"Aldım. Teşekkür ederim."

"Bir istediğiniz var mı?" Kızgın vagondan yayılan sıcak, Nehludov'a hamamdan geliyormuş gibi geldi.

"Bir şey gerekli değil, teşekkür ederim."

Fedosya, "Su olsa da içsek..." dedi.

"Suyunuz yok mu?"

"Verdiler, ama bitti."

Nehludov, "Peki, ben muhafıza rica ederim," dedi. "Artık Nijni'ye kadar görüşemeyeceğiz."

"Siz de mi geliyorsunuz?" Maslova bunu sanki bilmiyormuş gibi, sevinç dolu bir bakışla sormuştu.

"Evet, bundan sonraki trenle geliyorum."

Maslova ses çıkarmadı, derin bir iç çekti.

İhtiyar, yüzü gülmez bir kadın mahpus kaba, kalın sesiyle, "Mahpuslardan on iki kişinin öldüğü doğru mu beyefendi?" diye sordu.

Soran, Korableva'ydı.

Nehludov, "On iki kişi olduğunu duymadım ama," dedi, "ben iki tanesini gördüm."

"On iki diyorlar. Ayol, hiçbir şey yapmayacaklar mı şu canavarlara?"

Nehludov, "Kadınlardan hastalanan olmadı mı?" diye sordu.

Kısa boylu başka bir mahpus gülerek, "Karı kısmı daha dayanıklı olur," dedi, "yalnız biri doğurmaya kalktı." Hep aynı şekilde çığlıklar duyulan yandaki vagonu göstererek, "İşte ötüyor orada..." diye ekledi.

Sevinç gülümsemesini tutmaya çalışan Maslova, "Bir şey gerekli olup olmadığını soruyordunuz," dedi. "Acaba

bu kadını burada bırakamazlar mı? Büyüklere söyleseniz..."

"Söylerim."

"Bir de –gülümseyen Fedosya'yı gözleriyle göstererek– şuna, kocası Taras'la görüşebilmesi için izin versinler. O da bizimle geliyor."

Birden muhafız başçavuşunun sesi duyuldu:

"Konuşmak yasaktır bayım!"

Bu, Nehludov'a katarın yanına gitmesi için izin veren Çavuş değildi. Nehludov çekildi, doğuran kadınla Taras'a ait ricalarını söylemek için muhafız subayını aramaya başladı, ama uzun zaman aradığı halde ne onu bulabildi ne de muhafızlardan doğru dürüst yanıt alabildi. Muhafızların hepsi telaş içindeydi; kimi mahpuslardan birini bir yere götürüyor, kimi kendilerine yiyecek almak için koşuşuyor, eşyalarını vagonlara yerleştiriyorlardı. Bazıları da muhafız subayı ile birlikte giden kadına hizmet ediyor, Nehludov'un sorularına baştan savma yanıtlar veriyorlardı.

Nehludov, muhafız subayını ancak ikinci kampanadan sonra görebildi.

Subay omuzlarını kaldırmış ağzını örten bıyıklarını güdük parmaklarıyla burarak gedikli başçavuşunu bir şeyden ötürü azarlıyordu.

Nehludov'a dönerek, "Yani nedir sizin istediğiniz?" diye sordu.

"Vagonlarınızdan birinde bir kadın doğuruyordu... Bence..."

"Varsın doğursun. İcabına bakarız biz."

Muhafız subayı kısa kollarını hızla sallayarak vagona girdi. O anda elinde düdüğü ile hareket memuru geçti. Son kampana ve düdükten sonra peronda geçirmeye gelenlerin ve kadın vagonundakilerin ağlamaları, ağlamaklı konuşmaları duyuldu. Nehludov, peronda Taras'la yan

yana durmuş, kafesli pencerelerinden erkeklerin tıraşlı kafaları görünen vagonların birbiri peşi sıra geçişine bakıyordu. Sonunda birinci kadın vagonu geçti; pencereden açık ve başörtülü kadın başları görünüyordu. Onu, hep aynı iniltiler duyulan ikinci vagon izledi. Sonra da Maslovaların vagonu geçti. Maslova diğer kadınlarla birlikte pencere önünde durmuş, acıklı bir gülümsemeyle Nehludov'a bakıyordu.

XXXIX

Nehludov'un bineceği yolcu treninin hareketine daha iki saat vardı. Nehludov o boşlukta ablasına gitmeyi düşündü, ama sabahtan beri gördükleri onu o kadar heyecanlandırmış, yormuştu ki, birinci mevki bekleme salonunda bir kanepeye oturunca, birdenbire müthiş bir ağırlık hissetti, elini yanağının altına koyarak uzandı, hemen uyuyuverdi.

Elinde bir peçeteyle, frak giymiş, rozetli bir garson Nehludov'u uyandırdı:

"Beyefendi, beyefendi! Prens Nehludov siz misiniz? Sizi bir hanım arıyor."

Nehludov yattığı yerden sıçradı, gözlerini ovuşturarak nerede olduğunu, o sabah olanı biteni birden hatırladı.

Hatırladığı şey mahpuslar kafilesi, ölüler, kafesli vagonlar, bunlara kapatılmış kadınlardı. Doğum sancısı çeken bir kadınla demir kafes arkasından ona acıklı acıklı gülümseyen başka bir kadını görür gibi oluyordu. Oysa gerçekte karşısında bambaşka şeyler vardı: Şişelerle, vazolarla, şamdanlarla ve yemek takımlarıyla donatılmış

bir masa görünüyor, çevresinde becerikli garsonlar dolaşıyordu. Salonun iç tarafında meyve dolu meyvelikler, şişelerin ötesinde, dolabın yanında büfe memuru ve büfeye uğrayan yolcuların sırtları görünüyordu.

Nehludov yattığı yerden doğrulup yavaş yavaş kendine gelirken odada kim varsa, herkesin merakla kapıya doğru baktığını fark etti. O da o yana baktı, başı ince örtüyle sarılı bir kadının koltuğu içinde getirildiğini gördü. Koltuğu önden tutan uşak, Nehludov'a yabancı gelmedi. Onun arkasındaki şeritli kasketli kapıcı da tanıdıktı. Koltuğun arkasından önlüklü, saçları bukleli, zarif bir oda hizmetçisi görünüyordu; elinde bir paket, birkaç şemsiye ve deri mahfazası içinde bir şey vardı. Daha arkada favorili, sarkık yanaklı, kalın enseli Prens Korçagin başında yolculuk kasketiyle göğsünü kabartarak yürüyordu. Onun gerisinden Missi, kuzeni Mişa ve Nehludov'un tanıdığı uzun boyunlu, çıkık gırtlaklı, daima göründüğü gibi neşeli olan Osten geliyordu. Osten hem yürüyor hem de gülümseyen Missi'ye, ciddi bir tavır takındığı halde, besbelli eğlenceli bir şey anlatıyordu. Sigarasını hiddetli hiddetli içen doktor en arkadan yürüyordu.

Korçaginler o yöredeki malikânelerinden, Prenses'in kız kardeşinin Nijni-Novgorod demiryolu üzerindeki malikânesine gidiyorlardı.

Koltuğu taşıyanlarla hizmetçi ve doktordan ibaret alay, çevrede merakla karışık bir saygı uyandırarak kadınlara ait bekleme odasına geçti. İhtiyar Prens Korçagin bir masaya oturarak hemen garsonu çağırdı, bir şeyler ısmarlamaya başladı. Missi ile Osten de yemek salonunda kalmışlardı; tam oturmaya hazırlanırken kapıda bir ahbaplarını görerek ona doğru gittiler. Ahbapları, Natalya İvanovna idi.

Agrafena Petrovna'yla birlikte gelen Natalya İvanov-

na, çevresini gözden geçirerek yemek salonuna giriyordu. Missi ile kardeşini, hemen hemen aynı zamanda gördü. Nehludov'u sadece başıyla selamlayarak önce Missi'ye yaklaştı. Ama onunla kucaklaştıktan sonra hemen kardeşine döndü, "Hele şükür, bulabildim seni," dedi.

Nehludov kalkarak Missi, Mişa ve Osten'le selamlaştı, konuşmaya başladı. Missi, köydeki evlerinin yandığını anlattı, bu yüzden teyzelerine gitmek zorunda kalmışlardı. Osten, fırsatı kaçırmayarak, yangına ait gülünç bir öykü anlatmaya koyuldu.

Nehludov, Osten'i dinlemeden, ablasına, "Geldiğine çok sevindim," dedi.

Ablası, "Geleli epey oldu," diye yanıt verdi. "Agrafena Petrovna'yla geldik."

Natalya İvanovna, Agrafena Petrovna'yı gösterdi. Üzerinde mantosu ve şapkasıyla Agrafena Petrovna'da hoş görünen, ağırbaşlı bir tavır vardı. Konuşmalarına engel olmamak için Nehludov'a uzaktan, çekingen bir selam verdi.

"Seni her tarafta aradım."

Nehludov, "Uyuyakalmışım şurada. Geldiğine çok sevindim," diye tekrarladı. "Sana mektup yazmaya başlamıştım."

Ablası adeta korkuyla, "Sahi mi," dedi. "Neden?"

İki kardeş arasında yalnız onları ilgilendiren bir konuşma başladığını görünce, Missi, erkek arkadaşlarıyla öteye çekildi. Nehludov'la ablası, bir yolcunun eşyasının –bir battaniye ile şapka kutusunun– yanına bir kanepeye oturdular.

Nehludov, "Dün hemen geri dönerek özür dilemek istedim ama onun nasıl karşılayacağını bilemiyordum," dedi. "Kocanla kötü konuştum, buna çok üzüldüm."

"İsteyerek yapmadığını biliyordum canım, emindim. Sen de bilirsin ki..."

Natalya'nın gözlerinden yaş fışkırdı, kardeşinin elini tuttu. Cümle tam değildi, ama Nehludov ablasının ne demek istediğini tamamıyla anlamıştı, bu onu duygulandırdı. Ablası şunu söylemek istemişti: O, bütün varlığını saran kocasına sevgisi yanında, kardeşine olan sevgisine de önem ve değer veriyordu; onların arasındaki her anlaşmazlık ona pek acı geliyordu.

"Eksik olma, teşekkür ederim."

Nehludov, birden, o gün ölen ikinci mahpusu hatırladı.

"Ah bugün neler gördüğümü bir bilsen! İki mahpus öldürüldü."

"Nasıl öldürüldü?"

"Öldürüldü işte. Bu sıcakta yola çıkarmışlar. İki kişi güneş çarpmasından öldü."

"Ne diyorsun! Bugün mü?.. Şimdi mi?.."

"Evet, demin cesetlerini gördüm."

Natalya İvanovna, "Peki ama, niçin öldürdüler?" dedi. "Kim öldürdü?"

Ablasının bu işe de kocasının gözüyle baktığını hisseden Nehludov sinirlenerek, "Onları zorla yola çıkaranlar öldürdü elbette," yanıtını verdi.

Yanlarına biraz yaklaşan Agrafena Petrovna, "Aman Tanrım!" dedi.

"Evet, biz burada o zavallılara yapılanları aklımıza sığdıramıyoruz ama hepsini bilmemiz gerekir."

Nehludov bu sözleri, masasında bol bol içen ve tam o sırada boynunda peçetesiyle Nehludov'a dönen Prens Korçagin'e bakarak söylemişti.

Prens, "Nehludov," diye bağırdı. "Biraz serinlemek ister misiniz? Yol için iyi gelir."

Nehludov reddederek başını çevirdi.

Natalya İvanovna devam etti: "Peki ama buna karşı sen ne yapabilirsin?"

"Elimden ne gelirse. Henüz kendim de bilmiyorum ama içimde beni bir şeyler yapmaya zorlayan bir duygu var. Elimden geleni yapacağım zaten."

"Elbette elbette, anlıyorum."

Natalya İvanovna, gülümseyerek, gözleriyle Korçagin'i gösterdi.

"Demek bunlarla aranda her şey tamamıyla bitti, öyle mi?"

"Tamamıyla. Hem sanırım, iki taraf için de üzüntü yaşamadan..."

"Yazık. Ben acıyorum. Kızı severim de... Ne yapalım, öyle olsun." Sonra çekingen bir tavırla, "Ama ne diye kendini bağlamak istiyorsun..." diye ekledi. "Oraya niçin gidiyorsun sanki?"

Nehludov konuşmayı kısa kesmek istiyormuş gibi ciddi ve soğuk, "Böyle gerekiyor da onun için gidiyorum," dedi. Ama hemen gösterdiği soğukluktan utandı. "Ona düşündüklerimi niçin söylemeyeyim," diye düşündü.

Emektar hizmetçiye bakarak, "Varsın Agrafena Petrovna da duysun," diye aklından geçirdi. Hatta Agrafena Petrovna'nın bulunuşu kararını ablasına tekrarlamak isteğini güçlendirdi.

"Katyuşa ile evlenmek niyetimden söz ediyorsun, değil mi? Evet, benim kararım bu ama o, açıkça, kesin olarak reddetti."

Bu konuda konuşmaya başlayınca, her zaman olduğu gibi, Nehludov'un sesi titriyordu.

"Benim özverimi kabul etmek istemiyor, bulunduğu duruma göre çok şey feda ediyor. Eğer özverisi geçici bir şeyse, kabul edemem. Bunun için ardından gidiyorum, o nerede olursa ben de orada olacağım ve elimden geldiği kadar yardım edeceğim."

Natalya Ivanovna ses çıkarmadı. Agrafena Petrovna sorgu dolu bir bakışla Natalya İvanovna'ya bakıyor, başını

sallıyordu. O sırada koltuklu alay, kadınlar salonundan çıktı. Prenses'i hep, güzel uşakları Filip'le kapıcıları taşıyordu. Prenses taşıyanları durdurarak işaretle Nehludov'u çağırdı, acıma uyandıran bezgin bir tavırla, yüzük dolu beyaz elini uzattı, sertçe sıkılmasını korkuyla bekledi.

Sıcaktan söz açarak, "*Épouvantable!*"[1] dedi. "Hiç dayanamam buna. *Ce climat me tue.*[2]" Prenses, Rus ikliminin korkunçluğundan söz ettikten, Nehludov'u çiftliklerine çağırdıktan sonra taşıyıcılarına işaret verdi.

Koltuğu götürülürken upuzun yüzünü Nehludov'a çevirerek, "Kesinlikle gelin olur mu," diye ekledi.

Nehludov perona çıktı, Prenses'in kafilesi sağa, birinci mevki vagonların bulunduğu tarafa gitti. Nehludov, eşyasını taşıyan hamal ve sırtında torbasıyla Taras, sola saptılar.

Nehludov ablasına, öyküsünü önceden anlattığı Taras'ı göstererek, "İşte arkadaşım," dedi.

Hamalla Taras içeriye girince Natalya İvanovna, üçüncü mevki vagonun önünde duran Nehludov'a, "Gerçekten üçüncüyle mi gidiyorsun?" diye sordu.

Kardeşi, "Evet, bu benim için daha rahat olacak, Taras'la birlikteyim," dedi. Sonra ekledi:

"Bir şey daha var abla: Ben şimdiye kadar Kuzminskoye'deki toprağımı köylülere vermedim, bunun için ben ölünce, mirasçılarım çocukların olacak."

Natalya İvanovna, "Bırak şunları Dimitri," dedi.

"Zaten toprağı verecek olsam bile şunu söyleyeyim ki, geri kalan nem varsa onların olacak. Çünkü benim evlenmem pek olası değil, evlensem de çocuklarım olmayacak. Bunun için..."

1. (Fr.) Korkunç.
2. (Fr.) Bu iklim beni öldürüyor.

"Rica ederim, bırak şunları Dimitri."

Nehludov, Natalya İvanovna'nın bu sözleri tekrarlamasına karşın, söylediklerinden de memnun kaldığını görüyordu.

İleride birinci mevki vagonların önünde birkaç kişilik grup, hâlâ Prenses Korçagina'nın götürüldüğü vagona bakıyordu. Geri kalan yolcuların hepsi yerleşmişlerdi. Gecikenler peron tahtaları üzerinde kuvvetli adımlarla acele yürüyorlardı. Tren memurları kapıları kapayarak geçirmeye gelenlerin çıkmaları için bağırıyorlardı.

Nehludov'un, güneşin altında fırına dönmüş vagona girmesiyle dışarıya, sahanlığa çıkması bir oldu.

Üstünde modaya uygun şapkası ve peleriniyle Natalya İvanovna, vagonun önünde, Agrafena Petrovna'nın yanında durmuş, besbelli bir şeyler söylemek istiyor ama laf bulamıyordu. "*Ecrivez*,"[1] bile diyemezdi. Çünkü kardeşiyle, yola çıkan herkesin tekrarladığı bu sözle daima alay ederlerdi. Para işleri, miras konusu, tatlı kardeşlik bağını gevşetmiş, aralarına soğukluk girmişti. O kadar ki, tren hareket edince, Natalya İvanovna yüzünde hüzünlü, tatlı bir ifadeyle başını sallayarak, "Eh, güle güle, güle güle Dimitri!" diyebildiğine bayağı sevindi.

Ama kardeşinin vagonu uzaklaşınca onunla konuştuklarını kocasına nasıl anlatacağını düşündü, yüzü ciddi, kuşkulu bir hal aldı.

Nehludov'un kalbinde de ablasına karşı en iyi duygulardan başka bir şey yoktu, ondan hiçbir şeyini gizlemiyordu ama yine de orada onunla birlikte bulunmaktan üzüntü, huzursuzluk duyuyordu; bir an önce kurtulmak istiyordu. Bir zamanlar ona son derece yakın olan ablasının yerini şimdi yabancı, Nehludov'un hoşlanma-

1. (Fr.) Yazın.

dığı, kara, kıllı kocasının tutsağı olmuş bir Nataşa almıştı. Nehludov bunu açıkça anlamıştı, çünkü ancak köylülere toprak verilmesi, miras sorunu gibi kocasını ilgilendiren işlerden söz açınca ablasının yüzü özel bir neşeyle parlamıştı, Nehludov buna üzüldü.

XL

Bütün gün güneş altında kızan, insan dolu üçüncü mevki vagonun havası o kadar boğucuydu ki, Nehludov içeri girmedi, sahanlıkta kaldı. Ama orada da rahat soluk alamıyordu. Nehludov ancak tren evler arasından kurtularak iki taraflı rüzgâr esmeye başlayınca biraz ferahlayabildi. Ablasına söylediği, "Evet, öldürdüler!" sözlerini kendi kendine tekrarladı. Hayalinde, o gün gördükleri içinde en canlı olan, ölen ikinci mahpusun gülümseyen dudakları, vakur alnıyla güzel yüzü, tıraşlı mavimtırak kafasının altında ufacık kulağı belirdi. "İşin en korkunç tarafı, bir adamın öldürülmesi ve öldüreni kimsenin bilmemesi," diye düşünüyordu. "Oysa öldürdüler işte. Onu da öbür mahpuslar gibi, Maslennikov'un emriyle götürüyorlardı. İhtimal Maslennikov, her zamanki gibi emir vermiş, antetli kâğıdın altına ahmakça kıvrıntısını da yaparak imzayı basmıştır. Kuşkusuz bu yüzden kendisini asla suçlu saymıyordur. Mahpusları muayene eden hapishane doktorunun da kendini ondan daha az suçlu gördüğü yüzde yüz. O, zayıf olanları ayırmış, ödevini hakkıyla yapmıştır; ne böyle korkunç bir sıcak bastıracağını önceden kestirebilir ne de mahpusları bu kadar geç ve kalabalık halde götüreceklerini akıl edebilirdi. Müdür mü? Müdür sadeçe, filan günde kadınlı erkekli şu kadar

mahpusla sürgünün gönderilmesi için verilen emri yerine getirmiştir, o kadar. Mahpusları sayarak alıp öylece teslim etmek zorunda olan muhafızı da suçlu çıkarmaya olanak yoktur. Kafileyi, her zamanki gibi götürürken Nehludov'un gördüğü o dağ gibi iki adamın dayanamayarak öleceğini nasıl tahmin edebilirdi?.. Ortada hiç suçlu yok, ama iki kurban var, hem de ölmelerinde suçu olmayan adamların kurbanları..."

Nehludov düşünmeye devam etti: "Bu neden böyle oluyor? Neden şudur: Bütün bu adamlar –valiler, müdürler, polisler, polis çavuşları– insana, insanca davranmanın gereksizliğine inanmışlardır. Maslennikov, müdür, muhafız; valilik, müdürlük, subaylık mevkiinde olmasaydılar, insanları bu sıcakta, bu kadar kalabalık olarak yola çıkarmak için yirmi kere düşünüp taşınacak, yolda yirmi kere mola vereceklerdi. Bir adamın kesilerek düşüp tıkandığını görünce onu kalabalıktan ayırarak gölgeye götürecekler, su verecek, dinlendireceklerdi; başına felaket gelince de merhametli davranacaklardı. Ama şimdi bunu yapmadıkları gibi, başkalarına da engel oluyorlar, çünkü insanları, onlara karşı ödevlerini düşünemiyor, sadece resmî hizmetlerini, onun gerektirdiği şeyleri yapmaya bakıyorlar. Bunları insanların birbirlerine karşı ödevlerinden üstün tutuyorlar." Nehludov, "Evet, her şey bundan çıkıyor," diye düşündü. "İnsanlar, özel bir durumda, bir saat için olsun insan sevgisini her şeyin üstünde tutmayı beceremezlerse, kendilerini hiç sorumlu görmeden başkalarına karşı her türlü suçu işleyebilirler."

Düşüncelerine dalan Nehludov havanın birdenbire değiştiğinin farkına varmadı. Güneş, yakındaki alçak bir bulut kümesinin ardına gizlenmişti, batıdan açık kurşuni renkte büyük bir bulut yaklaşıyordu. Bu buluttan da uzaklardaki tarlalara, ormanlara eğri eğri düşen hızlı bir yağmur boşanıyordu. Arada bir şimşeklerle delinen bu-

lutlardan nemli yağmur havası geliyordu. Vagonların takırtısına sık sık gök gürültüleri karışmaya başlamıştı. Bulut gitgide yaklaştı, rüzgârın kovaladığı eğri düşen yağmur damlaları vagonun sahanlığıyla Nehludov'un pardösüsünü benek benek ıslattı. Nehludov sahanlığın karşı yanına geçti, ne zamandır serinliği, yağmuru özleyen, ekmek kokulu topraktan yayılan havayı derin derin içine çekti. Önünden çabuk çabuk geçen bahçelerle ormanlara, sararan buğday tarlalarına, henüz yeşil duran arpalara, siyah toprak kümecikleri üzerinde çiçek açmış koyu yeşil patateslere bakıyordu. Sanki cilalıymış gibi, her şey pırıl pırıl parlıyordu; yeşiller yemyeşil, sarılar altın sarısı, siyahlar kapkara görünüyordu.

Yağmur altında canlanan tarlaları, bahçeleri, bostanları sevinç içinde seyreden Nehludov, "Yağsın, daha yağsın..." diyordu.

Sağanak uzun sürmedi. Bulut, suyunun bir kısmını bırakarak geçti gitti. Artık ıslak toprağa son damlalar dikine düşüyordu. Güneş yeniden çıktı, her şey parladı, doğudan pek yüksek olmayan, parlak, moru bol, yalnız bir yerde kopan bir gökkuşağı göründü.

Doğadaki değişmeler sona ererken tren, iki yanı dik bir yarmaya girdi. Nehludov, "Şey, neler düşünüyordum ben," diye kendi kendine sordu. "Ha, şunu düşünüyordum: Müdür, muhafızlar, bütün o memurların çoğu, aslında yumuşak başlı, iyi kalpli kimselerdir, sadece görevleri yüzünden kötü olmuşlardır."

Nehludov, Maslennikov'a cezaevinde olanı biteni anlatırken ilgisizliğini, Müdür'ün titizliğini, ihtiyara, arabaya binmesi için izin vermeyen, trende doğum sancıları içinde kıvranan kadına aldırmayan muhafız subayının zalimliğini hatırladı. Bu insanların kalplerinde acıma duygusunun azıcık olsun yer etmemesine yüzde yüz memur olmaları nedendi. Memur oldukları için ruhları insan sev-

gisine karşı kapalıydı. Nehludov, "Yağmur suyunu geçirmeyen şu duvar gibi..." diye düşünerek suyun, üzerinden derecikler halinde aktığı, yarmanın renkli taşlar döşeli duvarına baktı. Düşünmeye devam etti: "Belki yarmaların taşla döşenmesi gerekli bir şeydir, ama yarmanın üstü gibi ot bitmeyen bu toprağın da buğday, ot, yeşillik, ağaçlar verebileceğini düşününce insan üzülüyor... İnsanlar için de durum böyle. Belki bütün bu valilere, müdürlere, polislere gereksinim vardır, ama insanlığın baş özelliği olan karşılıklı sevgi, acıma duygusundan yoksun kimseler görmek pek acı oluyor.

"En önemli nokta, onların yasa diye, aslında hiç de yasa olmayan şeyleri tanımaları... Tanrı'nın insan kalplerine soktuğu ölümsüz, değişmez, ihmal edilmez yasalardan da haberleri yoktur. Onun için bu insanlarla birlikte olmak zor geliyor bana. Daha doğrusu, onlardan korkuyorum. Hem gerçekten korkunç bunlar. Haydut gene acıma nedir bilir, ama bunlar acıma duygusuna karşı öyle sigortalıdırlar. Korkunçlukları bundan. Pugoçov, Razin[1] için korkunç derler. Oysa bunlar bin kat daha korkunçtur."

Nehludov düşünmeye devam ediyordu: "Şöyle bir psikolojik soru sorulsaydı: Zamanımızın insansever, iyi kalpli Hıristiyanlarının, kendilerini suçlu bulmadan, en korkunç cinayetleri işlemeleri için ne yapılmalıdır? Soruya tek bir şekilde cevap verilebilirdi: Bu insanları, hayatta olduğu gibi vali, müdür, subay, polis yapmak gerekir, yani bunlar önce devlet hizmetinin, insanlara insanca, kardeşçe değil, eşyaymışlar gibi davranmayı gerektirdiğini öğrenmeli; ikinci olarak, devlet hizmetinde bulunanlardan hiçbirinin insanlara yaptıkları yüzünden so-

1. Yemelyan Pugaçov: Büyük Yekaterina devrinde kendine Çar'ın oğlu süsü veren, köylü ve Kazak ayaklanmasının önderi. Stenka Razin: Rusya'nın güneydoğu sınırında başgösteren büyük Kazak ayaklanmasının önderi.

rumlu tutulmayacağına inanmalıdırlar. Yoksa bugün gördüğüm korkunç şeylerin zamanımızda bu koşullar dışında yapılmasına olanak yoktur. İnsanlar bazı durumlarda hemcinslerine sevgi göstermeden de onlarla ilgilenebileceklerini sanırlar. Bütün sorun da buradan kaynaklanıyor zaten; oysa böyle durumlar yoktur. Eşya üzerinde onu sevmeden çalışılabilir. Örneğin, sevgi olmadan ağaç kesilebilir, kerpiç yapılır, demir dövülür; ama arılara karşı dikkatsiz davranılamayacağı gibi, insanlarla da sevgisiz ilgilenilemez. Arıların öyle bir özelliği vardır ki, dikkatsizce tutulursa, bunun hem onlara, hem kendimize zararı dokunur. İnsanlar için de böyledir. Başka türlü de olamaz zaten, çünkü insanlar arasında karşılıklı sevgi hayatın temel yasasıdır. Gerçi insan çalışmak için olduğu gibi sevmek için de kendini zorlayamaz, ama özellikle başkalarından bir şey isterken, sevgi göstermeden istediğini elde edebilmek olanaklı değildir." Nehludov kendi kendine söylenerek, "İnsanlara karşı sevgi duymuyorsan, otur oturduğun yerde," dedi. "Kendinle, eşyanla, insanlardan başka neyle istersen uğraş. Zararı dokunmaması, yararlı olması için yemeğin acıkınca yenilmesi gerektiği gibi, insanlara da zararın değil de yararın dokunması için, onlarla içinde sevgi duyduğun zaman ilgilenmelisin. Ama kendine, eniştene yaptığın gibi hareket etme iznini verirsen, o zaman bugün gördüğün zalimliklerin ardı alınamaz, sonsuz acılar çekmek zorunda kalırsın, bunu ömrün boyunca tattın zaten... Evet, bu böyledir, böyle." Bunları düşünürken Nehludov, "İyi bu, iyi..." diye tekrarladı. Üzücü sıcaktan sonra serinliğin verdiği ferahlık ve öteden beri zihnini kurcalayan sorunun tamamıyla aydınlanmış olması ona iki kat mutluluk veriyordu.

XLI

Nehludov'un vagonu yarı yarıya doluydu. Yolcular arasında hizmetçiler, ustalar, kasaplar, Yahudiler, tezgâhtarlar, kadınlar, işçi karıları, bir asker, iki kibar hanım –biri gençti, öbürünün çıplak kollarında bilezikler parlıyordu– bir de siyah şapkasında resmî rozet olan bir bey vardı. Hepsi yerleşmiş, rahatça oturuyorlardı, kimi çekirdek çitliyor, kimi sigara içiyor, kimi yanında oturanlarla çene çalıyordu.

Taras, koridorun sağına oturmuş Nehludov'un yerini bekliyor, bir yandan da mutlu bir yüzle karşısında oturan irikıyım, düğmeleri iliklenmemiş çuha kaftan giyen bir adamla neşeli neşeli konuşuyordu. Nehludov'un sonradan öğrendiğine göre, bu adam işine giden bir bahçıvandı. Nehludov, Taras'a kadar gelmeden, koridorda kalın keten kaftanlı, ak sakallı saygıdeğer bir ihtiyarın yanında durdu; ihtiyar, köylü giyimli genç bir kadınla konuşuyordu. Kadının yanında, ayakları yere değmeyen yeni *sarafan*[1] giymiş yedi yaşında bir kızcağız oturuyordu. Kızın beyaza çalan sarı saçları örtülüydü, durmadan çekirdek çitliyordu.

İhtiyar, başını çevirerek Nehludov'a baktı, tek başına oturduğu cilalı sıranın üstünden kaftanının eteğini topladı, tatlı bir sesle, "Buyurun, oturun," dedi.

Nehludov, teşekkür ederek gösterilen yere geçti. Nehludov oturunca kadın yarıda kalan öyküsüne devam etti.

Kentte konukluğa gittiği kocasının onu nasıl karşıladığını anlatıyordu.

"Bir de karnaval haftasında gitmiştim. Tanrı'ya şü-

1. (Rus.) Rus köylü kadınlarının geleneksel kıyafeti.

kürler olsun, şimdi bir kere daha gittik," diyordu. "Artık, Tanrı izin verirse, bir de Noel'de gideriz..."

İhtiyar, Nehludov'a bakarak, "İyi iyi dedi, yoklamak gerek, yoksa kent genç adamı çabuk baştan çıkarır."

Kadın gülümseyerek, "Yok dede, benimki öyle adam değil," diye yanıt verdi. "Melek gibidir, böyle şeyler bilmez. Ne kazansa, son kopeğine kadar eve yollar. Kızını görünce de nasıl sevindi bilsen."

Bir yandan çekirdek kabuklarını tüküren, bir yandan annesini dinleyen kız, onun sözlerini doğruluyormuş gibi, sakin, zeki bakışlarını ihtiyarla Nehludov'un üzerinde gezdirdi.

İhtiyar, "Aklı başında adamsa iyi," dedi. Sonra, koridorun karşı yanında oturan, besbelli fabrika işçisi karıkocayı göstererek, "Onda da var mı bu?" diye sordu.

Fabrika işçisi koca, votka şişesini ağzına dayayıp kafasını geriye atmış, çekiyordu; elinde şişeyi çıkardığı torbayı tutan karısı gözlerini adamdan ayırmıyordu.

"Yo, o ağzına içki koymaz, tütünü de yoktur."

İhtiyarla konuşan kadın, kocasını övmek için fırsat kolluyordu. Bu defa Nehludov'a dönerek, "Onun gibi adamı analar binde bir doğurur," dedi. "Öyle adamdır o."

İhtiyar, gözlerini içen fabrika işçisinden ayırmadan, "Bundan iyisi can sağlığı," dedi.

İşçi içtikten sonra şişeyi karısına uzattı. Karısı şişeyi aldı, gülerek başını sallayarak ağzına yapıştırdı. Nehludov'la ihtiyarın bakışlarını üzerinde hisseden işçi onlara döndü.

"Ne o bayım? İçiyoruz, değil mi?.. Çalıştığımızı kimse görmez ama içtiğimiz batar herkese. Kazandım içiyorum, karıma da sunuyorum. O kadar işte."

Ne yanıt vereceğini bilemeyen Nehludov, "Elbette elbette," dedi.

"Değil mi ya, bayım? Karım çalışkan kadındır. Ka-

rımdan çok memnunum. Çünkü bana acımayı bilir. Doğru mu söylüyorum Mavra?"

Karısı şişeyi uzattı:

"Al şunu, istemem artık. Hem nedir şu geveleyip durdukların!"

Fabrika işçisi devam etti:

"İşte böyle, bakarsın, melek gibi kadındır, ama bir de bakarsın, yağlanmamış araba gibi gıcırdamaya başlar. Doğru mu söylüyorum Mavra?"

Mavra gülerek, sarhoş olduğunu belli eden bir el hareketiyle, "Ee, başladın gene zevzekliğe..." dedi.

"Böyledir bu kadın; bir zaman uslu uslu durur, bir de damarı tuttu mu, öyle bir şey yapar ki, şeytanın aklına gelmez... İnan olsun böyle. Kusuruma bakmayın bayım. İçtim ben, ne yapalım artık..."

İşçi sözünü bitirdikten sonra başını, gülümseyen karısının dizlerine koyarak uyumaya hazırlandı.

Nehludov ihtiyarla biraz oturdu, adam ona sobacı olduğunu, tam elli üç yıl çalışarak sayısız soba yaptığını anlattı; şimdi dinlenmek istiyor, ama bir türlü vakit bulamıyordu. Kente, çocuklarını bir işe yerleştirmek için gelmişti; şimdi köye, ailesini yoklamaya gidiyordu. İhtiyarın anlattıklarını dinledikten sonra Nehludov kalkarak Taras'ın hazırladığı yere geçti.

Taras'ın karşısında oturan bahçıvan, başını kaldırarak Nehludov'un yüzüne baktı, tatlı tatlı, "Buyurun oturun bayım, biz torbamızı alırız," dedi.

Taras gülümseyerek, uyumlu bir sesle, "Yerimiz dar, ama kalbimiz ferah," dedi, güçlü elleriyle otuz kiloluk torbasını, kuştüyü doluymuş gibi kaldırarak pencerenin yanına götürdü.

"Yer çok, gerekirse ayakta da durulur, sıranın altına da girilir. Bundan daha rahat yer mi olur? Bunun için kavga mı etmeli?.."

Taras'ın yüzünden iyilik, şefkat okunuyordu.

Taras içmediği zaman hiç konuşamadığını, ama içince ağzından güzel sözler döküldüğünü, her şeyi anlatabildiğini söylerdi. Gerçekten, ayıkken çoğu zaman susardı, ama biraz içince –bu pek seyrek, ancak olağanüstü hallerde olurdu– Taras hemen bülbül kesiliverirdi. Böyle zamanlarda son derece iyi, sade, hem de tatlı tatlı, çok çok konuşurdu. Bu tatlılık mazlum bakışlı mavi gözlerinde, dudaklarından eksik olmayan içten gülümsemede belirirdi.

O gün de böyle bir haldeydi. Nehludov yanlarına yaklaşınca Taras'ın konuşması bir an için kesildi. Ama torbasını yerleştirdikten sonra eskisi gibi oturdu, çalışan adamlarda bulunan güçlü ellerini dizlerinin üzerine koyarak gözlerini bahçıvanın gözlerine dikti, öyküsüne devam etti. Yeni ahbabına karısının öyküsünü, niçin sürüldüğünü, onun arkasından Sibirya'ya niçin gittiğini en ince noktalarına kadar anlatıyordu.

Nehludov, bu öyküyü şimdiye kadar bu derece ayrıntılı duymadığı için merakla dinliyordu. Öykünün, zehirlemeden, ailenin bunu Fedosya'nın yaptığını öğrenmesinden sonraki kısmına yetişmişti.

Taras içten gelen bir yakınlıkla Nehludov'a dönerek, "Derdimi döküyorum," dedi. "Candan bir adamla karşılaştım, birkaç laf ettik, ben de anlatıyorum işte."

Nehludov, "Evet, evet," diye karşılık verdi.

"İşte sorun böyle anlaşıldı kardeşlik. Anam, çöreği alıp, 'Onbaşı'ya gideceğim,' diye tutturdu. Babam, özü sözü doğru ihtiyardır. 'Dur kadın,' dedi, 'karı, çocuk daha, ne yaptığını bilmez, insaflı ol. Belki sonra o da pişman olur.' Ama laf dinleyen kim!.. 'Onu yanımızda tutarsak hepimizi hamamböcekleri gibi zehirler,' diyor, başka bir şey demiyordu. Soluğu, Onbaşı'nın yanında aldı kardeşlik. Herif hemen damlayıverdi. Tanıklar bulundu."

Bahçıvan, "Sen ne yapıyordun o zaman?" diye sordu.

"Ben ne yapacağım, karnımın sancısından kıvrım kıvrım kıvranıyor, kusuyordum. İçim dışıma çıkıyordu, söz söyleyecek halde değildim. Babam hemen arabayı koşturdu, Fedosya'yı bindirip jandarma karakoluna, oradan da sorgu yargıcına götürdü. Bizimki kardeşlik, ilkin, suçunu kabul ediyor, sonra da her şeyi bir bir anlatıyor: Arseniği nereden bulduğunu, çörekleri nasıl yaptığını olduğu gibi söylüyor. Sorgu yargıcı, 'Niçin yaptın bunu?' diye sorunca da, 'Nefret ediyorum ondan,' diyor. 'Sibirya'ya gitmek onunla yaşamaktan daha iyi...'" Taras gülümseyerek, "Benden söz ediyor yani..." dedi. "Böylece suçunu olduğu gibi döküyor. Sonrası belli, kodes. Babam eve yalnız döndü. O aralık hasat geldi, çattı, kadın olarak bir anam vardı, ama ondan da artık pek hayır gelmiyordu. Düşündük taşındık, bizimkini kefaletle almak istedik. Babam büyüklerden birine gitti, olmadı; başkasına başvurdu, gene nafile! Belki beş kişiyi gezdi bunlardan. Tam uğraşmaktan vazgeçmişken, karşısına ufak memurlardan biri çıktı. Becerikli, eşi bulunmaz bir herif!.. 'Beş kâğıt verirsen kurtarırım,' diyordu. Üçe fit oldu. Ne yaparsın kardeşlik, kadının kendi eliyle dokuduğu bezleri rehine koydum, saydım parayı. Herifin kâğıdı yazmasıyla işimizin görülmesi bir oldu. (Taras bunu, 'Silahı doğrultmasıyla, ateş etmesi bir oldu,' der gibi söylemişti. O zamanlar ben yataktan kalkmıştım, onu almak için kente kendim gittim.

Kente vardım kardeşlik. Atı hana bıraktım; kâğıdı yanıma alıp doğru kodese... 'İsteğin ne?' dediler. 'Sorun şöyle şöyle, karım burada yatıyor,' dedim. 'Kâğıdın var mı?' Verdim kâğıdı. Herif baktı, 'Bekle!' dedi. Oturdum oracıkta bir sıra üzerine. Güneşe bakılırsa vakit ikindiye yaklaşıyordu. Bir amir geldi. 'Varguşov sen misin?' diye sordu. 'Benim efendim.' 'Hadi al bakalım,' dedi. Hemen bir

kapıyı açtılar. Fedosya'yı kendi giysisiyle çıkardılar. 'Eh, gidelim bari,' dedim. 'Yayan mı geldin?' 'Yok canım, atım var.' Hana vardık, hesabı kesip kısrağı koştum, kalan kuru otla çulun altını besledim. Atkısına sarınarak oturdu, yola çıktık. Susuyordu, ben susuyordum. Yalnız, eve yaklaşırken, 'Nasıl, anne sağ mı?' diye sordu. 'Sağ,' dedim. 'Ya baba?' 'O da sağ.' 'Akılsızlığım için bağışla beni Taras,' dedi. 'Ne yaptığımı bilmiyordum.' 'Çok laf etme, seni çoktan bağışladım,' diye yanıt verdim. Başka bir şey söylemedi. Eve varınca hemen anamın ayaklarına kapandı. Anam, 'Tanrı kusurunu bağışlasın,' babam da selamlaştıktan sonra, 'Eskileri karıştırmayalım,' dedi. 'Güle güle otur. Hem bunların sırası değil şimdi, buğdayı toplamak gerek. Skorodin'in arkasındaki gübreli tarlada, Tanrı'ya emanet, öyle buğday yetişti ki, orak biçemez hani, ekinler birbirine dolaşıp yere yattılar. Toplamak gerek. Yarın Taras'la gider biçersiniz.' O saat çalışmaya başladı kardeşlik. Öyle de çalışıyordu ki, şaşarsın. Üç dönüm kiralık tarlamız vardı, Tanrı öyle bir ürün vermiş ki, buğdaya da, arpaya da diyecek yoktu. Ben biçiyordum, o bağlıyordu; bazen de ikimiz biçiyorduk. Ben becerikli adamımdır, elimden iş kurtulmaz; ama o da ateş gibi kadın, her işte öyle. Eli işe yatkın, genç, kuvvetli... İşe öyle hırsla saldırıyordu ki, artık biraz yavaşlatmaya başladım. Parmaklarımız şişmişti, eve kollarımız yorgunluktan sızlayarak gelirdik. Bizimki, dinleneceği yerde akşam yemeğini bile yemeden samanlığa koşar, sabah için demet bağlamaya başlardı. İşin tiryakisi olmuştu senin anlayacağın!"

Bahçıvan, "Sana karşı da iyi davranıyor muydu?" diye sordu.

"Ne diyorsun, kene gibi yapıştı, bir can olduk. Ben aklımdan ne geçirsem, o saat anlayıverirdi. Anam bile ona kızgın olduğu halde, 'Fedosya'mızı değiştirmişler sanki, bambaşka bir kadın olmuş!' diyordu. Bir gün iki-

miz tınazları kaldırmaya gidiyorduk, arabanın önüne oturmuştuk, 'Hangi akla hizmet ettin de bu işi yaptın Fedosya!' dedim. 'Ne olacak, seninle yaşamak istemiyordum,' diye yanıt verdi. 'Ölsem, daha iyi, diyordum.' 'Peki ya şimdi?' 'Şimdi,' dedi, 'şimdi seninim artık.'"

Taras durdu, sevinç dolu bir gülümsemeyle bir şeye şaşıyormuş gibi, başını salladı:

"Hasadı topladıktan sonra bir gün kendir ıslatmaya çıkmıştım. Eve dönünce ne göreyim: –Taras biraz durdu– celp gelmiş, mahkemeye çağırıyorlar... Oysa biz niçin yargılayacaklarını bile unutmuştuk."

Bahçıvan, "Bu işte yüzde yüz Şeytan'ın parmağı var," dedi. "İnsan kendiliğinden cana kıyabilir mi hiç?.. Bizde bir zamanlar adamın biri..."

Bahçıvan bir şey anlatmaya hazırlanmıştı ama tam o sırada tren yavaşlamaya başladı. İhtiyar, "İstasyona geldik galiba," dedi. "Çıksak da su içsek."

Konuşma kesildi; Nehludov da bahçıvanın arkasından vagondan peronun ıslak tahtaları üzerine atladı.

XLII

Nehludov daha vagondan inmeden, istasyon avlusunda her birine zillerini şıngırdatan, besili, üç ya da dört at koşulu zengin birkaç araba fark etmişti; yağmur altında tahtalarının rengi koyulaşmış perona çıkınca, birinci mevkinin önünde bir kalabalık gördü. Kalabalığın içinde, değerli tüylerle süslü şapkası ve mantosuyla uzun boylu, şişman bir kadın ve upuzun, ince bacaklı, bisikletçi kıyafetinde bir genç dikkati çekiyordu. Gencin yanında iri, besili, boynuna pahalı bir tasma takılmış bir köpek vardı.

Arkalarında, ellerinde pelerinlerle, şemsiyelerle uşaklar, arabacılar bulunuyordu. Şişman kadından, uzun kaftanının eteklerini eliyle tutan arabacıya kadar bütün grupta, kendini beğenmişlik, refah içinde yaşayan insanlardaki hal görünüyordu. Grubu hemen meraklı, zenginliğe tapan insanlar çevreledi: kırmızı kasketli istasyon müdürü, bir jandarma, yazın hiçbir treni kaçırmayan, boynunda boncuk dizisiyle zayıf bir genç kız, telgraf memuru ve kadın erkek birkaç yolcu...

Nehludov, köpekli delikanlının, lise öğrencisi genç Korçagin olduğunu anladı. Şişman kadın da, Korçaginlerin malikânesine gittikleri Prenses'in kız kardeşiydi. Vagonun kapısını açan parlak şeritli, çizmeli başkondüktör, saygısını göstermek için, hâlâ kapıyı tutuyor, Filip'le beyaz önlüklü hamal da uzun suratlı Prenses'i açılır kapanır koltuğuyla vagondan özenle indiriyorlardı. İki kardeş selamlaştılar. Prenses'in kapalı mı, yoksa açık arabayla mı gideceği üzerine Fransızca konuşmalar duyuldu, sonunda alay, şemsiyelerle kutuyu taşıyan bukleli hizmetçi kız en arkada olmak üzere, istasyon kapısına doğruldu.

Nehludov, bir kere daha vedalaşmamak için, onlarla karşılaşmak istemedi, istasyon kapısına varmadan alayın geçmesini bekledi. Prenses'le oğlu, Missi, doktor, hizmetçi önden gittiler; ihtiyar Prens, baldızıyla arkada kalmışlardı. Nehludov, pek yakında olmadığı için kulağına kesik kesik Fransızca cümleler geliyordu. Prens'in cümlelerinden biri, bazen, hepimizde olduğu gibi, nedense söyleyenin sesini, uyumunu koruyarak Nehludov'un zihnine takılı kalmıştı. Prens birisi için, yüksek, kendine güvenen sesiyle, "*Oh, il est du vrai grand monde, du vrai grand monde,*"[1] demiş, baldızıyla onları saygıyla izleyen kondük-

1. (Fr.) Aa, o, gerçek seçkinlerin dünyasındandır, gerçek seçkinlerin...

törler, hamallarla birlikte istasyon yapısına girmişlerdi.

Tam o sırada istasyonun köşesinden ayaklarında çarıkları, sırtlarında gocukları ve torbalarıyla bir işçi kafilesi belirdi. İşçiler güvenli, hafif adımlarla doğruca birinci vagona yaklaşarak girmek istediler ama kondüktör tarafından hemen kovuldular. İşçiler aceleyle birbirlerinin ayaklarına basarak ileriye, bitişikteki vagona yürüdüler, torbalarıyla vagonun kenarlarına, kapısına tutunarak tırmanmaya başladılar. Tam o sırada, onları gören başka bir kondüktör ters ters bağırdı. Girenler acele acele indiler, yine o güvenli, yumuşak adımlarla ilerlemeye devam ettiler. Nehludov'un bulunduğu vagona geldiler. Kondüktör onları yeniden durdurdu. İşçiler daha ileriye geçmeye davrandılar ama Nehludov, vagonda boş yerler olduğunu, girebileceklerini söyledi. Sözünü dinlediler. Nehludov da onların arkasından vagona girdi. İşçiler yerleşmeye hazırlanırken, rozetli beyle iki hanım, onların bu vagonda oturmak istemelerini kendilerine hakaret saydılar, kesin olarak itiraz ettiler. Yirmi kişi kadar olan işçilerin ihtiyar genç, hepsinin yorgun, güneşten yanmış kuru yüzleri vardı. Besbelli kendilerini suçlu saydıkları için, hemen vagon boyunca, torbalarını sıralara, duvarlara, kapılara çarparak yürüdüler. Belki, dünyanın öbür ucuna kadar böylece yürüyecekler, emredilse, çiviler üzerine bile oturacaklardı.

Karşılarına çıkan başka bir kondüktör, "Nereye gidiyorsunuz iblisler," diye bağırdı. "Oturun şuraya işte."

Hanımlardan genci, Fransızca olarak, "*Voilà encore des nouvelles*,"[1] dedi. Hanım, güzel Fransızcasıyla Nehludov'un dikkatini çekeceğine güveniyordu.

Bilezikli hanım durmadan havayı kokluyor, suratını

1. (Fr.) İşte yenileri...

buruşturuyordu. Sonra da pis kokulu köylülerle bir arada oturmak zevki üzerine bir şeyler mırıldandı.

İşçiler, büyük bir tehlike atlatmış insanların duyduğu sevinç ve huzur içinde durmuş, yerleşmeye başlamışlardı. Omuzlarını eğerek ağır torbaları sırtlarından atıyor, sıraların altına sokuyorlardı.

Bahçıvan, Taras'la konuşurken kendi yerinde değildi; yerine geçince Taras'ın yanında ve karşısında üç yer boşaldı. Üç işçi oraya oturdular; ama Nehludov gelince, onun kibar kıyafetinden öyle utandılar ki, ayağa kalkarak hemen gidecek oldular. Nehludov bırakmadı, kalmalarını söyledi, kendisi de aralık tarafındaki sıranın ucuna ilişti.

İki işçiden biri, elli yaşlarında bir adam, şaşkınlıkla, hatta ürkerek genç arkadaşıyla bakıştı. Nehludov'un, her beyefendinin yapacağı gibi, onları azarlayıp kovacak yerde yerini vermesi onları şaşırtmıştı. Bu yüzden başlarına kötü bir şey gelir diye korkuyorlardı hatta. Ama sonradan, Nehludov'un Taras'la çok sade konuştuğunu gören işçiler bunda bir tuzak olmadığını anladılar, rahat ettiler. İçlerinden en gencine kalkıp torbanın üstüne oturmasını söylediler, Nehludov'a da yerini almasını ısrarla rica ettiler. Nehludov'un karşısında oturan yaşlı işçi, önceleri ezilip büzülüyor, beyefendiye değmesin diye, boyuna çarıklı ayaklarını topluyordu. Ama az sonra Nehludov'la ve Taras'la ahbaplığı o kadar ilerletti ki, konuşurken dikkati çekmek istediği yerlerde elinin tersiyle Nehludov'un dizine vurmaya bile başladı. İhtiyar işçi hayatına ait her şeyi, bataklıklarda nasıl çalıştıklarını anlattı. İki buçuk aylık bir çalışmadan sonra, adam başına onar ruble parayla evlerine gidiyorlardı; paranın bir kısmını işe girerken peşin olarak almışlardı.

İşçinin anlattığına göre, dizlerine kadar su içinde, güneşin doğuşundan batışına kadar çalışırlarmış, iki saatlik öğle paydosları varmış.

"Alışmayana pek zor gelir," diyordu," ama bir kere alışınca, aldırmazsın artık. Yeter ki, yiyecek iyi olsun. Önceleri kötüydü aşımız. Millet kızdı elbette, onun üzerine aşı iyi çıkarmaya başladılar, çalışmak da kolaylaştı."

Bundan sonra işçi, yirmi sekiz yıldır evinden uzak nasıl çalıştığını anlattı. Bütün kazancını eve, önce babasına, sonra ağabeyine, şimdi de evlerini idare eden yeğenine veriyormuş. Senede kazandığı elli-altmış rubleden eğlencesine –tütünüyle kibriti için– ancak iki-üç ruble ayırdığını söylüyordu.

Suçlu suçlu gülümseyerek, "Günahtır ama bazen pek yorulunca, bir-iki tek attığım da olur..." diye ekledi.

Evlerinde kadınların nasıl onların yerlerini tutarak her işi başardıklarını anlattı. İşverenin, ayrılırken onlara yarım kova içki ikram ettiğinden, işçilerden birinin öldüğünden, birini de hasta olarak götürdüklerinden söz etti. Hasta dediği işçi aynı vagonda, köşede oturuyordu. Bu, çocuk denecek kadar küçük bir gençti; yüzü solgun, kül rengiydi, dudakları mosmordu. Sıtması olduğu, şimdi de nöbeti tuttuğu anlaşılıyordu.

Nehludov ona yaklaştı, ama çocuk öyle ciddi, ıstırap dolu bir bakışla baktı ki, Nehludov onu sorularıyla rahatsız etmek istemedi, konuştuğu işçiye, kinin almasını öğütledi, ilacın adını bir kâğıda yazdı. Para vermek istedi ama ihtiyar işçi almadı, kendi parasıyla alacağını söyledi. Bir aralık Taras'a dönerek, "Ee," dedi, "bu kadar yer dolaştım ama böyle bir beye hiç rastlamadım. Tekmeleyip dışarı atmak şöyle dursun, üstelik yerini verdi! Demek beyler de çeşit çeşit oluyor."

Kuru, güçlü bedenlere, kaba ev dokumasından giysilere, yanık, yorgun yüzlere bakan Nehludov, "Evet, yeni, bambaşka, yepyeni bir dünya..." diye düşünüyordu; kendini yepyeni insanlar, ciddi amaçlar, gerçek bir çalışma, gerçek insanlığın sevinçleri, acıları arasında hissediyordu.

Nehludov, Prens Korçagin'in sözlerini hatırlayarak, "İşte, *le vrai grand monde*," diye düşündü, Prens'in bağlı olduğu küçük, miskin çıkarlarla, debdebeyle dolu boş, anlamsız dünya aklına geldi. İçinde, bilinmeyen yeni, güzel bir dünya keşfetmiş gezginin sevinci vardı.

Üçüncü bölüm

I

Maslova'nın kafilesi beş bin kilometreye yakın yol aldı. Maslova, Perm'e kadar gemide, trende hep ağır cezalılarla birlikteydi. Nehludov ancak Perm'de, siyasi suçluların yanına verilmesi için izin alabildi; ona bu aklı, aynı kafileyle giden Bogoduhovskaya vermişti.

Perm'e kadar yol, Maslova için hem maddi hem manevi bakımdan çok çetin geçti. Darlık, pislik, bir türlü rahat vermeyen iğrenç böcekler onu maddeten; her menzilde değiştikleri halde aynı derecede sırnaşık, arsız, insana rahat vermeyen böcekler kadar iğrenç erkekler de manen hırpalıyorlardı. Erkek mahpuslarla, gardiyanlarla, muhafızlarla kadınlar arasında hayasızca cinsel ilişkiler âdet halini aldığı için, kadınlığından yararlanmak istemeyen, hele Maslova gibi genç bir kadının, her zaman tetikte olması gerekiyordu. Bu daimi korku ve savaşım Maslova'ya çok çetin geliyordu. Oysa gerek çekici görünüşü, gerek herkesçe bilinen geçmişi yüzünden böyle saldırılara en çok uğrayan da oydu. Sırnaşık erkekler, geri çevrilmeyi hakaret sayıyor, Maslova'ya diş bilemeye başlıyorlardı. Fedosya'nın Taras'a yakın olması durumunu bir derece iyileştiriyordu. Karısına sarkıntılık edildiğini duyan Taras, onu koruyabilmek için tutuklanmasını istemişti; Nijni'den beri diğer mahpuslarla birlikte gidiyordu.

Maslova'nın siyasilerin yanına geçmesi, durumunu her bakımdan iyileştirmişti. Bir kere, siyasilere çıkan yemek ve onlara karşı davranışlar daha iyiydi. Sonra Maslova onların arasında sarkıntılıklardan da kurtulmuştu. Unutmak istediği geçmişi her an başına kakılmıyordu artık. Ama bu bölüme geçmesinin en iyi tarafı, siyasiler arasında, üzerinde önemli, çok yararlı etkiler yapan kimselerle tanışması olmuştu.

Maslova, konak yerlerinde siyasilerle kalmak iznini aldığı halde, sağlıklı bir kadın olduğu için ağır cezalılarla birlikte yürümek zorundaydı. Tomsk'tan beri hep bu şekilde gidiyordu. Onunla birlikte, yaya yürüyen iki siyasi suçlu vardı; bunlar, Nehludov'un Bogoduhovskaya ile görüştüğü gün dikkatini çeken iri gözlü güzel kız ve Yakut bölgesine sürülen Simonson adında biriydi. Simonson, Nehludov'un o ziyaret günü dikkatini çeken, gözleri çukura kaçmış, dağınık siyah saçlı adamdı. Mariya Pavlovna, arabadaki yerini gebe bir kadına vermişti, Simonson ise sınıfının ayrıcalığından yararlanmayı haksızlık saydığı için yaya yürüyordu. Bu üç kişi, arabalarla daha geç hareket eden siyasilerden ayrı olarak, ağır cezalılarla birlikte sabah erkenden yola çıkıyorlardı. Kafileyi yeni bir muhafız subayının teslim aldığı büyük bir kentten önceki son konak yerinde de böyle olmuştu.

Puslu bir eylül sabahıydı; vakit erkendi henüz. Soğuk bir rüzgârla karışık olarak kâh yağmur, kâh kar yağıyordu. Kafiledeki bütün mahpuslar –dört yüz erkekle elli kadar kadın– konakladıkları avluda toplanmıştı; bir kısmı, grup temsilcilerine iki günlük yiyecek parasını dağıtan muhafız başçavuşunu sarmıştı, bazıları da avluya giren satıcılardan yiyecek alıyordu. Para sayan, öteberi alan mahpusların uğultu halinde sesleri, satıcı kadınların cırtlak konuşmaları duyuluyordu.

Çizme, gocuk giymiş, başlarını başörtüleriyle sarmış

olan Katyuşa ile Mariya Pavlovna, yapıdan çıkarak satıcı kadınların yanına gittiler. Kadınlar, kazıklarla yapılmış kuzeye bakan çiti siper alarak boydan boya sıralanmış, birbirlerini bastırmaya çalışarak bağıra çağıra mallarını satıyorlardı. Taze ekmek hamurundan börek, balık, erişte, ciğer, et, süt satıyorlardı, hatta birinde kızarmış bir domuz yavrusu bile vardı.

Sırtına kauçuk ceket, ayaklarına yün çoraplar üzerine sicimle bağlı lastikler giymiş (et yemezlerden olduğu için hayvan derilerini kullanmazdı) Simonson da kafilenin yola çıkmasını bekliyordu.

Simonson merdiven başında durmuş, o sırada aklına gelen bir şeyi defterine not ediyordu. Aklına gelen şuydu: "Eğer bir bakteri, insan tırnağını inceleyebilseydi, tırnağın inorganik bir varlık olduğunu sanacaktı. Tıpkı bizim de, kabuğuna bakarak yerkürenin inorganik bir varlık olduğunu sanmamız gibi. Bu yanlıştır."

Maslova, pazarlık edip aldığı yumurta, simit, balık ve buğday ekmeğini torbasına yerleştiriyor, Mariya Pavlovna da satıcı kadınlarla hesap görüyordu. Birden, mahpuslar arasında bir kıpırdanma oldu. Sesler kesildi, mahpuslar sıraya dizildiler. Hareketten önce son emirleri vermek için bir subay ortaya çıktı.

Her şey her zamanki gibi yürüyordu; yoklama yapılıyor, demirlerin sağlam olup olmadığı gözden geçiriliyor, kelepçeli gidecek olanlar eş tutuyorlardı. Birdenbire, subayın öfkeli, amirce haykırışı, birkaç tokat sesi, bir çocuk ağlaması duyuldu. Bir an her şey sustu, ardından mahpus kalabalığı içinde söylenmeler duyuldu. Maslova ile Mariya Pavlovna gürültünün çıktığı yere doğru ilerlediler.

II

Katyuşa ile Mariya Pavlovna yaklaşınca şunları gördüler: Tıknaz, gür, sarı bıyıklı subay, kaşlarını çatmış, mahpusa indirdiği tokatlardan incinen sağ avucunu sol eliyle ovuşturuyor, durmadan küfrediyordu. Karşısında, bir eliyle kanayan yüzünü silerek, ötekiyle atkıya sarılı, avazı çıktığı kadar haykıran bir kız çocuğunu tutan mahpus vardı. Bu, kısa bir kaput ve çok daha kısa pantolon giymiş, kafasının yarısı kazınmış, uzun boylu, zayıf bir adamdı.

Subay, "Ben... (ağza alınmayacak bir küfür savurdu) sana kafa tutmanın ne demek olduğunu gösteririm," diye bağırıyordu. (Bir küfür daha.) "Kadınlara ver şunu. Takacaksın!"

Subay, medeni haklarından yoksun edilen sürgüne illa kelepçe taktırmak istiyordu. Başka mahpusların anlattıklarına göre adam, karısı Tomsk'ta tifodan öleli beri çocuğu kucağında taşıyordu. Kelepçeli olarak çocuğu taşıyamayacağını söylemesi, keyfi pek yerinde olmayan subayı kızdırmış, emrine boyun eğmek istemeyen mahpusu iyice pataklamıştı.[1]

Dayak yiyen mahpusun karşısında muhafız eriyle, tek eline kelepçe takılmış kara sakallı bir mahpus vardı; adam asık suratla, kaşlarının altından subaya bakarak dayak yemiş olan çocuklu mahpusla birlikte kelepçelenmesini bekliyordu. Subay muhafıza, çocuğu mahpusun elinden almasını tekrarladı. Mahpuslar arasında gitgide yükselen söylenmeler duyuluyordu. Arka sıralardan kısık bir ses duyuldu:

1. D.A. Linev'in *Po etapu* (Konaktan Konağa) adlı kitabında yazılmış gerçek bir olaydır. (Yazarın notu)

"Tomsk'tan beri takmadılar da... İt yavrusu değil ya bu, çocuk."

Başka birisi, "Kızını ne yapacak herif," dedi. "Yasada böyle şey yok ki."

Subay köpürdü, mahpus kalabalığını yararak, "Kim o söylenen?" diye bağırdı. "Şimdi gösteririm sana yasayı! Kim söyledi bunu? Sen mi?.. Sen mi?.."

Ablak yüzlü, tıknaz bir mahkûm, "Hepsi söylüyorlar, çünkü..." diye söze başladı, ama bitiremedi. Subay onu iki eliyle tokatlamaya başladı.

"İsyan çıkarıyorsunuz ha? Anlarsınız şimdi isyan etmenin ne olduğunu... Hepinizi köpekler gibi kurşuna dizdirmeliyim. Bunun için amirlerim teşekkür bile eder. Alın çocuğu şunun elinden!"

Mahpuslar seslerini kestiler. Avazı çıktığı kadar bağıran kızı muhafızlardan biri aldı, öbürü, uysal bir tavırla elini uzatan mahpusa kelepçeyi taktı.

Subay kasatura kayışını düzelterek, çocuğu tutan muhafıza, "Götür şunu, kadınlara ver," diye bağırdı.

Küçük kız, sarılı olduğu atkıdan kollarını kurtarmaya uğraşıyor, mosmor olmuş yüzüyle tiz perdeden haykırıyordu. Mariya Pavlovna mahpuslar arasından çıkarak muhafız subaya yaklaştı.

"Efendim, izin verin çocuğu ben alayım," dedi.

Kızı tutan asker durdu.

Subay, "Kimsin sen?" diye sordu.

"Siyasiyim."

Besbelli Mariya Pavlovna'nın iri, güzel gözlerinin, güzel yüzünün etkisi altında kalan subay (kadını, daha kafileyi teslim alırken fark etmişti) bir şey düşünüp taşınıyormuş gibi ona sessizce bakıyordu.

"Bana göre hepsi bir, canınız isterse alın, taşıyın. Bunlara acıyorsunuz, ama kaçacak olurlarsa hesabını kimin vereceğini düşündüğünüz yok."

Mariya Pavlovna, "Çocuklu adam nereye kaçabilir?" dedi.

"Sizinle konuşacak zamanım yok. Alacaksanız alın işte."

Muhafız, "Vereyim mi komutanım?" diye sordu.

"Ver."

Mariya Pavlovna küçük kızı kandırmaya çalışarak, "Gel kızım, gel bana..." diye çağırıyordu.

Ama kollarını babasına uzatarak muhafızın kucağında çırpınan, viyaklayan çocuk bir türlü Mariya Pavlovna'ya gitmek istemiyordu.

Maslova, torbasından bir simit çıkararak, "Durun Mariya Pavlovna," dedi, "bana gelir o."

Küçük kız Maslova'yı tanıyordu; elindeki simidi görünce hemen ona gitti.

Ortalık sakinleşti. Kapıyı açtılar, kafile dışarı çıktı, mahpuslar sıralandılar. Muhafızlar onları bir kez daha saydıktan sonra torbaları bağlayıp yerleştirdiler, zayıf mahpusları arabalara bindirdiler. Maslova kucağında küçük kızla birlikte kadınlar arasında, Fedosya'nın yanında duruyordu. Olup bitenleri izleyen Simonson, kararını vermiş bir tavırla, geniş, kesin adımlarla emirlerini verdikten sonra arabasına binmek üzere olan subaya yaklaştı.

"Çok kötü yaptınız Bay Komutan," dedi.

"Sizi ilgilendirmez. Yerinize geçin."

Subayın yüzüne kalın kaşları altından dik dik bakan Simonson, "Yaptığınızın kötü olduğunu pekâlâ söyleyebilirim ve söyledim de..." diye karşılık verdi.

Subay Simonson'a aldırmadan, "Hazır mı? Kafile marş!" diye bağırdı, arabacı erin omzuna dayanarak arabaya atladı.

Kafile hareket ederek orman ortasından geçen çamurlu, iki yanına hendekler kazılmış, tekerlek izleriyle kaplı yola çıktı.

III

Son altı yıl kentte şatafatlı, rahat, ama kötü bir hayat sürüp ağır cezalılarla birlikte iki ay geçirdikten sonra, siyasiler arasındaki hayatı, koşulların ağırlığına karşın Katyuşa'nın pek hoşuna gidiyordu. Yirmi-otuz kilometrelik yürüyüş, iyi gıda, iki günlük yoldan sonra bir gün dinlenme, Katyuşa'yı bedence sağlamlaştırdı; yeni arkadaşlarıyla ilişkileri ona hayatın şimdiye kadar hiç bilmediği taraflarını gösterdi.

Maslova, birlikte yol aldığı, kendi deyişiyle "bu derece olağanüstü" insanlara şimdiye kadar hiç rastlamamıştı; dünyada böyle insanlar da olabileceği aklından bile geçmiyordu. "Mahkûm oldum diye gözyaşı döküyorum," diyordu. "Oysa Tanrı'ya şükretmem gerek. Burada öğrendiklerimi, ömrümün sonuna kadar öğrenemezdim ben." Katyuşa, bu insanların nasıl amaçlar güttüklerini kendini hiç zorlamadan, kolayca anlıyordu; basit halk içinden çıktığı için onlara iyice ısınmıştı. Bu insanların halk uğruna beylere karşı ayaklandıklarını anlıyordu. Kendileri de bey oldukları halde ayrıcalıklarını, özgürlüklerini, hayatlarını halk için feda etmeleri, Maslova'nın gözünde onların değerini bir kat daha artırıyor, hayranlığını çoğaltıyordu.

Katyuşa, yeni arkadaşlarının hepsini beğenmekle birlikte, en çok Mariya Pavlovna'ya hayranlık duyuyordu. Bu, yalnızca hayranlık değildi; ona saygı, takdir dolu bir sevgiyle yürekten bağlanmıştı. Üç yabancı dil bilen bu güzel, zengin general kızının basit bir işçi kız gibi duruşu, paralı kardeşinin gönderdiklerini başkalarına dağıtması, yalnız sade değil, yoksul bir tarzda giyinişi, kendine hiç çekidüzen vermemesi Katyuşa'yı hayrete düşürüyordu. Hele kırıtmak nedir bilmemesi onu büsbütün şaşırtıyor, kendine çekiyordu. Maslova, Mariya Pavlovna'nın güzel

olduğunu bildiğini, bundan memnun olduğunu anlıyordu. Ama erkekler üzerinde güzelliğinin yaptığı etki, genç kızı sevindirmek şöyle dursun, ürkütüyor, onda aşka karşı tiksinti ve sanki korku uyandırıyordu. Erkek arkadaşları bunu bildikleri için ona karşı bir yakınlık duysalar bile göstermiyor, ona da erkek arkadaşlarından biriymiş gibi davranıyorlardı. Ama onu tanımayan kimseler sık sık sarkıntılık ederlerdi. Anlattığına göre, Mariya Pavlovna, pek övündüğü gücü yardımıyla onlardan kurtulabiliyordu.

Gülerek, "Bir keresinde sokakta adamın biri takılmıştı," diye anlatıyordu. "Herif bir türlü peşimi bırakmıyor... Yakasından tutup onu öyle bir tartakladım ki, korkusundan hemen kaçıverdi."

Anlatışına göre, beylerin yaşam tarzından çocukluğundan beri nefret ettiği için devrimci olmuştu. Basit insanların hayatını seviyordu, salondan çok hizmetçi kızların odasında, mutfakta, ahırda zaman geçirdiği için sık sık azarlanırdı.

"Oysa ben ancak aşçılarla, arabacılarla eğlenebiliyordum, çevremizin erkekleri, kadınları canımı sıkıyordu," diyordu. "Sonraları, iyiyi kötüyü ayırt etmeye başlayınca ne berbat bir hayat yaşadığımızın farkına vardım. Annem yoktu, babamı sevmezdim; on dokuz yaşındayken bir kız arkadaşımla evden ayrıldım, işçi olarak bir fabrikaya girdim."

Bir süre fabrikada çalıştıktan sonra Mariya Pavlovna köye gidiyor, köyden kente dönüp gizlice basımevi haline getirilmiş bir evde yakalandıktan sonra kürek cezası yiyor. Mariya Pavlovna bunu anlatmazdı, ama Katyuşa'nın başkalarından duyduğuna göre, kürek cezasını, arama sırasında karanlıkta devrimcilerden birinin ateş açması ve suçu Mariya Pavlovna'nın üzerine alması yüzünden yemişti.

Katyuşa, Mariya Pavlovna'yı tanıdı tanıyalı, onun hiç kendini düşünmediğini, ne koşullar altında olursa ol-

sun, ancak şuna buna hizmet etmeye, az çok bir yardımda bulunmaya çalıştığını görmüştü. Buradaki arkadaşlarından Novodvorov, şaka olarak, Mariya Pavlovna'nın hayır işleri yapma sporuna meraklı olduğunu söylerdi. Yalan da değildi. Mariya Pavlovna'nın hayatta tek amacı, tıpkı avcının av peşinde koşması gibi, başkalarına yapabileceği bir hizmet aramaktı. Bu spor onda alışkanlık halini almış, bütün varlığını bu işe vermişti. Bunu öyle doğal olarak yapıyordu ki onu tanıyanlar artık takdir etmiyor, bunu doğal olarak bekliyorlardı ondan.

Maslova aralarına katıldığı zaman Mariya Pavlovna onu küçümsedi, tiksindi ondan. Katyuşa bunu sezdi, ama çok geçmeden Mariya Pavlovna'nın kendini zorlayarak ona karşı şefkatle, iyilikle hareket etmeye başladığını gördü. Bu kadar iyi bir insandan şefkat, iyilik görmek Maslova'yı öyle duygulandırdı ki, o da Mariya Pavlovna'ya bütün kalbiyle bağlandı, farkında olmadan görüşlerini benimsedi, her şeyde elinde olmayarak onu taklit etmeye başladı.

Katyuşa'nın vefalı sevgisi Mariya Pavlovna'ya dokundu, o da Katyuşa'yı sevmeye başladı. Cinsel aşka karşı duydukları nefret iki kadını büsbütün yaklaştırdı. Biri, bu aşkı bütün korkunçluğuyla tattığı için ondan nefret ediyordu; öteki, bilmediği halde bunda anlaşılmaz, insan onurunu inciten bir şey görüyordu.

IV

Katyuşa'nın etkisi altında kaldığı insanlardan biri Mariya Pavlovna'ydı. Maslova, Mariya Pavlovna'yı sevdiği için onun etkisine kapılmıştı. Etkisinde kaldığı ikinci

kişi Simonson'du. Buna Simonson'un Maslova'yı sevmesi neden olmuştu.

Bütün insanlar kısmen kendi düşüncelerine, kısmen de başkalarının düşüncelerine göre yaşarlar, hareket ederler. Yaşayışlarını düzenlemekte kendi düşüncelerinin mi, yoksa başkalarının düşüncelerinin mi daha etkili olduğunu gösteren oran onları birbirinden ayıran başlıca özelliklerden biridir. Bazı insanlar vardır ki, kafalarını, yalnızca birtakım zekâ oyunları için kullanarak kayışından kurtulmuş çark gibi boşa işletirler, hareketlerinde de yasaya, başkalarının düşüncelerine, görenek ve geleneklerine uyarlar. Bazıları da, hareketlerini ancak kendi düşüncelerinin düzenleyeceğine inandıkları için hemen her zaman kendi kafalarına göre hareket ederler. Pek seyrek olarak, o da uzun uzun inceledikten sonra, başkalarının verdiği karara uyarlar. Simonson bu çeşit adamlardandı. Her şeyi akıl süzgecinden geçirir, aklına dayanarak kararlar verir ve her zaman verdiği karara uyarak hareket ederdi.

Simonson, daha lise öğrencisiyken, levazım subayı olan babasının servetini onursuz bir yoldan kazandığına inanmıştı; babasına bu serveti ulusa geri vermesi gerektiğini söyledi. Babası onu dinlemek şöyle dursun, üstelik azarladı. Simonson onun eline bakmamak için evini bıraktı. Bütün kötülüklere halkın cehaletinin neden olduğuna inandığı için üniversiteden ayrılarak narodniklere, halkçılara katıldı; köy öğretmeni olarak, öğrencilerine ve köylülere doğru bildiği her şeyi cesaretle öğretti, yanlış saydıklarını da eleştirdi.

Simonson'u yakalayıp mahkemeye verdiler. Mahkemede yargıçların onu yargılamaya hakları olmadığına hükmederek bunu kendilerine söyledi. Yargıçlar onun düşüncelerine aldırmadan yargılamaya devam edince Simonson sorularına yanıt vermemeyi uygun buldu, ağzını

açmadı; Arhangelski kentine sürüldü. Orada din üzerinde bir kuram oluşturarak, yaşayışını buna göre düzenledi. Bu kuramda Simonson evrende her şeyi canlı kabul ediyordu; ona göre cansız hiçbir şey yoktu, cansız saydıklarımız da sonsuz büyüklükte bir canlının parçaları olmalıydı. Parçalardan biri olan insanın amacı, bu organizmanın canlı olan her parçasını yaşatmaktı. Bu yüzden Simonson, canlı olan herhangi bir şeyi yok etmeyi cinayet sayardı; savaş, idam ve yalnız insanlar için değil, hayvanlar için de her türlü öldürmenin karşısındaydı. Evlenme konusunda da kendine göre bir görüşü vardı. Bu görüş şöyleydi: Türünü üretmek insanoğlunun ödevi, ama bayağı bir ödeviydi. Asıl yüksek amaç canlılara hizmet etmekten ibaretti. Simonson bekârları, organizmanın zayıf, hasta kısımlarını iyi etmekle ödevli görüyor, onları kandaki fagositlere benzetiyordu. Simonson, ilk gençliğinde sefahate düşkün bir adam olduğu halde kuramını koyduktan sonra yaşayışını değiştirmişti. Kendisini, Mariya Pavlovna gibi, dünya fagositlerinden sayıyordu.

Katyuşa'ya karşı sevgisi, kuramını çürütmüyordu. Çünkü bu, karşılık beklemeyen bir sevgiydi; Simonson böyle bir sevginin onun fagositlik hizmetine engel olmayacağına inanıyordu.

Simonson'un manevi sorunları olduğu gibi, günlük hayata ait birçok konuları da kendine göre çözme şekilleri vardı. Hayatta karşılaşılacak her türlü işler üzerine kuramlar oluşturmuştu. Günde kaç saat çalışmak, kaç saat dinlenmek gerektiğini; nasıl beslenileceğini, nasıl giyinmek gerektiğini, nasıl soba yakılacağını, evlerin nasıl aydınlatılacağını hep birtakım yöntemlerle saptamıştı.

Bununla birlikte Simonson insanlara karşı son derece çekingen ve alçakgönüllüydü. Ama bir şeye karar verdi mi onu hiçbir şey döndüremezdi.

İşte bu adam, sevgisiyle Maslova üzerinde esaslı bir

etki uyandırdı. Maslova, kadınlık duygusuyla, bunun çabucak farkına vardı, böyle olağanüstü bir adamın sevgisini kazanabilmesi Maslova'nın gözünde kendi değerini yükseltti. Nehludov ona, iyi yürekli olduğu için suçunu düzeltmek amacıyla evlenme teklif ediyordu. Ama Simonson onu bu haliyle ve yalnızca sevdiği için seviyordu. Öte yandan Katyuşa, Simonson'un onu bütün kadınlardan farklı, bambaşka bulduğuna, kendine özgü yüksek manevi niteliklerle dolu gördüğüne inanıyordu. Bu niteliklerin neler olduğunu o da iyice bilmiyordu ama Simonson'u hakkındaki düşüncesinde yanıltmamak için aklına gelen bütün erdemlere sahip olmaya çalışıyordu. Bu çaba Katyuşa'yı gerçekten mümkün olduğu kadar iyi bir hale getiriyordu.

Maslova'da bu hal daha hapishanedeyken siyasilerin ziyaret günlerinden birinde başlamıştı; daha o gün Simonson'un çıkık alnıyla kalın kaşları altından üzerine dikilen temiz, içten, koyu mavi gözlerindeki bakışı fark etmişti. O zaman bile bu adamın başka türlü baktığını anlamıştı; yüzünde, dimdik saçlarıyla çatık kaşlarının meydana getirdiği sertlikte çocukça bir iyilik ifadesinin, bakışlarındaki temizliğin garip, ilk anda şaşırtan bir şekilde nasıl birleştiği dikkatini çekmişti. Tomsk'ta, siyasilerin yanına verilince onu tekrar gördü. Konuşmadıkları halde bakışlarıyla birbirlerini unutmadıklarını, birbirleri için önemli olduklarını itiraf ettiler. Sonraları da aralarında önemli konuşmalar geçmediği halde Maslova, Simonson'un kendisinin bulunduğu bir grupta konuşurken, anlayabilmesi için elinden geldiği kadar açık konuşmaya çalıştığını sezdi. Simonson'un ağır cezalılarla birlikte yürümeye başlaması onları büsbütün birbirine yaklaştırdı.

V

Nijni'den Perm'e kadar Nehludov, Katyuşa'yı ancak iki kere görebilmişti; birinde Nijni'de mahpuslar gemiye binerken tel kafesin arkasından, ikincisinde Perm'de, cezaevinin kalem odasında görüştüler. Her iki buluşmada da Nehludov'un onda eskiden de gördüğü o sitemli, düşmanca tavırla, kaçamak, utangaç yanıtlar veriyordu. Maslova'nın bu somurtkan hali yalnızca erkeklerin, onun peşini bırakmamalarından ileri geliyordu. Nehludov, yolculuğun ağır, kötü koşulları içinde Maslova'nın ruh bakımından eskisi gibi bozulacağından, kendini umutsuzluğa kaptırarak ona karşı yeniden hırçınlaşacağından, unutmak için yeniden sigaraya, içkiye sarılacağından korkuyordu. Ama yolun ilk kısmında onunla görüşemeyeceği için hiçbir yardımı dokunamazdı. Yalnız Maslova'nın siyasilere katılışından beri korkusunun tamamıyla boş olduğunu anladı. Tam tersine, her karşılaşmada genç kadında o kadar görmek istediği değişikliğin gitgide arttığını fark etti. Tomsk'taki ilk buluşmalarında bile Katyuşa, yola çıkmadan önceki halini almıştı. Nehludov'u görünce surat asmadı, şaşkınlık göstermedi, tersine büyük bir sevinçle, onu candan karşıladı; bütün yaptıkları için ve en çok şimdi ortamında bulunduğu insanları tanıma fırsatı verdiği için teşekkür etti.

İki aylık yürüyüş, Maslova'nın dış görünüşünde de bazı değişiklikler yapmıştı. Zayıflamış, yanmış, daha yaşlı gösteriyordu; şakaklarında, ağzının kenarında çizgiler belirmişti. Saçlarını alnına düşürmüyor, başını bağlıyordu, ne giyiminde, ne saç yapışında ne de tavırlarında eski cilveli halinden eser kalmıştı. Maslova'da görülen ve devam eden bu değişme Nehludov'da gittikçe artan bir sevinç uyandırıyordu.

İçinde Katyuşa'ya karşı şimdiye kadar hiç duymadığı bir duygu vardı. Bu duygu, pek şairane olan ilk aşkına benzemediği gibi, sonraki şehvet dolu tutkularından da bambaşkaydı. Hatta mahkemeden sonra Maslova ile evlenmeye karar verirken, vicdan borcunu ödemenin doğurduğu kendini beğenme duygusu da değildi. Duyduğu, kızı cezaevinde ilk gördüğü gün ve tiksintisini yenerek –yanlışlığı sonradan ortaya çıkan– sağlık memuruyla hayalî serüvenini bağışladığı zaman hissettiği acımanın, duygulanmanın tamamıyla aynıydı. Şu farkla ki, o zaman bunu belirli bir süre için duyarken şimdi devamlı olarak hissediyordu. Bu sırada ne yapsa, ne düşünse içi yalnız Maslova'ya değil, bütün insanlara karşı acıma doluydu; bütün insanlar onu duygulandırıyordu.

Nehludov'un önceleri sanki akacak yol bulamadığı için, ruhunda saklı kalan bu duygusu, şimdi rastladığı bütün insanları içine alan coşkun bir sevgi seli halinde coşup taşıyordu.

Nehludov yolculuk boyunca bu coşkulu halini hiç yitirmedi; arabacıyla, muhafız erinden cezaevi müdürüne, Vali'ye kadar her insana karşı duyguluydu, ilgiliydi.

O sırada, Maslova'nın siyasiler yanına alınması Nehludov'un siyasi suçlulardan birçoğu ile tanışmasına yol açtı. Nehludov, önce Yekaterinburg'da, büyük bir koğuşta kendi gruplarıyla bir arada kalırken, sonradan ayrılan ve Maslova'yla birlikte yürüyen beş erkek, dört kadınla da tanıştı. Siyasi sürgünlerle ilişkisi Nehludov'un onlar hakkındaki düşüncelerini tamamıyla değiştirdi.

Rusya'da devrim hareketinin başlamasından beri, özellikle 1 Mart olayından sonra, Nehludov, devrimcileri düşmanları olarak görüyor, onları küçümsüyordu. Onlardan, hükümete karşı savaşımlarında kan dökücü davranmaları, sinsilikleri, en çok da zalimce cinayetleri yüzünden nefret ediyordu. Öte yandan hepsinde görülen o

aşırı kendini beğenmişlik de hiç hoşuna gitmiyordu. Ama daha yakından tanışıp da, bazılarının çoğu zaman tamamıyla haksız yere hükümetten neler çektiklerini öğrenince, başka türlü hareket edemeyeceklerini anladı.

Ağır cezalı denilen suçluların çektikleri sıkıntı da anlamsızdı, ama hiç olmazsa mahkemeden önce ve sonra güya yasaya uygun davranılıyordu. Siyasi suçluların davalarında bu bile yapılmıyordu. Nehludov, bunu Şustova'da, sonra yeni tanıdıklarının birçoğunda gördü. Bu adamlara karşı davranış, ağla balık avlarken yapılan işe benziyordu: Balık avında ağa ne düşerse kıyıya alınır, iri, değerli balıklar ayıklanıp ıskartalık küçükler de kıyıda susuzluktan ölmeye bırakılır. Suçlu olmak şöyle dursun, hükümete en ufak zararı dokunmayacak yüzlerce kimseyi de tıpkı böyle yakalıyor, taşra cezaevlerinde bazen yıllarca tutuyorlardı. Mahpuslar orada ya verem oluyor ya çıldırıyor ya da canlarına kıyıyorlardı; hapiste kalmalarının tek nedeni, serbest bırakılmaları için bir nedenin olmayışıydı. Oysa mahkemeye çıkarmak yerine yakın bir cezaevinde, el altında bulundurulmaları, soruşturma sırasında, istenildiği zaman çağırılabilmeleri onlar için daha kolaydı. Birçok kez hükümetin bile suçsuz saydığı insanların kaderi bir jandarma subayı, bir komiser, hafiye, savcı, sorgu yargıcı, vali ya da bakanın huyuna, keyfine, neşesine göre değişebiliyordu. Filan memurun canı sıkıldı, büyüklerinin gözüne girmek istedi mi hemen tutuklamalara başlar, sonra ya kendisinin ya da amirlerinin keyfine göre tuttuklarını hapse tıkar ya da özgürlüklerine kavuştururdu. Onun büyüğü de kendini göstermek ya da bakana hoş görünmek için bunları kâh cehennemin bucağına uçurur, kâh tek hücrelere hapsettirir, kâh bir kadının arka çıkması üzerine serbest bırakırdı.

Siyasilere, savaşta düşmana olduğu gibi davranıldığı için onlar da pek doğal olarak aynı şekilde karşılık veri-

yorlardı. Toplumun, askerlerin hareketlerini suç saymak şöyle dursun, bu yüzden onlara kahramanlık payesi vermesi gibi; siyasilerin de, yaşama hakkı, özgürlük gibi, bir insan için en değerli şeylerini kaybetmek tehlikesi belirince zulme başlamalarını kötü karşılamayan, hatta bunu onurlu bir mücadele olarak gören bir çevreleri vardı. İşte Nehludov, yumuşak huylu, tek bir canlıya kıymak şöyle dursun, acılarını görmeye bile dayanamayan insanların soğukkanlılıkla adam öldürmeye hazırlanmalarını, belirli hallerde kendini koruyabilmek, toplumun iyiliğini sağlayabilmek için silaha sarılıp cana kıymayı haklı, uygun görmelerini bu şekilde açıklıyordu. Ülkülerine ve dolayısıyla kendilerine verdikleri değer, pek doğal olarak, hükümetin onlara verdiği değer ne kadar azsa ve verilen cezalar ne derece şiddetli ise, o oranda çoktu. Karşılaştıkları şeylere dayanabilmek için kendilerine önem vermeleri gerekti.

Daha yakından tanışınca Nehludov anladı ki, bunlar, ne bazı kimselerin sandığı gibi tamamıyla canavar ne de başkalarının düşündükleri gibi eşsiz kahramanlardı. Bunlar da herkese benzeyen insanlardı; içlerinde, her yerde olduğu gibi iyisi, kötüsü, orta hallisi vardı. Öyleleri vardı ki, yalnızca ortalığı kaplamış kötülükle çarpışmayı bir vicdan borcu bildikleri için baş kaldırmışlardı. Bununla birlikte, bencil duygularla gururlarını tatmin etmek için devrimci olanlar da yok değildi. Çoğu da bu işe, Nehludov'un savaşta gördüğü tehlikeye atılmak, hayatı pahasına korkulu bir oyun oynamak isteğiyle girmişti. Bu duygular, ateşli gençlerin hemen hemen hepsinde bulunur zaten. Devrimcileri sıradan insanlardan ayıran bir özellik, ahlak bakımından üstünlükleriydi. Kendilerine egemen olmak, en çetin koşullar altında yaşamak, yalancı, çıkarcı olmamak, bundan başka çarpıştıkları amaç uğruna hayatlarına varıncaya kadar her şey-

lerini feda etmek zorundaydılar. Bu yüzden orta düzeyden daha yüksekte olanlar, gerçekten yüksek, eşine az rastlanır ahlakta, örnek insanlardı. Orta düzeyden aşağıda olanlarsa, tam anlamıyla aşağılık kimselerdi; çoğu dürüst olmayan, ikiyüzlü, kendine pek fazla güvenen, kibirli adamlardı. Nehludov yeni ahbaplarından bazılarını yalnız saymakla kalmıyor, onları candan seviyordu, bazılarına karşı da tamamıyla ilgisizdi.

VI

Nehludov'un en hoşuna giden, Katyuşa ile aynı kafilede, Kriltzov adlı veremli bir gençti. Nehludov, onunla daha Yekaterinburg'dayken tanışmıştı, sonra da yolda birkaç kez görüşmüş, konuşmuştu. Bir yaz günü, konak yerinde Nehludov'la akşama kadar birlikte oturan Kriltzov şundan bundan konuşarak, yaşamöyküsünü, nasıl devrimci olduğunu anlattı. Öyküsünün cezaevine girene kadarki kısmı çok kısaydı. Güney illerinde zengin bir mülk sahibi olan babası, Kriltzov henüz küçükken ölmüştü. Annesi biricik çocuğunu tek başına büyüttü. Kriltzov, kolejde olduğu gibi üniversitede de kolay okudu, matematik bölümünü birincilikle bitirdi. Üniversitede kalmasını önerdiler, Avrupa'ya göndereceklerdi. Oysa, kararını veremiyordu. Sevdiği bir kız vardı; evlenmeyi, taşrada çalışmayı düşünüyordu. Gönlü her şeyi istiyor, ama hiçbir şeye karar veremiyordu. O sırada arkadaşları bir iş için aralarında para toplarken ondan da para istediler. Bu işin, onu hiç ilgilendirmeyen bir devrim işi olduğunu biliyordu, ama hem arkadaşlık duygusuyla, hem de onur sorunu yaparak korktu demesinler diye parayı verdi. Pa-

rayı alanlar yakalandı, verenin Kriltzov olduğunu ortaya çıkaran bir mektup da ele geçti. Kriltzov tutuklanarak önce tutukevine, sonra cezaevine gönderildi.

Dirseklerini dizlerine dayayarak göğsü içeri çökmüş bir halde yüksekçe bir ranzada oturan Kriltzov ateşli parıltılarla yanan gözlerini arada bir Nehludov'a dikerek, "Götürüldüğüm cezaevi pek sıkı değildi," diye anlatıyordu. "Duvara vurarak işaretleşiyorduk, koridorda geziyor, yiyeceğimizi, tütünümüzü paylaşıyor, hatta akşamları koro halinde şarkı bile söylüyorduk. Oldukça güzel bir sesim vardı. İşte böyle. Annem olmasaydı –o pek üzülüyordu– cezaevi hayatı hiç kötü değildi, hatta ilginç tarafları vardı. O sırada orada ünlü Petrov'la tanıştım. (Sonradan bir cam parçasıyla damarlarını kesmişti.) Ama ben devrimci değildim. Bitişiğimdeki hücrelerde bulunan iki mahpusla da tanıştım. İkisi de Polonyalılara isyana kışkırtan kâğıtlar dağıtırken yakalanmış, trene bindirilmek üzereyken muhafızların elinden kaçmaya kalkmakla suçlanarak mahkemeye verilmişti. Biri Polonyalı Lozinski, öbürü Rozovski adında bir Yahudi'ydi. İşte böyle; Rozovski tam anlamıyla çocuktu. On yedi yaşında olduğunu söylüyordu, ama on beşten fazla göstermiyordu. Cılız, ufak tefek, cıva gibi bir oğlandı, parlak, kapkara gözleri vardı; bütün Yahudiler gibi müziğe son derece yetenekliydi. Sesi henüz değişme evresinde olduğu halde çok güzel şarkı söylerdi. İşte böyle. Ben oradayken bir gün ikisini mahkemeye götürdüler. Sabah gittiler. Akşam dönünce, idama mahkûm olduklarını anlattılar. Bunu hiç kimse beklemiyordu. Suçları o kadar sudan bir şeydi ki... Muhafızların elinden kaçmak istemişlerdi, o kadar; kimseyi yaralamamışlardı bile. Rozovski gibi bir çocuğun idamı büsbütün garipti. Cezaevinde hepimiz, onları korkutmak için böyle söylediklerini, kararın onaylanmayacağını sandık. Önce heyecanlandık, ama sonradan yatış-

tık, yaşayışımız eski halini aldı. İşte böyle. Ama bir akşam kapıma gelen gardiyan usulcacık, dülgerlerin darağacı hazırladıklarını haber verdi. İlkin kavrayamadım. Ne demekti bu? Hangi darağacından söz ediyordu? Ama ihtiyar gardiyanın heyecanlı halini görünce, bunun iki arkadaşımız için hazırlandığını anlamakta gecikmedim. Duvara vurarak arkadaşlara işaret vermek istedim, ama ötekilerin duymasından çekindim. Ortalıkta çıt yoktu. Besbelli öbür arkadaşlar da haber almışlardı. O akşam koridoru tam bir ölüm sessizliği kaplamıştı. Ne işaretleşiyor ne de şarkı söylüyorduk. Saat ona doğru gardiyan tekrar yanıma gelerek, Moskova'dan cellat getirtildiğini haber verdi. Söyleyip çekildi. Arkasından seslendim, tam o sırada Rozovski'nin koridorun öbür ucundaki hücresinden bana, 'Ne istiyorsunuz? Niçin konuşuyorsunuz onunla?' diye bağırdığını duydum. Tütün getirdiğini söyledim. Ama sanki bir şeyler sezmiş gibi, niçin işaretleşmediğimizi sormaya başladı. Ne yanıt verdiğimi hatırlamıyorum; onunla konuşmamak için hemen içeriye girdim. Evet, korkunç bir geceydi o. Bütün gece en ufak tıkırtılara kulak kabartıyordum. Sabaha doğru koridor kapısının açıldığını duydum, kalabalıkça bir grup yürüyordu. Kapının üstündeki ufak pencereye yaklaştım. Koridorda bir lamba yanıyordu. Önden Müdür geçti. Şişman, görünüşüne göre kendine güvenen, sert tavırlı bir adamdı. Baktım, beti benzi uçmuş, rengi sapsarıydı; çökmüş, bayağı korkmuş gibiydi. Arkasından yardımcısı geliyordu; onun da kaşları çatıktı, kararlı bir adam hali vardı. En arkadan nöbetçi muhafızlar yürüyordu. Kapımı geçtiler, yanımdaki hücrenin önünde durdular. Müdür Yardımcısı'nın tuhaf bir sesle, 'Lozinski kalkın, temiz çamaşır giyin!' diye bağırdığını işittim. Ardından Lozinski'nin ayak seslerini işittim, koridorun karşı tarafında yürüyordu. Yalnız Müdür'ü görebiliyordum. Yüzü kireç gibi bembeyaz ol-

muştu. Yaka düğmesini boyuna çözüp ilikliyor, ikide bir omuzlarını oynatıyordu. İşte böyle. Sonra birden... bir şeyden ürkmüş gibi, bir yana çekildi. Meğerse, o sırada Lozinski onun önünden geçerek hücrenin kapısına yaklaşmıştı. Güzel delikanlıydı. Şu Polonyalı yakışıklı gençler vardır ya, onlardan: Dik, geniş bir alnı, gür, dalgalı, ince, sarı saçları, son derece güzel mavi gözleri vardı. Renkli, gürbüz, aslan gibi çocuktu. Kapımın önünde durunca camdan yüzünü olduğu gibi gördüm. Çökmüş, kül renkli korkunç bir yüzdü bu.

'Sigaranız var mı Kriltzov?' diye sordu. Verecektim ama Müdür Yardımcısı, benden önce davranarak cebinden tabakasını çıkarıp uzattı. Lozinski bir sigara aldı, Müdür Yardımcısı kibrit çakarak hemen yaktı. Lozinski sigarayı içerken bir şey düşünüyor gibiydi. Sonra bir şey hatırlamış gibi mırıldanmaya başladı: 'Hem insafsızlık, hem de haksızlık bu... Benim hiç suçum yok ki. Ben...' Gözlerimi bir türlü ayıramadığım o gencin, beyaz boynunda bir şey titremeye başladı, Lozinski sustu. İşte böyle. O sırada Rozovski belirdi. Çocuk yüzü kızarmış, ter içinde kalmıştı. O da temiz giysi giymişti, bol gelen pantolonunu ikide bir yukarıya çekiyor, bütün bedeniyle titriyordu. Zavallı yüzünü, kapının penceresine yaklaştırdı. 'Anatoli Petroviç, doktor bana öksürük şurubu yazdı, değil mi?' dedi. 'Ben hastayım, biraz öksürük şurubu içeceğim.' Kimse yanıt vermiyor, o da soran bir bakışla kâh bana kâh Müdüre bakıyordu. Bu sözlerle ne demek istediğini bir türlü anlayamadım. İşte böyle. Müdür Yardımcısı birden yüzünü sertleştirerek gene tuhaf, tiz bir sesle, 'Alayın sırası mı şimdi? Haydi gidelim!' diye bağırdı. Rozovski, besbelli, onu bekleyen sonu anlayacak halde değildi, herkesin önünden sanki acele ediyormuş gibi, koşarcasına geçti. Sonra birden durdu, çığlık gibi bir sesle ağladığını duydum. İtişmeler, ayak sesleri duyuldu.

Sesler gitgide yavaşladı, uzaklaştı, koridor kapısının kapandığı duyuldu ve her şey sustu... Evet. Böyle astılar işte. İkisini de ipe çekmişler. Başka bir gardiyan görmüş, anlatmıştı bana. Lozinski hiç karşı koymamış, ama Rozovski o kadar debelenmiş ki, darağacına sürükleyerek, başını ilmiğe zorla sokabilmişler. İşte böyle. O gardiyan ahmakça bir adamdı. 'Beyim, bunun pek korkunç olduğunu söylüyorlardı,' dedi. 'Oysa korkacak hiçbir şey yok. Havada sallanınca omuzlarını iki kez şöyle bir oynattılar, o kadar –omuzların çarpıntılı hareketlerle kalkıp inişini gösterdi– sonra cellat ilmiği iyice sıkmak için bir çekti, tamam. Kıpırdamadılar bir daha... Hiç korkunç değil.'" Gardiyanın sözlerini tekrarlayan Kriltzov gülümsemek istedi, ama gülümseyecek yerde hıçkırdı; gözlerinden yaşlar boşandı.

"İşte ben de o zamandan beri devrimci oldum, evet," dedi, sakinleşerek öyküsünün geri kalan kısmını kısaca anlattı.

Kriltzov, Halkın İradesi Partisi'ne girmişti; hatta hükümete zorla ulus egemenliğini benimsetmeye çalışan bir isyancı grubun başına geçmişti. Cezaevinden çıktıktan sonra kâh Petersburg'a, kâh Kiev'e, kâh Odessa'ya gitmiş, her yerde büyük başarı kazanmıştı. Ama güvendiği bir adam onu ele verince Kriltzov'u yakalayarak mahkemeye verdiler; iki yıl hapiste kaldıktan sonra idam hükmü giydi, idamı ömür boyu kürek cezasına çevirdiler.

Cezaevinde yatarken vereme tutuldu, bu koşullar altında ancak birkaç ay daha yaşayabilirdi. Kriltzov bunu biliyor, ama pişmanlık duymuyordu. Ona, hayatını bir kere daha yaşamak olanağı verilseydi, yeniden o tanık olduğu haksızlıklara göz yuman yönetimin yıkılması için çalışırdı.

Bu adamın yaşamöyküsünü öğrenip ona yaklaşınca Nehludov, şimdiye kadar anlayamadığı pek çok şeyi açıkça görmüş oluyordu.

VII

Konak yerinden ayrılırken bir çocuk yüzünden muhafız subayıyla mahpuslar arasında tartışma çıktığı günün gecesini handa geçiren Nehludov, ertesi sabah geç uyandı. İlde postaya vereceği mektupları hazırladığı için handan her zamankinden geç yola çıktı, önceleri olduğu gibi, kafileyi yolda geçemedi. Mola verdikleri köye ortalık kararırken vardı. Beyaz boynu son derece kalın bir dul kadının hanında üstünü başını kurutan Nehludov, bir sürü ikon ve resimlerle süslü temiz bir odada çayını içti, subaydan görüşme izni istemek için hemen konak yerine gitti.

Bundan önceki altı konaklamanın hepsinde muhafız subayları değiştiği halde, hiçbiri Nehludov'un konak yerine girmesine izin vermemişti. Bu yüzden Nehludov, Katyuşa'yı görmeyeli bir haftadan fazla oluyordu. Cezaevi amirlerinden bir büyüğün geçmesi beklendiği için bu kadar sıkıyorlardı. Oysa şimdi, amirin konak yerlerine uğramadan geçtiği haber alınınca Nehludov, kafileyi sabah teslim alan muhafız subayının, öncekiler gibi, Katyuşa ile görüşmesine izin vereceğini umuyordu.

Hancı kadın, köyün öbür ucundaki konak yerine kadar gitmek için araba vermek istedi, ama Nehludov yürümeyi yeğledi. Geniş omuzlu, pehlivan yapılı, üzerine keskin kokulu zift sürülmüş kocaman ayakkabılar giymiş genç bir işçi yol gösterecekti.

Sis ortalığı o derece karartmıştı ki, pencerelerden ışık sızmayan yerlerde çocuk iki-üç adım ayrılınca, Nehludov, artık onu göremiyor, yalnızca cıvık çamurun içinde ayakkabılarının çıkardığı sesi duyuyordu. Kilise meydanını, bol ışıkla aydınlatılmış evlerle dolu uzun bir sokağı geçtikten sonra kılavuzuyla birlikte, köyün öbür ucun-

daki koyu karanlığa daldılar. Ama az sonra koyu sis tabakası içinde konak yerinin önündeki fenerlerin ışıkları seçilmeye başladı; çit kazıkları, nöbetçinin kara gölgesi, çizgili direk ve nöbetçi kulübesi meydana çıktı. Nöbetçi, gelenleri her zamanki gibi, "Kim o?" sorusuyla durdurdu. Yabancı olduklarını öğrenince öyle titizlendi ki, çitin dibinde beklemelerine bile izin vermek istemedi. Ama Nehludov'un kılavuzu, adamın tepkisine kulak asmadı.

"Ulan, amma da öfkelisin be," dedi. "Amirine bir yol sesleniver de biz şuracıkta bekleyelim."

Nöbetçi yanıt vermeden kapıdan içeriye bağırarak bir şeyler söyledi, sonra geniş omuzlu delikanlı, Nehludov'un ayakkabılarındaki çamuru bir tahta parçasıyla temizlerken dik dik bakmaya başladı. Çitin öbür tarafından kadın erkek seslerinin gürültüsü duyuluyordu. İki-üç dakika sonra demir şıngırdadı, avlu kapısı açıldı, kaputunu omzuna atmış Başçavuş karanlıktan çıkarak fener ışığına doğru ilerledi, ne istediklerini sordu. Nehludov, önceden hazırladığı kartıyla bir mektup verdi; mektubunda, kişisel bir iş için kabul edilmesini rica ediyordu. Bunların subaya verilmesini söyledi. Çavuş nöbetçiden daha uysal, ama daha meraklı bir adamdı. İlle Nehludov'un kim olduğunu, subayı niçin görmek istediğini öğrenmek istiyor, gözüne kestirdiği bu avı elden kaçırmamaya çalışıyordu. Nehludov, kişisel bir işi olduğunu, bunun altında kalmayacağını söyleyerek, pusulayı vermesini rica etti. Başçavuş mektubu aldı, başıyla "peki" işareti yaparak gitti. Az sonra kapı tekrar şıngırdadı, içeriden ellerinde sepetleri, zembilleri, çömlekleri ve torbalarıyla kadınlar çıkmaya başladılar. Kendilerine has bir Sibirya lehçesiyle cıvıl cıvıl konuşarak küçük kapının eşiğini atlıyorlardı. Hiçbiri köylü kılığında değildi, kentliler gibi kışlık palto, kürk giymişlerdi; eteklerini bellerine sokmuş, başlarını atkı ile sarmışlardı. Fener ışığında

Nehludov'la kılavuzunu meraklı bakışlarla süzüyorlardı. Hele bir tanesi geniş omuzlu delikanlıyla karşılaşmasına pek sevindi, görür görmez, adamı Sibiryalılara has bir küfürle okşadı:

"İblis, zehir aksın içine, ne işin var burada?"

Delikanlı, "Bir yolcu getirdim," diye yanıt verdi. "Sen ne getirdin?"

"Süt, falan; sabah gene gel dediler."

"Yatmaya bırakmadılar mı?"

Kadın gülerek, "Hay yere batası zevzek," diye bağırdı. "Hadi köye götürsene bizi."

Kılavuz delikanlı, ona bir şey daha söyledi, söylediğine yalnız kadınlar değil, nöbetçi bile güldü. Çocuk Nehludov'a dönerek, "Nasıl, yalnız dönebilir misiniz? Yolu şaşırmaz mısınız?" diye sordu.

"Bulurum, bulurum."

"Kiliseyi geçtikten sonra iki katlı evden sonraki ikinci yapı. Şu sopacığı alın bari."

Delikanlı uzun, boyunu aşan bir sırığı Nehludov'a uzattı, kocaman pabuçlarıyla çamura bata çıka kadınlarla birlikte karanlıkta kayboldu. Kadın seslerinin bastırdığı konuşması, sis içinden henüz duyulurken kapı yeniden şıngırdadı, dışarıya çıkan Başçavuş, Nehludov'u subayın yanına götürmek için çağırdı.

VIII

Küçük konak yeri, Sibirya yolundaki irili ufaklı bütün konak yerleri gibiydi. Sivri uçlu kazıklarla çevrili avlu içinde üç yapı vardı. Pencereleri kafesli olan en büyük yapı, mahpuslara ayrılmıştı. Öbürüne muhafız komuta-

nı, üçüncüsüne de subayla kalem dairesi yerleşmişti. Her üçünde de ışıklar yanıyor, üçü de her zamankinden fazla, iyilik, tatlı bir rahatlık yansıtarak görenleri aldatıyordu. Kapıların önünde fenerler yanıyor, duvar boyunca sıralanmış dört-beş fener de avluyu aydınlatıyordu. Başçavuş Nehludov'u yere konmuş tahta üzerinden geçirerek yapıların en küçüğünün merdiven başına kadar götürdü. Üç basamağı çıkarak Nehludov'u öne geçirdi. Ufak bir lambayla aydınlanan, marsık kokusu sinmiş bir dehlize girdiler. Kalın bezden bir gömlek, siyah pantolon giymiş, boyunbağlı, bir ayağında sarı konçlu çizme olan bir asker, ocağın yanında eğilmiş duruyor, öbür çizmenin koncu elinde, onunla semaveri körüklüyordu. Nehludov'u görünce semaveri bıraktı, Nehludov'un üstündeki yağmurluğu çıkararak içeriye girdi.

"Geldiler bayım."

İçeriden hırçın bir ses duyuldu:

"Çağır buraya öyleyse..."

Asker, "Girin içeriye," dedi, gene semavere sarıldı.

Asma lambanın aydınlattığı ikinci odada, üzerinde yemek artıklarıyla iki şişe duran masanın önünde, gür sarı bıyıklı, kıpkırmızı yüzlü bir subay oturuyordu. Geniş göğsüyle omuzlarını bir avcı ceketi sımsıkı sarmıştı. Sıcak odayı tütün kokusuyla karışık, bayağı bir lavanta kokusu kaplamıştı. Nehludov'u gören subay kalkar gibi yaptı, biraz alaycı ve kuşkulu bakışlarını girenin üzerine dikti.

"Buyurun efendim," dedi. Sonra, yanıt beklemeden kapıya, "Bernov, hani semaver," diye bağırdı.

"Şimdi, şimdi."

Subay, gözleri öfkeyle parlayarak haykırdı:

"Gösteririm gününü sana 'şimdi' de aklın başına gelir!"

Asker, "Getiriyorum," diye bağırdı, semaverle içeriye girdi.

Nehludov, adamın semaveri yerleştirmesini bekledi. (Subay vuracağı bir hedefi kolluyormuş gibi, hırçın bakışlarını erin üzerinden ayırmıyordu.) Semaver yerine konulunca subay çayı demledi, sonra duvardaki dolaptan konyakla dört köşeli ufak bir sürahi ve bir kutu "Albert" bisküvisi çıkardı. Bunları sofraya dizdikten sonra tekrar Nehludov'a döndü:

"Bir emriniz mi var?"

Nehludov oturmadan, "Mahpus kadınlardan biriyle görüşmek için izin isteyecektim," diye yanıt verdi.

Subay, "Siyasi mi," dedi. "Olmaz, yasalarca yasaklanmıştır."

"Hayır, bu kadın siyasi suçlulardan değildir."

Subay, "Buyurun, oturun," dedi.

Nehludov oturarak, "Siyasi değil," diye tekrarladı. "Ama ricam üzerine, büyük makamlar yolda siyasilerle birlikte bulunmasına izin verdiler."

Subay sözünü kesti:

"Evet, biliyorum. Ufak tefek, siyah saçlı, değil mi? Hay hay, olabilir. Bir sigara buyurmaz mısınız?"

Sigara kutusunu Nehludov'a doğru sürdü, sonra özenle iki bardak çay doldurarak birini Nehludov'a uzattı.

"Teşekkür ederim, ama ben bir an önce görüşmek istiyordum."

"Gece uzundur. Görüşürsünüz daha. Çağırtırız."

Nehludov, "Onu çağırtacak yerde, ben yanlarına gidemez miyim acaba?" diye sordu.

"Siyasilerin yanına mı? Yasaya aykırı bu."

"Ama birkaç kere bırakmışlardı. Ötekilere bir şey vereceğimden korkuluyorsa, bunu bu kadın eliyle de yapabilirdim."

Subay tatsız bir gülüşle, "Olamaz," dedi, "üstünü ararlar."

"Şu halde beni arayın."

"Buna da gerek yok."

Subay açtığı konyak sürahisini Nehludov'un bardağına doğru uzattı.

"İzin verir misiniz? Eh, nasıl isterseniz. Sibirya'da aydın bir kimseyle karşılaşmak bayram oluyor bizim için. Doğrusu yürekler acısı bir görevimiz var. Hele insan başka bir hayata alıştıysa, pek zor geliyor. Bizde, muhafız subay deyince kaba saba, kara cahilin biri akla gelir. Hiç kimse, bu adamın belki de bambaşka bir hayat için yaratılmış olabileceğini düşünmez."

Subayın kıpkırmızı suratı, lavantası, yüzüğü, en çok da tatsız tatsız gülüşü, Nehludov'un tuhafına gidiyordu. Ama yolculuk boyunca her zaman yaptığı gibi, o gün de ciddi, herkese karşı ilgili halini takınmıştı. Nehludov, bu haldeyken karşısındakiyle, kim olursa olsun, küçümsemeden, dikkatle, kendi deyimiyle "alabildiğine" konuşabilirdi. Subayı dinledikten, ruh halini kavradıktan sonra, ciddi ciddi, "Bana öyle geliyor ki, görevinizin insanların acılarını hafifletmesi sizi avutabilir," dedi.

"Ne acısı?.. Bu millet zaten öyledir."

"Nesi varmış bu milletin?" diye sordu Nehludov. "Başkalarından hiçbir ayrılığı yok. Hatta aralarında suçsuz olanlar da var."

"Kuşkusuz, her türlüsü var. Biz de acıyoruz. Bazıları, göz yummak nedir bilmezler; bense bunlara elimden geldiği kadar kolaylık gösteriyorum. Varsın ben çekeyim de onlar çekmesin. Başkaları en ufak şey için hemen yasayı öne sürer, hatta silah kullanırlar, oysa ben acırım."

Nehludov'un bardağını tekrar doldurarak, "Bir tane daha, izninizle," dedi. "Buyurun rica ederim. Kimdir bu görmek istediğiniz kadın?"

Nehludov, "Geneleve düşmüş zavallı bir kadın," diye yanıt verdi. "Birisini zehirlemekle haksız yere suçlu bulundu, oysa çok iyi bir kadındır."

Subay başını salladı.

"Olur bazen. Size bir şey arz edeyim. Kazan'da Emma adında bir kadın vardı. Macar'dı, ama gözleri tıpkı İran kadınlarının gözleri gibiydi –söz bu anılara gelince subay elinde olmayarak gülümsedi– bir kontes kadar da şıktı..."

Nehludov subayın sözünü keserek, eski konuya döndü:

"Öyle sanıyorum ki, bu adamlar elinizde bulunduğu sürece durumlarını biraz iyileştirebilirsiniz. Bu size büyük bir haz verir herhalde."

Nehludov, yabancılarla ya da çocuklarla konuşulduğu gibi, tane tane konuşmaya çalışıyordu.

Subay, Nehludov'a parlayan gözlerle bakıyor, besbelli hayalinde canlanarak bütün ilgisini üzerine toplayan Acem gözlü Macar'ın öyküsüne devam edebilmek için sözünü bitirmesini sabırsızlıkla bekliyordu.

"Doğru söylüyorsunuz," dedi. "Ben de acıyorum onlara; yalnız ben size şu Emma'dan söz edecektim. Ne yapıyordu, biliyor musunuz?"

Nehludov karşılık olarak, "Beni bu gibi şeyler ilgilendirmez," dedi. "Size açıkça söyleyeyim: Eskiden ben de başka türlüydüm. Ama şimdi kadınlarla bu bakımdan ilgilenmek bana nefret veriyor."

Subay Nehludov'a tedirgin bir şekilde baktı.

"Bir çay daha buyurmaz mısınız?"

"Hayır, teşekkür ederim."

Subay, "Bernov," diye seslendi. "Beyi, Vaulov'a götür. Özel koğuşa, siyasilerin yanına bıraksın; yoklamaya kadar kalabilirler orada."

IX

Nehludov, emir eriyle birlikte bir fenerin donuk kırmızımtırak ışığıyla aydınlatılmış karanlık avluya çıktı.

Karşılaştıkları muhafız, Nehludov'a yol gösteren askere, "Nereye?" diye sordu.

"Özel koğuşa, 5 numaraya."

"Buradan geçemezsin, kapalı, öteki kapıdan gidin."

"Demek kapalı ha!"

"Başçavuş kapadı, kendisi de köye gitti."

"Öyleyse şuradan geçelim."

Asker, Nehludov'u başka bir kapıya götürdü, tahtalar üzerinden yürüyerek öbür giriş yerine gitti. Uğultulu sesler, kovandan uçmaya hazırlanan arıların kaynaşmasına benzer bir gürültü daha avludan duyuluyordu. Nehludov daha yakına gelip kapı açılınca uğultular büsbütün arttı, bağrışan, kavga eden, gülüşen sesler iyice duyulmaya başladı. Zincir şıngırtıları duyuldu, Nehludov'un burnuna tanıdık, ağır bir koku geldi.

Birbirine karışınca etkileri daha da artan bu iki izlenim: Uğultu halindeki seslerle zincir şıngırtıları ve dayanılmaz koku, Nehludov'a her seferinde önce manevi, ama sonradan maddileşen bir bulantı verirdi.

Konak yapısının dehlizine giren Nehludov'un ilk gördüğü şey, pis kokulu, kocaman bir tahta kovanın kenarına oturmuş bir kadın oldu. Karşısında, tıraşlı kafasına yassı bir şapkayı yan yatırmış bir erkek duruyordu. Aralarında konuşuyorlardı. Mahpus, Nehludov'u görünce göz kırparak, "Su dökecek adam Çar'ı bile dinlemez," dedi.

Kadın eteğini indirdi, yere bakmaya başladı.

Dehlizden, koğuş kapılarının açıldığı bir koridora çıkılıyordu. Baştaki aile koğuşuydu, onun ardından çok büyük bekâr koğuşu geliyordu; koridorun öbür ucunda

da siyasi suçlulara ayrılmış iki ufak koğuş vardı. Yüz elli kişi için yapılmış konak yerine doldurulan dört yüz elli adam öyle sıkışık durumdaydılar ki, koğuşlardan taşan mahpuslar koridoru da doldurmuşlardı. Kimisi yerde oturuyor, kimisi yatıyor, bir kısmı da ellerinde boş ya da sıcak su dolu çaydanlıklarla koridorun bir ucundan öbür ucuna gidip geliyorlardı. Taras da aralarındaydı. Nehludov'un peşinden yetişti, onu candan selamladı. Taras'ın iyi, sevimli yüzünü, burnundaki, gözünün altındaki koyu lekeler berbat etmişti.

Nehludov, "Hayrola Taras?" dedi.

Taras gülümsedi:

"Oldu bir şey işte..."

Muhafız asker küçümseyen bir tavırla, "Ne olacak," dedi, "dövüşmekten başka işleri yok ki."

Nehludov'la askerin peşinden gelen bir mahpus, "Karı yüzünden," diye ekledi. "Kör Fedka ile dalaştılar."

"Peki Fedorya nasıl?" diye sordu Nehludov. "Bir şeyi yok iyi, ona çay için sıcak su götürüyorum," dedi Taras ve aile koğuşuna girdi.

Nehludov kapıdan içeriye baktı. Koğuş tıklım tıklım doluydu; mahpuslar kadınlı erkekli ranzalara, ranzaların altına yerleşmişlerdi. Kurutulan ıslak giysilerden çıkan buhar koğuşu sarmıştı, kadınların bitmek bilmeyen haykırmaları duyuluyordu. Bir sonraki kapı bekâr koğuşunun kapısıydı. Orası daha doluydu; hatta sırtlarında ıslak giysilerle bir şeyler paylaşan ya da bir şeyler çözmeye çalışan şamatacı mahpus kalabalığı kapıdan dışarıya, koridora bile taşmıştı. Muhafız, Nehludov'a bu gürültünün, üzerine, oyun kâğıtlarından kesilmiş fişlerle kumar oynanan ve şimdi temsilcinin meydancıya verdiği erzak parası için koparıldığını anlattı. Yakında olanlardan Çavuş'la beyi görenler hemen sustular, gelenleri düşmanca bakışlarla süzmeye başladılar. Nehludov, pa-

rayı paylaşanlar arasında, şişmiş gibi tombul tombul, bembeyaz, kalkık kaşlı miskin bir oğlanı yanından hiç ayırmadan gezdiren kürek mahkûmu ahbabı Fedorov'u gördü. Ondan daha iğrenç bir adam olan çopur, burunsuz, kaçtığı zaman taygada arkadaşını öldürüp sözde etini yediği söylenen serseri de oradaydı. Islak kaputunu omzuna atmış, koridorda durarak Nehludov'u küstahça bir bakışla alaylı alaylı süzüyor, yol vermiyordu. Nehludov onu geçti.

Gördükleri onun için yeni değildi; son üç ay içinde bu dört yüz ağır cezalıyı kızgın sıcaklarda demir zincirlerini sürükleyerek kaldırdıkları toz bulutu arasından, yolda mola verirken konak yeri avlularında ve apaçık bir ahlaksızlığın çeşitli, dehşet verici sahnelerinde, kısacası türlü türlü durumda görmeye alıştığı halde, gene de aralarına girip dikkatlerinin üzerinde toplandığını hissettikçe her seferinde, şimdiki gibi, azap derecesinde bir utanç duyuyor, ona, bu adamlara karşı bir suç işlemiş gibi geliyordu. Ama utanç ve kendini suçlu bulma duygularının yanı sıra, pek ağrına giden bir şey daha vardı ki bu, yenilmez bir tiksintinin korkuyla karışmasıydı. Bu durumda başka türlü olamayacaklarını bildiği halde gene de onlara karşı duyduğu tiksintiyi yenemiyordu.

Nehludov siyasilerin kapısına yaklaştığı zaman birinin, "Mirasyediler, ne olacak!.. Yan gelip keyif çatarlar," deyip yakası açılmamış bir küfür eklediğini duydu.

Bunu hırçın, alaylı kahkahalar izledi.

X

Bekâr koğuşunu geçince Nehludov'u getiren Çavuş, yoklamadan önce onu almaya geleceğini söyleyerek geri döndü. Çavuş ayrılır ayrılmaz bir mahpus, ayak demirlerini tutup çıplak ayaklarıyla hızlı hızlı yürüyerek Nehludov'a sokuldu, onu ağır, ekşi bir ter kokusuna boğarak, gizemli bir fısıltıyla, "Ne olur, kurtarın bayım," dedi. "Sattılar oğlanı. Bugünkü yoklamada adının Karmanov olduğunu söyledi. Kurtarın onu; bizim elimizden gelmez, öldürürler bizi..."

Mahpus konuşurken telaşlı telaşlı çevresine bakıyordu, Nehludov'dan hemen uzaklaştı.

Sorun şuydu: Kürek mahkûmu Karmanov, kendine benzeyen bir sürgünü kimliklerini değiştirmek için kandırmıştı. Böylece kürek mahkûmu sürgüne, öteki de onun yerine, kürek cezası çekmeye gidiyordu.

Nehludov bu sorunu zaten biliyordu, aynı mahkûm ona, bu değişimi daha bir hafta önce anlatmıştı. Nehludov, anladığını, elinden geleni yapacağını işaret etmek için başını salladı, arkasına bakmadan yürüdü.

Nehludov, bu adamı Yekaterinburg'dan beri tanıyordu. Adam orada, karısının da birlikte gelmesini sağlasın diye kendisine başvurmuştu; deminki hareketi Nehludov'u hayrete düşürdü. Orta boylu, otuz yaşlarında, düpedüz bir köylüydü; hırsızlıkla ve öldürmeye teşebbüsle suçlu bulunmuştu. Adı Makar Devkin'di. Suç pek tuhaftı, Nehludov'a anlattığına göre, bu suç onun, Makar'ın değil de "öteki"nin yani iblisin işiydi. Anlattığına göre, babasının evine bir yolcu uğramış, kırk kilometre ötedeki köye gitmek için iki rubleye bir araba kiralamış. Babası Makar'a, yolcuyu götürmesini söylemiş. Makar arabayı hazırlamış, giyinmiş, yolcuyla çay içmeye oturmuş.

Yolcu çayını içerken, evlenmeye gittiğini, Moskova'da ev açmak için yanında beş yüz ruble götürdüğünü anlatmış. Makar bunu duyunca avluya çıkarak, kızaktaki samanın altına baltayı yerleştirmiş. "Baltayı niçin aldığımı kendim de bilmiyorum," diyordu. "Bir ses bana, 'Baltayı al,' dedi, ben de aldım. Arabaya bindik, yola düzüldük. Zararsız gidiyorduk. Baltayı unutmuştum bile. Köye altı kilometre kadar bir şey kala yol yokuşa sardı. İndim, kızağın arkasından yürümeye başladım. 'O' durmadan fısıldıyordu: 'Daha ne düşünüyorsun? Yukarıya, anayola çıkınca ortalık kalabalıklaşacak; köydür orası. Herif parayı alıp götürecek... Ne yapacaksan şimdi yap, bekleyecek zaman kalmadı.' Samanı düzeltiyormuşum gibi kızağa eğildim, baltanın sapı sanki kendiliğinden elime geçiverdi. Herif döndü, 'Ne yapıyorsun?' dedi. Baltayı doğrulttum, indirecektim, ama herif çevikti, kızaktan atladığı gibi bileklerime yapıştı. 'Ne yapıyorsun canavar?..' dedi. Karın içine fırlatıverdi beni. Karşı koymadan teslim oldum. Ellerimi kemeriyle bağladı, kızağın içine itti. Doğruca polis dairesine götürdü. Hapse attılar. Mahkeme ettiler. Bizim köylüler, iyi adamdı, hiç kötülüğünü görmedik, diye benden yana tanıklık ettiler. Oturduğum ev sahipleri de iyi söylediler. Gelgelelim avukat tutmaya param yoktu. Dört seneyi yedik."

İşte bu adam, memleketlisini kurtarmak için Nehludov'a, hayatıyla ödeyebileceğini bile bile mahpusların bir sırrını anlatmıştı. Ötekiler, Makar'ın yaptığını duysaydılar, yüzde yüz boğazlarlardı onu.

XI

Siyasilerin koğuşu, kapıları koridorun bölünmüş kısmına açılan iki küçük odadan ibaretti. Nehludov, koridora girer girmez, her zamanki ceketini giymiş, elinde bir çam kütüğüyle, hızlı çektiği için kapağı titreyen sobanın önüne çömelmiş duran Simonson'u gördü.

Simonson, Nehludov'u fark edince ayağa kalkmadan, kalkık kaşları altından yukarıya bakarak elini uzattı.

Gözlerini Nehludov'un gözleri içine dikerek anlamlı bir tavırla, "Geldiğinize çok memnun oldum," dedi. "Sizinle görüşmek istiyordum."

Nehludov, "Hangi konuda?" diye sordu.

"Sonra söylerim, şimdi işim var."

Simonson, en az sıcaklık kaybıyla soba yakma yöntemini kullanarak sobayla uğraşmayı sürdürdü.

Nehludov birinci kapıdan içeriye girmeye hazırlanırken öbür kapıdan, elinde süpürgeyle, eğilerek, büyük bir toz ve süprüntü yığınını sobaya doğru süpüren Maslova girdi. Beyaz bluz giymiş, eteğini beline sokmuştu; ayağında çorap vardı. Tozdan korunmak için başını kaşlarına kadar beyaz bir örtüyle sarmıştı. Nehludov'u görünce doğruldu, süpürgeyi bıraktı, ellerini etekliğine silerek, neşeli, kızarmış yüzüyle karşısında dimdik durdu.

Nehludov elini uzatarak, "Ortalığı topluyorsunuz galiba," dedi.

"Öyle. Eski işim."

Maslova gülümsedi.

"Her yer pislik içinde. Uğraştık, uğraştık..."

Simonson'a dönerek, "Battaniye kurudu mu?" diye sordu.

Simonson ona bambaşka, Nehludov'u şaşırtan bir bakışla bakarak, "Hemen hemen," yanıtını verdi.

"Öyleyse bunu alıp gocukları getireyim."

Maslova öbür odaya geçerek Nehludov'a kapıyı gösterdi, "Bizimkilerin hepsi burada," dedi.

Nehludov kapıyı açtı, ranzalardan birinin alt kısmına asılmış ufak bir teneke lambayla hafifçe aydınlanan küçük bir odaya girdi. Oda soğuktu, tozlar havaya kalkmıştı, küf ve tütün kokusu birbirine karışıyordu. Teneke lamba çevresindekileri iyice aydınlatıyordu, ama ranzalar karanlıkta kalıyor, duvarlarda gölgeler titreşiyordu.

Sıcak su ve erzak almaya giden, yiyecek sağlama işiyle görevli iki adamdan başka siyasilerin hepsi küçük odada toplanmıştı. Nehludov'un eski ahbabı, iri gözleriyle ürkek ürkek bakan, kısa saçlı, alın damarı şişmiş Vera Yefremovna da oradaydı. Daha çok zayıflamış, sararmıştı. Önünde duran bir gazete kâğıdında tütün vardı. Vera, sert hareketlerle sigara sarıyordu.

Kadın siyasi suçlular içinde Nehludov'un en çok hoşuna giden Emiliya Rantzeva da oradaydı. Ev işlerine bakıyor, en ağır koşullar altında bile kadınlığıyla, sevimliliğiyle sıcak bir hava yaratmayı beceriyordu. Kollarını sıvayarak lambanın karşısına oturmuş, güneşten yanmış güzel, becerikli elleriyle ranzaya serili havlunun üzerine, kuruladığı fincanlarla maşrapaları diziyordu. Rantzeva güzel sayılamayacak, zeki, tatlı yüzlü bir genç kadındı; yüzünün, gülümsediği zamanlar, birdenbire değişerek neşeli, dinç, çekici oluvermesi gibi bir özelliği vardı. Bu kez de Nehludov'u böyle bir gülümsemeyle karşıladı.

"Sizin artık Rusya'ya döndüğünüzü sandık," dedi.

Gölgede kalan en uzak köşede Mariya Pavlovna, sarı beyaz saçlı küçük kızla uğraşıyordu. Küçük kız tatlı, çocuk sesiyle bir şeyler cıvıldayıp duruyordu.

Mariya Pavlovna, "Ne iyi ettiniz de geldiniz," dedi "Katya'yı gördünüz mü? Bakın, bizim bir konuğumuz da var." Eliyle çocuğu gösterdi.

Anatoli Kriltzov da oradaydı. Zayıflamış, sararmış, abadan çizmeleri içindeki ayaklarını altına alarak kamburunu çıkarmış, ranzanın uzak bir köşesine büzülmüştü; titriyor, ellerini gocuğunun kolları içine sokmuş, ateşten alev gibi yanan gözlerle Nehludov'a bakıyordu. Nehludov, yanına gitmek istedi, ama o sırada kapının sağ tarafında, torbasını karıştırarak, güzel, güleç yüzlü Grabetz ile konuşan, kırmızıya çalan kıvırcık saçlı, gözlüklü birini gördü. Kauçuk ceket giyen bu adam, tanınmış devrimci Novodvorov'du. Nehludov onunla hemen, acele edercesine selamlaştı. Acelesinin nedeni, siyasi suçlular içinde hoşlanmadığı tek adamın bu Novodvorov olmasıydı. Adam, Nehludov'a mavi gözleriyle alttan alttan bakarak, kaşlarını çattı, ince elini uzattı. Alaylı tavrını abartarak, "Nasıl, yolculuğunuzdan memnun musunuz?" diye sordu.

Nehludov, alayı anlamazlıktan geldi, bu sözleri bir nezaket ifadesi olarak kabul ediyormuş gibi, "Evet, epey ilginç şeyler var," diye yanıt verdi, Kriltzov'un yanına gitti.

Dıştan Novodvorov'a karşı ilgisiz gibi görünen Nehludov, içinden hiç de öyle değildi. Novodvorov'un sözleri, düpedüz Nehludov'u üzecek bir şey söylemeyi ya da yapmayı istemesi, Nehludov'un o âna kadar içinde bulunduğu ruh rahatlığını bozmuştu. Neşesi kaçtı, içi sıkıldı.

Kriltzov'un soğuk, titrek elini sıkarak, "Nasılsınız bakalım," dedi.

Kriltzov, "Fena değil; yalnız ıslandım da ısınamıyorum bir türlü," dedi ve hemen elini gocuğunun koluna soktu.

"Buz gibi soğuk burası. Camlar da kırık."

Kriltzov demir parmaklık altında, camları kırılmış iki pencereyi işaret etti.

"E, siz nasılsınız? Neden gelmediniz hiç?"

"Bırakmıyorlar, amirleriniz pek zorlu. Bugün nasılsa subayın iyi tarafına geldi de..."

Kriltzov, "Tam da iyiliği üstünde ya!" dedi. "Siz onun bu sabah ne yaptığını Maşa'ya sorun bir."

Mariya Pavlovna yerinden kalkmaksızın, o sabah konak yerinden çıkarken geçen olayı, şu küçük kızla ilgili olayı anlattı.

Vera Yefremovna kesin bir sesle, ama kararsız, ürkek bakışlarla ötekinin berikinin yüzüne bakarak, "Bence hep birlikte karşı çıkmamız gerekiyor," dedi. "Vladimir yaptı, ama bu kadarı yetmez."

Kriltzov öfkeyle yüzünü buruşturarak, "Neye karşı çıkacağız?" dedi.

Besbelli Vera Yefremovna'nın yapmacıklı sinirli halleri, sesindeki yapmacık onu çoktandır kızdırıyordu. Nehludov'a dönerek, "Katya'yı mı arıyorsunuz," dedi. "Hep çalışıyor, temizlik yapıyor. Burasını, bizim erkek odasını temizledi, şimdi kadınlar kısmına geçti. Ama ne kadar temizlese, pireleri yok etmek olanaksız, yiyip bitiriyorlar bizi."

Sonra başıyla Mariya Pavlovna'nın oturduğu köşeyi göstererek, "Maşa ne yapıyor orada?" diye sordu.

Rantzeva yanıt verdi:

"Evlatlığının saçını tarıyor."

"Aman üstümüzü böcek falan sarmasın?"

"Hayır hayır, dikkatli yapıyorum," dedi. "Artık tertemiz oldu kızımız."

Sonra Rantzeva'ya dönerek, "Alın azıcık onu, ben de gidip Katya'ya yardım edeyim," diye ekledi. "Kriltzov'a battaniye de getiririm."

Rantzeva çocuğu aldı, tombul çıplak kollarını ana şefkatiyle göğsüne bastırarak kucağına oturttu, bir şeker verdi.

O sırada odaya Mariya Pavlovna, onun arkasından da, sıcak suyla yiyecek getiren iki mahpus girdi.

XII

Girenlerden biri orta boylu, zayıfça, içi kürklü kısa bir paltoyla çizme giymiş bir gençti. Hafif, hızlı adımlarla yürüyor, elinde buğulanan sıcak suyla dolu çaydanlık, koltuğunda beze sarılı bir ekmek taşıyordu.

"Oo, Prensimiz de buradaymış," dedi, çaydanlığı fincanların arasına koyarak ekmeği Maslova'ya uzattı.

Paltosunu çıkarıp oturanların başları üstünden ranzanın bir köşesine fırlatarak, "Enfes şeyler aldık," dedi. "Markel sütle yumurta aldı. Bugünkü yemek ziyafet gibi bir şey olacak. Bizim Kirilovna da hâlâ güzel bir temizlik peşinde ha," dedi, gülümseyerek Rantzeva'ya baktı.

Bu adamın hareketlerinden, sesinden, bakışından, kısacası bütün görünüşünden dinçlik, neşe saçılıyordu. Gene ufak tefek, kemikli, renksiz yüzlü, çökük yanaklı, çıkık elmacıkkemikli bir adam olan öbür mahpus, tam tersine somurtkandı, yüzü hiç gülmüyordu; birbirinden epey uzak, güzel, yeşil gözleri, ince dudakları vardı. Eski, içi pamuklu bir palto giymiş, kunduralarının üzerine lastik geçirmişti. İki çömlekle iki zembil getirmişti. Bunları Rantzeva'nın önüne bıraktı. Nehludov'u gözlerini yüzünden ayırmadan boyun kırıp eğilerek selamladı. Sonra terli eliyle isteksiz isteksiz elini sıktı, sepetten yiyecekleri ağır ağır çıkarmaya başladı.

Bu iki siyasi mahkûm halktandı; Nabatov, köylüydü; ikinci mahkûm Markel Kondratyev de fabrika işçisiydi. Markel devrimciliğe yaşını başını aldığı bir çağda, otuz beşinde başlamıştı. Nabatov ise on sekiz yaşından beri bu işin içindeydi. Son derece zeki bir çocuk olduğu için köy okulunu bitirince liseye alınmıştı. Nabatov ders vererek geçimini sağladı, liseyi altın madalyayla bitirdi, ama üniversiteye gitmedi. Çünkü daha son sınıftayken

yüzüstü bırakılmış kardeşlerini aydınlatmak dileğiyle içinden çıktığı halka dönmeye karar vermişti. Kararını yerine getirdi: Önce bir bucağa kâtip oldu; ama köylülere kitap okuduğu, aralarında bir tüketim ve üretim kooperatifi kurduğu için çok geçmeden yakalandı. İlkin sekiz ay yattı, sonra gözaltında bulundurulmak üzere çıkarıldı. Serbest kalınca hemen başka bir ile, başka bir köye gitti; orada öğretmenlik yaparak aynı şeyleri yapmaya devam etti. Gene yakalandı, hem de bu kez bir yıl iki ay yattı. Cezaevinde düşünceleri bir kat daha kuvvetlenmişti.

İkinci hapisten sonra Nabatov'u Perm iline sürdüler. Oradan kaçtı. Tekrar yakalanıp yedi ay hapiste kaldıktan sonra Arhangelsk iline sürüldü. Oradan da kaçtı, ama gene yakalandı. Bu kez Yakut'a sürdüler. Böylece Nabatov olgunluk çağının yarısını cezaevlerinde, sürgünde geçirdi. Bütün bu serüvenler onu ne hırçınlaştırmış ne de azmini sarsmıştı; hatta belki, daha da kuvvetlendirmişti. Nabatov, sindirim sistemi çok iyi işleyen, son derece hareketli, daima aynı derecede çalışkan, neşeli, dinç bir adamdı. Herhangi bir hareketi yüzünden hiçbir zaman pişmanlık duymuyor, pek uzak bir gelecek için tasarılar kurmuyordu; aklının, becerikliliğinin, pratik zekâsının bütün gücünü şimdiki çalışmaları için kullanıyordu. Cezaevi dışında geçirdiği zamanları ülküsünü gerçekleştirmeye harcıyordu; eğitim alanında çalışıyor, işçilerin ve özellikle köylülerin birleşmesi için uğraşıyordu. Hapiste olduğu zamanlar da aynı azimle, verimli bir şekilde dış dünyayla ilişki kurmaya çalışıyor, içinde bulunduğu hayat koşullarını, yalnız kendisi için değil, çevresi için de iyileştirmeye uğraşıyordu. Nabatov her şeyden önce bir toplum adamıydı. Onun hiçbir şeye gereksinimi yoktu, sanki elinde hiçbir şey olmadan da yaşayabilirdi, ama arkadaşları için pek çok şey isterdi. Onlar uğruna

yemeyi içmeyi bir yana bırakarak, maddi manevi her türlü özveriyi yapabilirdi. Köylü olduğu için çalışkan, anlayışlı, becerikliydi; yaradılıştan tokgözlüydü, içten gelme bir nezaketi vardı; başkalarının yalnız duygularına değil, düşüncelerine karşı da saygı gösterirdi. Okuma yazma bilmeyen ve kör inanışlarla dolu dul bir köylü kadın olan ihtiyar anası daha sağdı, Nabatov ona bakıyor, hapiste olmadığı zamanlar görmeye gidiyordu. Evde kaldığı sürece annesini bir an yalnız bırakmaz, işlerine yardım ederdi. Eski arkadaşlarını, köy delikanlılarını unutmuyordu; hep birlikte sarma sigaralarını içer, güreşirlerdi. Onlara nasıl aldatıldıklarını anlatır, zorla sokuldukları bu yalan âleminden nasıl kurtulabileceklerini öğretirdi. Devrimin halka neler sağlayacağını düşünüp anlatırken, içinden çıktığı halkın devrim sonunda aşağı yukarı aynı durumda kalacağını, yalnız toprak sahibi olacaklarını ve beylerle memurların başlarından uzaklaşacağını hayal ederdi. Ona göre devrim, halkın hayatını temelinden değiştirmeyecekti, bu bakımdan Nabatov, Novodvorov ile çömezi Markel Kondratyev'in düşüncesini kabul etmiyordu. Onun görüşünce devrim her şeyi baştan aşağıya yıkmamalıydı; ancak, içten sevdiği bu eski, güzel, sağlam, kocaman yapının iç bölmelerinde birtakım değişiklikler yapmak gerekiyordu.

Nabatov, din bakımından da tam anlamıyla köylüydü; doğaötesi sorunları, evrenin başlangıcını, ölümden sonraki hayatı hiçbir zaman aklına getirmezdi. Tanrı, Arago için olduğu gibi onun için de, şimdiye kadar aslını düşünmeyi gerekli görmediği bir varsayımdan ibaretti. Evren'in, Hz. Musa'nın mı yoksa Darwin'in mi kuramına göre yaratıldığı onu hiç ilgilendirmiyor, arkadaşlarının son derece önem verdikleri Darwinizmi, evrenin altı günde yaratıldığı varsayımı gibi, hayal ürünü sayıyordu.

Evrenin nasıl ortaya çıktığı sorunuyla ilgilenmeme-

si, daima iyi yaşayabilme çarelerini düşünmesinden ileri geliyordu. Öbür dünyadaki hayat için de kafa yorduğu olmamıştı. Atalarından aldığı, rençberlere has sakin, kesin inanç onun ruhunun derinliğinde yer etmişti. Ona göre gerek hayvan, gerek bitki dünyasında hiçbir şey kaybolmuyordu: Gübre, tohumun; tohum, tavuğun meydana gelmesini sağlıyor; kurbağa yavrusu büyük kurbağa, küçük bir kurt, kelebek oluyor; palamuttan koca bir meşe ağacı çıkıyordu; tıpkı bunun gibi insan da yok olmuyor, ancak şekil değiştiriyordu. Nabatov'un inancı buydu. Bu yüzden ölüm olaylarını daima dinginlikle, neşe ile karşılardı, ölümü getiren acılara karşı dayanıklılık gösterirdi, ama bundan söz açmayı sevmez, beceremezdi. Çalışmaktan hoşlanır, her zaman yararlı işlerle uğraşır, arkadaşlarını da böyle yararlı işler yapmaya teşvik ederdi.

Kafilenin, gene halktan çıkma bir adam olan siyasi mahkûmu Markel Kondratyev, büsbütün başka türlü bir insandı. İş hayatına daha on beşindeyken atılmış, içinde yer etmiş belli belirsiz bir aşağılık duygusunu bastırmak için sigara, içki içmeye başlamıştı. Bu aşağılık duygusu onda ilk olarak Noel'de, fabrikatör karısının Noel ağacı eğlencesine çağrıldığı sırada belirmişti. Orada ona ve arkadaşlarına birkaç kopeklik bir düdükle bir elma, yanında ceviz ve kuru incir, fabrikatörün çocuklarınaysa çeşit çeşit oyuncaklar vermişlerdi. Bu oyuncaklar ona büyülü şeyler gibi göründü; sonradan öğrendiğine göre bunlara elli rubleden fazla para harcanmıştı. Otuz yaşındayken fabrikalarına tanınmış bir kadın devrimci girmişti. Kondratyev'in üstün yeteneklerini görünce ona kitaplar, kitapçıklar vermeye, bulunduğu durumun nedenlerini, düzeltilme çarelerini anlatmaya başladı. Kondratyev, bu aşağılık durumdan kurtulabilme olanağını açıkça anlayınca, haksızlıkları eskisinden çok daha zalimce, çok daha korkunç buldu;

bunlardan kurtulmakla yetinmeyerek bu zalimce haksızlığa neden olup devam ettirenleri cezalandırmak için yenilmez bir istek duydu. Ona anlattıklarına göre, bu olanağa ancak bilgili olursa kavuşabilecekti. Kondratyev hırsla kendini okumaya verdi. Ama bilginin onu ülküsüne nasıl ulaştırabileceğini pek kavramamıştı. Zaten ülküsüne bilgi yoluyla nasıl ulaşılabileceği de açıkça anlaşılmıyordu. Bununla birlikte, bilgi sayesinde içinde bulunduğu durumun haksızlığını anladığı gibi, bu haksızlığı düzeltebileceğine de inanıyordu. Öte yandan bilgili olması onu başkalarının gözünde yükseltiyordu. Böylece ambar memurluğuna atandıktan sonra daha serbest olan Kondratyev içkiyle sigarayı bırakarak bütün boş zamanını okumaya verdi.

Devrimci kadın ona ders veriyor, öğrencisinin her bilgiyi doymak bilmeyen bir hırsla yutma yeteneğine şaşıyordu. Böylece Kondratyev iki yılda cebiri, geometriyi ve en çok sevdiği tarihi öğrendi; güzel sanatlarla ilgili eleştiri niteliğindeki eserlerle, birçok toplumsal eseri okudu.

Devrimci kadını tutukladılar, Kondratyev'i de, yasak kitapları sakladığı için yakalayıp cezaevine attılar, sonra da Vologda iline sürdüler. Kondratyev orada Novodvorov'la tanıştı, devrimcilikle ilgili bir sürü eser okudu, her şeyi ezberledi ve sosyalist fikirleri daha da kuvvetlendi. Cezasını doldurunca büyük bir işçi grevi düzenledi; grev, fabrikanın yıkılması ve Müdür'ün öldürülmesiyle sonuçlanmıştı. Kondratyev tekrar yakalandı, medeni haklardan yoksun tutularak yeni bir sürgün cezasına çarptırıldı.

Gerek din, gerek yürürlükte olan iktisadi rejim üzerine olumsuz görüşleri vardı. Küçüklüğünden beri inandığı dinin anlamsızlığını anlayınca, kendini zorlayarak, önceleri korkuyla, sonraları sevinerek bundan yakayı sıyırdı; bir kere kurtulunca, aldatıldıkları için sanki hem kendisinin hem atalarının öcünü almak istiyormuş gibi, papazlarla, din ilkeleriyle hırçınlıkla alay etmekten geri kalmadı.

Keşiş gibi yaşamaya alışmıştı; çocukluğundan beri azla yetinerek çok çalışmaya alışmış, pazıları şişkin her adam gibi ağır işleri kolaylıkla başarıyordu; ama cezaevlerinde, konakladığı yerlerde bütün boş zamanını gene okumaya veriyordu. Şu sırada Marx'ın birinci cildini çalışıyordu. Kitabı, en değerli şeyi gibi özenle torbasında saklıyordu. Novodvorov'dan başka bütün arkadaşlarına karşı resmîydi, ilgisizdi, ama Novodvorov'a içten bağlıydı, düşüncelerini karşı çıkılmaz gerçekler olarak kabul ederdi.

İnsanın yapması gerekli işlerine engel olan kadınları son derece küçümserdi. Bununla birlikte Maslova'ya acıyor, onu yüksek sınıfın aşağı sınıfı sömürmesinin örneği olarak görüp şefkatli davranıyordu. Gene bu nedenden Nehludov'u sevmez, onunla pek konuşmaz, selamlaşırken kendisi sıkmadan elini Nehludov'a dimdik uzatırdı.

XIII

Soba yandı, ortalık ısındı; çayı demleyip bardaklara, maşrapalara koydular, üstüne süt de kattılar. Sofraya simit, taze, bembeyaz buğday ekmeği, katı yumurta geldi, yağı, paçayı koydular. Hepsi, ranzanın masa yerini tutan kısmına yaklaştılar; yiyip içiyor, konuşuyorlardı. Rantzeva tahta sandığın üstüne oturmuş çay dağıtıyordu. Geri kalanlar onun çevresini almış, öylece oturuyorlardı; yalnız Kriltzov ıslak gocuğunu çıkarmış, kuru bir battaniyeye sarılarak yattığı yerden Nehludov'la konuşuyordu.

Soğuk, nemli yoldan, pislik, düzensizlik içindeki konak yerine varmışlar; etrafı temizleyip yemekle, sıcak çayla karınları doyunca hepsinin keyfi, neşesi gelmişti.

Ağır cezalıların duvarın öte yanında duyulan tepin-

meleri, bağrışmaları, küfürleri, gözlerinde bulundukları yerin değerini bir kat daha artırarak rahatlık duygularını kuvvetlendiriyordu. Bu insanlar, denizin ortasında bir adacıktaymışlar gibi, hiç değilse bir zaman için, hakaret ve acının kendilerini boğmasından kurtulduklarını hissediyor, bu da onları heyecanlandırıyor, coşturuyordu. Şimdiki durumlarıyla ileride ne olacakları bir yana, her şeyden konuşuyorlardı. Bundan başka, hele bir arada yaşamak zorunda kalınca, genç kadınlarla erkekler arasında her zaman olduğu gibi, zaman zaman eş değiştirerek bazen karşılıklı, bazen tek taraflı aşk ilişkileri de görülüyordu. Aşağı yukarı hepsi âşıktı. Novodvorov güzel, güler yüzlü Grabetz'e âşıktı. Grabetz, genç, pek az düşünen, devrim konularıyla hiç ilgilenmeyen bir üniversiteli kızdı. Zamanın etkisine kapılarak bir şeye bulaşmış, sürgün cezası yemişti. Serbestken hayatının baş amacı nasıl erkekler arasında başarı kazanmak idiyse, sorgular sırasında, cezaevinde, sürgünde de bu amaç değişmemişti. Şimdi, yolda da Novodvorov'un gönlünü ona kaptırmasıyla avunuyordu, o da Novodvorov'a âşık olmuştu. Kimsenin aşkını çekemeyen ve daima umutla yaşayan şipsevdi Vera Yefremovna, kâh Nabatov'a, kâh Novodvorov'a âşıktı. Kriltzov'un da Mariya Pavlovna'ya karşı aşka benzer bir duygusu vardı. Sevgisi, erkeklerin kadınlara olan gereksinimlerinden doğma bir sevgiydi; bunun farkında olduğu için sevgisine, Mariya Pavlovna'nın ona gösterdiği şefkate karşı duyduğu minnet, arkadaşlık şeklini veriyordu. Nabatov ile Rantzeva arasındaki aşk ilişkisi epey karışıktı. Rantzeva, evli ve tam anlamıyla kocasına bağlı bir kadındı.

Henüz on altı yaşında, lisedeyken, Petersburg Üniversitesi'nde öğrenci olan Rantzev'i sevmiş, on dokuzunda, daha kocası üniversiteyi bitirmeden evlenmişti. Üniversitede bazı olaylara karışan Rantzev, dördüncü sınıftayken Petersburg'dan sürüldü, devrimci oldu. Tıp fakül-

tesinde öğrenci olan karısı eğitimini bırakarak onunla birlikte gitti, o da devrimci oldu. Kocası dünyanın en iyi, en akıllı adamı olmasaydı, Rantzeva onu sevmez, sevmeyince de evlenmezdi. Ama, ona göre, en iyi, en akıllı adamla severek evlendikten sonra, pek doğal olarak, hayatını, amacını, dünyanın en iyi, en akıllı saydığı erkeğinin görüşüne göre düzenleyecekti. Kocası için hayatta baş amaç okumaktı; Rantzeva'nın da en çok değer verdiği şey buydu. Kocası devrimci olunca, o da devrimciliğe başladı. Rantzeva rejimin berbatlığından, bununla savaşmanın her insanın ödevi olduğundan, kişiliğin özgürlük içinde gelişmesine olanak verecek bir siyasi ve ekonomik rejim kurulması gereğinden ve buna benzer şeylerden söz ediyordu. Hem bunları gerçekten böyle düşünerek, hissederek söylediğini sanıyordu, oysa aslında, yalnız kocasıyla aynı şeyleri düşünmek, onunla tam bir uyum içinde bulunmak istiyordu, istediği yalnızca buydu.

Kocasından ve annesine bıraktığı çocuğundan ayrılması Rantzeva'ya pek güç gelmişti. Ama genç kadın hiç sızlanmadan, yılmadan bu ayrılığa dayanıyordu. Bunun, kocasının hatırı için, kocasının hizmet ettiği ve hizmet ettiğine göre yüzde yüz özlü olan amaç uğruna yaptığını biliyordu. Düşünceleri her zaman kocası üzerinde toplanırdı; önceleri nasıl ondan başka kimseyi sevmemişse, şimdi de sevgisini kocasından başkasına veremiyordu. Ama Nabatov'un temiz, özverili aşkı onu duygulandırıyor, heyecanlandırıyordu. Kocasının arkadaşı ve dürüst, ahlaklı, mert bir adam olan Nabatov ona kardeşçe davranmak istiyordu, ama hareketlerinden daha derin anlamlar seziliyordu. Bu, ikisini korkutmakla birlikte, yaşadıkları dayanılmaz hayata bir çeşni katıyordu.

Böylece çevreleri içinde âşık olmaktan tamamıyla uzak olanlar yalnız Mariya Pavlovna ile Kondratyev'di.

XIV

Nehludov, Katyuşa ile her zamanki gibi yemekten ve çaylar içildikten sonra ayrı olarak görüşebileceğini umarak yanına oturduğu Kriltzov'la konuşuyordu. Söz arasında, Makar'ın ona başvuruşunu, suçunun öyküsünü anlattı. Kriltzov, parlayan gözlerini Nehludov'a dikmiş, dikkatli dikkatli dinliyordu.

Birdenbire, "Evet," dedi. "Kaç kere, onlarla birlikte, yan yana gidiyoruz diye düşünmüşümdür; ama bu 'onlar' kimdir ki?.. Uğurlarına kendimizi feda ettiğimiz adamlar... Oysa onları ne tanırız ne de tanımak isteriz. Onlar da, daha kötüsü, bizden nefret eder, düşman sayarlar kendilerine. Korkunç şeydir bu."

Kulak misafiri olan Novodvorov söze karıştı. Hırıltılı sesiyle, "Hiç de korkunçluk yok bunda," dedi. "Kitle daima güce tapınır. Hükümet iktidarda iken ona tapınır, bizden nefret eder; yarın iktidar bizim elimize geçerse, bize tapacaktır."

O sırada duvarın öte yanında bir küfür sağanağı, duvara çarpmalar, zincir şıngırtıları, çığlıklar, haykırmalar duyuldu. Birisi dayak yiyor, bir başkası da "İmdat!" diye bağırıyordu.

Novodvorov, sakin bir tavırla, "İşte, tıpkı hayvanlar gibi," dedi. "Hiç bunlarla bizim aramızda bir yakınlık olabilir mi?"

Kriltzov sinirlendi, "Hayvanlar diyorsun, ama bir de Nehludov'un anlattığı olayı dinle," dedi. Makar'ın memleketlisini kurtarmak için hayatını nasıl tehlikeye attığını anlattı. "Buna hayvanlık değil, kahramanlık derler."

Novodvorov alaylı alaylı, "Aşırı bir coşkuya kapılış," diye karşılık verdi. "Bu adamların duygularını şu ya da bu hareketlerinin nedenini anlamak güçtür. Sen bunda

yüksek ruhluluk görüyorsun, ama herif belki de öbür mahkûmu kıskanmıştır."

Mariya Pavlovna birden heyecanlanarak, "Sen de kimsede iyi taraf görmek istemezsin," dedi. (Herkese "sen" diye hitap ederdi.)

"Olmayan şey görülemez ki."

"Olmaz olur mu, adam korkunç bir şekilde ölmeyi göze alarak yapmış bu işi."

Novodvorov, "Bana kalırsa, amacımıza ulaşabilmemiz için, başlıca koşul..." diye söze başladı (Lambanın yanında oturan Kondratyev kitabını bırakarak hocasını dikkatle dinlemeye koyuldu.) "... hayale kapılmadan her şeyi olduğu gibi görebilmektir. Halk kitleleri için, onlardan hiçbir karşılık beklemeksizin elimizden geleni yapmalıyız. Halk kitleleri bizim çalışma alanımızdır, ama onlar bugünkü gibi durgun kaldıkları sürece bizim yardımcımız olamazlar." Novodvorov, konferans veriyormuş gibi konuşuyordu. "Bu yüzden kendileri için hazırladığımız gelişmeye ulaşmadıkça onlardan yardım beklemek, aldatıcı bir hayal olur."

Kriltzov kızarmış bir yüzle, "Hangi gelişmeden söz ediyorsun?" dedi. "Sözde hepimiz zorbalığa, baskıya karşı çarpışıyoruz, ama bugünkü hareketimiz bile en korkunç bir zorbalıktan başka nedir ki?"

Novodvorov dingince, "Bunun zorbalıkla ilgisi yok," diye yanıt verdi. "Ben, yalnızca halkın yürümesi gereken yolu bildiğimi, bunu gösterebildiğimi söylüyorum."

"Ama gösterdiğin yolun doğru yol olduğuna nasıl güvenebilirsin? Bu, engizisyonu, büyük devrimdeki idamları doğuran zorbalığın ta kendisi değil midir? Ötekiler, bilime dayanarak biricik doğru yolu öğrendiklerine inanıyorlardı."

"Onların yanılmış olmaları benim de yanılacağımı göstermez ki. Hem de ideologların saçmalarıyla pozitif

ekonomi bilgisinin dayandığı esaslar arasında dağlar kadar fark vardır."

Novodvorov'un sesi bütün koğuşu dolduruyordu. Yalnız o konuşuyor, ötekiler hep susuyordu. Novodvorov'un sesi bir an kesilince Mariya Pavlovna, "Daima tartışırlar," dedi.

Novodvorov ona, "Peki, siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?" diye sordu.

"Anatoli gibi ben de, görüşlerimizi halka zorla kabul ettirmeye çalışmanın doğru olmadığını sanıyorum."

Nehludov gülümseyerek, "Ya siz ne dersiniz, Katyuşa?" dedi, vereceği yanıtın yersiz bir şey olmasını kuşkuyla bekledi.

Katyuşa kızardı.

"Bence aşağı tabaka eziliyor," dedi. "Aşağı tabakayı pek eziyorlar."

"Doğru söyledin Mihaylovna," diye bağırdı Nabatov, "doğru. Pek ezdiler halkı. Ezmemeli onu. Asıl ödevimiz bunu önlemektir."

"Devrimciliğin ödevleri üzerine pek garip bir görüş," dedi Novodvorov. Öfkeyle, sessizce sigara içmeye başladı.

Kriltzov, "Konuşamıyorum bununla," diye fısıldadı ve sustu.

"Konuşmasanız daha iyi olur," yanıtını verdi Nehludov.

XV

Nehludov, devrimcilerin hepsinden saygı gören, çok bilgili, son derece zeki bir adam olan Novodvorov'u, ahlaki nitelikleri açısından orta seviyede aşağı olan, ondan

çok aşağıda bulunan devrimciler arasında sayardı olmasına rağmen, bu adam zekâ kudreti –onun payı– büyüktü; ama kendi hakkındaki görüşü –onun kesri– karşılaştırılmayacak derecede büyütü ve uzun zamandır zekâ kudretini aşmıştı.

İçdünyaları karşılaştırılacak olursa, bu adamın Simonson'un tam tersi olduğu görülüyordu. Simonson tam anlamıyla erkek bir adamdı; kafasını işleterek hareket eder, yaptıkları, düşüncelerini desteklerdi. Novodvorov ise kadın huylu erkek sınıfındandı; bunların kafaları kısmen hislerinden doğan amaçlarına ulaşmak için, kısmen de bu yoldaki hareketlerini haklı göstermek için çalışmaktadır.

Devrimcilik konusunda son derece güzel, inandırıcı bir şekilde konuştuğu halde, Nehludov, Novodvorov'da aşırı bir kendini beğenmişlik, başkalarından üstün görünme isteği seziyordu. Novodvorov önceleri, başkalarının düşüncelerini benimseyerek olduğu gibi aktarmak yeteneği sayesinde daha okuldayken, öğretmen ve öğrenciler ortamında –lisede, üniversitede, tezini verirken– takdir görmüş, her yerde önde bulunduğu için her isteği yerine getirilmişti. Ama öğrenimini bitirerek diplomasını alınca bu üstün durumunu kaybetmiş, o zaman –Novodvorov'u sevmeyen Kriltzov'un anlatışına göre– yeni çevresinde de birinciliği elde edebilmek için, düşüncelerini temelden değiştirmişti. Böylece Novodvorov ılımlı liberalken koyu bir halkçı kesilmişti. Insanda bazı kuşkular, çekişmeler doğuran ahlaki ve estetik bakımlardan noksanlıkları, devrimciler arasında ona gururunu okşayan bir parti önderi konumunu çabucak sağladı. Novodvorov kendine bir yol seçince artık hiç duraksamadan bu yolda ilerledi. Bundan sonra her şeyi son derece sade, açık, kesin bir şekilde görmeye başladı. Görüşleri dar, tek yanlı olduğu için ona göre her şey gerçekten çok sade ve açıktı; yalnız, mantık-

lı hareket etmeye özellikle dikkat ederdi. Kendine güveni o derece büyüktü ki, karşısındakileri ya kendinden nefret ettirir ya da egemenliği altına alırdı. Birlikte çalıştığı kimseler, çok genç olduğu için Novodvorov'un bilgiçliğinin, bu sınırsız kendine güvenmenin, derin zekâsından ileri geldiğini sanıyorlardı. Çoğunluk ona bağlıydı, devrimciler arasında büyük başarılar kazanıyordu. Novodvorov, bir ayaklanma hazırlayıp yönetimi eline alarak bir meclis toplamak için çalışıyordu. Meclise onun hazırladığı program sunulacaktı. Novodvorov bu programın bütün sorunları çözmeye yeteceğine inanıyordu.

Arkadaşları, Novodvorov'u cesareti, hareketlerindeki kararlılık yüzünden sayarlar, ama sevmezlerdi. Novodvorov ise hiç kimseyi sevmez, üstün durumda olan herkesi kendisi için rakip sayar, elinden gelse, yaşlı erkek maymunların gençlere yaptığını seve seve yapardı. Başkaları, onun çeşitli yeteneklerinin parlamasına engel olmasın diye, zekâlarını, yeteneklerini kökünden koparmak isterdi. Ancak önünde eğilenlere karşı iyiydi. Şimdi yolda da, propaganda yaptığı işçi Kondratyev'le ona âşık olan Vera Yefremovna'ya, güzel Grabetz'e karşı böyleydi. Novodvorov, ilke olarak, kadın sorununu desteklerdi, ama içinden, bütün kadınları akılsız, değersiz yaratıklar sayardı. Bununla birlikte, bu kez Grabetz'le olduğu gibi sık sık duygusal bir aşka tutulduğu kadınlar istisnaydı; onları, becerilerini yalnız kendisinin fark edebileceği üstün kadınlar sayardı.

İlişkiler sorunu da diğer sorunlar gibi onun için son derece sade ve açıktı; serbest aşkı tam anlamıyla kabul ediyordu.

Biri nikâhsız, biri nikâhlı iki karısı vardı. Nikâhlısını, aralarında gerçek sevgi olmadığına iyice inandıktan sonra boşamıştı; Grabetz'le yeni, serbest bir evlilik yapmayı tasarlıyordu.

Nehludov'u, Maslova'ya –kendi deyişiyle– "numara yaptığı" için, ama en çok, şimdiki rejimin kusurları ve düzeltilme çareleri konusunda kendisiyle tıpatıp aynı şeyleri düşünmediği için ve kendine özgü, prensvari, yani ahmakça düşünceleri olduğu için küçümserdi.

Nehludov, Novodvorov'un kendisiyle ilgili düşüncelerini biliyordu. Çok üzülmekle birlikte yolculuk boyunca içinde bulunduğu sakin, iyimser hale karşın bu adama aynı şekilde karşılık vermekten kendini alamıyor, ona karşı duyduğu aşırı hoşnutsuzluğu bir türlü yenemeyeceğini anlıyordu.

XVI

Bitişikteki koğuştan amirlerin sesleri duyuldu. Ortalık bir anda sessizleşti. İçeriye, arkasında iki muhafızla birlikte Başçavuş girdi. Yoklamaya geliyorlardı. Başçavuş odadakileri parmağıyla işaret ederek bir bir saydı. Sıra Nehludov'a gelince, senlibenli bir tavırla, "Yoklamadan sonra kalmak yasaktır Prens," dedi.

Nehludov bunun ne demek olduğunu bildiği için, önceden hazırladığı üç rubleyi Başçavuş'un avucuna sıkıştırdı.

"Eh, ne yapalım. Biraz daha oturun bari."

Başçavuş çıkmaya hazırlanırken, peşinden, bir gözü morarmış, uzun boylu, seyrek sakallı, zayıf bir mahpusla başka bir çavuş girdi.

"Kızım için geldim," dedi mahpus.

Birdenbire çocuğun ince sesi çınladı:

"İşte babam da geldi!"

Verdiği bir eteklikten, kızcağıza Katyuşa ve Mariya

Pavlovna'yla birlikte giysi diken Rantzeva'nın arkasından sarışın bir baş göründü.

Buzovkin tatlı bir sesle, "Kızım benim, kızım!" diye seslendi.

Mariya Pavlovna, Buzovkin'in bereli yüzüne acıyarak bakarak, "Çocuk rahat burada," dedi. "Kalsın bizle."

Küçük, Rantzeva'nın elindeki dikişi babasına göstererek, çocuk diliyle, "Bak, hanımefendiler bana yeni bir elbise dikiyorlar. Güzel, cici," diye anlatıyordu.

Rantzeva çocuğu okşayarak sordu:

"Bizimle kalmak ister misin?"

"İsterim. Ama babam da kalsın."

Rantzeva'nın yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı.

"Baban kalamaz."

Sonra babasına dönerek, "Bırakın onu burada," diye ekledi.

Başçavuş da, "Pekâlâ, kalsın," dedi, Çavuş'la birlikte dışarı çıktı.

Muhafızlar çıkar çıkmaz Nabatov, Buzovkin'e yaklaştı, eliyle omzuna dokunarak, "Bana bak kardeşlik, Karmanovyer değişmek istiyormuş, öyle mi?" diye sordu.

Buzovkin'in babacan, tatlı bakışlı yüzü birden mahzunlaştı, gözlerinden bir gölge geçti.

"Bilmem. Duymadık. Sanmam."

Sonra hep o gölgeli bakışıyla, "Hadi Aksütka, sen de hanımefendilerle saltanat sür bakalım," dedikten sonra, acele acele dışarı çıktı.

"Her şeyi biliyor; değiştikleri doğruymuş," dedi. "Ama elden ne gelir?"

"Kentteki büyüklere haber vereceğim. İkisini de yüzlerinden tanırım," dedi Nehludov.

Hepsinin yeni bir tartışmanın alevlenmesinden çekinerek sustukları belli oluyordu.

O zamana kadar kollarını başının altında yastık ya-

parak ranzada hiç konuşmadan yatan Simonson, kesin bir tavırla kalktı, oturanlar arasından ihtiyatla geçerek Nehludov'a yaklaştı.

"Beni şimdi dinleyebilir misiniz?"

"Elbette efendim."

Nehludov, Simonson'u izlemek üzere ayağa kalktı.

Katyuşa ayakta duran Nehludov'a baktı; bakışları karşılaşınca kızardı, sonra bir şeye şaşıyormuş gibi başını salladı.

Simonson, Nehludov'la birlikte koridora çıkınca, "Sizinle bir sorunla ilgili görüşmek istiyordum," diye söze başladı. Koridorda ağır cezalıların çıkardığı gürültü her zamankinden daha şiddetliydi. Nehludov yüzünü buruşturdu, ama Simonson buna önem vermiyordu galiba.

Dikkatli, içten bakışını Nehludov'a dikerek, devam etti:

"Katerina Mihaylovna'ya karşı ilginizi bildiğim için size başvurmayı borç bilirim..."

Simonson burada sözünü kesmek zorunda kaldı, çünkü tam kapının önünde bağırmaya başlamışlardı. Biri, "Benim değil dedik ya, teres," diye haykırıyordu.

İkincisi, homurdanarak, karşılık veriyordu:

"Boğazında kalsın, iblis."

O aralık Mariya Pavlovna koridora çıktı.

"Burada konuşulur mu hiç," dedi. "Şuraya girsenize, Veroçka'dan başka kimse yok."

Mariya Pavlovna önde, siyasi kadın mahpuslara ayrılmış, ufak, besbelli tek kişilik odaya girdiler. Ranzada, yorganı başına çekmiş Vera Yefremovna yatıyordu.

Mariya Pavlovna, "Migreni var," dedi, "uyuyor, duymaz. Ben de çıkarım."

Simonson, "Çıkma kal," dedi. "Benim kimseden gizli bir şeyim yok, hele senden hiç."

"Pekâlâ."

Mariya Pavlovna çocukça bir hareketle bedenini sağa sola kıpırdatarak ranzanın daha gerisine yerleşti, koyun gözlerine benzeyen iri güzel gözlerini uzaklara dikerek dinlemeye hazırlandı.

Simonson, "Sorun şu," diye tekrarladı. "Katerina Mihaylovna ile evlenmek istiyordum."

"Bu da nasıl şey!.." Mariya Pavlovna gözlerini Simonson'a çevirdi.

Simonson, "Ve kendisine bunu teklif etmeye karar verdim," diye devam etti.

Nehludov, "İyi ama ben ne yapabilirim?" dedi. "Kararı verecek olan o."

"Öyle ama size danışmadan karar vermez."

"Niçin?"

"Çünkü birbirinize karşı durumunuz kesin bir şekil almadıkça hiçbir karar veremez."

"Ben kendi hesabıma sorunu çözdüm. Borç saydığım bir şeyi yapmak, durumunu iyileştirmek istiyordum. Bununla birlikte ona rahatsızlık vermeyi de aklımdan geçirmem."

"İyi ama o özverinizi kabul etmek istemiyor."

"Ortada özveri sayılacak bir şey yok."

"Ben onun, kararından dönmeyeceğini biliyorum."

"Şu halde benimle bu sorunu konuşmanın ne yararı var?" dedi Nehludov.

"Ben, sizin de onun bu şekilde hareket etmesinin gerekli olduğunu kabul etmenizi istiyorum."

"Yapmayı ödev saydığım şeyi gereksiz bulmam olabilir mi? Yalnız şunu söyleyeyim ki, ben özgür değilim, oysa o, tamamıyla özgürdür."

Simonson düşünceye dalmış susuyordu. Sonra, "Peki, ona böyle söylerim. Yalnız sakın ha, ona âşık olduğumu sanmayın," diye devam etti. "Onu son derece iyi, az bulunur, çok çekmiş bir insanı sever gibi seviyorum. On-

dan hiçbir isteğim yok. Yalnızca bütün kalbimle ona yardım etmek istiyorum."

Simonson'un sesindeki titreme Nehludov'u hayrete düşürdü.

"Durumunu iyileştirmek istiyorum. Sizin yardımınızı kabul etmek istemiyorsa, benimkini etsin. Razı olursa, onunla aynı yere sürülmeyi isteyeceğim. Dört yıl çok bir şey değil; yanında kalır, ona yardım etmeye çalışırım."

Simonson heyecanlanarak tekrar durdu.

Nehludov, "Bilmem ki, ne diyeyim," dedi. "Sizin gibi bir koruyucusu olduğu için memnunum."

Simonson sözüne devam etti:

"Benim de öğrenmek istediğim buydu zaten. Onu seven, iyiliğini isteyen birisi olarak, benimle evlenmesini hakkında hayırlı buluyor musunuz?"

Nehludov, kesin bir tavırla, "Evet, tamamıyla," diye yanıt verdi.

"Bütün sorun onun rahata, acı çekmiş ruhunun huzura kavuşmasındadır."

Simonson'un, bu yüzü gülmez adamın Nehludov'a diktiği bakışlarından çocukça bir şefkat okunuyordu. Simonson doğruldu. Nehludov'un elini alarak yüzünü ona doğru uzattı, utangaç bir gülümseyişle öptü.

"Öyleyse kendisine bunları aynen söyleyeyim," dedi, dışarı çıktı.

XVII

"Bak sen," dedi Mariya Pavlovna. "Düpedüz âşık. Vladimir Simonson'un böyle toy bir delikanlı gibi, ahmakça âşık olacağını hiç beklemezdim. Şaşılacak şey!.."

Sonra, içini çekerek, "Hem de doğrusunu söyleyeyim, pek yazık olmuş," diye sözünü bağladı.

Nehludov, "Peki, ya Katya? Sizce o bunları nasıl karşılıyor?" diye sordu.

"O mu?"

Mariya Pavlovna, sanki olabildiğince kesin bir yanıt verebilmek için biraz durdu.

"O mu? Şey, o, geçmişi bozuk olduğu halde yaradılış bakımından eşine az rastlanır, temiz, ahlaklı bir insandır; üstelik çok ince duyguludur. Sizi seviyor, tertemiz bir şekilde seviyor. Ayağınıza köstek olmamak için, böyle bir iyilik yapabilmek onu mutlu edecektir. Sizinle evlenmesi, Katyuşa için öncekinden daha korkunç bir düşüş olacaktı, bu yüzden buna asla razı değildi. Sonra sizin burada bulunmanız onun huzurunu kaçırıyor."

"Ne yapmalıyım, kaçayım mı?"

Mariya Pavlovna sevimli, çocukça gülümsedi.

"Evet bir ölçüde..."

"Bir ölçüde kaçmak da ne demekmiş?"

"Saçmaladım; yalnız, Katyuşa hakkında size şunu söylemeliyim: Olasılıkla o, Simonson'un kendisine karşı tapınırcasına aşkının anlamsızlığını görüyor, (Vladimir ona henüz bir şey söylemedi) bu onu hem memnun ediyor, hem korkutuyor. Bu işlerden pek anlamadığımı bilirsiniz, ama bana kalırsa, Simonson'unki, maskelenmiş olmakla birlikte, düpedüz bir erkek aşkından başka bir şey değil. Ona sorarsanız sevgisi, kudretini, azmini artıran platonik bir aşkmış. Ama ben bütün bu yüce aşkların da bayağılığa dayandığını pekâlâ biliyorum... Şu Novodvorov'la Luboçka'nın durumu gibi."

Sevdiği konu açılınca Mariya Pavlovna asıl sorundan uzaklaşmıştı.

"Öyleyse ne yapayım?" diye sordu Nehludov.

"Bana kalırsa, bunları kendisine söylemelisiniz," de-

di Mariya Pavlovna. "Her şeyin açık olması daima iyidir. Çağırayım da konuşun onunla. İster misiniz?"

"Lütfen."

Mariya Pavlovna odadan çıktı.

Küçük odada arada bir inleyen Vera Yefremovna'nın hafif soluk alışlarını ve iki kapı öteden duyulan ağır cezalıların hiç kesilmeyen uğultusunu dinleyen Nehludov'u garip bir duygu sardı.

Simonson'un yapmayı istediği şeyler, onu, zayıf zamanlarında pek ağır, pek korkunç görünen verdiği sözden kurtarıyordu, bununla birlikte bu durum hem hoşuna gitmiyor hem de ona acı geliyordu. Öte yandan, Simonson'un önerisinin, hareketindeki yüceliği yok ettiğini, hem kendisinin, hem başkalarının gözünde yaptığı özverinin değerini azalttığını anlıyordu. Mademki Simonson gibi iyi bir adam, hem de Maslova ile hiçbir bağlılığı olmadığı halde hayatını onunkine bağlamak istiyor, şu halde Nehludov'un yaptığı özveri pek o kadar büyük değildi. Sonra işin içinde biraz kıskançlık da vardı galiba: Nehludov, Katyuşa tarafından sevilmeye o derece alışmıştı ki, onun başka birini sevebileceğini aklına getiremiyordu. Ayrıca, ceza süresi boyunca sürgünde kızla birlikte kalmak üzere kurduğu plan da yıkılıyordu. Katyuşa, Simonson'la evlenince, Nehludov'un burada kalması gereksizdi, kendisine yeni bir yaşam kurması gerekiyordu.

Nehludov, duygularını iyice çözmeye zaman bulamadan, açık kapıdan ağır cezalıların gürültüsü daha şiddetle duyuldu, –o gün olağanüstü bir halleri vardı– Katyuşa odaya girdi.

Hızlı adımlarla Nehludov'a yaklaştı. Pek yakınında durarak, "Beni Mariya Pavlovna gönderdi," dedi.

"Evet, bazı söyleyeceklerim var da. Oturun lütfen. Biraz önce Vladimir İvanoviç'le konuştuk."

Maslova, ellerini dizlerine kavuşturarak oturdu; sa-

kin görünüyordu, ama Nehludov, Simonson'un adını söyler söylemez morarırcasına kızardı.

"Neler söyledi size?" diye sordu.

"Sizinle evlenmek istediğini söyledi."

Maslova'nın yüzü birdenbire acıyla buruştu, ses çıkarmadan gözlerini yere indirdi. Nehludov devam etti:

"Razı olup olmayacağımı, daha doğrusu bu konudaki düşüncemin ne olduğunu sordu. Her şeyin sizin elinizde olduğunu söyledim, kararı siz vermelisiniz."

"Bu da nereden çıktı? Ne gerek vardı yani?"

Maslova şehla gözleriyle Nehludov'u en çok etkileyen bakışıyla baktı. Birkaç saniye sessizce birbirlerinin gözlerinin içine baktılar. Bu bakış her ikisine de pek çok şey söyledi.

"Ben ne diyeyim artık, olan olmuş zaten."

Nehludov, "Hayır," dedi. "Vladimir İvanoviç'in teklifini kabul edip etmemeye siz karar vereceksiniz."

Maslova kaşlarını çatarak, "Ben ona karı olabilir miyim hiç," dedi, "kürek mahkûmuyum. Vladimir İvanoviç'in hayatını da mı mahvedeyim?"

"Peki ama ya af çıkarsa?"

"Aman, bırakın beni, konuşacak bir şey yok artık."

Katyuşa kalktı, odadan çıktı.

XVIII

Nehludov, Katyuşa'nın arkasından erkek koğuşuna dönünce oradakileri heyecan içinde buldu. Her yere girip çıkan, herkesle ilişki kuran, her şeyi inceleyen Nabatov, ortalığı hayrete düşüren bir haber vermişti. Haber şöyleydi: Nabatov, duvarın üzerinde, kürek mahkûmu

devrimci Petlin'in eliyle yazılmış bir yazı görmüştü. Herkes Petlin'i çoktandır Kar'da[1] sanırken, o, daha pek yakında bir ağır cezalı kafilesiyle bu yoldan geçmişti.

Duvarda şunlar yazılıydı: "17 Ağustos'ta, ağır cezalılarla birlikte yalnız ben gönderildim. Neverov da benimle birlikteydi, ama Kazan'da, tımarhanede kendini astı. Sağlığım, neşem yerinde, ilerisi için güçlü umutlarım var."

Hepsi Petlin'in durumu, Neverov'un intihar nedenleri üzerinde konuşuyordu. Yalnız Kriltzov düşünceli bir tavırla susuyor, sabitleşmiş parlak gözleriyle önüne bakıyordu.

"Kocam, Neverov'un daha Petropavlovsk Kalesi'ndeyken hayaletler gördüğünü anlatıyordu," dedi Rantzeva.

"Evet, şair ruhlu, hayalci insanlar tek başlarına hapse dayanamazlar," diye yanıt verdi Novodvorov. "Ben ayrı hücreye hapsedildiğim zamanlar hayalimi hiç çalıştırmaz, her ânımı bir işle doldururdum. Bunun için her zaman kolayca dayanabiliyordum."

Nabatov, besbelli herkesi saran hüznü dağıtmak için dinç bir sesle, "İnsanoğlu neye dayanmaz ki," dedi. "Benim çoğu zaman hapsedildiğime sevindiğim bile oluyor. Yakalanıp başkalarını da bulaştırmaktan, işi berbat etmekten korkmaktansa, yatarsın aşağı; sorumluluktan kurtulur, kafa dinlersin hiç olmazsa. Yan gel keyfine bak!"

Mariya Pavlovna, Kriltzov'un birdenbire değişmiş, çökmüş yüzüne merakla bakarak sordu:

"Yakından mı tanırdın onu?"

Kriltzov, uzun zaman bağırmaktan ya da şarkı söylemekten kısılmış gibi bir sesle, birdenbire, "Neverov mu hayalci," diye başladı. "Neverov, kapıcımızın dediği gibi, *toprağın kırk yılda bir verdiği* adamlardan biriydi. Evet...

1. Doğu Sibirya'da bulunan Kara Nehri kıyısındaki bir kamp.

Billur gibi, içi dışı görünen bir adamdı. Ya... Yalan söylemek şöyle dursun, olduğundan başka türlü görünmek bile aklından geçmezdi. İçi dışı birdi... Evet... Bambaşka, engin ruhlu bir adamdı, şeyler gibi değil... Eeh, boşa konuşmak neye yarar şimdi..."

Sustu. Sonra öfkeyle kaşlarını çatarak devam etti:

"Biz hâlâ halkı öyle aydınlatıp hayat şeklini sonra mı değiştirmeli, yoksa önceden hayat şeklini mi değiştirmeli diye tartışaduralım. Savaşımızı kimseye zararı dokunmayacak bir propaganda şeklinde mi, yoksa yakıp yıkarak mı yapalım diye konuşalım; hep tartışalım yani... Ama onlar tartışmıyor, onlar işlerini biliyorlar, yüz binlerce insanın –hem de nasıl insanın– mahvolup gidişine aldırdıkları bile yok. Tam tersine, ille en iyilerin gitmesini istiyorlar. Evet, Gertzen, Dekabristlerin yok edilmesiyle genel düzeyde bir düşüklük baş gösterdiğini söylemişti. Nasıl olmasın! Sonra da bizzat Gertzen'le arkadaşlarını ortadan kaldırdılar. Şimdi Neverovları..."

Nabatov, hep o gür sesiyle, "Hepsini yok edemezler ya, mayalık kalır nasıl olsa," dedi.

Sözünün kesilmesine meydan bırakmayan Kriltzov, sesini yükselterek, "Hayır! *Onlara* acırsak kalmaz," dedi. "Bir sigara verin."

Mariya Pavlovna söze karıştı:

"İçme Anatoli, rahatsız olursun."

Kriltzov hırçın bir tavırla, "Aman bırak sen de," dedi, sigaradan bir nefes çekti, ama hemen öksürüğe tutuldu; kusacak gibi, öğürür gibi öksürüyordu. Tükürdü, sonra devam etti:

"İşi yanlış tuttuk, yanlış. Çene yarıştıracağımıza, birleşmeli, ötekileri yok etmeliydik."

"Ama onlar da insan," dedi Nehludov.

"Hayır, onların yaptıklarını yapabilenler, insan değildir... Hayır, bakın hani birtakım bombalar, balonlar icat

edildiğini söylüyorlar. Evet, öyle bir balonla havalanmalı, tahtakurusuna toz eker gibi, bombalamalı bunları, ta ki kökleri kurusun... Evet. Çünkü..." Kriltzov sonunu getiremedi, kıpkırmızı bir yüzle, birdenbire, daha hızlı bir öksürüğe tutuldu, ağzından, oluktan boşanır gibi kan fışkırdı.

Nabatov, dışarıya, kar getirmeye koştu, Mariya Pavlovna kediotu yağı çıkardı, içirmek istedi. Ama Kriltzov gözlerini kapamış, zayıf beyaz eliyle onu itiyor, sık sık soluk alıyordu. Hasta karla, soğuk suyla biraz kendine gelip yatırıldıktan sonra, Nehludov odadakilerle vedalaştı, onu almaya gelip uzun zamandır dışarıda bekleyen Çavuş'la birlikte çıktı.

Ağır cezalılar, artık gürültüyü kesmişti, çoğu uyuyordu. Koğuşlarda, ranzaların üstünde ve altında, aralıklarda yattıkları halde gene de sığışamıyorlardı, bir kısmı koridorda, başlarını torbaların üzerine dayayarak ıslak kaputlarıyla örtünmüş yatıyorlardı. Koğuşlardan, koridordan horlamalar, iniltiler, uykuda konuşmalar duyuluyordu. Her tarafı, üstleri kaputlarla örtülü insan kümeleri kaplamıştı. Uyuyamayanlar, bekâr ağır cezalılar koğuşunda, köşede, bir mum parçası etrafında toplanmış birkaç kişiyle, koridorda lambanın altında oturan bir ihtiyardı; koğuştakiler, askeri görünce mumu hemen söndürdüler. İhtiyar soyunmuş çıplak oturuyor, gömleğindeki bitleri ayıklıyordu. Siyasilerin koğuşundaki bozuk hava, buranın leş kokulu havası yanında temiz kalıyordu. Güçlükle nefes alınıyor, is çıkaran lamba, sanki bir bulut içindeymiş gibi görünüyordu. Koridorda yatanlardan birine basmadan yürüyebilmek için yeri yoklayıp da adım atmak, sonra ikinci bir adıma göre yeniden yer aramak gerekiyordu. Besbelli, koridorda da yer bulamamış üç kişi dehlizde, leş kokan, yanlarından sızdıran lazımlık tahta kovanın yanına yerleşmişlerdi. Bu üç kişiden biri Nehlu-

dov'un yürüyüş arasında sık sık gördüğü saf bir ihtiyardı. Öteki, on yaşlarında bir erkek çocuktu; iki mahpusun arasında yatıyordu, elini yanağının altına koymuş, mahpuslardan birinin ayağının üstünde mışıl mışıl uyuyordu.

Nehludov kapıdan dışarı çıkınca durdu, göğsünü şişire şişire, ciğerlerinin bütün gücüyle soğuk havayı uzun zaman içine çekti.

XIX

Gök, yıldız doluydu. Yer yer cıvık çamurun fışkırdığı donmuş yoldan hana dönen Nehludov, karanlık bir pencereye vurdu, geniş omuzlu uşak kapıyı açarak onu içeriye aldı. Dehlizin sağında, penceresiz kulübeden arabacıların kuvvetli horlamaları geliyordu; kapının öte yanındaki avluda atlar arpa çiğniyordu. Soldaki kapı konukevine açılıyordu. Konukevinden ter kokusuyla karışık pelin otu kokusu geliyordu. Bölmenin öbür yanından, güçlü ciğerlerden düzenli aralıklarla horultular geliyor, ikonların önünde kırmızı renkli camdan fanusun içinde bir kandil yanıyordu. Nehludov soyundu, muşambalı kanepeye battaniyesini serdi, başının altına deriden bir yastık alarak uzandı; o gün görüp duydukları bir bir aklına gelmeye başladı. Tahta kovanın yarıklarından sızan pisliğin içinde, başını yanındaki mahpusun dizine dayayarak uyuyan çocuk, Nehludov'a hatırladıkları içinde en korkuncu göründü.

Simonson ve Katyuşa ile o akşamki beklenilmedik, önemli konuşması üzerinde pek durmadı, bu sorun üzerindeki görüşü çok karışık ve belirsizdi; Nehludov bu düşünceyi kafasından uzaklaştırıyordu. Oysa pis kokular

arasında boğulan, tahta kovadan sızan cıvık pisliğin içinde sürünen zavallıların görünümü bütün canlılığıyla gözünün önündeydi; hele kürek mahkûmunun ayağının üstünde uyuyan temiz yüzlü çocuk, bir türlü aklından çıkmıyordu.

Birtakım insanların başkalarına eziyet ettiklerini, onları türlü türlü rezalete sürüklediklerini, hakaret ettiklerini, acı çektirdiklerini uzaktan duymak başka, bu ahlaki bozulmayı, bu işkenceyi tam üç ay bizzat görmek bambaşkadır. Nehludov bunu yaşıyordu. Orada geçirdiği üç ay boyunca kendi kendine kaç kere, "Başkalarının farkında bile olmadıkları şeyler üzerinde durduğum için ben mi deliyim, yoksa asıl onlar mı deli?.." diye sormuştu. Ama böyle adamlar –ki epey çoktular– onu hayrete, dehşete düşüren şeyleri öyle kendine güvenir bir şekilde yaparlardı ve yaptıklarının yalnız gerekli değil, aynı zamanda çok önemli ve yararlı olduğuna o derece inanırlardı ki, onların aklından kuşkulanmak güçtü. Bilincinin yerinde olduğunu bildiği için, kendisini de deli yerine koyamıyordu. Bu yüzden sürekli bir şaşkınlık içinde bulunuyordu.

Nehludov bu üç ay içinde gördükleri için şöyle düşünüyordu: Mahkemelerdeki ve yönetimin başındaki büyükler, dışarıda serbest yaşayan bütün insanlar arasından en sinirli, en ateşli, kolayca heyecana kapılan, yetenekli, kuvvetli, başkalarına göre daha az kurnaz, ölçülü davrananları seçiyor; bu insanların dışarıda serbestçe dolaşanlardan daha fazla bir suçları olmadığı halde, onları ilkin cezaevlerine tıkıyor ya da sürüyorlardı. Orada aylarca, yıllarca işsiz güçsüz, geçim kaygısı olmadan bırakıyor, doğayla, aileleriyle bağlarını keserek doğal, ahlaka uygun yaşama koşullarının dışında tutuyorlardı. Bu bir. Ikincisi; bu insanlar, o yerlerde zincire vurulmak, kafalarını kazıtmak, yüz kızartıcı cezaevi kılığına sokulmak

gibi, türlü türlü gereksiz hakaretler görüyorlardı; zayıf insanların pek değer verdikleri onurlu yaşamak, ayıplarını başkalarından gizlemek gibi şeylerden yoksun oluyorlardı. Üçüncü olarak; bu insanlar güneş çarpması, boğulma, yangın, cezaevlerinden eksik olmayan bulaşıcı hastalıklar, güçsüzlük, dayak gibi özel durumlardan ileri gelen tehlikeler yanında öyle kötü koşullar altında yaşıyorlardı ki, ahlakı son derece düzgün olan kimseler bile kendilerini korumak için en korkunç, en zalimce hareketleri yapmak ve yapanları haklı görmek zorunda kalıyorlardı. Dördüncüsü; bu insanların doğrudan doğruya bu kurumlar yoluyla türlü kötülüğe bulaşmış ahlaksız ve katillerle, zorla yan yana konulmalarıdır; yeni gelenler başvurulan bütün çarelere karşın ahlaklarını tamamıyla kaybetmemişlerse, mayalanıp istenilen kıvama getiriliyorlardı. Sonunda beşinci olarak bu insanlara, en inandırıcı şekillerde, insanlığa yakışmayan her türlü davranışların doğal sayılabileceği telkin ediliyordu. Cezaevlerindekiler çocuklara, kadınlara, ihtiyarlara işkence etmek, sopa atmak, kırbaçlamak, kaçanları sağ ya da ölü getirenlere ödül vermek, karıları kocalarından ayırarak başkalarına karı etmek, kurşuna dizmek, asmak gibi her çeşit zorbalığın, zalimliğin, cezalandırılmak şöyle dursun hükümetin işine geldiğini görünce bunları gerektiği zaman kendilerinin de yapabileceklerini düşünüyorlardı.

Nehludov, toplumun kendisine bir tür hedef olarak koyduğu bu işte ne derece başarı kazandığını Tümens, Yekaterinburg, Tomsk cezaevleriyle konak yerlerinde kendi gözüyle görmüştü. Basit, hiçbir olağanüstülüğü olmayan insanlar, Rus toplumuna, köylülere, Hıristiyanlığa özgü bir ahlaka sahip olan insanlar, işlerine geldiği zaman, inandıkları ilkeleri bir yana bırakarak hakaret, zorbalık, insanları ezmek gibi cezaevinde kaptıkları yeni fikirleri benimsiyorlardı. Cezaevine girip çıkmış kimse-

ler, oradaki davranışa bakarak, insanlara saygı, acıma göstermek hakkında kilise ve ahlak hocalarının öğrettiklerinin gerçekte olmadığı, bu yüzden böyle şeylere önem vermek gerekmediği sonucunu çıkarıyorlardı. Nehludov bunu tanıdığı mahpuslarda, Fedorov'da, Makar'da, hatta Taras'ta görüyordu. Konak yerlerinde iki ay geçiren Taras'ın konuşurken verdiği yargılardaki ahlaksızlık Nehludov'u çok şaşırtmıştı. Nehludov yolda, sürgüne gönderilen serserilerden bazılarının arkadaşlarını da kandırarak birlikte kaçtıklarını, sonra bunları Sibirya'nın balta girmemiş ormanlarında öldürerek etlerini yediklerini öğrendi. Bununla suçlanan ve suçunu itiraf eden bir adamı gördü. İşin korkunç tarafı, böyle yamyamlık olaylarının tek tük değil, epeyce sık oluşuydu.

Rus insanını serserilik yapacak hale getirmek, ancak bu kurumlarda özel olarak geliştirilen hastalıklarla mümkündü. Son moda Nietzsche felsefesinin önderleri olan bu serseriler her şeyin mümkün olduğuna inanır, yasak nedir bilmezler; bu felsefeyi önce mahpuslar, sonra da bütün halk arasında yayanlar da onlardır.

Bütün bu olanların tek açıklaması kitaplarda yazıldığı şekliyle, korkutmak, düzeltmek, yasa yoluyla bedel ödetmekti. Oysa gerçek hayatta ne birincisi, ne ikincisi, ne üçüncüsü, hatta ne de dördüncüsü zerre kadar mümkündü. Cinayetlerin arkası kesileceği yerde gittikçe çoğalıyordu. Suçlular korkutulamıyor, tersine, heveslenerek çoğu serseri olup gönüllü olarak hapse giriyorlardı. Onları düzeltecek yerde sistemli bir şekilde her türlü ahlaksızlığı aşılıyorlardı. Bedel ödetme gereksiniminin giderilmesine gelince; hükümetin verdiği cezalar bunu gidermek şöyle dursun, bu gereksinimi duymayanlarda bile geliştiriyordu.

"Şu halde neden böyle hareket ediyorlar?" Nehludov bunu kendi kendine soruyor, yanıtını bulamıyordu.

Onu en çok şaşırtan, bütün bunların kazara, yanlışlıkla, bir defaya özgü değil de yüzlerce yıldır yapılmasıydı, şu farkla ki, eskiden burunlar yırtılıyor, kulaklar kesiliyordu, sonradan damgalama çıkmıştı, şimdiyse kelepçe kullanılıyor, mahpuslar atla değil, buharlıyla götürülüyordu Sibirya'ya.

Cezaevinde olup biten ve Nehludov'u kızdıran olumsuzluklar için memurlar bu durumun cezaevi, sürgün yerlerinin iyi olmayışından kaynaklandığını, yeni cezaevleri yapılmasıyla kusurların düzelebileceğini söylüyorlardı. Ama bunlar Nehludov'u tatmin etmedi; çünkü kızgınlığını uyandıran şeylerin cezaevlerinin düzenli olup olmayışından ileri gelmediğini hissediyordu. Elektrik zilleri bulunan örnek cezaevleri, Tard'ın salık verdiği elektrikle idam gibi şeyler okudu ve bu mükemmelleştirilmiş zorbalıklar daha da kızdırdı onu.

Nehludov'u kızdıran şeylerin başında şu da vardı: Mahkemelerde ve bakanlıklarda oturan, halktan toplanılmış paralarla büyük aylıklar alan adamlar, kendileri gibi memurların yazdıkları yasalara bakarak, onlar tarafından yazılmış yasaları çiğneyenleri bir daha geri gelip karşılarına çıkamayacakları yerlere yolluyorlardı; bu gidenler sert, haşin, katılaşmış kalpli müdürler, gardiyanlar ve muhafızların ellerinde gerek ruh, gerek beden bakımından mahvolup gidiyorlardı.

Sürgün yerlerini ve konakları daha yakından tanıyan Nehludov, mahpuslar arasında sarhoşluğun, kumarın, yabanıllığın, yamyamlığa kadar varan bütün korkunç cinayetlerin, kalın kafalı bilginlerin, yönetimin de işine gelecek şekilde açıkladıkları gibi, rastlantıdan, doğuştan sahip olunan niteliklerden ileri gelmediğini, bunun, insanların birbirlerini cezalandırabilecekleri gibi anlaşılmaz bir yanlış fikre saplanmalarının kaçınılmaz sonucu olduğunu anlamıştı. Nehludov yamyamlığın balta girmemiş

Sibirya ormanında değil, nezaretlerde, komitelerde, dairelerde başladığına, ormanda ancak sona erdiğine inanıyor, eniştesinin ve komiserinden bakanına kadar bütün memurların dillerinden düşürmedikleri adalet, halkın iyiliği için çalışmak gibi konularla zerre kadar ilgilenmediklerini, hiçbirinin sadece yozlaşma ve acı doğuran hareketlerine karşılık olarak aldıkları rublelerden başka bir şey düşünmediğini görüyordu. Bu, apaçıktı.

"Yoksa bütün bunlar işin içyüzü anlaşılmadan mı yapılıyor?" diye düşündü Nehludov. "Bu memurlara aylıklarını verdikten sonra şimdi yaptıklarını bir daha yapmasınlar diye ayrıca ödül verebilmek için ne yapmalı acaba?" Nehludov bu düşünceler arasında, ikinci horoz ötüşünden sonra, her kıpırdanışta etrafında fıskiye gibi pire fışkırmasına rağmen, derin bir uykuya daldı.

XX

Nehludov uyandığı zaman arabacılar çoktan kalkmış gitmişlerdi. Hancı kadın çayını içtikten sonra terli, kalın boynunu silerek konak yerinden bir erin mektup getirdiğini haber vermeye geldi. Mektup Mariya Pavlovna'dandı. Kriltzov'un geçirdiği buhranın tahminlerinden daha önemli olduğunu yazıyordu. "Bir aralık, onu burada bırakıp birimizin yanında kalmasını düşündük. İzin vermediler, birlikte götüreceğiz; ama aklımıza türlü türlü şeyler geliyor, korkuyoruz. Kentte bırakılması mümkün olursa, lütfen aramızdan birinin yanında kalabilmesi için izin almaya çalışın. Bunun için onunla evlenmem gerekiyorsa, tabii bunu da yapmaya hazırım."

Nehludov, uşağı araba getirmesi için istasyona yolla-

yarak telaşla hazırlanmaya başladı. İkinci bardak çayını henüz bitirmeden zillerini şıngırdata şıngırdata, donmuş çamurun üstünde, kaldırımda gidiyormuş gibi, tekerleklerini takırdatarak gelen posta arabası kapıya yanaştı. Kalın boyunlu hancı kadınla hesabı kesen Nehludov, hemen dışarı çıktı, troykaya yerleşerek kafileye ulaşmak için arabacıya mümkün olduğu kadar hızlı sürmesini söyledi. Ağıl kapısından yeni çıkmışlardı ki, düzleşmeye başlayan çamurun üstünde takırdayarak giden arabalar, hasta yüklü arabalara yetiştiler (subay yoktu, yola önceden çıkmıştı). Besbelli kafaları hafif dumanlı olan askerler, arabaların arkasından, yolun kenarlarından neşeli neşeli konuşarak yürüyorlardı. Epey araba vardı. Öndeki arabalarda zayıf ağır cezalılar, altışar altışar ve sıkışık olarak oturuyorlardı. Arkadan gelen arabaların her birinde üçer siyasi mahpus vardı. En arkadakinde Novodvorov, Grabetz, Kondratyev; ikincisinde Rantzeva, Nabatov ve Mariya Pavlovna'nın yerini verdiği romatizmalı kadın oturuyordu. Üçüncü arabada, kuru ot ve yastıklar üstünde Kriltzov yatıyordu. Yanında, arabacı yerinde Mariya Pavlovna oturuyordu. Nehludov, Kriltzov'un hizasına gelince arabasını durdurdu, yaklaştı. Çakırkeyif olan asker, uzaklaşması için el sallamaya başladı ama Nehludov ona aldırmadan arabaya yaklaştı, kenarına tutunarak yanından yürüdü. Kriltzov, başına kalpak giymiş, gocuğuna sarınmış, ağzını atkısıyla örtmüştü; daha çok zayıflamış, solmuş görünüyordu. Güzel gözleri daha iri, daha parlaktı. Arabanın sarsıntılarından hafifçe sallanarak gözlerini ayırmadan Nehludov'a bakıyordu. Nehludov, sağlığını sorunca yalnızca gözlerini kapadı, öfkeyle başını salladı. Bütün gücünü arabanın sarsıntılarına karşı koyabilmek için harcadığı belliydi. Mariya Pavlovna, arabanın öbür tarafında oturuyordu. Nehludov'a, Kriltzov'un durumu hakkında kuşkusunu belirten anlamlı bir bakışla

baktı, sonra hemen, neşeli bir sesle konuşmaya başladı.

Tekerlek tıkırtıları arasında sesini Nehludov'a duyurabilmek için, "Subay utanmış besbelli," diye bağırdı. "Buzovkin'den kelepçeleri çıkardılar. Kızı kendisi taşıyor, Katya ile Simonson da onlarla birlikte yürüyor, benim yerimde de Veroçka gidiyor."

Kriltzov, Mariya Pavlovna'yı göstererek işitilmesi olanaksız bir şey söyledi, kaşlarını çattı, herhalde öksürüğünü tutmaya çalışarak başını sallamaya başladı. Nehludov, ne söylediğini anlayabilmek için başını yaklaştırdı. O zaman Kriltzov, ağzını atkıdan çıkararak, "Şimdi daha iyiyim. Yeter ki soğuk almayayım," diye fısıldadı.

Nehludov başını salladı, Mariya Pavlovna ile bakıştılar.

Kriltzov bu kez, "Şu üçlü problem ne durumda?" diye fısıldadı ağır ağır, güçlükle gülümsedi. "Çözümü pek güç, değil mi?"

Nehludov anlayamadı. Mariya Pavlovna açıkladı: Kriltzov, güneş, ay ve yeryüzü arasındaki ilişkiyi konu eden ünlü matematik probleminden söz ediyor, bununla, şaka olarak, Nehludov, Katyuşa ve Simonson'un birbirlerine karşı durumunu söylemek istiyordu. Kriltzov, şakasını Mariya Pavlovna'nın doğru olarak açıkladığını göstermek için başını salladı.

"Karar bana ait değil," dedi Nehludov.

Mariya Pavlovna sordu:

"Pusulamı aldınız mı, yapacak mısınız?"

"Yüzde yüz," diye yanıt verdi Nehludov.

Kriltzov'un yüzündeki memnuniyetsizliği görünce arabasının yanına giderek kenarlığın üzerine çıktı. Araba, yolun henüz arabaların düzlemediği tümsekli yerlerinde sarsıla sarsıla, bir kilometre boyunca uzanan, boz renkli kaput, gocuk giymiş, prangalı ve çifter çifter kelepçeli mahpuslar kafilesini geçti. O sırada Nehludov, yolun karşı tarafında Katyuşa'nın mavi başörtüsünü, Vera Yefremov-

na'nın siyah paltosunu ve Simonson'un sandal gibi, kayışlarla bağlanmış beyaz yün çoraplarını tanıdı. Simonson kadınların yanında yürüyor, bir yandan da hararetle bir şeyler anlatıyordu.

Nehludov'u gören kadınlar başlarıyla selam verdiler. Simonson resmî bir tavırla şapkasını çıkardı. Nehludov, söyleyecek bir şey olmadığı için arabasını durdurmadan onları geçti. Düz yola çıkınca arabacı, hızını artırdı, ama her iki yöne uzanan yük arabalarını geçmek için ikide bir düz yoldan yan tarafa çıkmak zorunda kalıyorlardı.

Derin tekerlek izleriyle çizilmiş yol, yer yer henüz yaprak dökmemiş kayın ağaçlarıyla akçaağaçların parlak kum sarısı renklerini belirten bir çam ormanından geçiyordu. Yolun yarısını geçince orman bitti, yan tarafta tarlalar, yaldızlı haçlarıyla manastır kubbeleri göründü. Hava iyice açtı, bulutlar dağıldı, güneş ormanın üstünden çıktı; yaş yapraklar, su birikintileri, kilisenin kubbeleriyle haçlar, güneşte pırıl pırıl pırıldamaya başladı. Önde, sağ tarafta, renkli ufkun üstünde, uzaktaki dağların beyazlığı belirdi. Araba kent yakınındaki büyük bir köye girdi. Köyün anayolu Ruslarla ve tuhaf şapkalar, giysiler giymiş Sibiryalı yerlilerle doluydu. Kimi sarhoş, kimi ayık kadınlı erkekli bir kalabalık, yemekhanelerin, meyhanelerin, arabaların çevresinde kaynaşıp bağrışıyorlardı. Kentin yakında olduğu kolayca anlaşılıyordu.

Arabacı, sağ yandaki atın dizginlerini sağa çekmek için yerine yan oturdu, besbelli gösteriş olsun diye, geniş sokaktan hızla geçti, aynı hızla salla geçecekleri nehrin kıyısına yaklaştı. Karşı taraftan gelen sal, hızla akan nehrin ortasındaydı. Kıyıda yirmi kadar yük arabası vardı. Nehludov çok beklemedi. Akıntıya karşı yol alırken epey yukarıya düşen sal, dönüşte gene akıntının yardımıyla, iskelenin tahtalarına oldukça çabuk yanaştı.

Uzun boylu, geniş omuzlu, iriyarı, kendi halinde adamlar olan gocuk, çarık giymiş salcılar, alışık, çevik hareketlerle halatları kazıklara bağladılar. Sonra salı açıp içindeki arabaları kıyıya çıkardılar, yük arabalarını almaya başladılar. Sal arabalarla, sudan ürken atlarla doldu. Geniş nehrin hızla akan suları salın kenarlarına çarpıyor, halatları geriyordu. Sal dolup çözülen atlarıyla Nehludov'un arabası da bir kenara sıkıştırılınca salcılar dışarıda kalanların yalvarmalarına kulak asmadan parmaklığı kapatıp halatı çözdüler, sal hareket etti. Salın içinde tam bir sessizlik vardı, salcıların ayak sesleriyle ayak değiştiren atların nal seslerinden başka bir şey duyulmuyordu.

XXI

Nehludov salın kenarında durmuş hızla akan geniş nehri seyrediyordu. Gözünün önünde birbiri ardınca iki hayal beliriyordu: Biri, kin içinde ölmekte olan Kriltzov'un arabada sarsılan başı; öbürü de dinç bir yürüyüşle Simonson'un yanında, yol kenarından giden Katyuşa idi. Ölümle, hiç hazırlıklı olmadığı bir zamanda karşılaşan Kriltzov'u hatırlaması, Nehludov'a hüzün veriyordu. Simonson gibi bir adamın sevgisini kazanan, doğru, sağlam, iyi bir yola giren Katyuşa'yı düşününce de sevinecek yerde içinde bir ağırlık duyuyor, bu duygusunu bir türlü yenemiyordu.

Kentten, suyun üstünden, köyün büyük çanının uğultusu duyuldu. Nehludov'un yanında duran arabacı ve salcıların hepsi birbiri ardınca şapkalarını çıkarıp istavroz çıkardılar. Parmaklığın en yakınında duran, Neh-

ludov'un önceden fark etmediği boylu, saçı başı dağınık bir ihtiyar istavroz çıkarmadı, başını kaldırarak gözlerini Nehludov'a dikti.

İhtiyarın sırtında yamalı bir kaftan, çuhadan pantolon, ayaklarında şeklini kaybetmiş, yamalı çarıklar vardı. Sırtına ufak bir torba asmış, kafasına, tüyleri dökülmüş uzun bir kalpak geçirmişti.

Nehludov'un arabacısı şapkasını giyip düzelttikten sonra, "Niye dua etmiyorsun babalık," dedi. "Hıristiyan değil misin yoksa?"

Saçı başı dağınık ihtiyar, kesin bir tavırla, adamın üstüne saldırır gibi ve hecelerin üstüne basa basa, "Kime dua edecekmişiz?" dedi.

Arabacı, alaylı alaylı, "Kime olacak, Tanrı'ya elbette," diye yanıt verdi.

"Şu Tanrı'nın nerede olduğunu göstersene bana."

İhtiyarda öyle ciddi, kararlı bir hal vardı ki, arabacı, karşısındaki adamın zorlu bir şey olduğunu anladı, bozulur gibi oldu, ama belli etmeden, hem altta kalmamak, hem de çevrede dinleyenlere karşı utanca düşmemek için çabucak, "Nerede olacak, gökte elbette," diye yanıt verdi.

"Senin oralara gitmişliğin var mı?"

"Gitmesine gitmedim ama Tanrı'ya dua etmek gerektiğini herkes bilir."

İhtiyar kaşlarını çatarak, gene çabuk çabuk, "Tanrı'yı kimse hiçbir yerde görmemiştir," dedi. "Babasının varlığından meydana gelen ve her zaman var olan biricik oğuldur o."

Arabacı kırbacını kemerine sokup yandaki atın paldımını düzeltirken, "Sen besbelli Hıristiyan değilsin, Kadim İnananlardan[1] olmalısın," dedi. "Deliğe dua edersin."

1. Daha çok Orta Sibirya'da görülen ve Delikçi olarak da bilinen bir mezhebin üyesi. Eski inanca bağlıdırlar, Kilise'nin ayin usullerine karşı çıkarlar.

Biri güldü. Salın kenarında bir yük arabasının yanında duran yaşlıca bir adam, "Hangi dindensin dede?" diye sordu.

İhtiyar aynı kesinlik ve çabuklukla, "Kendimden başka kimseye inancım olmadığı için dinim de yoktur benim," diye yanıt verdi.

Nehludov söze karıştı:

"Kendine nasıl inanabilirsin? İnsan yanılabilir."

İhtiyar kesin bir tavırla başını salladı:

"Asla."

Nehludov:

"Şu halde ayrı ayrı dinlerin ortaya çıkmasına ne dersin?"

"Bu herkesin kendine değil de başkalarına inanmasından olmuştur. Bir zamanlar ben de insanlara inanırdım, sık bir ormanda dolaşır gibiydim. Öyle sapıtmıştım ki, bundan kurtulabileceğimi ummuyordum. Şabatçılar, Hlıstlar, Papazcılar, Papazsızlar, Avusturyalılar, Molokanlar, Skopetzler, daha neler de neler... Her din kendini över. İnsanlar da, gözleri açılmamış enikler gibi, biri şuna, öteki öbürüne koşup durur. Dinler sürüyle, ama ruh denilen şey bir tanedir. Sende de, ötekinde de var. O halde herkes kendi ruhuna inansın, o zaman hepimiz birleşmiş oluruz. Birlik, herkesin kendi başına olmasından doğacaktır."

İhtiyar yüksek sesle konuşuyor, boyuna çevresine bakıyordu, sözlerini mümkün olduğu kadar çok kişiye duyurmak istiyordu.

"Bu inanca bağlanalı çok oldu mu?" diye sordu Nehludov.

"Ben mi? Çoktandır inanıyorum. Yirmi üç yıldır kovalıyorlar beni."

"Nasıl kovalıyorlar?"

"Hz. İsa'yı nasıl kovaladılarsa, beni de öyle kovalı-

yorlar. Yakalayıp bilgiç softalara, mahkemelere, papazlara sürüklüyorlar. Bir keresinde tımarhaneye de tıktılar. Ama bir şeycik yapamazlar, çünkü özgürüm. 'Adın ne?' diyorlar. Kendime bir ad takacağımı sanıyorlar. Oysa ben hiçbir adı kabul etmiyorum. Her şeyi bıraktım; ne adım, ne dinim ne de vatanım var. Bir başımayım. Adım mı? İnsan. 'Kaç yaşındasın ihtiyar?' Saymıyorum, diye yanıt veriyorum; zaten ne diye sayayım, çünkü ben her zaman vardım, vardım ve var olacağım. 'Anan baban kim?' Tanrı'yla topraktan başka anam babam yok. Tanrı babam; toprak anam. 'Çar'ı tanıyor musun?' Neden tanımayayım? O kendine göre bir Çar, ben de kendime göre Çar'ım. Bunun üzerine, 'Eh, seninle konuşulmaz,' diyorlar. 'Size konuşun diye yalvaran mı oldu?' diyorum. İşte böylece eziyet edip duruyorlar."

Nehludov, "Şimdi nereye gidiyorsun?" diye sordu.

İhtiyar, salın karşı sahile yaklaştığını görünce, "Tanrı bilir. Çalışırım; iş bulamazsam dilenirim," diye sözünü bitirdi, dinleyenleri utkulu bir bakışla süzdü.

Sal karşı kıyıya yanaştı. Nehludov cüzdanını çıkararak ihtiyara para uzattı. Kabul etmedi.

"Bunları almam," dedi. "Ekmek olsaydı alırdım."

"Eh, kusuruma bakma, hoşça kal öyleyse."

İhtiyar torbasını omuzlayarak, "Ne kusuru," dedi. "Beni kırmadın ki. Zaten beni kimse kıramaz."

O sırada posta arabasını saldan çıkardılar, atları koştular. Nehludov güçlü salcıların bahşişlerini verip arabaya binince, arabacı, "Böyleleriyle laf etmeye değer mi bayım," dedi. "İşe yaramaz serserinin biri."

XXII

Arabacı bayırı çıktıktan sonra Nehludov'a döndü.

"Hangi otele bırakayım efendim?"

"Hangisi iyidir?"

"Sibirskaya'dan iyisi can sağlığı. Dükov da iyidir."

"Nereye istersen götür."

Arabacı gene yan oturdu, hayvanlarını hızlandırdı. Kent, bütün kentler gibiydi, her kentteki gibi çatı arasıyla damları yeşil evler, aynı kiliseler, dükkânlar, cadde üzerinde aynı büyük mağazalar, hatta polisler bile aynıydı. Yalnız evlerin hemen hemen hepsi ahşaptı, sokaklardan birinde bir otelin kapısı önünde arabayı durdurdu. Ama boş oda olmadığı için başka otele gitmek gerekti. O otelde boş bir daire bulundu. Nehludov da, iki ay sonra ilk kez olarak, alıştığı temizliğe, rahatlığa bir dereceye kadar uygun bir yere yerleşmiş oldu. Verilen dairenin konforu pek az olduğu halde, istasyon arabalarından, hanlardan, konak yerlerinden sonra burası Nehludov'a son derece rahat göründü. En önemlisi, konak yerlerinde kaldığı zamanlar bir türlü tamamen kurtulamadığı bitlerden temizlenmek istiyordu.

Yerleşir yerleşmez, ilk işi hamama gitmek oldu. Çıkınca, kente uygun bir şekilde giyindi: Kolalı gömlek, katlı durmaktan çizgi yerinde kumaşı yapışmış bir pantolon, redingot, palto giydi, bölge başkanına gitti. Otel kapıcısının getirdiği besili, iri bir Kırgız atı koşulu araba, Nehludov'u, önünde nöbetçiyle polis bekleyen büyük, güzel bir yapının önünde bıraktı. Evin önünde ve arkasında yaprakları dökülmüş akçakavak, huş ağaçlarının çıplak dalları sivriliyor, çam, karaçam, Sibirya çamlarının gür, koyu yeşilliği görünüyordu.

General rahatsız olduğu için konuk kabul etmiyor-

du. Ama Nehludov gene de kartını vermesini söyledi, uşak olumlu yanıtla döndü.

"Buyurmanızı rica etiler."

Hol, uşak, emir eri, merdiven, parkesi cilalanmış salon, bütün bunlar Petersburg'u andırıyordu; ancak biraz daha pis, biraz daha az gösterişliydi. Nehludov'u, General'in çalışma odasına aldılar.

General, şişkin yüzlü, burnu patatese benzeyen, alnında, kafasında, gözlerinin altında şişlikler bulunan etli, canlı bir adamdı. Tatarların giydiği ipekli bir sabahlık giymiş, sigara elinde, gümüş tabaklı bir bardaktan çay içiyordu.

"Hoş geldiniz efendim. Sizi sabahlıkla kabul ettiğim için kusuruma bakmayın. Ama hiç kabul etmemekten daha iyi, değil mi?" General sabahlığının yakasını kavuşturarak kalın, kat kat olmuş ensesini örttü.

"Biraz keyifsizim, çıkmıyorum," dedi. "Hayrola, bu ücra köşemize hangi rüzgâr attı sizi?"

Nehludov, "Aralarında yakınlarımdan biri bulunan bir mahpus kafilesiyle geldim," dedi. "Ekselanstan hem bu kişi, hem de başka bir iş için ricam var."

General sigarasından bir nefes çekip bir yudum çay içti. Sonra sigarayı yeşimden bir tablaya bastırarak söndürdü; yağ tabakasıyla çevrili küçük parlak gözlerini Nehludov'dan ayırmıyordu, sözlerini ciddi bir tavırla dinliyordu. Ancak bir kere, sigara ikram etmek için sözünü kesti.

General, zamanında liberalliğin ve insanseverliğin bağlı olduğu meslekle bağdaşabileceğine inanan bilgin subaylardandı. Ama zeki, iyi kalpli bir adam olduğu için bunun olanaksızlığını çabucak sezdi; içini kaplayan huzursuzluğu unutmak için, askerler arasında pek yayılmış bir alışkanlığa tutuldu: Kendini içkiye verdi; hem öylesine verdi ki, otuz beş yıl askerlikten sonra, doktorların

alkolik dedikleri bir adam oldu çıktı. Şarap iliklerine kadar işlemişti. Sarhoş olmak için herhangi bir sıvıyı içmesi yetiyordu. Şarap içmek hayatta gereksindiği tek şeydi, general bunsuz yaşayamazdı. Her gün akşama doğru iyice sarhoş oluyordu; gerçi bu hale o kadar alışmıştı ki, sallanmadan yürüyor, pek fazla saçmalamıyordu. Saçmalasa bile, bulunduğu yüksek, önemli mevki sayesinde saçmalamaları büyük sözler gibi kabul ediliyordu. General'in ancak sabahları, tam Nehludov'un geldiği sıralarda aklı başında olurdu, ancak bu zamanlar söylenenleri anlar ve tekrarlamayı sevdiği, "Onun iki meziyeti vardır: Hem sarhoş, hem akıllıdır," atasözüne hak verdirirdi. Devlet büyükleri, General'in ayyaşın biri olduğunu, kendini içkiye kaptırdığı zamandan beri bilgi bakımından olduğu yerde saydığını biliyorlardı. Bununla birlikte, gene de başkalarına göre okumuş sayılırdı; üstelik yürekliydi, becerikli ve gösterişliydi, sarhoşken bile pot kırmazdı; bu yüzden yüksek sorumluluğu olan görevini elde tutabilmişti.

Nehludov, ilgilendiği kimsenin bir kadın, haksız yere hüküm giymiş bir kadın olduğunu, bağışlanması için Çar'a dilekçe verildiğini General'e anlattı.

"Pekâlâ," dedi General. "Sonra?"

"Petersburg'da bana, sözü geçen kadın hakkında verilen kararın ay sonundan önce buraya gönderileceğine söz verdiler."

General gözlerini Nehludov'dan ayırmaksızın küt parmaklı elini masaya uzatarak zile bastı. Sonra sigarasını çeke çeke, arada bir hızla öksürerek sessizce dinlemeye devam etti.

"İşte şimdi ben de, eğer mümkünse bu kadına ait kararlar gelinceye kadar onun burada kalmasına izin vermenizi rica edecektim."

O sırada içeriye bir emir eri girdi. General ona, "Git

sor, Anna Vasilyevna kalkmış mı," dedi. "Sonra bize biraz daha çay getir," diye ekledi.

General, Nehludov'a dönerek, "Başka?" diye sordu.

Nehludov devam etti:

"Bir ricam da aynı kafilede bulunan bir siyasi mahpusa aittir."

General anlamlı bir baş sallayışla, "Ya, öyle mi," dedi.

"Ağır hasta, ölüm halinde bir adam. Buradaki hastaneye yatıracaklarını tahmin ediyorum. Siyasi kadın mahpuslardan biri, yanında kalmak istiyordu."

"Adamın yabancısı mı?"

"Evet, ama yanında kalabilmek için onunla evlenmeye razı."

General, besbelli karşısındakini şaşırtmak amacıyla, parlak gözleriyle ona dik dik bakıyor, ses çıkarmadan sigara içmeye devam ediyordu.

Nehludov, sözünü bitirince General masadan bir kitap aldı, parmaklarını ıslatıp ıslatıp yaprakları hızla çevirerek evlenme maddesini buldu, okudu. Sonra başını kitaptan kaldırarak, "Kızın cezası nedir?" diye sordu.

"Kürek."

"Şu halde evlenmeyle onun durumunda bir değişiklik yapmaya olanak yok."

"Peki, ama..."

"İzin verin. Serbest bir adamla bile evlenseydi bu kadın kendi cezasını çekmek zorundaydı. Şimdi asıl sorun, hangisinin cezasının daha ağır olduğu, kadının mı, yoksa erkeğin mi cezası daha ağır?"

"İkisi de küreğe mahkûm."

General gülerek, "Ödeşmişler öyleyse," dedi. "Birininki neyse, ötekininki de aynı. Adamı, hastalık nedeniyle burada bırakabiliriz," diye devam etti. "Kuşkusuz, durumunu iyileştirmek için elden gelen yapılacaktır, ama kadın, onunla evlense bile, burada kalamaz."

Odaya giren uşak, "Hanımefendi kahve içiyorlar," diye haber verdi.

General başıyla "peki" işareti yaptıktan sonra sözüne devam etti.

"Bununla birlikte düşünürüm. Adları ne? Şuraya yazıverin."

Nehludov yazdı.

General, hastayla görüşmek için izin isteyen Nehludov'a, "Buna da izin veremem," dedi. "Elbette sizden kuşkulandığım için değil, ama siz bu gibi kimselerle pek ilgileniyorsunuz; paranız da var. Burada da parayla her şey satın alınabilir. Bana, 'Rüşveti kaldır,' diyorlar. Ortalık rüşvet yiyenlerle dolu olunca nasıl kaldırırım? Hem de rütbeler indikçe, rüşvet miktarı artıyor. Benden beş bin kilometre ötedeki memurun yaptığını nasıl izlerim ben? O, orada, benim burada olduğum gibi, küçük Çar gibi bir şeydir..." –General güldü– "Herhalde siyasilerle görüşüyordunuz; para verdiğiniz için yanlarına girmenize izin veriyorlardı, değil mi?"

"Evet, veriyorlardı."

"Böyle davranmanız gerektiğini anlıyorum. Siyasi bir mahkûmu görmek istiyorsunuz. Acıyorsunuz ona. Gardiyana ya da bir muhafıza rüşvet veriyorsunuz, o da alıyor, çünkü adamın aylığı topu topu iki yirmilik kopektir, başında ev gailesi var, almamazlık edemez ki... Sizin veya onun yerinde olsaydım, ben de sizin ve onun gibi hareket ederdim. Ama şimdiki durumumda kendime yasadan, kıl kadar bile şaşma iznini veremem, çünkü ben de insanım, acıyabilirim. Bana gösterilen güvene layık olduğumu ispat etmeliyim. Neyse, bu sorunu da çözdük. Şimdi başkentinizde ne var, ne yok anlatın da dinleyeyim."

General, sorduğu halde, bir yandan kendisi anlatmaya başladı. Besbelli, hem haberleri öğrenmek, hem de kendi önemini ve insancıllığını göstermek istiyordu.

XXIII

"Pekâlâ; şey, nerede kalıyorsunuz, Dük'te mi? Orası da iyi değil ya."

General, Nehludov çıkarken, "Yemeğe buyurun," dedi. "Saat beşte. İngilizce bilir misiniz?"

"Bilirim efendim."

"Çok iyi. Buraya bir İngiliz gezgin geldi. Sibirya'da sürgün yerlerini, cezaevlerini inceliyor. Yemeğe o da gelecek, siz de buyurun. Beşte yiyoruz; karım bu konuda titizdir. Geldiğiniz zaman size hem kadın, hem de hasta hakkında bir yanıt veririm. Belki adamın yanında birisini bırakabiliriz."

Generalle vedalaştıktan sonra Nehludov kendinde güçlü, canlı bir ruh hali hissederek postaneye gitti.

Postane basık, kemerli bir odadaydı. Tezgâhın öbür tarafında oturan memurlar bekleyenlere istenilen şeyleri veriyorlardı. Memurlardan biri başını bir yana eğmiş, önüne gayet düzgün bir şekilde sürülen zarflara durmadan damga basıyordu.

Nehludov'u çok bekletmediler, adını öğrendikten sonra namına gelen oldukça yüklü postayı verdiler. Bunların içinde mektup, havale, kitaplar ve "Avrupa Habercisi" dergisinin son sayısı vardı. Nehludov mektuplarını alarak, elinde defterle bir askerin oturduğu tahta sıraya, onun yanına oturdu, aldığı mektuplara bir bir baktı. Bunların arasında, güzel bir zarf içinde, kıpkırmızı mumun üzerine gayet açık basılmış mührüyle taahhütlü bir mektup gördü. Nehludov zarfı açtı; Selenin'den gelen mektubu ve yanındaki resmî kâğıdı görünce yüzüne kan yürüdüğünü duydu, soluğu daraldı. Bu, Katyuşa'nın işi hakkında verilen karardı. Acaba nasıldı bu karar? Ret mi edilmişti yoksa?.: Nehludov ince, işlek, sert, kırık çizgili

yazıyla yazılmış mektubu çabucak okudu, sevinçle soluk aldı: Karar olumluydu.

Selenin, şöyle yazmıştı:

Aziz dostum,

Son görüşmemiz üzerimde büyük bir etki bıraktı. Maslova işinde haklıymışsın. Davayı dikkatle inceledim, kadın müthiş bir haksızlığa uğramış. Bunu ancak senin yaptığın gibi, dilekçe komisyonuna başvurarak düzeltmek mümkündü. Oradaki işlemi kendim izledim ve iyi bir sonuca vardım. Kontes Yekaterina İvanovna'nın verdiği adresine, yanıtın suretini gönderiyorum. Evrakın aslı Maslova'nın mahkemesinin yapıldığı sırada kaldığı cezaevine gönderilmiştir. Olasılıkla, oradan da geciktirmeden, bunu Sibirya genel valiliğine yollayacaklardır. Sana bu iyi haberi bir an önce müjdelemek istedim. Dostça ellerinden sıkarım.

Arkadaşın Selenin

Evrağın içeriği şöyleydi:

"Majestelerinin yüksek adına gelen dilekçelere bakan komisyonun falan şubesi, falan masa, tarih, vs... Majestelerinin yüksek adına gelen dilekçelere bakan komisyon başkanının emriyle, kentli Yekaterina Maslova'ya aşağıdaki hususlar bildirilir: Majesteye arz edilen raporun incelenmesi üzerine, yüce Çar'ımız, Maslova'ya acıyarak, kürek cezasının Sibirya'nın pek uzak olmayan bölgelerine sürgün şeklinde değiştirilmesini emir buyurdular."

Haber önemli ve sevinçliydi. Nehludov'un Katyuşa için, hatta kendisi için de istediği şey olmuştu. Gerçi durumdaki bu değişiklik, Nehludov'un kızla olan ilişkisinde yeni bir karışıklık doğuruyordu. Maslova, kürek cezasına mahkûmken, önerdiği evlenme yalnızca kâğıt üzerinde bir evlenmeydi, ancak Maslova'nın durumunu iyileştirmeye yarayacaktı. Şimdiyse, bir arada yaşamalarına

hiçbir engel kalmamıştı. Oysa Nehludov, buna hiç hazırlıklı değildi. Öte yandan Katyuşa'nın Simonson'la ilişkisi ne olacaktı? Dünkü sözlerinin anlamı neydi acaba? Sonra, Simonson'la birleşmeye karar verecek olsa, bu iyi mi, yoksa kötü mü olacaktı? Nehludov bütün bu düşüncelerin içinden çıkamıyordu; sonunda düşünmekten vazgeçti. Kendi kendine, "Her şey kendiliğinden yola girer nasıl olsa," dedi. "Şimdi ilk işim onu bir an önce görüp müjdeyi vererek özgürlüğe kavuşturmak olmalı." Nehludov, elindeki karar suretinin bunu yapmak için yeteceğini sanıyordu. Postaneden çıkınca arabacıya cezaevine gitmesini söyledi.

General cezaevindeki sabah ziyaretlerine izin vermediği halde, Nehludov tecrübeyle biliyordu ki, çoğu zaman büyük amirlerin yasak ettikleri şeyler daha küçüklerine kolayca yaptırılabilirdi. Bunun için, Katyuşa'ya müjdeyi verip belki de, onu oradan çıkartmak, Kriltzov'un sağlığı hakkında bir şey öğrenmek, ona ve Mariya Pavlovna'ya generalin söylediklerini anlatmak niyetiyle, her şeye karşın cezaevine girmeyi denemeye karar verdi.

Cezaevi müdürü bıyıklı, iriyarı, şişman gösterişli bir adamdı, uçları ağzının kenarlarına gelen favorileri vardı. Nehludov'u çok soğuk karşıladı, bölge başkanının izini olmadıkça yabancıların cezaevlerine girmesine izin veremeyeceğini açıkça söyledi. Nehludov'un, büyük kentlerde böyle izinlerden yararlandığını söylemesi üzerine Müdür, "Olabilir, ama ben izin veremem," yanıtını verdi.

Müdürün sesinde, "Siz, başkentli beyler, bizleri tongaya düşüreceğinizi sanıyorsunuz. Ama biz, Doğu Sibirya'da düzen, yöntem nedir biliriz, gerekirse, bunları size öğretiriz de..." demek isteyen bir anlam vardı.

Majestelerinin özel kaleminden çıkan kâğıdın sureti de Müdür'ü etkileyemedi. Nehludov'u cezaevine sokmayacağını kesin olarak söyledi. Nehludov'un, Maslova'

nın bu suret yardımıyla serbest bırakılabileceği üzerine yaptığı safça tahmine Müdür, yalnızca küçümser bir gülümsemeyle karşılık verdi; birinin serbest bırakılmasının ancak doğrudan doğruya amirinden gelen emre bağlı olduğunu söyledi. Söz verdiği şey sadece Maslova'ya af çıktığını haber vermek ve büyüklerinden emri aşır almaz kadını bir saat bile tutmadan serbest bırakmaktı.

Müdür, Kriltzov'un sağlığına ait bir haber vermek şöyle dursun, cezaevinde bu adda bir mahpus bulunup bulunmadığını bile söylemeyeceğini bildirdi. Nehludov bir sonuca varamadan arabaya bindi, otele döndü.

Müdürün titizliğinin asıl kaynağı, alabileceğinden iki kat fazla mahpus doldurulmuş olan cezaevini bir tifo salgınının kasıp kavurmasıydı. Nehludov'un arabacısı yolda, cezaevinde epey can kaybı olduğunu anlattı: "Ne biçim illetse bu, her Tanrı'nın günü yirmi adamı toprağa veriyorlar."

XXIV

Cezaevindeki başarısızlığa karşın Nehludov yine o heyecanlı, dinç, canlı haliyle Maslova'nın af kâğıdının gelip gelmediğini öğrenmek için ile gitti. Kâğıt henüz gelmemişti; Nehludov otele dönerek, Selenin'e ve avukatına mektup yazmaya oturdu. Mektuplarını bitirince saate baktı, General'e yemeğe gitme zamanı gelmişti.

Yolda, Katyuşa'nın af haberini nasıl karşılayacağı düşüncesi yeniden aklına geldi. Acaba nereye yerleştireceklerdi onu? Nehludov onunla birlikte nasıl yaşayacaktı? Simonson'un durumu ne olacaktı?.. Katyuşa ona karşı nasıldı acaba? Ya kendisine, Nehludov'a karşı nasıldı?..

Kızdaki değişikliği hatırladı. O anda geçmişe ait şeyler de aklına geldi.

"Unutmalı, kafamdan silmeliyim bunları..." diye düşündü, Maslova'ya ait düşüncelerden uzaklaştı. "Zamanı gelince her şey belli olur," dedi, General'e neler söyleyeceğini düşünmeye başladı.

General'deki yemek, Nehludov'un alışık olduğu, o zengin insanların, yüksek memurların yaşayışına özgü bir debdebeyle hazırlanmıştı. Uzun zamandır, değil lüks, en ilkel konfordan bile yoksun olan Nehludov bundan pek hoşlanmıştı.

Evin hanımı tam bir eski zaman *grande dame*'ıydı[1], Nikolay[2] döneminin, Fransızcayı anadiliymiş, Rusçayı da anadili değilmiş gibi konuşan saraylı kadınlardandı. Dimdik duruyor, elleriyle bir hareket yaparken dirseklerini beline yapışık tutuyordu. Kocasının karşısında sakin, biraz da mahzun, saygılı bir duruşu vardı; konuklarıyla da, karşısındakinin önemine göre överek, nezaketle, tatlı dille konuşuyordu. Nehludov'u bir dost gibi karşıladı, ince, göze batmayan övmeleri Nehludov'a meziyetlerini yeniden hatırlattı, içinde tatlı bir hoşnutluk duygusu uyandırdı. General'in karısı, onu Sibirya'ya getiren özgün ama onurlu davranışı bildiğini ve Nehludov'u bambaşka bir adam olarak gördüğünü sezdirdi. İnce övgülerin, General'in evindeki bütün bu zarif, lüks hayatın etkisiyle Nehludov kendini güzel dekorun, lezzetli yemeğin, alıştığı çevrenin, kibar, terbiyeli insanlarla, ilginin zevkine kaptırdı; sanki birdenbire, uykudan uyanarak, son zamanda yaşadığı hayatın rüyadan ibaret olduğunu anlamış gibiydi.

1. (Fr.) Hanımefendi.
2. Çar I. Nikolay.

Yemekte ev halkından, General'in kızıyla kocası ve yaverden başka, bir İngiliz, bir altın sanayicisi tüccar ve uzak Sibirya şehirlerinden birinden konuk gelen bir vali vardı. Bu insanlar Nehludov'un pek hoşuna gitti.

İngiliz, gürbüz, pembe yanaklı, Fransızcayı çok kötü, ama İngilizceyi son derece iyi ve bir hatip kadar etkili konuşan, çok şey görmüş bir adamdı. Amerika'ya, Hindistan'a, Japonya'ya, Sibirya'ya değin anlattıkları gerçekten ilginç şeylerdi.

Altın sanayicisi genç tüccar Londra'da dikilmiş bir frak giymişti, kolluklarında pırlanta düğmeler vardı; büyük bir kitaplığı olan, hayır işleri için birçok bağış yapan bu adam bir köy çocuğuydu. Liberal genç altın sanayicisi, Nehludov'un hoşuna gidiyor, ilgisini çekiyordu; onda sağlam, işlenmemiş bir köylü yapısı üzerinde Avrupa kültürü aşısının örneğini görüyordu.

Uzak şehrin valisi, Nehludov Petersburg'dayken herkesin dilinde dolaşan bir kurumun müdürüydü. Seyrek kıvırcık saçlı, tatlı mavi gözlü, bedeninin alt kısmı çok şişman, tombul bir adamdı; tatlı bir gülümsemesi vardı. Bakımlı, bembeyaz elleri yüzüklerle doluydu. General bu valiyi, rüşvet yiyenler arasında, rüşvet almayı âdet edinmemiş tek adam olduğu için beğeniyordu.

Müziği pek seven, gayet iyi piyano çalan ev sahibesi valiye, o da iyi bir müzisyen olduğu ve birlikte dört elle piyano çalabildikleri için değer veriyordu. Nehludov o gün öyle keyifliydi ki, bu adamdan bile hoşlanıyordu.

Herkese hizmet etmeye hazır olan, altçenesi mor bir renk almış neşeli, canlı yaverin de babacan hali hoştu.

Ama Nehludov'un en çok hoşuna giden genç karıkoca, General'in kızıyla kocası olmuştu. Kız güzel değildi, saf bir yüzü vardı, iki çocuğundan başka hiçbir şeyle meşgul değildi; ailesiyle uzun bir savaşımdan sonra Moskova Üniversitesi'nin liberal stajyeri olan kocasıyla sevi-

şerek evlenmişti. Kocası alçakgönüllü, zeki bir adamdı; hem çalışıyor, hem de, aralarındaki ölüm oranını düşürmeye uğraştığı Sibirya yerlileriyle ilgili bir istatistikle meşgul oluyordu.

Hepsi de Nehludov'a karşı kibar, tatlı davranmakla yetinmiyor, aralarında yeni bir yüz görmekten duyduklarını sevinci belli ediyorlardı. General yemeğe resmî redingotuyla gelmişti, boynunda Beyaz Haç vardı; Nehludov'u eski bir ahbabıymış gibi selamladı, konukları hemen votka ile mezelere buyur etti. Kendisinden ayrıldıktan sonra neler yaptığını soran General'e Nehludov, postaneye gittiğini, sabah bahsettiği kişinin affedildiğini öğrendiğini anlattı, cezaevine girebilmek için yeniden izin istedi.

Yemek sırasında iş konuşmaktan hoşlanmadığı belli olan General somurttu, ses çıkarmadı.

Yanına gelen İngiliz'e, Fransızca olarak, "Votka buyurmaz mısınız," dedi.

İngiliz, votkayı içti, sonra o gün kiliseyle fabrikayı ziyaret ettiğini, ama bir de büyük sürgün öncesi cezaevini görmek istediğini söyledi.

General Nehludov'a dönerek, "Pekâlâ işte, birlikte gidebilirsiniz," dedi. Yaverine, "İzin kâğıdı hazırlayın," emrini verdi.

Nehludov, İngiliz'e, "Ne zaman gitmek istiyorsunuz?" diye sordu.

"Cezaevlerini akşamüzerleri gezmeyi yeğlerim," yanıtını verdi İngiliz. "İçeriyi olduğu gibi, hazırlıksız görebilmek olanağı vardır."

"Ya, demek cezaevini bütün güzelliği üstündeyken görmek istiyor. Görsün bakalım. Ben yazdım, ama kimin kulak astığı var. Şimdi yabancı basından öğrensinler," dedi General ve karısının konuklara yer gösterdiği yemek masasına doğru yürüdü.

Nehludov, ev sahibesiyle İngiliz'in arasında oturu-

yordu. Karşısında General'in kızıyla, eski daire müdürü vardı.

Yemekte kâh İngiliz, Hindistan'dan, kâh General'in şiddetle eleştirdiği Tonkin seferinden, Sibirya'yı kaplamış madrabazlık, rüşvetçilikten söz ediyordu. Bu konular Nehludov'u pek fazla ilgilendirmiyordu.

Ama yemekten sonra salonda kahve içilirken İngiliz'le ev sahibesi arasında geçen Gladston'a ait bir konuşma Nehludov'a pek ilgi çekici göründü.

Nefis bir yemekten, hoş içkilerden sonra, yumuşak bir koltukta tatlı tatlı konuşan terbiyeli insanlar arasında kahvesini içen Nehludov, gitgide artan bir haz duymaktaydı. Hele ev sahibesi, İngiliz'in ricası üzerine eski daire müdürüyle piyanoya oturarak çok iyi hazırladıkları Beethoven'in *Beşinci Senfoni*'sini çalmaya başlayınca, Nehludov'un içini uzun zamandır duymadığı bir kendinden memnunluk duygusu kapladı; sanki ne kadar iyi bir adam olduğunu yeni öğrenmiş gibiydi.

Piyano çok iyi, senfoninin çalınışı güzeldi ya da senfoniyi bilen ve seven Nehludov'a öyle geliyordu. Son derece güzel andanteyi dinlerken, meziyetleri aklına gelerek yeniden duygulandı, burnunun içinde bir gıcıklanma duydu.

Nehludov, ev sahibesine, ona çoktan duymadığı zevkler tattırdığı için teşekkür ettikten sonra vedalaşarak gitmeye hazırlandı; o sırada ev sahibinin kızı, kararlı tavırla yanına yaklaştı, kızararak, "Çocuklarımı sormuştunuz," dedi. "Görmek ister misiniz?"

Annesi, kızının bu sevimli şımarıklığına gülümsedi.

"Herkesin onun çocuklarını merak ettiğini sanır," dedi. "Prens'i ilgilendirmez böyle şeyler kızım."

Taşkın, mutlu ana sevgisi, Nehludov'a dokundu.

"Tam tersi, çok merak ediyorum," dedi. "Rica ederim, gösterin."

Oyun masasında damadı, altın sanayicisi ve yaveriyle kâğıt oynayan General, gülerek, "Prens'i küçüklerini görmeye götürüyor," diye bağırdı. "Gidin, siz de sıranızı savın bakalım."

Besbelli çocuklarının geçireceği sınavın heyecanıyla genç kadın, Nehludov'u iç odalara götürmek için önden hızlı adımlarla yürümeye başladı. Yüksek tavanlı, beyaz duvar kâğıtlarıyla kaplanmış, koyu abajurlu ufak bir lambayla aydınlanan üçüncü odada yan yana iki küçük karyola vardı. Aralarında beyaz pelerinli, elmacıkkemikleri çıkık, saf yüzlü bir Sibiryalı dadı oturuyordu. Dadı kalkarak gelenleri selamladı. Anne, yatağın üzerine eğildi; yatakta dudakları aralık, uzun, kıvırcık saçları yastığın üzerine dağılmış, iki yaşında bir kızcağız sakin sakin uyuyordu.

Çocuğun bembeyaz ayağı dışarı doğru sarkmıştı, annesi mavi örme yorganı düzelterek, "Bu Katya," dedi. "Güzel değil mi? Daha iki yaşında."

"Çok güzel!"

"Bu da, dedesinin dediği gibi, Vasük. Bambaşka bir çocuktur, tam Sibiryalı değil mi?"

Nehludov, yüzükoyun yatan küçük şişkoya dikkatle bakarak, "Ne cici çocuk," dedi.

"Değil mi?"

Genç kadın anlamlı anlamlı gülümsedi.

Nehludov, prangaları, tıraşlı kafaları, dayakları, mahpuslar arasındaki ahlaksızlığı, ölmek üzere olan Kriltzov'u, geçmişle birlikte Katyuşa'yı hatırladı; içinde kıskançlık duydu, kendisi için de böyle hoş, o anda kendisine temiz görünen bir mutluluk özledi.

Nehludov, övgülerini sonsuz bir zevkle dinleyen annelerini memnun etmek için küçükleri bir kere daha övdü, tekrar salona döndü. Cezaevine birlikte gitmek için sözleştiği İngiliz onu bekliyordu. Nehludov, genç, ih-

tiyar ev sahipleriyle vedalaştıktan sonra İngiliz'le birlikte çıktı.

Hava dönmüştü. Lapa lapa kar yağıyordu; yol, evin çatısı, bahçedeki ağaçlar, merdiven, arabanın üstü ve atın sırtı karla kaplanmıştı. İngiliz'in kendi arabası olduğu için Nehludov, arabasına tek başına binerek öbür arabacıya cezaevine çekmesini söyledi. Karın üstünde güçlükle ilerleyen araba hareket ederken, içinde, tatsız bir ödevi yapmaya giden adamın duyduğu acı duygu vardı.

XXV

Karşı taraftaki fenerin ışığıyla aydınlanmış kapısı önünde bir nöbetçi duran cezaevi binası, merdiveni, çatıyı, duvarları örten bembeyaz kar örtüsüne karşın ışıklı pencereleriyle sabahkinden daha kasvetli görünüyordu.

Heybetli Müdür kapıya çıktı; Nehludov'la İngiliz'e verilen izin kâğıdını fenerin ışığında okuduktan sonra hayret etmiş gibi, omuzlarını kaldırdı, ama verilen emri yerine getirerek, konuklardan kendisiyle birlikte içeri girmelerini rica etti. Avluyu geçirdikten sonra kapıdan kaleme giden merdivenleri çıkardı. Oturmalarını önerdikten sonra ne istediklerini sordu. Nehludov'un, hemen Maslova'yı görmek istediğini öğrenince, bir gardiyan yolladı. Kendisi, Nehludov aracılığıyla İngiliz'in sorduğu sorulara yanıt vermeye hazırlandı.

İngiliz, "Cezaevi kaç kişiliktir? Kaç mahpus var? Kaçı erkek, kaçı kadın, kaçı çocuk?.. Küreğe, sürgüne gidenlerin, gönüllülerin sayısı kaç? Kaç hasta var?" diye soruyordu.

Nehludov, İngiliz'le Müdür'ün sözlerini, anlamları

üzerinde durmadan çeviriyordu, hiç ummadığı halde, Maslova'yla yapacağı görüşme onu heyecanlandırmıştı. İngiliz'e çevirdiği bir cümlenin yarısında, yaklaşan ayak seslerini duydu; kalem odasının kapısı açılıp birçok kez olduğu gibi, önde gardiyan, arkadan başı atkıyla sarılı, cezaevi kıyafetiyle giren Katyuşa'yı görünce, içini acı bir duygu kapladı.

Katyuşa, başını kaldırmadan, hızlı adımlarla odaya girerken, Nehludov'un zihninden, "Yaşamak, aile, çocuk sahibi olmak, insan gibi yaşamak istiyorum..." düşüncesi geçti.

Ayağa kalkarak kıza doğru birkaç adım attı. Katyuşa'nın yüzünü sert, soğuk buldu. Tıpkı Nehludov'a kırgın olduğu ve ona çıkışarak konuştuğu zamanlardaki gibiydi. Kızarıp sararıyor, sinirli hareketlerle bluzunun kenarını büküp çekiştiriyordu; kâh yüzüne bakıyor, kâh gözlerini yere indiriyordu.

"Af emrinizin geldiğini biliyor musunuz?" diye sordu Nehludov.

"Biliyorum, gardiyanımız söyledi."

"Şu halde kâğıt gelince, çıkıp istediğiniz yerde oturabileceksiniz artık... Bunu ayrıca düşünürüz."

Maslova hemen sözünü kesti.

"Neyi düşüneceğim," dedi. "Vladimir İvanoviç nereye giderse, ben de birlikte gideceğim."

Heyecanlı olduğu halde, bu sözleri Nehludov'a bakarak, önceden hazırlanmış gibi, hızlı ama tane tane söylemişti.

"Öyle mi?"

"Ne yapalım Dimitri İvanoviç, mademki kendisiyle birlikte yaşamamı istiyor..." Maslova ürkek bir tavırla sustu, sözlerini düzeltti: " Yanında bulunmamı istiyor; benim için bundan büyük nimet olur mu? Öpüp başıma koymalıyım... Ne yapalım?"

Nehludov, "İkisinden biri," diye düşündü. "Ya Simonson'u sevdi, onun için yapmak istediğim özveriyi istemiyor ya da hâlâ beni seviyor ve iyiliğim için benden uzaklaşıyor, gemileri yakarak, hayatını Simonson'a bağlıyor." Nehludov utandığını, kızardığını duydu.

"Onu seviyor musunuz?"

"Sevmişim, sevmemişim ne çıkar? Böyle şeyler benden geçti artık. Zaten Vladimir İvanoviç bambaşka bir adam."

"Evet, kuşkusuz, olağanüstü iyi bir adam," diye söze başladı Nehludov. "Sanırım ki..."

Katyuşa, sanki Nehludov'un fazla bir şey söyleyeceğinden ya da kendi istediklerini söyleyemeyeceğinden korkuyormuş gibi, tekrar sözünü kesti. Şehla gözlerinin gizemli bakışını Nehludov'un gözleri içine dikerek, "Kusura bakmayın Dimitri İvanoviç," dedi. "Belki istediğiniz gibi hareket etmiyorum. Ama kısmet böyleymiş demek. Hem sizin de bir hayatınız var."

Katyuşa, Nehludov'un az önce kendi kendine söylediği şeyi tekrarlamıştı. Ama Nehludov şimdi bu şekilde düşünmüyor, başka türlü duyuyordu. Utanıyor, Katyuşa ile birlikte kaybettiği şeylere acıyordu.

"Böyle olmasını beklemiyordum doğrusu," dedi.

Katyuşa, "Burada azap içinde yaşıyorsunuz. Size de yazık değil mi? Yeter derecede çektiniz zaten," dedi, gülümsedi.

"Azap çekmiyordum, iyiydim. Elimden gelseydi, size daha da yararlı olmak isterdim."

"Bize," bunu der demez Nehludov'a baktı, "bir şey gerekli değil. Bana pek çok iyilikler ettiniz zaten. Siz olmasaydınız..." Daha bir şey söyleyecekti, ama sesi titredi.

"Teşekkür etmenize neden yok," dedi Nehludov.

Katyuşa, "Neyin hesabını yapacağız? Bizim hesabımızı Tanrı yapar," dedi, siyah gözlerinde yaşlar parladı.

"Çok iyi bir kadınsınız."

Katyuşa, gözyaşları arasından, "Ben mi iyiyim?" diye sordu, acıklı bir gülümseme yüzünü aydınlattı.

O sırada İngiliz, "*Are you ready?*"[1] diye sordu.

"*Directly,*"[2] yanıtı verdi Nehludov, Katyuşa'dan Kriltzov'u sordu.

Katyuşa, heyecanını tuttu, bildiklerini sakin sakin anlattı: Kriltzov yolda çok halsiz düşmüş, hastaneye kaldırılmıştı. Mariya Pavlovna çok merak ediyormuş, hastaneye hastabakıcı olarak alınmasını rica etmiş, ama almamışlar.

Nehludov, İngiliz'in onu beklediğinin farkına varınca, "Vedalaşmıyorum, tekrar görüşürüz," diye devam etti.

Katyuşa, duyulur duyulmaz bir sesle, "İzninizle," dedi.

Bakışları karşılaştı; Nehludov Katyuşa'nın şehla bakışından "elveda" değil de "izninizle" derken dudaklarındaki acıklı gülümsemeden, verdiği karar hakkında yaptığı iki tahminden ikincisinin doğru olduğunu anladı: Katyuşa onu seviyor, ona bağlanmakla hayatını mahvedeceğini, Simonson'la giderse, Nehludov'u kurtaracağını düşünüyordu. İstediği şeyi yaptığı için seviniyor, aynı zamanda ayrılmaları da ona acı veriyordu.

Nehludov'un elini sıktı, hızla dönerek dışarı çıktı.

Nehludov, İngiliz'e baktı, onunla birlikte çıkmaya hazırlandı, ama adam not defterine bir şeyler yazıyordu. Nehludov, engel olmak istemedi, duvarın yanındaki bir tahta kanepeye oturdu, birdenbire dehşetli bir yorgunluk duydu. Bu yorgunluğun nedeni ne uykusuz geçirdiği gece, ne yolculuk ne de heyecandı. Nehludov'u böyle sonsuz derecede yoran, bütün hayattı. Oturduğu kane-

1. (İng.) Hazır mısınız?
2. (İng.) Şimdi.

penin arkalığına dayandı, gözlerini kapadı ve birden kendinden geçiverdi.

Müdürün, "Buyurun, koğuşları gezmek ister misiniz?" sorusuyla ayıldı. Nerede olduğunu görünce şaşırdı. İngiliz not almayı bitirmiş, koğuşları görmek istiyordu. Nehludov, yorgun, ilgisiz bir halde arkasından yürüdü.

XXVI

Dehlizi ve insanı kusturacak kadar pis kokan bir koridoru geçtiler. Koridorda iki mahpusun ortaya işediğini görünce şaşırdılar. Müdür, İngiliz ve Nehludov, arkalarından gelen gardiyanlarla birlikte kürek mahkûmlarının bulunduğu koğuşa girdiler. Ortada ranzalar bulunan koğuşta mahpusların hepsi yatmıştı. Yetmiş kişi kadar vardılar. Kimi başları karşılıklı gelecek şekilde, kimi yan yana yatıyordu. Konuklar içeriye girer girmez hepsi, zincirlerini şıngırdatarak ayağa kalktılar, ranzalar boyunca sıralandılar, daha yeni kazınmış yarım tıraşlı başları pırıl pırıl parlıyordu. Yalnız iki kişi kalkmamıştı. Biri, yüzü besbelli ateşten kıpkırmızı olmuş genç bir adam; öteki, durmadan inleyen bir ihtiyardı.

İngiliz, genç mahpusun ne zaman hastalandığını sordu. Müdür, sabahtan beri yattığını, ihtiyarın da çoktandır karnından rahatsız olduğunu, hastane dolu olduğu için yatırılamadığını anlattı. İngiliz eleştirir gibi başını sallayarak bu adamlarla biraz konuşmak istediğini söyledi. Nehludov'a çevirmenlik etmesini rica etti. Anlaşılan İngiliz'in, Sibirya'daki sürgün yerleriyle cezaevleri hakkında yazmaktan başka, inançla ve kefaretle kurtulmayı vaaz etmek gibi bir amacı da vardı.

"Onlara deyin ki, Hz. İsa onları severek, onlara acıyarak, uğurlarına can verdi. Buna inanırlarsa kurtulabilirler." İngiliz konuşurken mahpusların hepsi ses çıkarmadan ranzaların yanında hazır ol vaziyetinde duruyorlardı. İngiliz, "Bu kitapta, söyleyin onlara bütün bunlar yazılı," diye sözünü bitirdi.

"İçinizde okuma bilen var mı?"

Yirmiden fazla okuma bilen olduğu anlaşıldı.

İngiliz el çantasından birkaç tane ciltli İncil çıkardı, kaba kumaştan gömleklerinin yenlerinden çıkmış sert, siyah tırnaklı, güçlü eller, birbirini iterek ona doğru uzandı. İngiliz iki İncil vererek başka koğuşa yürüdü.

Öbür koğuş da tıpkı ilk koğuş gibiydi. Aynı pis koku, havasızlık orada da vardı; ön tarafa, pencereler arasına bir ikon asılmıştı, tahta kova kapının solundaydı. Öteki koğuştaki gibi, burada da mahpuslar sıkışık durumda yan yana yatıyorlardı; içeri girenleri görünce hepsi fırlayarak esas vaziyet aldılar. İçlerinden üç kişi kalkmadı. İkisi doğrulup oturdu, biri, gelenlere bakmadan, yatmaya devam etti. Bunlar, hastalardı. İngiliz aynı söylevi burada da verdi, gene iki İncil dağıttı.

Üçüncü koğuştan gürültü patırtı, bağrışmalar geliyordu. Müdür kapıya vurdu, "Susun!" diye bağırdı. Kapı açılınca, birkaç hasta ve kavga eden iki kişiden başka hepsi ranzanın yanında hazır ola geçti gene.

Kavga edenlerden biri ötekinin saçına, öteki de sakalına yapışmıştı, öfkeyle çekiyorlardı. Gardiyan yanlarına koşunca bıraktılar birbirlerini. Birinin burnu kanamış, salyası, sümüğü birbirine karışmıştı, giysisinin yeniyle siliyordu onları; öteki de sakalından kopan kılları ayıklıyordu.

Müdür, sertçe, "Çavuş!" diye bağırdı.

Kırmızı yüzlü, güçlü kuvvetli bir adam çıktı öne.

Gözlerinin içi gülerek, "Engel olamıyorum onlara efendim," dedi.

Müdür kaşlarını çatarak, "Ben olurum," dedi.

"*What did they fight for,*"[1] diye sordu. Nehludov hücre çavuşuna cezalıların niçin kavga ettiklerini sordu.

Çavuş gülümsemeye devam ederek, "Ayaklarına sardıkları bez için," dedi. "Bu vurdu önce, öteki de geri kalmadı ondan."

Nehludov anlattı İngiliz'e.

İngiliz, müdüre döndü, "Birkaç sözcük söyleyebilir miyim onlara?" Nehludov, Rusçaya çevirdi. Müdür, "Söyleyebilirsiniz," dedi.

İngiliz, deri ciltli İncil'ini çıkardı.

Nehludov'a, "Lütfen çevirin," dedi. "Sizler bir konuda anlaşamadığınız için kavga ettiniz, oysa bizlerin uğruna canını veren Hz. İsa, aramızdaki anlaşmazlıkları halletmek için başka bir yol göstermiştir bize. Sorun onlara bakalım, Hz. İsa'nın yasasına göre, bize kötülük eden bir insana karşı nasıl davranmamız gerektiğini biliyorlar mı?"

Nehludov, İngiliz'in sözlerini, sorusunu Rusçaya çevirdi.

Mahkûmlardan biri yan gözle heybetli Müdür'e bakarak, çekingen, "Komutana bildiririz," dedi.

Bir başkası, "Ağzının payını verdim mi bir daha kötülük etmez sana," diye cevapladı.

Gülüşmeler duyuldu.

Nehludov, mahkûmların cevaplarını İngilizceye çevirdi.

İngiliz, "Söyleyin onlara," dedi, "bunun tam tersini yapmalıdırlar. Bir yanağına vurulursa ötekini uzatacaksın." Bunu söylerken yanağını uzatmıştı.

Nehludov, Rusçaya çevirdi.

1. (İng.) Niçin kavga ediyorlardı.

Bir ses duyuldu mahkûmlar arasından, "Kendi bir denese bunu bakalım."

Yatan hastalardan biri, "Ya ötekine de yapıştırırsa tokatı herifçioğlu?" dedi, "o zaman neyi uzatacaksın? Geberinceye kadar sopa yersin."

Köşedekilerden biri, "Denesin hele de bir görelim," dedi. Kahkahayla gülmeye başladı. Herkes katıla katıla gülüyordu. Dayak yiyen mahkûm bile –yüzü gözü kan içinde– gülüyordu.

İngiliz hiç rahatsız olmadı ve Nehludov'dan, olamayacak gibi görülen bir şeyin inananlar için çok kolay olduğunu onlara söylemesini isedi.

"Sorar mısınız, içki içiyorlar mı?"

Bir ses duyuldu, "Elbette," diye ardından yine kahkahalar yükseldi.

Bu koğuşta dört hasta vardı. İngiliz'in, hastaların neden tek bir koğuşta toplanmadıkları sorusuna Müdür, kendilerinin istemediği yanıtını verdi. Hastalıklarının bulaşıcı olmadığını, sağlık memurunun onlara bakıp tedavi ettiğini de ekledi.

"Ama ikinci haftadır görünürlerde yok," diye bir ses duyuldu.

Müdür ses çıkarmadı, konukları öbür koğuşa geçirdi. Tekrar kapı açıldı, tekrar içeridekiler kalktılar, ortalık sessizleşti; İngiliz de gene İncillerini dağıttı. Beşinci, altıncı, sağ, sol, her iki taraftaki koğuşlarda hep aynı şey oldu.

Kürek mahkûmları bitince sıra sürgünlere geldi. Oradan da toplumdışı edilenlere ve gönüllülere geçtiler. Her koğuşta aynı şey görülüyordu. Hepsinde aç, üşümüş, işsiz güçsüz, türlü türlü hastalıklara tutulmuş bir sürü mahpus, yabanıl hayvanlar gibi sergileniyordu.

İngiliz, bir miktar İncil dağıttıktan sonra dağıtmayı kesti, hatta söylevlerden de vazgeçti. Besbelli bu acı görü-

nüm, özellikle boğucu hava, onun bile çabasını söndürmüştü. Müdür'ün her koğuştaki mahpuslar hakkında verdiği bilgiye bir "*all right*"la[1] karşılık vererek geçiyordu.

Nehludov, bir özür ileri sürerek ayrılmak için kendinde güç bulamıyor, uykudaymış gibi yürüyordu; içinde hep aynı yorgunluk, aynı bezginlik vardı.

XXVII

Nehludov, koğuşlardan birinde, sabah salda karşılaştığı ihtiyarı görünce şaşırdı. Saçı başı karışık, yüzü buruş buruş, üstünde kül renkli kirli bir gömlekle aynı renk pantolondan başka bir şey olmayan, yalınayak ihtiyar, ranzanın yanında yere oturmuş, sert, soran bir bakışla gelenlere bakıyordu. Kirli gömleğinin yırtığından görünen bedeni zayıf, acınacak haldeydi; ama yüzünde saldakinden daha derin, daha coşkulu bir ifade vardı. Başka koğuşlarda olduğu gibi, buradaki mahpuslar da amirleri görünce yerlerinden fırlayarak vaziyet aldılar, yalnız ihtiyar istifini bozmadı. Gözleri parlıyordu, kaşları öfkeyle çatılmıştı.

"Ayağa kalk," diye bağırdı Müdür.

İhtiyar kalkmadı, yalnızca küçümser bir tavırla gülümsedi.

"Uşakların senin karşında ayakta durur," dedi. "Ben senin uşağın değilim. Bak, damgalısın da..." İhtiyar, Müdür'ün alnını gösterdi.

Müdür tehditle üstüne yürüyerek, "Nee!.." dedi.

Nehludov hemen araya girdi.

1. (İng.) Tamam.

"Bu adamı tanıyorum," dedi. "Neden yakalamışlar?"

İhtiyara sert bir bakışla yan yan bakan Müdür, "Polisten, kimliksiz diye yolladılar. Göndermemeleri için yalvarıyoruz, ama gene de yolluyorlar."

İhtiyar, Nehludov'a döndü:

"Sen de Deccal'ın ordusundansın galiba?"

Nehludov, "Hayır, konuğum," dedi.

"Demek, Deccal'ın insanlara nasıl işkence ettiğini görmeye geldin. Bak, gör işte. Bir ordu insanı toplayıp kafese tıktı. İnsanlar alınteriyle kazandıkları ekmeği yemelidir; bu ise onları domuzlar gibi kapattı, hayvanlaştırmak için iş yaptırmıyor, besliyor."

"Ne diyor?" diye sordu İngiliz.

Nehludov, ihtiyarın, insanları hapiste tutan Müdür'ü ayıpladığını söyledi.

"Şu halde onun düşüncesine göre, yasaya karşı gelenlere ne yapmak gerektiğini sorun."

Nehludov soruyu çevirdi.

İhtiyar sık dişlerini göstererek tuhaf tuhaf güldü, küçümser bir tavırla, "Yasa!" diye tekrarladı. "O, önce herkesi soydu, insanlardan bütün toprağı, serveti aldı, kendinde topladı, karşı gelenleri vurdu, sonra da hırsızlık yapmasınlar, öldürmesinler diye yasayı yazdı. Keşke önce bu yasayı yazmış olsaydı."

Nehludov çevirdi. İngiliz gülümsedi.

"Peki, sorun ona; hırsızlara, canilere ne yapmalı?"

Nehludov bu soruyu da çevirdi. İhtiyar kaşlarını çattı.

"Ona de ki, Deccal'ın damgasını üstlerinden silerlerse, o zaman ne hırsız ne de katil kalır. Böylece söyle ona."

Nehludov ihtiyarın söylediğini çevirince İngiliz, "*He is crazy*,"[1] dedi, omuzlarını silkerek koğuştan çıktı.

1. (İng.) Delinin biri o.

İhtiyar devam etti:

"Sen işine bak, onlara katılma. Her koyun kendi bacağından asılır. Kimi cezalandıracağını, kimi bağışlayacağını Tanrı bilir. Kendi kendinin amiri olursan, başka amirlere gerek kalmaz."

Nehludov'un koğuştan çıkmakta pek acele etmediğini görünce, hiddetle çatılmış kaşlarının altından parlayan gözleriyle baktı:

"Haydi git, git. Deccal'ın uşaklarının nasıl bitleri insanlarla beslediğini gördün. Hadi git, git."

Nehludov, koridora çıktı, Müdür'le birlikte açık bir kapının önünde duran İngiliz'e yaklaştı. İngiliz, buranın ne koğuşu olduğunu soruyordu. Burası morgdu.

İngiliz, "Oo!" diyerek içeriye girmek istedi.

Morg sıradan, ufak bir koğuştu. Duvarda yanan küçük bir lamba, bir köşede duran çuvallarla bir yığın odunu, sağdaki ranzalara uzatılmış dört ölüyü hafifçe aydınlatıyordu. Birinci ölünün üzerinde kaba kumaştan bir gömlekle içdonu vardı; iri gövdeli, ufak sivri sakallı, kafası yarım tıraşlı bir adamdı. Ölü kaskatı olmuştu, morarmış ellerinin, önceden göğsünde kavuşturulmuşken sonradan açıldığı anlaşılıyordu; çıplak ayakları da ayrılmış, parmaklarının biri bir tarafa, öbürü, öbür tarafa bakıyordu. Yanında, üstünde beyaz eteklik ve bluzla, ayakları çıplak, başı açık, seyrek, kısa saçları örülü ihtiyar bir kadın yatıyordu. Ufak, buruş buruş bir yüzü, sivri bir burnu vardı. İhtiyar kadının arkasında bir erkek cesedi daha vardı; ceset mor bir beze sarılıydı. Bu renk, Nehludov'a bir şey hatırlattı.

Daha yakına giderek, bakmaya başladı: Ufak, yukarıya doğru sivrilmiş bir sakal, biçimli bir burunla beyaz yüksek alın, seyrek kıvırcık saçlar. Nehludov, bu adamın yüz çizgilerini de tanıyor, ama gözlerine inanamıyordu. Daha dün öfke, coşku, acı içinde gördüğü bu yüz, şimdi

durgun, hareketsiz, korkunç bir güzellik almıştı.

Evet, Kriltzov'du ya da hiç olmazsa, onun maddi varlığından kalan bir izdi.

"Bunca acıyı niçin çekti?" diye düşündü Nehludov.

O an ona öyle geldi ki, bunun yanıtı yoktur. Nehludov her şeyi ölümün kapladığını sezer gibi oldu, fenalaştı, İngiliz'e veda etmeden gardiyandan kendisini avluya çıkarmasını rica etti. O akşam gördüklerini düşünmek için yalnız kalma ihtiyacı duydu, otele döndü.

XXVIII

Nehludov, yatağa girmeden önce odasında bir aşağı bir yukarı uzun uzun dolaştı. Katyuşa sorunu sona ermişti. Kızın ona ihtiyacı yoktu artık; Nehludov'un içinde hem hüzün, hem utanç vardı. Ama şimdi bu yüzden acı duymuyordu. Şimdi karşısında bitmemiş, onu her zamankinden çok tedirgin eden, kendisiyle ilgilenmemesi için zorlayan bir iş vardı.

Çoktandır farkında olduğu, ama o gün, bu korkunç cezaevinde iyice görüp öğrendiği kötülük, sevgili Kriltzov'u da mahveden müthiş kötülük, şimdi her şeyden daha çok kafasını meşgul ediyordu. Bunu nasıl, ne yoldan yenebileceğini kestiremiyordu bir türlü.

Hayalinde işine donuk generaller, savcılar, cezaevi müdürleri tarafından pis havalı cezaevlerine kapatılmış insanlar, büyükleri suçladığı için deli sayılan, başına buyruk garip ihtiyar ve öfke buhranları içinde can veren Kriltzov'un cesetler arasındaki mum sarısı güzel yüzü beliriyordu. Eski soru, yani, "Deli olan kendisi, Nehludov muydu, yoksa bütün bunları yapıp kendilerini akıllı sayan

insanlar mı?" sorusu yeniden karşısına dikilmişti, ondan yanıt bekliyordu. Odada gezinip düşünmekten yorulunca lambanın önündeki kanepeye oturdu. İngiliz'in verdiği ve ceplerini boşaltırken eline geçen İncil'i alarak açtı. "Bu, her şeyin anahtarıdır derler," diye düşündü. İncil'i gelişigüzel açarak bulduğu yeri okumaya başladı:

> Bu sırada öğrencileri İsa'ya yaklaşıp "Göklerin Egemenliği'nde en büyük kimdir?" diye sordular. İsa, yanına küçük bir çocuk çağırdı, onu orta yere dikip şöyle dedi? "Size doğrusunu söyleyeyim, yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmazsanız, Göklerin Egemenliği'ne asla giremezsiniz. Kim bu çocuk gibi alçakgönüllü olursa, Göklerin Egemenliği'nde en büyük odur.[1]

Nehludov, ancak kendini küçülttüğü derecede huzura kavuştuğunu, hayattan tat aldığını hatırlayınca, "Evet, bu böyledir," diye düşündü.

> Böyle bir çocuğu benim adım uğruna kabul eden, beni kabul etmiş olur. Ama kim bana iman eden bu küçüklerden birini günaha düşürürse, boynuna kocaman bir değirmen taşı asılıp denizin dibine atılması kendisi için daha iyi olur.[2]

Nehludov, bu sözlerin ona hiçbir şey ifade etmediğini hissederek, kendi kendine, "Şu adım uğruna kabul eden (hem de nereye kabul eden?) sözleri niçin yazılmış buraya," diye düşündü. Ya "benim adım uğruna" ne demek? Sonra şu değirmentaşının, deniz dibinin ne anlamı

1. Kutsal Kitap, "Matta", 18:1-4.
2. Kutsal Kitap, "Matta", 18:5-6.

var? Hayır, bu böyle olamaz, tamam değil, karışık şeyler bunlar..." Nehludov eskiden de birkaç kere İncil okumaya başladığını, açık bulmadığı böyle yerler yüzünden soğuyarak okumaktan vazgeçtiğini hatırladı. Günaha girmek isteklerinden, bunların yeryüzünde nasıl yayılacağından, insanlara Cehennem'de verilecek cezalardan ve gökte Tanrı'nın yüzünü gören meleklerden söz eden 7-8-9 ve 10. bablan okudu. "Ne yazık ki böyle biçimsiz yazılmış. Yoksa özlü şeyler olduğu belli," diye düşündü. "Çünkü insanoğlu suçları cezalandırıp insanları kurtarmak için gelmiştir," diyerek okumaya devam etti:

> Siz ne dersiniz? Bir adamın yüz koyunu olsa ve bunlardan biri yolunu şaşırsa, doksan dokuzunu dağlarda bırakıp yolunu şaşıranı aramaya gitmez mi? Size doğrusunu söyleyeyim, eğer onu bulursa, yolunu şaşırmamış doksan dokuz koyun için sevindiğinden daha çok onun için sevinir. Bunun gibi, göklerdeki Babanız da bu küçüklerden hiçbirinin kaybolmasını istemez.[1]

Nehludov, "Evet, rızası yok, ama bunların yüzlercesi, binlercesi, mahvolup gidiyor. Kurtarılmaları için çare de yok," diye düşündü.

> Bunun üzerine Petrus İsa'ya gelip, "Ya Rab," dedi, "Kardeşim bana karşı kaç kez günah işlerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?"
>
> İsa, "Yedi kez değil," dedi. "Yetmiş kere yedi kez derim sana. Şöyle ki, Göklerin Egemenliği, köleleriyle hesaplaşmak isteyen bir krala benzer. Kral hesap görmeye başladığında kendisine, borcu on bin talantı bu-

1. Kutsal Kitap, "Matta", 18:12-14.

lan bir köle getirildi. Kölenin ödeme gücü olmadığından efendisi onun, karısının, çocuklarının ve bütün malının satılıp borcun ödenmesini buyurdu. Köle yere kapanıp efendisine, 'Ne olur, sabret! Bütün borcumu ödeyeceğim' dedi. Efendisi köleye acıdı, borcunu bağışlayıp onu salıverdi.

Ama köle çıkıp gitti, kendisine yüz dinar borcu olan başka bir köleye rastladı. Onu yakalayıp, 'Borcunu öde' diyerek boğazına sarıldı. Bu köle yüzüstü yere kapandı, 'Ne olur, sabret! Borcumu ödeyeceğim' diye yalvardı. Ama ilk köle bunu reddetti. Gitti, borcunu ödeyinceye dek adamı zindana kapattı. Öteki köleler, olanları görünce çok üzüldüler. Efendilerine gidip bütün olup bitenleri anlattılar. Bunun üzerine efendisi köleyi yanına çağırdı. 'Ey kötü köle!' dedi. 'Bana yalvardığın için bütün borcunu bağışladım. Benim sana acıdığım gibi, senin de köle arkadaşına acıman gerekmez miydi?'"[1]

Nehludov bu sözleri okuduktan sonra, birdenbire, yüksek sesle, "Demek buymuş ha!" diye bağırdı. Bütün varlığından yükselen bir ses, "Evet, bundan ibaret," diye yanıt verdi.

İçdünyasında yaşayan insanlara çoğu zaman olan şey Nehludov'un da başına gelmişti. Ona önceleri bir tuhaflık, bir kuşku, hatta bir şaka gibi görünen düşünce, gittikçe değer kazanmaya başlamış, sonunda birdenbire, en sade, en kuşku götürmez bir gerçek olarak karşısına dikilmişti. İnsanların baş derdi olan kötülüklerin biricik kesin kurtuluş yolu, kulların kendilerini Tanrı'ya karşı daima suçlu bilerek başkalarına ceza vermeye ya da onları düzeltmeye hakları olmadığına inanmalarıydı.

1. Kutsal Kitap, "Matta", 18:21-33.

Nehludov'un cezaevlerinde gördüğü bütün o korkunç şeylerin ve bunları yapanların kendilerine son derece güvenmelerinin nedeni, insanların olamayacak bir şeyi gerçekleştirmek için çalışmalarından ibaretti. Kusurlu insanlar, kendileri kötü oldukları halde kötülüğe çare bulmak, başka kusurlu insanları düzeltmek istiyor, bunu zor kullanarak yapabileceklerine inanıyorlardı. Ama bunun sonucu şu olmuştu: Gereksinim diyerek, tutkulu bazı kimseler bu sözde insanları cezalandırmaya, düzeltmeye yarayan işi meslek edinerek insanları durmadan bozuyorlardı. Nehludov için şimdi, gördüğü o korkunç şeylerin nedeninin ne olduğu, bunu yok etmek için ne yapmak gerektiği gün gibi açıktı. Nice zamandır arayıp bulamadığı yanıt, Hz. İsa'nın Petrus'a verdiği yanıttı: Birbirimizi her zaman, sayısız defalarca bağışlamalıyız, çünkü suçsuz, başkalarını cezalandıracak, düzeltebilecek durumda insan yoktur.

Nehludov kendi kendine, "Nasıl olur da bu derece basit olabilir," diyordu. Bununla birlikte, tersliklere alıştığı için, baştan ona pek yabancı geldiği halde, sorunu yalnız kuram değil, uygulama bakımından da çözecek yolun bu yol olduğunu görüyordu. "Peki, ama suçları büsbütün cezasız mı bırakmalı?" şeklindeki itiraz da artık ona kaygı vermiyordu. Cezanın, suçların azalmasına, suçluların ahlakının düzeltilmesine yaradığını ispat edebilseydi, bu itiraz yerinde olurdu; ama ispat edilen bunun tam tersi olunca, başkalarını düzeltmenin yalnız insanlar elinde olmadığı apaçık ortaya çıkınca, akıllıca tek hareket, bu yararsız, hatta zararlı, üstelik ahlaksızca, zalimce işleri yapmamaktı. Suçlu olarak kabul ettiğimiz adamları birkaç yüzyıl boyunca cezalandırıyorsunuz. Bari bunların kökünü kesebildiniz mi? Kökü kesilmek şöyle dursun, onlara cezadan bozulan suçlularla, yargılayan, cezalandıran yargıçlar, savcılar, cezaevi memurları gibi suçlu-

ların katılmasıyla sayıları bir kat daha artmıştır. Nehludov, toplum ve düzen varlığının yargılayan, ceza veren bu yasal suçlular sayesinde sağlanmadığını, insanların ahlakça ne kadar düşkün olsalar bile, gene de birbirlerini sevdiğini anlamıştı.

İncil'de bu düşüncesine de hak verildiğini görmeyi uman Nehludov, yeni baştan okumaya başladı. Onu her zaman çok duygulandıran dağdaki vaazı okurken, ilk olarak yalnız soyut, güzel düşünceler, çoğu abartılı ve yapılması mümkün olmayan istekler değil, sade, açık, yerine getirilmesi olağan öğütler gördü, bu öğütlere uyularak –ki tamamıyla olağandı– yepyeni bir insan toplumu kurulabilirdi. Bu düzen, Nehludov'da isyan uyandıran şiddeti, zorbalığı ortadan kaldıracaktı, insanlığı, ulaşabileceği en büyük mutluluğa kavuşturacaktı; yeryüzünde Tanrı'nın egemenliği başlayacaktı. Öğütler beş taneydi:

Birinci öğüt ("Matta" 5:21-24) şöyleydi: "Adam öldürmeyeceksin. 'Öldüren yargılanacak,' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır. Kim kardeşine aşağılayıcı bir söz söylerse, Yüksek Kurul'da yargılanacaktır. Kim kardeşine ahmak derse, cehennem ateşini hak edecektir. Bu yüzden, sunakta adak sunarken kardeşinin sana karşı bir şikâyeti olduğunu anımsarsan, adağını orada, sunağın önünde bırak, git önce kardeşinle barış; sonra gelip adağını sun."

İkinci öğüde ("Matta", 5:27-32) göre; "'Zina etmeyeceksin,' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, yüreğinde o kadınla zina etmiş olur."

Üçüncü öğütte ("Matta", 5:33); "Yalan yere ant içmeyeceksin, ama Rabb'in önünde içtiğin antları yerine getireceksin," diyor.

Dördüncü öğüde ("Matta", 5:38-42) göre; "'Göze

göz, dişe diş,' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeni geri çevirmeyin."

Beşinci öğüde ("Matta", 5:43-44) göre; "'Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin,' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin."

Nehludov, lambanın ışığına hiç kıpırdamadan bakarak daldı. Hayatımızın bütün çirkinliğini gözünün önüne getirerek, insanlar bu öğütlere göre eğitilmiş olsaydılar, hayatın nasıl olabileceğini düşündü; çoktan duymadığı bir heyecan ruhunu sardı. Sanki uzun bir hapisten, bir azaptan kurtularak birdenbire huzura, özgürlüğe kavuşmuş gibiydi.

Bütün gece uyumadı ve İncil okuyan pek çok kimsede olduğu gibi, şimdiye kadar birçok defa okuduğu halde kavrayamadığı sözleri tam anlamıyla anladı. Bu kitabın ona gösterdiği gerekli, önemli, sevinç veren şeyi sünger gibi içine çekiyordu. Okudukça, bunları önceden de biliyormuş gibi oluyor, eskiden de bildiği halde iyice anlamadığı, inanmadığı şeyler zihnine girip yerleşiyordu.

Şimdi hem anlıyor, hem inanıyordu. İnsanların bu öğütleri yerine getirerek en büyük mutluluğa ulaşacaklarına inandığı gibi, herkes için bu öğütlere göre hareket etmekten başka yol olmadığını, hayatta biricik doğrunun, akla uygun işin bu olduğunu, ondan her uzaklaşanı, ceza görmesine neden olacak bir hata beklediğini de anlıyor, buna inanıyordu. Bu sonuç, kuramın kendisinden de çıkıyordu, ama bunu en canlı, en güçlü şekilde gösteren bağ-

cılara ait öyküydü. Bağcılar, çalışmaya gönderildikleri bağı efendilerinin değil de kendi malları sanmış, bağın içinde ne varsa onlar için yaratıldığını, hayatta o bağda safa sürmekten başka işleri olmadığına inanmışlar, efendilerini unutarak, onu ve ödevlerini hatırlatanları öldürmüşler.

Nehludov, "Biz de aynı şeyi yapıyoruz," diye düşündü. "Anlamsız bir şekilde kendi kendimizin efendisi olduğumuza, hayatın bize zevk, eğlence için verildiğine inanıyoruz. Oysa bunun ne kadar kötü olduğu gün gibi açıktır. Çünkü bizim buraya gelişimiz, elbette ki birinin isteğiyle ve bir şey için olmuştur. Ama biz, yalnız zevkimiz için yaşadığımıza hükmettik, gayet açıktır ki, sonumuz da, efendisinin emrini yerine getirmeyen işçininki gibi anlamsız olacak. Efendinin emri, bu öğütlerde ifade edilmiştir. İnsanlar bu öğütlere göre hareket etseler, yeryüzünde Tanrı'nın varlığı her şeyin üstünde olacak, insanoğlu elde edebileceği en büyük mutluluğa ulaşacaktır.

'Tanrı âlemindeki gerçeği arayın; geri kalan her şey verilecektir size.' Fakat biz, geri kalan şeyleri arıyor ve bulamıyoruz.

İşte hayattaki ödevim budur. Bir hayatım tamamlandı, şimdi bir diğeri başladı."

O geceden sonra Nehludov için yepyeni bir hayat başladı; yenilik, Nehludov'un başka yaşama koşullarına uymasından çok, o zamandan başlayarak onun için her şeyin bambaşka bir anlam taşımasından ileri geliyordu.

Nehludov'un hayatındaki bu yeni dönemin nasıl sona ereceğini zaman gösterecek.

KLASİKLER

"Tanrı âlemindeki gerçeği arayın; geri kalan her şey verilecektir size. Fakat biz, geri kalan şeyleri arıyor ve bulamıyoruz."

Diriliş, Tolstoy'un, tıpkı kahramanı Prens Nehludov gibi, kendi var oluşunu sorguladığı, yaşam tarzını değiştirmeye başladığı sürecin ürünüdür. Tolstoy o dönemde, içki ve tütünü bırakmış, basit köylü giysileriyle dolaşmaya, kendi işini kendi görmeye başlamıştır. O yıllarda yazdıklarında, kahramanları hep ait olmadıkları dünyada yaşanan haksızlıkları sorgular. *Diriliş*'teki Prens Nehludov gibi.

İnsan bir gençlik heyecanın masum bir kızın hayatına mal olacağını bilebilir mi? Hz. İsa'nın nurlar içinde dirilişine rastlayan pazar arifesinde baştan çıkardığı çocuk yaştaki hizmetçi Katyuşa, yıllar sonra Prens Nehludov'un karşısında bir cinayet zanlısı olarak çıkar. Sonunu düşünmeden yaşadığı bir gecelik ilişki, ardına bakmadan bırakıp gittiği genç kızın yaşamının mahvolmasına yol açmıştır. Genç asilzade, yaşamı, ülkesinin gerçeklerini, herkese eşit dağıtılmayan adaleti sorgular. Vicdan azabı onu, sonu gelmez bir hukuk mücadelesinin içine iter. Manen ölmüş ama bu mücadeleyle yeniden doğmuştur sanki...

Kapak resmi: JOAQUIN SOROLLA Y BASTIDA

ISBN 978-975-07-0056-9

29,50 TL
KDV DAHİL